

NAUKA O SĄDACH CYWILNYCH I PROCEDURA CYWILNA.

BÁLASITS & FIERICH.

NAUKA O SĄDACH CYWILNYCH

I

PROCEDURA CYWILNA.

TOM I.

NAUKI WSTĘPNE I RZECZ O SĄDACH CYWILNYCH.

KRAKÓW.

NAKŁADEM AUTORÓW

SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNI SPOŁKI WYDAWNICZEJ POLSKIEJ W KRAKOWIE.

1898—1901.

NAUKI WSTĘPNE

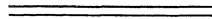
I

RZECZ O SĄDACH CYWILNYCH

OPRACOWAŁ

Dr. Franciszek Xawery Fierich

Profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego

KRAKÓW.

SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNI SPÓŁKI WYDAWNICZJ POLSKIEJ W KRAKOWIE

1898—1901.

29502

W DRUKARNI C. K. UNIWERSYTEFU JAGIELLONSKIEGO
POD ZARZĄDEM JÓZEFA FILIPOWSKIEGO

PRZEDMOWA.

Odzywamy się do naszych czytelników słowem i czynem, bo równocześnie rozsyłamy część tomu I-go. Mamy zamiar ukończyć dzieło do dwóch lat, przeto i nadzieję, że ostatnia część książki pojawi się w r. 1900. Termin to wcale nie daleki, wobec wiadomych wielkich przeszkód, jakie mamy przed sobą.

Pragniemy dostarczyć książki, któraby wyczerpała przedmiot w porządku, jaki odpowiada potrzebom nauki i zagadnienia naukowe przedstawiła w jasnych i wyraźnych promieniach rzetelnej wiedzy.

Sposób i system naszego wykładu przedewszystkiem obmyślany dla użytku młodzieży, która się naszemu oddaje kierownictwu, ale oczywiście dobrze to rozumiemy, że nauka tego przedmiotu jest zawsze przeznaczoną dla życia i dla sądów, że na wskrós praktyczną być powinna.

Całe dzieło wyjdzie w dwóch tomach. Pierwszy opracuje Dr. Fierich, drugi Dr. Bálásits. Pierwszy

zawierać będzie: Wstęp, rzecz o sądach cywilnych, rzecz o stronach procesowych. Tom drugi obejmie postępowanie. Część poświęcona organizacyi sądownictwa ograniczy się jedynie do tego, co koniecznie poznać należy, dla zrozumienia nauki o właściwości sądu i procedury cywilnej.

Mimo rozdziału materiału na dwóch autorów będzie to dzieło tworzyło jednolitą organiczną całość.

Kraków w lipcu 1898 r.

Autorowie.

SKRÓCENIA.

- K. p. c. = Kodeks procedury cywilnej.
N J. = Norma jurysdykcyjna.
u o. O. s. = Ustawa o organizacyi sądownictwa.
O E. = Ordynacya egzekucyjna.
J S = Instrukcyja sądowa. (Rozporządzenie minist. spraw.
z 5 maja r. 1897 L 112 D p p).
U. S. Z G. = Ustawa sądowa zachodnio-galicyjska.
U. S. P. = « « powszechna.
Mat. I. }
wzgl. } = Materialien zu den neuen oesterr. Civilprocessgesetzen.
Mat. II. } = Tom I. wzgl. II
Odp. na pyt = Beantwortung der Fragen, welche dem Justizministerium über Bestimmungen der neuen Processgesetze vorgelegt wurden.
M. S. = Ministerstwo sprawiedliwości.
N. S. = Najwyższy sąd.
Dz. R. M. S. = Dziennik rozporządzeń ministerstwa sprawiedliwości.
Schauer III = Wydanie Schauer'a Die Gerichtsorganisations-Gesetze und die neue Geschäftsordnung. Wien. 1898.

WSTĘP.

§. 1. O dochodzeniu prawa prywatnego w ogólności.

Cechą prawa prywatnego w znaczeniu podmiotowym, jest jego wymuszalność. Zgodnie jednak z istotą prawa prywatnego wystarcza, jeżeli zagrożonemu wzgl. naruszonemu w swych prawach użyczoną zostaje, jużto możliwość zmuszenia napastnika do uznania prawa wzgl. stosunku prawnego, jużto możliwość zmuszenia napastnika do wykonania obowiązku¹). W zasadzie do udzielenia ochrony prawnej w sprawach prawnoprywatnych, są ustanowione zwyczajne sądy cywilne (§. 1. N. J.) W stosunkowo nieznacznej tylko części, sprawy prawnoprywatne przydzielone są do załatwienia zamiast sądom zwyczajnym, względnie obok sądów zwyczajnych, władzom administracyjnym, stałym sądom polubownym i sądom przemysłowym. We wszystkich tych przypadkach (załatwienie sprawy przez sąd, władzę administracyjną, sądy polubowne i t. d.) mówimy o uporządkowanej pomocy prawnej, o pomocy sądowej w najogólniejszym słowach znaczeniu. O ile natomiast strony mogą dochodzić praw swych, jużto wyjątkowo o własnych siłach (pomoc własna), jużto czynią to strony łącznie drogą ugodną, o tyle mówimy o dochodzeniu praw w drodze sądowej.

W następstwie tego odróżniamy dochodzenie: I. Praw

¹) Menger. System des oesterreichischen Civilprozessrechts in rechtsvergleichender Darstellung. Wien, 1876. str. 3 i dalsze.

prywatnych w drodze sądowej od, II. dochodzenia praw prywatnych w drodze sądowej.

ad I. *Pomoc sądowa.* Zastanawiając się nad dochodzeniem praw prywatnych w drodze sądowej, omówić należy dochodzenie tychże praw w drodze pomocy własnej i w drodze ugodnej.

A. Pomoc własna. Pomoc własna jest pierwotnym sposobem ochrony praw prywatnych. Uprawniony korzystając z tego środka, o własnych siłach, dochodzi swoich praw wobec napastnika, który także uważa się za uprawnionego. Siła fizyczna, jaką walczący się posługują, nazywa się pomocą własną¹⁾. Ta pomoc własna ze względu na cel swój może się przejawiać na zewnątrz, jużto we formie działania zaczepnego, jużto we formie działania odpornego.

1. *Działanie zaczepne.* Działanie zaczepne, jako pomoc własna, polega na tem, iż zagrożony wzgl. naruszony w swych prawach z pominięciem właściwych władz i bez zezwolenia przeciwnika przy użyciu gwałtu, lub pogroźki, wkracza w sferę praw przeciwnika a to w celu dochodzenia swych praw.

Pomoc własna w tej formie na zewnątrz się przejawiająca, jest zabronioną według obowiązującego ustawodawstwa austriackiego, (§. 319, 320, 339, 1338 k. c.). Po myśli §. 19 k. c. — kto czując się w swem prawie pokrzywdzonym z pominięciem właściwych władz, używa pomocy własnej, ten staje się wskutek tego odpowiedzialnym. Odpowiedzialność ta polega przede wszystkim na obowiązku wynagrodzenia zrzędzonej szkody. Nadto użycie pomocy własnej we formie zaczepki, może za sobą pociągnąć skutki przewidziane w ustawach administracyjnych a nawet i karnych (n. p. §§. 83, 93, 98.

¹⁾ Unger. System. Tom II. §. 111. Canstein. Lehrbuch der Geschichte und Theorie des oesterreichischen Civilprozessrechtes. Berlin. 1882. T. I str 36 i 37.

i inne k. k.). Wyjątkiem od tej zasady są przepisy §§. 1321, 1322 k. c. i §§. 63 i 64 ust. lasowej¹⁾.

2. Działanie odporne. Działanie odporne ma na celu obronę obecnego stanu faktycznego przeciw wszelkiemu gwałtownemu bezprawnemu wdarciu się. Pomoc własna w tej formie jest w zasadzie dozwoloną, co jest zwłaszcza widocznem z §§. 19 i 344 k. c. i z §. 2 k. k.

B. Załatwienie sporu w drodze ugodnej.

Tutaj zaliczyć winniśmy:

1. Ugodę zasadową (§§. 1380 — 1391 k. c.).

2. Orzeczenie sędziego polubownego (§§. 577 — 599 k. p. c. i §. 1391 k. c.).

W pierwszym przypadku spór załatwionym zostaje bezpośrednio wskutek zgodnie objawionej woli stron. Spór prawno-prywatny zostaje zagodzony przez spierających się z pominięciem władzy, do rozstrzygnięcia sporu powołanej. Załatwienie sporu ugodą jest o tyle pożądanem, iż strony swobodnie rozporządzając swojemi prawami prywatnemi, mogą też najodpowiedniej z własnymi interesami spór zagodzić.

Tą też myślą kierowane i ustawodawstwo austryackie, wprowadzało instytucję, której celem jest nakłaniać strony do zawarcia zasadowej ugody. A mianowicie ustawa państwowa z dnia 21. września r. 1869. Nr. 150 D. p. p. i wydane do niej ustawy krajowe, a w szczególności ustawa krajowa dla Galicyi z dnia 6 marca r. 1875. Nr. 27. D. u. k. ustanawiają urzędy rozjemcze (*Gemeindevermittlungsamter*). Według wspomnianej ustawy krajowej galicyjskiej winny być w Galicyi ustanowione urzędy rozjemcze w każdej gminie mającej przeszło 4000 mieszkańców. Mogą wszakże być ustanowione urzędy rozjemcze i w innych gminach, jeżeli rada gminna uchwali otwarcie takiego urzędu, a wydział powiatowy potwierdzi tę uchwałę. Przedmiotowa właściwość urzędu rozjemczego rozciąga się w Galicyi w gminach mających nad 4.000 mie-

¹⁾ Co do przepisu §. 422 k. c. obejmującego rzekomo rodzaj pomocy własnej obacz: Ung. System. Tom II §. 111 uw. 17. a

szańców, do sporów do wysokości 300 zł. w. a. i do sporów o ruchomości, jeżeli strony oświadczają gotowość przyjąć zamiast przedmiotu sporu sumę nie przynoszącą 300 zł. w. a.

W innych gminach granicą właściwości w obu powyższych kierunkach jest suma 100 zł. w. a. Strony mogą się w celu tentowania ugody zgłosić (jest to więc od ich woli zawisłem) do urzędu rozjemczego ustnie, lub na piśmie. Rozpoczęta rozprawa ugodowa winna być tak długo prowadzoną, póki ugoda nie przyjdzie do skutku, lub też urząd rozjemczy nie nabędzie przekonania — iż dalsze tentowanie ugody jest bezskuteczne. Ugoda wpisana zostaje do księgi urzędowej (*Amts-buch*). Na żądanie wydaje się stronom dosłowny odpis wpisu. Ugoda wspomniana ma moc egzekucyjną i stanowi tytuł egzekucyjny (§. 1. l. 15. O. E. i §. 7. wspom. ust. kraj.)¹⁾. Oprócz wspomnianych urzędów, mogą być ugody — ze skutkiem ugód sądowych — zawarte przed urzędami policyjnymi, niemniej przed politycznymi magistratami. (R. M. z 18. czerwca r. 1853. Nr. 114. D. p. p., d. n. z 8. czerwca z 1832. Nr. 2567, niemniej §. 1. l. 15 O. E.). Nadto mają moc egzekucyjną ugody zawarte przed sędziami lub sądami polubownymi, (§. 1. l. 16. O. E.)²⁾. Między ugodą zasądową w ścisłym tego słowa znaczeniu, a ugodą zasądową zawartą przed wspomnianymi instytucjami zachodzi ta różnica, iż pierwsza jest transakcją ściśle prawnoprywatną nie posiadającą mocy tytułu egzekucyjnego — natomiast druga ma skutek nie tylko prawnoprywatny (przemiany praw), lecz i skutek procesowy, (zdolność do egzekwowania).

W granicach rozporządzalności prawami prywatnymi stron, leży także możliwość zawarcia ugody i to pośrednio a mianowicie w ten sposób, iż orzeczenie osoby trzeciej (sędzia polubowny) ma załatwić spór prawnoprywatny. Tego

¹⁾ Instytucja wspomniana nie znalazła w Galicyi gruntu podatnego.

²⁾ Tutaj również wymienić należy rozp. mim. z 9. sierpnia 1850. Nr. 326, ust. z 7. czerwca 1883. Nr. 92 i 94. D. p. p. i patent z 5. lipca r. 1853. Nr. 130

rodzaju układ (kompromis) ma tak, jak ugoda w ogólności znaczenie przemiany praw. Orzeczenie sędziego polubownego jest wyposażone w moc egzekucyjną (§. 1. l. 16. O. E.) Postępowanie wobec sądów polubownych określa k. p. c. w §§. 577 do 599. Według przepisu §. 599. k. p. c. sądy polubowne nie tylko mogą być powołane do życia przez kompromis, lecz także rozporządzeniem ostatecznej woli, innym rozporządzeniem nie polegającym na porozumieniu się stron, wreszcie statutami.

Wprowadzenie dwóch pierwszych sposobów powołania do życia sądów polubownych, odpowiada niewątpliwie poprzednio przytoczonej zasadzie rozporządzalności prawami prywatnymi stron. Co do trzeciego sposobu powołania do życia sądów polubownych (statuty) mogłaby się nasunąć wątpliwość: Czyli i w tym przypadku szukać należy źródła władzy sądów polubownych we woli stron spierających się? Jeżeli jednak wyjdziemy ze założenia, że statuty urządzają prawa i obowiązki członków, dalej, iż członkowie przystępując do stowarzyszenia poddają się warunkom statutowym, przyjąć wypada, iż w tym przypadku, wola stron wprawdzie nie wprost, ale pośrednio jest źródłem władzy sędziów polubownych. Powołanie do życia sądów polubownych przez statuty, przybiera w ostatnich czasach bardzo znaczne rozmiary. W krajach reprezentowanych w Radzie Państwa mamy całe szeregi sądów polubownych, które statuty stowarzyszeń, banków i t. d. do życia powołują. Do nich zwłaszcza zaliczyć należy sądy polubowne licznych stowarzyszeń assekuracyjnych.

Obok wspomnianych sposobów powołania do życia sądów polubownych, znamy jeszcze powołanie tychże wprost przez ustawę. Ustawa przewidując możliwość powstania pewnych sporów, czy to w łonie pewnych instytucyj, czy też w łonie pewnych klas społecznych stanowi, iż na wypadek sporu sądy polubowne, których skład, zakres działania i postępowanie określa, będą właściwymi do rozstrzygania przez ustawę oznaczonych spraw spornych. Przez ustawę powołane do życia sądy polubowne mogą być znowu albo przymusowe (obli-

gatoryjne), albo też dowolne (dyspozytywne) t. j. zależne od woli stron spór wiodących. W pierwszym przypadku sądy polubowne, co do zakresu działania im ustawą przydzielonego, wyłączają sądy zwyczajne; są one sądami, które zastępują sędziego państwowego, usuwają jego właściwość. Tego rodzaju sądy polubowne są instytucjami państwowymi, przez państwo powołanymi, jako wyłącznie właściwe do orzekania w pewnym rodzaju spraw. Pomoc, której udzielają tego rodzaju sądy polubowne stałe, wyłącznie właściwe, jest pomocą sądową w najogólniejszym słowa znaczeniu, bo pomocą udzieloną przez osobę trzecią z woli ustawy. Sądy tego rodzaju są ogniwem wśród łańcucha instytucyj przez państwo ustanowionych, wyłącznie do wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych powołanych.

Inaczej rzecz się ma z drugim rodzajem ustawowych sądów polubownych. Wprawdzie i w tych przypadkach wprowadza ustawa stałe sądy polubowne, poddanie się jednak tymże sądom czyni ustawa zawisłem od woli stron. Sposób objawienia woli przez strony różnie bywa w ustawie określony. Przy niektórych sądach polubownych stałych dowolnych, strony winny wyraźnie poddać się jurysdykcji tychże sądów¹⁾; przy niektórych uważać należy strony, jako poddające się w każdym razie jurysdykcji odnośnego sądu polubownego, chyba że wyraźnie i to pisemnie strony co innego postanowiły²⁾. Niekiedy znowu objaw woli stron poddania się sądowi polubownemu, przejawia się na zewnątrz przez to, iż pozwany nie podnosi zarzutu niewłaściwości sądu, przed odnośnym stałym sądem

¹⁾ N. p. przy sądach polubownych Izb handlowych i przemysłowych w myśl ust. z 29. czerwca z 1868. Nr. 85. D. p. p. i przy sądach polubownych dla domów składowych w myśl ustawy z d. 28 kwietnia r. 1889. Nr. 64. D. p. p.

²⁾ N. p. przy sądach polubownych giełdowych, jeżeli tego rodzaju zastrzeżenie statut obejmuje. (§. 6. ust. z 1. kwietnia z 1875 Nr. 67. D. p. p. i art. XIII. i dalsze ust. wprow. k. p. c.).

polubownym¹⁾. We wszystkich tych przypadkach jednak podanie się wspomnianym sądom polubownym dowolnym, zależnem jest od woli stron. W pierwszej więc linii dla rozstrzygnięcia spraw przydzielonych sądom polubownym dowolnym, właściwe są sądy zwyczajne, w drugiej linii dopiero mogą być sądy zwyczajne usunięte wolą stron wyraźnie lub dorozumianie objawioną, a w ich miejsce powołane sądy polubowne. W tych przypadkach pomoc, której udzielają sądy polubowne, jest pomocą zasadową, bo pomocą udzieloną z pominięciem sądów zwyczajnych powołanych w zasadzie do rozstrzygnięcia tego rodzaju spraw.

ad II. Powyżej wymienione sposoby pozasądowego załatwienia sporu są wyjątkami wobec zasady, iż do załatwienia sporów prawno-prywatnych, powołane są w pierwszej linii sądy zwyczajne (§. 1. N. J.)²⁾. Ze względów jednak użyteczności wyjątkowo nieznaczną część spraw prawno-prywatnych, przydzielono innym władzom i instytucjom państwowym, które zastępując sądy cywilne, używają pomocy sądowej w obszerniejszem słowa znaczeniu³⁾.

Państwo udzielając pomocy prawnej za pośrednictwem sądów zwyczajnych, urzeczywistnia moc obowiązującą prawa przedmiotowego. Z istoty rzeczy jednak wynika, iż do dochodzenia praw przed zwyczajnymi sądami koniecznem jest zachowanie pewnej formy postępowania mającego na celu rozpoznanie i ustalenie praw wzgl. stosunków prawnych. Aby prawo cywilne nie tylko istniało — lecz, aby zarazem moc

¹⁾ N. p. przy sądach polubownych stałych dla stowarzyszeń górniczych w myśl ust. z 14. sierpnia r. 1896. Nr. 156. d. p. p. §. 30.

²⁾ Horten. Die Jurisdictionsnorm und ihr Einführungsgesetz. Wien. 1898. str. 74—76.

³⁾ Omówienie zakresu działania wspomnianych władz i organów o ile są powołane do rozstrzygnięcia spraw prawno-prywatnych, należy do nauki o właściwości sądów w ogólności.

obowiązującą miało zapewnioną, konieczny jest proces cywilny¹⁾. Proces cywilny jest ową formą urzeczywistnienia prawa prywatnego w znaczeniu przedmiotowym, ze względu na stosunek życiowy podlegający temuż prawu, a to w celu ochrony interesów prawnie prywatnych²⁾. Proces cywilny jest więc środkiem zdążającym do celu, a mianowicie środkiem zdążającym do urzeczywistnienia prawa prywatnego. Przedmiotem rozpoznawania w procesie cywilnym jest prawo prywatne, lub stosunek prawnie prywatny. O przedmiocie procesu rozstrzyga treść i żądanie skargi.

§. 2. Proces cywilny jako postępowanie sądowe, a proces cywilny jako stosunek prawny.

I. Proces cywilny przedstawia się na zewnątrz, jako postępowanie, — jako szereg czynności stron i sądu przedsiębioranych według pewnych przepisów prawnych, a zdążających do urzeczywistnienia prawa prywatnego. Na zewnątrz proces przypomina nam łańcuch, którego ogniwa na przemian stanowią, jużto czynności strony, jużto czynność sędziego. Porządek w jakim czynności procesowe stron i sądu bywają przedsiębiorane, jest jak najróżnorodniejszy. Względy użyteczności były i są powodem rozmaitego ukształtowania procesu. W każdym razie możemy w procesie cywilnym w obszerniejszym tego słowa znaczeniu³⁾ odróżnić dwa wielkie okresy, — a temi są: stadyum orzekające i stadyum egzekucyjne. Stadyum orzekające niejednokrotnie rozpada się na stadyum

¹⁾ Wach. Handbuch des deutschen Civilprocessrechts. Leipzig. 1886. str. 4.

²⁾ Wach j. w. str. 4. i dalsze.

³⁾ Wyraz »proces« może być używany w obszerniejszym i ciśniejszym znaczeniu. W obszerniejszym znaczeniu obejmuje on szereg czynności procesowych od skargi począwszy, aż do ostatniego kroku egzekucyjnego. W ciśniejszym zaś znaczeniu rozpoczyna się proces z chwilą zawiązania procesu, a kończy się wyrokiem prawomocnym. (Birkmeyer. Grundriss und Materialien zur Vorlesung über den ord. Civilprozess. Rostok. 1886. str. 24 i 25).

przygotowawcze i stadyum właściwe orzekające. Zadaniem pierwszego stadyum jest zbadanie kwestyi: Czyli może się pomiędzy stronami odbyć względem omawianego przedmiotu postępowanie przed sądem, który o pomoc prawną został wezwany? Zadaniem drugiego stadyum jest nagromadzenie i zbadanie materiału procesowego, niemniej wydanie rozstrzygnięcia sędziowskiego. Do stadyum orzekającego we właściwym słowa znaczeniu należeć więc będą wywody stron mające na celu przedstawienie materiału procesowego. Natomiast ze strony sądu należeć tutaj będą wszelkie czynności zmierzające do wydania orzeczenia, tak w pierwszej instancyi, jak i w instancjach wyższych.

II. Badając istotę procesu cywilnego dochodzimy do przekonania, iż proces cywilny jest stosunkiem prawnym. Wskutek wniesienia skargi przez powoda, jej zadekretowania przez sędziego i doręczenia skargi pozwanemu powstaje pewna łączność między powodem, pozwanym i sędzią, a więc stosunek, i to stosunek prawny (prawno-publiczny), bo określony przepisami prawnymi. Stosunek procesowy rozwija się wskutek aktów stron i sędziego, a gaśnie wskutek wydania wyroku, lub zawarcia ugody. Powstaje on nie dlatego, aby tylko istniał, lecz, aby cel swój osiągnąwszy, uległ zgaśnięciu.

Stosunek procesowy pod wielu względami przypomina nam stosunek prawno- Prywatny. I tak stosunek prawno- Prywatny (n. p. stosunek prawny między spółnikami spółki) powołuje do życia czynność prawna (n. p. kontrakt spółki); podobnie i stosunek procesowy (stosunek między powodem, pozwanym i sędzią) powołuje do życia czynność prawna wniesienia skargi, jej dekretacja i doręczenie tejże pozwanemu. Analogia między procesem cywilnym a prawem cywilnym idzie jeszcze o krok dalej. Podobnie, jak do ważności czynności prawnej, a zwłaszcza kontraktu, potrzeba pewnych wymogów, i tak potrzebną jest zdolność stron do działania, prawdziwe zezwolenie, możność świadczenia i t. d. (§§. 865 do 879 k. c.), tak podobnie i do zawarcia czynności prawnej powołującej do życia stosunek procesowy potrzeba pewnych wymogów,

a w szczególności potrzeba zdolności procesowej, uzdolnienia sędziego do pełnienia funkcji sędziego, przedmiotu nadającego się do dochodzenia sądowego i t. d. Jeżeli te wymogi zaistniały, wówczas została zawartą czynność prawna między powodem, pozwanym i sędzią; stosunek procesowy zaistniał. I na odwrót, jeżeli wymogi wspomniane nie zaistniały, wówczas (podobnie jak w prawie cywilnem) nie powstaje czynność prawna, a w następstwie tego nie powstaje i stosunek procesowy.

Dochodzimy tem samem do wniosku:

- a) Iż między powodem, pozwanym i sędzią powstaje stosunek prawno-procesowy, a to wskutek wniesienia skargi, jej załatwienia i doręczenia tejże pozwanemu;
- b) iż do powstania tego stosunku procesowego potrzeba pewnych wymogów. Wymogi te nazywamy wymogami zaistnienia stosunku procesowego (*Processvoraussetzungen*)¹⁾.

Brak tych wymogów pociąga za sobą nieważność powstania stosunku procesowego. Ilość i jakość wymogów zaistnienia stosunku procesowego, zawisłą jest od woli ustawodawcy.

Do najważniejszych wspomnianych wymogów zaliczamy:

- a) Wymogi dotyczące się sądu: Faktyczna i prawna możność wykonywania urzędu sędziego, należyte obsadzenie sądu i t. d.
- b) Wymogi dotyczące się stron spór wiodących: Zdolność sądowa i zdolność procesowa stron spór wiodących, legitymacja zastępców stron spór wiodących i t. d..

¹⁾ Skonstruowanie stosunku procesowego i wykrycie wymogów zaistnienia tegoż stosunku, jest zasługą umiejętności procesowej z ostatnich 25 lat. Nie spożyte zasługi w tym względzie położył Bülow, który w swojej monografii pod tytułem: »Die Lehre von den Processeinreden und die Processvoraussetzungen. Giessen, 1868« wykrył i skonstruował wymogi zaistnienia stosunku procesowego. Zestawienie dotyczącej literatury zawiera Godlewski. O edycji dokumentów i rzeczy wywiadowczych. Lwów, 1896, str. 105 i dalsze. Obacz nadto wywody Błasitsa: Proces cywilny stosunkiem prawnym. (Przegląd sąd. i adm. T. XV, zeszyt 1)

c) Wymogi dotyczące się przedmiotu sporu: Przedmiot nadający się do dochodzenia w drodze sądowej.

d) Wymogi dotyczące się postępowania: Należyte ułożenie skargi, złożenie zabezpieczenia kosztów sporu i t. d.

Ze względu na różną doniosłość wymogów zaistnienia stosunku procesowego, dzielimy też wymogi na: Bez względne (absolute) i względne (relative). Pierwsze są potrzebne do ważności, drugie do prawidłowości postępowania; pierwsze bywają z urzędu badane, a ich brak bywa z urzędu uwzględniony, drugie natomiast bywają badane i uwzględniane jedynie na wniosek jednej ze stron spór wiodących. Do pierwszych zaliczamy n. p. zdolność procesową stron, przedmiot nadający się do dochodzenia sądowego i t. d.; do drugich natomiast zaliczamy n. p. obowiązek złożenia zabezpieczenia kosztów sporu, wśród pewnych okoliczności zarzut niewłaściwości sądu i t. d.¹⁾

Stosunek procesowy jest stosunkiem, który się rozwija, a rozwijając się zdąża do swojego zgaśnięcia. W następstwie tego wymogi, które są potrzebne do zaistnienia stosunku procesowego, są także w zasadzie potrzebne do rozwoju stosunku procesowego, czyli do jego trwania. I tak n. p. strony spór wiodące winny mieć zdolność procesową, sędzia uzdolnienie na urząd sędziego, i to nie tylko w chwili zawiązania stosunku procesowego, lecz przez cały przeciąg czasu rozwoju tegoż stosunku.

Ścisłe przeprowadzenie nauki o stosunku procesowym i o wymogach jego zaistnienia wywołuje szereg nader doniosłych konsekwencji, które w każdym racjonalnem ustawodawstwie procesowem hołdującem wspomnianej teorii winny być bliżej określone. Zwłaszcza na dwie konsekwencye wyłuszczonej zasad zwrócić należy uwagę. A mianowicie, jeżeli w toku procesu, po ważnem zawiązaniu stosunku procesowego, odpadł jeden, lub więcej z bezwzględnych wymogów zaistnienia

¹⁾ Trutter. Das Oesterreichische Civilprocessrecht in systematischer Darstellung Wien, 1897, str. 49 i dalsze.

stosunku procesowego n. p. strona straciła zdolność procesową, zastępca ustawowy stron utracił prawo zastępowania strony itd. wówczas postępowanie nadal ważne rozwijać się nie może. Dalszy tok procesu przy tym stanie rzeczy byłby bezcelowy, bo i tak postępowanie musiałoby być uchylonem. Wśród tych okoliczności, w razie odpadnięcia jednego z bezwzględnych wymogów zaistnienia i rozwoju stosunku procesowego — winna nastąpić przerwa procesu (*Unterbrechung des Verfahrens*). Przerwa tak długo trwać winna, aż nie nastąpi sanacja braku¹⁾. I tak n. p. w toku procesu (po zawiązaniu stosunku procesowego) pozwany traci zdolność procesową (n. p. zostaje uznany za obłąkanego), wówczas proces dalej ważne nie może być przeprowadzonym. W następstwie tego z chwilą zajścia wspomnianej okoliczności, usprawiedliwioną jest przerwa procesu i to na tak długo, aż sanacja braku nie nastąpi, a więc aż do ustanowienia zastępcy ustawowego. Jeżeli zaś proces prowadzonym został mimo tego, iż brakował jeden, lub więcej z bezwzględnych wymogów zaistnienia i rozwoju stosunku procesowego, wówczas zgodnie z powyżej wyłuszczonej zasadą całe postępowanie przeprowadzone po odpadnięciu jednego, lub więcej bezwzględnych wymogów zaistnienia stosunku procesowego, przedstawia się jako nieważne — a tem samem na wniosek względnie z urzędu, winno być uchylone.

Jakież stanowisko w tym względzie zajmuje k. p. c.?²⁾.

W tekście austriackich ustaw procesowych nie napotykamy, ani nazwy „*Processverhältniss*“, ani też nazwy: „*Processvoraussetzungen*“. Mimo to, pojęcia te są znane austriackiemu prawu procesowemu. Przedewszystkiem dowodem tego §. 232 k. p. c., którego zdanie początkowe opiewa: »Die Rechtshängigkeit der Streitsache (Streitanhängigkeit) wird durch die

¹⁾ Fierich. O spoczywaniu procesu Lwów, 1896, str. 8 i dalsze.

²⁾ Trutter. Die oesterr. Civilprocess-Gesetzgebung. (Grünhuta czasopismo z r. 1896, str. 192—203) Fierich. Wpływ nauki o stosunku procesowym na podstawy procedury cyw. austriackiej (Reforma sądowa z r. 1897, zeszyt 1 i 2).

Zustellung der Klageschrift an den Beklagten begründet«. W objaśnieniach zaś do projektu rządowego (Mat. I, str. 282) czytamy: »Soweit die Begründung des *Processverhältnisses* in Frage kommt, ist es richtig, dass die Klage erst mit der Zustellung der Klageschrift an den Beklagten als erhoben gilt. Z przepisu §. 232 k. p. c. widocznem, że k. p. c. do zawiązania stosunku procesowego, zgodnie z umiejętnością procesową, wymaga doręczenia skargi pozwanemu. Nadto z motywów proj. rząd. widzimy, iż chwila ta wyraźnie, jako chwila zawiązania stosunku procesowego oznaczoną została. W następstwie tego k. p. c. znając pojęcie stosunku procesowego, tem samem musiał uznać wymogi zaistnienia tegoż stosunku. Jedno z drugim pozostaje w najściślejszym logicznym związku.

Zgodnie też z doktryną k. p. c. zna szereg i bezwzględnych i względnych wymogów zaistnienia stosunku procesowego.

Do najważniejszych bezwzględnych wymogów zaistnienia stosunku procesowego, według N. J. i k. p. c. zaliczyć należy:

- a) Wymogi dotyczące się sądu. Tutaj zaliczamy należyte obsadzenie sądu (§. 477 l. 2 k. p. c.), właściwość sądu w granicach przepisu §. 104 N. J., okoliczność, aby sędzia nie był wyłączonym (§. 22 ust. 4 N. J. i §. 477 l. 1 k. p. c.).
- b) Wymogi dotyczące się stron spór wiodących. Tutaj zaliczamy: Zdolność procesową stron spór wiodących (§§. 6, 7, 230 i 477 l. 5 k. p. c. M. I. str. 198), legitymację zastępców stron (§. 37. k. p. c.) i t. d.
- c) Wymogi dotyczące się przedmiotu procesu. Tutaj znowu zaliczyć należy przedmiot nadający się do dochodzenia sądowego (§. 42 N. J., §. 477 l. 6 k. p. c.), przedmiot jeszcze nie rozstrzygnięty w drodze sądowej (§. 240 k. p. c.), lub nie będący jeszcze przedmiotem rozpoznania sędziowskiego (§. 233 i 240 k. p. c.)¹⁾ i t. d.

¹⁾ Sperl. Vereinbarung der Zuständigkeit und Gerichtsstand des Erfüllungsortes Graz. 1897. str. 81.

Do wymogów względnych zawiązania stosunku procesowego — a więc wymogów — które są potrzebne do prawidłowego postępowania procesowego zaliczyć winniśmy:

- a) Właściwość sądu — o ile ona nie jest wymogiem bezwzględnym (t. j. o ile nie opiera się zarzut niewłaściwości sądu na przepisie §. 104 N. J.)¹⁾.
- b) Żądanie zabezpieczenia kosztów sporu²⁾.
- c) Okoliczność, iż sędzieja jest podejrzanym. (§. 19 l. 2 i §§. 22 i 23. N. J.). Widocznem to co do wymogu pod a. z §. 240 k. p. c., zaś co do wymogu pod b. z §. 239 i 59 k. p. c., wreszcie co do wymogu pod c. z §. 22 N. J.

Jeżeli brak jednego, lub więcej z bezwzględnych wymogów zaistnienia stosunku procesowego — wówczas zgodnie ze zasadami umiejętności procesowej — stosunek procesowy nie powstaje, a tem samem nie ma należytej podstawy do rozwoju procesu. W następstwie czego całe dotychczasowe postępowanie przedstawia się jako nieważne. Zasada ta jest z całą ścisłością w k. p. c. przeprowadzoną — o czem poucza nas część k. p. c. o postępowaniu zwyczajnem i nadzwyczajnem.

Brak wymogów względnych wzięty będzie pod rozwagę tylko na wniosek strony uprawnionej.

Stosunek procesowy, jak powyżej zaznaczyliśmy, jest stosunkiem z kroku w krok naprzód się rozwijającym, a zdążającym do swego zgaśnięcia. W następstwie tego wymogi potrzebne do zaistnienia stosunku procesowego są w zasadzie potrzebne i do dalszego jego rozwoju. I pod tym względem postępuje k. p. c. za doktryną. Tak przepisy k. p. c. dotyczące się nauki o przerwie postępowania, jak i o przyczynach nieważności w przeważnej części gruntują się na ścisłem przeprowadzeniu nauki o stosunku procesowym.

Wobec tego, chyba trudno wątpić o tem, iż k. p. c. w całej pełni przyswoił sobie zdobycze umiejętności procesowej w zakresie nauki o stosunku procesowym.

¹⁾ Sperl. j. w. str. 82 i 83.

²⁾ Trutter. j. w. str. 54.

Obok stosunku procesowego zazwyczaj istnieje w procesie — stosunek prawno-materyalny, o który spór się toczy między stronami. Oba te stosunki t. j. stosunek procesowy i stosunek prawa materialnego, nie są bez wzajemnego wpływu, jednak w zasadzie stosunek procesowy istnieje niezależnie od stosunku prawno-materyalnego. Niezależność wspomnianych dwóch stosunków na tem polega, iż może istnieć stosunek procesowy nie zawisłe od stosunku prawa materialnego. Jest to możliwem, aczkolwiek niezwyčajnem.

I tak n. p. powód wnosi skargę przeciwko pozwanemu polegającą na rzekomo zawartym kontrakcie kupna-sprzedazy. Stosunek procesowy powstanie między powodem, sędzią i pozwanym, chociaż między powodem i pozwanym nie istnieje żaden stosunek prawno-materyalny. Oba te stosunki t. j. stosunek procesowy i prawno-materyalny tem różnią się od siebie iż:

- a) Pierwszy jest stosunkiem prawno-publicznym, drugi prawno-privatnym.
- b) Pierwszy jest stosunkiem trójstronnym, stosunkiem między powodem, sędzią a pozwanym; drugi jest stosunkiem dwustronnym między powodem a pozwanym.
- c) Przedmiotem stosunku procesowego są prawa i obowiązki stron nawzajem, przedmiotem drugiego stosunku jest sama sprawa sporna.
- d) Każdy ze wspomnianych stosunków w odmiennych warunkach powstaje i gaśnie.

§. 3. O stosunku postępowania cywilnego w sprawach spornych do postępowania w sprawach niespornych.

Do głównych zadań Państwa należy utrzymanie zgodności między stanem faktycznym a prawnym. Zadanie to spełnia Państwo w dwojaki sposób: Albo Państwo usuwa powstałe bezprawie i przywraca w ten sposób równowagę między stanem faktycznym a prawnym, albo też Państwo zapobiega mo-

żliwemu bezprawiu, możliwemu naruszeniu stosunku prawnego, lub prawa.

W pierwszym przypadku działa Państwo represyjnie, w drugim przypadku działa prewencyjnie; w pierwszym przypadku państwo używając ochrony prawnej używa jej we formie procesu cywilnego, w drugim natomiast przypadku we formie postępowania w sprawach niespornych¹⁾. Różnicy między temi dwoma sposobami ochrony prawnej, szukać więc należy w tem, iż bezpośredni cel działalności państwa jest odmienny w obu wspomnianych dziedzinach ochrony prawnej.

Wytknięcie linii granicznej między temi dwoma dziedzinami ochrony prawno-cywilnej, natrafia ze stanowiska doktryny na trudności. W rozmaitych Państwach, w odmienny też sposób oddzielono dziedzinę ochrony prawnej w sprawach spornych, od dziedziny ochrony prawnej w sprawach niespornych. Przyczyna tego leży w tem, iż rozstrzygnięcie pytania: Czy w pewnym kierunku Państwo, ma tylko użyć pomocy prawnej w razie nadwężenia stosunku prawnego, lub prawa (kierunek represyjny), czy też Państwo już z góry ma rozciągnąć opiekę prawną nad pewnymi stosunkami prawnymi, lub prawami (kierunek prewencyjny), zależy od tego, czyli prawo danego Państwa uwzględniając stosunki miejsca i czasu, trzyma się zasady, że ochrona prewencyjna pewnego rodzaju stosunku prawnego jest wskazaną ze względu na interes publiczny, czy też nie?

Stojąc na stanowisku, iż różnicy między wspomnianymi postępowaniami należy szukać w odmiennym celu obu tych postępowań, możnaby podnieść zarzut, iż podział obu wspomnianych postępowań nie zawsze da się przeprowadzić we-

¹⁾ Omawiane postępowanie o tyle nie właściwie nazwane bywa postępowaniem w sprawach niespornych, o ile i w tem postępowaniu niejednokrotnie przedmiotem rozpoznania są sprawy sporne n. p. w przypadku zastosowania przepisu §. 2. l. 7, §. 125. i dalszych pat. ces. z 9. sierpnia r. 1854. Nr. 208 D. p. p. Również Wach (j. w. str. 47.) mówiąc o stosunku obu omawianych postępowań, nazywa postępowanie w sprawach niespornych »die so gen. freiwillige Gerichtsbarkeit«.

dług zasady, iż postępowanie w sprawach spornych ma charakter represyjny, a postępowanie w sprawach niespornych, charakter prewencyjny. I tak zarzucają zwłaszcza temuż podziałowi¹⁾, iż skargi ustalające, a więc należące do dziedziny prawa procesowego, mają charakter prewencyjny; z drugiej strony ustanowienie opieki, ma nie tyle charakter prewencyjny, ile charakter konstytucyjny. Gdybyśmy jednak nawet uznali trafność tego zapatrywania, to i tak, te nieliczne wyjątki, jeszczeby samej zasady nie obaliły. Nie potrzebujemy jednak tych wyjątków uznawać, skoro są one jedynie zastosowaniem powyżej wyluszczonej zasady. Skargi ustalające bowiem, chociaż nie mają na celu ochrony przed nadwężeniem prawa, które już nastąpiło, to przecie w każdym razie służą one do ochrony przed grożącym niebezpieczeństwem naruszenia prawa, lub stosunku prawnego. Skargi ustalające, możnaby powiedzieć, iż są ochroną prawną przed »usiłowaniem bezprawiem«, a tem samem o tyle mają charakter represyjny. Również zarzut, iż ustanowienie opieki na charakter konstytucyjny, a nie prewencyjny, bynajmniej nie uwłacza powyżej podanej zasadzie, skoro ustanowienie opieki nie wprost, ale pośrednio chroni pupila przed możliwem naruszeniem tegoż sfery prawnej. — Różnicy więc między temi dziedzinami ochrony prawnej, szukać należy w odmiennym celu obu tych dziedzin ochrony prawno-cywilnej. Natomiast nienależy się dopatrywać różnicy między wspomnianemi postępowaniami, ani w podmiotach, ani w przedmiocie tychże postępowania²⁾. Tak w jednym, jak i w drugim postępowaniu może wystąpić więcej osób i to z interesami prawnymi, wręcz sprzecznymi wobec siebie. Dość przytoczyć przepis §. 125 i dalszych pat. ces. z dnia 9. sierpnia r. 1854., według których sędzia w postępowaniu w sprawach niespornych, bierze pod rozwagę: Kogo ze zgłaszających się dziedziców, na podstawie różnych tytułów dziedziczenia, a więc

¹⁾ Wach j. w. str. 52.

²⁾ Innego zdania Ott w swoim: *Soustavný Úvod ve studium nového řízení soudního* Díl I, Praga 1897 str 23

występujących wobec siebie ze sprzecznymi interesami prawnymi odesłać ma na drogę prawa? Również i pod względem przedmiotów niema istotnej różnicy między wspomnianymi postępowaniami. Tak w jednym, jak i w drugim postępowaniu mogą być przedmiotem rozpoznania sprawy sporne. Dowodem tego i powyżej przytoczony przykład z §. 125 wspomnianego patentu, a zwłaszcza dowodem tego §. 2 l. 7 tegoż patentu ¹⁾.

II. Jakże się rzecz ma — co do formy i zasad obu wspomnianych postępowań? Różnica w tym względzie zachodzić musi, gdyż gdyby jej nie było, nieodróżnialibyśmy wogóle wspomnianych dwóch postępowań. Obecnie za czasów nowego ustawodawstwa procesowego różnica pod względem formy obu wspomnianych postępowań jaskrawo na zewnątrz wystąpiła. Nowe ustaw. proc. hołduje zasadzie ustności z przymieszką »pisma«, a w następstwie tego hołduje, (za zasadą ustności idącej), zasadzie bezpośredniości; natomiast post. w sprawach niespornych było i jest postępowanie o formie pisemnej, a tem samem jest postępowaniem pośredniem. Oprócz tej różnicy pod względem formy postępowania możemy się dopatrzeć i innych różnic, z których najważniejsze przytaczamy: I tak, gdy postępowanie w sprawach spornych wdrożonem bywa na wniosek stron interesowanych (z wyjątkiem procesów w sprawach małżeńskich w przypadkach unieważnienia małżeństwa z przyczyn prawa publicznego), to natomiast w sprawach niespornych, postępowanie w zasadzie bywa wdrożonem z urzędu, chyba, że chodzi o sprawy niesporne prywatne. Dalszej różnicy co do postępowania w obu wspomnianych dziedzinach ochrony prawnej, można się dopatrzeć w kwestyi badania właściwości sądu. W sprawach niespornych, sąd nie poprzestaje na okolicznościach przez strony przytoczonych i nie wiążąc się temi okolicznościami, sam z urzędu bada: Czyli jest właściwym? Natomiast w sprawach spornych, podstawą do zbadania właściwości dla sędziego jest to, co w tym celu powód przytoczył,

¹⁾ Menger j w. str. 23, uwaga 6.

chyba, że sąd wie o nieprawdziwości podań powoda. Niemniej różnica co do kwestyi badania właściwości sądu w tem polega, iż w sprawach spornych sąd stoi na straży swojej właściwości, w granicach zakreślonych §. 104 N. J. (*prorogatio fori*); natomiast w sprawach tak zw. niespornych, sąd w każdej chwili dostrzegłszy swoją niewłaściwość, czy to przedmiotową, czy to miejscową uznaje się niewłaściwym (§. 44. N. J.). Dalszej można się dopatrzeć różnicy pomiędzy wspomnianemi postępowaniami i w tem, że w sprawach spornych sąd w zasadzie używa ochrony prawnej, w granicach wskazanych przez strony spór wiodące, natomiast w postępowaniu w sprawach niespornych Sąd, w miarę interesu, jaki państwo ma przy załatwianiu sprawy, niejednokrotnie bierze pod rozwagę wszelkie stosunki i to w zasadzie z urzędu, które mogłyby jak najlepiej wyjaśnić i wyświelić stan faktyczny. (§. 2 l. 5 wspomnianego patentu). Wreszcie zaznaczyć należy, iż w postępowaniu w sprawach spornych czynności stron i sędziego pozostają ze sobą w ścisłym związku i zdążają do jednego celu wskazanego skargą; natomiast w postępowaniu w sprawach niespornych napotykamy nagromadzenie całego szeregu różnych czynności o różnych specjalnych celach z charakterem prewencyjnym (n. p. w postępowaniu opiekuńczem)¹⁾.

III. Dziedzinę ochrony prawnej w sprawach niespornych możemy podzielić na dwie części, a mianowicie: na dziedzinę ochrony prawnej w sprawach niespornych publicznych i prywatnych. W pierwszym przypadku państwo udziela ochrony prawnej z urzędu (jest to zasada), w drugim przypadku na żądanie strony. Do pierwszego rodzaju spraw zaliczyć winniśmy zwłaszcza, postępowanie w sprawach spadkowych, opiekuńczych, powierniczych, postępowanie przy zakładaniu ksiąg gruntowych i t. d.; — natomiast do drugiego rodzaju spraw, powinniśmy przedewszystkiem zaliczyć szereg czynności, które notaryusz przedsięwzięje na żądanie stron w charakterze

¹⁾ Ott. j. w. str. 33 i dalsze.

swoim, jako notaryusz, po myśli ustawy z 25 lipca r. 1871, L. 75 D. p. p.

IV. Według obowiązującego ustawodawstwa, rozdział pomiędzy sprawami spornymi, a niespornymi — jest ściśle przeprowadzony.

Sędziemu obowiązkiem jest przestrzegać granic między sprawą sporną a niesporną¹⁾. Jeżeli sąd dostrzeże, że sprawa w sądzie wisząca, dochodzona jako sprawa należąca do postępowania w sprawach niespornych, należy do dziedziny postępowania w sprawach spornych, wówczas w jakimkolwiek okresie postępowania to dostrzeże, winien nieważność dotychczasowego postępowania, a wzgl. i niewłaściwość sądu orzec. Taksamo postąpią sobie sądy wyższe, gdy brak ten dopiero w sądach wyższych dostrzeżonym zostanie. Przepis ten niema jednak zastosowania:

1) Jeżeli postępowanie w sprawach niespornych już prawomocnie ukończone zostało (§. 42, ustęp ostatni N. J). W tym jedynie wypadku mogłyby strony interesowane wystąpić w zwyczajnej drodze prawa, o ile na to zezwala przepis §. 18 patentu omawianego.

2) Sąd wówczas nie będzie mógł uchylić dotychczasowego postępowania (we formie postępowania w sprawach niespornych przeprowadzonego), jeżeli pod względem przyczyny nieważności dotychczasowego postępowania uchyleniu sprzeciwia się obowiązujące jeszcze rozstrzygnięcie tego samego, lub innego sądu. Według powyższego przepisu, będzie więc sędziemu wiążąco wydane w tej sprawie orzeczenie prawomocne sądu wyższego, lub innego sądu, lub wprawdzie orzeczenie nie prawomocne, lecz jeszcze nie uchylone, w którym to orzeczeniu sąd rozstrzygnął, iż sprawa tocząca się należy do dziedziny postępowania w sprawach niespornych²⁾.

¹⁾ O ile ich załatwienie sędziemu jest przydzielone.

²⁾ Przepis ten bliżej omówiony jest przy nauce o badaniu właściwości sądu.

V. Nowe ustawodawstwo procesowe, aczkolwiek miało na celu zreformowanie postępowania w sprawach spornych mimo to wprowadziło ono szereg przepisów wkraczających w dziedzinę postępowania w sprawach niespornych. Przewszystkiem rozdział I. N. J. tyczy się także postępowania w sprawach niespornych, a rozdział III. N. J. tyczy się wyłącznie tegoż postępowania. Dalej tutaj zaliczyć należy art. V. ust. wpraw. k. p. c. tyczący się ustalenia należytości adwokackich. Również szereg przepisów wkraczających w dziedzinę postępowania w sprawach niespornych napotykamy w u. o. O. s., jak n. p. w §§. 54, 56, 83—86 i w innych §§. u. o. O. s.

VI. W końcu nadmienić należy, iż nie tylko sądy wykonywują jurysdykcję w sprawach niespornych, ale także obok sądów biorą udział przy wykonywaniu wspomnianej jurysdykcji także notaryusze, władze administracyjne, a w części nawet i duszpasterze (n. p. prowadzenie księgi urodzin, małżeństw i t. d.).

§. 4. O różnych rodzajach postępowania sądowego cywilnego w sprawach spornych.

I. Każdy proces cywilny powinien być tak urządzonym, iżby dawał rękojmię dokładnego zbadania stosunku spornego, i to tak pod względem faktycznym, jak i pod względem prawnym. W tym celu winien być w procesie zebrany cały materiał procesowy, przy zachowaniu pełnych form procesowych, które odnośna ordynacya procesowa uznaje za typowe formy procesowe. Jeżeli więc w procesie cywilnym bywa badany cały stosunek sporny, nadto daną jest możność wyczerpnięcia całego materiału procesowego przy zachowaniu wszystkich form procesowych pewną ordynacyą procesową za typowe uznanych, mówimy wówczas o procesie zwyczajnym (*ordentlicher Process*).

Historya procesu cywilnego poucza nas¹⁾, iż w niektórych

¹⁾ Canstein. Lehrbuch des oesterreichischen Civilprocessrechtes. Berlin, 1893, str. 3 i dalsze. Menger j. w. str. 29 i 30, a zwłaszcza str. 29, uw. 2.

sprawach, zwłaszcza w sprawach mniejszej wagi, dążono do szybszego załatwienia procesu, niż na to zezwalał proces zwyczajny. Okoliczność ta była powodem, iż obok procesu zwyczajnego wytworzył się proces sumaryczny, którego cechą główną było przyspieszenie lub uproszczenie postępowania. W nowszych czasach powstały całe szeregi procesów, którym zwłaszcza powyższe zasady przyświecają, a które będąc odmiennie ukształtowane od procesów zwyczajnych obejmujemy łączną nazwą: Procesy nadzwyczajne, lub szczególne (odrębne).

Z licznych obowiązującym ustawodawstwom znanych procesów nadzwyczajnych — możemy trzy grupy utworzyć:

A. Procesy nadzwyczajne, które się tem odznaczają, iż umożliwiają zbadanie całego stosunku spornego, niemniej umożliwiają zebranie całego materiału procesowego, z drugiej strony jednak wprowadzają szeregi uproszczeń co do formalności procesowych znanych procesowi zwyczajnemu. Jest to tak zw. postępowanie z uproszczonym sposobem rozpoznania sprawy (*vereinfachte Cognition*). Uproszczenie postępowania polegać znowu może albo na pominięciu, lub uproszczeniu pewnych czynności procesowych, lub na zakreśleniu do ich przedsięwzięcia krótszych czasokresów; albo też uproszczenie form procesowych idzie jeszcze dalej i dopuszcza wydania warunkowego orzeczenia zaraz na skargę. W pierwszym przypadku mówimy o postępowaniu uproszczonym (czyli sumarycznym), prawidłowym (*Regulär-summarischer Process*); w drugim natomiast przypadku o postępowaniu uproszczonym (czyli sumarycznym) wyjątkowym (*Irregulär-summarischer Process*). Do ostatniego rodzaju procesów uproszczonych zaliczamy: Proces wekslowy, nakazowy, awizacyjny i t. d. We wszystkich tych procesach sąd na skargę (względnie wskutek aktu procesowego strony) wydaje od razu orzeczenie warunkowe (nakaz) przeciw któremu może strona przeciwna wnieść zarzuty. Jeżeli zarzuty nie zostaną wniesione, staje się nakaz prawomocnym, a w następstwie tego zdolnym do egzekucji (wykonalnym).

B. Procesy nadzwyczajne, których cechą jest uproszczenie postępowania, a nadto i ścieśnienie zakresu postępowania. Ścieśnienie postępowania polegać może na tem, iż przedmiotem zbadania, jużto nie będzie cały stosunek sporny, lecz tylko jedna część jego, albo też nie będzie zebrany cały materiał procesowy, który mógłby być zebrany. Procesy takie nazywamy procesami z uproszczonym i ograniczonym rozpoznaniem (*mit vereinfachter und beschränkter Cognition*). Z istoty rzeczy wynika, iż orzeczenia zapadłe w tego rodzaju postępowaniach, mają tylko znaczenie tymczasowe (prowizoryczne), a to z tej przyczyny, że na podstawie przeprowadzonego postępowania, sędzia nie mógł zbadać całego stosunku spornego, lub nie mógł wyczerpać całego materiału procesowego. Przykładem tego rodzaju postępowania jest proces o naruszenie posiadania (*possessorium summarissimum*). Celem tegoż postępowania jest jedynie zbadanie ostatniego, faktycznego posiadania. Kwestya tytułu prawnego lub własności nie jest bynajmniej przedmiotem badania i rozpoznania tego rodzaju postępowania.

C. Wreszcie trzecią grupę procesów nadzwyczajnych tworzą procesy, które nie kierują się ani myślą uproszczenia, ani myślą ścieśnienia postępowania, — ale, które odrębnie są ukształtowane od procesu zwyczajnego ze względu na szczególne właściwości sprawy spornej. I tak, różnego ukształtowania od procesu zwyczajnego wymagają zwłaszcza: Proces w sprawach małżeńskich, proces wywoławczy, rachunkowy, syndykalny i t. d.

II. Kodeks proc. cyw. zna, jako typowe rodzaje postępowania, dwa postępowania w sprawach spornych, a mianowicie: Proces trybunalski i proces przed sądami powiatowymi. Postępowania te można nazwać postępowaniami typowymi, skoro każde z tych postępowań przedstawia się jako postępowanie typowe wobec postępowań, które stanowią wyjątek od jednego z tych dwóch postępowań typowych. W następstwie tego możemy twierdzić, iż każde z tych postępowań jest zwyczajnem; i tak, proces trybunalski jest

procesem zwyczajnym w sądach kollegialnych, w sądach zaś powiatowych procesem zwyczajnym będzie proces przed sądami powiatowymi¹⁾.

Badając natomiast ze stanowiska teorii procesowej stosunek obu tych typowych form postępowania do siebie, dojdziemy do przekonania, iż postępowanie przed sądami powiatowymi, jest uproszczonym postępowaniem trybunalskim. Twierdzenie to uzasadnia ta okoliczność, iż w postępowaniu przed sądami powiatowymi opuszczono cały szereg czynności procesowych, które w procesie trybunalskim stanowiły istotne ogniwa procesowe, jako to: Pierwsze posłuchanie (wyjątkowo dopuszczalne przed sądem powiatowym), postępowanie przygotowawcze i t. d. Teoretyczny ten wywód nie uwłacza jednak trafności poprzednio wypowiedzianego twierdzenia. Ze stanowiska bowiem ustawodawstwa obowiązującego winniśmy jedynie na to zwrócić uwagę: Które postępowanie według obowiązującego k. p. c. przedstawia się, jako postępowanie typowe? Ten przymiot należy przyznać procesowi trybunalskiemu i postępowaniu przed sądami powiatowymi.

Zwracając się do postępowań nadzwyczajnych według k. p. c. możemy odróżnić podobne trzy grupy procesów nadzwyczajnych, jakie odróżniliśmy badając tę kwestyę ze stanowiska nauki procesowej²⁾.

I tak odróżnić możemy:

1) Procesy nadzwyczajne z uproszczonym sposobem rozpoznania sprawy. W nowym ustawodawstwie procesowym nie mamy procesów nadzwyczajnych prawidłowych z uproszczonym sposobem rozpoznania sprawy. Wprawdzie możnaby za takie uważać postępowanie drobniarzowe, jako uproszczone postępowanie przed sądami

¹⁾ Menger j. w. str. 31 podobnie rzecz omawia co do dawniej obowiązującego ustawodawstwa procesowego.

²⁾ Zupełnie niewłaściwie k. p. c. umieścił między postępowaniami nadzwyczajnymi postępowanie przed sądami polubownymi (§§. 577—599). Postępowanie przed sądami polubownymi nie jest postępowaniem sądowym (§. 1 Wstępu). Obacz także: Ott. j. w. str. 5.

powiatowymi — postępowanie to jednak jest raczej modyfikacją postępowania przed sądami powiatowymi, aniżeli samoistnem nadzwyczajnem postępowaniem (Mat. I str. 344)¹⁾. Natomiast procesy nadzwyczajne wyjątkowe z uproszczonem rozpoznaniem mają szereg przedstawicieli w kod. proc. cyw. Do tego rodzaju postępowań możemy zaliczyć: Proces nakazowy (§§. 548—554 k. p. c.), proces wekslowy (§§. 555—559 k. p. c.), postępowanie wezwawcze (art. XXVIII ust. wpraw. k. p. c. łącznie z ust. z 27 kwietnia r. 1873, Nr. 67 d. p. p.)²⁾, proces awizacyjny (§§. 560—576 k. p. c.). Cechą wszystkich tych procesów jest to, iż zaraz na skargę wydaje sąd warunkowe orzeczenie (nakaz zapłaty, wypowiedzenie i. t. d.), które może być zaczepione przez pozwanego (za pomocą zarzutów, opozycji i t. d.). W razie niezaczeplenia w przeciągu czasu ustawą naznaczonego warunkowego orzeczenia, to orzeczenie (nakaz zapłaty, wypowiedzenie) staje się bezwarunkowem i zdolnem do egzekwowania celem zaspokojenia (§. 1 E. O.).

2. Procesy nadzwyczajne ze ścieśnionem rozpoznaniem. Do tej grupy procesów, zgodnie z umiejętnością procesową, zaliczamy proces o naruszenie posiadania, czyli proces prowizoryalny (§§. 454—460 k. p. c.). Według §. 457 rozprawa w postępowaniu o naruszenie w posiadaniu ogranicza się do zbadania i udowodnienia faktu ostatniego posiadania i tegoż naruszenia. Natomiast wyłącza się wszelkie roztrząsanie prawa do posiadania, tytułu, dobrej i złej wiary posiadania, albo też roszczeń o możebne odszkodowanie. Według nowego ustawodawstwa procesowego, postępowanie o naruszenie posiadania jest postępowaniem przed sądami powiatowymi z pewnemi modyfikacyami, a nadto jest postępowaniem ścieśnionem, wobec tego, iż

¹⁾ W odp. na pyt. do § 227 k. p. c. pod l. 3 ust. 2 czytamy: »Das Bagatellverfahren ist gegenüber dem Verfahren vor Bezirksgerichten nicht als eine besondere Verfahrensart anzusehen«.

²⁾ Nie obowiązuje w Galicyi, na Bukowinie i w Dalmacyi (art. XXVIII ust. wpraw. k. p. c.)

w temże postępowaniu stosunek sporny bywa tylko jednostronnie badany.

3. Procesy nadzwyczajne o odrębnem ukształtowaniu. Do tego rodzaju procesów według nowego ustawodawstwa procesowego zaliczyć należy: Proces w sprawach małżeńskich (określony zasadniczo d. n. z 23 sierpnia r. 1819, l. 1595 Zb. u. s. łącznie z art. I. i LV. ust. wprov. k. p. c. i R. M. S. z 9 grudnia r. 1897, l. 283 D. p. p.), niemniej proces syndykalny określony ustawą z 12 lipca r. 1872, l. 112 D. p. p. łącznie z §§. 600—602 k. p. c.

§. 5. Stosunek prawa procesowego cywilnego do prawa cywilnego.

I. Ponieważ proces cywilny służy celom prawa cywilnego, temsamem będąc od prawa cywilnego zawisłym — jest tworem prawnym drugorzędnym.

Gdyby prawa cywilnego nie było, zbyt cennym byłby proces cywilny. Z drugiej strony, aby prawo cywilne nie tylko istniało, ale także i obowiązywało, koniecznym jest proces cywilny. Mimo tej łączności procesu cywilnego z prawem cyw. i zależności procesu cywilnego od prawa cywilnego, prawo procesowe cywilne jest podstawą samoistnej umiejętności prawnej. Dowodem tego historyczny rozwój prawa procesowego cywilnego¹⁾, niemniej stwierdza to i ta okoliczność, iż w procesie cywilnym dopatrujemy się stosunku procesowego, który zupełnie niezależnie od stosunku prawa prywatnego powstaje, według pewnych prawideł prawnych rozwija się i wreszcie gaśnie. (Obacz: §. 2 Wstępu).

Między procesem cywilnym, a prawem cywilnym istnieje zasadnicza różnica pod względem ich natury prawnej. Prawo procesowe cywilne nienależy do dziedziny prawa prywatnego, lecz wkracza w dziedzinę prawa publicznego. Nie powinno być to wątpliwem, jeżeli zważymy, iż celem procesu

¹⁾ Wach j. w. str. 114.

cywilnego, jest ochrona prawa prywatnego. Tej ochrony prawnej podejmuje się państwo, jako funkcji państwowej, a tem samem przepisy prawne określające sposób udzielania tejże ochrony prawnej, wkraczają w dziedzinę prawa publicznego¹⁾.

II. Wytknięcie linii granicznej, ze stanowiska umiejętności procesowej, pomiędzy przepisami prawno-cywilnymi a procesowo-cywilnymi jest niezależnem od tej okoliczności: Czy przepis prawny napotyamy w k. c., czy w k. p. c., czy też w prawie handlowem, w ordynacyi wekslowej, lub w innej ustawie? ²⁾ I tak n. p. w k. c. napotyamy przepisy dotyczące się dochodzenia praw prywatnych, jak np. w §§. 19, 320, 339 i we wielu innych §§. k. c. Z drugiej strony w N. J., lub k. p. c. napotyamy całe szeregi przepisów mających charakter przepisów prawno-prywatnych (n. p. §§. 26 ust. 2, 56 ust. 3, 69 ust. 2, 309, 326 ust. 2, 333 ust. 4, 354 ust. 3 i inne k. p. c.). Okoliczność ta jednak bynajmniej nie uwłacza ustawom wspomnianym, skoro niejednokrotnie względy polityki ustawodawczej wymagają tego rodzaju łączenia przepisów, bez względu na istotę prawną tychże. Tak więc pod względem oznaczenia natury prawnej przepisu ze stanowiska doktryny, jedynie jest decydującą treść odnośnego przepisu bez względu na to: W jakiej ustawie przepis ten się znajduje? I tak n. p. ze względu na swoją naturę prawną, będą przepisami procesowymi przepisy dotyczące się podmiotów stosunku procesowego, a więc stron i sędziego. W następstwie tego procesowymi będą przepisy dotyczące się kwestyi zdolności sądowej, procesowej — przepisy dotyczące się właściwości sądu, organizacyi sądu i t. d. Również natury prawno-procesowej będzie kwestya: Czy pewna sprawa nadaje się do dochodzenia sądowego, czy też należy do zakresu działania innej władzy lub organu państwowego? Również do tego rodzaju przepisów zaliczamy przepisy dotyczące się wszystkich czynności procesowych stron i sędziego. Natomiast kwestya, czy z pewnem prawem połączone jest prawo po-

¹⁾ Wach j w str 115

²⁾ Trutter j w. str. 24 i 25.

wództwa, jest już kwestyą prawno-prywatną, której rozwiązania szukać należy w dziedzinie prawa cywilnego¹⁾.

III. Ustawodawstwo procesowe inaczej od doktryny (powyżej ad II) przeprowadza linię wytyczną, odgraniczającą przepisy prawa cywilnego od reszty przepisów. Z istoty rzeczy podział przeprowadzony przez ust. proc. ma tylko znaczenie dla prawa procesowego (cywilnego), nie obejmuje zaś ogólnej normy prawnej. I tak w art. XXX. ust. wprov. k. p. c. (taki sam przepis obejmuje art. XXI ust. wprov. O. E.)²⁾ następujący przepis: »Ilekoć procedura cywilna (względnie według art. XXI O. E. »ord. egz.«) powołuje się na postanowienia prawa cywilnego (*Bestimmungen des bürgerlichen Rechtes*) rozumia się nietylko przez nie przepisy powszechnej księgi ustaw cywilnych, ale zarówno też przepisy prawa handlowego i ustawy wekslowej, tudzież prywatno-prawne przepisy w innych ustawach zawarte«.

Z powyższego przepisu widocznem, iż ze stanowiska k. p. c. (wzgl. O. E.) przez „bürgerliches Recht“ rozumieć należy:

¹⁾ Wach j. w str. 121 i dalsze.

²⁾ Podobnego przepisu nie napotykamy w ustawie wprov. N. J. Wychodząc ze założenia, iż tak N. J. z ust. wprov., jak k. p. c. z ust. wprov., jak wreszcie O. E. z ust. wprov. stanowią dla siebie zakończone całości (czego dowodem, że niejednokrotnie ten sam przepis we wszystkich ust. wprov. bywa przytoczony, jak art. I. wszystkich trzech ustaw wprowadczych, lub przepis o pojęciu »krajów tutejszych« »Inland« i t. d.), nadto, ponieważ brak przepisu art. XXX. ust. wprov. k. p. c. w ust. wprov. N. J., przeto tenże przepis nie ma zastosowania do N. J. wzgl. do jej ust. wprowadczej. I dlatego też nie trafnem jest zapatrywanie Neumanna (Komentarz str. 66), niemniej Schauera (*Die Civilprozessordnung und Jurisdictionsnorm vom 1 August 1895 sammt Einführungsgesetzen*. Wien, 1897, str. 243) według których omawiany przepis ma zastosowanie i do N. J. i do jej ustawy wprowadczej. Kwestya omawiana mogłaby być aktualną ze względu na art. XVIII. ust. wprov. N. J. wspominający o prawie cywilnem. Według motywów proj. rząd. (Mat I., str. 618) wspomniany przepis art. XVIII. ma się tyczyć i prawa wekslowego, a więc prawa cywilnego w pojęciu powyżej powołanego art. XXX., z czego możnaby chyba wnosić, iż przez przeoczenie opuszczono wspomniany przepis w ustawie wprov. N. J.

1. Powszechną księgę ustaw bez względu na charakter prawny przepisów.

2. Prawo handlowe (ustawodawstwo i prawo zwyczajowe), a tem samem i przepisy prawno-publiczne prawa handlowego, jak o rejestrze handlowym, o giełdzie, o stręczycielach handlowych, o domach składowych i t. d.

3. Ustawę wekslową.

4. Przepisy »prawno- prywatne« zawarte w innych ustawach.

Wyliczenie to polega na różnych zasadach, ztąd widoczny brak konsekwencji. I tak w przypadkach pod 1, 2 i 3 decyduje wyłącznie okoliczność, czy przepis znajduje się w powszechnej księdze ustaw, w prawie handlowem, lub w ustawie wekslowej; natomiast w przypadku pod 4, wyłącznie znowu decyduje natura prawna przepisu znajdującego w jakiegokolwiek innej ustawie, nieobjętej powyżej wymienionemi ustawami pod 1, 2 i 3.

§. 6. O stosunku procesu cywilnego do procesu karnego.

Różnica między postępowaniem sądowym cywilnym w sprawach spornych, a procesem karnym polega głównie na odmienności przedmiotu tychże postępowań. Przedmiotem procesu cywilnego jest dochodzenie prawa podmiotowego prywatnego z powodu jego naruszenia wzgl. tylko zagrożenia (bezprawie cywilne); natomiast przedmiotem procesu karnego jest dochodzenie prawa przysługującego Państwu ukarania czynu naruszającego normę prawną (bezprawie kryminalne).

Zastanawiając się nad stosunkiem procesu cywilnego do procesu karnego, na dwie okoliczności zwrócić należy uwagę:

I. Przedewszystkiem zaznaczyć należy, iż w postępowaniu karnem, w tak zw. procesie przydatkowym (*Adhäsionsverfahren*) mogą być przez sąd karny badane roszczenia prawno- prywatne, jeżeli zachodzą warunki określone w rozdziale XXI. kod. proc. karnej.

II. Mimo zasadniczych różnic pod względem celów pro-

cesu cywilnego i karnego — istnieje niezaprzeczony wzajemny wpływ tych dwóch dziedzin prawnych na siebie, a zwłaszcza widocznym jest wpływ procesu karnego na proces cywilny.

A. Wpływ procesu karnego na proces cywilny, według nowego ustaw. proc. określają następujące przepisy kod. proc. cyw.¹⁾

a) Jeżeli powstanie podejrzenie o czyn karygodny, którego zbadanie i osądzenie, o ile się da przewidzieć wywrze wpływ stanowczy na rozpoznanie sporu cywilnego, wówczas może senat (w sądach powiatowych sędzia samodzielny) zarządzić przerwę procesu cywilnego, aż do prawomocnego załatwienia postępowania karnego. Z przepisu §. 191 łącznie z §. 190 k. p. c.²⁾ sędzić należy, iż dla zastosowania powyższej zasady prawnej, obojętną jest rzeczą: Czy w chwili wdrożenia procesu cywilnego wzgl. dostrzeżenia przez sędziego cywilnego znamion czynu karygodnego, postępowanie karne było już wdrożone, czy też jeszcze nie (Mat. I. str. 264 i 265.)? W szczególności przerwa procesu cywilnego nastąpić może, jeżeli się okażą poszlaki, że ważny dla rozstrzygnięcia sprawy dokument został podrobiony, albo sfałszowany, albo, że fałszywe zeznanie poczynili bądźto strona słuchana na stanowcze okoliczności, bądźto świadek, lub znawca, których zeznania, gdyby byli prawdę zeznali, sąd byłby prawdopodobnie inaczej uwzględnił. (§. 191 k. p. c.). Przeciwno orzeczeniu sądu zarządzającemu przerwę postępowania dopuszczalny jest rekurs samoistny (§. 192 ust. 2 i §. 514 k. p. c.); natomiast niedo-

¹⁾ Ott. j. w. str. 17 i dalsze. Rosenblatt Das Verhältniss des Civilprocesses zum Strafprocesse nach den neuen C. G. (Geller. Centralblatt. T. XV. str. 98 i dalsze) Krzymuski Wykład procesu karnego austriackiego. Kraków 1891. str. 7 i dalsze. Przytacza szereg trafnych uwag za stanowiska doktryny. Rosenblatt. Prawo karne a nowa proc. cyw. (Przegląd prawa i adm. 1898. Zeszyt V.) Obacz także: Ger. Zeit. 1898. str. 47 i 48

²⁾ Rosenblatt (j. w. str. 98) wykazuje, iż §. 190 k. p. c. ma zastosowanie i do przypadków przerwy postępowania cywilnego z powodu już w toku będącego postępowania karnego.

puszczalny jest rekurs przeciwko orzeczeniu odrzucającemu wniosek na przerwę postępowania. O skutkach przerwania procesu stanowią §. 163 i 167 k. p. c.

Po prawomocnem załatwieniu postępowania karnego. będzie postępowanie w sprawie głównej podjęte i to albo na wniosek, albo z urzędu¹⁾.

Z powyższego przepisu, niemniej z porównania tegoż przepisu z innymi dawniejszymi przepisami dotyczącymi się stosunku procesu cywilnego do karnego, dochodzimy do następujących wniosków :

1. Sędzia cywilny może jedynie przerwać tok procesu cywilnego w razie, jeżeli zachodzą poszlaki czynu karygodnego. Samo doniesienie strony o popełnieniu czynu karygodnego, nie wystarcza.

2. Sędzia cywilny może (lecz nie musi)²⁾ przerwać tok procesu cywilnego, jeżeli zaistnieją wspomniane wyżej wyznaczniki. Wyjątkiem od tej zasady jest przepis §. 11 ust. 1 ust. z 28 maja r. 1881. Nr. 47. d. p. p. (ust. o nierzetelnem postępowaniu przy czynnościach kredytowych), który nadał art. XI l. 3 ust. wpraw. k. p. c. (także art. XXVII l. 4 O. E.) w swej mocy utrzymany został. Według powołanego przepisu ustawy o nierzetelnem postępowaniu przy czynnościach kredytowych, sędzia cywilny na żądanie sędziego karnego winien wstrzymać tok procesu cywilnego. (Mat. I. str. 639.).

3. §§. 66 i 67 ust. hip. dotyczące się kwestyi wykreślenia wpisu w drodze postępowania karnego, nie uległy zmianie wskutek omawianego §. 191 k. p. c. Natomiast przedstawia się, jako uchylony §. 50 ust. z 17 marca r. 1884, Nr 36 d. p. p., według którego sędzia cywilny ma tylko wówczas wstrzymać bieg procesu cywilnego w procesach o nastawianie na sku-

¹⁾ Przepisy k. p. c. pozostały bez wpływu na przepis §. 425 kod. proc. karnej.

²⁾ Według ust. proc. dawniejszego po myśli d. n. z 6. marca r. 1821. Nr 1743. wśród podobnych okoliczności o jakich §. 191 k. p. c. wspomina, przerwa powinna była nastąpić.

teczności czynności prawnych, jeżeli dochodzenia karne są już w toku, czego nie wymaga §. 191 k. p. c. ¹⁾.

b) Według przepisu §. 268 k. p. c., jeżeli rozstrzygnięcie sędziego cywilnego zawisłem jest od tego, ażeby jaki czyn karygodny udowodniony i komu poczytany został — będzie sędzia cywilny wiązany treścią prawomocnie zasądzonego orzeczenia, które sąd karny co do tego czynu wyda.

Z powyższego przepisu wnosić należy:

1. Iż sędziego cywilnego wiąże orzeczenie sędziego karnego, o ile jest skazującym i prawomocnem. W następstwie tego nie jest sędzia cywilny formalnie wiązany, ani wyrokiem karnym uwalniającym, ani też uchwałą zaniechującą postępowanie karne ²⁾. Wyjątkiem od tej zasady jest przepis §. 10 ust. z 28 maja r. 1881. Nr. 47 D. p. p. (o nieuczciwem post. przy czyn. kred.) który nadal obowiązuje (odp. na pytanie do §. 268 k. p. c.).

2. Iż nawet przy prawomocnie zasądzających wyrokach karnych, wiąże sędziego cywilnego jedynie samo orzeczenie (*Schuldspruch*), nie zaś motywa orzeczenia.

3. Iż przepis powyższy ma zastosowanie tak do wyroków karnosądowych wydanych przez tut. sądy, jak i przez sądy obce ³⁾.

c) Mówiąc o wpływie prawa procesowego karnego, na proces cywilny, wymienić należy również przepisy §§. 530 i 539 k. p. c. dotyczące się wznowienia procesu cywilnego. Przepisy te, będące w najściślejszym związku z nauką o wzno-

¹⁾ Tego zdania: Schauer j. w. str. 409 Rosenblatt. j. w. str. 99. Schuster (Oesterr. Civilprocessrecht) str. 271. Za przeciwnem zapatrywaniem zdawałaby się przemawiać odp. na pytanie do art. XI. l. 4 ust. wpraw. k. p. c.

²⁾ Rosenblatt j. w. str. 100 i dalsze wyczerpująco omawia przypadki, w których sędzia cywilny, mimo wyraźnego brzmienia §. 268 k. p. c. przecież może być wśród pewnych okoliczności wiązany nawet uwalniającym wyrokiem sądu karnego. Rzecz ta będzie omówioną w nauce o przedmiocie dowodu.

³⁾ Rosenblatt Verhältniss i t. d. j. w. str. 100. Innego zdania Schuster j. w. str. 303

wieniu, są przedmiotem omówienia w nauce o wznowieniu postępowania.

B. Zastanawiając się natomiast nad wpływem dochodzeń sądowych cywilnych na postępowanie karne, zaznaczyć należy, iż wpływ ten jest w zasadzie wykluczony — skoro §. 5 post. karnego wypowiada zasadę, iż sędzia karny, nie jest wiązany orzeczeniem sędziego cywilnego, o ile rozchodzi się o ocenienie karygodności obwinionego. Od tej zasady zna §. 5 ust. 3 post. kar. jedyny wyjątek tej treści, iż jeżeli pytanie uprzednie dotyczy się ważności małżeństwa — wówczas orzeczenie właściwego w tej sprawie sędziego cywilnego — służyć ma za podstawę rozstrzygnięcia karno-sądowego. Jeżeli orzeczenie sędziego cywilnego jeszcze nie zapadło, ale sprawa się już rozpoczęła, albo jeżeli sędzia karny sam wywołał wdrożenie procesu w sprawach małżeńskich, ponieważ wyszły na jaw okoliczności faktyczne, stanowiące przeszkodę małżeńską, na którą z urzędu baczyc się powinno — wówczas należy czekać na orzeczenie właściwego sędziego cywilnego.

§. 7. Źródła prawa procesowego cywilnego austriackiego.

I. Aż do połowy ubiegłego stulecia — a mianowicie, aż do czasów panowania cesarzowej Maryi Teresy, istniały jedynie ordynacye procesowe cywilne, wydane z osobna dla krajów koronnych, lub nawet dla drobniejszych jeszcze terytoryów. Ordynacye te wydane zostały głównie za czasów panowania cesarza Ferdynanda I. (1556—1564) i za czasów cesarza Ferdynanda II. (1619—1637)¹⁾.

Dopiero od czasów panowania cesarzowej Maryi Teresy widoczną jest dążność ujednostajnienia ustawodawstwa procesowego cywilnego w krajach dziedzicznych austriackich. I tak

¹⁾ Canstein. Lehrbuch des Oesterr. Civilprocessrechtes j. w. T. I. str. 48. Obacz tamże podaną literaturę. W całej pełni dokładne przedstawienie historyi kodyfikacyi procesu cywilnego austriackiego zawiera dzieło Cansteina.: Lehrbuch der Geschichte und Theorie j. w. str. 86 do 290.

w r. 1753 ustanowiła cesarzowa Marya Teresa komisję kompilacyjną — która miała ułożyć prawo cywilne i proces cywilny.

Celem opracowania czwartej części zbioru wspomnianych ustaw — obejmującej proces cywilny — ustanowiony został referentem Holger. Gdy jednak tenże na własne żądanie, od obowiązków referenta uwolniony został — miejsce jego objął radca rządowy Froidevo. W przeciągu stosunkowo bardzo krótkiego czasu, bo zaledwie w ciągu kilkunastu miesięcy Froidevo przedłożył przez siebie ułożony projekt (19 kwietnia r. 1774). W niewiele tylko kwestyach powstała różnica zdań między zapatrywaniem Froideva, a komisją kompilacyjną. Po pewnych i to nielicznych uzupełnieniach projekt Froideva, uzyskał potwierdzenie cesarzowej Maryi Teresy w dniu 8 lipca r. 1776. Tymczasem, zanim przyszło do druku wspomnianej ustawy, tę ustawę, a właściwie znowu projekt, oddano do ponownej rewizji. Po obradach nad tymże projektem w deputacji¹⁾ składającej się z członków Najwyższego urzędu sprawiedliwości (*Oberste Justizstelle*), dalej po obradach w komisji kompilacyjnej, wreszcie w komisji państwowej — uzyskał tenże projekt sankcję cesarza Józefa II w dniu 3 maja r. 1781 z mocą obowiązującą od 1. maja r. 1782, jako ustawa sądowa powszechna, zwana »Józefińską«²⁾.

Nie długo jednak była ustawa sądowa powszechna czyli Józefińska jedynym źródłem prawa procesowego austriackiego. Zaraz bowiem w pierwszych latach mocy obowiązującej wspomnia-

¹⁾ Ciekawym jest szczegół, iż przy obradach w deputacji ustanowiony w tejże referentem radca dworu Keess bronił zasady ustności, jawności i swobodnej oceny siły dowodu (Canstein. Lehrbuch der Geschichte u. Theorie i t. d. j. w. str. 175)

²⁾ W r. 1774 wydano dla Galicyi osobną p. c. z 7. artykułów. W r. 1775 wprowadzono znowu dawniejsze przepisy, które w zach. Gal. do d. 1 maja r. 1797 (w tymże czasie weszła w życie U. S. Z. G.) obowiązywały, a we wschodniej Galicyi i na Bukowinie do 1 maja r. 1807. We W. Ks. Krakowskiem w miejsce tamże obowiązującego ustawodawstwa procesowego francuskiego weszła w życie U. S. Z. G. dnia 29 września r. 1855. (Canstein. Lehrbuch der Geschichte i t. d. j. w. str. 184).

nej ustawy sądowej, wydanym został cały szereg dekretów nadwornych i rezolucyj. Przyczyna tego leżała w tem, iż według §. 437. U. S. P. sąd w razie, gdyby co do znaczenia przepisu prawnego (*Zweifel über den Verstand des Gesetzes*) powstała uzasadniona wątpliwość — wówczas winien się być Sąd udać do Dworu i oczekiwać Najwyższego postanowienia¹⁾. Przepis ten wywołał szereg zapytań ze strony sądów — co znowu wywołało wydanie szeregu dekretów nadwornych i rezolucyj.

Ta mnogość przepisów, niemniej z nią w związku będąca niepewność pod względem źródeł prawnych, spowodowała cesarza Leopolda II do zwołania nowej komisji pod nazwą »Komisya nadworna ustawodawcza« (*Gesetzgebungs-Hoff-Commission*) — której oprócz innych zadań — polecił zbadanie U. S. P.

Komisji wspomnianej przewodniczył Martini. Naprzód referentami byli Haan i Bieschin, później referat objął Keess. Komisya uznała U. S. P. w zasadzie za dobrą zaznaczając, iż należy szukać przyczyny wielkiej ilości później wydanych dekretów nadwornych i rezolucyj, przedewszystkiem w nazbyt zwięzłej redakcyi U. S. P., a powtórnie w przepisie §. 437 U. S. P. Po ukończeniu obrad w tejże komisji, dalej po złożeniu opinii przez prowincjonalne komisye w sprawach ustawodawczych — został projekt jeszcze raz zbadany przez komisję składającą się po części z członków Najwyższego urzędu sprawiedliwości — a po części z członków komisji nadwornej ustawodawczej.

W dniu 26 marca 1796. projekt uzyskał sankcyę cesarską, a publikacya nastąpiła 19 grudnia r. 1796. z mocą obowiązującą od 1 maja r. 1797. Publikacya nastąpiła przedewszystkiem z mocą obowiązującą dla zachodniej Galicyi. I ztąd też nazwa tejże ustawy pochodzi: »Ustawa sądowa zachodnio-galicyjska«.

Ustawa sądowa zachodnio-galicyjska różni się w całym

¹⁾ Canstein. Lehrbuch der Geschichte i t. d. str. 184 i dalsze.

szeregu przepisów, od ustawy powszechnej czyli Józefińskiej ¹⁾. Wobec tego jednak, iż różnice te nie są istotne, nie dotyczą się kwestyi zasadniczych — można twierdzić, iż postępowanie sądowe było aż do 1 stycznia 1898, jednako ukształtowane.

Ustawa sądowa powszechna obowiązywała w Czechach, na Morawie, na Ślązku, w Austrii górnej i dolnej, w Styryi, Karyntyi, Krainie, Gorycyi, Gradysce i w mieście Tryeście. Natomiast U. S. Z. G. obowiązywała oprócz w zachodniej Galicyi, we wschodniej Galicyi i na Bukowinie (1807), w Solnogradzkim (1816), w Dalmacyi (1815), w Istrii (1815), w Tyrolu (1814 i 1816) wreszcie od 29 września r. 1855 i we Wielkiem Ks. Krakowskiem. U. S. Z. G. miała trzy wydania: Pierwotne, tyrolskie (obowiązujące w Tyrolu i ziemi przedarulańskiej) i włoskie (obowiązujące w Dalmacyi i Istrii). Ostatnie wydanie napisane jest w języku włoskim.

Wszystkie trzy wydania U. S. Z. G. w bardzo nieznacznych przepisach różnią się od siebie.

W niedługim czasie po ogłoszeniu U. S. Z. G. taż ustawa stała się znowu przedmiotem rewizyi. Wygotowany projekt (składający się z 13 rozdziałów) nie uzyskał sankcyi. Twórcą projektu był Aichen. Z tegoż projektu uzyskał moc obowiązującą jeden tylko rozdział, określający postępowanie w sprawach małżeńskich. Postępowanie to wydane zostało D. n. z 23 sierpnia r. 1819 Nr. 1595, Zb. U. S. Dekret ten, jak poniżej wykazemy i za czasów panowania nowego ustawodawstwa procesowego, jest podstawą określenia postępowania w sprawach małżeńskich. (Art. I. ust. 2 k. p. c. i R. M. Spr. z 9 grudnia r. 1897, L. 283. D. p. p.).

Przez przeciąg kilkudziesięciu lat następnych wydane zostały całe szeregi patentów cesarskich, rozporządzeń ministerjalnych i dekretów nadwornych określających, jużto pojedyncze postępowania nadzwyczajne, niemniej organizację i właściwość władz sądowych, jużto uzupełniających U. S. P. wzgl.

¹⁾ Canstein Lehrbuch der Geschichte itd. j w. str. 187 i dalsze.

U. S. Z. G. Tutaj zaliczyć należy postępowanie w sprawach o naruszenie w posiadaniu, w sprawach wekslowych, dalej postępowanie nakazowe, awizacyjne, drobiazgowe, wezwawcze i t. d. — dalej ustawy dotyczące się właściwości sądów (normy jurysdykcyjne) i ustawy organizacyjne, wreszcie nowele procesowe i egzekucyjne, jak zwłaszcza nowela z 16 maja r. 1874. Nr. 69 i nowela z 10 czerwca r. 1887. Nr. 74 D. p. p.

II. Potrzeba reformy dotychczasowego postępowania sądowego dawała się coraz bardziej odczuwać. Postępowanie, określone U. S. P. i U. S. Z. G., niemniej przepisami później wydanymi, hołdowało zasadzie pisemności, tajności i ustawowej teorii dowodowej. W następstwie tego, ustawy te do najnowszych czasów obowiązujące (do 1 stycznia r. 1898) tem głównie grzeszyły, iż postępowanie niemi określone nie zmierzало do zbadania prawdy materialnej, a nadto było nadzwyczaj długotrwałe, a temsamem i kosztowne. Z wielu stron dały się słyszeć głosy nawołujące do spiesznej reformy dotychczasowego postępowania sądowego cywilnego. Dowodem tego było poruszanie kwestyi reformy procedury cywilnej w Radzie Państwa, omawianie jej potrzeby we współczesnej literaturze prawniczej, niemniej dowodem tego były bardzo liczne petycje, o spieszłą reformę procedury cywilnej, wniesione przez Izby adwokackie, Izby handlowe i przemysłowe, liczne stowarzyszenia i t. d. (Mat. I. str. 187). Na przyspieszenie usiłowań reformy procesu cywilnego w Austrii, wpłynęła jednak najbardziej reforma procesu cywilnego w państwach ościennych (Mat. I. str. 740). I tak już z początkiem tego stulecia, bo w r. 1806, wydano we Francyi nową procedurę cywilną (*code de procédure civile*). Procedura ta hołdująca zasadzie ustności, jawności i swobodnej ocenie siły dowodowej, w krótkim przeciągu czasu stała się pierwowzorem dla wszystkich reform procedury cywilnej. Procedura francuska wywarła też stanowczy wpływ na ustawodawstwo procesowe cywilne w Niemczech, jak niemniej w Austrii i w innych państwach.

Od r. 1850 pojawia się i w Niemczech cały szereg par-

tykularnych ustaw procesowych, które hołdują zasadom procedury cywilnej francuskiej. Tutaj zaliczyć winniśmy procedurę cyw. hannowerską (1850), brunszwicką (1850), oldenburską (1857), badeńską (1864) wirtenberską (1868) i inne. Z projektów procedury cywilnej wydanych w Niemczech, a mających charakter partykularny głównie wyliczyć należy projekt pruski z r. 1864. Poświęcając słów kilka usiłowaniom reformy procedury cywilnej w Niemczech, należy zwrócić uwagę na doniosłość obrad konferencyi hannowerskiej, zwołanej na wniosek dziesięciu rządów niemieckich. (Obrady odbywały się w latach 1862—1866). Owocem tych obrad są dwa projekty z r. 1864 i 1866. Obrady ujęte w protokoły zapełniły 17 tomów „*in folio*“¹⁾. Protokoły wspomniane są istną skarbnicą wiedzy i doświadczenia w dziedzinie procesu cywilnego. Pod wpływem tychże projektów i projektów późniejszych, a zwłaszcza projektu dla północnego związku niemieckiego (1870), powstały projekty procedury niemieckiej dla Państwa niemieckiego. (1871, 1872, 1874). Wreszcie w r. 1877 wydana została procedura cywilna dla Państwa niemieckiego, opierająca się na zasadzie ustności, jawności i swobodnej ocenie dowodu²⁾.

Usiłowania reformy procedury cywilnej niemieckiej, niemniej sama procedura cyw. niemiecka, wpłynęły na projekty procedury cyw. austriackiej i na najnowsze austriackie ustawodawstwo procesowe cywilne. Pierwszym projektem procedury cywilnej austriackiej³⁾, który hołdował wspomnianym nowożytnym zasadom procesu cywilnego, jest projekt z r. 1862.

¹⁾ Die Protokolle der Kommission zur Berathung einer allgemeinen Civilprocessordnung für die deutschen Bundesstaaten. Hannover 1862—1866., 17 tomów i 4 tomy dodatków.

²⁾ Hahn. Die gesammten Materialien zur C. P. O. und dem E. G. zu derselben vom 30. Jänner 1877 auf Veranlassung des Kaiserlichen Reichs-Justizamtes herausgegeben. Berlin 1880. Część druga.

³⁾ Zaznaczyć należy, iż już pat. z 4 marca r. 1849. Nr. 150 stanowił, iż postępowanie powinno być w zasadzie ustne i jawne. Tę samą myśl wyraża ust. zasad. o wł. sędziowskiej z 31 grudnia r. 1867. Nr. 144 w art. 10.

W pracach przygotowawczych nad tymże projektem biorą udział w Ministerstwie sprawiedliwości Sacken i Haan. Późniejsze projekty procedury cywilnej austriackiej aż po r. 1881, są pod widocznym wpływem projektów procedury cywilnej wydanych w Niemczech, a zwłaszcza pod wpływem obrad konferencji hannowerskiej. I tak obrady konferencji hannowerskiej wpłynęły na następny projekt procedury cywilnej austr. z r. 1867. A mianowicie w dniu 18 grudnia 1867 został przedłożony Izbie deputowanych projekt procedury cywilnej pod tytułem: »Entwurf einer Civilprocessordnung für die nicht zur ungarischen Krone gehörenden Länder des oesterreichischen Kaiserstaates«. Projekt ten został po przedłożeniu sprawozdania przez wybrany wydział z Izby deputowanych i przez Izbę deputowanych w trzecim czytaniu uchwalony (1870). Rozwiązanie jednak Izby deputowanych było powodem, iż projekt powyższy został cofnięty, zanim stał się przedmiotem merytorycznych obrad w Izbie panów. W r. 1870 wspomniany projekt ponownie przedłożony został i to wprost Izbie panów, jako nowe przedłożenie. Do tego projektu dołączono projekt ustawy wprowadczej. Obrady nad tymże projektem nie zostały przeprowadzone, skoro minister Glaser w r. 1871, postanowił wypracować nowy projekt. Nad tymże projektem pracowali Glaser i radca ministerjalny Harrasowsky. Dnia 14 kwietnia r. 1874, przedłożony został Izbie deputowanych projekt postępowania egzekucyjnego, a w dwa lata później, bo w r. 1876, projekt procedury cywilnej. I te projekty nie doprowadziły do skutku. Żaden z nich nie stał się ustawą. Wreszcie r. 1881, przedłożony został przez ministra Pražaka projekt procedury cywilnej, prawie zupełnie zgodny z powyżej wspomnianym projektem z r. 1876. Projekt ten obejmował także postępowanie egzekucyjne. I ten projekt dzielił losy poprzednich projektów p. c.

Od r. 1881 do r. 1893, istnieje zastój w usiłowaniach reformy procedury cywilnej. Wprawdzie w r. 1889. pojawił się projekt postępowania sumarycznego ustnego (w sprawach

do 500 zł. w. a.), jednak miał on tylko na celu częściową reformę procedury cywilnej. Projekt ten nie stał się ustawą.

Kilkunastoletnia przerwa w pracy nad reformą procedury cywilnej wpłynęła tylko korzystnie na dalsze usiłowania w tymże kierunku. I tak dodatnio wpłynęły na ukształtowanie najnowszego proj. procedury cywilnej z r. 1893, doświadczenia zaczerpnięte w Niemczech po r. 1879. Zwłaszcza korzystnie wpłynął na ukształtowanie nowego projektu z r. 1893 spór naukowy między Bährem a Wachem. (Mat. I. str. 748). Bähr wystąpił wymownie w obronie postępowania ustnego polegającego jednak na wymianie pism przygotowawczych, mających wśród pewnych okoliczności charakter pism stanowczych. W obronie czystej ustności wystąpił Wach¹⁾. Spór naukowy Bähra z Wachem wyjaśnił, iż procedura cywilna, hołdująca ściśle przeprowadzonej zasadzie ustności — natrafia na liczne przeszkody w praktycznym użyciu i zastosowaniu. Nadanie »pismu« prawa obywatelstwa, jako formy postępowania obok »słowa«, stało się hasłem reformatorów procesu cywilnego z ostatnich kilkunastu lat.

Z drugiej strony, pod wpływem prądów socjalno-politycznych, w celu ochrony klas uboższej ludności, wprowadzono przepisy ułatwiające dochodzenie praw w drodze sądowej. Pod tym wpływem zasada postępowania z urzędu, ograniczenie przymusu adwokackiego i t. d. stawały się coraz bardziej postulatami racjonalnego procesu cywilnego.

Wśród tych okoliczności ujrzały światło dzienne projekty do nowych ustaw procesowych.

W dniu 20 marca r. 1893 przedłożył Minister sprawiedli-

¹⁾ Bähr wydał: »Der deutsche Civilprocess in praktischer Bethätigung (Jahrbücher für die Dogmatik des heut. röm. u. deut. Privatrechts T. XXIII. str. 364 i dalsze) niemniej, »Die Process-Enquete des Prof. Dr. Wach« Kassel. 1888. — Przeciwno wywodom Bähra wystąpił Wach w rozprawie: Die Civilprocessordnung und Praxis. Leipzig r. 1886, i Die Civilprocessualische Enquete. Berlin 1887. (w T. XI. Z. f. d. D. C.). Obacz także: Mat. I. str. 747.

wości hr. Schönborn Izbie deputowanych trzy projekty, a mianowicie: Projekt normy jurysdykcyjnej i ustawy dotyczącej się wykonywania sądownictwa, dalej projekt procedury cywilnej, wreszcie projekt ordynacji egzekucyjnej. Wszystkie trzy projekty przedłożone zostały wraz z motywami objaśniającymi też projekty¹⁾. Głównym twórcą wspomnianych projektów (niemniej i proj. ust. wprov.) jest J. E. Klein, sekcyjny szef M. S. i Prof. Uniw. wiedeńskiego. Klein korzystając z doświadczeń zaczerpniętych w Niemczech po r. 1879, korzystając z rozległej i gruntownej swojej znajomości doktryny procesowej stworzył dzieło na wskrós oryginalne — przynoszące w całej pełni prawdziwy zaszczyt nie tylko twórcy tegoż, lecz całemu austriackiemu stanowi jurydycznemu.

Stosownie do ustawy z dnia 30 lipca r. 1867 Nr. 104 D. p. p. o postępowaniu przy obradach nad projektami do ustaw większych rozmiarów, zgodnie z Najw. post. z dnia 31 maja r. 1894 wybrano celem obrad nad wspomnianymi projektami w Izbie deputowanych stały wydział składający się z 18 członków. Przewodniczącym stałego wydziału został J. E. Dr. Leon hr. Piniński. W stałym wydziale utworzono komitet redakcyjny, w skład którego weszli oprócz przewodniczącego wydziału nadto: Eugeniusz Abrahamowicz, Dr. Bärnreither, Dr. Fanderlik i Dr. Nitsche, a później Dr. Götz. Celem tego komitetu redakcyjnego było głównie przygotowywanie wniosków i formułowanie uchwał. Wydział stały obradował nad projektami normy jurysd. i procedury cywilnej od 4 czerwca do 6 października r. 1894; a nad projektem ordynacji egzekucyjnej od 9 do 30 października r. 1894. W dniu 20 października i w dniu 16 listopada r. 1894 przedłożone zostały przez wydział stały sprawozdania Izbie deputowanych²⁾. Podczas obrad nad wspomnianymi projektami, wydział stały Izby

¹⁾ Projekty te zostały z uznaniem omówione przez Bähra (Gerichts-Zeitung, 1893, str. 257 i dalsze). Pochwała z ust wytrawnego i nadzwyczaj cenionego jurysty niemieckiego, wywarła doniosły wpływ na przyjęcie wspomnianych projektów.

²⁾ Co do metody obrad obacz: Mat. I. 742—745.

deputowanych przyszedł do przeświadczenia, iż jeżeli obrady odbywałyby się tokiem wskazanym ust. z d. 30 lipca r. 1867 Nr. 104 D. p. p. nie zostałyby ukończone przed upływem kadencji Izby deputowanych. Okoliczność ta była powodem, iż wygotowano projekt (wnioskodawcą Barnreither) skróconego sposobu obrad nad przedłożonymi już wówczas projektami ustaw procesowych. Projekt ten stał się ustawą — a mianowicie ustawą z d. 5 grudnia r. 1894, Nr. 227 D. p. p.

Myślą przewodnią tejże ustawy jest przeniesienie punktu ciężkości obrad z Izby deputowanych i Izby panów na wydział stały Izby deputowanych i na komisję stałą Izby panów. Te dwie komisje w przypadkach ustawą przewidzianych obradują wspólnie, jako wspólna konferencja (*gemeinsame Conferenz*). Jeżeli obrady konferencji są ukończone przez dojście do wspólnych uchwał, wówczas bywa wspólne sprawozdanie składane obu Izbom i to każdej przez dotyczącego sprawozdawcę. Nad wspólnymi uchwałami odbywa się odrazu drugie i trzecie czytanie w Izbie deputowanych wzgl. Izbie panów bez dozwoleń dalszych wniosków i specjalnej rozprawy. Po generalnej debacie winny być projekty ustawowe, albo w całej osnowie przyjęte, albo też odrzucone.

Zgodnie z powyższą ustawą, obrała Izba panów komisję stałą złożoną z 18 członków. Przewodniczącym został wybrany opat Hauswirth. Komisja stała Izby panów wybrała podkomitet (*Subcomité*) składający się z 5 członków w celu przeprowadzenia prac przygotowawczych. W skład tego podkomitetu oprócz Prezydenta najw. Sądu Stremayra, a później Prezydenta Trybunału Państwa Ungera jako przewodniczącego, weszli Dr. Habietinek drugi Prez. najw. Sądu, hr. Chorinsky, Prez. sądu kraj. wyższego we Wiedniu, Haslmayr, Prez. Senatu w najw. Sądzie. Później w miejsce J. E. Stremayra wstąpił Edelman, Prez. Sądu kraj. wyższego. Wydział stały w Izbie deputowanych był już poprzednio obrany. (Mat. II. 310—312 i 629, niemniej 630).

Według wspomnianej ustawy z 5 grudnia r. 1894 przepisy jej miały mieć zastosowanie do ośmiu projektów ustaw procesowych (§§. 1 i 10 tejże ust.)¹⁾. Projekty te były też rzeczywiście przedmiotem obrad w powyżej przedstawiony sposób i stały się też ustawami.

Następujących ośm ustaw tutaj wymienić należy:

1. Ust. z 1 sierpnia r. 1895, Nr. 110 D. p. p. tyczącą się wprowadzenia ustawy o wykonywaniu sądownictwa i właściwości sądów zwyczajnych w sprawach cywilnych (art. XXIV).

2. Ust. z 1 sierpnia r. 1895, Nr. 111 D. p. p. o wykonywaniu sądownictwa i o właściwości sądów zwyczajnych w sprawach cywilnych (§§. 122).

3. Ust. z 1 sierpnia r. 1895, Nr. 112 D. p. p. wprowadzającą kodeks procedury cywilnej (art. LV).

4. Ust. z 1 sierpnia r. 1895, Nr. 113 D. p. p. obejmującą kodeks procedury cywilnej (§§. 602).

5. Ust. z 27 maja r. 1896, Nr. 78 D. p. p. wprowadzającą ordynację egzekucyjną (art. XLI).

6. Ust. z 27 maja r. 1896, Nr. 79 D. p. p. obejmującą ordynację egzekucyjną (§§. 402).

7. Ust. z 27 listopada r. 1896, Nr. 217 D. p. p. tyczącą się organizacji sądów (§§. 99).

8. Ust. z 27 listopada r. 1896, Nr. 218 D. p. p. tyczącą się wprowadzenia sądów przemysłowych (§§. 40).

Oprócz powyższych ośmiu ustaw, które stanowią zamknięte już koło, wydanym został i wydanym jeszcze zostaje cały szereg rozporządzeń ministeryalnych wprowadzających w życie wspomniane ustawy.

Do najważniejszych rozporządzeń ministeryalnych tyczących się wprowadzenia w życie ustawy o organizacji sądowej, normy jurysdykcyjnej i kodeksu procedury cywilnej zaliczyć należy:

¹⁾ Materiały do procesu cyw. wydane zostały łącznie pod tytułem: *Materialien zu den neuen oesterreichischen Civilprocessgesetzen*. Wiedeń, 1897, tomów dwa.

1. Rozp. minist. spr. z 5 maja r. 1897, L. 112. Rozporządzenie to wyjątkowo wielkich rozmiarów obejmuje instrukcję sądową (art. IV i §§. 414).

2. Rozp. minist. spr. z 5 maja r. 1897, L. 213 dotyczące się postanowień przejściowych przy wprowadzeniu nowego ustawodawstwa procesowego.

3. Rozp. minist. spraw. z 1 czerwca r. 1897, L. 128 i 129 dotyczące się mianowania sędziów fachowych stanu obywatelskiego ze zakresu górnictwa względ. handlu i żeglugi morskiej.

4. Rozp. min. z 23 maja r. 1897, L. 130 dotyczące się prawa ubóstwa i wystawiania i potwierdzania świadectw w celu uzyskania prawa ubóstwa.

5. Rozp. min. spr. z 18 lipca r. 1897, L. 170 dotyczące się personalu kancelaryjnego.

6. Rozp. całego minist. z 30 lipca r. 1897, L. 178, którym oznaczonym zostaje dzień wejścia w życie ustawy z 30 sierpnia r. 1891, Nr. 136 D. p. p. o wykonywaniu sądownictwa konsularnego, niemniej rozp. min. spraw. z 30 lipca r. 1897, Nr. 179, dotyczące się wprowadzenia w życie wspomnianej ustawy o wykonywaniu sądownictwa konsularnego.

7. Rozp. min. spraw. z 15 sierpnia r. 1897, Nr. 192 o przygotowawczej służbie sędziowskiej.

8. Rozp. min. spraw. z 17 września r. 1897, Nr. 221, dotyczące się należytości świadków i znawców w sprawach cywilnych.

9. Rozp. min. spr. z 3 grudnia r. 1897, Nr. 280, dotyczące się sposobu ustalenia „*forum contractus*“.

10. Rozp. min. spr. z 9 grudnia r. 1897, Nr. 283, dotyczące się postępowania w spornych sprawach małżeńskich.

11 i 12. Rozp. min. spr. z 13 grudnia r. 1897 L. 284 i z 26 grudnia r. 1897 L. 303, dotyczące się zwolnienia poddanych węgierskich od złożenia zabezpieczenia kosztów sporu, niemniej poddanych państwa niemieckiego.

13. Rozp. min. spr. z 11 grudnia r. 1897, L. 293, obejmujące tak zw. taryfę adwokacką.

14. Rozp. całego min. z 9 marca r. 1898, Nr. 41, obejmujące instrukcję dla prokuratorji skarbu.

Do najdomoślejszego znaczenia rozp. min. spraw. zaliczyć należy rozp. min. z 7 października r. 1897, L. 22891, dotyczące się formularzy dla załatwień sądowych w cywilnych sprawach spornych i egzekucyjnych, i rozp. min. z 3 grudnia r. 1897, L. 25801¹⁾, dotyczące się odpowiedzi na wątpliwe pytania, które zostały przedłożone min. spr. co do przepisów nowego ustawodawstwa procesowego. Rozstrzygnięcia pytań przez min. spraw., jużto przez N. Sąd, w niczem nie uwłaczają prawu sądu w samoistnem badaniu i rozstrzyganiu spraw, sądom do załatwienia przydzielonych. Wspomniane odpowiedzi na pytania są jedynie środkiem interpretacyjnym.

Wylczywszy źródła nowego ustawodawstwa procesowego, niemniej wymieniwszy najważniejsze dotyczące rozporządzenia ministeryalne, zastanowić się należy, z którym dniem przepisy te weszły w życie.

W zasadzie powyżej wymienione ustawy i rozp. minist. weszły w życie z dniem 1 stycznia r. 1898. (Art. I. ust. wpraw. N. J., k. p. c. i O. E., §. 98 u. o. O. s., art I. r. m. z 5 maja r. 1897, L. 112 (wyjątki zawiera art. IV. tegoż rozp. minist.), §. 19 rozp. min. z 1 marca 1897 L. 128, D. p. p., §. 15 r. m. z 1 czerwca r. 1897, Nr. 129 D. p. p., §. 21 rozp. min. z 23 maja r. 1897, L. 130 D. p. p., §. 53 rozp. min. z 18 lipca 1897, L. 170 D. p. p., rozp. min. z 30 lipca r. 1897, L. 178 D. p. p., §. 36 rozp. min. z 15 sierpnia r. 1897, L. 192, §. 33 rozp. min. z 17 września r. 1897, L. 221 i szereg innych).

Od tej zasady co do ustaw znane są następujące wyjątki:

- a) Przepisy art. XIII do XXVI ust. wpraw. k. p. c. dotyczące się ustanowienia sądów polubownych giełdowych, weszły w życie w sześć miesięcy po ogłoszeniu ust.

¹⁾ Beantwortung der Fragen welche dem J. M. über Bestimmungen der neuen Prozessgesetzen vorgelegt wurden. Wien, 1897, str. 138, a do datek str. 28

- wprow. kod. proc. cyw., t. j. od 10 lutego r. 1896 (art. LIV ust. wprow. kod. prow. cyw.).
- b) Przepisy art. XXIX i XXX ust. wprow. ord. egz. weszły w życie z dniem ogłoszenia ust. wprow. ord. egzekucyjną, t. j. 6 czerwca r. 1896 (art. XL ust. wprow. ord. egzek.).
 - c) Przepisy ustawy o organiz. sąd. weszły w życie 1 stycznia r. 1898, o ile ustawa w tym względzie innych przepisów nie wprowadza (tyczy się to §§. 91 i 93 u. o. O. s.).
 - d) Ust. z 27 listopada r. 1896, L. 218 (o sądach przemysłowych) weszła w życie z dniem 1 lipca r. 1898 (§. 38 wspom. ust.).

Kończąc rzecz o źródłach nowego ustawodawstwa procesowego zaznaczyć należy, iż wspomniane ustawy i rozporządzenia ogłoszone zostały w D. p. Również napotykamy niektóre Rozp. M. S. ogłoszone jedynie w dzienniku rozp. min. spraw. (*Verordnungsblatt des Justizministeriums*) wydawanym od r. 1885.

Jeszcze słów kilka co do Węgier, Krocacy i Sławonii, niemniej co do Bośni i Hercegowiny.

Na Węgrzech obowiązuje proc. cyw. z r. 1868 (art. ust. LIV) wraz z reformującymi ustawami z r. 1881 (art. ust. LIX i LX). W najnowszych czasach, bo w r. 1893 (art. ust. XVIII), wydanem zostało postępowanie sumaryczne. Ostatnie postępowanie jest ściśle ustne.

W Sławonii i Krocacy obowiązuje ustawa z 16 września 1852, a w Bośni i Hercegowinie ust. proc. (ściśle ustna) z 14 kwietnia r. 1883.

III. Zastanawiając się nad źródłami nowego ustawodawstwa procesowego, należy rozstrzygnąć pytanie: Czy i o ile przepisy dawnego ustawodawstwa procesowego cywilnego nadal obowiązywać będą? Pytanie to nie znalazło w przepisach nowego ustawodawstwa procesowego takiej odpowiedzi, jakiej pragnęłyby można ze względu na doniosłość unormować się mającej kwestyi prawnej.

Przyczyny tego szukać należy w dwu okolicznościach: Przedewszystkiem ustawodawstwo procesowe dawniej obowiązujące, nie było objęte jednym kodeksem, lecz, rzec można, setkami ustaw, rozporządzeń, dekretów i rezolucyj. W razie więc, gdyby wszystkie te przepisy miały być wyraźnie uchylone, wówczas dokładne ich wymienienie samo przez się pod względem objętości równałoby się niemal wprowadzić się mającym ustawom procesowym (Mat. I. str. 630). Nadto drugi, znacznie ważniejszy wzgląd był powodem, iż nowe ustawodawstwo procesowe nie daje jasnej odpowiedzi na powyżej zadane pytanie. Ustawodawca, znosząc wszystkie dawniejsze przepisy procesowe, nie może mieć nigdy tej pewności: Czy nowe ustawodawstwo procesowe zawiera wszystkie postanowienia potrzebne do swego racjonalnego funkcjonowania? W następstwie tego zawsze lepiej stworzyć niejako pomost między dawnem a nowem ustawodawstwem — pomost umożliwiający zastosowanie przepisów dawnego ustawodawstwa procesowego w braku potrzebnego przepisu w ustawodawstwie nowem. Tej też ostatniej drogi trzyma się także nowe ustawodawstwo procesowe. Stanowi ono w artykule I. wszystkich trzech ustaw wprowadczych, iż wszystkie w innych (dotychczasowych) przepisach prawnych zawarte postanowienia o przedmiotach uporządkowanych w Nor. Jur., kod. prow. cyw. i ord. egzek., tracą swe znaczenie z dniem 1 stycznia r. 1898, o tyle, o ile ustawy wprowadcze wspomnianych ustaw (Nor. Jur., kod. proc. cyw. i ord. egz.) nie zawierają od tego wyjątków. Ta ogólnie wyrażona zasada nasuwa przede wszystkim trudność w określeniu słowa »przedmiot« (*Gegenstand*). Kwestyi tej ustawodawstwo procesowe nie wyjaśnia. Wyjaśnienia zatem tejsze szukać należy w istocie rzeczy, szukać jej należy w potrzebie racjonalnego toku postępowania.

Potrzeba racjonalnej ochrony prawnej w drodze procesu cywilnego, sama przez się stwierdza *in abstracto*: Co winno być przedmiotem uporządkowanym w ustawodawstwie procesowym? Gdzie ze względu na kwestyę racjonalnej ochrony prawnej dostrzegamy braku jej uporządkowania w przepisach

określających postępowanie, według nowego k. p. c.? O ile tem samym dawne ustawodawstwo procesowe — co do poszczególnych kwestyj natury procesowej zawiera przepisy, które przez nowe ustawy procesowe ani nie zostały wyraźnie uchylone, ani też nowe ustawodawstwo w miejsce tychże innych przepisów nie wprowadziło — o tyle należy zadać sobie powyższe pytanie, a zwłaszcza pytanie: Czy te kwestye, ze względu na naturę swoją, mają swoją aktualność i za nowego ustawodawstwa procesowego, czy też nie? W razie potwierdzenia tego pytania wchodzą w zastosowanie przepisy dawniejszego ustawodawstwa procesowego (Mat. I. str. 631). I tak np. kwestya języka sądowego (Schauer III. str. 16), kwestya interpretacji ustaw i całe szeregi innych kwestyj są takimi kwestyami, których ustawowe określenie jest nieodzowne dla umożliwienia ochrony prawnej. Chcąc bowiem prowadzić proces, musimy wiedzieć w jakim języku, jak interpretować przepisy prawno-procesowe i t. d. Jeżeli więc w tym względzie nie napotykamy przepisów w nowem ustawodawstwie procesowem, a przepisy odnośne dawnego ustawodawstwa procesowego nie zostały wyraźnie uchylone — wówczas musimy się zwrócić do dawniejszego ustawodawstwa. Gdybyśmy tego nie uczynili, nie moglibyśmy w sądzie szukać ochrony prawnej. Czy i o ile »przedmiot« nie jest »uporządkowany« w nowem ustawodawstwie procesowem, o tem orzeka sędzia, z wyłączeniem tych przypadków, w których nowe ustawodawstwo kwestyę tę wyjaśnia.

Mimo tej ogólnej zasady wyrażonej we wspomnianym art. I. wszystkich trzech ustaw wprowadczych, wymieniają one całe szeregi przepisów dawnego ustawodawstwa procesowego, które, albo nadal obowiązywać będą, albo też zostaną uchylone. I tak ust. wprov. N. J. w art. II—VIII, ust. wprov. kod. pr. c. art. IV—XIII, ust. wprov. ord. egz. art. II—IX i XIII—XV, XVII i XXVII, wymieniają szeregi przepisów dawnego ustawodawstwa procesowego, które już to pozostają nadal nietknięte, już to uchylone zostają. Przytoczenie w ustawach wprowadczych szeregu przepisów dawniejszego ustawodawstwa procesowego, już to

jako uchylonych, jużto jako utrzymywanych w swej mocy, ma jedymie na celu bliżej wyjaśnić stosunek ustawodawstwa dawnego do ustawodawstwa nowego procesowego. Wyliczenie tego szeregu przepisów dawniejszego ustawodawstwa, jest tylko uzmysłowieniem zasady wyrażonej w art. I. ustaw wprowadczych, jest zastosowaniem tej zasady w przypadkach, jużto bardzo ważnych, jużto możliwie nasuwających wątpliwości. (Mat. I. str. 604, 632).

Wobec tego stanu rzeczy:

1. W zasadzie mają zastosowanie przepisy nowego ustawodawstwa procesowego.

2. Przepisy dawnego ustawodawstwa procesowego wtedy tylko mają jeszcze zastosowanie:

- a) Jeżeli wyraźnie pewne przepisy dawnego ustawodawstwa procesowego w swej mocy utrzymane zostały;
- b) jeżeli w dawniejszym ustawodawstwie procesowym są uporządkowane przedmioty (w znaczeniu powyżej podanem), których nowe ustawodawstwo procesowe wcale nie określa.

Trudność w zastosowaniu tych zasad nasuwa zasada pod 2. b wymieniona. Ścisłe jej przestrzeganie jest tylko możliwe przy omówieniu każdej poszczególnej instytucji procesowej. Przy każdej też instytucji prawno-procesowej należy badać: Czy, i o ile nowe ustawodawstwo procesowe pewien »przedmiot« uporządkowuje, czy też nie?

Podobnie jest określony stosunek ustawy o organizacji sądowej z 27 listopada r. 1896, Nr. 78 D. p. p. do dawniejszego rozp. ces. z d. 3 maja r. 1853, Nr. 81 D. p. p., dotyczącego się organizacji sądowej. Po myśli §. 98 wspomnianej ustawy z 27 listopada r. 1896, Nr. 78. D. p. p. z dniem 1 stycznia r. 1898 straciły moc swoją — o ile ustawa omawiana nie zawiera wyjątku — wszystkie w innych przepisach prawnych zawarte postanowienia dotyczące się przedmiotów uporządkowanych w nowej ustawie, zwanej ustawą o organizacji sądowej. W szczególności taż ustawa w §. 98 uchyla rozp. ces. z dnia 3 maja r. 1853, Nr. 81 D. p. p., o ile to ostatnie

rozp. cesarskie nie zostało wyraźnie utrzymane w swej mocy co do pewnych przepisów. §§. 98, 19, 48 u. o O. s. i art. II i III J. S. szczegółowo określają stosunek dotychczasowych przepisów normujących organizację sądów i tok czynności sądowych do nowych przepisów.

IV. Zastanawiając się nad źródłami prawa procesowego cywilnego, należy jeszcze słów kilka poświęcić rozwiązaniu pytania: Czy prawo zwyczajowe jest źródłem prawa procesowego cywilnego austriackiego? Wprawdzie nie mamy przepisu w ustawodawstwie procesowym, któryby nie zezwalał na tworzenie się prawa zwyczajowego, jako źródła prawa procesowego, mimo to jednak nie możemy z tej okoliczności wnosić, aby prawo zwyczajowe mogło być uważane za źródło prawa procesowego cywilnego. Przyczyna tego leży w tem, iż skoro nowe ustawodawstwo tego »przedmiotu« nie uporządkowuje, przeto zwrócić się należy do dawniejszego ustawodawstwa procesowego. Według zaś dawniejszego ustawodawstwa po myśli §. 437 U. S. P. i §. 575 U. S. Z. G.¹⁾ prawo zwyczajowe nie może być uważane za źródło prawa procesowego cywilnego²⁾. Za tem zapatrywaniem przemawia także ogólna osnowa §. 10 k. c.

¹⁾ Heyssler. (Rozpr. pod tytułem »Gewohnheitsrecht im oesterr. Civilprocesse« w Czasopiśmie Grünhuta. Tom XI, str 578—580)

²⁾ Menger (str. 83 i dalsze) broni zapatrywania, iż prawo zwyczajowe jest źródłem prawa procesowego cywilnego austriackiego, dawniej obowiązującego Heyssler (j. w) broni przeciwnego zapatrywania, iż prawo zwyczajowe nie jest źródłem prawa procesowego austriackiego. Wobec tego, iż pod tym względem nowe ustawodawstwo, nie zawiera żadnych przepisów, tem samem oba te zapatrywania mogą być wzięte pod rozważenie i za panowania nowego ustawodawstwa procesowego. Ott (j w str. 7) jest również zdania, iż prawo zwyczajowe nie jest źródłem prawa procesowego cyw. Ott wylicza zwyczaje miejscowe, na które ustawodawstwo procesowe się powołuje. Horten (j. w. str. 5) broni zapatrywania, że prawo zwyczajowe jest źródłem prawa procesowego cywilnego. Z przeciwnem zapatrywaniem wystąpił Pick (Grünhuta Czasop. 1898. str. 177) poddając krytykę zapatrywania Hortena.

W końcu wspomnieć należy, iż wprawdzie §. 271 k. p. c. wymienia »prawo zwyczajowe«, jednak jedynie wśród źródeł prawa prywatnego, nie zaś wśród źródeł prawa procesowego cywilnego.

§. 8. O zastosowaniu ustaw procesowych pod względem miejsca i czasu.

Każde ustawodawstwo, a w następstwie tego i ustawodawstwo procesowe cywilne, obowiązuje na pewnej przestrzeni (obszar prawny) i od pewnego czasu¹⁾.

Na różnych obszarach prawnych obowiązywać mogą różne normy prawne określające postępowanie w cywilnych sprawach spornych. To istnienie odmiennych form prawno-procesowych na poszczególnych obszarach prawnych, niemniej potrzeba przedsiębrania niejednokrotnie poszczególnych czynności procesowych, wchodzących w skład tego samego procesu, w różnych obszarach prawnych, są powodem wprowadzenia przepisów dotyczących się zastosowania ustaw procesowych pod względem miejsca.

Z drugiej strony na jednym i tym samym obszarze prawnym, w pewnym okresie czasu, mogą w miejsce obowiązujących norm prawnych procesowych wejść w życie inne normy prawne tego rodzaju. Ta możliwość sukcesyjnej zmiany ustaw procesowych wymaga znowu wprowadzenia przepisów, o zastosowaniu tychże ustaw pod względem czasu.

I. O zastosowaniu ustaw procesowych pod względem miejsca.

Z istoty rzeczy wynika, iż jeżeli proces cywilny rozwija się od swego wdrożenia, aż do ostatniego aktu procesowego w granicach tego samego obszaru prawnego, wówczas nie może być wątpliwem, iż do przedsiębranych czynności procesowych,

¹⁾ Menger j. w. str. 128 i dalsze.

będą miały zastosowanie przepisy ordynacji procesowej, obowiązującej na tym obszarze prawnym. Wobec tego jednak, iż, jak powyżej zaznaczyliśmy, normy procesowe cywilne, obowiązują tylko na pewnym obszarze prawnym, niemniej wobec tego, iż w poszczególnych państwach mogą obowiązywać różne ordynacje procesowe, zachodzi pytanie: Jakie normy prawno-procesowe mają zastosowanie do czynności procesowych, wchodzących w skład tego samego procesu, a przedsięwziętych w różnych obszarach prawnych? Niemniej zachodzi pytanie: Czy na jednym i tym samym obszarze prawnym mogą być zastosowane normy prawno-procesowe, wydane dla innego obszaru prawnego? ¹⁾

Zanim jednak przystąpimy do omówienia tych pytań ze stanowiska nowego ustawodawstwa procesowego, winniśmy przedewszystkiem słów kilka poświęcić zasadom przewodnim, przyświecającym unormowaniu międzynarodowego prawa procesowego.

A) Ukształtowaniu stosunków w dziedzinie międzynarodowego prawa procesowego przyświeca w doktrynie uznana, a w ordynacjach procesowych przyjęta zasada terytorialności. Według zasady wspomnianej czynności procesowe przedsięwzięte w granicach pewnego obszaru prawnego, winny być wykonane według norm prawno-procesowych, na tymże obszarze prawnym obowiązujących. Dla zastosowania tej zasady zupełnie obojętną jest okoliczność: Według jakich przepisów prawa materialnego rozstrzygniętym będzie stosunek prywatno-

¹⁾ Menger j. w. str 121. Walker. »Streitfragen aus dem internationalen Civilprocessrechte. Wien 1897«. Walker zestawia dokładnie literaturę tyżącą się międzynarodowego prawa procesowego cywilnego, do najnowszych czasów (str. 1 do 14) Zestawienie encyklopedyczne obowiązujących proc. cyw. napotykamy w dziele wydanem początkowo przez Reulinga i Löwenfelda, później przez Leskego i Löwenfelda pod tytułem: »Die Rechtsverfolgung im internationalen Verkehr«. O przepisach międzynarodowego prawa procesowego objętych projektami proc. cyw. austr. z r 1893 napisał szereg uwag Rosenblatt w »Zeit. für inter. Civ. u. Strafrecht« r. 1894 str. 123 do 138.

prawny, stanowiący przedmiot toczącego się procesu cywilnego? Przepisy prawne, które hołdują zasadzie terytoryalności w dziedzinie cywilnego prawa procesowego — nazywamy „*lex fori*“. Zasada terytoryalności, a w następstwie tego i „*lex fori*“ wyraża myśl, iż przynależność czynności procesowej rozstrzyga o zastosowaniu ustaw procesowych. Zasada terytoryalności jest zasadą przewodnią przy unormowaniu stosunków międzynarodowego prawa procesowego i do tego ściślej przeprowadzoną, niż w prawie cywilnym. Wyjątki od zasady terytoryalności znane są w dwóch kierunkach:

1. Przedewszystkiem wyjątkiem od zasad głoszonych przez „*lex fori*“ są przypadki, w których wchodzi w zastosowanie odwet (retorsya) w dziedzinie cywilnego prawa procesowego. Pojęcie »odwet« jest w najściślejszym związku z pojęciami: »wzajemność formalna« i »wzajemność materyalna«. O wzajemności formalnej (względnej), ze stanowiska procesu cywilnego, mówimy wówczas, jeżeli ze względu na zastosowanie pewnego cywilnego przepisu procesowego, państwo nie czyni żadnej różnicy między swoimi poddanymi, a poddanymi obcego państwa. Zasada wzajemności formalnej nie wymaga jednak, aby państwo obce z tut. poddanymi tak się obchodziło, jak z tymi poddanymi, jako poddanymi własnymi, obchodzi się państwo tutejsze, byleby państwo obce z tut. poddanymi nie obchodziło się inaczej, jak ze swoimi własnymi poddanymi. Jeżeli natomiast państwo obce, co do praw procesowych, czyni różnice między poddanymi tutejszymi a swoimi na niekorzyść poddanych tutejszych, wówczas w państwie tut. w drodze odwetu, będzie można zastosować do poddanych tego państwa obcego, takie same normy procesowe, jakie państwo obce stosowuje do poddanych tutejszych.

Natomiast wzajemność materyalna (bezwzględna), ze stanowiska procesu cywilnego, zachodzi wówczas, jeżeli do obcych poddanych stosowujemy taką samą normę prawno-procesową, jaką, wśród tych samych okoliczności, stosowuje państwo obce do poddanych tutejszych, chociażby nawet

w tym względzie w państwie obcym poddany tutejszy był jednakowo uważany z poddanym obcym tego państwa¹⁾. Jeżeli przeto państwo obce wobec poddanych tutejszych zastosowuje normy procesowe uwłaczające tutejszym poddanym w porównaniu z austriackiem ustawodawstwem procesowem, wówczas w krajach tutejszych, zgodnie ze zasadą odwetu, zastosowane zostaną do poddanych tego obcego państwa, te same zasady prawne, które zastosowuje państwo obce do poddanych tutejszych, o ile to ze względu na tut. organizację sądową i urządzenia stosunków prawnych jest możliwe. Dla zastosowania tej zasady jest obojętną rzeczą: Czy odnośny przepis prawny w państwie obcym skierowany jest nie tylko przeciwko poddanym obcym, lecz i nawet przeciw poddanym własnym? Zasada wzajemności materialnej i formalnej, a zwłaszcza idąca za niemi w ślad zasada odwetu umożliwi wprowadzenie w życie obcych przepisów prawno-procesowych w tut. krajach.

2. Umiejętność procesowa oprócz powyższego wyjątku od zasady terytorjalności, uznaje jeszcze wyjątki od wspomnianej zasady w tych działach prawa procesowego cywilnego, w których pewne instytucje procesu cyw. są zapożyczone z dziedziny prawa cyw. (zdolność sądowa odpowiadająca zdolności prawnej, zdolność procesowa pokrewna ze zdolnością do działania i t. d.). W tych przypadkach, które poniżej przedstawimy ze stanowiska obowiązującego ustawodawstwa postępują przepisy procesu cywilnego krok w krok za prawem cywilnem, wprowadzając w tym względzie niejednokrotnie wyjątki od zasady terytorjalności.

Po za tymi dwoma wyjątkami (1 i 2) zasada terytorjalności, czyli „*lex fori*“, jest zasadą panującą w dziedzinie procesowego prawa cywilnego. Według „*lex fori*“ winny więc być unormowane wszelkie prawa i obowiązki stron w procesie, dalej tok, forma czynności procesowych, forma, treść i rozciągłość pełnomocnictwa procesowego; dalej „*lex fori*“ będzie decydującą co do organizacji sądów i władz, niemniej organów,

¹⁾ Unger. System. T. I. str. 305 i 306.

które obok sądów powołane są do rozstrzygnięcia spraw prywatnych i t. d.

B) Zastanawiając się nad zastosowaniem ustaw procesowych pod względem miejsca, ze stanowiska nowego ustawodawstwa procesowego, należy przedewszystkiem rozwiązać pytanie: Na jakim obszarze prawnym obowiązuje nowe ustawodawstwo procesowe?

Według ustaw wprowadzających N. J., k. p. c. i O. E. (art. I. wszystkich tych 3 ustaw wprowadzających) ustawy procesowe obowiązują w krajach reprezentowanych w Radzie państwa. Kraje te nazywają wspomniane trzy ustawy wprowadzające (art. X. ust. wpraw. N. J., art. XXIX. ust. wpraw. k. p. c. i art. XX. ust. wpraw. O. E.) „*Inland*“ czyli »krajami tutejszymi«. Tak więc według tej zasady, za kraje obce winniśmy nawet uważać państwo Węgierskie, jak niemniej Bośnię i Hercegowinę. Zgodnie z powyższą zasadą wspomniane ustawy wprowadzające nazywają osoby, którym na obszarze prawnym krajów tutejszych służy obywatelstwo państwowe, krajowcami, w odróżnieniu od obcych. Od zasady, iż nowe ustawodawstwo procesowe obowiązuje w krajach tut.¹⁾, istnieją pewne wyjątki: a) Nawet poza obszarem krajów reprezentowanych w Radzie państwa, rozciąga się władza państwowa, a w następstwie tego władza sądowa cywilna, o ile opiera się na zasadach prawa narodów, lub też opartą jest na traktatach państwowych; b) nawet w krajach tut. przepisy procesowego ustawodawstwa cywilnego nie mają w zasadzie zastosowania do osób, którym służy prawo zakrajowości lub które podlegają sądownictwu Najw. urzędu marszałkowskiego (art. IX. ust. wpraw. N. J.).

Zapoznawszy się z obszarem prawnym, na którym obowiązuje nowe ustawodawstwo procesowe, należy zastanowić

¹⁾ Post, wezwawcze z dnia 27 kwietnia r. 1873 Nr. 67 D. p. p. utrzymane w swej mocy art. XXVIII. ust. wpraw. k. p. c. nie obowiązuje, jak już powyżej zaznaczono, w Galicyi, na Bukowinie i w Dalmacyi

się nad kwestyą: Jakie przepisy zna N. J. i k. p. c. w przedmiocie zastosowania ustaw procesowych pod względem miejsca?

Nowe ustawodawstwo procesowe zgodnie z powyżej przedstawionym stanem rzeczy (*ad A*) hołduje zasadzie terytoryalności. Wprawdzie nie napotykamy w nowym ustawodawstwie procesowym przepisu wyraźnie wprowadzającego zasadę terytoryalności do nowego ustawodawstwa procesowego, mimo to widocznem to jest ze szeregu specjalnych przepisów nowego ustawodawstwa procesowego n. p. z §. 39 N. J., §. 290 k. p. c., §. 85 O. E. i t. d. Nadto gdybyśmy nawet twierdzili, iż w nowym ustawodawstwie procesowym przedmiot ten nie jest unormowany — a tem samem musielibyśmy się zwrócić po myśli art. I. (wszystkich trzech ustaw wpraw.) do dawniejszego ustawodawstwa procesowego — to i w tym przypadku doszłobyśmy do tego samego wyniku. I tak dekr. nadw. z 18 maja r. 1792 Nr. 16 Zb. u. s. wyraża zasadę terytoryalności: »Ein Richter kann nie nach anderen Gesetzen als nach jenen des Staates, wo er das Richteramt verwaltet, Recht ertheilen, ausser wenn es sich um Anwendung des Reciprocitätsrechts handelt«¹⁾.

Zgodnie więc ze zasadą terytoryalności, będzie sędzia tutaj oceniał swą właściwość i przeprowadzał cały proces, a nadto będzie przedsiębrał poszczególne czynności procesowe według „*loci fori*“. Od tej zasady znane są nowemu ustawodawstwu procesowemu (N. J. i k. p. c.) zgodnie z doktryną procesową wyjątki w dwu powyżej zaznaczonych kierunkach. Istnienie przepisów wprowadzających te wyjątki należy obecnie jedynie stwierdzić. Bliższe omówienie tychże nastąpi we właściwym miejscu.

Przepisy powyższe możemy ująć zgodnie z doktryną w dwie grupy:

¹⁾ Heyssler. In welchen Fällen hat der oesterreichische Richter ausländische Civilprocessnormen anzuwenden? Wydane przez Schrutkę-Rechtenstamma w czasopiśmie Grünhuta (Tom XI. str. 568—572).

1. Przepisy obejmujące wyjątki od zasady terytorjalności wywołane zastosowaniem prawa odwetu;

2. przepisy obejmujące wyjątki od zasady terytorjalności wywołane zapożyczeniem pewnych instytucyj z dziedziny prawa cywilnego.

ad 1. Zastanawiając się nad przepisami wyjątkowymi, wywołanymi zastosowaniem zasady wzajemności, odróżnić znowu należy przepisy hołdujące zasadzie wzajemności materialnej, od przepisów hołdujących zasadzie wzajemności formalnej. Do przepisów hołdujących zasadzie wzajemności materialnej możemy zaliczyć następujące:

a) Przepis §. 101 N. J. o właściwości sądów tut. dla cudzoziemców.

Nor. Jur. w zasadzie nie robi różnicy między obcokrajowcami a tutejszokrajowcami. Tak obcokrajowców, jak tutejszokrajowców można przed tutejsze sądy zapożywać, jeżeli są one przedmiotowo i miejscowo właściwe do rozstrzygnięcia spornej sprawy cywilnej¹⁾.

Od tej zasady nie będącej niczem innym, jak tylko zastosowaniem zasady terytorjalności w nauce o właściwości sądów, stanowi wyjątek §. 101 N. J., dotyczący się sądów dla obcych ze względu wzajemności. Przepis ten umożliwia zastosowanie przepisów ustawodawstwa obcego w krajach tut., o ile chodzi o właściwość miejscową. Według tego przepisu, jeżeli w innym państwie (także w krajach węgierskich²⁾) przeciwko

¹⁾ Niektóre przepisy o właściwości sądów mają wyjątkowo tylko wówczas zastosowanie, jeżeli pozwanym jest poddany tutejszy n. p. § 100 N. J. Niektóre znowu przepisy N. J., zwłaszcza wkraczające w dziedzinę postępowania w sprawach niespornych, mają zastosowanie tylko do obcych, jak np. §§. 108, 109 i 110 N. J.

²⁾ I tak np. będzie można poddanego węgierskiego zapoznać w krajach tut. przed Sąd — w okręgu którego powołane bywają księgi — jeżeli roszczenie sądownie dochodzone opiera się na wyciągach z ksiąg, lub rachunkach — a nadto wyciąg z ksiąg jest uwierzyteliony (§. 35 art. ust. N. LIV. z r. 1868). W tym więc przypadku sędzia tut. zastosuje przepisy ustawodawstwa obcego (tut. N. J. nieznanego), o ile chodzi o właściwość miejscową.

obywatelom państwa tutejszego w cywilnych sprawach spornych są dopuszczone skargi przed taki sąd, któremu według prawa niniejszego (w tut. krajach obowiązującego) dla tego rodzaju spraw żadna, albo jedynie ograniczona służy właściwość, natenczas w krajach tut. taki sam sąd będzie miejscowo właściwym przeciwko obywatelowi tegoż państwa obcego. Przepis powyższy hołduje zasadzie wzajemności materialnej, zezwala bowiem na zastosowanie tej samej zasady prawnej do poddanych obcych w krajach tutejszych, jaką zastosowuje państwo obce do poddanych tutejszych bez względu na to: Czy państwo obce zastosowuje wspomnianą zasadę prawną tylko do poddanych tut., czy też taksamo do poddanych tut., jak i do poddanych swoich? ¹⁾

b) Przepis §. 57 k. p. c. tyczący się zabezpieczenia kosztów procesowych w przypadku, jeżeli powód jest obcokrajowcem.

W zasadzie obcokrajowcy winni na żądanie pozwanego dać mu zabezpieczenie na kosztą procesowe, jeżeli przed sądami tut., jako powodowie występują. Przepis ten ma zastosowanie tylko o tyle, o ile traktaty państwowe inaczej nie stanowią ²⁾. Jednak nawet wówczas, gdyby traktaty państwowe na przeszkodzie nie stanęły, nie będzie powód, który jest obcokrajowcem, obowiązany do dania zabezpieczenia kosztów sporu w krajach tut., jeżeli według ustaw państwa, do którego powód należy, obywatele austriacy również nie mają obowiązku zabezpieczenia kosztów sporu (§. 57 ust. 2 l. 1 k. p. c.).

Przepis ten (sądzić należy) także kieruje się zasadą wzajemności materialnej, skoro żąda bezwzględnego zastosowania zasady wzajemności, nie biorąc pod rozwagę tej okoliczności:

¹⁾ Walker j. w. str. 110. Neumann j. w. str. 120

²⁾ Poddani węgierscy zwolnieni są od obowiązku złożenia zabezpieczenia kosztów sporu (R. M. z 13 grudnia r. 1897 N. 284 D. p. p.). Tyczy się to także i Krocacy, niemniej Sławonii. Wobec tego traci na znaczeniu art. XXIX. ust. 2 ust. wpraw. k. p. c. Uwolnieni są od złożenia wspomnianego zabezpieczenia poddani Niemieccy (R. m. z 26 grudnia 1897 N. 303 D. p. p.).

Czy państwo obce pod względem obowiązku dania zabezpieczenia kosztów sporu czyni różnicę między tutejszokrajowcami i obcymi, czy też nie?¹⁾

c) Prawo ubóstwa.

Według przepisu §. 63 k. p. c., prawo ubogich może uzyskać ten, kto bez umniejszenia swego i swej rodziny utrzymania zaledwie wystarczającego nie jest w stanie pokrywać kosztów oznaczonej sprawy spornej. Obcym prawo to przyznanem zostaje tylko pod warunkiem wzajemności. Wtedy więc w krajach tutejszych obcym użyczonem zostanie prawo ubogich, jeżeli odnośne państwo obce również użycza podobnego prawa poddanym tutejszym. Nie jest potrzebnem, aby prawo ubóstwa w państwie obcym było tych samych rozmiarów, jak w krajach tut.; — w każdym razie musi jednak istnieć w państwie obcym przepis, według którego byłby poddany tut. zwolniony od złożenia pewnych należności procesowych. Jeżeli państwo obce zupełnie nie zna inst. prawa ubóstwa, wówczas poddany tego państwa w krajach tut., nie mógłby uzyskać takiego prawa²⁾. I ten więc przepis zaliczyć należy do przepisów wprowadzających zasadę wzajemności materialnej w nowem ustawodawstwie procesowem.

Z istoty rzeczy wynika, iż przepis powyższy wówczas tylko znajduje zastosowanie, jeżeli traktaty międzynarodowe kwestyi tej inaczej nie określiły³⁾.

¹⁾ Podobny przepis istnieje i w proc. cyw. niem. (§. 102 l 1).
Obacz: Walker j. w. str. 74

²⁾ Neumann j. w. str. 271 i dalsze Walker j. w. str. 83

³⁾ Państwo Austro-węgierskie zawarło tego rodzaju traktaty z Francją (15 maja 1879 D. u. p. z r. 1880 Nr. 43), z Belgią (19 lipca 1880 D. p. p. z r. 1881 Nr. 19), Włochami (9 lutego 1883 D. p. p. Nr. 113), ze Szwajcaryą (8 stycznia 1884 D. p. p. N. 137), z państwem niemieckiem (9 maja 1886 D. p. p. z r. 1887 Nr. 22) i z Luksenburgiem (12 listopada 1888 D. p. p. z r. 1889 Nr. 131). Omówienie tych traktatów, niemniej odnośnych przepisów tyczących się Węgier i Rosyi, należy do nauki o prawie ubóstwa. Schauer (wyd. II.) str. 317 przytacza treść odnośnych traktatów państwowych.

d) Przepis §. 295 ust. 2 k. p. c. tyczący się ksiąg handlowych prowadzonych po za obszarem krajów tutejszych.

Księgi handlowe prowadzone poza obszarem krajów tut. winny być pod względem formy prowadzenia ich oceniane, według przepisów o prowadzeniu takichże ksiąg w miejscach ich prowadzenia obowiązujących. „*Locus regit actum*“. Co do siły dowodowej tychże ksiąg handlowych — to nie mogą one większej dowodności posiadać, ani na czas dłuższy, niż w owej miejscowości (poza obszarem krajów tut.) służy księgom handlowym w tut. krajach prowadzonym. Jeżeli przeto w państwie obcym, księgom handlowym w tut. krajach prowadzonym, mniejszą siłę dowodową przypisują, niż w krajach tutejszych, lub nawet odmawiają wogóle jakiegokolwiek siły dowodowej, wówczas tę samą zasadę należy zastosować w krajach tutejszych i do ksiąg handlowych prowadzonych w obcym państwie. Gdyby państwo obce większą siłę dowodową lub na czas dłuższy łączyło z dowodem z ksiąg handlowych, niż w krajach tut. łączy się z tut. prowadzonymi księgami handlowymi — wówczas, mimo to nie będzie można księgom handlowym w obcym państwie prowadzonym większej siły dowodowej przypisywać lub na czas dłuższy, niż księgom handlowym tutaj prowadzonym. Wprawdzie zasada ta nie jest w ustawie wyrażona, jednak za tem zapatrywaniem przemawia ta okoliczność, iż zastosowanie zasady wzajemności nie może obcych, w porównaniu z tutejszokrajowcami, stawiać na stanowisku uprzywilejowanym¹⁾.

e) Wreszcie tutaj zaliczyć należy przepis §. 293 k. p. c. Według tego przepisu dokumenty, (sporządzone po za krajami tut.), które w miejscowości ich wystawienia za publiczne uchodzą — posiadają pod warunkiem wzajemności (Mat. I. str. 306) także na terytorjum krajów tut. dowodność dokumentów publicznych, jeżeli są zaopatrzone w potrzebne

¹⁾ Walker j. w. str. 34 i 37. Menger j. w. str. 160 i 161. Menger w uw. 23 (str. 161) zestawia dotyczącą literaturę.

uwierzytelnienia. Co do ostatniego wymogu zawiera ułatwienia przepis §. 311 k. p. c.

Natomiast do przepisów N. J. i k. p. c., które hołdują zasadzie wzajemności formalnej zaliczamy: Przepisy §. 38 do 40 N. J. dotyczące się udzielania pomocy prawnej sądom zagranicznym.

Udzielanie pomocy prawnej sądom zagranicznym, niemniej użyczenie pomocy prawnej przez sądy zagraniczne sądom tutejszym, ma pierwszorzędne znaczenie w dziedzinie międzynarodowego prawa procesowego. Potrzeba realizacji praw, zapewnienie możności dochodzenia prawa w różnych obszarach prawnych nawzajem, były i są podstawą udzielania sobie pomocy prawnej, pod warunkiem wzajemności. Zgodnie z tem norma jur. głosi zasadę, iż sądy tutejsze będą udzielały pomocy prawnej sądom zagranicznym, o ile temu nie są przecięwne traktaty państwowe, oświadczenia rządowe i rozporządzenia ministerjalne¹⁾.

Od tej zasady zna N. J. trzy wyjątkowe przepisy, w których Sąd tut. odmówi pomocy Sądowi zagranicznemu, a mianowicie uczyni to wówczas:

α) Jeżeli sąd wzywający zażądał przedsięwzięcia czynności, które według postanowień tu obowiązujących, do zakresu urzędowego sądów nie należą. Gdyby jednak czynność przedsięwziąć się mająca nie należała do zakresu działania sądu wezwanego, lecz

¹⁾ Art. XXXV ust. wprov. k. p. c. stanowi co następuje: Bliższe szczegóły o sposobie znoszenia się sądów z władzami zagranicznymi i z osobami za granicą przebywającymi są zawarte w rozporządzeniach bądź już istniejących — bądź w przyszłości wydać się mających (traktaty państwowe, deklaracje rządowe i rozporządzenia ministerjalne). Dokładne zebranie odnośnych traktatów i deklaracji do r. 1885 zawarte jest w zbiorze przepisów pod tytułem: »Die Rechtsnormen über den Verkehr der oesterr. Gerichte mit ausländischen Behörden in Civilrechtsangelegenheiten«. Wien 1885. Dalsze przepisy zawarte są w wydawnictwie Manza T. VI. Część I. str. 314—339, niemniej w Neumannie j. w. str. 70 i dalsze.

innego sądu tut., wówczas winien sąd tut. przesłać wezwanie do właściwego sądu tut. W razie zaś, gdyby żądana czynność wprawdzie nie wchodziła w zakres działania sądów tut., ale należała do zakresu działania innych władz tut. (np. władz politycznych, autonomicznych i t. d.), wówczas może sąd wezwany przesłać otrzymane wezwanie tutejszej właściwej władzy. Sąd to tylko może skutecznie, jednak nie musi, gdyż niejednokrotnie stan rzeczy przedstawiony w wezwaniu władzy obcej, nie jest wystarczającym do oznaczenia tutejszej władzy powołanej, a nadto niejednokrotnie przez udzielenie pomocy prawnej nie przez sąd, lecz przez inną władzę, nie czyni się może zadość żądaniu sądu obcego¹⁾.

β) Gdy przepisy obowiązujące sądy tutejsze wzbraniają tut. sądom wykonania takiej czynności procesowej, o jakiej przedsięwzięcie władze zagraniczne sądy tut. wezwały, sąd tut. winien jedynie badać samą czynność procesową, o której przedsięwzięcie jest wezwany. Nie może więc sąd tutejszy wchodzić w rozpoznanie stosunku prawnego, który jest przedmiotem sporu w państwie obcem. Niemniej nie może sąd tut. odmówić pomocy prawnej z tego powodu, że sam stosunek prawny, który jest przedmiotem rozpoznania w państwie obcem, w tut. krajach jest niedozwolonym. Do takich czynności procesowych, które bezwarunkowo według naszego ustawodawstwa są zabronione, należałoby np. przesłuchiwanie urzędników tut. jako świadków co do okoliczności naruszających obowiązek ich tajemnicy urzędowej, lub duchownych pod względem tego, co im na spowiedzi, lub w ogóle, jako kapłanom pod węzłem tajemnicy w zaufaniu powierzonym zostało i t. d.²⁾.

¹⁾ Walker j. w. str. 137.

²⁾ Na innem stanowisku stoi ord. egzekucyjna, która w §. 81 l. 2 poleca badać; Czy dozwoleniu egzekucyi na podstawie odnośnych, do egzekucyi zdolnych, a za granicą wystawionych dokumentów, nie stoi na przeszkodzie okoliczność, iż wyegzekwować się mająca czynność prawem tutejszem w ogólności jest zabronioną, albo przynajmniej w drodze egzekucyi niewykonalną?

γ) Gdy wzajemność nie jest zachowaną. Sądzić należy, iż wtedy już będzie można mówić o istniejącej wzajemności między tut. krajami a państwem obcym, jeżeli państwo obce wzywające sąd tutejszy o pomoc prawną, nie inaczej zachowuje się wobec wezwań sądów tutejszych, jak wobec wezwań sądów własnych. Nie jest więc wymaganem, aby w tej samej formie udzieloną była pomoc prawna przez sądy obce na wezwanie sądów tutejszych, jak to czynią sądy tutejsze na wezwanie sądów tutejszych, lub władz tutejszych, ale, aby nie była udzieloną w państwie obcym pomoc tutejszym sądom w sposób wyjątkowy i to niekorzystny dla sądownictwa tutejszego. Sądzić więc należy, iż mamy w tym przypadku do czynienia z wzajemnością formalną¹⁾.

Jeżeli nima powodu odmówienia pomocy prawnej dla jednej z powyżej podanych przyczyn, wówczas Sąd tutejszy winien zgodnie z żądaniem władz obcych postąpić. Sąd tutejszy nie jest uprawniony badać: Czy Sąd wzywający był właściwym do żądania pomocy prawnej, czy też nie?

Zastanawiając się nad udzieleniem pomocy prawnej sądom zagranicznym, rozstrzygnąć winniśmy pytanie: Według jakich ustaw procesowych ma być przedsięwziętą czynność procesowa, o której przeprowadzenie sądy zagraniczne wezwały sąd tutejszy? Nowe ustawodawstwo rozstrzyga pytanie to zgodnie z zasadą terytorjalności, stanowi bowiem, iż żądana pomoc prawna ma być udzieloną według przepisów obowiązujących sąd wezwany, a więc według „*lex fori*“ obowiązującej sądy tutejsze (§. 39 N. J.). O ile to według przepisów tut. jest dopuszczalnem, ma sąd tut. wezwany z urzędu zarządzić, co do spełnienia wezwania potrzeba. Od tej zasady zna nowe ustawodawstwo pewne wyjątki usprawiedliwione względami tytlitarności. I tak znany jest

¹⁾ Horten j. w. str. 198. Walker j. w. str. 139 i dalsze Horten (str 198) stwierdza, iż zasada wzajemności formalnej w przypadkach udzielenia pomocy prawnej została uznana w kilku deklaracjach rządowych.

N. J. przepis, według którego sąd tut. udzielając pomocy prawnej na żądanie sądu zagranicznego, będzie mógł odstąpić od ustaw obowiązujących w tut. krajach, ale jedynie wtedy, gdy sąd obcy wyraźnie domaga się zachowania przy przedsięwzięciu czynności w krajach tut. pewnego postępowania przepisanego prawem zagranicznym, a z drugiej strony nie wzbronionego żadnym przepisem obowiązującym w krajach tutejszych. Postanowienie to jest usprawiedliwione różnicą, jaka może zachodzić między ukształtowaniem prawa procesowego tutejszego a obcego, niemniej tą okolicznością, iż ustawodawstwa procesowe obce mogą wymagać zachowania pewnych form procesowych nieznanymi tutejszemu ustawodawstwu.

Przepis powyższy będzie miał zastosowanie zwłaszcza wówczas, gdy chodzi o pewną formę zaprzysiężenia lub przesłuchania świadków lub znawców. Niewątpliwie jednak, jeżeli państwo obce będzie wymagało tego wyjątkowego postępowania, to wówczas tylko sądy tutejsze toż skutecznią, jeżeli państwo obce wobec tutejszych sądów kieruje się zasadą wzajemności, a więc, jeżeli i to państwo obce na wezwanie sądu tut. przedsięwzięcie czynność procesową przy zachowaniu przepisów w tut. krajach obowiązujących¹⁾. W tym przypadku zasada wzajemności nie byłaby jednak zasadą wzajemności formalnej, tylko zasadą wzajemności materialnej.

Ponieważ nie jest wykluczonym, iż, albo tutejszy Sąd wezwany odmówi pomocy prawnej, albo też z powodu udzielenia pomocy prawnej powstanie różnica zdań między tutejszym sądem wezwanym a obcym, już to o wykonanie pomocy prawnej, już to pod innym względem, przeto N. J. przypadki te bliżej określa. W razie powstania wspomnianej różnicy zdań między sądem wezwanym tutejszym, a obcym — sąd krajowy wyższy (*Oberlandesgericht*) przełożony tutejszego sądu wezwanego, na prośbę sądu obcego, lub na żądanie innego organu zagranicznego do tegoż upoważnionego — orzeknie

¹⁾ Horten j. w. str. 198.

o prawości odmowy, niemniej w ogóle o każdej kwestyi powstałej ze wspomnianej różnicy zdań, nie przeprowadzając przedtem rozprawy ustnej. Sądzić należy, iż od uchwały sądu kraj. wyższego stronom nie służy środek prawny, skoro zapadła uchwała nie została wywołaną żadną czynnością procesową strony ¹⁾). Natomiast będzie służył środek prawny władzy zagranicznej pragnącej wywołać orzeczenie najwyższego sądu (Mat. II. str. 340). Wynika to z ogólnej zasady zaczepności orzeczeń sądowych ²⁾). Strony interesowane będą mogły jedynie założyć zwyczajne środki prawne od zarządzeń wydanych przez sąd wezwany (Mat. I. str. 55).

Kończąc rzecz o wyjątkach od omawianej zasady, wyjątkach opartych na przeprowadzeniu zasady wzajemności, zaznaczyć należy, iż nowe ustawodawstwo procesowe wprowadza przepis nader racjonalny, według którego w razie, jeżeli miałyby sąd tut. wątpliwość, ażali istnieje w danym przypadku wzajemność między krajami tut. a państwem obcem, winien w tym względzie zasięgnąć zdania Ministerstwa sprawiedliwości. Przepis ten ma zastosowanie w przypadku użyczenia pomocy sądowej (§. 38 ust. 2 l. 3 N. J.), przy żądaniu kaucyi aktorycznej (§. 57 ust. 3 k. p. c.) i przy udzielaniu prawa ubóstwa (§. 63 ust. 2 k. p. c.). Oświadczenie ministra sprawiedliwości wiąże sądy ³⁾). Oświadczenie to nie jest orzeczeniem, tylko faktycznem wyjaśnieniem (»Auskunft«, Mat. I. str. 55) okoliczności dotyczących się treści ustaw obcokrajowych. Ministerstwo sprawiedliwości jest władzą w tym względzie przede wszystkim powołaną do udzielenia wiążących wyjaśnień wobec tego, iż rozporządza najlepszymi środkami prowadzącymi do zbadania stanu rzeczy, a nadto jest władzą, która w całej pełni może wpłynąć korzystnie na ujednostajnienie postępowania. Okoliczność, iż deklaracya Min. Spr. wiąże sądy tut., nie

¹⁾ Horten j. w. str. 200.

²⁾ Innego zdania Horten (j. w. str. 200).

³⁾ Podobne znaczenie nadaje deklaracyi M. S. art. IX ust. 3 ust. wpraw. N. J.

sprzeciwia się przepisowi art. 7 ust. zasadn. o władzy sędziowskiej co do badania ważności rozporządzeń, skoro deklaracja Min. spr. ma — jak powyżej zaznaczono — tylko znaczenie wyjaśnienia faktycznego (Mat. I. str. 55 i 614)¹⁾.

ad 2) Drugi wyjątek od zasady terytoryalności stanowią nieliczne przepisy ustawodawstwa procesowego wzięte z dziedziny prawa cywilnego. Tutaj przedewszystkiem zaliczyć należy przepisy dotyczące się zdolności sądowej i zdolności procesowej. Oba te pojęcia — rzecz można — zapożyczone są z dziedziny prawa cywilnego. Zdolność sądowa odpowiada zdolności prawnej, a zdolność procesowa w bardzo znacznej części pokrywa się ze zdolnością do działania. W następstwie tego winna być zdolność sądowa i procesowa w regule ocenianą według tych samych zasad, co zdolność prawna i zdolność do działania według prawa cywilnego²⁾. Wobec tego zgodnie z przepisami §§. 4 i 34 k. c. wśród pewnych prawem cywilnym uznanych okoliczności zdolność do działania, a tem samem i zdolność procesowa strony, będzie mogła być ocenianą według przepisów ustawodawstwa obcego.

Wyjątek od tej zasady uznanej przez ustawodawstwo procesowe austriackie wprowadza §. 3 k. p. c. Wyjątek ten jest wprowadzony na korzyść zasady terytoryalności. Według wspomnianego przepisu, obcokrajowca, któremu jego prawo krajowe odmawia zdolności procesowej, będą sądy tut. tak uważać, jak gdyby zdolność procesową posiadał, jeżeli mu na podstawie postanowień prawnych w tutejszych krajach obowiązujących służyłaby zdolność procesowa³⁾. Obojętną jest

¹⁾ Do przepisów cywilnego postępowania sądowego zawierających postanowienia o »wzajemności« zaliczyć winniśmy § 23 pat. z 9 sierpnia r. 1854 Nr. 208 D p. p., §. 61 ust. konk., a zwłaszcza §§. 79 i dalsze ord. egzekucyjnej. Przepisy te jednak nie wkraczają w dziedzinę procesowego prawa cywilnego.

²⁾ Według tej zasady oceniać należy też zdolność sądową osób prawniczych. O ile osoba prawnicza zagraniczna ma w krajach tut. zdolność prawną, o tyle w zasadzie ma i w krajach tut. zdolność sądową.

³⁾ Podobną zasadę prawną wyraża art. 84 ust. weksl.

okoliczność: Czy poddany obcy w krajach tut. zamieszkuje, czy też nie? Jeżeli obcokrajowiec przy zastosowaniu powyższych przepisów będzie chciał procesowo działać przed tutejszymi sądami, wówczas będzie to tylko mógł skutecznie sam lub przez ustanowionego pełnomocnika. Ustawowy zastępca obcokrajowca (któremu jego prawo krajowe odmawia zdolności procesowej) nie będzie powołanym do występowania w tutejszych sądach, skoro przy zastosowaniu §. 3 k. p. c. sądy tutejsze uważają obcokrajowca za mającego zdolność procesową. Przepis §. 3 k. p. c., jak to widocznem z wyrazu „*Ausländer*“, nie może być zastosowany do osób prawniczych zagranicznych.

Wobec tego, iż w zasadzie zdolność procesowa ma być ocenianą według przepisów o zdolności do działania, należy kwestyę, czy obcokrajowiec nie mający zdolności procesowej, ani według przepisów jego obowiązujących, ani według przepisów obowiązujących poddanych tutejszych, potrzebuje do prowadzenia procesu zezwolenia władz sądowych opiekuńczych wzgl. kurateralnych, oceniać wyłącznie według przepisów będących podstawą określenia zdolności do działania obcokrajowca. Zezwolenie to więc nawet w tych przypadkach będzie koniecznem, w których ustawy w krajach tutejszych obowiązujące dla poddanych tutejszych tegoż nie wymagają, jeżeli tylko zezwolenie takie według wspomnianych przepisów ustawodawstwa obcego jest wymaganem¹⁾.

Oto szereg przepisów N. J. i k. p. c., według których wbrew zasadzie terytoryalności, albo przepisy prawa obcego procesowego wejdą w zastosowanie w krajach tut., albo też poddani obcy będą wyjątkowo inaczej traktowani od poddanych tutejszych.

Pominąwszy ten szereg przepisów, to, co do innych kwestyj prawa procesowego zasada terytoryalności ma, jak powyżej zaznaczyliśmy, w tutejszych krajach bezwzględne zastosowanie. I tak zgodnie z tą zasadą, pytania dotyczące się or-

¹⁾ Neumann j. w. str. 121 do 123. Walker j. w. str. 63.

ganizacji sądownictwa, rozdziału zakresu działania władz sądowych od administracyjnych, dalej pytania co do zawiązania stosunku procesowego — wymogów jego powstania, rozwoju i zgaśnięcia jedynie według „*lex fori*“ mogą być rozstrzygnięte. Również jedynie według „*lex fori*“ winny być rozstrzygnięte pytania dotyczące się zdolności stron do jawienia się w sądzie (*Postulationsfähigkeit*) i przymusu adwokackiego.

Całe postępowanie dowodowe winno być przeprowadzone według „*lex fori*“. Jakie wyjątkowe przepisy znane są k. p. c., pod względem badania siły dowodowej ksiąg handlowych w państwie obcem prowadzonych i dokumentów publicznych tamże wystawionych — powyżej omówiliśmy. W końcu zaznaczyć należy, iż k. p. c. wprowadza cały szereg przepisów mających na celu ułatwienia przy przeprowadzeniu dowodów przez władze zagraniczne.

Do tych przepisów, następujące zaliczyć należy:

a) Pisemne wezwania wygotowane z powodu przeprowadzić się mającego dowodu po za krajami tut., mogą być na wniosek dowód prowadzącego temuż oddane w celu ich przesłania władzy zagranicznej o pomoc prawną wezwanej (§. 283 ust. 1 k. p. c.).

b) Ułatwienia mogą tak daleko sięgać, iż sądy tutejsze mogą na wniosek dowód prowadzącego — wogóle odstąpić od wysłania wezwania do sądów obcych. W tym przypadku otrzyma prowadzący dowód upoważnienie, iżby na odbyte przeprowadzenie dowodu przedłożył, dokument publiczny odpowiadający przepisom państwa obcego, w którym dowód ma być przeprowadzonym (§. 283 ust. 2 k. p. c.). Przepis ten zwłaszcza ma doniosłe znaczenie ze względu na prowadzenie dowodów w Anglii i w Stanach Zjednoczonych Północnej Ameryki. (Mat. I. str. 303).

c) Nie może być podniesiony zarzut, że przeprowadzenie dowodu, przez władze zagraniczne dokonane, jest wadliwym ze stanowiska ustawodawstwa obcego, według którego dowód przeprowadzonym został — jeżeli tylko uczyniono za-

dość przepisom obowiązującym w tym względzie w krajach tut. (§. 290 k. p. c.).

Specyalne przepisy dotyczące się doręczenia orzeczeń sądowych za granicą (§§. 120—122 k. p. c.) są przedmiotem omówienia w nauce o doręczeniach.

II. O zastosowaniu ustaw procesowych pod względem czasu.

Nie może chyba ulegać żadnej wątpliwości, iż ustawa procesowa ma zastosowanie do wszystkich procesów, które po wejściu jej w życie, czyli za jej panowania, rozpoczęte zostały. Dla zastosowania tej zasady jest bez wpływu okoliczność: Czy stosunek prawno-materyalny, będący przedmiotem rozpoznania sędziowskiego powstał przed, czy po wejściu w życie zastosować się mających norm procesowych? Tem samym jedynie wątpliwym może być przypadek: Czy i o ile nowe ustawodawstwo procesowe, wprowadzone w miejsce dawniej obowiązującego, ma zastosowanie do procesów cywilnych, które wdrożone, jednak nie zostały ukończone za mocy obowiązującej dawniejszego ustawodawstwa procesowego?

Przy rozstrzygnięciu kwestyi zastosowania ustaw procesowych pod względem czasu, w doktrynie procesowej trzy znane są teorie:

a) Teorya jedności procesu (*Princip der Process-Einheit*). Teorya ta wychodzi ze założenia, iż proces cywilny stanowi jednolitą organiczną całość począwszy od skargi, a skończywszy na ostatniej czynności procesowej. W następstwie tego, według tej teoryi, proces winien być przeprowadzony przy zastosowaniu ustaw procesowych, za których mocy obowiązującej został rozpoczęty. Teorya ta wyklucza możliwość zastosowania nowych ustaw procesowych do procesów cyw., rozpoczętych za mocy obowiązującej dawnego ustawodawstwa procesowego.

b) Teorya stadyów procesowych (*Princip der Process-Abschnitte*) Teorya ta wychodzi ze założenia, iż proces cywilny składa się z pewnej ilości odrębnych, samoistnych okre-

sów procesowych. Na podstawie tej teorii należy każdy okres procesowy przeprowadzić według tego ustawodawstwa procesowego, za panowania którego przedsięwzięto czynność procesową rozpoczynającą odnośne stadyum procesowe.

c) Teorya odosobnienia pojedynczych czynności procesowych (*Princip der Isolirung der einzelnen Processhandlungen*). Teorya ta jest dalszem przeprowadzeniem myśli przewodniej teorii stadyów procesowych. Wychodzi ona ze założenia, iż proces cywilny składa się z całego szeregu pojedynczych czynności procesowych. W następstwie tego teorya ta zaleca zastosować do każdej ze wspomnianych czynności procesowych tę ustawę procesową, za panowania której czynność procesowa ma być przedsięwziętą¹⁾.

Ze stanowiska doktryny pierwszeństwo przed innemi teoryami winna mieć teorya odosobnienia pojedynczych czynności procesowych (ad c). Pierwszeństwo to wynika z istoty rzeczy. Jeżeli bowiem nowa ustawa procesowa została wydana i weszła już w życie, wówczas taż ustawa w pierwszej linii powinna wejść w zastosowanie. Przeprowadzenie jednak tej zasady nasuwa nie do przewyżczenia trudności, zwłaszcza wówczas, jeżeli nowe ustawodawstwo procesowe, pod względem zasad i struktury procesu, różni się od dawniejszego. I tak np. ustawodawstwo nowe procesowe hołduje zasadzie ustności, jawności i teorii swobodnej oceny siły dowodowej; natomiast ustawodawstwo dawne procesowe hołdowało zasadzie pisemności, tajności i ustawowej teorii dowodowej. W tym stanie rzeczy nie mógłby być proces rozpoczęty za dawnego ustawodawstwa, według postępowania pisemnego, tajnego i przy zastosowaniu ustawowej teorii dowodowej, prowadzonym dalej za nowego ustawodawstwa procesowego przy zastosowaniu zasady ustności, jawności i swobodnej oceny siły dowodowej. W tym przypadku względy racjonalnego toku postępowania zmuszają zrobić ustępstwo na rzecz teorii jedności procesu (pod a). W następstwie tego musiałby być proces, rozpoczęty

¹⁾ Menger j. w. str. 192 i 193.

za panowania dawnego ustawodawstwa procesowego, według tego ustawodawstwa przeprowadzonym i ukończonym. Możliwym jest jednak i ten przypadek, że nowe ustawodawstwo procesowe hołduje tym samym zasadom struktury procesu, co i dawniejsze, jednak inaczej zasady te budowy procesu przeprowadza. Wówczas to, jeżeli teoria odosobnienia pojedynczych czynności procesowych, niemogłaby racjonalnie być przeprowadzoną, mógłby snadnie ustawodawca w tym przypadku zastosować teorię pojedynczych stadyów procesowych. Wszystko zależy więc od rodzaju zmian, jakie wprowadziło nowe ustawodawstwo w porównaniu z ustawodawstwem dawniejszem.

Z przedstawionego stanu rzeczy widzimy, iż chociaż w zasadzie teoria odosobnienia pojedynczych czynności procesowych w pierwszej linii miałyby wejść w zastosowanie, to przecież wprowadzenie jej w życie zwyczajnie będzie uniemożliwione tą okolicznością, iż nowe ustawodawstwo procesowe, reformując dawniejsze ustawodawstwo, albo wprowadza zasady procesowe różne od dawnego ustawodawstwa, albo też inaczej kształtuje proces, niż dawniejsze ustawodawstwo procesowe. Przy tym stanie rzeczy teoria odosobnienia pojedynczych czynności procesowych będzie miała pole do zastosowania jedynie wówczas, jeżeli nowa ustawa procesowa, ani nie wprowadza zmian pod względem zasad procesowych, ani nie zmienia struktury procesu, lecz jedynie uzupełnia, lub wyjaśnia dotychczasowe ustawodawstwo procesowe.

Żadna więc z tych teoryj nie może się w całej pełni ostać. Natomiast każda z tych trzech teoryj wśród pewnych okoliczności może znaleźć zastosowanie. Zależec to będzie od stosunku dawnego ustawodawstwa procesowego do nowego, tak pod względem struktury procesu, teoryj dowodowych, jak i co do środków prawnych¹⁾.

¹⁾ Dawniejsze ustawodawstwo austriackie nie hołdowało wyłącznie żadnej z powyż wymienionych teoryj; wszystkie jednak trzy teorie wśród pewnych okoliczności zastosowywało. I tak: a) Teorię jedności procesu

Chcąc rozwiązać nasuwające się wątpliwości, co do zastosowania ustaw procesowych pod względem czasu, ze stanowiska nowego ustawodawstwa procesowego¹⁾ — należy dać odpowiedź na trzy następujące pytania :

A. Według jakich przepisów procesowych (dawniejszych, czy też nowych) ma być prowadzonym proces rozpoczęty za dawnego postępowania sądowego cywilnego, jednak za mocy obowiązującej tegoż postępowania nie ukończony?

B. Przed jakim sądem ma być prowadzony proces cywilny, rozpoczęty za panowania dawniejszych ustaw procesowych, jednak za mocy obowiązującej tychże ustaw nie ukończony?

C. Jaki wpływ wywiera nowe ustawodawstwo procesowe na czasokresy sędziowskie i ustawowe, rozpoczęte za dawniejszego ustawodawstwa procesowego jednak nie ukończone przed wprowadzeniem now. ustaw. procesowego.

ad A) 1. Wyjść należy ze założenia, iż procesy cywilne rozpoczęte (skarga do sądu wniesiona) za panowania dawnego ustawodawstwa procesowego (t. j. przed 1 stycznia 1898 r.) będą tylko wówczas według przepisów dawnego ustawodawstwa procesowego przeprowadzone, jeżeli za panowania dawnego ustawodawstwa procesowego rozpoczęło się postępowanie w sprawie samej, czyli, jeżeli pozwany wdał się w spór,

zastosowano w postępowaniu drobiazgowem (§. 89 ust. z 27 kwietnia 1873 Nr. 66 D. p. p.). W tym przypadku bowiem w miejsce post. pisemnego, tajnego, niemniej opartego na ustawowej teorii dowodowej — wprowadzono postępowanie oparte na nowożytnych zasadach procesowych. b) Teoria stadyów procesowych z pewnemi zmianami została zastosowaną patentami z dnia 1 maja r. 1781 i z dnia 19 grudnia 1796 r. wprowadzającymi Ust. sąd. powszechną i Ust. sąd. zach. galic (Menger j. w. str. 190). Było to zupełnie wskazaniem, skoro wspomniane dwie ustawy nie zmieniały zasad dotychczasowego ustawodawstwa procesowego partykularnego, lecz jedynie inaczej tok postępowania kształtowały. c) Teoria odosobnienia pojedynczych czynności procesowych znalazła zastosowanie w noweli procesowej z d. 16 maja 1874 Nr. 69 D. p. p. uzupełniającej jedynie poprzednie ustawodawstwo procesowe.

¹⁾ Zestawienie w tablicach przepisów przejściowych zawiera: Katz. Uebergangs-Bestimmungen zu den neuen Civilprocess-Gesetzen. Wien.

a w następstwie tego przyszło do „*litis contestatio*“¹⁾. Chwilą tą jest w postępowaniu właściwem pisemnem, chwila wniesienia obrony przez pozwanego. Natomiast w tak zw., wedle dawniejszego ustawodawstwa procesowego, »postępowaniu ustnem«, a właściwie w postępowaniu protokolarnem (a więc i w post. sumar.) chwilą wspomnianą jest chwila rozpoczęcia rozprawy co do rzeczy samej. Wreszcie w postępowaniu drobiazgowem (a więc ściśle ustnem), również chwilą tą stanowczą jest chwila rozpoczęcia rozprawy co do rzeczy samej, (art. XLVII. ustawy wprowadzającej k. p. c.). Jeżeli w postępowaniu tak zw. ustnem, sumarycznem, lub drobiazgowem wyznaczono posłuchanie sądowe przed 1 stycznia 1898 i toż posłuchanie sądowe bez rozpoczęcia rozprawy co do rzeczy samej odroczone, lub, jeżeli żadna ze stron spór wiodących nie jawiła się na posłuchaniu sądowem i w ten sposób proces spoczął, wówczas nie można zastosować dawniejszego ustawodawstwa procesowego, skoro w obu przypadkach nie rozpoczęto rozprawy w sprawie samej.

Zasada powyżej wyrażona z małemi odmianami ma zastosowanie i do procesów wekslowych, nakazowych, awizacyjnych, niemniej i do postępowania wezwawczego.

Przepisy dawnego ustawodawstwa procesowego znajdują zastosowanie w postępowaniu nakazowem, wekslowem, w postępowaniu w sprawach najmu i dzierżawy, a mianowicie przy wypowiedzeniu kontraktu najmu lub dzierżawy, lub też przedłożeniu wniosku o oddanie lub odbiór przedmiotu najmu lub dzierżawy, jeżeli za czasów mocy obowiązującej dawnego ustawodawstwa procesowego, nietylko zarzuty przeciw nakazowi zapłaty lub zabezpieczenia, przeciwko wypowiedzeniu, albo przeciwko wnioskowi oddania lub odebrania przedmiotu najmu lub dzierżawy w przepisany czasokres wniesione zostały, ale nadto jeszcze rozprawa wskutek wspomnianych zarzutów rozpisana — rozpoczęła się²⁾ przed 1 stycznia 1898 r. Przepis

¹⁾ Trutter j. w. str. 35.

²⁾ O. N. S. z 4 Maja r. 1898. L. 6187. (Jurist. Bl. 1898 str. 294).

ten stosuje się także do postępowania wezwawczego (art. XLVIII. ust. wprov. k. p. c.). W powyżej więc wymienionych postępowaniach nadzwyczajnych podobnie, jak w postępowaniu tak zw. ustnem (według dawniejszego ustawodawstwa) rozstrzygającą będzie ta okoliczność: Czy już rozprawa ustna co do rzeczy samej się rozpoczęła, czy też nie? W następstwie tego, jeżeli rozprawa co do rzeczy samej się już rozpoczęła, względnie obronę wniesiono w post. pisemnem, wówczas przepisy dawniejszego ustawodawstwa w omawianych przypadkach, będą miały zastosowanie do całego przeprowadzić się mającego postępowania procesowego, a więc i do stadyum orzekającego i wyrokującego, niemniej i do stadyów środków prawnych. W zupełności zgodnie z powyż wyłuszczeniemi zasadami, wprowadzonym został przepis, według którego przeciwko wyrokom końcowym, które zapadły przed dniem, w którym procedura cyw. weszła w życie (1 stycznia 1898), jakoteż przeciw wyrokom końcowym wydanym w procesach, które za dawniejszego ustawodawstwa rozpoczęto, a za obecnie obowiązującego ustawodawstwa procesowego według dawniejszego ustawodawstwa przeprowadzono i rozstrzygnięto, przeprowadza się przywrócenie do poprzedniego stanu według dawniejszych ustaw procesowych (art. LI. ust. wprov. k. p. c.). Tyczy się to także przywrócenia do pierwotnego stanu z powodu złego zastępstwa. (O. N. S. z d. 13 kwietnia 1898, L. 4927 w Dz. R. M. S. Nr. XI).

Od zasad powyżej wyłuszczonych wprowadza nowe ustawodawstwo procesowe wyjątkowe przepisy, według których, chociaż na podstawie powyżej wyłuszczonego stanu rzeczy miałyby mieć zastosowanie dawniejsze ustawodawstwo procesowe, mimo to, jużto do całego procesu, jużto do części tegoż, będą miały zastosowanie przepisy nowego ustawodawstwa procesowego. I tak:

a) Wyroki końcowe zapadłe przed dniem 1 stycznia 1898 r., jakoteż wyroki końcowe wydane w procesach, które mimo to, że nowa procedura cywilna już zaczęła obowiązywać — według dawniejszych przepisów procesowych zostały

przeprowadzone i rozstrzygnięte — wolno będzie po dniu, w którym nowa procedura cyw. weszła w życie, tak samo zaczepiać skargą nieważności (§. 529 k. p. c.), jak te wyroki, które wydane zostały na podstawie przepisów nowego ustawodawstwa procesowego (art. LI. ust. wpraw. k. p. c.). Zaczepienie skargą nieważności wyroków wydanych za panowania dawnego ustawodawstwa procesowego, lub wprawdzie wydanych za panowania nowego ustawodawstwa procesowego, jednak według dawnego ustawodawstwa procesowego, nastąpić może tylko z przyczyn objętych §. 529 k. p. c. Przyczyny nieważności wymienione w §. 529 k. p. c. (sędzia wyłączony, brak zdolności procesowej) należy oceniać według tych przepisów, które obowiązywały w chwili, kiedy przeprowadzonym było postępowanie zaczepione, jako nieważne; czyli, przyczyny nieważności oceniać należy nie według nowych, lecz według dawniejszych ustaw procesowych. (Odp. na pytan. do art. LI. ust. wpraw. k. p. c. i Mat. I. str. 654).

b) W procesach, w których przed wejściem w życie nowego ustawodawstwa procesowego obrona już była wniesioną, albo też postępowanie w sprawie głównej już się rozpoczęło, czyli, w sprawach, w których „*litis contestatio*“ za dawniejszego ustawodawstwa już nastąpiła, wolno będzie na zasadzie obopólnego układu stron spór wiodących i za odstąpieniem od dotychczas przeprowadzonego postępowania sądowocywilnego zażądać, aby sprawę według nowego ustawodawstwa procesowego przeprowadzono i rozpoznano. W razie gdyby według nowej N. J. (art. XX. ust. wpraw. N. J. i art. XLIX. ust. wpraw. k. p. c.) do przeprowadzenia i rozpoznania sprawy nie był ten sąd przedmiotowo właściwym, który sprawę wdrożył według przepisów dawniejszego ustawodawstwa procesowego — wówczas będzie musiała być sprawa przeniesioną do sądu przedmiotowo właściwego w myśl przepisów nowej N. J. (Obacz poniżej B.). Jeżeli tego rodzaju układ strony zawrą, a sąd, przed którym sprawa się dotychczas toczyła według dawnego ustawodawstwa procesowego, jest przedmiotowo właściwym według nowej N. J., wówczas

winię sąd skargę przez stronę powodową w dotychczas przeprowadzonym procesie wniesioną — a więc pierwotną skargę (wniesienie nowej jest wykluczonem, jeżeli powyższy przepis ma mieć zastosowanie), załatwić po myśli przepisów nowego ustawodawstwa procesowego. (Odp. na pyt. do art. XLIX.). Wnosząc z brzmienia art. XLIX. ust. wpraw. k. p. c. sądzić należy, iż przepis omawiany ma zastosowanie tylko do procesów pisemnych, ustnych (protok.), sumarycznych i drobiazgowych. Wskazaniem jest, aby strony przy zawarciu układu wspomnianego ułożyły się co do ponoszenia kosztów dotychczas przeprowadzonego postępowania, od którego obie strony zgodnie odstąpiły. Jeżeliby strony w zawartym przez siebie układzie kwestyi tej nie przewidziały, wówczas możnaby zastosować analogicznie przepis §. 47 kodeksu proc. cyw. i uważać koszty za wzajemnie zniesione. Stojąc natomiast na stanowisku, iż anal. z §. 47 k. p. c. nie ma zastosowania — należałoby szukać rozwiązania pytania w przepisach §§. 41 i dalszych k. p. c. — Ustawa nie wyjaśnia, do której chwili rozwoju procesu wspomniany układ strony zawrzeć mogą. Sądzić należy, że jest to możebne tylko aż do wydania wyroku końcowego w I-szej instancji¹⁾, po wydaniu bowiem wyroku końcowego przez sędziego, strony nie mogłyby uchylić skutków zapadłego już wyroku rozstrzygającego sprawę sporną.

Układ zawarty przez strony po myśli art. XLIX ust. wpraw. k. p. c. nie uchyla przerwy przedawnienia wniesieniem skargi uzasadnionej (§. 1497 u. c.)²⁾.

2. Biorąc za podstawę powyż przytoczone przepisy, dochodzimy do wniosku „*a contrario*“ rzecz biorąc, iż w nastę-

¹⁾ Fürstl, j w. str. 1000 twierdzi, iż jest to tylko możliwem, aż do zakończenia rozprawy w I. instancji.

²⁾ W odp. na pyt do art. XLIX ust. wpraw. k p c. czytamy: »Das Uebereinkommen der Parteien, eine anhängige Rechtssache unter Absehen vom bisherigen Processverfahren nach den Vorschriften der C. O. zu verhandeln, unterbricht die Rechtsanhängigkeit der Streitsache nicht«. Zawiązany więc stosunek procesowy po myśli §. 232 k. p. c. istnieje nadal, mimo zastosowania powyższego przepisu.

pujących przypadkach procesy rozpoczęte za panowania dawniejszego ustawodawstwa procesowego, będą przeprowadzane i rozstrzygane według nowego ustawodawstwa procesowego:

a) W postępowaniu pisemnem, jeżeli skarga za panowania dawniejszego ustawodawstwa wniesioną została, a do 1 stycznia 1898 r. obrony nie wniesiono.

b) W postępowaniu tak zw. ustnem według dawniejszego procesu cyw., w postępowaniu sumarycznem i drobiazgowem, jeżeli za panowania dawniejszego ustawodawstwa procesowego wniesiono skargę, jednak jeszcze za panowania tego ustawodawstwa nie rozpoczęto rozprawy w sprawie samej.

c) W postępowaniach nadzwyczajnych powyżej pod 1 wymienionych, a mianowicie w postępowaniu wekslowem, nakazowem, awizacyjnem i wezwawczem, jeżeli w tychże postępowaniach za dawnego ustawodawstwa procesowego nie wniesiono zarzutów wzgl. sprzeciwu, lub wprawdzie to nastąpiło, jednak za panowania dawnego ustawodawstwa procesowego nie rozpoczęto wskutek zarzutów wzgl. sprzeciwu wniesionego — rozprawy w sprawie samej.

d) Jeżeli strony mimo nastąpienia „*litis contestatio*“ za panowania dawniejszego ustawodawstwa procesowego, zawarły układ, na podstawie którego odstąpiły od dotychczasowego postępowania sąd. żądając, aby sprawę sporną według przepisów nowej procedury cyw. przeprowadzono i rozpoznano. (Obacz powyżej 1 b).

ad a) i b). W przypadkach powyżej pod a) i b) podanych z dniem 1 stycznia r. 1898 stały się bezskutecznymi wszystkie przed tymże dniem wydane przez sąd rezolucyje, które pozwanemu polecały wniesienie obrony. Również ustał z tymże dniem bieg czasokresów wyznaczonych do wniesienia obron. Sąd w tych przypadkach z urzędu na skargę (jeżeli do jej załatwienia sam był przedmiotowo właściwym według nowej nor. jur.) rozpisał rozprawę ustną (pierwsze posłuchanie wzgl. rozprawę kontradyktoryjną).

Od zasady, iż w omawianych przypadkach wejdzie w zastosowanie nowe ustawodawstwo procesowe, stanowią wyjątek

zarzuty wstrzymujące wdanie się w spór. Jest to wyjątek wprowadzony na korzyść dawniejszego ustawodawstwa procesowego — mimo to, iż postępowanie co do rzeczy samej przeprowadzonym zostanie według nowego ustawodawstwa procesowego. I tak: Jeżeli według dawniejszego ustawodawstwa procesowego przed 1 stycznia r. 1898 rozpoczęła się rozprawa nad zarzutami wstrzymującymi wdanie się w spór (zarzut niewłaściwości sądu w postępowaniu pisemnym i ustnym, zarzut sprawy osądzonej, a w krajach, które rządziły się U. S. P., i zarzut sprawy wiszącej)¹⁾ w postępowaniu pisemnym, niemniej w tak zw. ustnym, wówczas winna być ukończoną według przepisów dawniejszego ustawodawstwa procesowego, a nawet skutki odnośnego rozstrzygnięcia według tych przepisów oceniane będą. Przepis ten wtedy jednak tylko może mieć zastosowanie, jeżeli nad zarzutami wstrzymującymi wdanie się w spór, rozprawa się już rozpoczęła. Nietylko więc przed dniem 1 stycznia r. 1898 musiały być zarzuty wspomniane zgłoszone, lecz także wskutek zgłoszonych zarzutów rozprawa musiała być rozpoczęta²⁾. Jeżeli przed 1 stycznia 1898 tylko zgłoszonym został jeden ze wspomnianych zarzutów, jednak rozprawy jeszcze nad tym zarzutem nie rozpoczęto, wówczas musiałaby być przeprowadzoną rozprawa i wydane orzeczenie co do zgłoszonego zarzutu według nowego ustawodawstwa procesowego. (Odp. na pyt. do art. XLVII. ust. wpraw. k. p. c.)³⁾.

¹⁾ Zur Auslegung des Art. XLVII Z. 1. E. G. zur C. P. O. (Juristische Blätter z r. 1898, str. 209).

²⁾ Neumann j. w. str. 105 jest zdania, iż rozprawa jest w toku z chwilą wniesienia zarzutów wstrzymujących wdanie się w spór.

³⁾ Niejednokrotnie w tym przypadku zarzut niewłaściwości sądu okaże się bezprzedmiotowym, jeżeli sąd, zgodnie z art. XX. ust. wpraw. N. J. sprawę odeśle do sądu przedmiotowo właściwego według nowej N. J. Natomiast zarzut wniesiony będzie mógł mieć znaczenie wówczas, jeżeli opiera się na braku właściwości miejscowej. W tym bowiem przypadku właściwość miejscowa będzie ocenianą według dawnej N. J. (wniosek, »a contrario« z art. XX. ust. wpraw. N. J.).

Zastanawiając się nad załatwieniem zarzutów wstrzymujących wdanie się w spór, odróżnić należy dwa wypadki:

α) Sąd przychylił się do zarzutów wstrzymujących wdanie się w spór.

β) Sąd nie uwzględnił wspomnianych zarzutów.

ad α) W tym przypadku, jeżeli przedmiotem rozpoznania był zarzut sprawy osądzonej, lub wiszącej, wówczas przychylenie się do zarzutu powoduje za sobą odrzucenie skargi. Natomiast w razie przychylenia się do wniesionego zarzutu niewłaściwości sądu, będzie musiał powód cheący ponownie dochodzić praw swoich wnieść skargę nową przed sąd właściwy według nowej N. J.,¹⁾ a tem samem możliwie nawet przed sąd tensam, przed który skargę według dawnego ustawodawstwa procesowego wniesiono. Sąd bowiem, przed który nowa skarga zostanie wniesioną, jako sąd przedmiotowo i miejscowo właściwy według nowej N. J. — możliwie jest identycznym ze sądem, który według dawniejszej N. J. uznał się niewłaściwym.

ad β) Jeżeli sąd się nie przychylił do zarzutu sprawy osądzonej, sprawy wiszącej, lub niewłaściwości sądu, wówczas dwie kwestye odróżnić należy:

α₁) Jeżeli sąd się nie przychylił do zarzutu sprawy osądzonej lub wiszącej, a sam jest przedmiotowo właściwym według nowej N. J., wówczas rozpisze rozprawę ustną według nowego ustawodawstwa procesowego²⁾. Jeżeli natomiast sąd, który zarzuty wspomniane załatwił, nie będzie przedmiotowo właściwym według nowej N. J., wówczas zgodnie z art. XX. ust. wpraw. N. J., — sprawę odstąpi sądowi przedmiotowo właściwemu według nowej N. J., a tenże ostatni dopiero rozpisze rozprawę ustną.

¹⁾ Za tem zapatrywaniem przemawia O. N. S. z 13 kwietnia r. 1898, L. 5222 (Gellera Centralblatt z r. 1898, str. 508).

²⁾ Sędzia rozpisze rozprawę ustną według nowego ustawodawstwa procesowego. skoro w procesie jeszcze »litis contestatio« nie nastąpiła (art. XLVII. ust. wpraw. k. p. c). Obacz także: O. N. S. z 23 lutego r. 1898, L. 2805 (Geller. Centralbl. 1898 Zeszyt 4).

β_1) Jeżeli sąd nie przychylił się do zarzutu niewłaściwości sądu, wówczas zawsze rozpisze rozprawę ustną według nowej procedury cyw. tensam sąd, który się uznał właściwym, chociażby nie był nawet przedmiotowo lub miejscowo właściwym według przepisów nowej N. J. Wynika to z art. XLVII. l. 1 ust. wpraw. k. p. c., według którego »... skutki odnośnego rozstrzygnięcia (wydanego co do wspomnianych zarzutów) oceniane będą według dawniejszego ustawodawstwa procesowego«¹⁾.

Sąd rozpisując rozprawę ustną tak w przypadku α_1), jak w przypadku β_1) winien wyznaczyć pierwsze posłuchanie sądowe w postępowaniu trybunalskim, zaś w postępowaniu przed sądami pow., albo rozprawę kontradyktoryjną, albo pierwsze posłuchanie sądowe (§. 440 k. p. c.). W postępowaniu trybunalskim wyznaczenie rozprawy do pierwszego posłuchania sądowego jest tem usprawiedliwione, iż obok zgłoszenia wspomnianych zarzutów według dawniejszego ustawodawstwa wstrzymujących wdanie się w spór — pierwsze posłuchanie sądowe ma jeszcze na celu zbadanie szeregu innych kwestyj formalnych, a nawet i załatwienie merytoryczne sporu (§. 239 k. p. c.)²⁾.

W końcu wspomnieć należy, iż w razie wniesienia wspomnianych zarzutów wstrzymujących wdanie się w spór będzie mógł powód cofnąć skargę (bez zezwolenia pozwanego) ze skutkami objętymi §. 237 k. p. c. i to aż do rozpoczęcia pierwszego — do rozprawy co do rzeczy samej — wyznaczonego posłuchania sądowego.

ad c) Jeżeli wdrożone za dawnego ustawodawstwa pro-

¹⁾ Neumann j. w. str. 105 i 106. Fürstl (str. 1001) w przypadku pod β , uważa za zgodne z przepisami ustawy, aby sąd, który nie przychylił się do zarzutu niewłaściwości sądu, jeżeli nie jest przedmiotowo właściwym według nowej N. J., odesłał sprawę do sądu właściwego, a to stosownie do art. XX. ust. wpraw. N. J. Zapatrywanie to nie jest trafnem, jeżeli się zważy, że art. XLVII. ust. wpraw. k. p. c. wyraźnie stanowi, że »skutki« wydanego orzeczenia, mają być oceniane według dawnego ustawodawstwa procesowego.

²⁾ Fürstl j. w. str. 1001. Innego zdania z pewnością jednak zastrzeżeniami Neumann str. 106 i 107.

cesy, a mianowicie: Wekslowe, nakazowe, awizacyjne, wezwawcze, mają być zgodnie z powyżej przedstawionym stanem rzeczy przeprowadzone według nowego ustawodawstwa procesowego, wówczas sąd jedynie uchyli uchwały swoje dotyczące się załatwienia zarzutów względnie sprzeciwu. Tak więc skarga, wydany nakaz względnie polecenie, niemniej zarzuty względnie sprzeciw — pozostaną niewzruszone (art. XLVIII. ust. wpraw. k. p. c.).

Przypadek ad *d*) został już powyżej omówiony.

Zanim przystąpimy do omówienia przepisów dotyczących się właściwości sądów, należy jeszcze na jedno pytanie dać odpowiedź: Jakie postępowanie winien wdrożyć sąd na podstawie skargi wniesionej za panowania dawniejszego ustawodawstwa procesowego w przypadku, jeżeli proces ma być według nowego ustawodawstwa procesowego przeprowadzony? W postępowaniach nadzwyczajnych, a mianowicie: Nakazowem, wekslowem, awizacyjnym i wezwawczem rozstrzygnięcie tej kwestyi nienasuwa trudności. Dalszy tok procesu będzie bowiem przeprowadzonym według przepisów nowego ustawodawstwa procesowego normującego odnośne nadzwyczajne postępowania (art. XLVIII. ust. wpraw. k. p. c.)¹⁾. Natomiast mogłaby nasunąć się wątpliwość: Jakie będzie postępowanie wdrożone według nowego ustawodawstwa procesowego, jeżeli skargę wniesiono (przed 1 stycznia r. 1898) do postępowania pisemnego, ustnego, sumarycznego, lub drobiazgowego? Rozstrzygnięcie tej kwestyi będzie zależnem od okoliczności: Przed jakim sądem będzie miał być proces według nowego ustawodawstwa przeprowadzonym (art. XX. ust. wpraw. N. J.)? W miarę tego, czy do przeprowadzenia sprawy spornej będzie powołanym sąd kolegialny I. inst., czy też sąd powiatowy, będzie miało zastosowanie albo postępowanie trybunalskie, albo postępowanie dla sądów powiatowych przepisane, ewent.

¹⁾ Co do wpływu wprowadzenia nowego ustaw. proc. na wdrożony proces egzekucyjny (przed 1 stycznia 1898) obacz: O. N. S. z 19 stycznia 1898, L 442 (Dz. R. M. S. z r. 1898 Nr. IX).

postępowanie dla spraw drobiazgowych (§§. 449 do 453 k. p. c.). Zasadę tę stwierdzają art. XLVII. i L. ust. wpraw. k. p. c.

Ponieważ szereg ustaw i rozporządzeń nienaruszonych przez nowe ustawodawstwo procesowe (§§. 47 ust. z 16 marca 1884 Nr. 36 D. p. p., ust. z 5 marca 1869 Nr. 27 D. p. p.¹⁾ i cały szereg innych) niemniej statuta poszczególnych spółek, zakładów albo stowarzyszeń od państwa zatwierdzonych powołuje się na postępowanie w sprawach spornych, albo też nakazuje stosowanie przepisów ustawodawstwa procesowego o procesie zwyczajnym, ustnym, sumarycznym, lub drobiazgowym — przeto we wszystkich tych przypadkach za panowania nowego ustaw. proc. będą miały zastosowanie odnośne przepisy księgi I—V k. p. c. Tak więc zupełnie zgodnie z powyżej podaną zasadą będzie miało zastosowanie w powyższych przypadkach, po myśli art. II. ust. wpraw. k. p. c., albo postępowanie trybunalskie, albo postępowanie przed sądami powiatowymi (ewent. post. drobiazgowo), w miarę tego: Czy według nowego ustawodawstwa procesowego będzie przedmiotowo właściwym sąd kolleg. I. instancyi, czy też sąd powiatowy (art. XX. ust. wpraw. N. J.).

ad B) Zastanawiając się nad kwestyą: Który sąd jest powołany do przeprowadzenia procesu wdrożonego za dawnego ustawodawstwa, jednak za panowania tegoż ustawodawstwa procesowego jeszcze nie ukończonego, należy zwrócić uwagę na dwa przypadki:

a) Jeżeli według przepisów powyżej pod A) podanych proces rozpoczęty za dawnego ustawodawstwa procesowego, ma być według dawniejszych przepisów procesowych ukończony, wówczas zgodnie z dawniejszymi przepisami procesowymi sprawa przeprowadzoną i ukończoną być winna w sądach dotychczas dla nich prawnie właściwych, i to aż do prawnomocnego ukończenia procesu. Zasada ta ma zastosowanie i pod względem postępowania w II. i III. instancyi. Obowiązuje tem samem zasada: Jeżeli dawne ustawodawstwo procesowe

¹⁾ Neumann j. w. str. 4 i 5.

ma zastosowanie do procesu przed 1 stycznia 1898 r. wdrożonego, wówczas mają także i do tegoż procesu zastosowanie dawniejsze przepisy o właściwości sądu. Jedynym wyjątkiem od tej zasady, zgodnie z powyż pod A) przedstawionym stanem rzeczy, jest skarga nieważności. Skoro bowiem przepisy co do skargi nieważności mają zastosowanie nawet do wyroków wydanych za dawnego ustawodawstwa procesowego, niemniej do wyroków wydanych po 1 stycznia 1898, jednak po przeprowadzeniu postępowania według dawnego ustawodawstwa procesowego (art. LI. ust. wpraw. k. p. c.), tem samem w omawianych przypadkach zgodnie z powyższą zasadą, właściwym będzie do załatwienia wspomnianej skargi nieważności, sąd właściwy według now. ustaw procesowych, a mianowicie według przepisu §. 532 k. p. c. (art. XIX. ust. wpraw. N. J.).

b) Jeżeli natomiast proces rozpoczęty za dawnego ustawodawstwa procesowego ma być przeprowadzonym na podstawie przepisów pod A) 2 podanych, według nowego ustawodawstwa, wówczas sprawy te będą prowadzone w zasadzie w sądach dotychczas dla nich prawnie właściwych, chyba, że sądy te według przepisów nowego ustawodawstwa procesowego nie są przedmiotowo właściwe do przeprowadzenia i rozstrzygnięcia procesu (art. XX. ust. wpraw. N. J.). Zgodnie z tym przepisem po myśli §. 21 rozp. min. spraw. z d. 5 maja 1897 Nr. 113 D. p. p. z dniem 1 stycznia 1898 r. zostały z urzędu (odp. na pyt. do art. XX. ust. wpraw. N. J.) przesłane akta wiszących procesów, dla których przeprowadzenia i załatwienia sąd, przed którym sprawa się toczyła, nie był przedmiotowo właściwym według nowej N. J. — do sądów według nowej N. J. przedmiotowo właściwych¹⁾. Przepis powyższy ma tylko zastosowanie w przypadku braku właściwości przedmiotowej, nie zaś w przypadku braku właściwości miejscowej.

W końcu wspomnieć należy, iż z dniem 1 stycznia

¹⁾ Horten j. w. str. 62 i dalsze.

r. 1898 sądy drobiazgowe dla spraw handlowych (we Wiedniu, Tryeście i Pradze) zostały zniesione, w następstwie czego wiążące w tychże sądach sprawy z dniem 1 stycznia 1898 r. przeniesiono, jużto do sądów powiatowych dla spraw handlowych i morskich powstałych w miejsce tamtych sądów, jużto do sądów powiatowych, w miarę tego, który z tych rodzajów sądów był przedmiotowo właściwym do załatwienia odnośnej sprawy (§. 21 ust. wpraw. N. J. i §§. 10 i 20 rozp. min. z 5 maja 1897 Nr. 113 D. p. p.).

ad C) Wprowadzenie nowego ustawodawstwa procesowego pozostało bez wpływu na bieg i trwanie niektórych — już za mocy obowiązującej dawniejszego ustawodawstwa rozpoczętych czasokresów ustawowych i sądowych — a wyznaczonych do wniesienia skargi, a mianowicie skargi z powodu naruszenia posiadania i skargi o usprawiedliwienie prenotacyi w księdze grunt. lub o usprawiedliwienie środka tymczasowego ubezpieczenia. Również bez wpływu jest wprowadzenie nowej procedury cyw. na bieżące czasokresy do wnoszenia zarzutów, tak w postępowaniu wekslowem, jak awizacyjnem (art. LIII. ust. wpraw. k. p. c.).

Przedstawiony szereg przepisów nowego ustawodawstwa procesowego, normujących kwestyę zastosowania ustaw procesowych pod względem czasu, stwierdza, iż nowe ustawodawstwo procesowe hołduje teorii jednolitości procesu z pewną przymieszką teorii stadyów procesowych.

§. 9. O interpretacyi ustaw procesowych.

Nowe ustawodawstwo procesowe niezawiera norm prawnych dotyczących się interpretacyi ustaw procesowych. Tem samem zgodnie z przepisami art. I. ust. 2 wszystkich trzech ustaw wprowadczych — skoro przedmiot omawiany t. j. kwestya interpretacyi ustaw procesowych nie jest przedmiotem uporządkowanym w nowem ustawodawstwie procesowem, przeto sięgnąć należy o rozstrzygnięcie omawianej kwestyi do dawniejszego ustawodawstwa procesowego. Dawniejsze zaś ustawa-

dawstwo procesowe w braku specjalnych w tym względzie przepisów w U. S. Z. G. i w U. S. P. szukało rozwiązania tej kwestyi w przepisach §§. 6, 7 i 8 k. c., dotyczących się w ogólności interpretacji ustaw ¹⁾).

W następstwie tego wszystkie zasady prawne o interpretacji ustaw według k. c. winny także znaleźć zastosowanie i w ustawodawstwie procesowym.

Obok interpretacji autentycznej, która już w obecnym ustawodawstwie znalazła zastosowanie (art. XXIX ust. 1 ust. wpraw. k. p. c., art. XXX tejże samej ustawy, dalej art. X i XV ust. wpraw. N. J.) zajmuje i zajmie doniosłe znaczenie interpretacja naukowa. Interpretacja naukowa będzie miała na celu, na podstawie doktryny prawa procesowego cywilnego i przy użyciu wszelkich dozwolonych środków interpretacji, badać rzeczywistą wolę ustawodawcy wyrażoną w ustawie. Zwłaszcza ta interpretacja z tej przyczyny będzie miała wybitne znaczenie, skoro nowe ustawodawstwo procesowe w całej pełni liczy się z wynikami badań naukowych. Również doniosłe, a może jeszcze donioślejsze znaczenie będzie miała praktyka sądowa (*usus fori*). Wprawdzie wyroki sądowe zapadłe w poszczególnych procesach, nie mają nigdy mocy prawa, a tem samem nie mogą być rozciągane, ani na inne przypadki, ani na inne osoby (§. 12 k. c.) ²⁾, mimo to mogą one stworzyć siłą faktu jednolity sposób interpretacji i zastosowania przepisów ustawowych. Ponieważ zaś z istoty rzeczy największą powagą cieszą się orzeczenia Najw. Sądu, jako ostatej instancji, przeto pożądanem jest, aby w tejże instancji dbano o jednolitość w zastosowaniu zasad prawnych,

¹⁾ Heysler (w art. »Geltung der §§ 6 u. 7 des allg. bgl. Gesetzbuches im Civilprocesse« w Grünhuta czasopiśmie T. XI. str. 572—578) w sposób nader trafny wykazuje, iż przepisy §§. 6 i 7 k. c. mają zastosowanie i w prawie procesowym cywilnym. Ott j. w. str. 7. Menger j. w. str. 106.

²⁾ Kwestya, czy przepisy §. 42 N. J. i §. 7 k. p. c. wpłynęły na zmianę §. 12 k. c. omówioną zostanie przy §. 42 N. J. (Obacz także: Reformy sądowej rocznik I. str. 169—172).

a w następstwie tego dbano i o jednolitość judykatury. Zgodnie też z tą zasadą, tak najw. postan. z 3 października 1854, jak i z 7 sierpnia r. 1872 wprowadzają przepisy, których celem jest ujednostajnienie judykatury w najw. sądzie. Według powołanych przepisów prowadzonym bywa w najw. sądzie repertuarz orzeczeń (*Spruch-Repertorium*) i księga judykatów (*Judicatenbuch*). Repertuarz orzeczeń prowadzony bywa w każdym z cywilnych senatów N. S. Wskutek uchwały odnośnego senatu cywilnego, zostają przez tenże senat przyjęte zasady prawne wpisane do repertuarza orzeczeń. W repertuarzu orzeczeń zamieszczone zasady prawne wiążą odnośny senat. Jeżeli jeden ze wspomnianych senatów N. S. pragnie odstąpić od zasady prawnej zamieszczonej w repertuarzu orzeczeń, albo też, jeżeli zapatrywania kilku senatów umieszczone w repertuarzach orzeczeń są sprzeczne ze sobą — wówczas winien w tym względzie powziąć uchwałę senat wzmocniony składający się z 15 członków. Zasadę prawną w ten sposób uchwaloną zamieszcza się w księdze judykatów. Zasada prawna umieszczona w księdze judykatów wiąże wszystkie senaty, tak długo, dopóki nie zapadnie uchwała w senacie składającym się z 21 członków, inaczej rozwiązująca wątpliwą kwestyę prawną. Uchwała w senacie z 21 członków zapada, albo wówczas, jeżeli senat (z 7 członków) jednogłośnie oświadczy się przeciw zasadzie prawnej umieszczonej w księdze judykatów, lub też choćby tylko referent oświadczył się za zmianą judykату, a prezydent najw. sądu powzięcie ponownej uchwały uważa za wskazane. Również podobną uchwałę może wywołać min. spraw. w kwestyach wątpliwych prawnych (§. 16 statutu dla N. S.). Z prawa tego min. spraw. niejednokrotnie korzystało, zwłaszcza w ostatnich czasach, jak to widocznem z odpow. na pytania wystosowane do min. spraw. Tak więc — wśród pewnych okoliczności — zasady prawne wyrażone przez N. S. wiążą tenże sąd najw. Nie tyczy się to jednak sądu I. i II. instancyi¹⁾. Mimo to zasady prawne wyrażone w O. N. S. mają

¹⁾ Nie stoją temu na przeszkodzie przepisy §. 499 ust. 2 i §. 511

nader doniosłe znaczenie i dla niższych sądów, jako środek interpretacji. I temu też przypisać należy, iż O. N. S. były i będą zawsze dla sądów nader dzielnym środkiem interpretacji wprawdzie nie siłą przepisu prawa, lecz siłą faktu, siłą trafności zapatrywania prawnego.

W końcu zaznaczyć należy, iż motywa projektów rządowych do nowego ustawodawstwa procesowego, niemniej obiady i sprawozdania komisyj parlamentarnych, są również doniosłym środkiem interpretacyjnym; niemają one jednak mocy interpretacji autentycznej już z tego względu, iż nie posiadają wymogów §. 8 k. c. o interpretacji autentycznej. Zapatrywania prawne wyrażone w tych materyałach do prawa proc. cyw., o tyle mogą mieć znaczenie, o ile trafnością wywodów swoich przekonają sędziego. Mając zaś jedynie charakter deklaratoryjny nie wiążą sędziego. O ile zachodziłaby sprzeczność¹⁾ między tekstem ustawy a materyałami procesu cywilnego, o tyle rozstrzyga z istoty rzeczy jedynie tekst ustaw, jako w obowiązujący sposób objawiona wola ustawodawcy. Uwagi powyższe w całej pełni tyczą się także rozporządzeń min. spraw, które mają wybitnie charakter deklaratoryjny. Tyczy się to zwłaszcza rozp. min. z 3 grudnia r. 1897, L. 25801. (Beantwortung der Fragen, welche dem J. M. über Bestimmungen der neuen Prozessgesetze vorgelegt wurden)²⁾. Wynika to zresztą z brzmie-

ust. 1. k. p. c, skoro w tych przypadkach sądy niższe wiązane są zasadą prawną wyrażoną przez sądy wyższe w tej samej sprawie.

¹⁾ N. p. między tekstem §. 81 N. J. a motywami, między §. 239 k. p. c. a motywami rządowymi.

²⁾ »Beantwortung der Fragen, welche ... j. w.« str. 4 Samo M. S. zaznacza: »Die in der Beantwortung enthaltenen Entscheidungen sollen der Selbständigkeit der Gerichte in Sachen der Rechtsanwendung und ihrem Rechte zu unabhängiger Prüfung u. Entscheidung der ihnen vorliegenden Rechtsfälle nicht Abbruch thun«. Natomiast R. M. S z 29 grudnia r. 1897, L. 283 D. p. p. określające postępowanie w sprawach małżeńskich niema charakteru deklaratoryjnego, lecz jest R. M. S. wydanem we wykonaniu przepisu art. LV. ust. wprov. k p. c. Sędzia mógłby więc jedynie badając to R. M. S. wziąć pod rozwagę: Czy M. S. wydając toż rozp. nie przekroczyło mandatu swojego (art. 7 ust. zasad. o wł. sędziowskiej)?

nia art. 7 ust. zasadniczej o wł. sędziowskiej, o badaniu ważności rozporządzeń w toku instancyi. (Obacz poniżej: Dział I, Rozdział I).

§. 10. Zarys literatury procesu cywilnego austriackiego.

Zastanawiając się nad literaturą procesu cywilnego austriackiego, uwzględnić należy dwa okresy: Okres do roku 1893, obejmujący literaturę dawniejszego ustawodawstwa procesowego i okres od r. 1893, t. j. okres od chwili pojawienia się projektu do nowego ustawodawstwa procesowego.

I. Dzieła systematyczne i monografie wydane w okresie pierwszym, o ile mają na celu przedstawienie wyłącznie dawnego ustawodawstwa procesowego, mają obecnie jedynie wartość historyczną. Natomiast, o ile te dzieła i monografie łącznie z przedstawieniem dawniejszego ustawodawstwa procesowego obejmują wywody ściśle naukowe, niemniej, o ile przedstawiają porównawczo poszczególne instytucje procesowe, o tyle będą miały trwałą wartość. Do dzieł systematycznych mających wybitne znaczenie ze względu na wspomniane powyżej przykłoty, zaliczyć winniśmy następujące: Menger. System des oesterreichischen Civilprocessrechts in rechtsvergleichender Darstellung. Wien, 1876. Wyszedł tylko tom I. Dzieło to ma trwałą wartość ze względu na znakomite przedstawienie zasad procesowych, niemniej ze względu na zastosowanie metody porównawczej w dziedzinie prawa procesowego. Canstein. Lehrbuch der Geschichte und Theorie des oesterr. Civilprocessrechts. Berlin. Tom I, 1880; tom II, 1882. W dziele tem napotykaemy nadzwyczaj cenne i to jedyne w swoim rodzaju przedstawienie historii ustawodawstwa procesowego austriackiego, poczynawszy od zawiązku ustaw procesowych w krajach dziedzicznych, aż po rok wydania dzieła przez autora. Również i pod względem wywodów naukowych ściśle teoretycznych, dzieło to ma trwałą wartość. Inne dzieła wydane przez Cansteina obejmujące

całokształt dawniejszego ustawodawstwa procesowego, są niewątpliwie znakomitem przedstawieniem dawniejszego ustawodawstwa procesowego, mają jednak obecnie przeważnie wartość historyczną. K a b a t. O procesie cywilnym. Lwów, 1881. Książka ta omawia w sposób ściśle naukowy, szereg instytucyj dawniejszego ustawodawstwa procesowego. Inne systemy (Ullmann, Gustermann, Beidtel) pomijamy, jako mające tylko znaczenie dla dawniejszego ustawodawstwa procesowego.

Z monografij dotyczących się procesu cywilnego, a wydanych przed r. 1893 zwrócić należy uwagę zgodnie z wypowiedzianymi zasadami, jużto na monografie hołdujące metodzie porównawczej, jużto na monografie mające trwałą wartość teoretyczną. Do pierwszego rodzaju monografij zaliczyć winniśmy zwłaszcza trzy monografie Harrasowsky'ego: Vorbereitung der mündlichen Verhandlung nach dem gegenwertigen Stande der Civil-Processgesetzgebung. Berlin, 1875. — Die Parthei- vernehmung und der Partheieneid. Wiedeń, 1876. — Die Rechtsmittel im Civilprocess. Wiedeń, 1879. Natomiast z monografij mających wybitne naukowe znaczenie wymienić należy: Canstein. Die rationellen Grundlagen des Civilprocesses. Wiedeń, 1877, tomów II. W monografii tej autor przedstawia w sposób systematyczny wszystkie maksymy procesowe i zasady struktury procesu. Klein. Pro futuro. Wiedeń, 1891. Autor, a późniejszy twórca nowego ustawodawstwa procesowego przedstawia szereg uwag w przededniu reformy procedury cywilnej austriackiej. Klein na podstawie przez siebie ugruntowanych zasad, stworzył następnie projekty ustaw do nowego ustawodawstwa procesowego. Madeyski. Die Handhabung des mündlichen Civil-process-Verfahrens (Zeitschrift für Notariat und freiwillige Gerichtsbarkeit 1881). Rozprawa ta zawiera szereg cennych uwag, dotyczących się ujęcia zasady ustności w procesie cywilnym. Maurycy Fierich. Über die Eideszuschiebung (Grünhuta czasopismo z r. 1888, tom XVI).

Z monografij wydanych w języku polskim w okresie

pierwszym, a mających znaczenie także i dla nowszego ustawodawstwa procesowego, wymienić należy: Kabat. O dowodach w procesie cywilnym. Lwów, 1882. Bálasits. Studya nad procesem cywilnym. Lwów. 1886. Tegoż autora. Nieważność i zarzuty w austriackim procesie cywilnym. Lwów, 1886. Maurycy Fierich. O dowodzie z przysięgi stanowczej i o przesłuchaniu stron jako świadków. Kraków, 1884. Tegoż autora. O przywróceniu do pierwotnego stanu z powodu złego zastępstwa w procesie cywilnym austriackim. Lwów, 1885. Ksawery Fierich. O władzy dyskrecjonalnej sędziego, jako o środku skupienia materiału procesowego. Kraków, 1891. Tegoż autora. O obecnem zadaniu sądów polubownych. Kraków, 1892.

II. Przedewszystkiem zaznaczyć należy, że od r. 1893 do sierpnia 1895, t. j. do wydania nowych ustaw procesowych, wydany został cały szereg monografij, mających po największej części znaczenie krytyczne¹⁾. Z pomiędzy tych monografij wymienić należy: Kornfeld. Civilprocessualische Grundsätze. Lipsk, 1893. Wach. Die Mündlichkeit im oesterr. Civilprocess-Entwurf. Wiedeń, 1895. Schruttka-Rechtenstamm. Die Umgestaltung der Gerichtsverfassung durch den Entwurf eines Gesetzes über die Ausübung der Gerichtsbarkeit und die Zuständigkeit der ordentlichen Gerichte in bürgerlichen Rechts-sachen. Berlin, 1894. Demelius. Kritische Studien zu den

¹⁾ Nader trafne ocenienie prac monograficznych dotyczących się wydanych projektów ustaw do procesu cywilnego, wzgl. prac monograficznych wydanych jeszcze w przededniu reformy procedury cywilnej — napotykamy w sprawozdaniu stałego wydziału Izby deputowanych zredagowanem przez Bärnreithera (Mat. I. str. 745—754). Omówienie szeregu monografij dotyczących się projektu ustawy o organizacyi sądowej zawiera sprawozdanie stałego wydziału Izby deputowanych (Schauer III. str. 12—16) Literaturę nowego ustawodawstwa procesowego po koniec r. 1897 omawia Pollak w »Juristisches-Literaturblatt« w dwu krótkich artykułach pod tytułem: »Die Literatur des neuen oesterr. Civilprocessrechts« (T. IX. N. 5 i T. X. N. 2).

Gesetzentwürfen aus dem Jahre 1893. Wiedeń, Lipsk, 1894 i 1895¹⁾).

Literatura dotychczasowa nowego procesu cywilnego austr. jest pod względem systematycznych opracowań, więcej jak skąpa.

Do dzieł mających na celu systematyczne przedstawienie nowego ustawodawstwa procesowego, lub omawiających większe okresy nowego ustawodawstwa zaliczyć należy: Schuster von Bonnot. Oesterreichisches Civilprocessrecht. Wiedeń. (Trzecie wydanie). Książka ta obejmuje systematyczne, lecz pobieżne przedstawienie nowego ustawodawstwa procesowego. Trutter. Das oesterreichische Civilprocessrecht in systematischer Darstellung. Wiedeń, 1897. Książka Truttera ma wyłącznie wartość teoretyczną. Trutter pragnie na tle ustawodawstwa austr. procesowego wykazać trafność swoich zapatrywań o stosunku procesowym. Ott. Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního. Díl I. Část všeobecná. Praga, 1897. Jest to część pierwsza wydawnictwa nader cennych wykładów Otta.

W języku polskim posiadamy szereg wydawnictw, jużto obejmujących w najogólniejszym zarysie całokształt ustawodawstwa procesowego, jużto obejmujących części postępowania sądowego cywilnego, jużto wreszcie posiadamy rozpoczęte wydawnictwa prawa procesowego cywilnego z podkładem teoretycznym. Tutaj zaliczyć należy: Malec. Zarys cywilnego zwyczajnego postępowania trybunalskiego w I instancji, od skargi, aż do wyroku. Lwów, 1896. Krosiński. Systematyczne zestawienie nowych austr. ustaw procesowych. Lwów, 1897, 1898. (Rozpoczęte). Daisenber g. Austriacki proces cywilny. Lwów, 1898. (Rozpoczęte). Godlewski. Austriacka reforma procesowa w zarysie. Warszawa, 1898.

Wyliczając wydawnictwa ogłoszone w języku polskim, nie możemy pominąć kilku wydawnictw w swoim rodzaju oryginalnych. I tak tutaj zaliczyć należy przyteczne wydawni-

¹⁾ Trutter j. w. str. 19 i 20 zestawia literaturę tyoczącą się projektu procedury cywilno-austriackiej.

ctwo popularne proc. cyw. Jakóba Horowitza pod tytułem: Popularne przedstawienie nowej proc. cyw. w formie pytań i odpowiedzi. Lwów, 1898. Części II. Dalej wymienić należy wydawnictwo wierszem k. p. c. przez Teodora Smolarza pod tytułem: Nowa ustawa proc. sąd. Kraków, 1897 i książkę Illasiewicza: Kodyfikacja nowego postępowania sądowego rzutem politycznym. Lwów, 1898.

Z komentarzy następujące wymieniamy: Fürstl. Die neuen oesterr. Civilprocessgesetze mit Erläuterungen. Wiedeń, 1897. Wachtel. Erläuterungen zur Civilprocessordnung vom 1 August 1895 und den einschlägigen Gesetzen. Wiedeń, 1897. Neumann. Commentar zu den Civilprocessgesetzen vom 1 August 1895. Wiedeń, 1897. (Nieukończone). Trzcieniecki. Norma jurysdykcyjna, czyli ustawa o sprawowaniu sądownictwa i właściwości sądów zwyczajnych. Tarnopol, 1897. Demelius. Der neue Civilprocess. Jurisdictionsnorm und Civilprocessordnung sammt Einführungsgesetzen. Wiedeń i Lipsk, 1898. (Nieukończone).

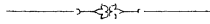
Monografie dotyczące się nowego ustawodawstwa procesowego, czy to wydane odrębnie, czy to zamieszczone w pismach jurydycznych fachowych, uwzględnione zostaną przy przedstawieniu pojedynczych instytucyj nowego ustawodawstwa procesowego. W końcu zaznaczyć należy, iż u nas w kraju wychodzi osobne czasopismo starannie redagowane, a poświęcone wyłącznie nowemu ustawodawstwu procesowemu pod tytułem: „*Reforma sądowa*“, miesięcznik poświęcony nowej ustawie procesowej. Wydawcy: Lewandowski i Rybicki. »Reforma sądowa« wychodzi od 1 stycznia r. 1897.

Literatura procesu niemieckiego nad wyraz bogata w systemy i monografie, ma znaczenie dla nowego ustawodawstwa procesowego austriackiego o tyle, o ile zawiera wywody teoretyczne, niemniej, o ile omawia przepisy ustawodawstwa procesowego niemieckiego, jużto identyczne z przepisami nowego ustawodawstwa procesowego austriackiego, jużto pokrewne z przepisami tego ustawodawstwa.

Z całego szeregu znakomitych dzieł obejmujących przedstawienie ustawodawstwa procesowego niemieckiego, zwrócić

należy uwagę na dwa dzieła: W a c h. Handbuch des deutschen Civilprocessrechtes. Lipsk, 1885. P l a n k. Lehrbuch des deutschen Civilprocessrechtes. Tomów dwa. (1887—1896).

W Niemczech wychodzi odrębne czasopismo poświęcone procesowi niemieckiego państwa pod tytułem: »*Zeitschrift für deutschen Civilprocess*«. Begründet von Busch. Herausgegeben von Schultzenstein und Vierhaus. Dotychczas wyszło tomów 24.

DZIAŁ I.

O podmiotach stosunku procesowego.

CZEŚĆ I.

Nauka o sądach.

ROZDZIAŁ I.

Najważniejsze źródła. Sądy cywilne i ich stanowisko prawne.

I. Najważniejsze źródła. Do najważniejszych przepisów dotyczących się sądów, a w szczególności sądów cywilnych należą następujące:

1. Ustawa zasadnicza o władzy sędziowskiej z 21 grudnia r. 1867, Nr. 144 D. p. p.

2. Ustawa o organizacyi sądów powiatowych z 11 czerwca r. 1868, Nr. 59 D. p. p., w części utrzymana w swej mocy §. 48 u. o. O. s.

3. Ustawa z 21 maja r. 1868, Nr. 46 D. p. p. dotycząca się władzy dyscyplinarnej nad urzędnikami sędziowskimi.

4. Rozp. minist. z 19 stycznia r. 1853, Nr. 10 D. p. p. ogłaszające najw. post. z 14 września r. 1852 o organizacyi sądów kol. I. i II. instancyi a utrzymane w swej mocy §. 48 u. o. O. s., o ile nowe ustawy procesowe w tym względzie odmiennych przepisów nie wprowadziły. (Schauer III., str. 103).

5. Ustawa z 26 kwietnia r. 1873, Nr. 62 D. p. p. tycząca się zmian terytoryalnych okręgów sądowych, utrzymana w swej mocy §. 48 u. o. O. s.

6. Patent cesarski z 3 maja r. 1853, Nr. 81 D. p. p., o ile tenże utrzymanym został w swej mocy, zwłaszcza §. 19 u. o. O. s.

7. Ustawy z 1 sierpnia 1895, Nr. 110 i 111 D. p. p., t. j, ustawa wprowadzająca ustawę o wykonywaniu sądownictwa i o właściwości zwyczajnych sądów w sprawach cywilnych, czyli ustawa wprowadzająca normę jurysdykcyjną, niemniej norma jurysdykcyjna.

8. Ustawa o organizacyi sądowej z 27 listopada r. 1896, Nr. 217 D. p. p.

9. Ustawa z 12 lipca r. 1872, Nr. 112 D. p. p. obejmująca postępowanie t. zw. syndykalne.

10. Ces. patent z 7 sierpnia r. 1850, Nr. 325 D. p. p. (obejmujący statut dla najw. sądu) łącznie z art. XI ust. wpraw. N. J., §. 8, ust. 2 N. J. i 43 U. o. O. s.

11. Ustawa z 27 listopada r. 1896, Nr. 218 D. p. p. tycząca się ustanowienia sądów przemysłowych.

12. Rozp. min. spraw. z 5 maja r. 1897, Nr. 112 D. p. p. obejmujące t. zw.: Instrukcyę sądową, czyli porządek czynności dla sądów pierwszej i drugiej instancyi. Prócz tych przepisów wydanym został cały szereg innych przepisów, a zwłaszcza rozp. min., które we właściwem miejscu uwzględnione zostaną.

II. Sądy cywilne i ich stanowisko prawne. Sądy cywilne są stałemi władzami państwa, które odpowiednie ustawy powołują do wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych. Do zakresu ich działania należy rozstrzyganie cywilnych spraw spornych, a w znacznej części także spraw cywilnych zwanych niespornemi, niemniej egzekwowanie orzeczeń własnych, a w danych warunkach także innych władz rządowych i organów państwowych.

Stanowisko prawne sądów określa szereg ustaw i rozporządzeń, a zwłaszcza ustawa zasadnicza o władzy sędziowskiej z 21 grudnia r. 1867, Nr. 144 D. p. p. Według tychże:

1. Wszelkie sądownictwo wykonywa się w Imieniu Jego Cesarskiej Mości. W szczególności wyroki i orzeczenia wydaje się w Imieniu Cesarza (art. I. ust. zasad o wł. sędziego i rozp. min. z 11 stycznia 1868, Nr. 6 D. p. p., §. 29 statutu najw. sądu z 7 sierpnia r. 1850, Nr. 325 D. p. p.). Natomiast wyroki wydawane przez sądy konsularne, jako sądy austriacko-węgierskie bywają wydawane w Imieniu Najjaśniejszego Pana, Cesarza Austrii i Apostolskiego Króla Węgier (§. 8 ust. z 30 sierpnia r. 1891, Nr. 136 D. p. p. i rozp. min. z 30 lipca r. 1897, L. 178 D. p. p., którem zostaje zakomunikowane rozporządzenie c. i k. min. spraw. zagr. z 30 lipca r. 1897 §. 16).

2. Sędziowie bywają mianowani przez Najjaśniejszego Pana lub w Imieniu Cesarza stale i dożywotnie (art. 5 wspom. ust. zasad). Zgodnie z tem, urzędnicy sędziowscy do VI rangi mianowani bywają przez Najjaśniejszego Pana, od VII rangi przez ministra spraw. (§. 7 pat. ces. z 3 maja r. 1853. Nr. 81 D. p. p. i §. 18 u. o. O. s., dalej §. 5 ust. z 11 czerwca r. 1868, Nr. 69 D. p. p.), względnie, jak auskultanci sąd. przez sąd krajowy wyższy. Prezydent najw. sądu mianuje przy najw. sądzie sekretarza prezydyjalnego, sekretarzy dworu, anjunktów sekretarzy rady (*Rathssecretärsadjunkten*) i to po wysłuchaniu zdania senatu dla spraw osobowych. (R. m. z 8 maja r. 1854, Nr. 8069 i §. 13 statutu dla N. S.).

3. Sędziowie, w znaczeniu ustawy zasadniczej (§. 2 u. o. O. s.) są we wykonaniu swego urzędowania samodzielni i niezawisli (art. 6 ust. 1 wspomnianej ust. zasad.). Niezawisłość ich *a)* pod względem osobistym polega na tem, iż wbrew swej woli niemogą być ani przeniesieni na inne miejsce urzędowania, ani też złożeni z urzędu; *b)* pod względem przedmiotowym zaś, polega niezawisłość sędziów na udzieleniu im prawa badania ustaw i rozporządzeń.

ad a. Po myśli art. 6 ust. 2 wspomnianej ust. zasad. mogą być sędziowie (w znaczeniu powyższem), jedynie w przypadkach ustawą oznaczonych i tylko na podstawie formalnego orzeczenia sędziowskiego, złożeni ze swego urzędu. Czasowe

usunięcie sędziego z urzędu może nastąpić tylko na mocy rozporządzenia naczelnika sądu, lub wyższej władzy sądowej, z równoczesnem odesłaniem tej sprawy do właściwego sądu. Przeniesienie zaś sędziego na inną posadę, lub w stan spoczynku wbrew woli, może nastąpić tylko na mocy uchwały sądowej, w przypadkach ustawą oznaczonych i przy zachowaniu form ustawami przepisanych. Postanowienia te nie stosują się do tych przeniesień na inną posadę, lub w stan spoczynku, które okażą się potrzebnymi wskutek zmian w organizacyi sądowej. Zgodnie z tymi przepisami ustawy zasad. wydana została ustawa o postępowaniu dyscyplinarnem przeciw osobom sędziowskim, niemniej o niedobrowolnem przeniesieniu na inne miejsce albo w stan spoczynku z d. 21 maja r. 1868, Nr. 46 D. p. p. Ustawa ta ma także zastosowanie do sędziów fachowych stanu obywatelskiego (§ 21 u. o. O. s.). Również zgodnie z powyższym przepisem ustawy zasadniczej o władzy sędziowskiej, niemniej zgodnie z § 50 ust. z 21 maja r. 1868, Nr. 46 D. p. p. wprowadza ustawa z 21 listopada 1896, Nr. 217 D. p. p. (ustawa o organizacyi sąd.) przepis, iż będzie można, z powodu wprowadzenia nowych ustaw procesowych nawet urzędników sędziowskich, w znaczeniu ustaw zasadniczych, wbrew ich woli przenieść w stan spoczynku w czasie od 1 lipca 1897 do 31 grudnia 1898, niemniej będzie można przenieść ich na inne miejsce służbowe od 1 lipca r. 1897 do 31 grudnia 1899 (§ 91 u. o. O. s.).

Znaczenie wyrazów: »Organizacya sądowa« określa § 43 ust. z 21 maja 1868, Nr. 46, łącznie z § 2 ust. z 26 kwietnia 1873, Nr. 62 D. p. p. (utrzymana w swej mocy §. 48 u. o. O. s.). Według dopiero co powołanego przepisu, każda zmiana terytoryalna dwóch, lub więcej okręgów sądów koleg. I. instancyi, ma dla sędziów przy tychże sądach ustanowionych znaczenie zmiany w organizacyi sądownictwa. W następstwie czego, każda taka zmiana terytoryalna uzasadnia przeniesienie wspomnianych urzędników sędziowskich, czy to na inne miejsce, czy też w czasowy, lub stały stan spoczynku.

Pomocniczy urzędnicy sędziowscy (obacz poniżej roz-

dział II), a więc sekretarze sądu i adjunkci sądowi, o ile jedni wzgl. drudzy jużto nie mają głosu stanowczego w sprawach cywilnych lub karnych, jużto nie są ustanowieni sędziami samodzielnymi w sądach powiatowych, wreszcie auskultanci sądowi, mogą być, jeżeli tego interes służby wymaga, w drodze administracyjnej przeniesieni w czasowy, lub stały stan spoczynku (§. 55 ust. z 21 maja r. 1868, Nr. 46 D. p. p.). Również mogą być wspomniani pomocniczy urzędnicy sędziowscy, bez ich zezwolenia w drodze administracyjnej przeniesieni na inne miejsce w tej samej randze i bez uszczuplenia ich płacy. (§. 48 powoł. ustawy).

ad b. Sędzia badając ustawy, ma prawo badania jedynie: Czyli ustawy należycie ogłoszone zostały? Natomiast mają sądy orzekać w toku instancji o ważności rozporządzeń.

Zastanawiając się nad prawem sędziego badania rozporządzeń odróżnić należy: α) Rozporządzenie z konieczności, od β) innych rozporządzeń.

ad α. Ponieważ rozporządzenia z konieczności, wydane po myśli §. 14 ust. zasad. z 21 grudnia 1867, Nr. 141 D. p. p., mają znaczenie prowizorycznych ustaw, przeto (sądzić należy) sędzia wobec nich zająć winien takie stanowisko, jak wobec ustaw t. j. może badać jedynie: Czy należycie ogłoszone zostały¹⁾.

ad β. Przez »inne rozporządzenia« rozumiemy ogólne normy prawne, które nie zostały wydane, ani jako ustawa, ani jako rozporządzenie z konieczności, i to bez względu na to, przez jaką władzę tut. wydane zostały. O ważności tych rozporządzeń orzekają sądy w toku instancji²⁾, a więc ze względu na konkretną sprawę prawną; przyczem nietylko sądy biorą pod rozwagę, czy rozporządzenie należycie ogłoszone zostało lecz także, czy wydane zostało w granicach upoważnienia odnośnej władzy i czy nie sprzeciwia się wydanym ustawom

¹⁾ Ullmann. Das oesterreichische Civilprocessrecht. Praga, Wiedeń i Lipsk, str. 18.

²⁾ Znaczenie słów: »w toku instancji« objaśnia bliżej O. N. S. z 3 listopada r. 1897, L. 9682. (Geller, Centralblatt z r. 1898, zeszyt 2).

(art. 7 ust. zasad. o władzy sędziowskiej). Prawo badania ważności rozporządzeń wydanych przez ministerstwo sprawiedliwości, nie dotyczy się tych deklaracyj ministerstwa wspomnianego, któremi według treści ustaw sędzia jest wiązany. I tak w przypadkach art. IX wprowadzającego N. J., §. 38, l. 3 i §. 48 N. J., dalej w przypadku §§. 57 i 63 k. p. c. — deklaracja ministra spraw. wiąże sędziego. Nie sprzeciwia się to art. 7 ust. o władzy sędziowskiej, skoro czynność ministra sprawiedliwości w omawianych przypadkach, ma tylko charakter deklaratoryjny (Mat. I, str. 55, 614¹).

4. Wszyscy urzędnicy sędziowscy winni w swojej przysiędze służbowej zaprzysiądz także niezłomne przestrzeganie ustaw zasadniczych (art. 8 ust. zasad. o władzy sędziowskiej łącznie z §. 32, 33 pat. ces. z 3 maja 1853, Nr. 81 D. p. p. i §. 19 u. o. O. s.).

5. Państwo, lub jego urzędnicy sędziowscy (także sędziowie fachowi stanu obywatelskiego, urzędnicy egzekucyjni, notaryusze jako komisarze sądowi, urzędnicy państwowi ustanowieni do przedsięwzięcia sądowych czynności urzędowych, a nawet woźni sądowi) mogą być za naruszenie prawa popełnione nieprawidłowem urzędowaniem zapozwani w drodze odrębnego procesu t. zw. syndykalnego postępowania (ust. z 12 lipca 1872, L. 112 D. p. p. §. 600—602 k. p. c., niemniej art. XII ustawy wprowadzającej N. J.).

6. Organizację i właściwość sądów urządzają ustawy (art. 2 ust. zasad. o władzy sędziowskiej). Ministerstwu spraw. wolno jednak:

a) Po zasięgnięciu opinii odnośnego sejmku kraj. drogą rozporządzenia ministeryalnego — tworzyć lub łączyć sądy powiatowe, okręgi sądów pow. zmieniać, niemniej siedzibę tychże przenosić (ust. z 11 czerwca r. 1868, Nr. 59 D. p. p., §. 2 ust. 2 N. J.).

b) Ministerstwo spraw. może po zasięgnięciu opinii względnie po otrzymaniu opinii odnośnego sejmku krajowego zmienić

¹) Obacz powyżej str. 65 i 66.

okręgi sądów koleg. I. instancyi, niemniej może tworzyć sądy koleg. I. inst. (ust. z d. 26 kwietnia r. 1873, Nr. 62 D. p. p.).

7. Wymiar sprawiedliwości jest we wszystkich instancjach oddzielony od administracyi (art. 14 ust. zasad. o władzy sędziowskiej, niemniej ust. z 11 czerwca 1868, Nr. 59 D. p. p.).

ROZDZIAŁ II.

Zarys organizacyi sądów.

Tytuł I. O osobach sądowych.

§. 1. *W ogólności.* Osobami sądowymi są te osoby, które mają bezpośredni, lub pośredni udział we wymiarze sprawiedliwości. Pojęcie »osoba sądowa« (*Gerichtsperson*) obejmuje urzędników sędziowskich (*richterliche Beamte*), urzędników prokuratury państwa, dalej sędziów fachowych stanu obywatelskiego, wreszcie urzędników kancelaryjnych i służbę sądową (§§. 1-23 włącznie ust. o. O. s.).

Zastanawiając się nad osobami sądowymi ze stanowiska ustaw o procesie cywilnym należy omówić: *A*) Urzędników sędziowskich; *B*) sędziów fachowych stanu obywatelskiego; *C*) urzędników kancelaryjnych i *D*) służbę sądową.

ad A. Urzędników sędziowskich¹⁾ ustanowionych w celu

¹⁾ Zaznaczyć należy, iż ustawy obowiązujące używają wyrazu »sędzia« (*Richter*) w rozmaitem znaczeniu, co jest we wysokim stopniu z ujną jednolitości nomenklatury. I tak, według ustawy zasad. o wł. sędziowskiej sędziami są ci, którzy są wymienieni w §. 2 u. o. O. s. W następstwie tego nie będą sędziami w pojęciu wspom. ust. zasad. sekretarze sądu i adjunki sądowi, którzy głosu stanowczego nie uzyskali, wreszcie auskultanci sąd. Na tem stanowisku stoi i u. o. O. s. Natomiast inne ustawy procesowe używają wyrazu »Richter« na oznaczenie w ogóle urzędników sędziowskich (N. p. §. 19 N. J., §. 174 ust 2 k. p. c. i inne) bez względu na to, czy urzędnicy sędziowscy są samodzielni, czy też pomocniczy. Wreszcie ustawa z 12 lipca r 1872 (post. synd.) w §. 4 wyrazem »Richter« obejmuje nietylko urzędników sędziowskich, ale

wykonywania czynności sędziowskich, tak przy sądach kolegialnych jak i przy sądach powiatowych dzielimy (§. 1 u. o. O. s.) na sędziów samoistnych (*selbstständige richterliche Beamte*) po myśli ustawy zasadniczej z 21 grudnia r. 1867 Nr. 14 D. p. p. i na urzędników sędziowskich pomocniczych (*richterliche Hilfsbeamte*).

Urzędnikami sędziowskimi samoistnymi w pojęciu ustawy zasadniczej o władzy sędziowskiej są:

1. Prezydenci i wiceprezydenci sądów kolegialnych wszystkich trzech instancyj. Do tych zaliczyć winniśmy: Pierwszego prezydenta najw. sądu, drugiego prezydenta najw. sądu, prezydentów senatu sądu najw., prezydentów sądów kraj. wyższych, prezydentów sądów koleg. I instancyi, tak krajowych, jak i obwodowych¹⁾, wreszcie wiceprezydentów sądów koleg. I inst.

2. Rady sędziowskie i inni członkowie sądu koleg., którym udzielonym został głos stanowczy, czyto w sprawach cywilnych, czyto w sprawach karnych. Radcami są. będą tak rady dworu przy najw. sądzie, jakoteż rady sądów kraj. wyższych, czyli rady starsi, jak wreszcie rady sądów koleg. I instancyi. Nadto, jak powyżej zaznaczono, sędziami samoistnymi są także członkowie sądu koleg., którym udzielony został głos stanowczy. Głos stanowczy może być udzielony w sprawach cywilnych tylko sekretarzom sądu²⁾, zaś w sprawach karnych nadto jeszcze i adjunktom są. mianowanym dla oznaczonego miejsca³⁾. Udzielenie głosu stanowczego (w spra-

i urzędników manipulacyjnych, a nawet i notaryuszy, występujących w roli komisarzy sądowych.

¹⁾ Prezydenci sądów obwodowych z rangą V noszą tytuł, »radca dworu, jako prezydent sądu obwodowego« (R. M. S. z 5 maja r. 1897, L. 9839, Nr. 14 Dz. M. S.).

²⁾ R. M. S. z 5 maja r. 1897, L. 9839 ustanowionym został tytuł dla wszystkich sekretarzy, czyto sądu kraj. wyższego, czy też sądu koleg. I instancyi, czy też wreszcie sądów powiat. »sekretarz sądowy« (Gerichtssecretär).

³⁾ Adjunkci mianowani dla całego okręgu sądu kraj. wyż. są w każdym razie urzędnikami sędziowskimi pomocniczymi (§. 3 ust. o. O. s.). Głos stanowczy nie może być im udzielony. Widocznem to zwłaszcza

wach cywilnych, czy też karnych) należy do min. spraw. na wniosek sądu koleg. I instancji, i to po wysłuchaniu zdania prezydenta sądu kraj. wyż. (§. 30 ust. ostat. u. o. O. s.)¹⁾.

3. Sędziowie powiatowi (naczelnicy sądów pow.) i sędziowie samodzielni (*Einzelrichter*) przy sądach powiat. ustanowieni (§. 5 N. J. i w części go zmieniający §. 25 u. o. O. s.). Sędziowie powiatowi zawsze są sędziami samoistnymi po myśli ustaw zasadniczych. (Są oni w randze VIII, a po części w randze VII ust. z 3 czerwca 1894 r. Nr. 106 D. p. p. i w części też zmieniający §. 24 u. o. O. s., wreszcie R. M. S. z 5 maja r. 1897, L. 9839). Nadto urzędnikami sędziowskimi samoistnymi przy sądach powiat. są: Sekretarze sądu i adjunkci sądowi (dla oznaczonego miejsca mianowani), których M. S., na wniosek prezydenta sądu kraj. wyż., ustanowił sędziami samodzielnymi (§. 25 u. o. O. S. i §§. 13 i 14 J. S.) z pomiędzy urzędników sędziowskich, do wykonywania sądownictwa uzdolnionych, a mianowanych dla oznaczonego sądu powiatowego. (Obacz poniżej: O wykonaniu sąd. w sądach powiatowych). W miejscowościach, w których istnieją sądy koleg. I instancji, sędziami samodzielnymi mogą być tylko ustanowieni sekretarze sądu (§. 25 ust. 2 u. o. O. s.).

Przechodząc do urzędników sędziowskich pomocniczych należy nadmienić, iż nominacya ich opiewa, albo dla oznaczonego miejsca służbowego, albo też dla całego okręgu oznaczonego sądu kraj. wyż. Do pierwszych tj. urzędników sędziowskich pomocniczych mianowanych dla oznaczonego miejsca służbowego zalicza ustawa: Sekretarzy sądu i adjunktów sądowych, dopóki tymże (sekretarzom i adjunktom) nie został udzielony głos stanowczy (w sprawach cywilnych wzgl. karnych), lub nie zostali ustanowieni sędziami samodzielnymi przy sądach powiatowych.

z §. 25 (... für das betreffende Gericht ernannt) u. o. O. s. (Schauer III. str. 99).

¹⁾ Udzielenie głosu stanowczego urzędnikom sędziowskim sądu koleg. przed wprowadzeniem nowego ustawodawstwa procesowego, straciło swe znaczenie z dniem 1 stycznia r. 1898 (§ 92 u. o. O. s.).

Do drugich t. j. urzędników sędziowskich pomocniczych mianowanych dla całego okręgu oznaczonego sądu krajowego wyższego zaliczamy:

a) Adjunktów sądowych mianowanych dla całego okręgu sądu krajowego wyższego. Liczba ich nie może przenosić $\frac{1}{6}$ liczby adjunktów sąd. na oznaczone miejsce mianowanych w pewnym okręgu sądu kraj. wyższego.

b) Auskultantów sąd. Praktykantów prawa nie zaliczamy do urzędników sędziowskich, skoro oni wogóle nie są urzędnikami państwowymi. Urzędników sędziowskich pomocniczych, mianowanych dla całego okręgu sądu kraj. wvż. (ad a i b), winien prezydent sądu kraj. wyższego przydzielać w miarę potrzeby poszczególnym sądom (§. 44 ust. 1 u. o. O. s.). Przydzielenie następuje na czas nieograniczony. Sposób zajęcia tej kategorii urzędnika sędziowskiego, którego prezydent sądu kraj. wyższego przydzielił, zależy od uznania tegoż prezydenta. W braku w tym względzie zarządzenia, sposób zajęcia przydzielonego pomocniczego urzędnika sędziowskiego, należy do przełożonego tego sądu, któremu został przydzielony. (§. 44 ust. 2 u. o. O. s.).

Trudno określić granice między zakresem działania sędziów samoistnych, a sędziów pomocniczych. W zasadzie sędziowie pomocniczy są upoważnieni przedsięwziąć wszystkie czynności, wkraczające w dziedzinę postępowania w sprawach spornych, niespornych i karnych o tyle, o ile one nie są orzeczeniami sędziowskimi („*eine richterliche Entscheidung*“, §. 3 u. o. O. s.). Do wydawania orzeczeń sędziowskich są zatem jedynie upoważnieni sędziowie samoistni. Ustawa o. O. s. zaznacza jednak w §. 3, iż sędziowie pomocniczy (z wyjątkiem auskultantów sąd.) mogą być sędziami wyznaczonymi wzgl. uproszonymi. Skoro jednak sędzia wyznaczony może niejednokrotnie otrzymać powołanie do wydawania orzeczeń sędziowskich (n. p. na pierwszym posłuchaniu sąd. §. 239 k. p. c. i §. 120 J. S.), przeto z istoty rzeczy należy przyjąć to ograniczenie, iż tylko te funkcje sędziego wyznaczonego może

przedsiębrać sędzia pomocniczy, które nie zawierają orzeczenia sędziowskiego. (Schauer III. str. 25)¹⁾.

ad B. Obok urzędników sędziowskich sprawują funkcje sędziowskie także sędziowie fachowi stanu obywatelskiego (*Fachmännische Laienrichter*), którzy nie są sędziami w myśl ustaw zasadniczych, skoro nie są wymienieni w §. 2 u. o O. s. wyliczającym sędziów we wspomnianem znaczeniu. Nadto po myśli §. 20 u. o. O. s. sędziowie fachowi stanu obywatelskiego pełnią urząd swój tylko czasowo (3 lata), coby się sprzeciwiało pojęciu sędziego, według ustaw zasadniczych (art. 5 ust. zasad. o wł. sędziowskiej). Mimo to po myśli §. 21. u. o. O. s. sędziowie fachowi stanu obywatelskiego po złożeniu przysięgi przypisanej²⁾, mają przez czas swego urzędowania prawa i obowiązki samoistnego sędziego (§. 21 ust. 2 u. o. O. s.). W szczególności nie mogą być ani czasowo z urzędu swego złożeni, ani na inne miejsce przeniesieni. Z drugiej zaś strony cięży na nich odpowiedzialność, po myśli ust. z 21 maja r. 1868 N. 46 D. p. p. o postępowaniu dyscyplinarnem.

Wprowadzenie instytucyj sędziów fachowych stanu obywatelskiego jest tem usprawiedliwione, iż w niektórych rodzajach spraw, dla należytego orzecznictwa potrzebną jest obok znajomości ustawodawstwa obowiązującego w pewnem państwie, jeszcze znajomość fachowa stosunków faktycznych, czyto w zakresie handlu, żeglugi, czyto w zakresie stosunków przemysłowych, zwłaszcza górniczych. W tych to przypadkach obok sędziów jurystów, wchodzą w skład senatu sądowego sędziowie, nie będący prawnikami ze zawodu, lecz mający jednak odpowiednie wykształcenie zawodowe w jednym z naznaczonych kierunków (sędziowie fachowi stanu obywatelskiego). Według ustawodawstwa obowiązującego przy załatwianiu spraw spornych³⁾ w senatach sądów handlowych samoistnych, wzgl.

¹⁾ Horten j. w. Str. 106, 107.

²⁾ §. 11 R. M. (z 1 czerwca r. 1897 L. 128 i §. 10 R. M. S. z 1 czerwca r. 1897, L. 129).

³⁾ W post. egzek. sędziowie fachowi stanu obywatelskiego nie biorą

w senatach sądów handlowych i morskich samoistnych, niemniej w senatach handlowych wzgl. górniczych sądów koleg. I. instancyi (które to wszystkie senaty wykonywują, jako I. lub II. instancya, sądownictwo w sprawach handlowych wzgl. górniczych), biorą udział z głosem stanowczym sędziowie fachowi stanu obywatelskiego. (Obacz poniżej: O wykonywaniu sądownictwa w sądach koleg. I instancyi). Nadto zna ustawa z 27 listopada r. 1896 Nr. 218 D. p. p. »o sądach przemysłowych«, jeszcze asesorów w sądzie apelacyjnym (§ 31 wspomnianej ustawy)¹⁾.

ad C. i D. Do urzędników kancelaryjnych zaliczamy:

a) Naczelników kanc. sądowych, przy sądach koleg. I. i II. Inst. z tyt.: »Dyrektorowie kancelaryi« (ranga VIII. wzgl. IX.), *b)* naczelników urzędów hipotecznych, (które tworzą samoistny oddział kancelaryi sądowej) z tyt. »dyrektora urzędu hipotecznego« (ranga VIII.); *c)* kierujących urzędników kancelaryi sądowej z tyt. »naczelnika kancelaryi« (ranga IX. wzgl. X.); *d)* urzędników egzekucyjnych (ranga IX. wzgl. X.); *e. f. g. h)* dalej należy do nich zaliczyć także asystentów kancelaryjnych (ranga XI.), wicedyrektorów urzędów hipotecznych i prowadzących księgi gruntowe (ranga IX.), oficyałów kancelaryjnych (ranga IX. wzgl. X.) i kancelistów sądowych (ranga XI.). Nadto wreszcie wymienić należy pomocników kancel. przyjętych za roczną, lub dzienną płacą. Do sług zaś sądowych zaliczamy: Woźnych sądowych, pomocników, sług i posłańców do doręczeń.

Wszyscy ci urzędnicy kancelaryjni, pomocnicy kancelaryjni i słudzy sądowi spełniają czynności kancelaryi sądowej (§. 1, 3, 10, 14 i 15, R. M. z 18 lipca r. 1897 L. 170. D. p. p.).

udziału (§. 50 O. E.). W sprawach niespornych wyjątkowo sprawy załatwiane bywają w senatach handlowych n. p. w przypadku amortyzacyi weksli, jakoteż dokumentów, do amortyzacyi których należy stosować przepis art. 73 ust. (§. 115 N. J.).

¹⁾ Postanowienia szczegółowe co do asesorów sądów apelacyjnych przemysłowych podaje R. M. z 23 kwietnia r. 1898 Nr. 56 i 57 D. p. p.

O mianowaniu urzędników kancelaryjnych i służby sądowej stanowią §. 23 u. o. O. s., niemniej przepisy tymże §. 23 utrzymane w swej mocy.

§. 2. *O wymogach uzyskania posady sądowej.* I. Wymogi uzyskania posady sędziego możemy podzielić na wymogi ogólne i szczególne.

Wymogi ogólne obejmują §§. 1 do 5 ces. pat. z 3 maja r. 1853 Nr. 81 D. p. p. (utrzymane w swej mocy §. 19 ust. 1 u. o. O. s.). Do tych zaliczyć należy: 1) Ogólne wymogi potrzebne do wstąpienia do służby państwowej (zwłaszcza co do poddaństwa austr., nieprzekroczonego 40 roku życia, co do służby wojskowej i t. d.). 2) Nienaganne, moralne i dobre polityczne zachowanie się (R. M. S. z 24 października r. 1851, Nr. 510). O ile osoby karane za przestępstwa karne, lub popadłe w konkurs, wreszcie uznane sądownie za marnotrawców, nie są zdolne do uzyskania posady sędziego o tem (stanowią §§. 3 i 4 wspom. pat. ces. 3) Znajomość języków stosownie do przepisów §. 5 powołanego pat. ces. i §. 14 U. S. Z. G.

Do wymogów szczególnych zaliczamy przedewszystkiem :

1) Pełnoletność fizyczną.

Do wykonywania urzędu sędziego potrzebnym jest w każdym razie skończony rok 24 życia (§. 5 ust. 2 powyż. pat. ces. i rozp. min. z 8 kwietnia r. 1855, Nr. 67 D. p. p.). Ustawa wymaga pełnoletności fizycznej. Uppełnoletnienie, lub własnowolnienie nie wystarczają, skoro one tylko za sobą pociągają skutki prawno-prywatne. Wymóg ten nie tyczy się praktykantów prawa i auskultantów sąd., skoro pierwsi nie są urzędnikami państwowymi, a drudzy mimo to, iż są urzędnikami państwowymi, nie potrzebują do uzyskania posady auskultanta sądowego wykazania wymogów, potrzebnych do otrzymania posady sędziowskiej.

2) Studya i egzamina.

W tym względzie odróżnić należy: a) Wymogi dotyczące się studyów i egzaminów w celu uzyskania

posady praktykanta prawa (§. 1 rozp. ces. z d. 10 października r. 1854, Nr. 262 D. p. p., ces. rozp. z 6 kwietnia 1859 Nr. 91 D. p. p., ustawa z 20 kwietnia 1893, Nr. 68 D. p. p. Przepisy te utrzymane zostały w swej mocy §. 4 ust. ost. u. o. O. s.).

Wymaganem jest ukończenie wydziału prawa i administracji na jednym z uniwersytetów reprezentowanych w Radzie państwa, niemniej złożenie (przynajmniej ze stopniem dostatecznym) trzech egzaminów państwowych. Wyjątkowo ministerstwo sprawiedl. może dla pewnych okręgów sądu kraj. wyż. lub we wszystkich okręgach sądów krajowych wyższych zezwolić w braku kandydatów ukwalifikowanych, na przyjęcie kandydatów przedkładających absolutorium ze złożonych studiów prawniczych i administracyjnych, niemniej świadectwa (przynajmniej ze stopniem dostatecznym) z egzaminu historyczno-prawniczego i egzaminu sądowego (R. ces. z 6 kwietnia r. 1859 Nr. 91 D. p. p.). Zgodnie też z powyżej powołaniem rozp. ces. z 6 kwietnia 1859 i §. 4 u. o. O. s. min. spraw. wydało w dniu 21 maja r. 1898 L. 11996 rozporządzenie do wszystkich sądów wyższych. Według tego R. M. S. wolno (*bis auf weiteres*) przyjmować do praktyki sądowej kandydatów z dwoma egzaminami teoretycznymi (hist-praw. i sądowym). Przyjęcie jednak następuje pod tym warunkiem, iż egzamin polityczny najpóźniej w ciągu sześciu miesięcy od dnia wstąpienia do praktyki sądowej złożonym zostanie. Jeżeli jednak złożenie wspomnianego egzaminu bywa opóźnieniem — może być praktykant prawa (auskultant sądowy) ze służby sądowej usunięty. Stopień doktora praw¹⁾, choćby uzyskany na jednym z uniwersytetów reprezentowanych w Radzie państwa,

¹⁾ Przepis ten nie tyczy się jednak tych, którzy uzyskali stopień doktora praw na jednym z uniwersytetów w krajach reprezentowanych w Radzie państwa przed 1 października r. 1894. Co do tych kandydatów, to uzyskany na jednym z uniw. stopień doktora praw, zastępuje trzy egzamina rządowe prawnicze (§§ 6 i 8 ust. z 20 kwietnia r. 1893, Nr. 68 D. p. p.).

nie zastępuje egzaminów rządowych (§. 6 ust. z 20 kwietnia r. 1893 Nr. 68 D. p. p.).

Przyjęcie praktykanta prawa na praktykę sądową służy prezydentowi sądu kraj. wyż. W razie odmówienia przyjęcia, wolno wnieść zażalenie w dniach 14 do ministra sprawiedliwości (§. 16 u. o. O. s.).

b) Wymogi uzyskania posady auskultanta sądowego.

Praktykanci prawa, którzy pragną uzyskać posadę auskultanta sąd., winni się poddać co najmniej sześciotygodniowej praktyce próbnej (§. 1 ces. pat. z 10 października r. 1854 Nr. 262 D. p. p. i §. 4 ust. ost. u. o. O. s., Schauer III, str. 28). Praktykant prawa może być mianowany auskultantem sądowym nawet przed złożeniem trzeciego egzaminu rządowego (R. M. S. z d. 21 maja r. 1898 L. 11996, łącznie z ces. rozp. z 6 kwietnia r. 1859, Nr. 91 D. p. p.).

c) Wymogi, tyjące się studyów i egzaminów, celem uzyskania posady adjunkta sądowego i posad wyższych sędziowskich.

Dla uzyskania tych posad potrzebne są wymogi konieczne do uzyskania posady sędziego.

Do tych wymogów należy oprócz powyżej wymienionych (*a* i *b*) jeszcze złożenie egzaminu sędziowskiego. Egzamin sędziowski może być złożonym dopiero po trzechletniej przygotowawczej służbie sędziowskiej (§§. 4 do 11 u. o. O. s. i rozp. min. z 15 sierpnia r. 1897 Nr. 192 D. p. p.).

Celem przygotowawczej służby sędziowskiej jest nietylko zapoznanie się z całym tokiem czynności i sposobem ujęcia i załatwienia spraw, nietylko użyczenie sposobności w nabyciu potrzebnej biegłości, lecz także celem tejże służby jest pogłębić i uzupełnić umiejętnie prawnicze wykształcenie auskultantów sądowych i praktykantów prawa. Powinno być wzbudzone to przeświadczenie w odbywających przygotowawczą służbę sędziowską, że sędzia nie czyni zadość swoim obowiązkom, jedynie przez zachowanie należytych form postępowania i przez należyte przestrzeganie przepisanego toku czynności,

lecz przez merytoryczne załatwienie sprawy, która w sądzie wdrożoną została. W ślad za tem będzie jednym z głównych celów tejże służby wzbudzić przeświadczenie, iż sędzia ma zgodnie z wynikami umiejętności prawnej sprostać swojemu zadaniu — niemniej, iż nie powinno się jego naukowe wykształcenie kończyć, ani z ukończeniem studyów uniwersyteckich, ani też, gdy złożył egzamin sędziowski (§. 7 wspom. R. M. S.). Przygotowawcza służba sędziowska odbywa się przez lat trzy i to przy sądach powiatowych, sądach kolegialnych I instancyi i przy prokuratoryach państwa, ustanowionych przy sądach koleg. I instancyi. Część służby przygotowawczej wolno odbywać przy sądzie krajowym wyższym, w prokuratury skarbu, albo w kancelaryi adwokackiej. Minister spraw. może, jużto w poszczególnych okręgach sądu kraj. wyż., jużto w poszczególnych częściach, albo miejscowościach takiegoż okręgu, uznać za konieczne czasowe pełnienie służby przygotowawczej w prokuratury skarbu, albo w kancelaryi adwokackiej (adwokatów umieszczonych na liście w tym celu przez wydz. Izb. adw. sporządzonej). Czas pełnienia służby przygotowawczej w sądzie musi wynosić co najmniej lat dwa, każda zaś gdzieindziej pełniona służba nie może przenosić 6-iu miesięcy (§. 5 u. o. O. s.). Podczas służby przygotowawczej w sądzie należy zatrudniać praktykantów prawa, względnie auskultantów sądowych we wszystkich gałęziach sądownictwa cywilnego i karnego, jak niemniej należy ich zaznajomić z czynnościami kancelaryi sądowej (§. 6 i §. 49 ust. 5 u. o. O. s., niemniej §. 8 l. 1 wspom. R. m.). Omawiane R. M. w §. 17 podaje dokładnie porządek, w jakim służbę przygotowawczą pełni należy. Nadto rozp. to zawiera szczegółowe postanowienia o tem, w jaki sposób należy służbę odbywać, i jakie przy sądach kolegialnych mają być urządzone ćwiczenia praktyczne. Celem tych ostatnich jest roztrząsanie praktycznych wypadków ze stanowiska nauki, a przytem dalsze teoretyczne wykształcenie kandydata. W ogóle całe R. M. S. o służbie przygotowawczej obszerne i szczegółowe (37 §§.), zawiera wskazówki dla zarządzeń natury wybitnie dydaktycznej.

Wkońcu wspomnieć należy, iż trzechletni czas służby przygotowawczej rozpoczyna się:

a) Dla praktykantów prawa, którzy w swej prośbie o przyjęcie do praktyki sąd. oświadczają, że poświęcają się zawodowi sędziowskiemu, albo, że w ogóle mają zamiar poddania się egzaminowi sędziowskiemu — z dniem rozpoczęcia praktyki sądowej. b) Dla praktykantów prawa, którzy rozpoczęli już praktykę sądową, bez złożenia powyższego oświadczenia, rozpoczyna się czas służby przygotowawczej, jużto z dniem wniesienia podania o udzielenie posady auskultanta sąd., jużto z dniem złożenia oświadczenia, iż praktykant prawa zamierza poświęcić się służbie sędziowskiej, lub też zamyśla złożyć egzamin sędziowski (§. 16 ust. 2 u. o. O. s. i §. 1 ust. 1 wspom. rozp. min.). Przepis ten ma doniosłe znaczenie dla kandydatów adwokatury i notaryatu praktykę sądową już odbywających, którzy chcieliby odbyć trzechletnią przygotowaną służbę sędziowską. Zgodnie z powyższymi przepisami stanowi też §. 16 u. o. O. s., iż każdy proszący o przyjęcie do praktyki sąd. winien oświadczyć: Czy zamyśla poświęcić się zawodowi sędziowskiemu, czy też innemu praktycznemu zawodowi prawniczemu?

Po odbyciu trzechletniej przygotowawczej służby sędziowskiej będzie praktykant prawa, względnie auskultant sąd., na prośbę przypuszczony do egzaminu sędziowskiego ¹⁾.

¹⁾ Do praktykantów prawa i auskultantów sąd., którzy rozpoczęli praktykę sąd. przed 1 stycznia 1898, będą miały zastosowanie przepisy ustawy z 10 września 1885, Nr. 136 D. p. p., wymagającej jedynie dwuletniej praktyki sądowej, celem złożenia egzaminu sędziowskiego. Mimo to, co do sposobu czerpania praktyki sąd. przez wspomniane dwa lata, o ile ta ma być jeszcze czerpaną po 1 stycznia r. 1898 — mają być o ile możności zastosowane przepisy omawianego rozp. min. Jedynie do wspomnianych kandydatów nie mają zastosowania przepisy o czerpaniu praktyki w prokuratury państwowej, prokuratury skarbu i w kancelaryi adwokackiej (§. 36 wspom. R. M.). Ustawa z 10 września 1885, Nr. 136 D. p. p. została uchyloną §. 98 ust. 2 u. o. O. s.

Egzamin sędziowski składa się w sądzie kraj. wyższym. Obejmuje wszystkie gałęzie ustawodawstwa cywilnego i karnego (§. 12 u. o. O. s.). Rozporządzenie ministeryalne oznaczy,

Brak odpowiedniej ilości urzędników sędziowskich, uzdolnionych na urząd sędziego, był powodem wydania rozp. ces. z 11 lipca 1898, Nr 125 D. p. p., wprowadzającego ułatwienia przy dopuszczeniu do egzaminu sędziowskiego.

Na podstawie tego rozporządzenia może M. S., o ile to jest koniecznem, dla każdorazowego uzupełnienia na czasie braku w pewnym okręgu urzędników sędziowskich, na urząd sędziego uzdolnionych, przypuścić do egzaminu sędziowskiego:

1) Auskultantów sąd. i praktykantów prawa po półtora rocznej praktyce sądowej, jeżeli praktyka przed 1 stycznia 1898 r. rozpoczętą została.

2) Auskultantów sąd. i praktykantów prawa, którzy w latach 1898, 1899 i 1900 wstąpili do służby przygotowawczej, jeżeli odbyli dwuletnią służbę przygotowawczą w sądzie i w prokuratury państwa.

3) Kandydatów adwokatury i notaryatu, którzy jeszcze przed 1 stycznia 1898 wstąpili do praktyki adwokackiej lub notaryalnej, jeżeli byli zajęci przez lat dwa w praktycznej służbie sądowej (Justizdienst), z której rok przynajmniej przepędzili w sądzie, resztę zaś czasu w kancelaryi adwokata, lub notaryusza.

4) Kandydatów adwokatury i notaryatu, którzy w latach 1898, 1899 i 1900 wstąpili do służby przygotowawczej sędziowskiej, jeżeli tąż służbę przez lat dwa pełnili w sądzie i w prokuratury państwa. Czas, który przepędzili w kancelaryi adwokackiej, lub notaryalnej, będzie im do tej służby przygotowawczej wliczony nie w większej ilości, jak pół roku.

Przepisy przytoczone pod 3) i 4) mają także zastosowanie i do osób zajętych w prokuratury skarbu.

We wszystkich przytoczonych powyżej przypadkach odbywać się będzie egzamin sędziowski według przepisów dawniejszych, po myśli rozp. ces. z 10 paźdz. 1854, Nr. 262 D. p. p., a mianowicie: W pierwszym przypadku nastąpi to według ogólnych zasad §. 94 u. o. O. s., natomiast w przypadkach pod 2, 3 i 4 przytoczonych, stosownie do §. 2 omawianego rozp. cesarskiego.

Zaznaczyć należy, iż zastosowanie tych przepisów jest jedynie uprawnieniem min. spraw., z którego w miarę uznania korzystać może.

o ile winny być uwzględnione przy egzaminie sędziowskim przepisy prawne wkraczające w dziedzinę prawa politycznego, skarbowego i administracyjnego, mające znaczenie dla orzecznictwa sędziowskiego. Celem tegoż egzaminu jest nietylko stwierdzenie potrzebnych wiadomości dla pełnienia obowiązków sędziowskich wszystkich instancyj w sprawach cywilnych i karnych, niemniej stwierdzenie potrzebnej biegłości praktycznej, lecz także i to przedewszystkiem, stwierdzenie uzdolnienia kandydata w trafnem a szybkim ocenianiu i rozstrzyganiu przypadków praktycznych, tak z dziedziny prawa cywilnego, jak i karnego. Egzamin sędziowski składa się pisemnie i ustnie. Pisemny egzamin sędziowski jest znowu domowy i klauzurowy (z dziedziny prawa cywilnego i karnego). Pisemny egzamin domowy obejmuje pracę naukową z dziedziny prawa. Temat dla pracy domowej winien być wybrany ze szczególnem uwzględnieniem kwestyj prawnych omawianych na ćwiczeniach praktycznych. Do przedłożonej przez kandydata pracy domowej należy dołączyć wykaz zużytkowanego materiału naukowego, niemniej pisemne oświadczenie, że praca domowa została wygotowaną bez obcej pomocy i tylko przy użyciu w dołączonym wykazie spisanego materiału naukowego. (§. 12 u. o. O. s.).

Egzamin sędziowski składa się przed komisją egzaminacyjną, ustanowioną przez ministra sprawiedliwości przy każdym sądzie kraj. wyższym. W skład komisji wchodzi prezydent, niemniej wiceprezydent sądu kraj. wyższego, a nadto odpowiednia ilość komisarzy egzaminacyjnych a mianowicie, urzędnicy sędziowscy, urzędnicy prokuratury państwa, tudzież inni urzędnicy państwa pozostający w służbie sądowniczej (*dem Justizdienste angehörende Staatsbeamte*), a dla pewnych przed-

O ile ministerstwo sprawiedliwości z prawa tego nie korzysta, o tyle mają zastosowanie powyżej przytoczone przepisy o dwuletniej praktyce (o ile ta przed 1 stycznia 1898 rozpoczęta została), względnie mają zastosowanie ogólne przepisy o trzyletniej służbie przygotowawczej.

miotów egzaminu szczególniej uzdolnieni, wreszcie adwokaci i profesorowie uniwersytetu¹⁾. Ci ostatni jednak tylko wówczas, jeżeli się znajduje uniwersytet w siedzibie odnośnego sądu kraj. wyższego. Nadto, aby wymagania przy egzaminie sędziowskim były wszędzie jednakie, może M. S., oprócz wspomnianych osób, zamianować członkami komisji egzamin. i inne odpowiednio uzdolnione osobistości. Zwłaszcza tyczy się to członków sądu najwyższego, generalnej prokuratury państwa i urzędników ministerstwa sprawiedliwości. (Schauer III str. 50). Ustny egzamin sędziowski składa się przed pięciu członkami komisji egzaminacyjnej. Przewodniczący i jeden z członków komisji winni należeć do grona urzędników sędziowskich powołanych na członków komisji egzaminacyjnej, jeden zaś członek komisji powinien być powołanym z pomiędzy adwokatów będących członkami komisji.

Kandydaci, którzy przy egzaminie sędziowskim uznani zostali za nieuzdatnionych, mogą raz jeszcze tenże egzamin powtórzyć. Minister sprawiedliwości może, na wniosek prezydenta sądu krajowego wyższego, złożyć z urzędu auskultantów sądowych, którzy w ciągu roku, po zakończeniu przygotowanej służby sędziowskiej, nie złożyli egzaminu sędziowskiego, wzgl. przy powtórnym egzaminie sędziowskim, zostali także uznani za nieuzdatnionych. (§ 14 u. o. O. s.). Egzamin sędziowski zastępuje egzamin notaryalny (§ 6 ord. notar.) i (zarówno jak egzam. adwokacki i notaryalny) egzamin dla urzędników ksiąg gruntowych (§ 9 rozp. mini. z 18 lipca r. 1897, L. 170 D. p. p.), niemniej też egzamin kancelaryjny II-gi i I-szy (§ 7, 8 i 9 rozp. min. z 18 lipca r. 1897, L. 170 D. p. p.).

Bliższe postanowienia co do odbywania, urzędzenia egzaminu sędziowskiego, niemniej co do toku czynności komisji egzaminacyjnej wyda minister sprawiedliwości (§ 13 ust. 2 u. o. O. s.).

¹⁾ § 13 u. o. O. s. nie czyni różnicy między profesorami zwyczajnymi a nadzwyczajnymi (inaczej § 4 u. o. O. s.)

Kandydaci, którzy przy egzaminie sędziowskim uznani zostali za uzdatnionych, a nadto mają inne warunki wyżej pod *a* i *b* podane — posiadają uzdolnienie na urząd sędziowski, w następstwie czego na tych podstawach mogą uzyskać posadę adjunkta sądowego i każdą wyższą od tejże posadę sędziowską.

Wszystkie te warunki uzyskania posady sędziego mogą być zastąpione inną kwalifikacją o tyle, o ile na to ustawa wyraźnie pozwala. I tak: 1. Uzdolnienie na urząd sędziego posiada nadto każdy zwyczajny publiczny profesor wydziału prawa i administracyi na jednym z uniwersytetów znajdujących się w krajach reprezentowanych w Radzie państwa (§. 4 u. o. O. s.). Odrębna ustawa bliżej określi, w jaki sposób będzie możliwem połączenie wspomnianych dwóch zawodów (Motywa proj. rząd. do u. o. O. s., mianowicie do §§. 4 do 15). Przepis powyższy jest zapożyczony z ustawodawstwa niemieckiego. Przyznanie uzdolnienia na urząd sędziego zwyczajnym profesorom wydziału prawa, a tem samem umożliwienie wprowadzenia czynnika fachowego teoretycznego wykształcenia pomiędzy jurystów praktycznych, rokuje niewątpliwie korzyści i dla teorii i dla judykatury. Teoretyk będzie pragnął zdobyć umiejętności prawnej użytkować, przy praktycznem zastosowaniu ustaw; z drugiej strony teoretyk, będąc w ścisłej łączności z życiem praktycznem, będzie mógł w całej pełni korzystać z obfitej w pouczające przypadki prawne praktyki sądowej.

2. Egzamin adwokacki z dobrym skutkiem złożony, zastępuje również egzamin sędziowski. W następstwie czego ten kto złożył egzamin adwokacki, ma tem samem również uzdolnienie na urząd sędziego (§. 4. u. o. O. s.).

3. Celem ułatwienia przejścia osobom, które złożyły egzamin notaryalny z dobrym skutkiem, do zawodu sędziowskiego, wolno będzie, aż do końca roku 1901, wspomnianym osobom poddać się egzaminowi dodatkowemu z ustawodawstwa procesowego cywilnego, niemniej karnego, o ile toż

ostatnie (ust. karne) nie było już przedmiotem egzaminu notaryalnego¹⁾. Egzamin ten składa się ustnie i pisemnie według przepisów poprzednio obowiązujących dla egzaminów sędziowskich (§. 1. R. M. z 5 grudnia r. 1896 L. 24491). Egzamin notaryalny wraz z dodatkowym egzaminem zastąpi egzamin sędziowski (§. 93. u. o. O. s., powyżej przytoczone rozp. min., niemniej §. 3 ces. rozp. z 11 lipca r. 1898 Nr. 125 d. p. p.).

Zastanawiając się nad wymogami uzyskania posady sędziego, wspomnieć także należy o wymogach uzyskania posady sędziego fachowego stanu obywatelskiego.

Do uzyskania tego rodzaju posady upoważniony jest każdy nieposzlakowany krajowiec (*unbescholtener Inländer*), który ze względu na swe powołanie posiada dokładną znajomość stosunków handlowych, żeglugi, lub górnictwa, a nadto rozporządza znajomością odnośnych ustaw i zwyczajów. Musi liczyć lat 30 życia i nie być ograniczonym ustawą, lub sędziowskiem rozporządzeniem, ani w swoich prawach obywatelskich, ani w rozporządzaniu swoim majątkiem. Sędziów fachowych stanu obywatelskiego mianuje się na lat trzy; urząd ich jest urzędem honorowym. Obowiązku przyjęcia tego urzędu ustawa na nikogo nie nakłada (§. 20 u. o. O. s.). Sędziów fachowych stanu obywatelskiego z koła znawców górnictwa, mianuje minister sprawiedliwości w porozumieniu z ministrem rolnictwa; zaś sędziów fachowych ze stanu kupieckiego, niemniej z pomiędzy znawców żeglugi mianuje minister sprawiedliwości w porozumieniu z ministrem handlu. Fachowi sędziowie stanu obywatelskiego z grona znawców górnictwa, mianowani zostają wskutek motywowego przedstawienia (*gutächtlichen Vorschlag*) właścicieli górniczych i hutniczych pewnego okręgu, tudzież osób zatrudnionych przy ruchu takichże zakładów. (§. 1 R. m. z 1 czerwca r. 1897 L. 128 d. p. p.). §§. 3 do 11 tegoż R. m. określają: W jaki sposób przez głosowanie powołanych osób należy złożyć wspomnianą opinię? Natomiast

¹⁾ Ograniczenie to tyczy się tych, którzy zdali egzamin notaryalny w okręgu sądu kraj. wyż. w Zadarze (§. 1. R. m. S. z d. 5 grudnia r. 1896 L. 24491).

mianowanie fachowych sędziów obywatelskich ze stanu kupieckiego, lub znawców żeglugi następuje wskutek motywowanego przedstawienia Izby handlowej i przemysłowej odnośnego okręgu. Czwartą część fachowych sędziów ze stanu kupieckiego, względnie i znawców żeglugi dla każdego trybunału ustanowić się mających — zamianować należy z pomiędzy osób zostających w służbie kupieckiej, względnie i żeglarskiej (prokuratorów, dysponentów, dyrektorów, agentów generalnych, pełnomocników generalnych większych przedsiębiorstw, mianowicie towarzystw akcyjnych i t. d.). §§. 3 do 9 R. M. S. z 1 czerwca r. 1897 L. 129 d. p. p. bliżej określają: W jaki sposób powinno być złożone przedstawienie motywowane przez Izbę handlową i przemysłową?

II. Warunki uzyskania posady urzędnika kanc. sąd. Urzędnicy kancelaryjni powinni przedewszystkiem uczynić zadość wymogom, które przy uzyskaniu posady sędziowskiej powyżej, jako »ogólne« wymieniono, niemniej wymogom, które w §. 5 R. M. S. z d. 18 lipca r. 1897 L. 170 d. p. p. (tak zw. ord. person. kanc.) są przytoczone. Nadto do uzyskania pewnych posad urzędników kancelaryjnych potrzeba ponad wymogi wspomniane, jeszcze pewnych ściśle oznaczonych wymogów.

Zastanawiając się nad tą kwestyą winniśmy odróżnić kilka grup urzędników manipulacyjnych:

1. Naczelnikiem (dyrektorem) i kierownikiem kancelaryi sądowej, dalej urzędnikiem egzekucyjnym i asystentem kancelaryjnym może zostać tylko ten, kto ukończył szkoły średnie i zdał drugi egzamin kancelaryjny z dobrym postępem (§. 18 nor. jur. i §. 6 ord. pers. kanc.).

2. Kancelistą lub oficyałem kancelaryjnym może zostać ten, kto złożył pierwszy egzamin kancelaryjny. (§. 6 ord. person. kancel.).

3. Zastępcą dyrektora ksiąg gruntowych, prowadzącym księgi gruntowe, lub urzędnikiem kancelaryjnym, który musi posiadać uzdolnienie do prowadzenia ksiąg gruntowych, może tylko ten zostać, kto złożył pierwszy egzamin kancelaryjny

i egzamin do prowadzenia ksiąg gruntowych. Zaznaczyć jednak należy, iż do uzyskania posady dyrektora urzędu ksiąg gruntowych, potrzebnem jest nadto ukończenie szkół średnich (§. 18 N. J. i §. 6 ord. person. kanc.).

Od przedłożenia dowodu na złożony pierwszy egzamin kancelaryjny (w razie starania się o posadę kancelistów, oficyałów, lub prowadzących księgi) zwolnieni są:

a) Auskultanci i praktykanci prawa pozostający co najmniej od roku w służbie sądowej;

b) kandydaci wojskowi zaopatrzeni w certyfikat na posady urzędnicze, jeżeli przy wejściu w życie procedury cywilnej ze skutkiem już odbyli próbną praktykę przy sądzie;

c) ci, którzy z dobrym skutkiem złożyli drugi egzamin kancelaryjny (§. 50 u. o. O. s. i §. 7 ord. person. kanc.).

Od złożenia drugiego egzaminu kancelaryjnego są zwolnieni ci, którzy złożyli egzamin sędziowski; od złożenia zaś egzaminu do prowadzenia ksiąg gruntowych są ci zwolnieni, którzy złożyli jeden z praktycznych egzaminów sądowych (adwokacki, sędziowski i notaryalny, §§. 8 i 9 ord. person. kanc.).

Wreszcie wspomnieć należy, że przepisy o warunkach uzyskania posady pomocnika kancelaryjnego, woźnego, sług pomocniczych i posłańców sąd. obejmują §. 62 u. o. O. s. i §§. 10—15 wspom. ord. person. kanc.

§. 3. *O obowiązkach osób sądowych i o nadzorze nad nimi.* Przepisy dotyczące się obowiązków osób sądowych, a objęte §§. 45—51 i §. 59 pat. ces. z 3 maja r. 1853, Nr. 81, niemniej objęte rozporządzeniami (zwłaszcza rozp. min. z 11 listopada 1856, Nr. 212, rozp. min. z 2 stycznia r. 1867, L. 10317 z r. 1866) uzupełniającemi wspomniane przepisy, utrzymane zostały w swej mocy § 19 u. o. O. s., o ile wspomniane postanowienia wskutek późniejszych przepisów nie uległy pewnej zmianie.

Do najważniejszych obowiązków nałożonych na osoby sąd. zaliczyć należy:

1. Obowiązkiem jest sędziego wymierzać sprawiedliwość według ustaw (zasadniczych, państwowych i krajowych) ze

ściłą bezstronnością, a przytem załatwiać sprawy w sądzie wiszące z możebnym pospiechem.

2. W życiu domowem, jak i obywatelskiem zachowywać się bez zarzutu i unikać wszystkiego w urzędzie i poza urzędem, co byłoby zdolnem osłabić zaufanie w jego czynności urzędowe, lub narazić powagę stanu do którego należy. (Podolny przepis zawiera § 2 ust. z 21 maja r. 1868, N. 46 D. p. p.).

3. Zajęcia uboczne, na które specjalne rozporządzenia urzędnikom państwowym wyjątkowo pozwalają, nie powinny nigdy wywierać ujemnego wpływu na stosunek służbowy.

4. Urzędnikom sądowym nie wolno przyjmować podarunków ze względu na ich urząd, i to ani pośrednio, lub bezpośrednio ofiarowanych, ani przed, lub po ukończeniu czynności urzędowej. Również, wśród tych samych okoliczności, nie wolno im przysparzać sobie żadnych korzyści pod żadnym pozorem.

5. Osoby sądowe ze względu na czynności w sądzie przedsiębrane obowiązane są do niezłomnej miłkliwości wobec każdego, któremu nie są obowiązane złożyć urzędowych doniesień.

6. Urzędnicy sędziowscy, którym wykonywanie urzędu sędziowskiego poruczono, winni unikać wyjawienia swego zapatrywania co do spraw prawnych wiszących, albo też co do prawdopodobnego ich wyniku. (Podobny przepis zawiera §. 82 ust. 3 J. S.).

Już powyżej mówiąc o stosunku rządu do sądu zaznaczono, iż istnieją osobne władze administracyjno-sądowe, których zadaniem jest czuwać nad tem, aby w sądach wymiar sprawiedliwości był zapewniony, a osoby sędziowskie należycie pełniły swe obowiązki. I tak:

1. Bezpośredni nadzór służbowy nad sądami powiatowymi należy do sądów kolejalnych I instancyi i tychże prezydentów (§. 74 u. o. O. s.).

2. Bezpośredni nadzór służbowy nad sądami kolejalnymi I instancyi służy sądom krajowym wyższym. Sądy krajowe wyższe i tychże prezydenci winni także nadzór swój

rozebrać nad tokiem czynności sądów powiatowych, położonych w ich okręgach (§. 74 u. o. O. s.).

3. Ministrowi sprawiedliwości służy bezpośredni nadzór nad sądami kraj. wyższymi, niemniej ogólny zwierzchniczy nadzór nad wymiarem sprawiedliwości przez wszystkie sądy, w krajach reprezentowanych w Radzie państwa (§. 74 u. o. O. s.). Sądy w sprawach dotyczących się administracji sądowej, podlegają ministrowi sprawiedliwości (§. 73 u. o. O. s.). Prawo nadzorowania powyższych władz polega przede wszystkim na przestrzeganiu należytego pełnienia obowiązków służbowych, na przytrzymaniu do wykonania obowiązków i usunięciu dostrzeżonych braków. We wykonywaniu tegoż prawa może min. spraw. względnie sądy wyższe wobec siebie podwładnych sądów — dawać tymże nagany (*Rügen*), niemniej zmuszać urzędników sędziowskich i kancelaryjnych do spełniania obowiązków, przez nakładanie na nich nawet kar pieniężnych (§. 42 ust. z 27 maja r. 1868, Nr. 46 D. p. p., niemniej §§. 76, 77 i 63 ust. 2 u. o. O. s.).

Najważniejszymi środkami umożliwiającymi wykonanie wspomnianego prawa nadzoru są:

1. Przegląd aktów przedłożonych sądom wyższym w toku instancyi, przy sposobności wniesionego środka prawnego. Z tego środka korzystać mogą sądy koleg. I instancyi, wobec sądów powiatowych w ich okręgach położonych; sądy kraj. wyższe zaś wobec sądów koleg. I instancyi w ich okręgu położonych (§. 409 J. S.). Sąd najwyższy może w razie dostrzeżonych wadliwości w toku czynności sądów I lub II instancyi też zganić i ministra sprawiedliwości uwiadomić o dostrzeżonych wadliwościach i o potrzebnych odpowiednich zarządzeniach mogących służyć do ich usunięcia (§. 77 u. o. O. s.).

2. Sprawozdania z wizytacji (lustracji) sądów. — Wizytacje winny się odbywać w pierwszych pięciu latach po wejściu w życie nowego ustawodawstwa procesowego o ile możliwości co rok, później zaś co najmniej co lat dwa (§. 75 u. o. O. s.). Specyalne w tym względzie przepisy zawierają §§. 410—414 J. S.

3. Wglądanie w akta sądów powiatowych, zwłaszcza przez prezydenta sądu wyższego, lub też przez sąd kraj. wyższy.

4. Żądanie osobnych sprawozdań w poszczególnych sprawach.

5. Zarządzenie szczególnych urzędowych badań przez urzędników sędziowskich wydelegowanych w tym celu przez upoważnioną władzę i t. d.

§. 4. *O naruszeniu obowiązków ze strony osób sądowych.*

A) Przepisy określające skutki naruszenia obowiązków przez osoby sądowe, które do urzędników sędziowskich zaliczyć należy — zawiera ustawa o władzy dyscyplinarnej nad osobami sędziowskimi z 21 maja r. 1868 Nr. 46 D. p. p. Ustawa wspomniana zna przewinienia służbowe i występki służbowe. Niemniej ustawa ta odróżnia kary porządkowe i dyscyplinarne.

Do kar porządkowych należy upomnienie i nagana (§. 3 powołanej ustawy).

Do drugich t. j. kar dyscyplinarnych należą:

α) Przeniesienie w równej randze na inne miejsce bez prawa domagania się zwrotu kosztów przeniesienia. Dla zaostrożenia tejsze kary może sąd dyscyplinarny z tą karą połączyć zmniejszenie płacy — co jednak nie może przenosić $\frac{1}{3}$ części płacy rocznej, również nie może trwać dłużej nad lat trzy.

β) Przeniesienie w stan spoczynku na czas nieoznaczony z uszczupleniem pensji emerytalnej z ustawy się należącej. Uszczuplona pensja emerytalna nie może jednak przenosić $\frac{2}{3}$ części pensji emerytalnej z ustawy się należącej. γ) Złożenie z urzędu, przez co także traci się prawo do tytułu i do emerytury (§. 6 powoł. ustawy).

Kary porządkowe (upomnienie i nagana) mają prawo wymierzać: Naczelnik każdego sądu, wobec urzędników sędziowskich (samoistnych i pomocniczych) dotyczącego sądu, a jemu podwładnych; prezydenci pierwszej instancji, wobec wszystkich sędziów powiatowych urzędujących w odnośnym okręgu sądu kolegiального; prezydenci sądu krajowego wyższego wobec podwładnych prezydentów I instancji (§. 4 pow.

ust.). Nagana może być tylko udzieloną po daniu sposobności odnośnemu urzędnikowi sędziowskiemu do usprawiedliwienia się (§. 3 ust. ost. powoł. ustawy.) Z powodu udzielonego napomnienia nie można się odwoływać. Natomiast z powodu udzielonej nagany, można się odwołać w dniach ośmiu do prezydenta sądu przełożonego, a w razie udzielenia nagany przez prezydenta sądu najw. do ministra sprawiedliwości (§. 5 wspom. ustawy). Karę dyscyplinarną może wymierzyć tylko właściwy sąd (senat) dyscyplinarny po przeprowadzeniu ustnej rozprawy (§. 7 powoł. ust.).

Właściwymi sądami czyli senatami dyscyplinarnymi są:

1. Sąd najwyższy dla urzędników sędziowskich jemu podwładnych (prezydentów senatu, radców dworu i urzędników sędziowskich pomocniczych), tudzież dla prezydentów, wiceprezydentów i radców sądów kraj. wyższych, wreszcie dla prezydentów i wiceprezydentów sądów koleg. I. instancyi.

2. Sądy kraj. wyższe dla wszystkich innych urzędników sędziowskich. Senat dyscyplinarny składa się w sądach krajowych wyższych z czterech, w sądzie najwyższym z ośmiu członków pod przewodnictwem prezydenta odnośnego sądu, lub tegoż zastępcy. Rozprawę przed senatem dyscyplinarnym poprzedza zwyczajne śledztwo. Rozprawa jest tajną. Postępowanie opiera się na zasadach postępowania karnego.

Od orzeczenia senatu dyscyplinarnego sądu kraj. wyższego może się odwołać w dniach ośmiu, tak odnośny urzędnik sędziowski, jak i starszy prokurator państwa. Odwołanie załatwia senat dyscyplinarny najwyższego sądu (§. 24 ust. 2 pow. ustawy). Przeciwko orzeczeniom senatu dyscyplinarnego najwyższego sądu niema żadnego środka prawnego (§. 24 ust. 1 pow. ustawy). Powyższe przepisy mają także zastosowanie do sędziów fachowych stanu obywatelskiego (§. 21 u. o. O. s.).

B) Co do urzędników nie sędziowskich i służby sądowej zawiera rozdział III. u. o. O. s. w §§. 63 do 72 specjalne postanowienia dotyczące się władzy porządkowej i dyscyplinarnej nad temiż osobami sądownymi.

Przepisy te wprowadzają, tak kary porządkowe, jak i kary dyscyplinarne. Prawo nadzoru nad urzędnikami nie sędziowskimi, nad kancelaryjnymi pomocnikami i nad służbą sądową w sądach powiatowych, służy sędziemu powiatowemu w porozumieniu z tym sędzią. któremu odnośna osoba (urzędnik, pomocnik kancelaryjny, względnie sługa) przydzieloną została. Natomiast w sądach koleg. nadzór wspomniany wykonywanym bywa przez prezydenta sądu koleg. łącznie z urzędnikiem sędziowskim samodzielny, lub pomocniczym w tym celu przez prezydenta sądu wyznaczonym (§. 63 u. o. O. s.).

Ze wzmiankowanego prawa nadzoru wypływa prawo wymierzania kar porządkowych, a mianowicie prawo udzielania ostrzeżeń, nagan i wymierzania kar pieniężnych,¹⁾ Kary pieniężne mogą być wymierzone celem przynaglania we wykonywaniu czynności urzędowej. Przed udzieleniem nagany i nałożeniem kary pieniężnej, należy dać sposobność obrony interesowanemu; niemniej przy karach pieniężnych zagrożenie winno wyprzedzać nałożenie tychże kar. We wspomnianych także dwu przypadkach (nagana i kara pieniężna) służy środek prawny zażalania (w ciągu dni 8) u prezydenta sądu przełożonego. W razie zaś, gdyby orzeczenie wydane zostało przez prezydenta najw. sądu — służy środek prawny zażalania u ministra sprawiedliwości.

Kary dyscyplinarne winny być wymierzone, jeżeli kary porządkowe okazują się być bezskuteczne, lub jeżeli chodzi o występki służbowy — po myśli §. 64 u. o. O. s.. Do kar dyscyplinarnych należą:

- a) Uszczuplenie płacy. Toż jednak nie może przewyższać $\frac{1}{4}$ części płacy rocznej i nie może trwać ponad trzy lata;
- b) opóźnienie w postąpieniu do wyższego stopnia płacy — jednak nie na dłużej, jak na lat pięć;

¹⁾ R. M. S. z 9 maja r. 1898 L 5972 (Dz R. M. S. Nr. IX z r. 1898) określa sposób użycia nałożonych kar po myśli § 63 ust. 2 u. o. O. s.

e) przeniesienie na inną posadę służbową bez prawa żądania zwrotu kosztów przeniesienia;

d) przeniesienie w stan spoczynku na czas nieoznaczony z uszczupleniem pensji emerytalnej, z ustawy się należącej. Uszczuplenie to może sięgać najwyżej do połowy wspomnianej pensji emerytalnej — a najmniej do $\frac{2}{3}$ części tejże pensji;

e) Złożenie z urzędu.

Kary dyscyplinarne wymierzane bywają przez komisye dyscyplinarne ustanowione przy sądzie kraj. wyższym i najwyższym, składające się z czterech członków i z przewodniczącego. Komisya dyscyplinarna rozstrzyga po wysłuchaniu prokuratora starszego, względnie generalnego. Szczegółowe przepisy zawierają powyżej powołane §§. 63—72 u. o. O. s.

O środkach dyscyplinarnych przeciwko kandydatom wojskowym, jako kandydatom kancelaryjnym, niemniej o środkach dyscyplinarnych przeciwko praktykantom kancelaryjnym stanowią specjalne przepisy objęte §§. 29 do 31 ord. kanc. person.

C) Co do praktykantów prawa zaniedbujących, lub naruszających ślubowane przez nich obowiązki zawiera specjalne przepisy §. 17 ust. 3 u. o. O. s. Jeżeli praktykanci prawa zaniedbują obowiązków, albo wykraczają przeciw obowiązkom swoim, wówczas należy tychże przytrzymać do wypełnienia ich obowiązków przez odpowiednie napomnienia. Jeżeli napomnienia nie pomogły, albo jeżeli chodzi o cięższe naruszenie obowiązków, wówczas może sąd krajowy wyższy wykluczyć praktykanta prawa od czerpania praktyki w sądzie, w którym jest zajęty, z tym skutkiem, że ani nie będzie mógł jej tamże dalej odbywać ani też nie będzie mógł w tymże sądzie znowu praktyki czerpać. W przypadkach nader ciężkiego naruszenia obowiązków, może być praktykant prawa wyłączonym ze wszystkich sądów odnośnego okręgu sądu kraj. wyższego. Przeciw wyłączeniu może być w 14 dniach wniesione zażalenie do ministra sprawiedliwości. (Schauer III. str. 54 i 55). Z przepisu powyższego widoczne, iż skoro praktykanci prawa nie są urzędnikami państwowymi — przeto nie mogą być do nich

zastosowane, ani postępowanie dyscyplinarne przepisane dla urzędników sędziowskich, ani też dla urzędników manipulacyjnych. W następstwie tego wprowadzono co do praktykantów prawa zaniedbujących lub naruszających obowiązki, postępowanie odrębne, mające charakter postępowania porządkowego (droga administracyjna), czego najlepszym dowodem ta okoliczność, iż środek prawny od orzeczenia sądu kraj. wyższego ma załatwić minister sprawiedliwości.¹⁾

Tytuł II. Podział i skład sądów zwyczajnych.

Tok instancyj w sądach zwyczajnych.

§. 1. *Sądy zwyczajne i ich podział.* Do sądów zwyczajnych zalicza norma jur. w §. 1 następujące sądy, a mianowicie: Sądy powiatowe, sądy powiatowe dla spraw handlowych i morskich, sądy obwodowe wzgl. krajowe, sądy handlowe, handlowe i morskie, sądy kraj. wyższe i najwyższy sąd²⁾. Wyczerpujące wymienienie sądów zwyczajnych w §. 1 nor. jur. ma nad wyraz doniosłe znaczenie dla nowego ustawodawstwa procesowego. Jak bowiem widocznem z art I. wszystkich trzech procesowych ustaw wprowadczych, niemniej, jak to widocznem, z tytułu samej normy jur., — przepisy normy jur., kodexu proc. cyw. i ordynacji egzekucyjnej wraz z ich ustawami wprowadczemi, mają wyłącznie zastosowanie do sądów zwyczajnych, a więc sądów powyżej wymienionych. Wyjątkowo tylko w niektórych art. ustaw wprowadczych jest także wzmianka o sądach, lub instytucjach, które nie należą do sądów zwyczajnych (Art. III., IV., VI. ust. 1. 3, nor. jur.,

¹⁾ Podobny przepis istniał w dawniejszem ustawodawstwie (§. 4 ust z 10 września r. 1885 Nr. 136 D p. p.).

²⁾ Horten j. w. str. 72 Schrutka. Die Umgestaltung der Gerichtsverfassung durch den Entwurf eines Gesetzes über die Ausübung der Gerichtsbarkeit und die Zuständigkeit der ordentlichen Gerichte in bürgerlichen Rechtssachen. Berlin 1894 str. 10 i dalsze.

dalej art. XII. do XXVII. ustawy wprowadzającej kodeks procedury cyw. i kilka innych).

Do sądów tut. (nie podpadających pod pojęcie sądów zwyczajnych), niemniej do władz i organów tut., którym sprawy prywatne do załatwienia przydzielone zostały zaliczamy: Sądy przemysłowe (art. XIII. ust. wpraw. N. J., §. 3 i inne ust. o sąd. przem.), sądy polubowne stałe (art. XIII. ust. wpraw. N. J.), władze administracyjne (§. 42 N. J. i art. 15 ust. zasad o władzy sędz.), najwyższy urząd marszałkowski (widocznem z d. n. z 2 września r. 1839, Nr. 375 i z 14 października r. 1785, Nr. 481 D. p. p.), sądy nadłabiańskie cłowe (art. VI. l. 3 ust. wpraw. N. J.). Sądów konsularnych tutaj nie wymieniamy, skoro one wogóle nie są sądami tutejszymi, tylko sądami austriacko-węgierskimi (ust. z 30 sierpnia r. 1891, Nr. 136 D. p. p.).

Wytknięcie granicy między zakresem działania sądów zwyczajnych a innych sądów, instytucji i władz należy do nauki o właściwości sądów.

Sądy zwyczajne podzielić możemy: 1) Ze względu na ich skład, na kolegialne i jednoosobowe.

W sądach kolegialnych wykonywa władzę sędziowską kilku sędziów łącznie, jako organiczna całość (w senatach); natomiast w sądach niekolegialnych, czyli w sądach jednoosobowych, wykonują funkcye sędziowskie sędziowie, jako sędziowie samodzielni.

Według N. J. (§. 1) sądami koleg. I instancji są: Sądy obwodowe, krajowe, handlowe, wreszcie handlowe i morskie, sądy krajowe wyższe i najwyższy sąd w Wiedniu.

Sądami jednoosobowymi są: Sądy powiatowe i powiatowe dla spraw handlowych i morskich.

Zastanawiając się pod względem terytoryalnym nad ciągłością władzy tychże sądów zaznaczyć należy, iż na wszystkie kraje reprezentowane w Radzie państwa jest jeden sąd najwyższy i kasacyjny w Wiedniu (§. 1 pat. ces. z 7 sierpnia r. 1850, Nr. 325 D. p. p. i art. 12 ust. zasad. o wł. sędziowskiej). Cały wspomniany obszar krajów tut. rozpada się obecnie

na 9 sądów krajowych wyższych, a mianowicie: 1) w Wiedniu dla Austrii powyżej i poniżej Anizy, niemniej dla księstwa Solnogrodzkiego; 2) w Gracu dla Styrii, Karyntyi i Krainy; 3) w Pradze dla Czech; 4) w Bernie dla Morawy i Śląska; 5) w Insbruku dla Tyrolu i ziemi Przedarulańskiej; 6) w Tryeście dla Gorycyi, Gradyski, Istrii i Tryestu; 7) we Lwowie dla wschodniej Galicyi i Bukowiny; 8) w Krakowie dla zachodniej Galicyi; 9) w Zadarze dla Dalmacyi (rozp. min. spraw wewn., sprawiedliwości i skarbu z dnia 19 stycznia 1853, utrzymane w swej mocy §. 48 u. o. O. s.). Z dniem 1 stycznia 1898 ustał dotychczasowy zakres działania najwyższego sądu we Wiedniu i sądów kraj. wyższych we Wiedniu, Tryeście, Zadarze i we Lwowie, jako III, względnie II instancyi, tyczący się sądownictwa konsularnego w sprawach cywilnych (§. 2 rozp. min. sprawiedl. z 30 lipca r. 1897 Nr. 179 i ust. z 30 sierpnia r. 1891 Nr. 136 D. p. p.).

Okręgi sądów krajowych wyższych rozpadają się znowu na pewną ilość okręgów sądów koleg. I instancyi. Wreszcie okręgi sądów koleg. I instancyi (sądów obwodowych wzgl. krajowych) dzielą się znowu na szereg okręgów sądów powiatowych.

2) Dzielimy sądy ze względu na przedmiot władzy sędziowskiej, na sądy osobowe, rzeczowe i kauzalne, według tego: Czy właściwość sądu jest zawisłą od miejsca, gdzie się znajduje osoba pozwanego, czy od położenia rzeczy zmysłowej, czy też wreszcie od rodzaju sprawy?

3) Znany jest podział sądów ze względu na stosunek pod i nadrzędności na sądy wyższe i niższe.

§. 2. *Skład sądów zwyczajnych.* 1. Sądy powiatowe. (*Bezirksgerichte*).

Każdy sąd powiatowy składa się ze sędziego powiatowego (naczelnika sądu pow.) i potrzebnej ilości sędziów samodzielnych. Nadto w miarę potrzeby, winni być przydzieleni także sędziowie pomocniczy (§. 24 u. o. O. s.). Przy sądach pow. kancelaryę sądową tworzą urzędnicy kancelaryjni i pomocnicy

kanc. W miarę czynności można ustanowić kierujących urzędników kancelaryi sądowej (§. 49 u. o. O. s.).

W miejscach siedziby sądu obwodowego względnie krajowego, również urzęduje sąd powiatowy obok sądu obwodowego wzgl. krajowego. Sądy te, jako sądy cywilne — mają tenżesam zakres działania, jak inne sądy powiatowe. Ta jednak zachodzi różnica pod względem organizacji, między wspomnianymi sądami powiat., a innymi sądami powiat., iż sądom powiat. znajdującym się w siedzibie sądu obwodowego, lub krajowego, przydziela naczelnik sądu obwodowego wzgl. krajowego tylu urzędników sędziowskich, ilu potrzeba z grona urzędników sędziowskich sądu obwodowego wzgl. krajowego, upoważnionych do samoistnego sprawowania urzędu sędziowskiego (§. 5 ust. ost. N. J.).

Naczelnikiem sądu powiatowego miejskiego może być tylko radca sądowy odnośnego sądu kolegiального I-szej inst. Sędziami samodzielnymi przy tego rodzaju sądach powiatowych mogą być tylko sekretarze sądu, (§. 25 u. o. O. s.). Również i siły kancelaryjne zostają, tego rodzaju sądom pow. miejskim czyli znajdującym się w miejscu siedziby sądu kolegiального, przydzielone ze stanu osobowego kancelaryjnego odnośnego sądu kolegiального I-szej instancji (§. 49 ust. 2 u. o. O. s.).

2. Sądy powiatowe dla spraw handlowych i morskich. (*Bezirksgerichte für Handels und Seesachen*).

Sądy tego rodzaju są ustanowione w miejscach, gdzie się znajdują sądy handlowe, wzgl. handlowe i morskie (Wiedeń, Praga i Tryest). Drogą rozporządzenia mogą być jednak takie sądy ustanowione także w innych miejscowościach, a tem samem nawet w miejscowościach, gdzie niema sądu koleg. I. instancji (§. 2 ust. 2 N. J.). W miejscach siedziby samoistnego sądu handlowego i morskiego (Wiedeń, Praga i Tryest) wybierze prezydent owych sądów, sędziów dla sądów powiat. dla spraw handlowych i morskich z grona urzędników sędziowskich sądu handlowego wzgl. handlowego i morskiego upoważnionych do samoistnego sprawowania urzędu

sędziowskiego (§. 6 ust. 1 N. J.). Jeżeli zaś sąd powiat. dla spraw handlowych i morskich nie znajduje się w miejscu siedziby sądu handlowego, względnie handlowego i morskogo, jednak znajduje się w miejscu siedziby sądu obwodowego, albo krajowego, wówczas obsadzenie tego sądu pow. dla spraw handlowych i morskich następuje w sposób podany co do obsadzenia sądów powiatowych miejskich. (§. 6 ust. 2 N. J., niemniej §. 49 u. o. O. s.).

3. Sądy obwodowe i krajowe. (*Kreisgerichte und Landesgerichte*).

Nowe ustawodawstwo procesowe zatrzymało podział sądów, na obwodowe i krajowe (15 sądów krajowych w krajach reprezentowanych w Radzie państwa), aczkolwiek niema właściwej różnicy w dzisiejszem ustawodawstwie pod względem zakresu działania (właściwość przedmiotowa), pomiędzy tymi dwoma rodzajami sądów kolejalnych (Mat. I. str. 32)¹⁾. §. 5 ust. 2 N. P. z 14 września r. 1852 ogłoszonego rozp. minister. z 19 stycznia r. 1853 Nr. 10 D. p. p. (utrzymane §. 48 u. o. O. s.) wyraźnie wypowiada zasadę tożsamości zakresu działania obu tych rodzajów sądów, o ile pewne sprawy według N. J. nie są zastrzeżone sądom krajowym. N. J. zaś żadnej w tym względzie różnicy nie wprowadza pod względem zakresu działania wspomnianych dwóch rodzajów sądów kolejalnych I. instancyi.

W skład sądu obwodowego wzgl. krajowego wchodzi prezydent, w razie potrzeby wiceprezydent²⁾, dalej radcowie

¹⁾ Canstein. (Lehrbuch des oester. Civilprozessrechtes i t. j. w. str. 91) przedstawia historyczne znaczenie podziału tegoż i stwierdza, iż na podstawie R. M. z 17 marca 1860, Nr. 67 d p. p. w szeregu prowincyj (tam, gdzie obowiązywała ustawa sądowa powszechna) sądy kraj. spełniają jurysdykcję tabularną i odnośną realną. Z istoty rzeczy nie tyczy się to król. Galicyi i W. Ks. Krakowskiego. Obacz także: Schrutka j. w str. 11.

²⁾ Wiceprezydenci tam tylko mogą być ustanowieni przy sądach koleg. I. instancyi, gdzie prezydent sądu koleg. I. inst. ma rangę V. (Obacz powyżej naukę o osobach sądowych).

sądowi, potrzebna ilość urzędników sędziowskich z głosem stanowczym, niemniej odpowiednia ilość urzędników sędziowskich pomocniczych. Kancelarya sądowa przy tychże sądach składa się z naczelnika, wymaganej ilości kierujących urzędników, z innych urzędników manipulacyjnych i pomocników kancelaryjnych. (§. 59 u. o. O. s.). Sądy handlowe (Wiedeń, Praga), wzgl. handlowe i morskie (Tryest) pod względem składu osobowego, odpowiadają sądom obwodowym wzgl. krajowym. (§. 9 powyżej wspom. pat. ces.).

4. Sądy krajowe wyższe. (*Oberlandesgerichte*).

Sąd krajowy wyższy składa się, z prezydenta, w razie potrzeby z wiceprezydenta (§. 1 N. P. powyż. powoł. z 14 września r. 1852) i stosownie do potrzeby obliczonej liczby radców sądu kraj. wyższego (radców starszych). Nadto celem prowadzenia protokółów z posiedzeń i wygotowywania powziętych uchwał ustanowieni są przy sądach kraj. wyższych sekretarze sądu wzgl. inni urzędnicy sędziowscy pomocniczy. Skład kancelaryi jest podobny, jak przy sądach koleg. I instancyi (§. 49 u. o. O. s.).

5. Najwyższy sąd w Wiedniu. (*Der Oberste Gerichts und Cassationshof*).

Najwyższy sąd składa się z pierwszego i drugiego prezydenta, pięciu prezydentów senatu, 48 radców (radców dworu) i potrzebnej ilości urzędników sędziowskich pomocniczych i kancelaryjnych (art. 12 ust. zasad. z 21 grudnia r. 1867 Nr. 144 D. p. p., §. 2 pat. ces. z 7 sierpnia r. 1850 Nr. 325 łącznie z art. XI ust. wpraw. N. J.). Najwyższy sąd we Wiedniu rozciąga swoją jurysdykcję na wszystkie kraje reprezentowane w Radzie państwa.

§. 3. *Tok instancyi sądów zwyczajnych* (Mat. I. str. 33 i dalsze, str. 686 i 687, Mat. II. str. 337¹⁾). Sądownictwo

¹⁾ Schrn̄tka j. w. str 11 i 12 Demelius. Der neue Civilprocess. 1898 str 20 i 21. Horten j. w. str. 100 do 103 Ostatni stara się nadwładzić podstawy prawne § 207 J. S., jako stojące w sprzeczności z §. 3 N. J. Zasadę wyrażoną w §. 207 i dalszych J. S. uważać należy za z u-

cywilne opiera się na zasadzie trzech instancyj. Prawidłowo sprawa cywilna może być przedmiotem rozpoznania w trzech sądach, które są wobec siebie w stosunku nadrzędności. Instancją pierwszą będzie ta władza sądowa w organizmie sądownictwa, która według ustaw procesowych w pierwszej linii, jest powołaną do udzielania pomocy prawnej.

Jako pierwsza instancja wykonywują orzecznictwo w sprawach cywilnych :

A. Sądy powiatowe i powiatowe dla spraw handlowych i morskich, niemniej,

B. sądy kolegalne I instancji a więc, obwodowe, krajowe, handlowe, handlowe i morskie.

ad A. Dla należytego zrozumienia toku instancji przy załatwianiu środków prawnych od wyroków i uchwał sądów powiatowych, już obecnie zaznaczyć należy, iż znamy sądy powiatowe, które spełniają jurysdykcję powszechną, a obok tejże wyjątkową, jak handlową i górnica (jest to reguła); nadto znamy sądy powiatowe handlowe i morskie, które tylko spełniają wyłącznie jurysdykcję handlową, wreszcie sądy powiatowe, które tylko spełniają jurysdykcję powszechną i wyjątkową górnica. Ostatni wypadek zachodzi w miejscowościach, gdzie istnieją samoistne sądy powiatowe handlowe i morskie, obok sądów powiatowych. Wówczas te ostatnie spełniają jurysdykcję całą z wyłączeniem jurysdykcji handlowej i morskiej, czyli spełniają jurysdykcję powszechną i górnica (n. p. sądy powiatowe we Wiedniu, Tryeście i Pradze).

Zastanawiając się nad tokiem instancji przy załatwianiu rekursów (wzgl. apelacji) od uchwał i wyroków sądów powiatowych, dwa odróżnić należy przypadki:

pełnie trafne analogicznie zastosowania zasad objętych §. 3 N. J, zwłaszcza uwzględniając stosunek samoistnych sądów powiatowych dla spraw handlowych i morskich do sądów handlowych (handlowych i morskich) wzgl. senatów handlowych sądów obwodowych (krajowych).

a) Rekursy od uchwał i wyroków, niemniej apelacje od wyroków, wydawanych przez sądy powiatowe wykonywujące jurysdykcję powszechną, a nadto i jurysdykcję wyjątkową i to jużto jurysdykcję handlową i górniczą, jużto tylko górniczą.

Omawiając to pytanie odróżnić należy: α) Środki prawne od uchwał wydanych przez wspomniane sądy powiatowe od β) środków prawnych (apelacja ewent. recurs) od wyroków tychże sądów.

ad α) Środki prawne (rekursy) od uchwał wspomnianych sądów powiatowych zawsze załatwiają sądy obwodowe wzgl. krajowe (w senatach cywilnych), w okręgu których leży odnośny sąd powiatowy.

ad β) Środki prawne od wyroków tychże sądów załatwia sąd obwodowy (krajowy), w okręgu którego leży odnośny sąd powiatowy, wzgl. senat handlowy (górnicy) sądu obwodowego (krajowego), jeżeli sąd powiatowy wydał wyrok z dodatkiem po myśli §. 446 k. p. c. »jako sąd handlowy i morski«, lub »jako sąd górniczy« (§. 3 N. J., §. 446 k. p. c. i §. 207 J. S.).

b) Rekursy od uchwał i wyroków, niemniej apelacje od wyroków wydanych przez sądy powiatowe dla spraw handlowych i morskich.

Środki prawne, tak od wyroków, jak i od uchwał wydanych przez sądy powiat. dla spraw handlowych i morskich, załatwia, jużto sąd handlowy, jużto sąd handlowy i morski, jużto wreszcie sąd obwodowy (krajowy) w senatach handlowych w miarę tego: Czy sąd pow. dla spraw handlowych i morskich leży w okręgu sądu koleg. I instancji, w którym znajduje się sąd handlowy wzgl. handlowy i morski — czy też leży w okręgu sądu obwodowego wzgl. krajowego (§. 3 N. J. i §. 207 J. S.).?

W trzeciej instancji środki prawne od wyroków i uchwał sądów pow. (ad. a. i b.) załatwia najwyższy sąd.

ad B. Środki prawne od wyroków i uchwał wydanych w I. instancji przez sądy koleg. I. instancji (obwodowe, krajowe, handlowe, handlowe i morskie) załatwiać będą w II. inst.

sądy kraj. wyższe w okręgu których leży odnośny sąd koleg. I. instancyi, wreszcie w III. instancyi najwyższy sąd w Wiedniu.¹⁾

Opisany tok instancyi (tak w przypadku *A*, jak i *B*) może odbyć sprawa cywilna w postępowaniu w sprawach spornych, jak i w postępowaniu w sprawach niespornych (Mat. I. str. 36)²⁾.

ROZDZIAŁ III.

O wykonywaniu sądownictwa.

Tytuł I. O wykonywaniu sądownictwa w ogólności.

Zastanawiając się nad wykonywaniem sądownictwa, odróżnić należy wykonywanie sądownictwa w sądach jednoosobowych, od wykonywania sądownictwa w sądach kolegialnych.

§. 1. *Wykonywanie sądownictwa w sądach powiatowych.* Sądownictwo w sądach powiatowych wykonywa sędzia powiatowy (naczelnik sądu pow.) i sędziowie samodzielni (*Einzelrichter*) w potrzebnej liczbie tam ustanowieni.

Przy sądach powiatowych ustanowienie jednego, lub więcej sędziów samodzielnych, jest nieodzownem następstwem przeprowadzania zasady ustności w procesie cywilnym. Skoro bowiem w postępowaniu ustnem wydaje orzeczenie sędziowskie jedynie i wyłącznie ten sędzia, który rozprawę ustną przeprowadzał (§. 412 k. p. c.), przeto też nie może być rozprawa

¹⁾ Zaznaczyć należy już obecnie, iż są wypadki, w których nawet w sądach zwyczajnych inny tok instancyi jest ustalony. I tak, w szeregu spraw sąd krajowy wyższy może jako I instancya występować, a mianowicie: W procesach syndykalnych (ust. z 12 lipca r. 1872, §§. 600 do 602 k. p. c., §. 80 N. J.), dalej w niektórych znanych ustawom przypadkach wykluczenia sędziego, w przypadkach delegacyi ze względów użyteczności (§. 31. N. J.), również także w niektórych przypadkach wniesienia skargi nieważności, lub skargi o wznowienie (§. 532 k. p. c) i t. d.

²⁾ Sperl j. w. str. 73.

ustna, wyprzedzająca wydać się mające orzeczenie, przeprowadzoną przez urzędnika sędziowskiego pomocniczego, gdyż ten jako sędzia orzekający występować nie może. W następstwie tego, omawiana rozprawa ustna w sądzie powiatowym będzie musiała być przeprowadzoną albo przez samego sędziego powiatowego (naczelnika sądu powiatowego), albo gdyby tego ilość spraw wymagała, przez innych urzędników sędziowskich (obok sędziego powiatowego), jako sędziów samodzielnych (Mat. I. str. 37, Schauer III. str. 22 i 23).

Sędziów samodzielnych ustanawia minister sprawiedliwości (pow. str. 102) na wniosek prezydenta sądu krajowego wyższego z liczby urzędników sędziowskich na urząd sędziego uzdolnionych i dla odnośnego sądu powiatowego mianowanych, (sekretarzy sądu i adjunktów sądowych na oznaczone miejsca mianowanych).

Przez ministra sprawiedliwości ustanowieni sędziowie samodzielni mogą wykonywać sądownictwo w sprawach cywilnych w całym zakresie, albo też tylko w oznaczonym zakresie czynności przez prezydenta sądu kraj. wyż. (§. 14 J. S.). I tak prezydent sądu kraj. wyż., może sędziom samodzielnym wyznaczyć zakres działania obejmujący tylko sprawy sporne lub niesporne. A nawet prezydent sądu krajowego wyższego może poruczyć poszczególnym do samodzielnego wykonywania urzędu sędziowskiego uprawnionym urzędnikom sędziowskim samodzielne załatwianie wszelkich spraw egzekucyjnych i hipotecznych, o ile też sprawy do sądów powiatowych należą — i to w ten sposób, że oni w tym sądzie wyłącznie te czynności załatwiać będą (§. 5 N. J. częściowo zmieniony przez §. 25 u. o. O. s. i §. 14 inst. sąd.). Rzecz tedy można, iż nowe ustawodawstwo procesowe zaprowadza nie tylko sędziów samodzielnych, co jest ze względu na zasadę ustności koniecznem, ale nadto wprowadza także sędziów samodzielnych fachowych, upoważnionych do załatwiania pewnego rodzaju spraw.

Oprócz sędziego powiatowego (naczelnika sądu) i potrzebnej ilości sędziów samodzielnych, mogą być w sądach po-

wiatowych ustanowieni, w miarę potrzeby, urzędnicy sędziowscy pomocniczy (§. 24 u. o. O. s.). Zwłaszcza przy załatwianiu spraw z dziedziny postępowania w sprawach niespornych i przy udzielaniu pomocy prawnej, mogą urzędnicy sędziowscy pomocniczy rozwijać korzystną działalność. Urzędnicy sędziowscy pomocniczy sądu powiatowego mogą być albo mianowani dla oznaczonego sądu powiatowego (sekretarze sądu, adjunkci sądowi), albo też mogą być przez prezydium sądu kraj. wyż. czasowo przydzieleni do pewnego sądu powiatowego z pomiedzy urzędników sędziowskich pomocniczych, mianowanych dla całego okręgu sądu kraj. wyż. (Schauer III. str. 76). Sędzia pow. (naczelnik sądu) prowadzi nadzór służbowy nad całym sądem pow. (§. 25 u. o. O. s. i §. 1 J. S.). Wobec sędziów samodzielnych prawo nadzoru sędziego powiatowego przejawia się jedynie w kierunku administracyjnym i co do władzy porządkowej.

Sędzia powiatowy obowiązany jest rozdzielić czynności urzędowe między sędziów samodzielnych i sędziów pomocniczych. Zasady pod względem rozdziału czynności podaje §. 19 J. S. Okoliczność, iż czynność prawna została przedsięwzięta przez innego sędziego samodzielnego (tego samego sądu powiatowego), niż tego sędziego samodzielnego, który według rozdziału czynności byłby powołanym do załatwienia tejże czynności — niema żadnego wpływu na ważność czynności urzędowej (§. 26 u. o. O. s. i §. 28 J. S.).

W zasadzie sąd powiatowy spełnia swoje czynności w miejscu swojej siedziby. Może jednak minister sprawiedl. polecić regularne odbywanie roków sądowych (dni urzędowych — *Amtstage*) poza miejscem siedziby sądu powiatowego. Przy wyjątkowym nawale pracy, może nawet zezwolić prezydent sądu koleg. I. instancyi na odbywanie jednego, lub więcej nadzwyczajnych roków sądowych. Miejsce, w którym odbywają się roki sądowe, uważa się ze względu na tamże załatwić się mające czynności — za miejsce siedziby odnośnego sądu pow. (§. 29 ust. ostatni U. o. O. s.). Dla osób, które nie mieszkają, ani w miejscu siedziby samego sądu, ani w jego

sąsiedztwie ułatwiają roki sądowe stosunek z tymże sądem, w szczególności mają one ułatwiać przedkładanie ustnych wniosków (Schauer III. str. 82, 83). Strony interesowane tak w sprawach spornych, niespornych, a nawet poczęści i w sprawach karnych, udając się na roki sądowe nie potrzebują odbywać dalekiej, lub uciążliwej podróży do sądu, przy czem mogą zaoszczędzić na czasie i na kosztach podróży (§. 57 J. S.).

Roki sądowe odbywa naczelnik sądu, lub na jego polecenie także i sędzia samodzielny odnośnego sądu pow. Zwyczajnie na roki sądowe wysyłać należy tylko takich sędziów samodzielnych, którzy jako sędziowie samodzielni mają prawo wykonywać swój urząd sędziowski we wszystkich sprawach należących do sądu powiatowego. Według potrzeby można dodać do pomocy sędziemu prowadzącemu roki sądowe, pomocniczego urzędnika sędziowskiego (§. 58 J. S.). §§. 57 do 59 J. S. dokładnie określają: Jakie czynności urzędowe mogą być przedsiębiorane podczas roków sądowych? I tak z czynności wkraczających w dziedzinę prawa procesowego cywilnego wolno podczas roków sądowych: 1. Podawać do protokołu skargi, prośby, wnioski i oświadczenia, które według ustawy ustnie wnosić wolno. 2. Wolno wręczać sędziemu wszelkiego rodzaju podania z wyjątkiem takich, któremi się składa do depozytu pieniądze, lub wartości pieniężne. Czasokresy wyznaczone do złożenia oświadczeń, do wnoszenia pism (*Schriftsätze*), lub też innych podań uważają się za dotrzymane, jeżeli oświadczenie złożone zostało do protokołu podczas roków sądowych, lub też odnośne podania wręczono sędziemu prowadzącemu roki sądowe. Zaznaczyć jednak należy, iż o pierwszeństwie w sprawach hipotecznych wniesionych podczas roków sądowych, czy to we formie podania, czy to we formie protokołowanych wniosków, rozstrzygać będzie dopiero chwila zaciągnięcia tychże podań wzgl. wniosków — do dziennika dla spraw hipotecznych prowadzonego przez odnośny sąd pow. (§. 57 J. S.). 3. Można przeprowa-

dzać dowody mianowicie ze świadków i znawców, przeprowadzać czynności sędziego wezwanego, niemniej można przeprowadzać czynności uwierzytelnienia. Podczas roków sądowych można tentować ugody po myśli §. 433 k. p. c., dalej przeprowadzać pierwsze posłuchanie, o ile w sądach pow. zarządzenie tegoż jest wskazane (§. 440 k. p. c.), można przygotować rozprawę ustną przez przesłuchanie stron w procesach rachunkowych, działowych familijnych i innych procesach w §. 245, l. 1 k. p. c. wymienionych. Również można podczas roków sądowych odbywać rozprawy co do tymczasowych zarządzeń i zaszczości wpadkowych tyczących się spraw wiszących w sądzie powiatowym (§. 57 J. S.). 4. Mogą się odbywać ustne rozprawy w spornych sprawach cywilnych (kontradyktoryjne), jeżeli ich załatwienie nie dopuszcza zwłoki, a bliskość pewnych miejscowości może mieć znaczenie dla przeprowadzić się mającej ustnej rozprawy, albo jeżeli jawienie się w sądzie pow. byłoby połączone dla stron, lub też choćby tylko dla jednej ze stron z dotkliwym uszczerbkiem w codziennym zarobku, a nadto w rozprawie biorą tylko udział osoby przebywające w odnośnej miejscowości (miejsce odbywania roków sądowych). Wtedy jednak tylko będzie można przeprowadzić wspomniane sprawy podczas roków sądowych, jeżeli sprawa sporna prawdopodobnie bez potrzeby odroczenia stanie się dojrzałą do rozstrzygnięcia. Tyczy się to zwłaszcza sporów o najem, dzierżawę, sporów o naruszenie w posiadaniu, spraw o ojcostwo i alimentację (§. 58 J. S.).

Oprócz tego mogą być załatwiane podczas roków sądowych sprawy wkraczające w dziedzinę postępowania w sprawach niespornych (§. 57 ust. 4 instr. sąd.), niemniej w dziedzinę postępowania karnego (§. 57 i 58 ust. 2 J. S.).

Roki sądowe powinny być obwieszczane w sposób określony §. 29 u. o. O. s. i §. 55 J. S.

§. 2. *Wykonywanie sądownictwa w sądach kolejalnych.*
I. W sądach obwodowych, krajowych, handlowych i morskich (koleg. I instancyi) sprawowanem bywa sądownictwo prawi-

UNIWERSYTETOWI · JAGIELLOŃSKIEMU
≈≈≈ W · JEGO · ROKU · JUBILEUSZOWYM
POŚWIĘCONE

dłowo w senatach (§. 7 Nor. Jur.), i to bez względu na to: Czy Sąd kolegialny I instancyi załatwia sprawę jako pierwsza, czy też, jako instancya druga.

Senaty cywilne są zebraniem sędziów samoistnych, o ściśle ustawą oznaczonej liczbie uczestników (jako organiczna całość), w celu wspólnego załatwiania spraw cyw., które im ustawy przydzielają.

Obok senatów w sądach kol. nadto jeszcze samoistni sędziowie sądu kolegiального I instancyi, jako sędziowie samodzielni (*Einzelrichter*) załatwiają pewne sprawy, lub tylko pewne czynności sądowe, i to albo zawsze, albo tylko od przypadku do przypadku, albo wreszcie zależnie od uznania prezydenta sądu kolegiального I instancyi. — Sędziowie samodzielni sądu kolegiального załatwiają samoistnie sobie przydzielone sprawy.

A) Sędziowie samodzielni w sądach kolegialnych I inst.

1) W sądach kolegialnych są ustanawiani w miarę potrzeby sędziowie samodzielni, i to do załatwienia pewnych spraw w całej ich rozciągłości, lub też tylko do załatwienia pewnej czynności sądowej. I tak:

a) Przy każdym nadarzającym się przypadku (a więc w razie potrzeby), winni być ustanawiani sędziowie samodzielni w sądach koleg. I instancyi, dla załatwiania spraw cywilnych, wywołanych wniesieniem skargi przez sędziego, lub przeciw sędziemu po myśli §. 79 nor. jur. (Mat. I 616, II 222 i 625)¹⁾, jednak z ograniczeniem do spraw drobiazgowych i o naruszenie w posiadaniu, tudzież do wydawania nakazów zapłaty w postępowaniu wezwawczem²⁾. Ponieważ sprawy wspomniane (drobiazgowo i o naruszenie w posiadaniu) należą do zakresu działania sądów powiatowych, a nadto mają ustawowo określony różny tok postępo-

¹⁾ Obacz naukę: O właściwości sądów, a zwłaszcza o sędzie szczególnym dla sędziów lub przeciw sędziom (§. 79 N. J.).

²⁾ Wyliczenie to jest wyczerpujące. I tak do spraw awizacyjnych przepis ten już nie ma zastosowania. (Odp. na pyt. do Art. XIV ust. wpraw. N. J.). Obacz również: Odp. na pyt. do §. 7 l. 1 N. J.

wania, przeto wprowadzając te sprawy wyjątkowo przed »forum« sądu koleg., starano się także zachować przy przeprowadzeniu procesu przed sądem kolegiąlnym tok postępowania przepisany dla sądów powiatowych (objęty §§. 448 do 460 k. p. c.). Funkcye sędziowskie spełnia w tym przypadku sędzia samodzielny w sądzie koleg. I instancyi (Mat. I 616), który jest członkiem senatu wzgl. przy sprawach post. wezwawczego przewodniczący senatu (Art. XIV I 2 ust. wpraw. Nor. Jur.). Z istoty rzeczy wynika, iż sędzia samodzielny w tym przypadku zastępując sąd powiatowy, będzie łączył w swojej osobie funkcye przewodniczącego senatu i funkcye senatu (§. 431 k. p. c.). W postępowaniu przed tymże sędzią samodzielnym nie obowiązuje przymus adwokacki (Art. XIV ust. wpraw. N. J.).

b) W sądach koleg. I instancyi mogą być ustanowieni sędziowie samodzielni do załatwiania (bez poprzedniej narady w senacie) wniesionych do sądu koleg. jako I instancyi spraw amortyzacyjnych i hipotecznych, tudzież podań o dozwole nie egzekucyi (§. 7 ust. 3 N. J.). Upoważnienie do wykonywania sądownictwa, i to w sprawach amortyzacyjnych i hipotecznych (tyczących się ksiąg gruntowych, tabularnych, górniczych, naftowych i kolejowych), jak niemniej upoważnienie do rozstrzygnięcia próśb o dozwole nie egzekucyi, mogą otrzymać tylko radcy sądowi i sekretarze sądu, o ile ci ostatni są wyposażeni w głos stanowczy w sprawach cywilnych. Wspomniane upoważnienie może być udzielone z tem ograniczeniem, że prezydentowi sądu mają być przedłożone przed wygotowaniem albo wszystkie, albo tylko pewne grupy uskutecz nionych załatwień, albo też tylko załatwienia merytorycznego znaczenia. Jeżeli prezydent sądu będzie miał pewne wątpliwości w poszczególnych przypadkach, wówczas winien zasięgnąć uchwały senatu. W skład tego rodzaju senatu powinien wejść odnośny sędzia samodzielny, jakoteż według możności członkowie sądu kolegiąln. I Inst., upoważnieni do wykonywania samodzielnego sądownictwa w sprawach tego samego rodzaju (§. 10 J. S.). Upoważnienie wspomniane może udzielić prezydent sądu koleg.

I instancji. Upoważnienie jest odwoławalne w każdej chwili. Jest obowiązkiem prezydenta sądu koleg. I instancji donieść o takim upoważnieniu prezydentowi sądu kraj. wyższego, który może według swojego uznania upoważnienie cofnąć, albo też zarządzić pewne zmiany w zakresie działania sędziego samodzielnego. Prezydent sądu krajowego wyższego może również zarządzić takie same ograniczenia (wywołanie uchwały senatu), jakie przysługują prezydentowi sądu kol. I inst. (§ 10 J. S.)¹⁾

2) W sądach koleg. I instancji, o ile one spełniają funkcje sądów handlowych (sądy samoistne handlowe wzgl. handlowe i morskie, niemniej sądy obwodowe wzgl. krajowe jako handlowe), winni być zawsze ustanowieni (przez prez. I instancji) sędziowie samodzielni, dla wydawania wekslowych nakazów zapłaty i dla wydawania nakazów zabezpieczenia wekslowego (Art. 25 i 29 U. W. i Mat. I str. 689 i 700). Czynności te powinien przedsięwziąć jeden z członków senatu, jako sędzia samodzielny (§. 7 ust. ost. Nor. Jur §. 10 u. ost. J. S.). Podobnie, jak w przypadku pod 1. b) przytoczonym, mają być i w omawianym przypadku ustanowieni sędziami samodzielnymi radcy sądowi i sekretarze sądu, wyposażeni w głos stanowczy (§. 10 J. S.).

B) *Senaty w sądach kolegialnych I instancji.* Przed upływem każdego roku winny być przez prezydenta sądu koleg. I instancji ustanowione, na czas trwania najbliższego roku, senaty powołane do wykonywania sądownictwa w sprawach cywilnych. I tak ustanowione być winny: Senaty orzekające (cywilne, handlowe wzgl. i górnicze), dalej senaty odwoławcze (cywilne, handlowe wzgl. i górnicze), wreszcie ewentualnie i senaty dla spraw sądownictwa dobrowolnego (§. 32 i 38 u. o O. s.)²⁾. Senaty ustanowione do wykonywania są-

¹⁾ Przepisy powyższe mają takie zastosowanie i do samoistnych sądów handlowych (Odp. na pyt. do §. 7 N. J.).

²⁾ Oprócz tego winny być ustanowione senaty dla spraw karnych, izba radna, senaty dla admin. sprawiedliwości i senaty dla spraw osobistych (§. 32 u. o O. s., §. 28 post. ces. z 3 maja r. 1853 Nr. 81 D. p. p.).

downictwa w sprawach cywilnych — są w zasadzie senatami stałymi, ustanowionymi na czas trwania roku. Senaty stałe nie są więc przypadkowym ustawowym związkiem kilku sędziów, — lecz są związkiem stałym, stanowiącym organiczną samoistną indywidualność. Ustanowienie stałych senatów jest następstwem zasady ustności, według której ci sami sędziowie winni być obecni podczas przeprowadzenia całej rozprawy (§§. 412, 138 k. p. c. i §. 7 J. S.). Nadto wprowadzenie stałych senatów wyklucza możliwe podejrzenie, jakoby przez składanie senatów dla każdej sprawy z osobna mógł być wpływ wywarty przez prezydenta sądu na wykonywanie sądownictwa w sprawach cywilnych. (Schauer III str. 88 i 89). Prezydent sądu koleg. może nawet zarządzić, aby w poszczególnych sprawach, w których już jedna rozprawa odbyła się, tenże sam senat nawet po upływie roku w dotychczasowym składzie rozprawiał i orzekał (§. 34 ust. 2 u. o O. s.)¹⁾.

Każdy z urzędników sędziowskich wyposażony w głos stanowczy w sprawach cyw. (radcowie sąd. i sekretarze sądu, którym głos stanowczy w sprawach cyw. udzielony został) — może być członkiem kilku senatów. Tyczy się to tak senatów cywilnych, jak handlowych, jak wreszcie i senatów górniczych (§. 32 u. o O. s.).

Oprócz przewodniczącego senatu i stałych członków tegoż winni być ustanowieni zastępcy dla przewodniczącego i dla stałych członków senatu, niemniej powinien być ustanowiony porządek, w jakim mają wstępować wspomnieni zastępcy do senatu. Ustanowienie przewodniczącego senatu i tegoż zastępców wymaga zezwolenia prezydenta sądu kraj. wyż. (§. 33 u. o O. s.).

W sądach koleg. I instancji senaty winny składać się z trzech członków, z których jeden jest przewodniczącym. Senaty wspomniane składają się z trzech członków, bez

¹⁾ §. 34 ust. 1 stanowi o przypadkach możliwych zmian senatów w ciągu roku ze względów administracyjnych.

względu na to, czy orzekają w I instancji, czy też w II instancji. Również senaty handlowe i górnicze bez względu na to, czy one orzekają w I czy II instancji, składają się z trzech członków¹⁾. We wspomnianych jednak senatach (handlowych, wzgl. górniczych) miejsce jednego członka senatu zajmie fachowy sędzia stanu obywatelskiego (§. 7 ust. 1 i 2 N. J.).

Senaty w zasadzie nie mogą się składać z mniejszej ilości członków, jak powyżej podano (§. 9 ust. 1 Nor. Jur. i Mat. I str. 40 i 41, niemniej II str. 335 i 579)²⁾. Również z drugiej strony senaty nie mogą się składać z większej ilości członków, jak wyżej wymienionej³⁾, chyba że przepisy o wewnętrznym urządzeniu sądów i o porządku toku czynności sąd. co innego w tym względzie stanowią. I tak: §. 36 u. o O. s. postanawia, iż pewne sprawy winny być załatwione w sądach koleg. I instancji, w senatach złożonych z dziesięciu członków z prawem głosu w sprawach cywilnych pod przewodnictwem prezydenta. Jeżeli jednak sąd składa się z mniejszej ilości, niż dziesięciu członków wspomnianego rodzaju, wówczas w skład senatu winni wejść wszyscy członkowie sądu z prawem głosu. Tego rodzaju senaty w sądach koleg. I instancji są powołane do załatwiania czterech rodzajów spraw w §. 36 u. o O. s. wymienionych. Sprawy, które w senatach większych załatwiane być winny, mają charakter spraw administracyjno-sądowych lub ustawodawczych, jakoto: Opinie w sprawach ustawodawczych, albo w sprawach administracji sąd., zarządzenia mające na celu przeprowadzenie albo zastosowanie ustaw lub rozporządzeń, a wydać się

¹⁾ Obacz: Schreiber. Die Zusammensetzung der Handelssenate. Ger. Zeit. z r. 1899 Nr. 39.

²⁾ Wyjątek od tej zasady stanowi przepis § 420 k. p. c., dotyczący się sprostowania stanu faktycznego wyroku,

³⁾ Pozornym wyjątkiem od tej zasady jest przepis §. 9 N. J. o przybraniu sędziego uzupełniającego w razie rozprawy dłuższy czas trwającej. Podobny przypadek zachodzi przy zastosowaniu §. 62 N. J. (Obacz poniżej: O ułatwieniach przy załatwianiu zarzutu niewłaściwości sądu). O sędziach uzupełniających stanowi także §. 9 J. S.

mające do podwładnych sądów, przyjęcie osób do urzędowych wykazów zarządców po myśli §. 106 O. E. itd.¹⁾

Pośród senatu rozdziela czynności przewodniczący senatu pomiędzy członków tegoż. Przewodniczący senatu może poszczególnych członków senatu ustanawiać sprawozdawcami dla pewnych spraw (w przypadkach §§. 252, 413, 486 k. p. c., nadto przepisy §. 10 N. J. i §. 122 J. S.), może nawet poszczególnym członkom zlecić wypracowanie pisemnych wygotowań wyroków i uchwał (§. 35 u. o O. s., §. 182 J. S.). W senacie składającym się z trzech członków nie może zasiadać więcej, jak tylko jeden z urzędników sędziowskich, któremu udzielonem zostało prawo głosu w sprawach cyw. (§. 32 ust. 4 u. o O. s.)²⁾. Ograniczenie to nie jest znane senatom większym (§. 36 u. o O. s.).

Zastanawiając się nad wykonywaniem sądownictwa w sądach kolejalnych, nadmienić należy, iż oznaczone czynności procesowe, lub nawet całe stadya procesowe (np. pierwsze posłuchanie sądowe) mogą być przeprowadzane przez: a) Przełożonego sądu, b) przewodniczącego senatu, c) członka senatu lub wreszcie, d) innego członka sądu (§. 34 Nor. Jur. Mat. I str. 51—53, 690, 708, 709, II str. 335, 587, 588). Wszyscy wspomnieni członkowie sądu przedsięwzięją czynności procesowe, jako reprezentanci senatu, i to jedni z nich wprost wskutek przepisu ustawowego, inni znowu wskutek polecenia senatu, przełożonego sądu, lub przewodniczącego senatu.

Ad a. Przełożony sądu kolejalnego (prezydent sądu kolejalnego I. instancyi wzgl. jego zastępca) może przedsięwziąć pewne czynności procesowe, wchodzące w zakres wykonywa-

¹⁾ Zaznaczyć należy, iż w senatach złożonych po myśli §. 36 u. o O. s., winny być przedmiotem obrad opinie co do mianowania sędziów fachowych stanu obywatelskiego (§. 10 R. m. z 1 czerwca r. 1897 L. 128 i §. 9 R. m. z 1 czerwca r. 1897 L. 129). Również w przypadku pilnych zarządzeń przy przedłożeniu wykazów czynności rocznych mogą odbywać się obrady w powyż wspomnianym składzie (§. 395 J. S.).

²⁾ Wobec tego przepisu zasiadać może w senatach cywilnych tylko jeden sekretarz sądowy z prawem głosu. Obacz także: §. 9 J. S.

nia sądownictwa cywilnego, a ściśle oznaczone w ustawach procesowych. Zwyczajnie przełożony sądu współzawodniczy w przedsiębraniu czynności procesowych z przewodniczącym senatu ¹⁾. Ustawa (§. 34 N. J.) bowiem przepisuje, iż odnośne czynności przedsiębrać może przełożony sądu, albo przewodniczący senatu. Przepis ten tylko w ten sposób pojmować należy, iż jeżeli jeszcze sprawa nie została przydzielona do załatwienia senatom, względnie sędziom samodzielnym — wówczas do wydania zarządzenia powołanym jest w regule przełożony sądu; w przeciwnym razie powołanym jest przewodniczący senatu. Tem samem użycie słowa »albo« nie należy uważać jako rzeczywistą alternatywę, lecz jako przypadek ewentualny. Czynności wspomnianych nie będzie mógł więc przedsiębrać w każdym przypadku, jużto przełożony sądu, jużto przewodniczący senatu, lecz tylko ewentualnie przełożony senatu, jeżeli jeszcze sprawa nie została przydzieloną senatowi do załatwienia. Jeżeli natomiast przydzielenie już nastąpiło, wówczas sprawa załatwioną być może tylko przez przewodniczącego senatu. Przełożony sądu w tym przypadku nie mógłby już sam wydać zarządzenia, skoro do załatwienia konkretnej sprawy już jest powołanym senat wraz ze swymi organami t. j. przewodniczącym senatu i sędzią wyznaczonym.

Nadto przełożony sądu ma sobie poruczone w nielicznych przypadkach przeprowadzenie, względnie załatwienie pewnych spraw, i tak: Prezydent sądu kolegiального I instancji słucha Członków Domu Cesarskiego, jako świadków w Ich mieszka-

¹⁾ I tak np. §. 100 Kod. proc. cyw. stanowi o doręczeniu w dniach niedzielnych i świątecznych, za wyjątkowem zezwoleniem przełożonego sądu, albo przewodniczącego senatu (obacz także odp. na pyt. do §. 100 Kod. proc. cyw.); §. 224 Kod. proc. cyw. stanowi, że oprócz spraw, jako »feryalne« wymienionych w §. 224, mogą być jeszcze inne jako feryalne uznane, czyniąc to zależnem od uznania przełożonego sądu, albo przewodniczącego senatu, któremu sprawa do załatwienia przydzieloną została; §. 386 Kod. proc. cyw. zezwala, aby w przypadkach nagłych wniosków o przeprowadzenie dowodu ku wiecznej pamięci rozstrzygnął przełożony sądu, albo przewodniczący senatu, któremu sprawa do załatwienia przydzieloną została.

niu, o ile chodzi o przesłuchanie wspomnianych Członków Domu Cesarskiego poza Wiedniem (§. 328 k. p. c.) Przełożony sądu kolegiального I instancji czyni to w drodze delegacyi ze strony Naczelnego Marszałka Dworu (Art. VI ust. 2 ustawy wpraw. Kod. proc. cyw. łącznie z Rozp. min z 14 maja 1854 L. 8346). Po myśli §. 584 Kod. proc. cyw. może przełożony sądu, względnie ustanowiony przez niego sędzia wyznaczony załatwić wnioski z §§. 582 i 583 w postępowaniu przed sądami polubownymi. Również po myśli §. 219 Kod. proc. cyw. przełożony sądu może, mimo braku zezwolenia obydwu stron spór wiodących, zezwolić osobom trzecim na przeglądanie aktów procesowych i branie odpisów z tychże, jeżeli one uprawdopodobnią, jaki w tem mają interes prawny. Nadto wchodzi w zakres działania przełożonego sądu szereg zarządzeń mających charakter administracyjno-sądowy¹⁾.

Ad b. Najważniejszym organem senatu o bardzo obszer-nych atrybucjach jest przewodniczący senatu. Przewodniczący w zasadzie działa w imieniu senatu, jako jego reprezentant i organ, jako »primus inter pares«²⁾. Atrybucye przewodniczącego senatu są po części administracyjne, po części tyczą się wykonywania sądownictwa podczas rozprawy ustnej, jakoteż poza nią, a mianowicie podczas posiedzeń senatu.

Omówienie wyczerpujące atrybucyi przewodniczącego senatu może nastąpić jedynie łącznie z wykładem procesu cywilnego i tam też znajdzie się odpowiednie miejsce dla tej sprawy.

Ad c. i d. W zasadzie wszystkie czynności, tyczące się wykonywania sądownictwa w sądach kolegialnych, powinien przedsiębrać sam sąd kolegialny. Zasada ta nie jest jednak bez wyjątków. Najważniejszym wyjątkiem jest przepis zezwalający na załatwianie poszczególnych czynności procesowych przez sędziów wyznaczonych (*beauftragte Richter*). Ustawo-

¹⁾ Do tego rodzaju przepisów zwłaszcza zaliczyć należy przepisy objęte §§. 7 i 34 N. J., dalej §§. 79, 91, 100, 224, 247 i t. d. Kod. proc. cyw.

²⁾ Wach j. w. str. 327.

dawstwo procesowe stoi na tem stanowisku, iż czynności sędziowskie, które mają być przedsięwzięte poza ustną rozprawą (z wyjątkiem pierwszego posłuchania), albo też poza posiedzeniem senatu, jeżeli nie należą do czynności załatwianych przez sędziego wezwanego (*ersuchter Richter*), sędziego samodzielnego (*Einzelrichter*), wreszcie przełożonego sądu, lub przewodniczącego senatu, winny być przedsiębrane przez sędziego wyznaczonego (§. 35 N. J.). Funkcye sędziego wyznaczonego może pełnić tylko, albo członek senatu, albo wogóle członek odnośnego sądu kolegialnego (Odp na pyt. do §. 36 N. J.).

Sędziowie samodzielni (*Einzelrichter*) ustanowieni w sądach kolegialnych do załatwiania pewnych spraw, nie są sędziami wyznaczonymi¹⁾, nie są bowiem organami podmiotu sądzącego, lecz są sami samoistnymi podmiotami sądzącymi. Natomiast sędzia wyznaczony nie spełnia czynności, jako samoistny podmiot sądzący (Mat. I. str. 52 i 53), ani też z mocy stanowiska, jakie zajmuje, w charakterze członka sądu, względnie członka senatu, lecz jedynie wskutek otrzymanego zlecenia. Sędzia wyznaczony reprezentuje sąd procesowy w granicach udzielonego zlecenia. Stosunek procesowy zawiązany po myśli §. 232 Kod. proc. cyw. dalej się rozwija wobec sędziego wyznaczonego, gdyż czynności wobec niego przedsięwzięte od-

¹⁾ Winiwarter str. 31. Bardzo doniosłą zasadę wyraziło o. N. S. z 17 maja r. 1898 L. 7060. (Verord. Bl. des J. M. z r. 1898 orzeczenia str. 96 Nr. 1443). »Die Bestimmung des §. 516 C. P. O., wornach die Anfechtung eines von einem beauftragten Richter gefassten Beschlusses unstatthaft ist, wenn nicht früher die Abänderung des fraglichen Beschlusses beim Gerichtshofe beauftragt wurde, findet auf die von einem nach § 7 J. N. bei einem Gerichtshofe zur Erledigung von Anträgen auf Executionsbewilligung bestellten Einzelrichter gefassten Beschlüsse keine Anwendung«. W motywach tegoż orzeczenia czytamy bardzo trafnie wyrażoną zasadę: » . dass... gegen die von einem... bei einem Gerichtshofe bestellten Einzelrichter gefassten Beschlüsse den Rechtszug an das vorgesezte Oberlandesgericht geht«. Nadto orzeczenie to stwierdza z istoty rzeczy płynącą zasadę, iż sędzia samodzielny z §. 7 Nor. Jur. nie jest sędzią wyznaczonym z §§. 34 i 35 Nor. Jur.

grywają się wobec reprezentanta sądu procesowego w granicach udzielonego mu zlecenia. W dalszem następstwie tego — dowody przeprowadzone wobec sędziego wyznaczonego np. w postępowaniu przygotowawczem, są dowodami przeprowadzonymi wobec sądu — ale oczywiście muszą dojść we właściwy sposób do wiadomości sądu orzekającego.

Prawidłowo powołanym jest senat do udzielenia zlecenia sędziemu wyznaczonemu (§. 34, 35. Nor. Jur. i Mat. I str. 51 i 52). Ustawa procesowa zna jednak przypadki, w których jako dający zlecenie występuje przewodniczący senatu, lub nawet przełożony sądu. I tak prawidłowo przewodniczący senatu występuje jako dający zlecenie w przypadkach § 37 l. 1 do 9 Ust. o O. s. Paragraf wspomniany wylicza szereg czynności procesowych, jakie nie wymagają powzięcia uchwały w senacie. W tych to przypadkach przedsięwzięcie czynności odnośną sam przewodniczący lub inny członek senatu, i to nie jako samodzielny sędzia, lecz jako organ senatu z polecenia przewodniczącego tegoż senatu (§. 22 J. S.). Czynności wspomniane może więc przedsięwziąć albo sam przewodniczący senatu, który jest do tego w pierwszej linii powołany, albo też członek senatu przez przewodniczącego powołany jako sędzia wyznaczony. Nadto przewodniczący może poruczyć sędziemu wyznaczonemu przeprowadzenie pierwszego posłuchania (§. 239 Kod. proc. cyw.). Tutaj również wymienić należy przepisy §. 79 Kod. proc. cyw. (spisanie protokołu poza posiedzeniem) i §. 386 K. p. c. (przeprowadzenie dowodu ku wiecznej pamięci). Również przełożony sądu powołuje sędziego wyznaczonego w przypadkach §. 37 l. 10 i 12 do 14 u. o O. s., §§. 79, 386, 584 Kod. proc. cyw. i 22 J. S.¹⁾

Sędziemu wyznaczonemu może wybrać tak przełożony sądu, jak senat z pomiędzy członków sądu kolejalnego. Przewodniczący senatu może natomiast podobne polecenie wydać jedynie członkom swojego senatu, którzy są powolni jego zleceniom (§. 34 N. J. i §. 35 u. o O. s.).

¹⁾ Horten str. 171 i 178.

W zasadzie czynności zlecone sędziemu wyznaczonemu można ująć w następujące najważniejsze grupy ¹⁾:

α) Przy pierwszym posłuchaniu sędzia wyznaczony, jeżeli temuż przeprowadzenie pierwszego posłuchania polecił przewodniczący, ma prawa przewodniczącego senatu (§. 239 K. p. c.). W tym przypadku sędzia wyznaczony jest sędzią orzekającym, a rozprawa ustna, która przed nim przeprowadzoną bywa, jest rozprawą jawną (§. 171 ust. 1 K. p. c.).

β) W postępowaniu przygotowawczem (§. 249 K. p. c.) ma sędzia wyznaczony upoważnienia i obowiązki przewodniczącego, objęte §§. 180 do 185 Kod. proc. cyw. Służą mu nawet przy przeprowadzeniu dowodu upoważnienia zgodne z upoważnieniami przewodniczącego senatu w przypadku, kiedy dowód przed sądem orzekającym się przeprowadza. Jedynie wysłuchanie stron pod przysięgą nie może nastąpić w postępowaniu przygotowawczem.

γ) Wyjątkowo będzie mógł być dowód z przesłuchania stron przeprowadzony przed sędzią wyznaczonym, jeżeli chodzi o przeprowadzenie tegoż dowodu w siedzibie sądu procesowego, a strona przesłuchać się mająca nie może stawić się w sądzie z powodu nieusuwalnej przeszkody (Odp. na pyt. do §. 375 K. p. c.).

δ) Przy przeprowadzeniu dowodu przez sędziego wyznaczonego poza rozprawą ustną, ma sędzia wyznaczony te same prawa, które służą przewodniczącemu podczas przeprowadzenia dowodu przed sądem orzekającym. Ograniczenia w tym względzie wymieniają §§. 284 i 285 K. p. c.

ε) O ile sędzia wyznaczony przedsięwzię pewne szczegółowo sobie poruczone czynności (§. 79 Kod. proc. cyw., §. 37 Ust. o O. s. i inne), o tyle już sama okoliczność, jaka czynność ma być przez sędziego wyznaczonego spełnioną, wska-

¹⁾ Wyczerpujące oznaczenie zakresu działania sędziego wyznaczonego może nastąpić tylko równocześnie z przedstawieniem postępowania sądowego cywilnego (§§. 139—142 J. S.).

zuje na to, jaki zakres działania jemu służy i jakie on zajmuje stanowisko.

Wobec tego, iż sędzia wyznaczony spełnia zlecenie udzielone przez powołany organ (senat, przełożony sądu, przewodniczący senatu), tem samem zgodnie z istotą rzeczy będą mogły być w zasadzie zmienione zarządzenia sędziego wyznaczonego na wniosek, lub z urzędu przez organ dający zlecenie. Nastąpi to jednak dopiero po przeprowadzeniu dochodzeń potrzebnych do wyjaśnienia stanu sprawy (§. 35 Nor. Jur.). Powołanym organem do zmiany jest sąd, który zlecenie wydał. Słów tych ustawy nie można brać w dosłownem znaczeniu, lecz je jedynie w ten sposób pojmować należy, iż powołanym do zmiany zarządzenia sędziego wyznaczonego jest ten sąd kolegialny, którego przełożony, senat, lub też przewodniczący senatu ustanowił sędziego wyznaczonego. W następstwie tego w zasadzie będzie powołanym ten organ sądu do zmiany uchwały sędziego wyznaczonego, który tegoż ustanowił. Lecz i w tym kierunku znane są wyjątki. I tak przepisy §§. 255 i 286 K. p. c. wprowadzają postanowienia, według których zlecenie wydaje senat sędziemu wyznaczonemu, a czynności przez tegoż przedsięwzięte bada przewodniczący senatu¹⁾. Przepis §. 35 ustęp 2 N. J. co do ważności zmiany zarządzeń sędziego wyznaczonego nie może być z istoty rzeczy w tych przypadkach zastosowany, w których sędzia wyznaczony występuje w charakterze sędziego orzekającego, np. przy pierwszym posłuchaniu w postępowaniu trybunalskiem (Mat. I str. 53)²⁾. §. 516 K. p. c. zawiera postanowienia, o ile przeciwko uchwałom sędziego wyznaczonego służą środki prawne³⁾.

II. W sądach krajowych wyższych sądownictwo w zasadzie wykonywane bywa w senatach.

¹⁾ Horten str. 177.

²⁾ Neumann j. w. str. 1145.

³⁾ Obacz powyżej przytoczone (str. 145) Orzeczenie N. S. z d. 17 maja r. 1898 Nr. 7060.

A) Senaty w sądach krajowych wyższych, o ile przepisy o wewnętrznym urządzeniu sądów i o porządku czynności sądowych inaczej nie stanowią sprawują sędownictwo cywilne w senatach złożonych z czterech sędziów i przewodniczącego (§. 8 N. J.). Według §. 42 U. o O. S. łącznie z §. 36 te same sprawy załatwiane w senacie z 10 członków złożonym pod przewodnictwem prezydenta (względnie w senatach z mniejszej ilości niż 10 członków, jeżeli sąd krajowy wyższy składa się z mniejszej ilości członków sądu), jakie w senatach o tej samej ilości członków załatwiane zostają w sądach kolegialnych I instancji. (Obacz powyżej pod I, B). Sprawy te, jak wyżej zaznaczono, są głównie natury sądowno-administracyjnej.¹⁾

Senaty cywilne w sądach krajowych wyższych załatwiają odwołania, rekursy, o ile te w toku instancji przychodzą do rozstrzygnięcia przed sądy krajowe wyższe, wreszcie sprawy syndykalne po myśli ustawy z dnia 12. Lipca 1872 L. 112 D. p. p. (§. 41 ustęp 2 U. o O. S. i §. 23 J. S.). Oprócz senatów cywilnych, niemniej senatów karnych (§. 41 ust. 2 u. o O. S. i §. 23 ust. 2 J. S.), będą w sądach krajowych wyższych tworzone stałe komisye dla spraw osobowych (§. 28 pat. ces. z 3 maja 1853 Nr. 81 D. p. p.), senaty dyscyplinarne dla spraw dyscyplinarnych (po myśli ustawy z 21. maja 1868 Nr. 46 D. p. p.), niemniej komisye dyscyplinarne, jako stałe senaty dyscyplinarne dla urzędników nie sędziowskich i sług (§§. 42, 63 i dalsze U, o O. S.). Tworzenie senatów w sądach krajowych wyższych odbywa się według zasad powyżej podanych co do tworzenia senatów w sądach kolegialnych I instancji z tą jedynie różnicą, iż oznaczenie przewodniczących senatów i ich zastępców nie potrzebuje zatwierdzenia tak, jak się rzecz ma ze

¹⁾ Schauer (III str. 794) jest zdania, iż §. 155 Pat. ces. z 3 maja 1853 Nr. 81 D. p. p. o możliwym powiększeniu liczby członków senatu poza liczbą ustawy — nadal obowiązuje. Tożsamo zapatrywanie podziela Neumann j. w. str. 1122 i 1133. Przeciwnego zapatrywania broni A. W. w artykule zamieszczonym w »Gerichtshalle« z r. 1898 Nr. 6 pod tytułem: »Gibt es auch im neuen Verfahren verstärkte Senate?«

senatami sądów kolegialnych I Instancji (§. 33 i §. 42 U. o O. S.). Podobnie, jak w sądach kolegialnych I instancji, także w sądach krajowych wyższych — przewodniczący senatu rozdziela czynności pomiędzy członków senatu (§§. 42, 32 do 35 U. o O. S.).

B. W sądach krajowych wyższych, pewne czynności dotyczące się sprawowania sądownictwa w sprawach cywilnych wykonywane bywają przez przełożonego sądu, przewodniczących senatu, lub wreszcie przez członka senatu względnie członka sądu.¹⁾

Sędziów samodzielnych (Einzelrichter), jako samoistnych organów wykonywujących sądownictwo w sprawach cywilnych (podobnie jak powyżej pod IB. przedstawiliśmy) nie ma w sądach krajowych wyższych. Pominąwszy jednak ten wyjątek to z reguły przełożony sądu, przewodniczący senatu i sędzia wyznaczony mają te same zakresy działania, jak w sądach kolegialnych I. instancji z tą z istoty rzeczy płynącą zmianą, iż pewne przepisy dotyczące się sądów kolegialnych I instancji, nie mają zastosowania do sądów krajowych wyższych.²⁾

III Najwyższy sąd spełnia swoje funkcje w senatach. Wykonywanie sądownictwa przez Najwyższy Sąd nie zostało określone przez nowe ustawodawstwo procesowe (Mat. I str. 42,

¹⁾ W sądach krajowych wyższych nie są przedmiotem załatwienia w senatach sprawy objęte §. 37 l. 1 do 8 U. o O. S. (§. 42 ust.ost. U, o O. S.)

²⁾ Przełożony sądu krajowego wyższego będzie mógł więc korzystać z praw powyżej omówionych, a objętych §§. 79, 100 i 224 Kod. proc. cyw., a zwłaszcza §. 470 Kod. proc. cyw. Natomiast inne przepisy dotyczące się wykonywania sądownictwa przez przełożonego sądu kolegialnego I. instancji nie mają zastosowania do sądów krajowych wyższych, jak n. p. przepisy §§. 386, 328, 582, 583, 584 Kod. proc. cyw. Instytucja sędziów wyznaczonych ma w sądach krajowych wyższych bardzo ograniczone znaczenie. Zwłaszcza zwrócić należy na to uwagę, iż pierwsze posłuchanie w sądach krajowych wyższych wyznaczone bywa w sprawach syndykalnych (§. 600 K. p. c.) Obacz: Odp. na pyt. do §. 209 l. 7 ust. 1. Nadto w sądach krajowych wyższych mogą być tylko bez uchwały senatu załatwiane sprawy w §. 37. l. 1 do 8 U. o O. S. wymienione (§. 42 U. o O. S.).

615, 624). Według art. XI. ust. wpraw. Nor. Jur., aż do zaprowadzenia nowych przepisów o właściwości Najwyższego Sądu, o tworzeniu senatów, wreszcie o porządku wewnętrznym urzędowania w tymże Najwyższym Sądzie, będzie tenże Sąd sprawował sądownictwo w sprawach cywilnych, według przepisów Ces. patentu z 7 sierpnia 1850 Nr. 325 D. p. p., chyba, że co innego w tej mierze stanowi Norma Jur., Procedura cywilna i Ordynacya egzekucyjna. Najwyższy Sąd wykonywuje w zasadzie sądownictwo cywilne w senatach z siedmiu członków, wyjątkowo spełnia czynności w senatach większych, lub plenarnych t. j. w senatach z jedenastu, lub 15 członków (§§. 15 do 18 powołanego patentu ces.). ¹⁾

Przepisy te uległy pewnej zmianie względnie uzupełnieniu przez przepis §. 43 U, o O. S.). Według tego przepisu, w przypadku §. 28 Nor. Jur. ²⁾ Najwyższy Sąd obraduje w senatach z sześciu radców i jednego przewodniczącego; również w takichże senatach załatwia rewizyę nawet w tym przypadku, jeżeli rewizya skierowaną jest przeciwko dwóm równobrzmiącym wyrokom (§. 43 U. o O. S., Schauer III str. 98). Przepis ten wywołał zmianę §. 17 litera c. wspomnianego statutu. ³⁾

Jakie przepisy wprowadzone zostały w celu ustalenia jednolitości judykatury w Najwyższym Sądzie zostało już poprzednio omówionem (powyżej str. 85 i 86).

¹⁾ Zwolanie wszystkich członków Naj. Sądu następuje tylko wówczas, jeżeli to za potrzebne uzna Prezydent I N. Sądu, lub jego zastępca (§ 15 wspomnianego statutu Naj. Sądu).

²⁾ Obacz poniżej: O podziale właściwości na przedmiotową i miejscową. Przepis §. 43 U. o O. S. był koniecznym, skoro przypadek objęty §. 28 Nor. Jur. jest zupełnie nowym, a tem samem obowiązujący statut Naj. Sądu, nie mógłby dać w tem względzie należytego wyjaśnienia. (Schauer III str. 98). Do przepisów dotyczących się N. S. zaliczyć należy również §§. 3, 4, 23, 24, 28, 30, 31, 42, 47 i 111 Nor. Jur. i §§. 502 513, 528, 532 i 600 K. p. c.

³⁾ Nadal obowiązuje przepis §. 17 lit. d. wspom. statutu, według którego orzekanie o nieważności małżeństwa przez Najw. Sąd nastąpić może tylko w senatach z 11 członków złożonych (Obacz: Ott str. 48 i Schauer III str. 189).

Tytuł II. O naradzie i głosowaniu.¹⁾

W sądach jednoosobowych wymiar sprawiedliwości wykonywanym bywa przez objaw woli jednostki sprawującej sądownictwo. Jej praca umysłowa, której wynikiem jest oznajmienie woli mające na celu wykonanie sądownictwa jest jedynie aktem wewnętrznym.²⁾ Inaczej rzecz się przedstawia w przypadkach, w których kolegium (senat) występuje, jako podmiot sądzący. W tym przypadku podmiot sądzący składa się z kilku osób fizycznych. Jako oznajmienie woli senatu uchodzić może, albo zgodne oznajmienie woli wszystkich, albo też większości członków senatu. Objaw woli każdego z członków senatu, w celu wykonania sądownictwa przez sam senat odbywa się w formie głosowania. Głosowanie może wyprzedzać narada, która przedstawia się, jako wywód motywów członków senatu, motywów mających uzasadnić »votum« każdego z głosujących. Kod. proc. cyw. w §§. 10 do 14 bliżej określa sposób narady i głosowania.

I N a r a d a. — Narada członków senatu jest dopuszczalną, jednak nie konieczną. We wyjątkowo ważnych lub trudnych sprawach może przewodniczący zarządzić naradę (§ 184 J. S.). Jeżeli naradę zarządzono, wówczas ta z istoty rzeczy wyprzedzać winna głosowanie (§. 10 ust. 1 Nor. Jur.). Jeżeli ustanowiony zostanie sprawozdawca (§§ 413 486 i 513 Kod. proc. cyw., §. 35 U. o O. S. i §. 122 J. S.), natenczas tenże winien zabrać głos przed oddaniem swego »votum«. Naradą kieruje przewodniczący. Narada i głosowanie są tajne (§§. 413 Kod. proc. cyw. i 185 J. S.)

II G ł o s o w a n i e. ³⁾ Przewodniczący winien przez odpowiednie pytania wywołać głosowanie. — Jeżeli został ustanowiony sprawozdawca, wówczas głosuje przed innymi człon-

¹⁾ §§. 9 14 N. J. §§. 413 i 486 K. p. c. §§. 184-190 J. S. §. 84 U. o O. S. Mat. I 42 700, 701, II 580 i 581.

²⁾ Plank str. 158, 159.

³⁾ Horten str. 114 i dalsze.

kami senatu. ¹⁾ Urzędnicy sędziowscy rangą starsi głosują przed młodszymi. Jeżeli w senacie zasiada sędzia fachowy stanu obywatelskiego, wówczas oddaje swój głos bezpośrednio po sprawozdawcy, a przed innymi członkami senatu (Mat. I 43 i 43) ²⁾. Przewodniczący senatu głosuje tak, jak każdy inny z członków senatu i to na końcu.

Przedmiotem głosowania są prawidłowo wszystkie te kwestye, o których ma orzekać senat. Należy jednak rozróżnić następujące przypadki:

a) Jeżeli kilka roszczeń jest przedmiotem rozpoznania sędziowskiego, wówczas nad każdym z tychże roszczeń z osobna odbędzie się głosowanie (§. 11 Nor. Jur).

b) Przedmiotem głosowania są najpierw kwestye wstępne (Vorfrage), a to bądź: prawno-materyalne, bądź prawno-procesowe. Przez kwestyę wstępną z dziedziny prawa materialnego rozumieć należy każde samoistne roszczenie, które istnieje obok innego równocześnie dochodzonego roszczenia, chociaż temu ostatniemu za podstawę prawną służy. Jeżeli więc jedno roszczenie jest w tym stosunku do roszczenia drugiego, jak przyczyna do skutku, wówczas winno być pierwsze roszczenie (będące przesłanką) przedewszystkiem przedmiotem uchwały. Wtedy jednak tylko będzie roszczenie pierwsze przedstawiać się jako kwestya wstępna, jeżeli ono samo przez się jest przedmiotem orzeczenia, a nie jest tylko motywem, czyli uzasadnieniem roszczenia drugiego. I tak n. p. jeżeli powód żąda ubezwładnienia aktu prawnego, a w następstwie tego żąda zwrotu rzeczy, to kwestya ubezwładnienia aktu (kwestya wstępna), jako samoistne roszczenie i to będące podstawą roszczenia drugiego (zwrot rzeczy) winna być przedewszystkiem przedmiotem uchwały.

¹⁾ Sprawozdawca ustanowiony być musi przy załatwieniu środków prawnych apelacji i rewizyi w przypadkach objętych §§. 486 i 510 K p. c. Również przewodniczący może w trudniejszych przypadkach ustanowić sprawozdawcę (§ 419 Kod proc cyw.). Obacz: § 122 J. S.

²⁾ Przepis nie wytrzymujący krytyki. Obacz: Schrutka j. w. str. 24 i 25, Neumann str. 1124.

Jeżeli jednak powód żąda tylko ¹⁾ zwrotu rzeczy, a uzasadnia to bezwładnością odnośnego aktu, wówczas kwestya skuteczności aktu należałaby tylko do motywów orzeczenia, a nie byłaby kwestyą wstępną ²⁾.

Od kwestyi wstępnej prawno-materyjalnej odróżnić należy kwestyę wstępną procesową. Kwestye wstępne procesowe, wówczas są przedmiotem odrębnego głosowania, jeżeli się nadają do samoistnego rozpoznania, a nadto co do rzeczy samej są tej natury prawnej, iż wymagają załatwienia przed inną kwestyą, w drodze głosowania rozstrzygnąć się mającą. Tyczy się to zwłaszcza kwestyi właściwości sądu, kwestyi uzupełnienia postępowania i t. d. (§. 11 ust. 2 K. p. c.).

c) Sędziemu (członkowi senatu) nie wolno odmówić głosu w kwestyi przedstawionej przez przewodniczącego do uchwały. Również sędzia, który pozostał w mniejszości, co do załatwienia kwestyi wstępnej, czy procesowej, czy prawno-materyjalnej, nie może odmówić głosu w kwestyach zawisłych od kwestyj wstępnych, w których został przegłosowany. I tak, jeżeli sędzia głosujący upadł z wnioskiem, iż należy rozprawę uzupełnić, winien mimo to oddać swój głos w przedmiocie sprawy samej. (§. 11 N. J.).

d) Uchwały sądu zapadają bezwzględną większością głosów, to znaczy, iż do każdej uchwały potrzeba więcej, niż połowy wszystkich głosujących (na trzech potrzeba dwóch, na

¹⁾ Wychodzimy ze założenia, iż powód nie żąda ubezwładnienia aktu prawnego.

²⁾ Sąd będzie mógł wówczas sam wyłonić kwestyę wstępną, mimo braku w tym względzie samoistnego żądania strony (§§. 236 i 259 K. p. c.), jeżeli, według przepisów Kod. proc. cyw., będzie wolno wyjątkowo sądowi takąż kwestyę, jako odrębną kwestyę wyłonić i rozstrzygnąć. Tyczy się to zwłaszcza wyroków tymczasowych. I tak według §. 393 Kod. proc. cyw., jeżeli w sporze, tak co do zasady, jak i co do ilości roszczenie jest spornem, a rozprawa przedewszystkiem co do zasady do rozstrzygnięcia jest już dojrzała, wówczas może sąd naprzód rozstrzygnąć wyrokiem zasadę roszczenia (§. 393 ust. 1 K. p. c.). W tym przypadku sąd rozstrzygnie zasadę roszczenia i obejmie to wyrokiem tymczasowym, chociaż żądanie powoda nie miało na celu ustalenia zasady roszczenia.

pięciu głosujących co najmniej trzech, na siedmiu głosujących, co najmniej czterech). Norma Jur. liczy się z tą ewentualnością, iż nie będzie można uzyskać bezwzględnej większości głosów. Wówczas winien przewodniczący rozdzielić kwestyę będącą przedmiotem głosowania i powtórnie zapytać głosujących o ich zdanie w każdej z rozdzielonych kwestyj.¹⁾ Jeżeliby to powtórne głosowanie nie usunęło trudności nasuwającej się, czyli nie doprowadziło do bezwzględnej większości głosów, wówczas przewodniczący kwestyę, co do których ma zapasę uchwała, rozdzieli na poszczególne, dla rozpoznania sprawy stanowcze punkty i zarządzi wyjątkowo tak zw. głosowanie według motywów. Przewodniczący więc sam wyłoni kwestyę, które mogą się przedstawiać, jak przyczyna do skutku wobec kwestyi, która winna być przedmiotem głosowania i orzeczenia. W ten sposób przewodniczący zarządzając odpowiednie głosowanie będzie się starał skupić wymaganą większość głosów w przedmiocie poddanym rozprawie. Takie głosowanie według motywów jest środkiem posiłkowym w przypadku, jeżeli głosowanie w zwykłym sposobie przeprowadzone nie mogłoby doprowadzić do

¹⁾ I tak n. p. powód żąda w skardze orzeczenia, iż pozwany obowiązany jest zapłacić 1200 kor. wraz z 6% i karą konwencyonalną w kwocie 100 kor. Po przeprowadzeniu rozprawy usnej przewodniczący poddaje pod głosowanie żądanie skargi. Sędzia A jest zdania, aby przyznać 1000 kor. z procentem 5% i karą konwencyonalną w kwocie 100 kor. Sędzia B natomiast jest zdania, aby oddalić ze żądaniem co do 1200 kor., natomiast przyznać 6% procent od kwoty 1200 kor. i pół kary konwencyonalnej. Wreszcie przewodniczący jest zdania, aby przyznać 1200 kor. za wydatkiem równoczesnym przedmiotu X ze strony powoda, dalej 6% od całej sumy, a kary konwencyonalnej nie przyznać. Wobec tego niema bezwzględnej większości głosów. Przy tym stanie rzeczy przewodniczący kwestyę będącą przedmiotem głosowania rozdzieli na szereg kwestyj. I tak podda pod głosowanie: a) Czy pozwany obowiązany zapłacić kwotę 1200 kor.? b) Czy ma zapłacić procent i w jakiej wysokości? c) Czy pozwany obowiązany zapłacić karę konwencyonalną? Gdyby i w ten sposób nie mógł przewodniczący uzyskać bezwzględnej większości głosów, wówczas zarządzi głosowanie według motywów.

skutku. Poza tym przypadkiem głosowanie według motywów nie jest dopuszczalnym (§. 12 N. J. i §. 188 J. S.)¹⁾.

e) Ponieważ motywa zapasę mającej uchwały nie są przedmiotem głosowania sędziowskiego, przeto możliwy jest wypadek, iż każdy z głosujących z innych powodów jest tego samego zdania. Wówczas wygotowanie powodów orzeczenia nasuwa niewątpliwie doniosłe trudności. Skoro ustawodawstwo nie rozstrzyga kwestyi, jak w tym przypadku postąpić należy, przeto będzie najwłaściwiej, jeżeli sąd przytoczy wszystkie motywa, zaznaczając, iż po części te, a po części inne motywa wpłynęły na uchwałę sądu²⁾.

f) Jeżeli przedmiotem uchwały są sumy pieniężne i w tym względzie wyłoniło się więcej niż dwa zdania, a żadne z nich nie ma wymaganej większości głosów (bezwzględnej wię-

¹⁾ Przy głosowaniu według motywów, jeżeli pewien motyw został uchwalony — wówczas przy dalszem głosowaniu wszyscy członkowie senatu są tą uchwałą wiązani. I tak np. z trzech głosujących sędziów, każdy był innego zdania co do rzeczy samej. Wobec tego, gdy mimo rozdzielenia kwestyi i powtórnego głosowania przewodniczący nie mógł doprowadzić do bezwzględnej większości głosów — zarządził głosowanie według motywów. Jako pierwszą kwestyę, przy głosowaniu według motywów, poddał przewodniczący pod głosowanie: Jaka czynność prawna przysła do skutku między stronami? *A.* twierdzi, iż kupno, *B.* iż zamiana, *C.* iż darowizna. Wobec tego przewodniczący uważa za uchwalone przez *A.* i *B.*, iż przysła do skutku czynność prawna pod tytułem obciążającym. Wobec tego »stante concluso« wezwany *C.* oświadcza, iż jest zdania, że kontrakt zawarty pod tytułem obciążającym jest kupnem. Przy tym stanie rzeczy została zasada ustalona, iż zawarta czynność prawna między stronami jest kupnem. W następstwie tego poddaje przewodniczący dalsze kwestye pod obrady według motywów i dochodzi ostatecznie do uchwały. — Między głosowaniem nad rozdzielonemi kwestyami, a głosowaniem według motywów zachodzi ta różnica, iż przy głosowaniu nad rozdzielonemi kwestyami pierwotnego pytania, przedmiotem głosowania jest bezpośrednio to, co ma być przedmiotem orzeczenia sędziwego; natomiast przy głosowaniu według motywów przedmiotem głosowania są przedewszystkiem okoliczności, które dopiero wpływają na zapasę mające orzeczenie sędziowskie.

²⁾ Horten str. 119, Planck str. 160 i dalsze.

kszości), natenczas głosy oddane na rzecz największej sumy tak długo doliczają się do głosów, które padły na mniejsze, ale tamtej najbliższe sumy, aż nie zostanie uzyskana bezwzględna większość głosów. I tak np. w senacie cyw. sądu krajowego wyższego głosuje sędzia *A.* za 5000, *B.* za 4000, *C.* za 3000, *D.* za 2000, *E.* za 1000. Wobec tego należy doliczyć głos sędziego *A.*, głosującego za największą sumą, do głosu sędziego *B.*, głosującego za najbliższą najwyższą sumą (4000), a gdy w ten sposób jeszcze bezwzględnej większości niema, należy jeszcze te dwa głosy za 4000 doliczyć do głosu sędziego *C.*, głosującego za najbliższą największą sumą po kwocie 4000. W ten sposób przez doliczenie głosów *A.* i *B.* do głosu *C.* uzyskujemy bezwzględną większość co do kwoty 3000 i tę kwotę uważać należy za uchwaloną. Przepis ten wychodzi ze założenia, iż każdy, który głosuje za większą sumą, tem samem zgadza się na przyznanie mniejszej sumy (§. 12 ust. 3 N. J.)¹⁾.

g) W przedmiocie głosowania i powzięcia uchwały, istnieje pewna kontrola senatu nad działalnością przewodniczącego i na odwrót, pewna kontrola przewodniczącego nad uchwałami senatu, a mianowicie:

α) Różnice zdań powstałe o to, czy przewodniczący ogłosił wynik głosowania zgodnie w temże, rozstrzyga senat (§. 13 N. J.).

β) Z drugiej strony służy, wśród pewnych okoliczności (w sprawach niespornych), przewodniczącemu prawo kontroli judykatury senatu. I tak, jeżeli przewodniczący nabierze przekonania, iż powzięta uchwała senatu polega na widocznym naruszeniu, lub nienależytem zastosowaniu ustawy, a nadto jużto małoletnich, albo będących pod opieką narazić może na szkodę, jużto może narazić sąd na obowiązek zwrotów, wówczas służy prawo przewodniczącemu tymczasowo wstrzy-

¹⁾ Horten str. 118 omawia wątpliwości nasuwające się przy zastosowaniu omawianego przepisu.

mać wygotowanie uchwały i akta przedłożyć sądowi przełożonemu do rozstrzygnięcia (§. 84 U. o O. S.).

h) Skoro przewodniczący oznajmi, iż głosowanie jest zakończone, wówczas członek senatu nie może już więcej odstąpić od objawionego zdania; aż do tej chwili może głosujący cofnąć swoje zdanie i oświadczyć się za innym zdaniem (§ 185 ust. ost. J. S.).

i) Jeżeli ze załatwieniem jakiego podania nie można czekać aż do odbycia posiedzenia zwyczajnego, bez narażenia na szkodę lub niebezpieczeństwo, wówczas winien o tem donieść odnośny członek senatu przewodniczącemu tegoż senatu. Przewodniczący zaś w razie możliwości załatwienia podania bez ustnej rozprawy, albo zwoła nadzwyczajne posiedzenie, albo wreszcie zarządzi, aby członkowie senatu niezwłocznie głosowali na piśmie (circulando). Postępowanie to określa §. 190 J. S.

k) Przy naradach i głosowaniu winien być obecny protokolant (prowadzący pióro). Może nim być urzędnik sędziowski, lub urzędnik kancelaryjny (§. 3 ust. 2 u. o O. s. i §. 16 ust. 2 Nor. Jur.). Osoby używane do prowadzenia protokołu winny być zaprzysiężone (§. 15 Nor. Jur.).

l) Z narady i głosowania senatu sporządza się w regule protokół narady. Jak należy postąpić przy sporządzeniu protokołu narady, niemniej jak postąpić przy innych sposobach głosowania, o tem stanowią §§. 186 do 189 J. S.

ROZDZIAŁ IV.

O wykluczeniu osób sądowych. — (§§. 19—27 N. J., §§. 22, 28, 45 u. o O. s., §§. 129 i 130 J. S. Mat. I str. 47, 703, II 582)¹⁾.

I. *W ogólności.* Z przyczyn w ustawie uznanych może być sędzia usuniętym od wykonywania obowiązków sędziow-

¹⁾ Neumann j. w. str. 1127 i dalsze. Wach j. w. str. 334 i dalsze. Horten j. w. str. 127 i dalsze. Planck I j. w. str. 116 i dalsze.

szych w pewnej konkretnej sprawie prawnej, do której załatwienia w zasadzie jest powołany¹⁾. Zachodzi to wówczas, jeżeli zajdą okoliczności, które mogłyby wzbudzić brak zaufania w zupełną bezstronność sędziego przy wykonywaniu sprawiedliwości w szczegółowej sprawie prawnej.

Historia procesu cywilnego poucza nas, iż możemy rozróżnić dwie kategorie przyczyn uzasadniających brak zaufania w bezstronność sędziego. Przedewszystkiem istnieją przypadki przewidziane z góry przez ustawę procesową cywilną, w których za zawsze należy się obawiać, iż sędzia, czyto z przyczyn natury osobistej, czyto z przyczyn natury rzeczowej, nie będzie bezstronnym przy wymiarze sprawiedliwości w konkretnej sprawie cywilnej. Przyczyny te nazywamy przyczynami wyłączającymi sędziego od wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych; sędziego zaś, co do którego osoby z przyczyn powyższych zachodzi wątpliwość w bezstronność wymiaru sprawiedliwości, nazywamy sędzią wyłączonym (*ausgeschlossener Richter, judex inhabilis*). Czynności przedsięwzięte przez sędziego wyłączonego są nieważne. Przypadki te stanowią pierwszą grupę powyżej wspomnianych okoliczności. Ponieważ jednak z istoty rzeczy nie jest możliwym wyliczenie przez ustawę wszystkich przypadków, w których mogłaby powstać wątpliwość w bezstronność sędziego, przeto wolno będzie usunąć sędziego od wymiaru sprawiedliwości nawet w tych przypadkach, w których nie jest bezpośrednio przez ustawę wyłączonym, jeżeli tylko istnieją dostateczne powody, które mogłyby wzbudzić wątpliwość o jego bezstronności. Przyczyny tego rodzaju nazywamy przyczynami uzasadniającymi podejrzenie o brak bezstronności; sędziego zaś, co do którego bezstronności z powodów wymienionych zachodzi wątpliwość, nazywamy sędzią podejrzanym o brak bezstronności (*befangener Richter, judex suspectus*). Czynności przedsięwzięte przez sędziego

¹⁾ Mówiąc o osobie sędziego, mamy na myśli sędziego upoważnionego i uzdolnionego do pełnienia obowiązków sędziowskich (Wach j. w. str. 334).

podejrzanego o brak bezstronności są ważne, chyba że sędzia został już usunięty od sądzenia sprawy szczegółowej. W ostatnim razie sędzia podejrzany, a od wymiaru sprawiedliwości usunięty, równałby się sędziemu wyłączonemu. Przypadki te stanowią drugą grupę wspomnianych okoliczności.

Przedstawiony stan rzeczy stwierdza, iż okoliczność, aby sędzia nie był wyłączonym, potrzebną jest do ważności postępowania (wymogi bezwzględne zaistnienia stosunku procesowego); okoliczność zaś, aby sędzia nie był podejrzany o brak bezstronności, potrzebną jest do prawidłowości postępowania (wymogi względne zaistnienia stosunku procesowego)¹⁾.

Wykazanie i dochodzenie istnienia przyczyn wyłączenia sędziego, względnie przyczyn podejrzewania sędziego o brak bezstronności może nastąpić tak: a) na wniosek strony, jak i b) wskutek doniesienia odnośnego sędziego.

Czynność strony interesowanej, mającą na celu usunięcie od wymiaru sprawiedliwości sędziego, czyto wyłączonego, czyto podejrzanego o brak bezstronności, nazywamy czynnością wykluczenia sędziego (*Ablehnung des Richters*). Czynność ta jest czynnością procesową, wywołującą w zasadzie orzeczenie sędziego w toku instancyi (§. 19 i dalsze Nor. Jur.)²⁾.

Nadto winien sam sędzia, niezależnie od wniosków stron, w razie, gdy co do jego osoby zachodzą przyczyny wyłączające go od wymiaru sprawiedliwości, lub też przyczyny, które mogłyby nasunąć wątpliwość w bezstronność wymiaru sprawiedliwości przez niego, donieść o tem powołanym organom (§ 22 u. o O. s.). Doniesienie sędziego wywołać może zarządzenie właściwych organów, i to w zasadzie³⁾ w dro-

¹⁾ Obacz wyżej: Str. 8—15.

²⁾ Nor. Jur. naukę o sędziach wyłączonych i podejrzanych o brak bezstronności obejmuje w rozdziale pod tytułem: »O wykluczeniu sędziów«; czyli Nor. Jur. omawia całą wspomnianą naukę ze stanowiska prawa, a właściwie uprawnienia strony.

³⁾ Wyjątkowo i w tym przypadku nie będzie wdrożone postępowanie administracyjno-sądowe, lecz wywołanem zostanie orzeczenie sędziowskie (§. 22 ust. 3 u. o O. s.).

dze administracyjno-sądowej. Zgodnie z tem odróżnieniem dwóch rodzajów postępowań, postępowanie w przypadku wykluczenia sędziego zamieszczone jest w ustawie o wykonywaniu sądownictwa (Nor. Jur.); natomiast przepisy dotyczące się obowiązku sędziego doniesienia powołanym organom o powyżej wspomnianych okolicznościach zamieszczone są w ustawie o organizacji sądowej, obejmującej przepisy mające przeważnie charakter administracyjno-sądowy.

II. *Sędzia wyłączony i sędzia podejrzany o brak bezstronności.* Przyczyny będące powodem usunięcia sędziego od wymiaru sprawiedliwości (przyczyny wykluczenia sędziego) dzielimy zgodnie z przedstawionym stanem rzeczy na:

A) Przyczyny wyłączające sędziego (*Ausschliessungsgründe*).

B) Przyczyny budzące podejrzenie o brak bezstronności (*Befangenhetsgründe*).

Sędzią, do którego mają zastosowanie przepisy o sędziach wyłączonych i podejrzanych o brak bezstronności, może być tak sędzia państwowy pełniący swoje obowiązki, czyto jako sędzia orzekający, czyto jako sędzia wyznaczony, czy jako uproszony, czy też jako sędzia spełniający inną funkcję pomocniczą z §. 3 ust. 2 u. o O. s. (§. 45 u. o O. s.). Również przepisy powyższe mają zastosowanie do sędziów fachowych stanu obywatelskiego¹⁾. O protokolantach stanowi przepis § 26 Nor. Jur.

Ad A) Przyczyny wyłączające sędziego od wymiaru sprawiedliwości są wymienione i opisane w §. 20 Nor. Jur.²⁾.

W następujących przypadkach sędzia jest wyłączony od sprawowania urzędu sędziowskiego:

1) W sprawach, w których on sam jest stroną, albo do jednej ze stron zostaje w stosunku współuprawnionego, albo współobowiązane, lub też ma względem strony obowiązek dania regresu. Wynika to z istoty rzeczy, iż nikt nie może być

¹⁾ Horten str. 128.

²⁾ Wyłączenia asesorów sądu przemysłowego tyczy się §. 19 ust. o sądach przemysłowych; zaś sędziów polubownych §. 586 K. p. c.

sędzią we własnej sprawie. Zasada ta ma nietylko zastosowanie, jeżeli sędzia jest uczestnikiem sporu, czyli stroną główną, ale także i wówczas, jeżeli sędzia jest stroną uboczną (jako interwenient uboczny). Również i w tym przypadku jest sędzia wyłączonym, jeżeli wprawdzie nie zajmuje żadnej roli procesowej, ale mimo to jest ze stanowiska prawa materialnego bezpośrednio interesowany, jako współuprawniony lub współobowiązany jednej ze stron spór wiodących, lub też jest zobowiązanym do regresu wobec jednej ze stron spór wiodących¹⁾.

2) W sprawach swej żony, albo krewnych, lub powinowatych w linii prostej, albo też osób, z którymi w linii ubocznej jest spokrewniony do stopnia czwartego, lub spowinowacany do stopnia drugiego. Wspomniana przyczyna wyłączenia istnieje, choćby małżonkowie byli rozłączeni, lub małżeństwo było materialnie nieważne, byleby nie było za nieważne uznane. Pojęcie pokrewieństwa, powinowactwa, jak i pojęcie stopnia pokrewieństwa, niemniej stopnia powinowactwa oceniać należy wedle przepisów prawa cywilnego²⁾.

3) W sprawach swych rodziców przybranych, albo wychowawców, dzieci przybranych, albo wychowañców, pupilów i oddanych jego pieczy.

4) W sprawach, dla których był, albo jest pełnomocnikiem jednej ze stron. Obojętną jest rzeczą, czy sędzia jest upelnomocnionym na podstawie pełnomocnictwa procesowego, czy też pełnomocnictwa do poszczególnych czynności procesowych, czy też jest umocowanym na podstawie pełnomocnictwa ogólnego, lub szczególnego, wedle przepisów prawa materialnego.

5) W sprawach, w których w sądzie niższym sędzia wyłączony brał udział we wydaniu zaczepionego wyroku lub uchwały. Nadto wyłączonym jest sędzia przy załatwianiu

¹⁾ Horten str. 130. Planck str. 117. Neumann j. w. str. 1129.

²⁾ Wach j. w. str. 337. Neumann j. w. str. 1129. Horten j. w. str. 131.

skargi nieważności, lub bezskuteczności skierowanej przeciwko orzeczeniu sądu polubownego giełdowego (XXIII—XXV ust. wpraw. K. p. c.), jeżeli brał udział przy wydaniu orzeczenia sądu polubownego giełdowego. Podobny przepis zawiera §. 537 łącznie z §§. 529 l. 1 i 530 l. 4 K. p. c.

Powyższe przypadki, w których sędzia jest wyłączonym, są wymienione wyczerpująco, tem samem nie można ich stosować drogą analogii do przypadków podobnych.

Ad B) Z istoty rzeczy ustawa nie wymienia przypadków, w których możnaby podejrzewać sędziego o brak bezstronności w pełnieniu jego obowiązków urzędowych. Tem samem będzie rzeczą powołanego sądu wziąć pod rozwagę i ocenić: Ażali zachodzą dostateczne przyczyny mogące wzbudzić wątpliwość w bezstronność sędziego? ¹⁾

III. *Prawo wykluczenia.* Prawem wykluczenia sędziego nazywamy uprawnienie procesowe strony usunięcia od wymiaru sprawiedliwości sędziego (w najogólniejszem tego słowa znaczeniu), czyto wyłączonego, czyto podejrzanego o brak bezstronności.

Zastanawiając się nad prawem wykluczenia sędziego omówić należy:

A) Rozciągnięcie prawa wykluczenia sędziego i czas, w ciągu którego może być toż prawo dochodzone.

B) Postępowanie przy dochodzeniu wspomnianego prawa.

C) Skutki wykluczenia sędziego.

Ad A) Z prawa wykluczenia sędziego może korzystać każda strona (*jede Partei*) i niema różnicy, czyli uwzględniając zachodzące stosunki, niebezpieczeństwo (obawa stronniczości przy spełnianiu czynności urzędowych) istnieje dla samej strony wykluczającej sędziego, czy też dla jej przeciwnika. Przepis powyższy jest zupełnie racjonalny i odpowiadający

¹⁾ Specjalny przypadek podejrzewania sędziego z powodu wniesienia skargi przez sędziego, lub przeciw sędziemu podaje §. 79. Nor. Jur. i Art. XIV ust. wpraw. N. J. i tenże przypadek rozstrzyga z pominięciem przepisów o wykluczeniu sędziego.

celowi odnośnych przepisów, zaprowadzonych ze względów na interes publiczny. Korzystać z prawa tego może tak strona główna, jak i interwenient występujący, czyto w roli uczestnika sporu, czy też pomocnika. Wyraz więc »strona« obejmuje wszystkie osoby w sprawie spornej interesowane, czyli wogóle wszystkich uczestników sprawy (*Betheiligte*)¹⁾.

Zastanawiając się nad czasem, w ciągu którego strona może korzystać z prawa wykluczenia, odróżnić należy dwa przypadki:

a) Korzystanie z prawa wykluczenia z przyczyn wyłączających sędziego nie jest czasowo ograniczone. Prawo to może być dochodzone w każdym stadium procesu. Jeżeli proces byłby prowadzony mimo przyczyn wyłączających sędziego, wówczas postępowanie byłoby nieważne. Nieważność tego postępowania mogłaby być dochodzoną w drodze odwołania (§. 477 l. 1), rekursu (§. 514), rewizji (§. 503), wreszcie nawet po prawomocności wyroku, po myśli §. 529 l. 1 (skarga nieważności). Jest to ściśle następstwem zasady powyżej wyrażonej, iż okoliczność, aby sędzia nie był wyłączonym od wymiaru sprawiedliwości, zaliczyć należy do warunków bezwzględnych zaistnienia i rozwoju stosunku procesowego.

b) Natomiast, o ile strona pragnie wykluczyć sędziego z przyczyny, iż sędzia jest podejrzany o brak bezstronności, winna toż skutecznie przed wdaniem się w rozprawę, względnie przed przedłożeniem wniosków wobec sędziego wykluczyć się mającego. W następstwie tego, jeżeli strona wdała się w rozprawę, albo też przedłożyła wnioski wobec sędziego podejrzanego, nie robiąc użytku z przyczyn podejrzewania sędziego, które jej były wiadome, wówczas ta strona nie może już więcej korzystać z prawa wykluczenia sędziego. Przez »wdanie się w rozprawę« winniśmy rozumieć w tym przypadku każdą czynność procesową strony, którą strona przedsięwzięła wobec sędziego wykluczyć się mającego, bez względu na to, czy czynność ta tyczy się sprawy

¹⁾ Horten j. w. str. 134.

samej, czy też np. okoliczności wstrzymujących wdanie się w spór z powodu obowiązku zabezpieczenia kosztów sporu, dalej, czy jest przedsięwziętą przed sędzią orzekającym, czy też uproszonym, lub wyznaczonym. Nie jest więc wymaganem. aby strona się niewdała w samą sprawę, lecz aby strona nie wdała się w rozprawę przed sędzią podejrzanym. Wspomniona jednak prekluzya prawa wykluczenia sędziego nastąpi tylko wówczas, jeżeli strona wiedząc o przyczynach podejrzywania sędziego o brak bezstronności, mimo to wdała się przed nim w rozprawę, lub też sędziemu wnioski przedłożyła. W tym przypadku można bowiem dopatrzeć się zgody strony na sędzię podejrzanego. Przez wiadomość (*Kenntniss*) winniśmy rozumieć wiadomość okoliczności, które mogłyby wzbudzić uzasadnioną wątpliwość¹⁾ w bezstronność sędziego.

Od zasad powyższych wprowadzony został zupełnie usprawiedliwiony wyjątek w razie, jeżeli strona dopiero po wdaniu się w rozprawę, lub po przedłożeniu wniosków sędziemu dowiedziała się o przyczynach podejrzywania odnośnego sędziego, albo też przyczyny te powstały dopiero po wdaniu się w rozprawę, lub po przedłożeniu wniosków sędziemu. Wówczas to strona winna po dowiedzeniu się o tych przyczynach, względnie po dowiedzeniu się o nowo powstałych przyczynach, zaraz korzystać z prawa wykluczenia [pod rygorem utraty tegoż prawa] i to przy pierwszej czynności procesowej, przed sędzią podejrzanym przedsięwziąć się mającej (§§. 21 i 22 n. J.)²⁾.

Ad B. Strona chcąc dochodzić prawa wykluczenia winna przedłożyć wniosek pisemnie, lub ustnie do protokołu i to w sądzie do którego należy sędzia wyłączony wzgl. podejrzan o brak bezstronności (§. 22 ustęp. 1. Nor. Jur., §§. 129. usł. 1. 319 ost. ust. J. S.).

¹⁾ Horten (j. w. 135 i 136.) zastanawia się nad pytaniem: Czyli może się strona zrzec prawa wykluczenia sędziego z przyczyn, iż sędzia jest podejrzanym? Horten daje na to pytanie, zgodnie z celem omawianej instytucji, odpowiedź przeczącą.

²⁾ Wach. j. w. str. 41.

Strona korzystająca z prawa wykluczenia winna podać wszystkie okoliczności, które uzasadniłyby wykluczenie sędziego.

a) Jeżeli strona korzysta z prawa wykluczenia sędziego dlatego, iż tenże jest sędzią wyłączonym, wówczas wystarczy samo wymienienie tych okoliczności, które w mniemaniu strony wyłączają sędziego od wymiaru sprawiedliwości w konkretnej sprawie cywilnej. W skutek samego wymienienia tychże okoliczności winien sąd z urzędu ustalić przyczyny wyłączające sędziego (§. 22. ust. ost. N. J.).

b) Inaczej rzecz się ma w przypadkach wykluczenia sędziego z przyczyny, iż jest sędzią podejrzanym o brak bezstronności. W tych przypadkach, jeżeli sędzia zaprzeczy okolicznościom wzbudzającym podejrzenie, wówczas winna strona wykazać wiarogodnie istnienie tychże okoliczności (§. 274 Kod. proc. cyw.). Jeżeli strona dopiero po wdaniu się w rozprawę, lub po przedłożeniu wniosków dowiedziała się o przyczynach wykazujących, iż sędzia jest podejrzanym, lub też przyczyny te dopiero później powstały, wówczas winna strona w tym przypadku również uprawdopodobnić, że o przyczynach tych dopiero się później dowiedziała, lub, że te przyczyny później powstały.

Ad a i b. Dochodzenia wdrożone celem zbadania okoliczności wykluczających sędziego, nie stanowią części procesu samego, nie wpływają na rozwój stosunku procesowego. Przyczyna tego w tem leży, iż przedmiotem dochodzenia jest kwestya bezstronności osoby sędziego, a nadto, iż w tem postępowaniu obie strony [dwa podmioty] mogą nie wrogo, lecz zgodnie postępować.

Pismo, względnie protokół sporządzony w celu wykluczenia sędziego należy przesłać sędziemu wykluczonemu do oświadczenia się. Jeżeli odnośny sędzia potwierdza przyczyny przytoczone przez strony, wówczas nie zachodzi potrzeba badania zasadności podań strony. Jeżeli natomiast oświadczenie się sędziego wywołuje potrzebę wykazania przyczyny wykluczenia, albo potrzebę stwierdzenia chwili, w której strona o przyznanie wykluczenia się dowiedziała (tyczy się sędziego podej-

rzanego), wówczas należy w drodze ustnego przesłuchania stron oznaczyć okoliczności, które trzeba uprawdopodobnić i naprowadzić środki uprawdopodobnienia. Przesłuchanie stron, jako też inne przesłuchania potrzebne może poruczyć naczelnik sądu jednemu z urzędników sędziowskich swego sądu. W taki sam sposób może naczelnik sądu poruczyć jednemu z urzędników sędziowskich swego sądu, aby zamiast niego stwierdził przez strony naprowadzone przyczyny wyłączenia. (§ 129. ust. 2. J. S.).

Jeżeli sędzia przez stronę wykluczony należy do sądu powiatowego, wówczas powołanym do rozstrzygnięcia wniosków o wykluczenie sędziego jest przełożony sąd obwodowy, krajowy, lub handlowy. W razie, gdyby sędzia przez stronę wykluczony należał do składu sądu kolegiального, rozstrzygnięcie wniosków o wykluczenie sędziego, tenże sąd kolegialny. W razie zaś, gdyby skutek usunięcia sędziego wykluczonego odnośny sąd kolegialny nie mógł powziąć uchwały z braku wymaganego kompletu, wówczas rozstrzygnięcie wniosków o wykluczenie sędziego sąd kolegialny, tamtemu sądowi kolegialnemu w toku instancyi przełożony (§. 23 Nor. Jur.) Z istoty rzeczy przepis ten nie może mieć zastosowania do Najwyższego Sądu. O ile skutek zastosowania powyższego przepisu może nastąpić delegacya innego sądu, w miejsce sądu właściwego, omówionem będzie w nauce o delegacyi sądów.

Sąd powołany do rozstrzygnięcia wniosku strony o wykluczenie sędziego, rozstrzygnięcie tenże wniosek bez przeprowadzenia ustnej rozprawy (§. 24 N. J.)¹⁾. Może jednak sąd orzekający, przed powzięciem uchwały zarządzić wszelkie dochodzenia i przesłuchania, które mu się wydadzą potrzebnymi. Rozstrzygnięcie, w którym sąd uwzględnił wniosek o wykluczenie sędziego, nie może być zaczepionem żadnym środkiem prawnym. Na odwrót, rozstrzygnięcie sędziowskie, w którym sąd się nie przychylił do wspomnianego wniosku, może być zaczepione środkiem

¹⁾ Rozprawa ustna uchybiałaby możliwie powadze sędziego (Neumann j. w. str. 1133).

prawnym rekursu (Mat. I. str. 47). Środek prawny służy tylko tej stronie, która przedłożyła wniosek o wykluczenie sędziego. Strona przeciwna strony rekurującej nie może się czuć uciążoną orzeczeniem sędziego, skoro sama nie żądała wykluczenia sędziego; nadto w przypadkach wykluczenia sędziego, jako podejrzanego, prawo tejże strony już zgąsło z powodu niedochodzenia tegoż prawa w należywym czasie¹⁾.

Jeżeli sąd się przychyli do wniosku o wykluczenie sędziego, wówczas winien o tem z urzędu uwiadomić naczelnika sądu do którego sędzia wykluczony należy. Na przypadek zaś gdyby wykluczonym został sam naczelnik sądu powiatowego, wówczas uwiadomionym być winien naczelnik sądu kolegiálnego powołanego do rozstrzygnięcia wniosku o wykluczenie sędziego. Gdyby miał być wykluczony prezydent sądu kolegiálnego, należy o odnośnym rozstrzygnięciu uwiadomić zastępcę prezydenta tego samego trybunału. Wreszcie, w razie gdyby wykluczenie obejmowało prezydenta i wszystkich członków sądu kolegiálnego, zostanie o rozstrzygnięciu uwiadomiony prezydent sądu kolegiálnego w toku instancyi przełożonego. Z istoty rzeczy wynika, iż przepis na ostatku wymieniony może mieć tylko zastosowanie do sądów pierwszej i drugiej instancyi.

Według powyżej przedstawionego stanu rzeczy usunięcie od wymiaru sprawiedliwości sędziego, którego strona wykluczyła — może w zasadzie nastąpić tylko w drodze orzeczenia sędziowskiego i to w toku instancyi. Nadto wniosek strony o wykluczenie sędziego można załatwić w drodze administracyjnej, a to w przypadkach ustawą przewidzianych. A mianowicie usunięcie sędziego samodzielnego, wskutek wykluczenia tegoż przez stronę, może zarządzić sędzia powiatowy; może on bez zasięgnięcia uchwały sądu kolegiálnego, w miejsce sędziego usuniętego oddać sprawę do załatwienia innemu sędziemu sądu powiatowego ustawowo od wymiaru sprawiedliwości nie usuniętemu.

¹⁾ Horten j. w. str. 140.

W podobny sposób może prezydent przełożonego sądu kolegielnego I instancyi w razie wykluczenia przez stronę sędziego powiatowego, poruczyć załatwienie sprawy (w drodze administracyjnej), albo sędziemu samoistnemu przy sądzie powiatowym do zastępstwa sędziego powiatowego powołanemu, albo też temu sędziemu, który do zastępstwa sędziego powiatowego stałe ustanowiony został (§. 28. U. o O. S, dalej §§. 6 i 28. J. S. i §. 27. U. o O. S.¹⁾). Od zarządzenia administracyjnego usuwającego sędziego wyłączonego, lub podejrzanego o brak bezstronności niema środka prawnego (Mat. do §. 28 U. o O. S.). Jeżeli załatwienie wniosku w przedmiocie wykluczenia sędziego, nastąpi w drodze administracyjnej, wówczas odpada załatwienie w drodze sądowej, skoro wniosek stał się już bezprzedmiotowym.

Ad C. Kwestya skutków wykluczenia sędziego od wymiaru sprawiedliwości nie jest w ustawie (§. 25 N. J.), tak jasno i wyczerpująco unormowaną, jakby ze względu na doniosłość tejże kwestyi było to požądaniem.

Zastanawiając się nad skutkami wspomnianymi odróżnić należy dwa stadya, a mianowicie:

1) Stadyum, w ciągu którego badanym bywa wniosek o wykluczenie sędziego, od

2) stadyum po prawomocnem wykluczeniu sędziego przez właściwy sąd.

Ad 1. Aż do prawomocnego załatwienia wniosku o wykluczenie sędziego wolno sędziemu wykluczonemu, przedsiębrać tylko czynności nie cierpiące zwłoki (§. 25 Nor. Jur.). Przedsięwzięta czynność przez sędziego będzie miała tylko prowi-zoryczne znaczenie. Jeżeli więc sąd odnośny przychylił się do wniosku strony o wykluczenie, wówczas skutki tegoż orzeczenia cofną się do chwili przedłożenia wniosku o wykluczenie sędziego. I w tym to przypadku będzie mogło być wzię-

¹⁾ Neumann j. w. str. 1132. Horten (j. w. str. 137) przy omówieniu przepisu §. 22. U. o O. S. dochodzi do mylnych wniosków — nie uwzględniając przepisu §. 28. U. o O. S., który także tyczy się wykluczenia sędziego

tem pod rozważę: Czyli czynności przez sędziego wykluczonego przedsięwzięte a odwołki nie cierpiące są nieważne, skoro sędzia wykluczony, mógł być sędzią wyłączonym (§§. 477. 503, 514, 529, Kod. proc. cyw.). Z drugiej strony zezwolenie na przedsiębranie czynności nie cierpiących zwłoki przez sędziego jest koniecznem, skoro strony wskutek bezpodstawnych wniosków o wykluczenie sędziego mogłyby postępowanie przedłużać, li dla szyskany. Kwestya ta ma o tyle małą doniosłość, iż w pierwszej linii winien być o oświadczenie wezwany sędzia wykluczyć się mający, w następstwie czego w przypadku, w którym jest wyłączonym, względnie widocznie podejrzanym sam sędzia niewątpliwie uzna przyczyny wykluczenia i przez to wywoła bezzwłoczną zmianę w osobie sędziego.

Ad 2. Czynności, które przedsięwzięte, czy to sędzia wyłączony, czy podejrzan o brak bezstronności po prawomocnem wykluczeniu są nieważne. (§§. 477, 503, 514 i 529 Kod. proc. cyw.).

Mówiąc o skutkach wykluczenia sędziego — zaznaczyć należy, iż czynności, które przedsięwzięte sędzią wyłączonym, zanim, jako taki prawomocnie nznany został, są nieważne. Natomiast, o ile czynności przedsięwzięte sędzią podejrzanym o brak bezstronności przed przedłożeniem wniosku, o wykluczenie sędziego, o tyle czynności te są ważne¹).

Dalszym skutkiem wykluczenia sędziego jest oprócz usunięcia tegoż od wymiaru sprawiedliwości, nadto jeszcze powołanie w miejsce usuniętego innego sędziego zdanego do sprawowania urzędu sędziowskiego w odnośnej sprawie Winno to być skutecznionem jak najrychlej, aby usuniętą została przeszkoda w podjęciu postępowania, albo załatwieniu sprawy. Powołaniami osobami do wydania wspomnianych zarządzeń są te osoby, które według powyżej przedstawionego stanu rzeczy (§. 24 N. J. Obacz powyżej str. 168) winny być uwiadomione o wykluczeniu sędziego.

¹) Widocznem to z §. 477 l. 1 Kod. proc. cyw.

IV. Usunięcie sędziego [obacz powyżej str. 160] może wywołać, tak czynność strony procesowej, korzystającej z prawa wykluczenia sędziego, jak i doniesienie sędziego powołanemu organowi o tem, iż jest w konkretnej sprawie sędzią wyłączonym, lub też sędzią podejrzanym o brak bestronności. Dotychczas zastanawialiśmy się nad przypadkiem usunięcia sędziego wskutek wykluczenia tegoż przez strony; obecnie należy przystąpić do omówienia drugiego sposobu usunięcia sędziego. Dwa przypadki tutaj odróżniamy:

A) Każdy sędzia (w pojęciu ustaw zasadniczych), niemniej każdy sędzia pomocniczy, którym są znane okoliczności wyłączające ich w konkretnym przypadku od wykonywania czynności sędziowskich (sędzia wyłączony) winni o tych okolicznościach bezwłocznie donieść swemu naczelnikowi sądu. Jeżeli natomiast wyłączonym jest naczelnik sądu, wówczas winien uwiadomić o tem swego zastępcę, a w braku tegoż winien donieść o tem naczelnikowi sądu przełożonego. W razie, jeżeliby przez ustąpienie naczelnika sądu, sąd przestałby być zdolnym do powzięcia uchwały, wówczas winien o tem uwiadomić odnośny naczelnik sądu, naczelnika sądu przełożonego. (§. 22 ust. 1 U. o O. S. §. 130 J. S.).

Według powyższych przepisów, powinien omawiane doniesienie skutecznić każdy urzędnik sędziowski, bez względu na to, czy jest sędzią samodzielnym, czy też pomocniczym, niemniej bez względu na to, jaką funkcję sędziowską spełnia. Obojętną jest więc rzeczą, czy sędzia pełni funkcję, jako sędzia orzekający, wyznaczony, uproszony, czy też jako sędzia pomocniczy przy osobie sędziego samoistnego, zwłaszcza w sądach powiatowych.

B) Sędziowie (w pojęciu ustaw zasadniczych) i ci sędziowie pomocniczy, którym poruczonem zostało sprawowanie czynności sędziego wyznaczonego, względnie uproszonego — winni donieść osobom wyżej pod A podanym o okolicznościach mogących wznieść wątpliwość

w ich bezstronność. (§. 22 ust 2 U. o O. S. i §. 19 l. 2 Nor. Jur.)¹⁾.

Ad A i B. Doniesienie sędziego (samoistnego względnie pomocniczego) może wywołać, albo zarządzenie administracyjne (§. 130 J. S) ze strony organu powołanego powyżej pod *A*) wymienionego, albo też gdyby wspomniany organ niechciał obrać odnośnej drogi, wówczas doniesienie sędziego może wywołać orzeczenie sędziowskie po myśli §. 23 do 25 Nor. Jur. (powyżej II i III).

V. Przepisy powyżej podane mają także z pewnemi odmianami zastosowanie i do innych organów sądowych spełniających funkcyę sądową obok sędziego. (Mat. I. str. 48).

Zastanawiając się nad tymiż organami sądowymi ze stanowiska omawianej instytucyi, należy odróżnić dwie grupy tych organów sądowych:

1) Protokolanci, dalej funkcyonaryusze kancelaryi sądowej, niemniej urzędnicy egzekucyjni, o ile te osoby działają, jako organa dla doręczeń i dla pisemnych poświadczeń lub jako organa wykonawcze stanowią grupę pierwszą wspomnianych organów sądowych. Do tychże osób mają zastosowanie wszystkie przepisy, które powyżej przytoczyliśmy o wykluczeniu sędziego. Wniosek o wykluczenie sędziego, załatwia naczelnik sądu mający nadzór urzędowy nad wspomnianymi organami; rozstrzygnięcie przez tegoż wydane, nie może być zaczepione żadnym środkiem prawnym. Wobec powyższego przepisu jest niezaczepialnem, tak orzeczenie naczelnika sądu, przychylnie załatwiające wniosek o wykluczenie, jak najmniej i orzeczenie tenże wniosek odmownie załatwiające. Przepis powyższy nie może mieć zastosowania, ani do notaryuszów występujących w charakterze komisarzy sądowych, ani też do tłumaczy

¹⁾ Z brzmienia ustawy, a mianowicie z §. 22. ust. 1 i 2 U. o O. S. widocznem jest odróżnienie sędziów pomocniczych w najogólniejszem znaczeniu, od sędziów pomocniczych spełniających funkcyę sędziów wyznaczonych, lub uproszonych. Natomiast Mat. (Mat. do § 22 U. o O. S.) tego rozróżnienia nie znajdują. Przepis omawiany ma zastosowanie i do postępowania w sprawach karnych.

sądowych, skoro ci nie podpadają pod pojęcie protokolantów, ani też pod pojęcie funkcjonariuszów kancelarii sądowej, ani wreszcie pod pojęcie urzędników egzekucyjnych¹⁾.

2) Inne organa sądowe, które nie podpadają pod pojęcie urzędnika sędziowskiego, ani też pod pojęcie organów pod 1) wymienionych, stanowią drugą grupę wspomnianych osób. Do tychże osób moglibyśmy zaliczyć: Tłumaczy (specjalny przepis obejmuje §. 123, J. S.), znawców (specjalny przepis obejmuje §. 355 Kod. proc. cyw.), wywoływaczy przy licytacjach, posłańców dla doręczeń itd. Ustawa nie stanowi (§. 27 Nor. Jur.) o możności wykluczenia tychże osób, lecz jedynie wprowadza postanowienie, że organa te, gdy pozostają w takim stosunku, który sędziego od sprawowania urzędu wyłącza, winny o tem donieść naczelnikowi sądu. Mimo to sędzię należy, że i strony będą mogły żądać wykluczenia tychże organów przez doniesienie o odnośnych okolicznościach (wyłączających osobę sędziego) naczelnikowi sądu, skoro §. 27 Nor. Jur. umieszczony jest pod napisem: »Wykluczenie innych organów sądowych«. Wykluczenie jednak będzie mogło tylko nastąpić z powodów, dla których możnaby sędziego wyłączyć, skoro tylko o przypadkach wyłączenia tychże organów stanowi §. 27 Nor. Jur.

Naczelnik sądu, jako kierownik odnośnego urzędu, rozstrzygnie w poszczególnym przypadku, czyli wykluczenie ma nastąpić, czy też nie.

Między przypadkami pod 1), a pod 2) przytoczonymi zachodzi zasadnicza różnica. Przepis pod 1) omówiony winien być zawsze zastosowany wtedy, gdy zachodzą warunki ustawowe; natomiast zastosowanie przepisu powyższego w przypadkach pod 2) zależy od uznania naczelnika sądowego. Przepis pod 1) dotyczy się tak wykluczenia z powodu okoliczności wyłączających sędziego, jak okoliczności czyniących sędziego podejrzanym; natomiast przepis pod 2) omówiony ty-

¹⁾ Horten, str. 143 i 144.

czy się tylko przypadków, w których sędziego możnaby wyłączyć¹⁾.

Ad I—V. Przepisy powyżej omówione od I—V mają zastosowanie także i w postępowaniu w sprawach niespornych.

ROZDZIAŁ V.

Nauka o właściwości sądów w sprawach spornych.

Nauka o właściwości sądów dzieli się:

1) Na naukę o właściwości sądów w ogólności (§§. 28—48 Nor. Jur.) i

2) na naukę o właściwości sądów w sprawach spornych (§§. 49—104 Nor. Jur.).

Przedmiotem nauki o właściwości sądów w ogólności (*ad 1*) jest szereg przepisów natury ogólnej, a dotyczących się, tak właściwości sądów w sprawach spornych (a więc też dla skargi nieważności i skargi o wznowienie), jak i właściwości w sprawach niespornych, jak wreszcie i postępowania egzekucyjnego²⁾. Część druga (*ad 2*) obejmuje jedynie przepisy o wła-

¹⁾ Specjalne przepisy dotyczące się wykluczenia członków senatu dyscyplinarnego objęte są §§. 10 i 11 odnośnej ustawy.

²⁾ W Materyałach (I str. 49) czytamy: Die im dritten Abschnitte (§§. 28—48 N. J.) enthaltenen Bestimmungen über die Zuständigkeit gelten nicht blos betreffs der im zweiten und dritten Theile des vorliegenden Gesetzentwurfes angeordneten oder zugelassenen Gerichtsstände, sondern ihre Geltung erstreckt sich auch auf die durch andere Gesetze eingeführten Gerichtsstände... Obacz: Neumann j. w. str. 1135 — Do przepisów dotyczących się właściwości sądu oprócz umieszczonych w Nor. Jur. zaliczyć należy przepisy objęte §§ 384 i 532 K. p. c., §§ 582, 584, 596 K. p. c., dalej przepisy ust. konk., a mianowicie §§. 58—61, 193,

ściwości w sprawach spornych. Omówienie przepisów dotyczących się wyłącznie właściwości w sprawach niespornych wychodzi poza ramy naszego zadania.

Tytuł I.

O właściwości sądów w ogólności.

§. 1. Zakres działania zwyczajnych sądów cywilnych w stosunku do zakresu działania innych sądów cywilnych, władz administracyjnych, niemniej w stosunku do instytucji organów państwowych powołanych do załatwiania niektórych spornych spraw cywilnych (§. 1 Nor. Jur. Mat. I 32, 697, II 577).

Wykonywanie sądownictwa w sprawach cywilnych (*Bürgerliche Rechtssachen*) w zasadzie przydzielone jest sądom zwyczajnym. Ustawa nie objaśnia jednak bliżej, co rozumieć należy przez sprawy cywilne. Wobec tego jednak, iż Art. XXX ust. wpraw. Kod. proc. cyw. wyjaśnia, co rozumieć należy przez prawo cywilne (*bürgerliches Recht*) wskazaniem jest w drodze analogii prawa (*analogia juris*) także to pojęcie przyjmując za podstawę do określenia pojęcia »sprawa cywilna«. W następstwie tego za sprawy cywilne uważać należy sprawy określone przez prawo cywilne w pojęciu Art. XXX ust. wpraw. Kod. proc. cyw.¹⁾. Z istoty rzeczy zasada

199, 126, 128, 131 i 134, wreszcie cały szereg przepisów Ord. egz. jak §§. 17, 33, 36, 232, 258, 368.

¹⁾ Planck (j. w. str. 27) wyraża się: Die ordentlichen Gerichte haben es nur zu thun mit bürgerlichen Rechtsstreitigkeiten, also solchēn, in denen ein dem bürgerlichen Recht angehörender oder privatrechtlicher Anspruch verfolgt wird, nicht ein öffentlich-rechtlicher. Wkońcu zaznacza, iż wytknięcie granicy między zakresem działania sądów i władz administracyjnych należy do prawa państwowego. Natomiast Wach j. w. str. 81 i dalsze przedstawia tę kwestyę obszernie. Ze stanowiska ust. austr. nader wyczerpująco omawia §. 1 Nor. Jur. Horten. Obacz uwagi do tegoż paragrafu. Trybunał państwa w orzeczeniu swoim z 20 października r. 1898 L. 342 (Geller Centrallblatt z r. 1899 str. 266) w motywach swojego orzeczenia wyraził zasadę:

ta ma zastosowanie jędyńie o tyle, o ile szczegółowe przepisy nie przekazują sądownictwa w sprawach cywilnych innym władzom lub organom (§. 1 Nor. Jur.)¹⁾. W zasadzie więc każda »sprawa cywilna« w powyższem znaczeniu należy do sądów zwyczajnych, chyba że wyraźnie szczegółowymi przepisami została przekazana innym władzom, lub organom. W razie wątpliwości, ażali sprawa cywilna należy do zakresu działania sądów cywilnych, czy też innych władz lub organów, wyjść należy ze założenia, iż sprawa cywilna raczej należy do zakresu działania sądów zwyczajnych, niż do innych władz lub instytucyj, skoro prawidłowo są powołane sądy zwyczajne do załatwiania spraw cywilnych²⁾. Władze, względnie instytucje (sądy stałe polubowne), które na podstawie szczegółowych przepisów sprawują sądownictwo w sprawach cywilnych, obok sądów zwy-

... dass das Recht zum Schadenersatz in der Regel, wie jedes andere Privatrecht, bei dem ordentlichen Richter angebracht werden muss.

¹⁾ Tę samą myśl wyraża Odp. na pyt. do §. 1 Nor. Jur. »Durch die in der J. N. aufgestellten Zuständigkeitsbestimmungen werden die besonderen Vorschriften, wonach gewisse Angelegenheiten den Gerichten entzogen und den Verwaltungsbehörden zugewiesen sind, und namentlich auch die Vorschriften des allgemeinen Berggesetzes über die von den Bergbehörden zu entscheidenden Rechtssachen nicht berührt«.

²⁾ Art. IX ust. wpraw. Nor. Jur. według projektu rządowego jaśniej jeszcze myśl powyższą wyraził (Mat. I 613, 614). We Wydziale stałym Izby deputowanych przepis ten jednak uległ zmianie (Mat. II 222, 229, 624). W motywach sprawozdania Wydziału stałego Izby deputowanych (Mat. II str. 222) czytamy: Speziell fehlt es an einer ausdrücklichen Norm, welche den selbstverständlichen Satz aussprechen würde, dass alle Civilrechtsstretigkeiten mangels anderweitigen Bestimmung von den ordentlichen Gerichten zu erledigen sind. An der Richtigkeit dieses Satzes kann nicht gezweifelt werden, aber er wurde nie durch einen besonderen Act der Gesetzgebung proclamirt; dem Ausschusse schien es deswegen richtiger, den im ersten Absatze des Art. IX vorgeschlagenen Rechtssatz auf dasjenige Gebiet zu beschränken, für welches ein Bedürfniss nach einer gesetzlichen Norm begründet sein dürfte...

czajnych, udzielają tem samem pomocy sądowej w obszerniejszem tego słowa znaczeniu (powyżej str. 7)¹⁾.

Wspomniane władze i instytucje, które obok sądów zwyczajnych wykonywują jurysdykcję cywilną, dzielimy na trzy grupy:

A) Sądy cywilne, jednak nie należące do sądów zwyczajnych wyliczonych w §. 1 Nor. Jur. (powyżej str. 124). Sądy te możnaby w odróżnieniu od sądów zwyczajnych nazwać sądami nadzwyczajnymi, jakkolwiek nazwa ta nie jest znaną ustawodawstwu procesowemu. Tutaj zaliczamy Urząd Naczelnego Marszałka Dworu i sądy nadłabiańskie cłowe. Również do sądów cywilnych nadzwyczajnych zaliczyć należy, chociaż ze zastrzeżeniem, sądy konsularne, które nie są sądami austriackimi, lecz austriacko-węgierskimi, oraz Trybunał dla spraw patentowych. Wreszcie wymienić należy sądy przemysłowe, które ze względu na swoją organizację stoją na pograniczu między sądami cywilnymi a sądami polubownymi stałymi wyłącznymi.

B) Sądy polubowne stałe wyłączne (Art. XII ust. wpraw. Kod. proc. cyw.).

C) Władze administracyjne o tyle, o ile im szczególne przepisy przydzielają do załatwienia niektóre sprawy cywilne.

Ad A. a. Urząd Naczelnego Marszałka Dworu (Art. III ust. wpraw. Nor. Jur., Mat. I 31, 600, 606 i 607, II. 221, 227, 343, 621)²⁾.

Urzędowi Naczelnego Marszałka Dworu pozostawionem zostało (*wird erhalten*) wykonywanie sądownictwa nad następującymi osobami (Art. III ust. wpraw. Nor. Jur.):

α) Nad członkami Domu Cesarskiego, z wyjątkiem Monarchy samego, o ile Najjaśniejszy Pan w poszczególnych przypadkach inaczej nie postanowi (Dekr. nadw. z 14 lipca 1815 r. Nr.

¹⁾ O stosunku procesu cywilnego do karnego obacz powyżej str. 29 do 33.

²⁾ Horten j. w. str. 13. Obacz tamże podaną literaturę.

1159 Z. u. s. Art. V i §. 20 K. c.). Zaznaczyć jednak należy, iż przepisy o sądzie wyłącznym miejsca położenia dobra nie ruchomego (§. 81 N. J.), dalej przepisy dotyczące się sądu szczegółowego z powodu naruszenia praw wodnych, wreszcie przepisy dotyczące się sądu szczegółowego ze stosunku najmu i dzierżawy (§. 82 i 83. Nor. Jur.) mają zastosowanie również i do osób podlegających Urzędowi Naczelnego Marszałka Dworu (§. 85 Nor. Jur.). Dla tych spraw są właściwe sądy zwyczajne.

β) Nad osobami, na które sądownictwo Urzędu Naczelnego Marszałka Dworu rozciągniętem zostało, lub w przyszłości rozciągniętem zostanie. Co do tych osób wspomniany Sąd Marszałkowski spełnia funkcje sędziowskie z ograniczeniami pod α) podanemi, a objętymi §. 85. Nor. Jur.¹⁾

γ) Nad osobami, którym przysługuje przywilej zakrajo-

¹⁾ Jurysdykcya Urzędu naczelnego Marszałka Dworu została rozciągnięta przez specjalne rozporządzenia na następujące osoby: a) na hrabiego Meran, barona Brandhofen (Ces. rozp. z 6 lipca 1850. Nr. 314 D. p. p.); b) na panującego księcia Liechtensteina, tegoż małżonkę i jego dzieci małoletnie stanu wolnego a przebywające w rodzicielskim domu; c) na w Austrii zamieszkujących członków starszej linii Bourbonów; tak jednak co do osób pod b) jak i pod c) wymienionych, tylko o tyle, o ile spory się tyczą rzeczy ruchomych. (Najw. post. z 30 lipca 1851 Nr. 183 D. p. p.); d) dodatkowo do tegoż Najw. postanowienia rozciągnięto zakres działania wspomnianego sądu także na brata panującego księcia Liechtensteina, a mianowicie Franciszka księcia Liechtensteina i na tegoż familię pod pewnymi warunkami (Obw. Rozp. Min. z 5 listopada 1880 Nr. 134 D. p. p.); e) jako instancya osobista dla rodziny księcia Augusta Coburg-Gota (Rozp. Min. z 8 Czerwca 1858 Nr. 94 D. p. p.); f) jako instancya osobista dla księcia Filipa Wirtemberskiego i dla tegoż małżonki Arcyksiężnej Maryi Teresy i potomstwa z tegoż małżeństwa (Rozp. Min. z 19 stycznia 1865 Nr. 7 D. p. p.); g) jako instancya osobista dla Arcyksiężnej Maryi Modena-Este i jej synów Karola i Alfonsa (Rozp. Min. z 20 grudnia 1866 Nr. 171 D. p. p.); h) jako instancya osobista dla księcia Aleksandra Wirtemberskiego (Obw. Min. z 11 października 1869 Nr. 156); i) dla księcia Dom Miguel de Braganza i dla jego w rodzicielskim domu przebywających dzieci małoletnich stanu wolnego (Obw. Min. z 27 marca 1881 Nr. 27 D. p. p. h) dla księcia Gustawa Saksońsko Weimarskiego (Obw. Min. z 5 stycznia 1883 Nr. 5. D. p. p.). Obacz także wywody Hortena j. w str. 15 i 16.

wości, jeżeli te osoby poddadzą się Urzędowi Naczelnego Marszałka Dworu.

Prawo narodów i specjalne traktaty państwowe są podstawą do ocenienia: Czy pewnej osobie przysługuje prawo zakrajowości lub też nie?¹⁾ W razie wątpliwości, ażali jest uzasadnioną tutejsza właściwość, co do osób mających przywilej zakrajowości, lub czy przywilej zakrajowości pewnej osobie jest przyznany — winien sąd w tej mierze zażądać wyjaśnienia od Ministra sprawiedliwości. Oświadczenie takie obowiązuje sąd w ocenieniu swej właściwości (Art. IX ust. 3 ust. wpraw. Nor. Jur.). Osoby, którym przysługuje prawo zakrajowości, nie podlegają tut. sądom z wyjątkiem spraw w §. 85 Nor. Jur. wymienionych, a powyżej pod α) wyszczególnionych. Osoby wspomniane mogą jednak poddać się (omawianemu) sądowi Marszałkowskiemu (Art. III l. 3 ust. wpraw. Nor. Jur.), lub też wogóle tutejszemu sądownictwu (Art. IX ust. wpraw. Nor. Jur.). Do osób, którym służy prawo zakrajowości zaliczyć zwłaszcza należy ambasadorów, legatów, nuncyuszów i posłów a uwierzytelnionych u Monarchy; niemniej zaliczyć należy pełniących obowiązki poselskie, a uwierzytelnionych u Ministra spraw zagranicznych²⁾.

W razie, jeżeli poddany austriacki został przez obce mocarstwo uwierzytelniony przy Najwyższym Dworze Cesarskim, jako

¹⁾ Horten j. w. str. 41.

²⁾ Przywilej zakrajowości bywa według zasad prawa narodów także rozciągany na stan osobowy poselstwa, dalej na żony i rodziny wspomnianych osób. Co do służby prywatnej i domowników posłów zagranicznych rezydujących we Wiedniu, to jeżeli odnośni domownicy, albo służba posła są poddanymi państwa do którego poseł należy — wówczas nie podlegają tut. sądom zwyczajnym. Natomiast, jeżeli wspomniane są poddanymi państwa Austriackiego, lub też innych państw, a więc nie państwa do którego poseł należy — wówczas podlegają zwyczajnym sądom, o ile osoby co do poszczególnych poselstw, inne nie przyszło do skutku porozumienie (Dekr. Nadw. z 7 lutego 1834. Nr. 2641. Z. u. s.). Szczegółowe w tym względzie przepisy zawiera Dekret nadw. z 2 września 1839. Nr. 375. D. p. p. Co do kwestyi właściwości sądów tut. dla konsułów poszczególnych państw obacz: Schauera (str. 6—8.

funkcjonaryusz dyplomatyczny — wówczas rozciągać się będzie właściwość Urzędu Naczelnego Marszałka Dworu tylko na stosunki prawne wypływające z jego dyplomatycznego charakteru. Tem samym, tego rodzaju funkcjonaryusze dyplomatyczni nie tylko w sprawach realnych, ale i w prawnosobistych podpadać będą sądom zwyczajnym (Dekr. Nadw. z 10 kwietnia 1829 Nr. 2392., Z. U. S. i Dekr. Nadw. z 15 marca 1834. Nr. 2646. Z. U. S.).

Zastanawiając się nad zakresem działania Urzędu Naczelnego Marszałka Dworu zaznaczyć należy, iż pozostaje nie zmienionym zakres działania Naczelnego Urzędu Marszałkowskiego, co do doręczenia orzeczeń sądowych osobom z prawem zakrajowości i co do przedsiębrania innych aktów sądowych, przeciwko takim osobom (Art. III ust. 2 ust. wpraw. N. J.¹⁾)

Urząd Najwyższego Marszałka Dworu wykonywuje sądownictwo kolegialnie w sprawach spornych (Mat. I. 606.); natomiast w innych sprawach, spełnia funkcje sędziowskie, jako sąd jednoosobowy. Senat składa się z przewodniczącego, którym jest dyrektor kancelaryi Najw. Urzędu Marszałkowskiego, lub tegoż zastępca, i z czterech radców wiedeńskiego sądu krajowego I. instancyi, mianowanych przez Najjaśniejszego Pana. Sędem II. instancyi dla sądu Najw. Urzędu Marszałkowskiego jest sąd krajowy wyższy we Wiedniu, a III. i ostatnią instancją jest Sąd Najwyższy we Wiedniu. Tak sąd krajowy wyższy we Wiedniu, jak i Najwyższy Sąd we Wiedniu występują w charakterze „*judicii delegati*“ [Dekr. Nadw. z 14 października 1785 Nr. 481. Z. U. S. utrzymany w swej mocy Art. III

¹⁾ Specjalne przepisy co do doręczeń osobom z prawem zakrajowości, tudzież innym osobom podlegającym Urzędowi Naczelnego Marszałka Dworu, jakoteż specjalne przepisy dotyczące wykonywania innych czynności odnoszących się do osób wymienionych, a przedstawione w §. 32 ust. 2 Nor. Jur., w §. 119 K. p. c. i 31 ust. 1 Ord. Egz. są omówione w nauce o właściwości sądu, względnie w nauce o doręczeniach.

ust. ost. Ust. wpraw. Nor. Jur. i D. n. z 30 stycznia r. 1795 Nr. 216 Z. U. S. — Mat. I 606 i 607]¹⁾.

b) Sądy nadłabiańskie cłowe²⁾. (Dekret Prezydium Izby nadwornej, z 2 grudnia 1845. Nr. 912. Z. U. S. i Rozp. Min. Spraw. z 9 sierpnia 1868. Nr. 9132 oznajmione ogłoszeniem czeskiego sądu krajowego wyższego z 31 sierpnia 1868 L. 26694, Nr. 24 D. u. k. dla Czech z r. 1868.; niemniej Art. VI. l. 3 ust wpraw. Nor. Jur., Mat. I. 611, II 228, 622).

Funkcye sądów nadłabiańskich cłowych spełniają sądy powiatowe w Teschen, Aussig, Raudnitz, Melnik, Leitmeritz i Lōbosic.

Oprócz ściśle oznaczonych sporów cłowych i spraw karnych tymże sądom przydzielonych jest jeszcze tenże sąd właściwym dla pewnych sporów natury prawno-prywatnej, wynikających ze żeglugi na Łabie (§. 2 wspom. prezydyalnego Dekretu Nadwornego).

c) Sądy przemysłowe (Ust. z 27 listopada 1896 Nr. 218 D. p. p.)³⁾. Sądy te stoją na pograniczu sądów zwyczajnych cywilnych, a sądów polubownych stałych wyłącznych. Z jednej strony skład ich jest podobny do sądów polubownych stałych, bo asesorowie tegoż sądu, bywają wybierani, z drugiej strony sądy przemysłowe wydają wyroki do czego upo-

¹⁾ Horten (str. 14) stwierdza, iż wobec przepisu D. n. z 14 października r. 1785 Nr. 481 Z. U. S. Urząd Najwyższego Marszałka Dworu winien zastosować co do postępowania przepisy nowego ustawodawstwa procesowego.

²⁾ Horten j. w. str. 25.

³⁾ Bloch. Das Gewerbegericht (Gerichtshalle z r. 1898 Nr. 27—34). Seidler. Die Gerichtbarkeit in Streitigkeiten aus dem gewerblichen Arbeits- Lehr- und-Lohnverhältnisse. (Gerichts-Zeitung z r. 1898 Nr. 24) Fierich. O obecnem zadaniu sądów polubownych dla spraw cywilnych. Kraków 1892 str. 38 i 39 uwaga 2. W krajach reprezentowanych w Radzie Państwa przed nową ustawą o sądach przemysłowych obowiązywała ustawa o sądach przemysłowych z 14 maja r. 1869 Nr. 93 D. p. p. Co do Mat. obacz: Schauer III str. 237—252.

ważnione są tylko sądy państwowe. Nadto sądy przemysłowe są wplecione w organizm sądownictwa zwyczajnego o tyle, iż w II. instancji środki prawne od wyroków sądów przemysłowych w pewnych; poniżej oznaczonych sprawach załatwiają senaty sądów kolegialnych I. instancji, wzmocnione przez przybranie dwóch asesorów przemysłowych. Sądy przemysłowe są więc sądami państwowymi z organizacją podobną do sądów polubownych; możnaby je uważać za sądy państwowe ławnicze. [Schauer III. str. 247]¹⁾. Sądy te są w zasadzie właściwymi do załatwiania spraw spornych przemysłowych pomiędzy przedsiębiorcami przemysłowymi (§. 1 ust. 1 wspom. ust.) a robotnikami, tudzież pomiędzy robotnikami a robotnikami tego samego przedsiębiorstwa.

Sądy przemysłowe ustanowione zostają w drodze rozporządzenia Ministerstwa sprawiedliwości w porozumieniu z innymi interesowanymi Ministerstwami. Sądy wspomniane ustanawiane będą po zasięgnięciu opinii odnośnych Sejmów krajowych.

Właściwość sądu przemysłowego uchyla właściwość władz politycznych, jakoteż sądów zwyczajnych i istniejących sądów przemysłowych. Strony sporne nie mogą zrzec się właściwości sądu przemysłowego.

Sąd przemysłowego, bez względu na wartość przedmiotu sporu jest w szczególności powołanym do rozstrzygania:

a) sporów o najemne; b) sporów dotyczących się rozpoczęcia, dalszego trwania i rozwiązania stosunku nauki i pracy; c) sporów dotyczących się świadczeń i roszczeń o wynagrodzenie ze stosunku nauki i pracy, a w szczególności także sporów dotyczących się potrąceń z najemnego i zastrzeżonej kary umownej;

¹⁾ Bloch j. w. Nr. 30. »Gerichtshalle« (str. 348) mylnie porównywuje sądy przemysłowe ze sądami samoistnymi handlowymi, skoro pierwsze są sądami zwyczajnymi (§. 1. Nor. Jur.), drugie (przemysłowe) zaś nie mają tego przymiotu. Również mylnie w Mat. [Schauer III str. 254] sądy przemysłowe nazwane są sądami zwyczajnymi, skoro w §. 1 N. J. nie są wymienione. Nadto wynika to wprost z brzmienia Art. XIII. ust. wpraw. N. J.

d) sporów dotyczących się wydania książki. roboczej, zapisku w niej lub świadectwa, a w szczególności także sporów dotyczących się roszczeń do wynagrodzenia pomocników, z powodu niewydania książki roboczej w czasie właściwym, z powodu odmówienia odpowiedniego przepisom zapisku w teje i z powodu niedostatecznych zapisków i uwag (§. 80 lit. g. ust. przem.); *e)* sporów wynikających z należenia do kasy emerytalnej lub innej kasy zapomogowej o tyle, o ile do załatwiania tego rodzaju sporów nie są powołane stałe sądy polubowne ¹⁾; *f)* sporów dotyczących się wypowiedziania, opróżniania lub czynszu najmu mieszkań dla robotników, których słuźbodawca bezpłatnie lub za wynagrodzeniem pozwala robotnikowi używać; *g)* sporów dotyczących się roszczeń, jakie na podstawie objęcia wspólnej pracy dochodzą wobec siebie robotnicy tego samego przedsiębiorcy. (§ 4 ust. o sąd przem) ²⁾.

Do rozstrzygnięcia wymienionych sporów właściwym jest miejscowo ten sąd przemysłowy, w którego okręgu znajduje się zakład przemysłowy, wzgl. ten sąd przemysłowy, w okręgu którego ma być praca wykonaną lub zarobek wypłacony. (§. 23 wspom. ust.).

Sąd polubowny składa się z przewodniczącego i jeżeli tegoż zachodzi potrzeba — zastępcy przewodniczącego, tudzież, najmniej z 10 asesorów i z potrzebnej ilości zastępców z każdego z dwu ciał wyborczych. Przewodniczący, tudzież jego zastępca, powinni być urzędnikami sądowymi, do urzędu sędziowskiego uzdolnionymi. Mianuje ich Minister sprawiedliwości. Połowę asesorów sądu przemysłowego i ich zastępców wybierają przedsiębiorcy, drugą zaś połowę robotnicy w oddzielnych ciałach wyborczych z pomiędzy siebie (§. 7 wspom. ustaw.). Asesorów i zastępców wybiera się na cztery lata (§. 14 wspom. ustaw.).

¹⁾ Tyczy się tenże przepis sądów polubownych dla kas chorych, sądów polubownych dla bractw górniczych i t. d. (Obacz poniżej: O sądach polubownych wyłącznych).

²⁾ §. 5 omawianej ust. wymienia osoby, które za robotników uważać należy.

Sąd przemysłowy rozprawia i orzeka w senatach składających się z przewodniczącego, lub jego zastępcy i dwóch asesorów, z których jeden powinien być przedsiębiorcą (urzędnik przedsiębiorstwa, państwa, urzędnik przedsiębiorstwa przewozowego, lub fabrycznego) drugi robotnikiem (§. 20 wspom. ustaw.). Postępowanie sądów przemysłowych stosuje się do przepisów ustawy o postępowaniu cywilno-sądowym, tyczącem się postępowania sądów powiatowych w sprawach drobiazgowych, o ile omawiana ustawa nie wprowadza szczególnych postanowień (§. 22 wspom. ustaw.).

Jeżeli jeden ze sądów zwyczajnych uznał prawomocnie przedmiotową właściwość sądów przemysłowych, wówczas decyzya ta obowiązuje sąd przemysłowy dla odnośnej miejscowości właściwy, w którym sprawa następnie toczyć się będzie. Jeżeli zaś sąd przemysłowy orzekł prawomocnie, że sądy zwyczajne są właściwe, orzeczenie to sądu przemysłowego jest dla owych sądów obowiązującym (§. 24 wspom. ustaw.).

W sporach o kwoty, aż do 100 kor. rozstrzyga sąd przemysłowy stanowczo, a od jego wyroku odwołać się można tylko z przyczyn nieważności (§. 477 K. p. c.).¹⁾ O przyczynach nieważności rozstrzyga sąd kolejalny I. instancji, w którego okręgu sąd przemysłowy ma swoją siedzibę. Do rozprawy i orzeczenia mają zastosowanie przepisy wydane w ustawie o procedurze cywilnej dla postępowania odwoławczego. Zastępstwo przez adwokatów nie jest nakazanem [§. 30 wspom. ust.]. W sporach o większe kwoty (ponad 100 kor.) można odwołać się od orzeczenia sądu przemysłowego. Odwołanie wniesić należy piśmiennie, lub protokolarnie do sądu przemysłowego w terminie nieodwlocznym czternastodniowym i to licząc od doręczenia pisemnego wygotowania wyroku; jeżeli zaś obie strony były obecne przy ogłoszeniu wyroku, w przeciągu dni 14 licząc

¹⁾ Kern. Ueber die Zulässigkeit der Berufung in gewerbegerichtlichen Streitsachen bis 50 fl. (Ger. Zeitung z r. 1899 Nr. 15).

od ogłoszenia wyroku. Rekurs rozstrzyga stanowczo trybunał I instancji (Senat cywilny), ze współudziałem dwóch asesorów przemysłowych¹⁾.

Ustawa o sądach przemysłowych weszła w życie z dniem 1 lipca r. 1898.

Sądy przemysłowe zostały dotychczas ustanowione we Wiedniu, w Bernie, w Reichenbergu, w Bielsku²⁾, w Ostrawie morawskiej, w Krakowie, we Lwowie i w Mährisch-Schönberg³⁾.

c) Trybunał patentowy (ust. z 11 stycznia 1897 Nr. 30 D. p. p., Rozp. Najw. z 19 lipca 1898 i Rozp. Min. z 15 września 1898 Nr. 158). Trybunał patentowy ustanowionym jest, jako instancja odwoławcza, dla rozstrzygania środków prawnych, od orzeczeń urzędu patentowego we Wiedniu, a w szczególności od orzeczeń oddziału dla zażaleń (Nichtigkeitssabtheilung). Zakres urzędowy oddziału dla zażaleń Urzędu pat. określa §. 8 Rozp. Min. handlu z 15 września 1898 Nr. 157. W skład Trybunału patentowego wchodzi jeden z prezydentów Naj. Sądu albo prezydentów senatów Najw. Sądu, jako prezydent i przewodniczący, jeden radca Ministerstwa handlu, dwaj radcy dworu Najw. Sądu i trzej fachowo wykształceni członkowie. Członków Trybunału patentowego i tychże zastępców mianuje Monarcha na lat 5, i to

¹⁾ Sposób przeprowadzenia wyboru asesorów sądu przemysłowego, niemniej asesorów dla sądu odwoławczego w sprawach przemysłowych określa bliżej Rozp. Min. z 23 kwietnia r. 1898 Nr. 56 D. p. p. Natomiast Rozp. Min. z 23 kwietnia r. 1897 Nr. 57 D. p. p. tyczy się powoływania do posiedzeń asesorów sądów przemysłowych i sądów odwoławczych w sprawach przemysłowych. Tok zaś postępowania w sądach przemysłowych określa odrębna instrukcja, objęta Rozp. Min. z 11 Czerwca z 1898. Nr. 96. D. p. p.

²⁾ Rozp. Min. Sprawiedliwości w porozumieniu z Min. spraw wewn., handlu i skarbu z 26 kwietnia z 1898 Nr. 58, 59, 60, 61. D. p. p.

³⁾ Rozp. Min. Spraw. w porozumieniu z Min. spraw. wewn. handlu i skarbu z 13 listopada z r. 1899. Nr. 219, 220, 221, 222 D. p. p. Sądy te rozpoczęły swe czynności z dniem 1 lutego 1900 r.

na przedstawienie Ministra handlu w porozumieniu z odnośnymi Ministerstwami. Przez czas pełnienia swej działalności mają do członków Trybunału patentowego zastosowanie przepisy Art. 6. ust. zasadniczej o władzy sędziowskiej i ustawy z 21 maja r. 1868 Nr. 46 D. p. p. Trybunał patentowy rozprawia i orzeka w Senacie złożonym z 6 członków i przewodniczącego. Orzeczenia wydaje Trybunał patentowy w Imieniu Jego Cesarskiej Mości; sam zaś nosi miano »c. k. Trybunał dla spraw patentowych« (K. k. Patent-Gerichtshof).

Ustanowienie tegoż Trybunału patentowego nastąpiło z dniem 1 stycznia 1899 r.

d) Sądy konsularne (Ust. z 30 sierpnia 1891 Nr. 136., Rozp. całego ministerstwa z 30 lipca 1897 Nr. 178, Rozp. min. spraw. z 30 lipca 1897. Nr. 179., Rozp. Ces. z 29 stycznia 1855 Nr. 23 D. p. p., Rozp. przeprowadzające toż Rozp. ces. z 31 marca 1855 Nr. 251 D. p. p. i Art. IV¹⁾ ust. wpraw. Nor. Jur., Mat. I 600, 607, II 221. 227 i 621).

Nauka o sądach konsularnych, według istniejącego dziś stanu rzeczy, nie należy do nauki, o zakresie działania władz austriackich w sprawach prawnoprywatnych. Przyczyna tego leży w tem, iż sądy konsularne są władzami nie austriackimi, lecz władzami austriacko-węgierskimi. Ten stan rzeczy istnieje od 1 stycznia 1898 r. A mianowicie, ustawa z 30 sierpnia 1891 Nr. 136 D. p. p. wprowadzona w życie Rozp. Min. całego z 30 lipca 1897 Nr. 178 D. p. p. wyraża zasadę, że sądownictwo konsularne, tak nad poddanymi austriackimi i węgierskimi, jak i nad austriacko-węgierskimi sprzymierzeńcami za granicą wykonywane bywa przez sądy konsularne, jako władze austriacko-węgierskie²⁾. Jako druga i ostatnia instancja w sprawach konsularnych ustanowiony został z dniem 1 stycznia

¹⁾ Ustęp 3 Art. IV u. wpraw. N. J. stracił swe znaczenie (Neumann j. w. str. 1080), wobec wprowadzenia ustawy o sądach konsularnych z 30 sierpnia r. 1891 N. 136 D. p. p.

²⁾ Horten str. 17.

1898 sąd wyższy konsularny w Konstantynopolu. Sąd konsularny wyższy w Konstantynopolu, będący władzą austriacko-węgierską, składa się z prezydenta i z potrzebnej ilości sędziów wyższych, niemniej potrzebnej ilości personalu pomocniczego. Stanowisko prezydenta zajmuje naprzemian, to poddany austriacki, to poddany węgierski. Posady sędziów wyższych są w równej liczbie obsadzane, tak poddanymi austriackimi, jak i węgierskimi. Dokładne postanowienia, co do organizacyi i porządku czynności w sądach konsularnych obejmuje Rozp. c. i k. Ministerstwa spraw zagranicznych z 30 lipca 1897.

Z powyższego stanu rzeczy widocznem jest, iż charakter dualistyczny Państwa austriacko-węgierskiego także wpłynął na ukształtowanie i organizacyę wspomnianych sądów, tworząc z nich instytucye austriacko-węgierskie. Wspomniana ustawa o sądach konsularnych obejmuje w §§. 8 do 11 szereg postanowień dotyczących się źródeł prawa materialnego obowiązującego w sądach konsularnych.

Przed wejściem w życie wspomnianej ustawy o sądach konsularnych, były te sądy wyłącznie władzami austriackimi, rozciągającemi swą władzę, tak na poddanych austriackich, jak i węgierskich, niemniej na sprzymierzeńców. Drugą instancyą dla spraw rozstrzyganych przez wspomniane sądy konsularne, były sądy krajowe wyższe austriackie we Wiedniu, we Lwowie, w Zadarze i Tryeście. Najwyższą zaś instancyą był Sąd Najwyższy w Wiedniu. Tak więc do 1 stycznia 1898 sądy konsularne były instytucyami austriackimi, podporządkowanemi sądom wyższym austriackim. Od wspomnianego zaś czasokresu sądy konsularne, jak już wyżej wspomnieliśmy, straciły charakter instytucyj austriackich, a stały się instytucyami austriacko-węgierskimi, podlegającemi w toku instancyi sądowi konsularnemu wyższemu w Konstantynopolu, jako władzy austriacko-węgierskiej¹⁾.

¹⁾ Neumann (str. 1080 i dalsze) wylicza szczegółowo wszystkie sądy konsularne.

Ad B. Do władz, a właściwie organów przez Państwo do życia powołanych, celem załatwiania pewnych spraw prawnoprywatnych w miejsce sądów zwyczajnych, zaliczamy także stałe, przymusowe sądy polubowne¹⁾. Sądy te udzielają pomocy sądowej w najogólniejszym słowa znaczeniu, bo udzielają pomocy nie z woli stron, lecz z woli ustawy (Obacz: Wstęp §. 1). Są one, w zakresie przez ustawy im przydzielonym, sądami wyłącznie powołanymi do wymiaru sprawiedliwości.

Do sądów polubownych stałych wyłącznych²⁾, a więc takich, które są wyłącznie powołane do załatwiania pewnych sobie przydzielonych spraw, zaliczamy:

a) Sądy polubowne dla zabezpieczenia robotników od wypadków (§. 38 ust. z 28 grudnia 1887 Nr. 1 z r. 1888, §. 39 ust. z 30 marca 1888 Nr. 33 D. p. p. i l. 5 Art. XII ust. wpraw. Kod. proc. cyw.). Sądy te są wyłącznie powołane do rozstrzygania sporów z powodu skarg o wynagrodzenie szkód, a skierowanych przeciw wspomnianym zakładom, (a przez te zakłady nieuznanych), niemniej do rozstrzygania roszczeń, jakich wzajemnie dochodzą powiatowe kasy chorych, należące do tego samego związku kas chorych.

Postępowanie przed tymi sądami określone jest Rozp. min. z 10 kwietnia 1889 Nr 47 D. p. p. Atrybucye wspomnianego sądu są bardzo rozległe. I tak sąd wspomniany może odbierać przysięgi od stron, świadków i znawców (§. 19 tegoż Rozp. min.).

W skład sądu wspomnianego wchodzi przewodniczący i jego zastępca, powołani z grona urzędników sędziowskich. Przewodniczącego i jego zastępcę mianuje Min. spraw. w porozumieniu z Min. spraw wewn. Członków sądu powołuje w po-

¹⁾ W odróżnieniu od sądów polubownych stałych dobrowolnych. (Obacz powyżej str. 5 i dalsze).

²⁾ Engel o sądach polubownych wobec nowych ustaw procesowych str. 115 i dalsze. Lwów 1896. Obacz także Mat I str. 640 i II str. 238 i 239.

łowie Min. spraw wewn., a w połowie do ubezpieczenia zobowiązani przedsiębiorcy i ubezpieczeni.

b) Sąd polubowny dla kas chorych (§. 41 ust. z 30 marca 1888 Nr. 33 D. p. p. Art. XII ust. wpraw. Kod. proc. cyw.).

Sądy te są wyłącznie powołane do rozstrzygania sporów między osobami ubezpieczonemi, a kasami chorych w przedmiocie roszczeń o wsparcie.

c) Sądy polubowne dla bractw górniczych (§. 19 i 20 ust. z 17 stycznia 1890 Nr. 14 D. p. p., niemniej ustawy z 17 września 1892 Nr. 178 D. p. p. i l. 5 Art. XII ust. wpraw. Kod. proc. cyw.)¹⁾.

Sądy te są wyłącznie powołane do rozstrzygania sporów między bractwami górniczemi, jakoteż między członkami, lub prowizyonistami z jednej, a bractwami z drugiej strony. Postępowanie przed tymi sądami określa Rozp. Ministerstwa rolnictwa wydane w porozumieniu z Ministerstwem sprawiedliwości z 12 września 1889 Nr. 149 D. p. p.

Sądy te są ustanowione w siedzibie urzędów okręgowych górniczych. W skład sądu dla bractw górniczych wchodzi przewodniczący i jego zastępca (zastępcy), mianowani przez c. k. Starostwo górnicze z grona urzędników publicznych; dwóch członków (i ich zastępców) wspomnianego sądu powołuje przewodniczący z grona właścicieli, lub kierowników kopalń; dwóch zaś członków (i ich zastępców) wybierają zarządy bractw górniczych. Sąd wspomniany nie ma prawa odbierania przysięgi od stron, świadków i znawców. O ile tego zachodzi potrzeba, winien się sąd polubowny zwrócić do sądów zwyczajnych o przesłuchanie stron, świadków i znawców.

We wszystkich wymienionych sądach (a, b i c) postępowanie jest jawne i ustne, a nadto środki prawne, lub skargi przeciw orzeczeniom tychże sądów są wykluczone.

Do sądów polubownych stałych przymusowych zaliczamy także szereg sądów polubownych ustawowych, a powołanych do

¹⁾ Schmidt. Uwagi nad postępowanie przed sądami rozjemczymi dla bractw górniczych. Kraków, 1892.

rozstrzygania, jużto pewnych sporów z oznaczonemi instytucjami, zwłaszcza finansowemi, jużto sporów wywiązujących się w łonie pewnej instytucji. Te sądy polubowne możemy zaliczyć do stałych sądów polubownych przymusowych, skoro są przez ustawę do życia powołane, jako sądy wyłącznie właściwe do rozstrzygania pewnych sporów prawno-prywatnych. Do tego rodzaju przepisów zaliczamy:

α) Przepis §. 60 statutów c. k. uprz. austr. Zakładu kredytowego dla handlu i przemysłu we Wiedniu ogłoszonych Rozp. Min. z 6 listopada 1855 Nr. 186 D. p. p. (l. 2 Art. XII ust. wpraw. Kod. proc. cyw.). Sąd ten powołany jest do rozstrzygania sporów wywiązujących się w łonie tejże instytucji — a bliżej określonych w §. 60 wspom. statutów.

β) Przepisy Art. II §. 7 l. 7 ust. z 6 września 1855 Nr. 122 D. p. p., odnoszące się do warunków nowej koncesji, mającej się udzielić dla prowadzenia kolei Cesarza Ferdynanda i wykonania prawa wykupna dla Państwa zastrzeżonego. Sąd ten jest powołany do rozstrzygania sporów w ustawie oznaczonych co do zniżek taryfowych, niemniej sporów w kwestyi czystego dochodu wspomnianej kolei.

γ) Przepisy Art. 53 l. 8 statutów austro-węgierskiego banku, ogłoszone ustawą z 2 maja 1887 Nr. 51 D. p. p. (Art. XII l. 4 ust. wpraw. K. p. c.).

Sąd ten jest wyłącznie powołany do rozstrzygania sporów między wspomnianym bankiem a Rządem austriackim, lub węgierskim, w przedmiocie sprzeczności ze statutami uchwał generalnego zgromadzenia lub generalnej rady, albo odnośnej dyrekcji. Również powołanym jest tenże sąd (Art. 108 statutu) do rozstrzygania sporów z powodu rozwiązania spółki między członkami tejże, niemniej sporów powstałych ze względu na stosunek banku austro-węgierskiego do Rządu austriackiego, lub węgierskiego.

Sąd polubowny w tym wypadku składa się z 7 członków. Trzech sędziów wspomnianego sądu wybiera z pomiędzy członków Najw. Sądu tegoż prezydent, drugich zaś trzech natomiast członków wybiera prezydent węgierskiej Kuryi, z po

między członków tejże Kuryi. Tych sześciu arbitrów wybiera superarbitra bezwzględną większością głosów. We wszystkich trzech przypadkach (α , β , γ ,) od orzeczeń wspomnianych sądów polubownych nie ma drogi prawnej.

d) Sąd polubowny ustanowiony dla wyrokowania w sporach między Galic. Towarzystwem kredyt. ziemskim z jednej, a jego członkami i dłużnikami ze strony drugiej (Pat. z 3 listopada 1841, Nr. 509 Z. u. s., a w szczególności §§. 41 do 43, 53—46 statutu, wreszcie l. 1 Art XII ust. wpraw. Kod. proc. cyw.)¹⁾.

We wszystkich sporach między Towarzystwem a członkami tegoż jako takimi, rada nadzorcza wyrokuje z władzą sądu polubownego. Postępowanie jest określone według postępowania dla spraw wekslowych. Stronom, które czułyby się pokrzywdzonymi wyrokiem rady nadzorczej otwartą stoi droga odwołania się do sądów wyższych, a to stosownie do przepisów, jakie pod tym względem dla spraw wekslowych istnieją. Organizacya tegoż sądu polubownego tem się odznacza, iż przedewszystkiem tenże sąd wydaje wyroki, nadto, że od tych wyroków służy środek prawny odwołania się do sądów państwowych. Tak więc sądy te, podobnie jak sądy przemysłowe, są wplecione w organizm sądownictwa państwowego.

Ad C. Zastanawiając się nad przedmiotem procesu cywilnego zaznaczyliśmy, iż do sądów zwyczajnych należy o tyle sądownictwo w sprawach cywilnych, o ile wykonywanie tego sądownictwa nie zostało przekazane innym władzom, lub organom (Mat. II str. 222) Do tych władz, którym, obok sądu, poruczone zostało wykonywanie sądownictwa w pewnych sprawach cywilnych należą także władze administracyjne.

Przydzielenie pewnych spraw prawno-cywilnych władzom administracyjnym spowodowały, jużto względy na dobro publiczne, jużto względy użyteczności.

Zastanawiając się nad stosunkiem władz administracyjnych do władz sądowych na szereg kwestyj należy zwrócić uwagę.

¹⁾ Engel j w. str 120 i dalsze

a) Wytknięcie ścisłej granicy, między zakresem działania sądów a władz administracyjnych, natrafia na trudności, tak w doktrynie, jak i w szczególności w ustawodawstwie austriackiem¹⁾. I temu też przypisać należy, iż osobny trybunał, a mianowicie Trybunał Państwa, oprócz innych zadań, ma także na celu rozstrzyganie sporów o właściwość między sądami a władzami administracyjnymi (Art. 2 ust. zasad. o Tryb. państwa z 21 grudnia 1867 Nr. 143)²⁾.

Obecnie po wprowadzeniu nowej Normy Jur. rozdzielnie zakresu działania pomiędzy wspomniane dwa rodzaje władz, o tyle natrafia na mniejsze trudności, skoro §. 1 Nor. Jur. wyraźnie sprawy cywilne przydziela sądom zwyczajnym. W następstwie tego wyjść należy ze założenia, iż każda sprawa cywilna (Obacz str. 176) należy do sądów zwyczajnych, chyba, iż wyraźnie innym władzom, a zwłaszcza władzom administracyjnym przydzieloną została.

b) Rozgraniczenie zakresu działania obu wspomnianych władz pociąga za sobą ten skutek, iż władzom administracyjnym nie wolno załatwiać spraw należących do sądów i na odwrót, nie wolno sądom zwyczajnym załatwiać spraw wyłączonych ze zakresu działania sądów zwyczajnych. W następstwie tego po myśli §. 42 Nor. Jur. i §. 240 Kod. proc. cyw. sąd winien w każdym stadyum procesu, jeżeli dostrzeże, iż sprawa przed nim wytoczona, wyłączona jest ze zakresu działania sądów zwyczajnych — orzec, swoją niewłaściwość, niemniej nieważność dotychczasowego postępowania (Obacz poniżej: Naukę o badaniu właściwości sądu).

c) Między sprawą należącą do władz administracyjnych, a sprawą cywilną może zachodzić stosunek prejudycyalności. Orzeczenie sędziego może wpłynąć na załatwienie sprawy ad-

¹⁾ Z licznej literatury wymienić należy Hortena (j. w. str. 71 i dalsze). Horten nader obszernie omawia kwestye i stosunki władz administracyjnych do sądowych. Ott j. w. str. 17 dalsze.

²⁾ Spory o właściwość między sądami a władzami adm. są omówione w nauce o sporach o właściwość.

ministracyjnej i na odwrót orzeczenie władzy administracyjnej może wpłynąć na załatwienie sprawy przez sędziego¹⁾. I tak istnieją przypadki, w których sądy zwyczajne są związane przesądżającym orzeczeniem władz administracyjnych. Tutaj zwłaszcza zaliczyć należy: α) Władza polityczna I instancyi rozstrzygać będzie: Czy naruszono prawo do pewnego modelu? Na podstawie tego orzeczenia orzeknie sąd o roszczeniach co do odszkodowania (§§. 19 i 20 Pat. o wzorach i modelach z 7 grudnia 1858 Nr. 237 D. p. p.). β) Orzeczenie władzy politycznej (ck. władza polityczna krajowa), iż nie uczyniono zadość rozporządzeniu fundatora, będzie podstawą wiążącą dla sądu przy rozstrzygnięciu pytania: Komu powinien przypaść majątek po myśli rozporządzeń fundatora (Dekr. nadw. z 21 maja 1841 Nr. 541 Z. u. s.)²⁾.

Niejednokrotnie znowu orzeczenie sądu zwyczajnego będzie miało moc przesądżającą dla władz administracyjnych. I tak np. rozstrzyganie sporów o szlachectwo i bezprawne używanie szlachectwa należy do władz politycznych. Jeżeli, jednak podczas dochodzenia powstaną kwestye wypadkowe, co do których sądy orzekać mają, wówczas orzeczenie sędziego cywilnego będzie miało moc przesądżającą dla władz administracyjnych (Dekr. nadw. z 15 lipca 1823, Nr. 1952 Z. u. s.). Do takich kwestyj natury wypadkowej zaliczyć zwłaszcza należy kwestyę: Ażali osoba o której szlachectwo chodzi, jest w pewnym stosunku pokrewieństwa do oznaczonej osoby, czy jest prawnego rodu i t. d. ?

W razie, jeżeli rozstrzygnięcie sporu zawisło w całości lub w części od istnienia, lub nieistnienia stosunku prawnego, który stanowi przedmiot innego sporu wiszącego, lub który ma być stwierdzony w toczącym się postępowaniu administracyjnym — wówczas może sąd (w sądach kolegialnych, senat)

¹⁾ Orz. N. Sądu z 5 listopada r. 1897 L. 13183. (Geller. Centralblatt z r. 1898 str. 235) Orz. N. Sądu z d. 3. lutego 1898. L. 1668. (Geller. Centralblatt z r. 1898 str. 507).

²⁾ Ott j. w. str. 23 i dalsze. Obacz: O. N. S. z dnia 14 marca r. 1899: L. 3757 [Geller. Centralblatt r. 1899 str. 806].

zarządzić przerwę postępowania na tak długo, dopokąd nie zapadnie prawomocne orzeczenie, co do ustalenia istnienia stosunku prawnego (§. 190 Kod. proc. cyw.)¹⁾.

d) Również zaznaczyć należy, iż między władzą sądową a administracyjną, może zachodzić tego rodzaju stosunek, iż do pewnego czasu (licząc n. p. od rozwiązania stosunku prawnego) są powołane władze administracyjne, a później są wyłącznie właściwe władze sądowe. Tyczy się to zwłaszcza, tak zw. spraw służbowych, między służbodawcami a sługami, dla załatwienia których przez ciąg trwania służby i przez 30 dni po rozwiązaniu stosunku służbowego, powołane są władze administracyjne, a po upływie tego czasu są właściwe władze sądowe. [Obacz: Naukę o zakresie działania sądów powiatowych].

e) Wreszcie nadmienić należy, iż sprawa administracyjna, a zwłaszcza sprawa administracyjna prawnoprywatna już przez władze administracyjne rozstrzygnięta może, być jeszcze wśród pewnych ustawą przewidzianych warunków przedmiotem zbadania i rozpoznania w drodze sądowej, a to zgodnie z Art. 15 ust. zasad. o władzy sędziowskiej.

Chcąc zrozumieć postanowienie wspomnianego Art. 15, należy poświęcić szereg uwag podziałowi spraw administracyjnych.

Sprawy administracyjne podzielić można na sprawy czysto-administracyjne i na sprawy prawnoadministracyjne. W sprawach czysto-administracyjnych władze

¹⁾ Sąd zwyczajny, wydając orzeczenie w granicach swej właściwości, jest powołanym wziąć pod rozwagę wszystkie kwestye sporne, chociażby one należały nawet do zakresu prawa publicznego. Kwestye te, z istoty swojej, nie mogą nabyć mocy rzeczy osądzonej (§. 411 Kod. proc. cyw.) Również kwestye te nie mogą być rozstrzygnięte, jako wnioski ustalające z §§. 236 i 259 Kod. proc. cyw., a to z braku właściwości sądów cywilnych dla rozpoznania spraw natury prawnopublicznej. Rzecz inna, jeżeli kwestya przesądzająca, z prawa publicznego już jest przedmiotem postępowania administracyjnego, wówczas ma zastosowanie §. 190 Kod. proc. cyw. powyżej omówiony. Ott. j. w. str. 24.

administracyjne mają swobodne pole działania, bez możności kontroli ze strony trybunałów prawa publicznego (Trybunału Państwa i Trybunału administracyjnego¹).

Inaczej rzecz się ma ze sprawami prawnymi administracyjnymi. Sprawy te podzielić znowu należy na sprawy administracyjne prawnopubliczne, które stanowią regułę i na sprawy administracyjne prawnoprywatne, które wyjątkowo władzy administracyjnej przydzielone zostają.

Sprawy administracyjne prawnopubliczne mogą być przedmiotem badania i rozstrzygania, jużto przez Trybunał Państwa (ust. z 21 grud. 1867 Nr. 143 i ust. z 13 kwietnia 1869 Nr. 44 D. p. p.), jużto przez Trybunał administracyjny (ust. z 22 października 1875 l. 36 D. p. p. z r. 1877). Natomiast, co do spraw administracyjnych prawnoprywatnych, to te będą mogły być, mimo załatwienia ich przez władze administracyjne, przedmiotem rozpoznania przez sąd, jeżeli strona czuje się być pokrzywdzoną w swych prawach prywatnych orzeczeniem władzy administracyjnej i szuka pomocy w zwykłej drodze sądowej. A mianowicie, stanowi Art. 15. wspomnianej ustawy zasadniczej, iż we wszystkich przypadkach, w których władza administracyjna, według istniejących lub w przyszłości wydać się mających ustaw, rozstrzygać ma o sprzecznych roszczeniach osób prywatnych, wolno będzie, pokrzywdzonemu takim rozstrzygnięciem w swych prawach prywatnych, w e z zwykłej drodze prawa poszukiwać pomocy przeciw stronie drugiej. Orzeczenie władzy administracyjnej winno być prawomocnym, nie potrzebuje jednak zapaść w najwyższej instancji administracyjnej. Do wniesienia skargi przed sąd zwyczajny niema oznaczonego czasokresu. Skarga wniesiona przed sąd zwyczajny będzie rodzajem powtórzenia skargi, która została wniesioną przed władzę administracyjną, o ile powód (z postępow. administr.) czuje się pokrzywdzonym orzeczeniem władzy administracyjnej. Natomiast, o ile czuje się pokrzy-

¹) Ott str. 24, Horten j. w. str. 93 i dalsze, niemniej tamże podana literatura.

wdzonym pozwany (z post. administr.), o tyle musiałby wnieść skargę ujemną ustalającą z §. 228 ¹⁾. Przy sprawach więc administracyjnych prawno- Prywatnych właściwe są do orzekania władze administracyjne, jako organa »ad hoc« powołane. Mimo to, jak zaznaczyliśmy, będzie mogła być, na żądanie strony czującej się pokrzywdzoną orzeczeniem władzy administracyjnej, odnośna sprawa prawna przedmiotem rozpoznania władz sądowych chyba, że w odnośnym przepisie przydzielającym sprawę prawno- Prywatną władzy administracyjnej, droga prawa wykluczona została. Postępowanie wdrożone przed sądem po myśli wspomnianego Art. 15. ust. zasadniczej, jest postępowaniem nowem odrębnem, nie zaś rodzajem postępowania apelacyjnego, lub rewizyjnego. Postępowanie sądowe w omawianym przypadku możnaby nazwać postępowaniem kwalifikowanym, wobec już przeprowadzonego postępowania administracyjnego ²⁾.

¹⁾ Ott j. w. str. 27, Horten j. w. str. 73. Zasadnicze orzeczenie Najw. Sądu w sprawie sporów wynikających ze stosunku służbowego uświęcające powyż wyłuszczone zasady — obejmuje księga judykatów Nr. 130 (Orz. z 5 marca 1895 l. 36 prez.). Obacz także: Orz. Najw. Sądu z 25 września r. 1895 l. 9823. (Juristische Blätter z r. 1896 str. 9—11). Również zaznaczyć należy, iż omawiana skarga z §. 15 ust. o wł. sędziowskiej może wstrzymać egzekucję na prośbę strony, stosownie do uznania sądu, ponieważ zgodnie z §. 42. l. 1. O. E. zmierza do zniesienia tytułu egzekucyjnego. (Ott. j. w. str. 27).

²⁾ Omawiając stosunek władz sądowych do władz administracyjnych wymienić należy choćby najważniejsze sprawy prawne sporne, należące do władz administracyjnych. Zastanawiając się nad temi sprawami, należy je ująć w dwie grupy:

a) sprawy mające charakter prawno- Prywatny, a wynikające ze stosunku służbowego urzędników państwowych;

b) inne sprawy, wkraczające w różne dziedziny działania władz administracyjnych, jak: sprawy handlowe, przemysłowe, rolnicze, leśne i t. d.

Ad a) Ustawa zasadnicza o władzy rządowej i wykonawczej z 21 grudnia r. 1867. Nr. 145. (Art. 12, ust. ost) zapowiedziała wydanie odrębnej ustawy, urządzić mającej odpowiedzialność prawno- cywilną urzędników i sług państwowych, na przypadek wydania zarządzeń prze-

§. 2. Pojęcie właściwości przedmiotowej [jurysdykcji] i właściwości miejscowej.

ciwnych nałożonym obowiązkom. Dotychczas nie wyszła jednak ustawa, która przeprowadziłaby zas. dę powyż wyrażoną. Natomiast wydane zostały specjalne ustawy określające odpowiedzialność cywilną dwóch rodzajów urzędników państwowych:

α) Ustawa z 25 lipca 1867. Nr. 101. D. p. p. (O odpowiedzialności ministrów) stanowi w §. 6, iż każdy minister może być zapozwanym przed sądy zwyczajne o wynagrodzenie szkody, którą wyrządził jużto państwu, jużto osobie prywatnej przez urzędowanie uznane przez Trybunał stanu (Staatsgerichtshof), jako przeciwne ustawie. Skarga ta (wnieść się mająca przed sąd zwyczajny) jest o tyle i tak długo niedopuszczalną, jak długo z powodu czynności wywołującej naruszenie, skarga przed Trybunał stanu przeciw ministrowi wniesioną i popieraną została.

β) Ustawa zasadnicza z 21 grudnia 1867 Nr. 144 (O władzy sędziowskiej) w Art. 9 wyraża zasadę, że Państwo, lub tegoż urzędnicy sędziowscy mogą być pozywani w drodze skargi z powodu naruszenia praw wywołanego ich urzędowaniem. (Obacz powyżej str. 99). Na prawo skargi bliżej określiła ustawa z 12 lipca 1872 Nr. 112 D. p. p., dalej §§. 600 do 602. Kod. proc. cyw., niemniej Art. XII ust. wpraw. Nor. Jur.

Do wspomnianego rodzaju przepisów, oprócz powyżej przytoczonych, zaliczyć można ustawę z 16 marca 1892 Nr. 64 D. p. p. o wynagrodzeniu szkody z powodu niesprawiedliwego zasądzenia w postępowaniu karnem. Prośbę odnośną załatwia Ministerstwo sprawiedliwości. Sprawa jednak ostatecznie oprzeć się może o Trybunał Państwa.

Wobec tego, iż dotychczas nie wyszła ogólna ustawa urządzająca odpowiedzialność prawnocywilną urzędników i sług Państwa, przeto obowiązuje jeszcze nadal, tak jak dotychczas co do innych urzędników [z wyjątkiem pod α i β powyżej wymienionych] dekret nadw. z 14 marca 1806. Nr. 758 Z. u. s., który zarządza, iż państwowi urzędnicy nie mogą być zapozywani przed sądy cywilne. W następstwie tego, sądy tego rodzaju skargi winny odrzucić. Przy tym stanie rzeczy musiałyby być sprawy omawiane dochodzone przed władzami administracyjnymi [O t t, str. 25].

Roszczenia Państwa do urzędników i sług tegoż Państwa, jeżeli roszczenia te wynikają wyłącznie ze stosunku służbowego (płace, należytości) i na odwrót roszczenia urzędników i sług Państwa do Państwa, winny być dochodzone w drodze administracyjnej. (Dekret nadw. z 16 sierpnia 1841 Nr. 555).

Wyjątkowe przepisy od tej zasady zawierają: Dekret nadw. z 16 stycznia 1786 l. 516 Z. u. s. i Dekret nadw. z 6 marca 1789 Nr. 984.

Sądownictwo w sprawach cywilnych spornych w I instancyi wykonywane bywa przez sądy zwyczajne. Każdy rodzaj

utrzymane w swej mocy Art. XXXVIII ust. wpraw. Kod. proc. cyw. a tyżące się skarg, w sprawie złożenia rachunków przez urzędników państwowych, lub spadkobierców osób, mających wobec skarbu obowiązki zdania sprawy z rachunków. (Obacz: Naukę o skardze ustalającej ujemnej). Tutaj także wymienić należy ustawę z 6 czerwca 1887 Nr. 72 D. p. p., określającą skuteczność i zaskarżalność orzeczeń wydanych przez władzę wojska stałego, marynarki wojennej, lub obrony krajowej w drodze administracyjnej, jeżeli orzeczeniem tem zasądzoną została osoba pozostająca w służbie we wojsku stałym, obronie krajowej, lub marynarce wojennej na wynagrodzenie szkody zrzędzonej przez naruszenie obowiązku służbowego. Ustawa ta utrzymana została w swej mocy Art. XI l. 5 ust. wpraw. Kod. proc. cyw. W obu przypadkach właściwe są sądy zwyczajne. (Obacz: Naukę o zakresie działania sądów kolegialnych).

Ad b. 1) Spory prawno- Prywatne wynikające ze stosunku służbowego do służbi. (Obacz naukę o właściwości sądów powiat.).

2) Według ustawy lasowej z 3 grudnia 1852 Nr. 250, 256, §§. 18, 59 do 76 władze administracyjne orzekają w przypadkach przestępstw przeciw bezpieczeństwu własności leśnej. Również te władze orzekają o wynagrodzeniu szkody w lasach zrzędzonej. (§§. 72 i dalsze ustawy lasowej).

3) Ces. Pat. z 5 lipca 1853 Nr. 130 D. p. p. tyżczy się wykupna lub uregulowania ciężarów gruntowych. Załatwienie powyż wspomnianych spraw poruczono pierwotnie osobnym komisjom, których ostateczne orzeczenia mają skutki prawne orzeczeń sądowych i dlatego w drodze orzeczeń sądowych nie mogą być zniesione. Ustawą z 24 marca 1895 Nr. 20 D. u. k. niektóre postanowienia wspomnianego Patentu Cesarskiego uległy zmianie. Z dniem ogłoszenia ustawy ustaje działalność władz dla spraw wykupu i regulacji ciężarów gruntowych co do wszystkich praw wyszczególnionych w §. 1 i 2 Ces. Pat. z 5 lipca 1853 Nr. 130 D. p. p. i w ustawie kraj. z d. 26 kwietnia 1871 Nr. 18 D. u. k., które do tego dnia u. ck. komisji krajowej dla spraw wykupu i regulacji ciężarów gruntowych zgłoszone, względnie prowokowane nie zostały (§. 6. Patentu). Odtąd władze te załatwiać będą tylko takie sprawy, które do dnia ogłoszenia niniejszej ustawy we wspomnianej ck. komisji krajowej już były zgłoszone, względnie prowokowane, a orzeczenia ich w myśl §. 34 patentu wydane i nadal w drodze prawa zaczepione być nie mogą. Od dnia ogłoszenia niniejszej ustawy wszelkie spory o to, czy prawa w §. 1 wymienione, dotychczas nie zgłoszone, względnie

sądów zwyczajnych (sądy powiatowe, kolegialne, sądy handlowe i td.) ma ustawowy, sobie przydzielony zakres działania,

nie prowokowane istnieją, lub nie, tudzież spory co do punktów określonych w §. 7 lit. *a* do włącznie *f*. Ces. pat. z d. 5 lipca 1853 Nr. 130 D. p. p. mogą być wytaczane tylko przed sądami państwowymi.

4) *α*. W razie, jeżeli jest spornem pytanie: Czy kościół lub beneficjum podlega patronatowi, czy też służy Biskupowi prawo niezależnego obsadzenia, wówczas kwestyę tę rozstrzygają rządowe władze wyznaniowe w zwyczajnym toku instancyi, po wysłuchaniu zdania władz kościelnych, *β*) Natomiast, jeżeli przedmiotem sporu jest kwestya, komu służy prawo patronatu nad kościołem, lub beneficjum, wówczas właściwe są sądy cywilne (§. 33 ust. z 7 maja 1874 Nr. 50 D. p. p. *γ*) Spory o świadczenia na podstawie istniejącego już patronatu, rozstrzygane zostają przez władze administracyjne wyznaniowe, w zwykłym toku instancyi. Jeżeli jednak patron opiera swe, czy to częściowe, czy całkowite uwolnienie od świadczenia, na tytule prawa prywatnego, wówczas spór należy do zakresu działania władz sądowych; władze administracyjne mogą jednak w razie potrzeby wydać w tym przypadku prowizoryczne zarządzenia (§. 34 ust. *j. w.*) *δ*) O ile chodzi o spory z powodu zobowiązań do świadczeń na potrzeby kościoła katolickiego, to rozstrzyga te spory władza administracyjna w zwykłym toku instancyi. Przepis powyższy jednak tylko wtedy ma zastosowanie, jeżeli żądanie takiego świadczenia opiera się na przynależności obowiązanego do gminy kościelnej. Natomiast, jeżeli wspomniany obowiązek świadczenia opiera się na szczególnym tytule, wówczas powołane są sądy. Jeżeli wreszcie żądanie powyższe opiera się na prawie patronatu — wówczas wejdzie w zastosowanie §. 33 i 34 ust. z 7 maja r. 1874 Nr. 50 D. p. p. (obacz, powyżej *α-γ*). Zasadę tę obejmuje §. 55 wspomnianej ustawy.

5) Spory patentowe, niemniej tyżące się przywilejów i marek ochronnych. (O ile spory te należą do władz sądowych, obacz, naukę o właściwości sądów handlowych).

6) Według ustawy państwowej o rybołówstwie z 25 kwietnia 1885 l. 58 D. p. p. i z 30 października 1887 wydanej dla Galicyi i Wielkiego księstwa krakowskiego Nr. 37 D. u. k. z r. 1890, posiadanie i nabycie prawa rybołówstwa ocenianem bywa według ogólnych przepisów o posiadaniu i nabyciu praw prywatnych. W następstwie tego do rozstrzygania spraw wspomnianego rodzaju powołane są sądy (zwyczajne). Wyjątek od tej zasady stanowi przysługujące prawo władzom administracyjnym, co do przyznawania prawa rybołówstwa na podstawie §§. 4 do 6 wspom. ustawy. Wykonywanie jednak prawa rybołówstwa podlega w ogólności,

I tak np. sprawy prowizoryalne, awizacyjne, spory o służebność mieszkania i t. d. przydzielone są do zakresu działania sądów powiatowych; natomiast sprawy wexlowe, morskie i t. d. sądom kolegialnemu handlowym; sprawy ordynackie, lenne i inne, sądom kolegialnemu I. instancyi. W omawianych przypadkach wykonywanie sądownictwa rozdzielone jest między poszczególne kategorie sądów, według rodzajów spraw, jak sprawy awizacyjne, prowizoryalne, wexlowe i t. d. Ponieważ jednak sądów tej samej kategorii jest kilkadziesiąt (np. sądów kolegialnych I. instancyi), lub przeszło kilkaset (jak sądów powiatowych), przeto należy każdemu ze sądów tej samej kategorii [sądy powiatowe, kolegialne, handlowe i t. d.] przydzielić pewne terytorium, na którym wykonywałby sądownictwo w zakresie spraw odnośnej kategorii sądów.

Sąd, który jest powołanym do rozstrzygnięcia pewnej sprawy, ze względu na jej rodzaj, nazywamy sądem przedmiotowo-właściwym. I tak np. mówimy, iż do załatwienia sporu prowizoryalnego *X ca Y* są powołane sądy powiatowe, skoro sprawy prowizoryalne (ten rodzaj spraw) należą do zakresu działania sądów powiatowych — a więc każdy sąd powiatowy jest przedmiotowo właściwym do rozstrzygnięcia sporu prowizoryalnego *X ca Y*. Powołanie pewnej kategorii sądów na podstawie prawa publicznego do załatwiania pewnego rodzaju spraw cywilnych, nazywamy zakresem działania, czyli właściwością przedmiotową (bezwzględną) sądów cywilnych.

Natomiast powołanie sądu terytorjalnie oznaczonego [np. sądu pow. w Liszkach], z kategorii sądów przedmiotowo-właściwych, ze względu na to, iż pewna sprawa prawna jest w pewnej

bez względu na tytuł prawnego nabycia tegoż prawa, władzom administracyjnym, we wspom. ustawie bliżej oznaczonym

7) Według ustawy krajowej z 5 marca 1897 Nr. 71 D. u. kr. z r. 1897. (Ustawa łowiecka) są powołane władze powiatowe polityczne do rozstrzygnięcia w I. instancyi skarg o wynagrodzenie szkód wyrządzonych przez polowanie, lub zwierzynę.

ustawą uznanej łączności z terytoryum odnośnego sądu (miejsce zamieszkania pozwanego, miejsce położenia rzeczy i t. d.) nazywamy właściwością miejscową¹⁾. Dwa więc czynniki wpływają na oznaczenie sądu, jako powołanego do rozstrzygnięcia pewnej konkretnej sprawy. Tymi czynnikami są: Rodzaj sprawy (właściwość przedmiotowa) i pewna łączność z oznaczonym terytoryum (właściwość miejscowa). Sąd, który jest i przedmiotowo i miejscowo właściwym do załatwienia pewnej oznaczonej sprawy, nazywamy sądem właściwym. Sąd właściwy, jako taki, powołany jest rozstrzygać wszelkie wnioski rzeczowe, niemniej rozstrzygać i ustalać wszystkie kwestye sporne, wyraźnie z pod orzecznictwa sądu nie wyłączone, o ile od ich poprzedniego ustalenia zależy orzeczenie w sprawie samej. Sąd właściwy jest upoważniony do rozstrzygania tego rodzaju spornych kwestyj nawet wówczas, gdyby one mogły być przedmiotem samostannego sporu. Kwestye te będą w zasadzie należeć do motywów orzeczenia sędziego, nie będą jednak przedmiotem orzeczenia²⁾.

II. Sąd badając swoją właściwość winien wziąć pod uwagę: Czy jest przedmiotowo właściwym, a następnie, czy jest miejscowo powołany?³⁾.

¹⁾ Planck j. w. str. 25. określa właściwość przedmiotową i miejscową w następujący sposób: »Die sachliche Zuständigkeit des Gerichtes ist die Ermächtigung Geschäfte solcher Art, wie das vorliegende vorzunehmen, die örtliche Zuständigkeit ist die Ermächtigung, dieses so geartete Geschäft, weil es in seinem Bezirk anfällt, vorzunehmen«. Wach (j. w. str. 347) natomiast wyraża się »Die Gerichtsgewalt erscheint gegenständlich begrenzt, wenn sie nur geübt werden soll mit Beziehung auf bestimmte Arten von Sachen; sie erscheint raumlich begrenzt, wenn sie gebunden ist an einen bestimmten Raum (Gerichtssprengel), also beschränkt auf die ihm angehörigen Sachen«.

²⁾ Planck j. w. str. 96. Tę samą zasadę wyraża O. N. O. z. 11 Maja r. 1898 (Geller. Centralblatt T. XVI. j. w. str. 417).

³⁾ Należy przykładem objaśnić powyższe wywody: A. narusza w posiadaniu realności osobę B.; realność położona w mieście Krakowie. Chcąc rozstrzygnąć pytanie, który sąd jest właściwym do rozstrzygnięcia danej sprawy, należy dać odpowiedź na dwa pytania: a) Do zakresu

Ustawy o właściwości sądów starają się wyczerpnąć przypadki świadczące o łączności między terytoryum pewnego sądu a sprawą, a tem samem starają się w razie, jeżeli sądy tutejsze są właściwe przedmiotowo, oznaczyć także, który z tychże sądów przedmiotowo właściwych jest miejscowo powołanym. Mimo to nie są wykluczone przypadki, iż sądy tutejsze zwyczajnie są przedmiotowo właściwe, ale brak jakiejkolwiek okoliczności uzasadniającej właściwość miejscową sądów, albo też właściwość miejscowa tut. sąd. nie da się wyśledzić. W podobnych przypadkach będą sądy tutejsze przedmiotowo właściwe, brak będzie jednak sądu miejscowo właściwego. Norma Jur. pragnie temu zapobiedz stanowiąc, iż jeżeli dla sprawy cywilnej jest wprawdzie uzasadnioną właściwość tutejszych sądów, ale sądom tutejszym brak warunków do uzasadnienia właściwości miejscowej normą jurysdykcyjną wymaganych, albo też takowe nie dadzą się wyśledzić, wówczas Najwyższy Sąd, z pomiędzy sądów dla odnośnej sprawy prawnej przedmiotowo właściwych, wyznaczy jeden sąd, który dla niej odtąd uważanym będzie za miejscowo powołany. W sprawach spornych nastąpi takie

działania jakiej kategorii sądów należą sprawy o naruszenie w posiadaniu nieruchomości, czyli która kategoria sądów jest przedmiotowo właściwą do załatwienia tego rodzaju spraw? b) Który ze sądów przedmiotowo właściwych, jest miejscowo właściwym, ze względu na łączność ustawą uznaną konkretnej sprawy z jednym z terytoryów sądów przedmiotowo powołanych. *Ad a.* Ponieważ po myśli §. 49 N. J. sądem przedmiotowo właściwym dla skarg o naruszenie w posiadaniu, są sądy powiatowe (§. 49. l. 4. Nor. Jur.), przeto do załatwienia wspomnianej skargi o naruszenie w posiadaniu powołaną jest kategoria sądów powiatowych w krajach reprezentowanych w Radzie Państwa. One są przedmiotowo powołane do załatwienia danej sprawy. *Ad b.* Ponieważ po myśli §. 81. Nor. Jur. przy sporach o nieruchomości z pomiędzy sądów przedmiotowo właściwych, jest ten sąd miejscowo powołany, w którego terytoryum nieruchomości leży, przeto według powyżej przedstawionego stanu rzeczy, będzie do załatwienia wspomnianej skargi o naruszenie w posiadaniu, przedmiotowo i miejscowo właściwym sąd powiatowy w Krakowie. Sąd powiatowy w Krakowie będzie więc właściwym do załatwienia przytoczonej sprawy prawnej.

wyznaczenie na wniosek strony — w innych zaś przypadkach z urzędu (§. 28. Nor. Jur. Mat. I. 49 i 50, 706 II. 585).

Według więc powyższego przepisu powołany będzie Najwyższy Sąd do oznaczenia sądu miejscowo-właściwego z pomiędzy sądów przedmiotowo właściwych:

a) Jeżeli sprawa cywilna o którą chodzi należy w zasadzie do zakresu działania tutejszych sądów zwyczajnych¹⁾.

b) Jeżeli według Nor. Jur. żaden ze sądów tutejszych przedmiotowo właściwych, nie jest miejscowo powołany, albo też ta właściwość nie da się wysledzić²⁾.

¹⁾ Horten str. 145. Winiwarter str. 24. Schrutka str. 32. 33. Neumann j. w. str. 11. 36.

²⁾ Przepis powyższy, tyczący się ustanowienia sądu miejscowo właściwego przez Najw. Sąd, w rzadkich przypadkach będzie mógł być zastosowany. Przyczyna tego polega w dwóch okolicznościach: α) Przedewszystkiem przepisy o właściwości miejscowej zawarte w Normie Jur są nader wyczerpujące; β) w melcznych wypadkach bez względu na właściwość miejscową sąd. tut. zastrzeżono wyraźnie w przepisach ustawowych załatwienie pewnego rodzaju spraw prawnych, sądownictwu austriackiemu (warunek pod b). Jeżeli bowiem żaden ze sądów tutejszych przedmiotowo właściwych nie jest także sądem miejscowo powołanym, wówczas wyjść musimy ze założenia, że sądy austriackie w ogóle nie są powołane do rozstrzygnięcia danej sprawy. Wtedy więc tylko i jedynie wtedy będzie miał zastosowanie przepis, §. 28. N. J., jeżeli mimo to, iż żaden ze sądów tut. nie jest miejscowo powołanym, przecież na podstawie specjalnych ustawowych przepisów, odnośna sprawa podlega sądownictwu austriackiemu (Mat I. str. 49 i Art. IX. ust. wpraw. Nor. Jur.). Niejednokrotnie ustawa sama zasadę podaną w przepisie §. 28 Nor. J. zastosowuje do pewnych przypadków, jak w przepisie §. 100 Nor. Jur., w §. 69. Nr., niemniej w Art. VI. l. 6. ustawy wpraw. Nor. Jur. W motywach projektu rządowego (Mat. I. 49.) czytamy, iż tego rodzaju wypadki zdarzyć się mogą w sprawach tyczących się postępowania w sprawach niesp. n. p. ustanowienia opieki i kurateli nad podłanymi austriackimi, kórzy w krajach obcych się urodzili i tamże stale przebywają. Również w motywach powyższego projektu czytamy, że podobne wypadki zająć mogą i w dziedzinie postępowania w sprawach spornych. Przykładu jednak motywa nie przytaczają. Horten str. 144 i 145 wylicza dwa wypadki z dziedziny postępowania w sprawach spornych, a mianowicie §§. 68. ustęp 3 i §. 67 Nor. Jur., w których zdaniem Hortena jedynie podobne trudności zająć by mogły. Przypadkiem, w którym omawiany prze-

W sprawach spornych winna sama strona interesowana przedłożyć odnośny wniosek, w innych natomiast sprawach cywilnych (np. spadkowych, opiekuńczych, kuratelarnych) uczyni to sąd z urzędu. Jeżeli strona przedkłada wniosek Najw. Sądowi, wówczas pismo odnośne (§. 74 kod. proc. cyw.) winno być zaopatrzone w podpis adwokata (§. 27 k. p. c.). W postępowaniu spornem będzie mogła strona wraz z wnioskiem przedłożonym Najw. Sądowi przedłożyć temuż także skargę, o której załatwienie chodzi. Wprawdzie Norma Jur. nic nie wspomina o możliwości przedłożenia łącznie omawianego wniosku i skargi, sędzić jednak należy, iż to będzie mogło nastąpić, skoro w tym przypadku Najw. Sąd potrafi najlepiej ocenić czyli należy zastosować przepis §. 28 N. J.¹⁾ Przepis §. 28 N. J. ma pewne podobieństwo w przepisem o delegacji sądu. Gdy jednak przy delegacji jednego sądu w miejsce drugiego, delegowanym bywa sąd, który nie jest miejscowo powołany w miejsce sądu miejscowo właściwego, to natomiast przy zastosowaniu omawianego

pis mógłby mieć zastosowanie. jest następujący przykład: Według konwencji kolejowej z 9. kwietnia r. 1880. Nr. 80. D. p. p. zawartej między Monarchią Austro-Węgierską a księstwem (obecnie królestwem) Serbskiem a mianowicie Art. XVI. teź konwencji poddani austriacy, którzy pełnią służbę kolejową, jako urzędnicy, względnie słudzy austriacy, podlegają w sprawach cywilnych, opiekuńczych, i t. d. sądownictwu swego państwa. Jeżeli przeto urzędnik kolejowy austriacki stacyonowany w Serbii, będzie miał być zapozwanym, a żaden z sądów tutejszych nie jest miejscowo właściwym, wówczas będzie miał zastosowanie przepis §. 28. Nor. Jur.

Zastosowanie tego przepisu jest tem usprawiedliwione, iż chociaż żaden z sądów przedmiotowo właściwych nie jest miejscowo powołany, mimo to sprawa odnośna według przepisów ustawowych należy do sądownictwa tutejszego.

¹⁾ Horten str. 146 zastanawia się nad kwestyą: Czyli w razie dołączenia skargi do pisma obejmującego wniosek z §. 28. Nor. Jur. taż skarga wywołuje przerwę przedawnienia po myśli §. 1497 K. c.? Horten na to pytanie daje odpowiedź twierdzącą; zapatrywanie to nie można uważać za trafne, skoro przerwa przedawnienia następuje przez wniesienie skargi przed sąd właściwy, a tym sądem chyba nie jest Sąd Najwyższy. Obacz: Neuman j. w. str. 1136. Fürstl. Die Oester. Civil. pr. ges. T. III. Str. 63.

przepisu żaden sąd w krajach tutejszych nie jest miejscowo powołanym, lecz jedynie Najw. Sąd z pomiędzy sądów przedmiotowo właściwych, oznacza sąd, który ma być dla tej sprawy sądem miejscowo powołanym.

§ 3. Czas trwania właściwości (§. 29 Nor. Jur. Mat. I 706 II 585, 586)¹⁾ ²⁾.

I. Powołanie pewnego oznaczonego sądu do rozstrzygnięcia sprawy cywilnej zawisłem jest od zaistnienia pewnych okoliczności (podstawy właściwości), uzasadniających według przepisów ustawy, tak właściwość przedmiotową, jak i miejscową. Ponieważ jednak podstawy właściwości, tak uzasadniające właściwość przedmiotową (wartość przedmiotu sporu, przymiot pozwanego jako kupca zarejestrowanego i t. d.), jak i właściwość miejscową (miejsce zamieszkania pozwanego i t. d) mogą uleże zmianie w toku postępowania, przeto nasuwa się pytanie: W której chwili winny zaistnieć ustawą wymagane okoliczności uzasadniające, tak właściwość przedmiotową, jak i miejscową? Chwilą tą jest chwila, w której sprawa cywilna w sądzie wniesioną została i tamże prawidłowo zawisła (welche rechtmässiger Weise bei dem Gerichte anhängig gemacht wurde). W szczególności chwilą tą jest w postępowaniu w sprawach spornych — chwila wniesienia do sądu skargi, nadającej się do wdrożenia postępowania³⁾. W postępowaniu zaś w sprawach niespornych jest chwilą tą, chwila przedłożenia wniosku sądowi przez stronę interesowaną, względnie w sprawach niespornych, w których sąd z urzędu postąpi

¹⁾ Pierwotne brzmienie §. 29 Nor. Jur. objęte projektem rządowym uległo tylko drobnej stylistycznej zmianie przy obradach wspólnej konferencji. Co do znaczenia tegoż przepisu materiały nie dają żadnego wyjaśnienia.

²⁾ Schrutka j. w. str. 32, Wach I. 476, Ott j. w. str. 71, Planck I. 271, Betzinger (Zeit. für den deutschen Civilprocess XVII. Str. 429 i dalsze), Fürstl j. w. T. III. str. 63 i 64. Pantuček, O organisaci a příslušnosti soudni. Praga. Str. 58 i dalsze.

³⁾ Horten str. 146. Fürstl j. w. T. III. str. 64. Neumann str. 552; innego zdania nie wątpliwie nie trafne, Trutter str. 73.

— chwilą tą jest — chwila rozpoczęcia czynności urzędowej (§. 110 ust. 2. Nor. Jur.¹⁾). Wtedy jednak tylko skutek wspomniany nastąpi, jeżeli sprawa w sądzie prawidłowo zawiśnie (rechtsmässigerweise). Zastrzeżenie to pojmować należy w ten sposób, iż chwila wniesienia skargi w postępowaniu spornem będzie stanowczą, wrazie zajścia okoliczności stwierdzających, iż stosunek procesowy prawidłowo się zawiązał. Wrazie bowiem, gdyby n. p. stwierdzonem zostało, iż powodowi lub pozwanemu brak było zdolności procesowej — wówczas nie mogłyby stosunek procesowy się prawidłowo zawiązać i skarga musiałaby być odrzuconą. W następstwie tego chwila wniesienia skargi nie miałaby w tym przypadku żadnego znaczenia. Uwaga ta tyczy się także i skargi zwróconej do uzupełnienia z powodu braków formalnych — bez oznaczenia czasokresu do uzupełnienia. W tym bowiem wypadku nie mogłoby być postępowanie prawidłowo wdrożone na podstawie skargi, nienadającej się do wdrożenia postępowania. W następstwie tego rozstrzygającą będzie, w razie zwrócenia skargi do uzupełnienia bez oznaczenia czasokresu do uzupełnienia, chwila wniesienia uzupełnionej skargi¹⁾.

II. Mimo to, iż okoliczności (podstawy właściwości), które w chwili wdrożenia postępowania dla oznaczenia właściwości sądu były decydującemi, w ciągu postępowania się zmieniły —

¹⁾ Wyrazów »anhängig gemacht wurde« (użytych w §. 29. Nor. Jur., czyli pojęcia »Anhängigkeit«, nie można identyfikować z pojęciem »Rechtshängigkeit«, względnie »Streitanhängigkeit«. Ostatnie pojęcia bowiem oznaczają sytuację procesową wywołaną doręczeniem skargi (§. 232. K. p. c. Obacz: Wstęp str. 9). Że pojęcie pojęcie »Anhängigkeit i Rechtshängigkeit« są dwoma różnemi pojęciami wynika ze zestawienia §. 41. Nor. Jur. z Art. XX. ustawy wprowadzającej Nor. Jur. i 232 K. p. c. Nadto stwierdza to i przepis §. 21 rozp. min. z 5 maja 1897 Nr. 113, D. p. p., wreszcie i motywa do projektu rządowego (Mat. I. str. 619).

²⁾ Zaznaczyliśmy, że zasada ta tyczy się skarg zwróconych do uzupełnienia, bez oznaczenia czasokresu (co jest regułą §. 85 ust. 2 K. p. c.). W tym przypadku bowiem tak zw. »uzupełniona skarga«, jest niczem innym, jak skargą »nową«, która jako taka, ze względu na swoją chwilę wniesienia winna być ocenianą (Neumann j. w. str. 1137).

przecież sąd odnośny pozostanie nadal właściwym i to aż do końca sprawy, która u niego prawidłowo zawisła (§. 29 Nor. Jur.). Przepis ten wyraża zasadę, »ubi coeptum est semel iudicium, ibi etiam finiri debet¹⁾. Zasada powyższa objęta §. 29 Nor. Jur. jest ścisłym następstwem zasady wyrażonej powyżej (ad I)²⁾. Jeżeli bowiem o właściwości sądu ma decydować zaistnienie pewnych okoliczności ustawą wymaganych (podstawy właściwości), w pewnej ściśle oznaczonej chwili, to tem samem, jeżeli właściwość sądu, w tej chwili była uzasadnioną, wówczas późniejsza zmiana tych okoliczności uzasadniających właściwość sądu jest bez doniosłości prawnej.

Zasada powyższa w tedy tylko może mieć zastosowanie, jeżeli sąd przed który sprawę wniesiono był w chwili wdrożenia postępowania właściwym, lub stał się jako »forum prorogatum tacitum« sądem właściwym. Według powyższej więc zasady pozostanie sąd handlowy właściwym mimo to, że po wniesieniu skargi wykreślił pozwaną firmę swoją z rejestru handlowego. Również pozostanie sąd nadal właściwym mimo to, iż pozwany po wniesieniu skargi zmienił swoje miejsce zamieszkania i t. d. Od zasady powyższej znanej pod nazwą: »perpetuatio fori« wprowadza Norma Jur. kilka wyjątków.

a) Zasada powyższa nie ma zastosowania w tych przypadkach, których w toku postępowania nastąpiły zmiany usuwające toczącą się sprawę w ogólności z pod sądownictwa tutejszo-krajowego, lub też z pod jurysdykcji sądów zwyczajnych [§. 29 ostatnie zdanie Nor. Jur.]. Jeżeli więc w toku postępowania usunięto rodzaj spraw do których toczącą się sprawa należy z pod jurysdykcji sądów tutejszych, lub też zwyczajnych [n. p. przydzielono ją do zakresu działania przymusowych sądów polubownych], wówczas »perpetuatio fori«

1) Schrutka j. w. str. 32 i 33.

2) W odp. na pyt. do §. 29 Nor. Jur. wyrażoną jest zasada, iż §. 29 Nor. Jur. nie ma zastosowania do właściwej zmiany skargi (eigentliche Klagsänderung), która spowodowała zmianę właściwości miejscowej lub przedmiotowej (§. 235 ust. 1 K. p. c.).

zastosowania nie ma. Ścisłe rzecz biorąc przypadek ten, podany, jako wyjątek od zasady »perpetuatio fori« ma o tyle charakter odrębny od rzeczywistego wyjątku, iż tutaj nie zachodzi zmiana okoliczności faktycznych, uzasadniających właściwość sądu, lecz jedynie zmiana norm prawnych powołujących sąd do orzecznictwa w danej sprawie.

b) Drugi, i to już rzeczywisty wyjątek od powyższej zasady zachodzi w przypadku, gdy po rozpoczęciu opieki, lub kurateli w sądzie powiatowym pupil, albo w pieczę oddana osoba nabywa dobra tabularne, albo obszary ze związku gminnego wyłączone. W tym bowiem przypadku nastąpi przeniesienie sprawy na doniesienie opiekuna, kuratora, lub też z urzędu do sądu obwodowego względnie krajowego, który wskutek zmian wspomnianych stał się właściwym [§. 110 ustęp 2, N. J.]. Tę też zasadę stwierdza odp. na pyt. do §. 110 Nor. Jur. Podobny przepis zawiera rozp. ces. z 21 grudnia 1855, Nr. 2 D. p. p., łącznie z art. VIII. liczba 2 ust. wpraw. Nor. Jur. Według tego przepisu Sądy handlowe w Wiedniu, Tryeście i Pradze powołane są do przeprowadzenia między innymi czynnościami także do sprawowania opieki i kurateli nad dziećmi małoletnimi kupców protokółowanych i fabrykantów jednak tylko tak długo, jak długo wspomnianych dzieci małoletnich majątek pupilarny jest ulokowany w przedsiębiorstwie handlowem, względnie fabrycznem¹⁾.

W przypadku pod b mamy do czynienia z rzeczywistym wyjątkiem, od zasady, »ubi iudicium semel coeptum, ibi etiam finiri debet«, skoro zmiana okoliczności faktycznych, uzasadniających właściwość sądu w toku postępowania, powoduje zmianę sądu dotychczas właściwego do załatwienia sprawy²⁾.

¹⁾ Także rodzajem wyjątku od zasady objętej § 29 N. J. są przepisy §§. 7 i 134 ust. konk.

²⁾ Możliwym jest przypadek, w którym sąd, początkowo niewłaściwy tj. w chwili stanowczej dla uzasadnienia właściwości sądu po myśli §. 29 Nor. Jur., w toku postępowania, z powodu zmiany okoliczności uzasadniających właściwość, staje się sądem właściwym. I tak np. skarga wniesioną została do sądu krajowego, jako handlowego w Krakowie, opierająca się na czynności handlowej po stronie pozwanego; pozwany jednak

§. 4. O delegacyi sądów cywilnych (§§. 30, 31 Nor. Jur. Mat. I 50, 51, 690, 706. II. 339, 340 i 586)¹⁾.

Każdy sąd zwyczajny winien — według przepisów o właściwości przedmiotowej i miejscowej — spełniać urządowanie co do osób, rzeczy i spraw swojej władzy podległych. Wyjątkowo, w przypadkach ustawą uznanych, może przełożona władza sądowa, w drodze delegacyi sądowi przedmiotowo właściwemu, jednak miejscowo nie powoła nemu, przydzielić do załatwienia sprawy, do których załatwienia inny sąd jest miejscowo właściwy. Delegacya sądu jest więc przeniesieniem przez sąd przełożony, orzecznictwa nad konkretną sprawą cywilną, na inny sąd przedmiotowo właściwy, jednak miejscowo nie powołany.

Dwa przypadki delegacyi odróżnić należy:

A) Delegacya z konieczności; B) delegacya ze względów utylitarności.

ad A. Delegacya z konieczności nastąpić winna wówczas, jeżeli sąd we wykonaniu sądownictwa natrafi na przeszkodę polegającą na jednej z przyczyn w §. 19 Nor. Jur. wymienionych [sędzia wyłączony wzgl. sędzia podejrzany]. Do zastosowania wspomnianego przepisu o delegacyi nie wystarcza, aby sędzia względnie sędziowie zostali przez stronę wykluczeni jako wyłączeni, lub podejrzani o brak bezstronności, ale wymaganiem jest, aby sędzia, względnie sędziowie, jako wyłączeni (podejrzani), zostali rzeczywiście usunięci od wymiaru

nie jest kupcem zarejestrowanym. Wobec §. 51 l. 1 sąd handlowy ze względu na chwilę wniesienia skargi nie jest sądem właściwym. W toku postępowania, w każdym razie przed rozstrzygnięciem zarzutu niewłaściwości sądu, pozwany dał się wpisać do rejestru handlowego. W tym przypadku sąd nie przychylił się do zarzutu niewłaściwości sądu, jeżeli przed wydaniem orzeczenia pozwany dał się zarejestrować i przez to uzasadnił właściwość sądu handlowego. Za zasadą, iż chwila wydania orzeczenia decyduje, przemawia analogia z §. 406 K. p. c. Obacz także: Horten, str. 148. Kwestya ta mogłaby mieć znaczenie dla kosztów sporu.

¹⁾ Ott. j. w. str. 66 i dalsze. Horten j. w. str. 148 i dalsze. Trutter II. str. 275. Wach I. j. w. 492. Planck I. j. w. str. 82 i dalsze. Pantuček str. 66.

sprawiedliwości¹⁾. Jeżeli następnie skutek tego (usunięcia) nie mógłby sąd wykonywać (t. j. z braku kompletu sądownictwa, wówczas przepis o delegacyi z konieczności miałby zastosowanie. Wydelegowanie innego sądu, w miejsce sądu właściwego jest następstwem faktycznej niemożebności wykonywania sądownictwa w pewnym sądzie, wskutek zastosowania przepisów o osobie sędziego wyłączzonego lub podejrzanego²⁾.

Delegacya w omawianym przypadku następuje na doniesienie sądu, który dla przyczyn z §. 19 Nor. Jur. nie może wykonywać sądownictwa. Doniesienie winno nastąpić do sądu przełożonego w toku instancyi. Tak więc, sąd powiatowy przedłoży wniosek sądowi I. instancyi, w okręgu którego jest położony; sąd powiatowy dla spraw handlowych przedłoży wniosek sądowi kolegialnemu I. instancyi jako handlowemu w okręgu którego jest położony, sąd kolegialny I. instancyi (jako pierwsza instancya) przedłoży wniosek sądowi krajowemu wyższemu w okręgu którego leży. Sąd przełożony w toku instancyi winien w tym przypadku dla konkretnej sprawy, do jej przeprowadzenia i rozpoznania, wyznaczyć sąd takiej samej kategorii. Od orzeczenia sądu, załatwiającego wniosek o delegacye, służy odrębny środek prawny (Mat. II. str. 339).

¹⁾ W Mat. (I. str. 50) czytamy: Hier steht die delegirte Behörde vor einer bereits formell rechtskräftigen Entscheidung u. hat nur deren Folgen zu ziehen.

²⁾ Horten str. 150 pragnie przepis §. 30 Nor. Jur. rozciągnąć na wypadki, które są powodem przeszkody we wykonywaniu sądownictwa, jak choroba, urlop itd. Nadto rozciąga on możność zastosowania tego przepisu i na przyczyny, które się mogą tyczyć całego okręgu sądu, jak epidemie, wylewy, pożogi i t. d. Zdanie Hortena nie da się usprawiedliwić, skoro §. 30 Nor. Jur. specjalnie tylko, jako przyczynę delegacyi z konieczności, wymienia §. 19 Nor. Jur.; nadto można w przypadkach przez Hortena podanych zastosować przepisy o przerwie postępowania (§§. 155 i dalsze K. p. c.), niemniej przepisy o zastępstwie sędziów w urzędowaniu (zwłaszcza §. 27 U. o O. S.), a nawet w niektórych przypadkach i przepisy o delegacyi ze względów użyteczności (§. 31 Nor. Jur.). Neumann (j. w. str. 1139) podziela w znacznej części zdanie Hortena.

Wychodząc ze założenia, iż celem instytucji delegacji jest powołanie do wykonania sądownictwa innego sądu od sądu wprost przez ustawę powołanego, należy przypuszczać, iż będzie mógł być delegowany w miejsce sądu właściwego, inny sąd przedmiotowo właściwy, a pod względem organizacyjnym tej samej kategorii, co sąd wprost przez ustawę powołany. Zgodnie z powyższą zasadą będzie można w miejsce jednego sądu powiatowego delegować inny sąd powiatowy; w miejsce sądu powiatowego dla spraw handlowych i morskich, sąd powiatowy o jurysdykcji powszechnej i wyjątkowej handlowej i t. d. Natomiast nie będzie możliwą delegacja sądu samoistnego handlowego, w miejsce sądu kolegiального o jurysdykcji wyłącznie powszechnej, lub sądu kolegiального nie wykonującego jurysdykcji górniczej w miejsce sądu kolegiального, jako górniczego. Również nie będzie można, wedle powyższej zasady, delegować sądu powiatowego w miejsce sądu kolegiального i na odwrót. Widocznem to zwłaszcza w §. 31 ust. 1. zdanie ostatnie Nor Jur.¹⁾.

1) Ponieważ sąd szczególny miejscowo właściwy może być albo wyłącznym albo dowolnym, czyli może albo współzawodniczyć ze sądem ogólnym właściwym, albo tenże sąd wyłączyć, przeto nasuwa się pytanie: Jaki sąd w pierwszym, względnie w drugim wypadku winien być delegowanym w miejsce sądu wprost przez ustawy powołanego? W przypadku, jeżeli sąd przed który sprawa wniesioną została nie może wykonywać sądownictwa z przyczyn powyżej wyluczonych, a jest sądem wyłącznie powołanym, wówczas sąd przełożony w toku instancji wydeleguje ze sądów podwładnych sobie w toku instancji, którykolwiek sąd takiej samej kategorii w znaczeniu powyżej podanem. Natomiast, jeżeli sąd przed którym sprawa zawisła jest sądem dowolnym, a więc zależnym od wyboru powoda, wówczas zachodzi pytanie: Czy sąd przełożony w toku instancji mógłby delegować w miejsce sądu przed który sprawa wniesioną została, sąd konkurujący z tymże sądem? Nasuwa się wątpliwość ta z tej przyczyny, iż powód miał prawo wyboru między sądami współzawodniczącymi i wybrał sąd przed który sprawę wniosł. tem samem delegacja sądu współzawodniczącego w miejsce sądu przed który sprawę wniesiono, mogłaby przedstawiać się jako uwłaczanie prawom powoda, który może korzystać z wyboru i z tegoż korzysta. Wobec tego jednak, iż ani § 30, ani §. 31 Nor. Jur. pod względem prawa wy-

Delegacya tyczy się z istoty rzeczy całej sprawy (. . . zur Verhandlung und Entscheidung), nie zaś tylko poszczególnych czynności procesowych. W następstwie tego, w razie rozpoczęcia rozprawy musiałaby być rozprawa powtórzoną przed sądem delegowanym. [§§ 138 i 412 Kod. proc. cyw.].

ad B. Delegacya także nastąpić może ze względów utylitarności [aus Gründen der Zweckmässigkeit]. Pojęcie »utylitarność« nie jest pojęciem ściśle ujętem i dlatego też sąd delegujący, przy zastosowaniu tegoż przepisu o delegacyi, ma swobodę w ocenieniu przez stronę przytoczonych okoliczności. Snać ustawodawca umiał ocenić, jak wielką władzę składa w ręce sądu delegującego, skoro Nor. Jur. stanowi, iż powołanym do delegacyi w tym przypadku jest sąd krajowy wyższy, w okręgu którego położonym jest sąd właściwy; jeżeli zaś delegacya ma nastąpić z jednego okręgu sądu krajowego wyższego do innego, wówczas powołanym jest Naj. Sąd ¹⁾.

boru sądu ze sądu tej samej kategorii, nie zna żadnych ograniczeń krępujących sąd delegujący, tem samem nie można odmówić prawa delegowania sądu konkurującego ze sądem, w którym sprawa wniesioną została, byleby tenże sąd był sądem tej samej kategorii, w znaczeniu powyżej podanem. Ostatnie zastrzeżenie o tyle ma znaczenie, iż niejednokrotnie przy sądach szczególnych dowolnych współzawodniczyć mogą sądy różnej kategorii, a więc n. p. sąd powiatowy i sąd kolegialny (n. p. §. 94, 95 i inne Nor. Jur.). W podobnych więc przypadkach — wobec różnej kategorii sądów konkurujących — nie może być mowy o delegacyi jednego sądu w miejsce drugiego. Nadto i z tej przyczyny delegacya w ostatnim przypadku nastąpić by nie mogła, iż każdy ze sądów współzawodniczących podlega innemu sądowi w toku instancyi. W końcu zaznaczyć należy, iż po myśli §. 102 Nor. Jur. z chwilą doręczenia skargi pozwanemu, powód traci prawo wyboru, czyli od tej chwili nie możemy mówić o »współzawodniczących sądach«. Obacz także: Horten j. w. str. 154.

¹⁾ Schrutka str. 34 zaznacza, iż zachodzi pewna sprzeczność między przepisem §. 31 Nor. Jur. a ustawą z 27 października 1862. Nr. 87 D. p. p. (§. 1). »O ochronie osobistej wolności«. Według na ostatku wspomnianej ustawy, nikt nie może być pozbawionym swego ustawowego sę-

Delegacya ze względów użyteczności nastąpić może, tylko na wniosek strony. Wniosek strony interesowanej o delegacyę, nie wstrzymuje toku postępowania. Uprawnionymi do przedłożenia tego rodzaju wniosku są w postępowaniu spornem strony główne, a więc, powód, pozwany, względnie uczestnicy sporu i interwenient uboczny, który występuje w charakterze uczestnika sporu (§. 19 Kod. proc. cyw.). W postępowaniu zaś w sprawach niespornych uprawnioną jest każda osoba, która bierze bezpośredni udział w toczącym się, lub we wdrożyć się mającym postępowaniu. Odnośny wniosek może być dopiero przedłożony po wdrożeniu postępowania. Rozstrzygnięcie wniosku nastąpi, bez poprzedniej ustnej rozprawy. Mimo to przed wydaniem orzeczenia, w czasokresie oznaczyć się mającym przez sąd delegujący, należy zasięgnąć potrzebnych wyjaśnień od stron, niemniej od sądu, który byłby sam przez się właściwym do rozpoznania i przeprowadzenia sprawy. (§. 31. K. p. c.). Wśród tych samych okoliczności wolno należąca do sądu powiatowego pertraktacyę spadkową, albo sprawowanie władzy opiekuńczej, lub kuratelarnej przekazać sądowi kolegialnemu I. instancyi (§. 31 ust. 1. Nor. Jur.)¹⁾

Delegacya nastąpić może bez względu na stadyum postępowania, w każdym razie jednak przed wydaniem orzeczenia.²⁾

dziego. Z tym to przepisem według zdania Schrutki nie jest w zgodzie postanowienie §. 31 Nor. Jur.: »O delegacyi ze względów użyteczności«. Zapatrywanie Schrutki, tylko pozornie jest trafnem, skoro według ustawy, »O ochronie osobistej wolności« przedstawia się, jako »ustawowy« sędzia i ten sędzia, który zgodnie z przepisem §. 32 Nor. Jur. przez sąd krajowy wyższy powołanym zostaje do spełnienia swoich obowiązków. I on jest sędzią »ustawowym«, bo zgodnie z ustawą ustanowiony. Zaznaczyć należy, iż wskutek przepisu §. 31 ust. 2 N. J. dotyczącego się powołania Naj. Sądu do delegacyi ze względów użyteczności, uchylony został §. 6 l. a. statutu N. Sądu z 7 sierpnia 1850.

¹⁾ Obacz także §. 111 Nor. Jur.

²⁾ Oprócz przepisów objętych §. 31 N. J., a dotyczących się w ogóle delegacyi ze względu użyteczności — napotykamy przepisy dotyczące się specjalnych przypadków delegacyi n. p. przepis §. 478 u. 3 Kod. proc. cyw., przepis, §. 111 N. J. i inne.

§ 5. O przedsięwzięciu poszczególnych czynności urzędowych przez zwyczajne sądy cywilne (§§. 32, 33, 36 i 37 Nor. Jur. Mat. I. 6, 51, 53, 54, 690, 707, 708, II. 335, 586, 587, 588.¹⁾).

Sąd przedmiotowo i miejscowo właściwy do załatwienia sprawy cywilnej jest w zasadzie powołanym do przedsięwzięcia ogółu tych czynności — które zdążają do załatwienia sprawy. Ponieważ jednak niejednokrotnie, poszczególne czynności wchodzące w skład sprawy prawnej muszą być przedsięwzięte poza okręgiem sądu orzekającego, (np. przeprowadzenie dowodów itd.) — przeto do przedsięwzięcia tychże poszczególnych czynności, powołanym będzie ten sąd, w okręgu którego będzie miała być czynność przedsięwzięta (§. 32 i 36 N. J.).

Zastanawiając się nad powołaniem sądów do przedsięwzięcia poszczególnych czynności sądowych — należy zwrócić uwagę na szereg okoliczności.

I. Każdy sąd w swoim okręgu powołany jest do przedsięwzięcia czynności urzędowych. Pojęcie »okrąg sądowy« obejmuje nie tylko terytorium sądu, lecz także i zakres działania sądu (§. 32. ust. 1. Nor. Jur.)²⁾.

W przypadku, jeżeli sąd właściwy do załatwienia samej sprawy przedsięwzięte poszczególne czynności urzędowe, wówczas jest sam sądem zezwalającym na przedsięwzięcie czynności odnośnej, jak niemniej sądem pełniącym czynność

¹⁾ Horten str. 153 i dalsze, 174 i dalsze Trutter jw. 275. Planck. I. str. str. 122. Wach j. w. 313. i dalsze.

²⁾ Jedno i to samo terytorium może być wspólnem terytorium dla kilku okręgów sądowych o różnym zakresie działania. I tak terytorium sądu kolegiального I. instancji w Wiedniu pokrywa się z okręgami sądu samostanowionego handlowego w Wiedniu, również na temże samem terytorium wykonywują sądownictwo sądy powiatowe i powiatowe dla spraw handlowych i morskich. Mimo więc jednego i tego samego terytorium, będziemy mieli szeregi okręgów sądowych, w których będą przedsięwzięte poszczególne czynności urzędowe. Obacz: Horten j w. str. 153.

urzędową. Natomiast w przypadku, jeżeli czynność urzędowa, ma być przedsięwziętą poza okręgiem sądu powołanego do załatwienia samej sprawy, wówczas sąd powołany do załatwienia samej sprawy zezwala na przedsięwzięcie poszczególnej czynności urzędowej, a wzywa o jej wykonanie sąd, w którego okręgu czynność urzędowa ma być przedsięwzięta. Sąd, który przedsiębierze czynności wskutek wezwania, nazywa się sądem wezwany (uproszonym).

Od zasady, iż każdy sąd w swoim okręgu upoważniony jest do załatwienia poszczególnych czynności urzędowych, istnieją wyjątki w dwóch kierunkach:

1) Pewnych czynności urzędowych sąd nawet w swoim okręgu wykonać nie może,

2) Wśród pewnych okoliczności może sąd przedsiębrać czynności urzędowe, nawet poza swym okręgiem sądowym, a więc w okręgu sądu innego.

ad 1. I tak sąd nawet w swoim okręgu sądowym nie może:

a) doręczyć, lub dokonać oznaczonej czynności sądowej w budynkach wojskowych wzgl. obrony krajowej albo w budynkach wojskiem, lub obroną krajową obsadzonych. W tym przypadku winien być zawiadomiony odnośny komendant. Po przybraniu osoby wojskowej, w tym celu przez komendanta przydanej — może być dopiero czynność przedsięwzięta. W powyższych przypadkach ustawodawstwo, szanując zakres działania władz wojskowych, czyni zawisłym spełnienie aktu urzędowego od współdziałania władz wojskowych¹⁾.

b) Sąd we własnym nawet okręgu nie może uskutecznić doręczeń osobom, którym służy prawo zakrajowości lub osobom podlegającym urzędowi Naczelnego Marszałka Dworu. (Obacz

¹⁾ Specjalne przepisy, dotyczące się doręczeń osobom będącym w służbie wojskowej, w obronie krajowej, w żandarmeryi, niemniej przepisy dotyczące się przesłuchania jako świadków, albo znawców osób wojskowych obejmują §§. 92, 93, 367 K. p. c. Wohee przepisu §. 32 ust. 2. przedstawia się jako bezprzedmiotowy §. 12 Nor. Jur. wojskowej objętej, ustawą z 20 maja 1869 Nr. 78 D. p. p. Obacz także: §. 365 J. S.

str. 180); również nie może sąd przedsiębrać innych czynności dotyczących się wspomnianych osób. (§. 32 ustęp 3 Nor. Jur. niemniej §. 119. Kod. proc. cyw.)¹⁾.

c) Sądom nie wolno nawet w swoim okręgu przedsiębrać aktów sądowych przeciw osobom podlegającym zwyczajnemu sądownictwu, jeżeli czynność ma być przedsiębraną w cesarskich zabudowaniach dworskich, albo w mieszkaniach członków Domu Cesarskiego, lub też osób z prawem zakrajowości. Tak w przypadkach ad *b*, jak i *c* należy użyć pośrednictwa Urzędu Naczelnego Marszałka Dworu, a w razie potrzeby Ministerstwa Domu Cesarskiego i spraw zagranicznych.

Ad 2. Sąd może, w przypadkach ustawą przewidzianych, przekroczyć granicę swego okręgu i nie przechodząc granic krajów tutejszych, przedsiębrać akta urzędowe poza granicami swego okręgu. Może to uskutecznić:

α) Jeżeli ma być przedsięwziętą czynność urzędowa na granicy okręgu sądowego (§. 33 Nor. Jur. Mat. I str. 51, 690, 707, II 335 i 586). Zwłaszcza może to zajść w przypadku przeprowadzić się mających oględzin sądowych tuż przy granicy dwóch okręgów sądowych, albo jeżeli chodzi o wykonanie aktu realnego (§. 117 Nor. Jur.), dotyczącego się posiadłości, przeciętej granicą dwóch sąsiadujących okręgów sądowych.

β) W przypadku, jeżeli zachodzi niebezpieczeństwo ze zwłoki w przedsięwzięciu aktu urzędowego, wykonać się mającego poza okręgiem sądu orzekającego n. p. dłużnik dłużnika (Drittschuldner) mieszka w okręgu sąsiedniego sądu i zachodzi obawa, iż w najbliższych godzinach zaspokoi swego wierzyciela (tj. dłużnika w sprawie samej)²⁾. W przypadku *Ad α.* przekroczenie granic okręgu sądowego wynika z natury czynności urzędowej przedsięwziąć się mającej. Bez prze-

¹⁾ Przepis §. 32, N. J. o ile się tyczy doręczeń osobom z prawem zakrajowości stoi w pewnej sprzeczności z §. 119 Kod. proc. cyw.

²⁾ Przekroczenie granic okręgu sądowego nastąpić może także w celu uskutecznienia doręczenia przez woźnego [Odp. na pyt. do §. 33 Nor. Jur.].

kroczenia granicy czynność urzędowa nie mogłaby być przedsięwzięta. Natomiast w przypadku pod β tylko względy użyteczności usprawiedliwiają ten przepis. Względy użyteczności więc, w ochronie szybkiego a skutecznego postępowania, są powodem złamania zasady, iż każdy sąd w swoim okręgu winien czynności urzędowe przedsiębrać. Sąd okręgu, w którym czynność urzędowa, wśród powyższych okoliczności ma być spełnioną, winien być o tem uwiadomiony. Uwiadomienie o przedsięwzięciu się mającej czynności przed jej dokonaniem nie jest ustawowo przepisane. Nadto, byłoby to w sprzeczności z myślą przewodnią omawianego przypadku pod β , w którym niebezpieczeństwo połączone ze zwłoką jest powodem zastosowania tego przepisu¹⁾.

Zasada wyrażona w §. 32 ust. 1 N. J., iż każdy sąd ma wykonywać czynności urzędowe we własnym zakresie działania i na swoim terytorium — zna oprócz dwóch powyżej wymienionych wyjątków — jeszcze pewną modyfikację. A mianowicie §. 36 Nor. Jur. (Mat. I 53, 54, 708 II 335 i 588) wprowadza postanowienie znane teorii, niemniej omówione w materiałach procesowych (Mat. I str. 53) pod nazwą »zlecenie jurysdykcyjne« [Jurisdiktionsmandat]. Postanowienia te wywołane są wyłącznie względami użyteczności. Według tegoż przepisu winien sąd obwodowy, krajowy lub handlowy czynności urzędowe, które według powyżej omówionej zasady (§. 31 ustęp 1 Nor. Jur.), wkraczają w ich zakres działania, poruczyć jednemu ze sądów powiatowych swojego okręgu. Może to jednak skutecznie sąd kolejalny jedynie w tym przypadku: α) Jeżeli to szczegółowe przepisy prawne nakazują; lub β) jeżeli to przyczyni się do łatwiejszego załatwienia sprawy, wzgl. do zaoszczędzenia niepotrzebnych wydatków na koszt. I tak np. Sąd krajowy w Krakowie wzywa Sąd powiatowy w Liskach o przeprowadzenie dowodu ze znawców, dla zbadania wartości nieruchomości położonej w okręgu Sądu w Liskach. W myśl §. 32 ust. 1 Nor. Jur. czynność

¹⁾ Horten str. 150 i dalsze, Pantuček j. w. str. 60 i 61.

tę miałby przedsięwziąć Sąd krajowy w Krakowie, skoro ma być przedsiębraną w jego okręgu. Sąd krajowy może jednak korzystać z powyższego przepisu i wezwać sąd powiatowy w Liszczach. Przepis ten o tyle modyfikuje zasadę §. 32 ust. 1 Nor. Jur., iż nawet w swoim okręgu, sąd nie musi zawsze przedsiębrać czynności urząd., lecz może ich wykonanie poruczyć jednemu ze sobie podwładnych sądów powiatowych. Sędzia spełniający czynność urządową wskutek zlecenia jurysdykcyjnego, spełnia czynność własną, a tem samem występuje w charakterze sędziego wezwanego (Mat. I str. 53)¹⁾.

II *a.* Sąd wezwany winien użyzyć pomocy prawnej sądowi wzywającemu, skoro uświęconą jest zasada, iż w krajach reprezentowanych w Radzie Państwa sądy winny sobie nawzajem używać pomocy prawnej (§. 37 N. J.). Sąd wezwany przedsiębierze czynność, o którą wezwany został, jako czynność własną t. j. jako należącą do swego zakresu działania (Mat. I str. 53 i 54), skoro ma być wykonaną w jego okręgu. Sąd wezwany występuje na podstawie własnej władzy sądowej, nie zaś, jako organ sądu wzywającego. O pomoc prawną (czyli o wykonanie czynności urządowej na wezwanie sądu wzywającego) winien sąd wzywający, jeżeli nic innego nie jest postanowieniem, wezwać sąd powiatowy w okręgu którego czynność urządowa ma być przedsięwziętą (§. 37 Nor. Jur.). Zasada ta zna dwa z istoty rzeczy wynikające, a ustawą uświęcone wyjątki: α) Jeżeli ma być dokonany wpis do księgi publicznej, której nie prowadzi sąd wzywający. W tym przypadku winien się sąd wzywający udać w tym celu do sądu w którym znajduje się wykaz dla wpisu przeznaczony (Art. XVII. ust. wpraw. Nor. Jur.). β) Jeżeli chodzi o dopełnienie czynności poza okręgiem sądu wzywającego, do której spełnienia jest jedynie upoważniony ściśle oznaczony sąd kolegialny I. instancyi. Zwłaszcza miałyby to zastosowanie przy przedsięwzięciu aktów realnych (§ 117 Nor. Jur.).

¹⁾ Stwierdza to także, Odp. na pyt. do §. 36 Nor. Jur.

Sąd wezwany winien według przepisu ustawowego badać swoją właściwość miejscową. W razie, gdy się przekona, iż brak mu dla przedsięwzięcia czynności urzędowej właściwości miejscowej, wówczas odrzuci wezwanie (§. 37 ustęp. 3 Nor. Jur.). Przepisu tego nie należy w ten sposób pojmować, iż tylko będzie obowiązany sędzia wezwany badać właściwość miejscową, skoro w przypadkach powyżej pod α i β wymienionych i właściwość przedmiotowa musi być wziętą w rachubę.

W razie różnicy zdań między sądem wzywającym a sądem wezwanym, o ile nie ma specjalnych w tym względzie przepisów, powołane będą do usunięcia nasuwających się wątpliwości władze spełniające nadzór służbowy nad oboma spierającymi się sądami (Mat. I str. 54).

Sędziemu wezwanemu o przeprowadzenie dowodu służą te same prawa, jakie służą przewodniczącemu podczas przeprowadzenia dowodu przed sądem orzekającym (§. 284 K. p. c., §. 180 do 185 K. p. c.). Sędzia wezwany może temsamem znowu wezwać innego sędziego o przeprowadzenie dowodu.

b) Sądy zwyczajne winny, wzgl. mogą przedsiębrać pewne czynności urzędowe na wezwanie sądów obcych, innych władz tutejszych, niż sądowych, na wezwanie niektórych instytucyj, a nawet osób prywatnych.

α) Sądy zwyczajne winny użyzyć pomocy prawnej na żądanie sądów zagranicznych, stosownie do §§. 38—40 Nor. Jur. (Obacz powyżej: Str. 61 do 65).

β) Sądy zwyczajne powinny użyzyć pomocy prawnej sądom przemysłowym, polubownym (stałym), jakoteż sądom polubownym ustanowionym do rozpoznania szczegółowego sporu prawnego, o ile zaistnieją warunki objęte Art. XIII ust. wpraw. Nor. Jur. (Mat. I 615, II 625).

Sąd zwyczajny wezwany o pomoc prawną przez sąd przemysłowy, sąd polubowny stały, lub ustanowiony dla szczególnej sprawy cywilnej, winien otrzymawszy wezwanie wziąć pod rozwagę: α .) Czyli jest właściwym po myśli §. 37 ust. 2 i 3. Nor. Jur.? Winien więc badać swoją właściwość miejscową,

a nadto w dwóch powyżej pod a) przytoczonych przypadkach i właściwość przedmiotową; β,) Czy wezwanie opiera się na przepisach ustawowych? Bezprawność wezwania może zwłaszcza na tem polegać, iż czynność o przedsięwzięcie której sąd został wezwany powinien przedsięwziąć sam sąd polubowny, względnie przemysłowy; γ,) Czy czynność urzędowa, o której dokonanie jest wezwany, jest prawnie dozwoloną?

Gdyby między wspomnianymi organami wzywającymi sąd o przedsięwzięcie pewnej czynności urzędowej, a sądem wezwanym powstała różnica zdań o wykonanie czynności, lub też pod innym względem, a zwłaszcza, w razie, jeżeli sąd wezwany odmówi pomocy prawnej — wówczas sąd krajowy wyższy przełożony nad sądem wezwanym, na prośbę wzywającej władzy, lub organu powołanego wzywającego, orzeknie o prawności odmowy, niemniej w ogóle orzeknie o każdej kwestyi powstałej z nieporozumienia między organem wzywającym a sądem wezwanym. Rozstrzygnięcie przez sąd krajowy wyższy następuje bez odbycia rozprawy ustnej (Art. XIII. ust. wpraw. Kod. proc. cyw. łącznie z § 40 Nor. Jur.)¹⁾.

γ) Wskutek wezwania władz administracyjnych sądy powinny niejednokrotnie przedsięwziąć pewne czynności urzędowe D. p. p. I tak, po myśli ustawy z 25 października 1896. Nr. 220 o podatkach osobist. (§. 46 i §. 211), wskutek wezwania komisji szacunkowej może nastąpić przesłuchanie świadków i znawców przez sąd i to pod przysięgą.

δ) Wreszcie sąd zwyczajny będzie mógł być wezwany o przedsięwzięcie pewnych czynności urzędowych — wprost przez stronę interesowaną. Przypadek ten zachodzi przy przeprowadzeniu dowodu ku wiecznej pamięci. A mianowicie, przy przeprowadzeniu dowodu ku wiecznej pamięci, w przypadkach nagłych, lub gdy proces w sądzie nie zawisł — będzie można odnośny wniosek przedłożyć w sądzie powiatowym miejsca położenia rzeczy, mającej być obejrzaną lub wziętą za podstawę dowodu ze znawców, albo też w sądzie powia-

¹⁾ Horten str. 50 i dalsze. Engel. O sądach polubownych str. 64 i dalsze. (Obacz powyżej: str. 64 i 65).

towym miejsca pobytu przesłuchać się mającej strony. (§. 324 ust 3 K. p. c.).

Między powyższymi przypadkami omówionymi pod *a* i *b* zachodzi różnica. W przypadku udzielenia pomocy prawnej przez sąd tutejszy innemu sądowi tutejszemu — sąd wezwany bada jedynie, ażali jest właściwym, natomiast nie bada dopuszczalności czynności urzędowej, którą ma przedsięwziąć, ani też nie bada: Czy sąd wzywający jest ustawowo powołany? Nieco już szerszy zakres działania ma sędzia wezwany w przypadku udzielenia pomocy prawnej sądom zagranicznym. W tych bowiem przypadkach po myśli §. 38. l. 1 i 2. Nor. Jur. sąd wezwany bada nie tylko właściwość swoją, lecz także dopuszczalność czynności urzędowej, którą wykonać ma. Wreszcie, w przypadku użyczenia pomocy prawnej sądom przemysłowym i sądom polubownym, sąd wzywający nie tylko bada swoją właściwość, niemniej dopuszczalność czynności, o której wykonanie wezwany został, lecz nadto bierze pod rozwagę: Czy wezwanie samo opiera się na ustawach?

§. 6. O badaniu właściwości sądu (§§. 41—46. Nor. Jur., Mat. I. str. 55—58, 690, 710—713, II. 335, 590—593.¹⁾).

I. Badanie właściwości sądu w chwili wdrożenia postępowania. Sąd, zanim rozpocznie swoje urzędowanie w sprawie cywilnej, czy to spornej, czy to niespornej, winien wziąć pod rozwagę, czyli jest właściwym, tak przedmiotowo, jak i miejscowo. Sąd winien to skutecznie z »urzędu« (vom amtswegen). Przez wyrazy »z urzędu« ustawa chciała jedynie wyrazić myśl, iż sąd w sprawie, która u niego zawisła, bada swoją właściwość, bez wniosku stron, a tem samem może się uznać niewłaściwym, bez wniosku strony pozwanej czyli bez zarzutu niewłaściwości sądu. Wyrazy więc »z urzędu« nie uzasadniają prawa sędziego do gromadzenia z urzędu materiału mającego stwierdzić właściwość sądu ²⁾.

¹⁾ Schrutka j. w. str. 39 i dalsze, Trutter j. w. 272, Ott, j. w. str. 80 i dalsze, Pantuyek j. w. str. 78 i dalsze.

²⁾ Nie da się zaprzeczyć, iż wyrazy »von amtswegen,« gdyby nawet nie były umieszczone w §. 41 Nor. Jur. nie zmieniłyby stanu rzeczy.

Zastanawiając się nad badaniem właściwości sądu w sprawach cywilnych należy zwrócić uwagę na dwie grupy postępowań:

A) Postępowanie w sprawach spornych (grupa I.).

B) Postępowanie w sprawach niespornych, postępowanie egzekucyjne, postępowanie przy dozwoleń tymczasowych zarządzeń, wreszcie postępowanie przy otwarciu upadłości (grupa II.).

Ad A. W sprawach spornych sędzia badając »z urzędu« swoją właściwość ¹⁾ co do sprawy, która u niego zawisła, winien w zasadzie wziąć za podstawę swojego badania to, co powód w tym celu przedstawił. Od tej zasady istnieją wyjątki:

a) Sędzia wówczas nie weźmie za podstawę badania swojej właściwości podawań powoda, jeżeli sędziemu wiadomem jest, że przytoczone przez powoda okoliczności nie są zgodne z prawdą. Wiadomość na której sąd się opiera winna być, albo urzędową, to znaczy wiadomością sędziego, jako sędziego, albo też prywatną, jednak tylko w granicach pojęcia notoryjności [§. 269 Kod. proc. cyw.] ²⁾. Korzystając z tego przepisu będzie mógł więc sędzia, nieuwzględnic n. p. okoliczności, iż pozwany jest kupcem zarejestrowanym, jeżeli sędzia ma urzędową wiadomość, (a więc, jako sędzia), iż pozwany w chwili wniesienia skargi z rejestru handlowego już wykreślonym został.

Strona powodowa przytaczając okoliczności faktyczne na uzasadnienie właściwości sądu nie potrzebuje na razie ich udowodniać, to znaczy, iż sędzia te okoliczności bez dowodu bierze za podstawę przy badaniu swojej właściwości w chwili wdrożenia postępowania. Wyjątkiem od tej zasady

¹⁾ § 28 ust. 2 J. S. stanowi iż nie zachodzi niewłaściwość sądu, jeżeli skarga należy do innego oddziału sądowego tego samego sądu. W tym przypadku należy skargę odstąpić odnośnemu oddziałowi sądowemu Odp. na pyt. do § 230. Kod. proc. cyw.

²⁾ Z istoty rzeczy nie będzie mogła wiadomość sądu powiatowego wpłynąć na ustalenie właściwości, jeżeli wiadomo sądowi powiatowemu, iż strona powodowa za nisko oszacowała przedmiot sporu. Okoliczność ta będzie bez wpływu, skoro po myśli §. 60 ust. ost. N. J. oszacowanie przez powoda skutecznie w tym przypadku wiąże sędziego.

jest przepis §. 104 Nor. Jur., według którego w przypadkach wniesienia skargi przed sąd, jako przed »forum prorogatum«, układ stron, którym się sądowi poddają już do skargi winien być w formie pisemnej dołączony.

b) Od zasady, iż sędzia przy badaniu swej właściwości badając wprawdzie z urzędu, nie kieruje się jednak zasadą śledczą napotykaemy wyjątek w §. 60 Nor. Jur. Według tegoż przepisu sąd kolegialny I instancyi, jeżeli ustawowe warunki zachodzą może z urzędu nakazać dochodzenia mające na celu sprostowanie podanej wartości przez powoda w skardze (Obacz: Naukę o oszacowaniu przedmiotu sporu).

Zastanawiając się nad badaniem właściwości w sprawach spornych nie należy tylko mieć przed oczyma postępowania rozpoczętego skargą, lecz także podanie o wydanie nakazu wezwawczego (Ust. z 22 kwietnia 1873, Nr. 67 D. p. p.) i podanie o przeprowadzenie dowodu ku wiecznej pamięci wniesione jeszcze przed rozpoczęciem procesu i t. d.

W końcu zaznaczyć należy, iż sędzia może badać swoją właściwość w sprawach spornych, aż do wyznaczenia ustnej rozprawy, wskutek wniesionej skargi (§. 43 Nor. Jur.). Tem samem sąd, chociaż zarządził uzupełnienie skargi pod względem formalnym (§. 85 K. p. e.) lub nawet zarządził oszacowanie z §. 60 Nor. Jur. będzie mógł uznać się niewłaściwym, skoro jeszcze nie wyznaczył w obu przypadkach posłuchania sądowego do rozprawy ustnej.

Ad B. W drugiej grupie postępowań sędzia nie tylko z urzędu bierze pod rozwagę kwestyę, czy jest właściwym, ale nadto nie będąc związany podaniem stron, z urzędu bada okoliczności, które mogłyby mieć wpływ na ustalenie właściwości sądu (zasada śledcza). Sąd może zażądać od uczestników (Betheiligte) sprawy niespornej, wszelkich potrzebnych wyjaśnień. We wspomnianej grupie spraw sąd nie tylko więc weźmie z urzędu pod rozwagę, czy jest właściwym, lecz także z urzędu zbada te okoliczności, które wyrzec mogą wpływ na kwestyę właściwości sądu.

II. Badanie właściwości sądu w toku postępowania.

Sąd, mimo to, iż już to wyznaczył w postępowaniu w sprawach spornych (grupa I) posłuchanie sąd. wskutek skargi do ustnej rozprawy, już to wdrożył postępowanie w II grupie spraw, będzie mógł wśród pewnych okoliczności ponownie badać swoją właściwość, w toku już wdrożonego postępowania:

A) Przedewszystkiem zająć może ten wypadek wówczas, jeżeli strona pozwana w należywym czasie wniosła zarzut niewłaściwości sądu. Strona pozwana winna też skutecznie w postępowaniu trybunalskim na pierwszym posłuchaniu (§. 239, 240 K. p. c.), natomiast w postępowaniu przed sądami powiatowymi, również na pierwszym posłuchaniu, jeżeli odrębnie wyznaczonem było, względnie przed wdaniem się w sprawę samą (§. 239 i 441 K. p. c.). Wskutek na czasie wniesionego zarzutu niewłaściwości sądu, sąd który wdrożył postępowanie bierze pod rozwagę tenże zarzut (§§. 260, 261, 441 K. p. c.).

B) Jeżeli sąd dostrzeże w toku postępowania spornego, iż nawet wskutek układu stron (prorogatio fori), po myśli §. 104 Nor. Jur. nie mógłby się stać właściwym, wówczas sąd (jakiegokolwiek instancyi), chociaż zarzut niewłaściwości sądu przez pozwanego nie został podniesiony, uznaje się z urzędu w każdym stadyum procesu niewłaściwym. I tak n. p. jeżeli sprawa o naruszenie w posiadaniu została wniesioną przed sąd kolejalny I instancyi, wówczas w każdym stadyum procesu sąd dostrzegłszy tego winien się uznać niewłaściwym, chociaż nawet zarzut niewłaściwości sądu wniesionym nie został. Sąd uczynić to winien z tej przyczyny, iż strony w omawianych przypadkach nie mogą przekazać, układem między sobą zawartym, sprawy o naruszenie w posiadaniu sądowi kolejalnemu I instancyi¹⁾.

Sąd może korzystać z powyższego przepisu w każdym stadyum procesu, aż do wydania wyroku. Może to więc usku-

¹⁾ Obacz poniżej naukę: »O sędzię umówionym«.

tecznić przy pierwszym posłuchaniu sądowym (§. 239 ust. 3, §. 240 ust. 2. K. p. c.), niemniej przy rozprawie kontradictoryjnej (§. 261 K. p. c.). Z przepisu tego może jednak korzystać sąd wyrokujący, jedynie tylko, aż do wydania wyroku przez siebie¹⁾. Sąd wyrokujący sam swojego wyroku uchylić nie może.

Jeżeli sąd po wydaniu wyroku tymczasowego lub częściowego dostrzeże, iż jest przedmiotowo niewłaściwym, niemniej, że nie mogą się temuż sądowi strony poddać nawet jako »forum prorogatum« nie będzie mógł wówczas mimo to, korzystać z powyższego przepisu. Jeżeli jednak sprawa, czy to w drodze apelacji, lub rewizyi, czy to w drodze rekursu będzie przedmiotem rozpoznania przez sądy wyższe, wówczas te sądy będą mogły korzystać z przepisu §. 43 Nor. Jur. objętego, a to przy sposobności załatwienia środka prawnego (§§. 477 l. 3, 471 l. 7, 475 ust. 2, 494, 510 ust. 2, 514 ust. 2 K. p. c.). Jeżeli więc wyrok w I. instancji już wydanym został, czy to końcowy, czy tymczasowy, czy też częściowy, a zachodzi omawiana niewłaściwość z §. 43 ust. 1 Nor. Jur. — w takim razie tylko sądy wyższe (nie zaś sąd wyrokujący), i to przy sposobności załatwienia środka prawnego, mogłyby korzystać ze wspomnianego przepisu.

Nieważność postępowania powinna być w omawianym przypadku orzeczoną wskutek inicjatywy, któregokolwiek z podmiotów stosunku procesowego: Sądu, powoda, pozwanego (§. 43 Nor. Jur. i §. 240 K. p. c.). Dopiero formalna prawomocność wyroku pokrywa ten brak. W następstwie tego możemy dojść do następującego bardzo doniosłego wniosku: W zasadzie (wyjątkiem przepis pod D. omówiony i ust. o int. ratowych) przez formalną prawomocność wyroku, następuje sanacja każdej niewłaściwości sądu.

C) W drugiej grupie spraw (postępowanie w sprawach niespornych, postępowanie egzekucyjne, postępowanie o tymczasowe środki zaradcze, postępowanie konkursowe) sąd orzeknie

¹⁾ Odp. na pyt. do §. 43. Nor. Jur.

swoją niewłaściwość w jakimkolwiek okresie postępowania, czy to z urzędu, czy to na wniosek — jeżeli się przekona, iż jest niewłaściwym. Jeżeli więc we wspomnianej grupie spraw sąd w jakimkolwiek stadium postępowania dostrzeże, że jest przedmiotowo, lub nawet tylko miejscowo niewłaściwym, winien swoją niewłaściwość orzec. Sąd w sprawach powyżej wzmiankowanych, pod względem badania swej właściwości, zajmuje w toku postępowania takie samo stanowisko, jakie zajmował w chwili wdrożenia postępowania.

Między grupą I. spraw a grupą II. spraw, w przedmiocie badania właściwości w toku postępowania, zachodzi zasadnicza różnica. Gdy bowiem w grupie II. spraw w toku postępowania sąd bada swoją właściwość w tej samej rozciągłości, jak w chwili wdrożenia postępowania, to natomiast w grupie I. spraw czyni to tylko wówczas, jeżeli, albo zarzut niewłaściwości sądu, wniesiony został (*A.*), albo też, jeżeli sąd się przekona w toku postępowania, iż jest przedmiotowo niewłaściwym, a nadto nawet jako »forum prorogatum« nie mógłby być przez strony ustanowiony. (*B.*)

Zastanawiając się nad badaniem właściwości sądu w toku postępowania w grupie II. spraw, odróżnić należy dwa przypadki :

a) Sąd w toku postępowania stwierdza swoją niewłaściwość a zarazem może w danym przypadku, ze względu na towarzyszące okoliczności oznaczyć, który sąd jest właściwym. W tym przypadku sąd przekaże sprawę sądowi właściwemu, a o uchwale przekazującej zostaną strony uwiadomione. Uchwała zapada bez poprzedniej ustnej rozprawy.

b) Sąd w toku postępowania w grupie II. spraw dostrzeże, iż jest (przedmiotowo, czy też miejscowo) niewłaściwym, jednak nie jest w stanie oznaczyć, który sąd jest właściwym do załatwienia danej sprawy. W tym przypadku sąd się uzna niewłaściwym, sprawy jednak z istoty rzeczy nie będzie mógł przekazać sądowi powołanemu. W ostatnim przypadku jednak, i to aż do prawomocności swojego orzeczenia będzie mógł sąd

wydawać zarządzenia dla ochrony interesów publicznych lub też zarządzenia potrzebne dla bezpieczeństwa stron, lub też wreszcie odpowiednie celom postępowania.

D. Sąd w toku postępowania, (grupa I, wzgl. grupa II) dostrzega, iż sprawa w sądzie wisząca jest wyjętą z pod jurysdykcji sądów tutejszych albo też sądów zwyczajnych (§. 42. Nor. jur.)¹⁾; czyli sąd dostrzega, iż sprawa cywilna w ogóle nie należy do zakresu działania tut. sądów zwyczajnych (tak zw. niewłaściwość bezwzględna, — absolute Unzuständigkeit).²⁾

Zakres działania sądów zwyczajnych, jako sądów powołanych do rozstrzygania spraw cywilnych, ulega ograniczeniu w dwóch kierunkach:

1) O ile ściśle oznaczone sprawy cywilne, szczegółowymi przepisami przekazane zostały do załatwienia innym (nie sądom zwyczajnym) oznaczonym tutejszym władzom i organom państwowym;

2) o ile sprawy cywilne zostały przekazane jurysdykcji sądów lub władz zagranicznych.

Nowe ustawodawstwo procesowe, chcąc z całą ścisłością przeprowadzić powyżej podane zasady, wprowadziło w §. 42 Nor. Jur. przepis o bezwzględnej niewłaściwości sądów, przepis, stojący na straży rozdziału zakresu działania

¹⁾ Mat. II str. 340

²⁾ Fierich. O bezwzględnej niewłaściwości sądów zwyczajnych (Czasopismo prawnicze i ekonomiczne r. 1900 str. 105 i dalsze). Najw. Sąd w orzeczeniu z d. 30 czerwca r. 1898 L 9243. (Verordnungsblatt des Justiz Min., z r. 1898 str. 135 Nr. 1472.) wyraził zasadę: Unter »ordentliche Gerichte« sind im §. 42 J. N. nur die zur Ausübung der Gerichtsbarkeit in bürgerlichen Rechtssachen berufenen Gerichte zu verstehen, und hat daher das angerufene Civilgericht, sobald die anhängig gewordene Angelegenheit vor das Strafgericht gehört, in jeder Lage des Verfahrens seine Unzuständigkeit und die Nichtigkeit des vorangegangenen Verfahrens auszusprechen. Neumann (j. w. str. 1155 i dalsze) Schauer, Zur Frage der absoluten Incompetenz (Ger Zeit. z r 1897. Nr. 24). Fried. Czy postanowienia § 42 N. J i §. 7 proc. cyw. uchylają przepis §. 12 K. c. ? (Ref. sąd. z r. 1897. str. 169 i dalsze).

tut. sądów zwyczajnych, od zakresu działania innych władz i organów państwowych, niemniej od zakresu działania sądów zagranicznych.

Norma Jurysdykcyjna (§ 42), omawiając skutki bezwzględnej niewłaściwości sądu — odróżnia dwa przypadki:

1) Sąd dochodzi do przeświadczenia, przed prawomocnym załatwieniem postępowania, iż sprawa cywilna w sądzie wisząca jest wyjęta ze zakresu działania sądów tutejszych, wzgl. sądów zwyczajnych (bezwzględna niewłaściwość).

Według powyższego przepisu, jeżeli sądy, czy pierwszej, czy wyższej instancji, stwierdzą bezwzględną niewłaściwość sądu i to przed prawomocnym ukończeniem postępowania, wówczas winny bezzwłocznie orzec swoją niewłaściwość, niemniej nieważność dotychczasowego postępowania. W sprawach cywilnych spornych winien z tegoż przepisu korzystać sąd I. instancji, czy to przy pierwszym posłuchaniu, czy to przy rozprawie kontradiktoryjnej (§§. 239, 240 i 261 kod. proc. cyw.), w każdym jednak razie przed wydaniem wyroku. Sąd, który wyrok wydał, po wydaniu swego wyroku, nie może sam z powodu braków wyżej wymienionych orzec swej niewłaściwości i nieważności postępowania. Powyżej przedstawiony stan rzeczy tyczy się również sądów wyższych, gdy brak wspomniany dopiero wyjdzie na jaw w postępowaniu przed tymi sądami (§. 42 ust. 1 Nor. Jur. łącznie z §. 477 l. 6 §§. 494, 503 l. 1 §. 514 ust. 2 Kod. p. c.). Sądy przy zastosowaniu tegoż przepisu postępują z urzędu, nie wyczekując wniosku stron.

2) Brak powyższy (bezwzględna niewłaściwość) wychodzi na jaw dopiero po prawomocnym zakończeniu postępowania (Wenn der Mangel erst nach rechtskräftigem Abschlusse des Verfahrens offenbar wird).

W razie, jeżeli bezwzględna niewłaściwość wyjdzie na jaw dopiero po prawomocnym zakończeniu postępowania, wówczas Najw. Sąd, wskutek odpowiedniego wniosku najwyższej władzy administracyjnej, orzeknie nieważność przeprowadzonego postępowania sądowego. Dla zastosowania powyższego przepisu potrzebnem jest, aby okoliczności, stwierdzające bezwzględną

niewłaściwość, wyszły na jaw dopiero po prawomocnem załatwieniu postępowania. Gdyby bowiem brak wspomniany, wyszedł był na jaw przed prawomocnem ukończeniem postępowania, wówczas mógłby sąd, który dostrzegł tego braku uznać się niewłaściwym (przypadek pod 1) i znieść dotychczasowe postępowanie. Również w podobnym przypadku mogłyby władze administracyjne zgodnie z ustawą z 18 kwietnia 1869 Nr. 44 Dz. p. p. z powodu konfliktu dodatniego udać się do Trybunału Państwa.

W razie, jeżeli okoliczności, stwierdzające bezwzględną niewłaściwość, wyszły na jaw dopiero po prawomocnem załatwieniu postępowania, wówczas, jak powyżej nadmieniliśmy, jest jedynie właściwym do unieważnienia dotychczasowego postępowania Sąd Najwyższy. Sąd Najwyższy jest powołanym do rozstrzygnięcia tego wniosku bez względu na to, czyli orzeczenie sądowe zakończające postępowanie stało się prawomocnem w pierwszej, czy też drugiej instancji, czy wreszcie w Najwyższym Sądzie. Sąd Najwyższy zastosuje przepis §. 42 Nor. Jur. nie z urzędu, lecz na wniosek, i to na wniosek najwyższej władzy administracyjnej, a więc na wniosek jednego z Ministerstw, lub też na wniosek Wydziału Krajowego (Mat. II. str. 340).

Jeżeli Najw. Sąd przychyli się do przedłożonego wniosku, wówczas orzeknie nieważność postępowania; w przeciwnym razie zaś Najw. Sąd wniosek odrzuci. W razie odrzucenia wniosku przez sąd, nie będzie mogła udać się najwyższa władza administracyjna do Trybunału Państwa, skoro wychodzimy ze założenia, iż w omawianym przypadku postępowanie już formalnie prawomocnie ukończonem zostało. Według zaś ustawy o organizacyi Trybunału Państwa — Trybunał Państwa jest właściwym do rozstrzygania konfliktów dodatnich między sądem, a władzami administracyjnymi tylko wówczas, jeżeli władza administracyjna domagała się uznania swojej właściwości w sądzie, w chwili, w której orzeczenie sądowe w sprawie samej nie nabyło jeszcze powagi rzeczy osądzonej (§. 13. ust. o org. Trybunału Państwa).

Przepisy omówione, a objęte §. 42 ust. 1 Nor. Jur.

(ad 1 i 2) nie mają jednak wówczas zastosowania, jeżeli pod względem przyczyny nieważności (in Ansehung des Grundes der Nichtigkeit) wydaniu orzeczenia po myśli wspomnianych przepisów (pod 1 i 2 omówionych), sprzeciwiają się temu obowiązujące jeszcze rozstrzygnięcia tego samego sądu, lub też sądu innego. W zastosowaniu tego postanowienia w przypadku pod 2 omówionym nasuwają się poważne wątpliwości. Zastosowanie omawianego przepisu w pierwszym przypadku tych trudności nie przedstawia.

ad 1. Według powyżej podanego postanowienia sąd, który stwierdził przed prawomocnem ukończeniem postępowania swoją bezwzględną niewłaściwość, nie będzie mógł orzec swej niewłaściwości, jeżeli temu stanie na przeszkodzie obowiązujące jeszcze rozstrzygnięcie (noch bindende Entscheidung) tego samego sądu, lub sądu innego.

Zastanawiając się nad przepisem §. 42 Nor. Jur., należy zwrócić uwagę na następujące okoliczności:

a) Orzeczenie »jeszcze obowiązujące«, tego samego lub innego sądu, które sprzeciwiałoby się uznaniu bezwzględnej niewłaściwości sądu, winno być wydane przez sądy tutejsze. Ustawa bowiem w przepisach Nor. Jur. zajmuje się tylko sądami zwyczajnymi (§. 1 Nor. Jur.), a tem samem i w przepisie §. 42 Nor. Jur. ma na myśli tylko sądy zwyczajne¹⁾. Wyjątek w tym względzie wprowadzają przepisy szczegółowe, tyczące się mocy obowiązującej orzeczeń sądów cywilnych (nie zwyczajnych) w przedmiocie właściwości sądu. I tak, po myśli §. 24 ust. z 27. listopada 1896, Nr. 218 Dz. p. p. (O sądach przemysłowych), jeżeli sąd przemysłowy orzeknie prawomocnie, iż przedmiotowo właściwymi są sądy zwyczajne, wówczas wydane orzeczenie obowiązywać będzie sądy zwyczajne. Podobnie określonym jest stosunek sądów zwyczajnych do sądów polubownych giełdowych (Art. XXIV ust. wpraw. kod. proc. cyw.).

¹⁾ Odp. na pytanie do §. 7 K. p. c. (§. 42. N. J.).

Orzeczenie »jeszcze obowiązujące sądy zwyczajne« — winno być wydane przez tenże sam sąd, który zamierza zastosować omawiany przepis, lub przez sąd inny, nie koniecznie więc przez sąd wyższy ¹⁾

b) Orzeczenie sądu tego samego lub innego, tyżące się omawianej przyczyny nieważności musi być »jeszcze« obowiązujące (noch bindend). Orzeczenie sądu obowiązuje sąd od chwili, od której sąd od wydanego orzeczenia odstąpić już nie może (§. 516 kod. proc. cyw.) i to aż do chwili zniesienia lub zmiany wydanego orzeczenia ²⁾.

Z istoty rzeczy wynika, iż jeżeli wiąże orzeczenie »jeszcze« obowiązujące, a więc wydane, ale jeszcze nie prawomocne, z drugiej strony nie zmienione, ani nie zniesione, to tem bardziej obowiązuje orzeczenie już prawomocne, wydane przez ten sam, lub inny sąd, nadto wydane w tej samej sprawie prawnej i orzekające o tej samej przyczynie nieważności.

c) Orzeczenie obowiązujące winno było zapadć w tej samej sprawie prawnej, to znaczy w procesie o ten sam przedmiot sporny. Nie jest rzeczą konieczną, aby orzeczenie obowiązujące zapadło w tym samym procesie, wystarcza, aby zapadło w procesie o ten sam przedmiot ³⁾. Nie jest bowiem wykluczonym, że ten sam przedmiot sporu mógł być przedmiotem badania w dwóch procesach, w dwóch sądach nie będących w stosunku nadrzędności do siebie. ⁴⁾.

Wobec omawianego przepisu mogłaby się nasunąć wątpli-

¹⁾ Obacz: Mat. I. str. 690.

²⁾ Schauer j. w. str. 190.

³⁾ »Beantw. der Fragen i t. d.« j. w. do §. 7 k. p. c. (wzgl. § 42 N. J.).

⁴⁾ Przykład rzecz wyjaśni. X. wnosi skargę o ten sam przedmiot sporu przeciwko Y i Z przed sąd obwodowy w A, jako sąd z §. 88 Nor. Jur. Y i Z podnoszą zarzut iż sprawa nie należy do zakresu działania sądów zwyczajnych, lecz, że należy do zakresu działania władz administracyjnych, nadto Z. wnosi ewent. zarzut, iż sąd obwodowy w A nie jest dla niego miejscowo właściwym. Sąd obwodowy uznaje właściwość sądów zwyczajnych dla załatwienia przedmiotu sporu — z drugiej strony

wość, ażali §. 43 Nor. Jur. nie wpłynął pod pewnym względem na zmianę §. 12. kod. cyw.¹⁾); według którego wyroki sądowe w szczegółowych procesach zapadłe, nie mogą być rozciągane nigdy do innych przypadków i osób. Sprzeczność powołanych dwóch przepisów jest tylko pozorną, skoro przy zastosowaniu przepisu §. 42. Nor. Jur. zawsze mamy przed oczyma jeden i ten sam przedmiot sporu, a tem samem choć orzeczenie obowiązujące zapaść może w innym sądzie, mimo to zapadnie co do tego samego przedmiotu sporu. W dalszem następstwie tego nie możemy mówić o zastosowaniu wyroków sądowych do innych przypadków (andere Fälle).

d) Ostatnim wreszcie warunkiem, potrzebnym do zastosowania omawianego przepisu jest okoliczność, aby orzeczenie wydane przez sąd procesowy, lub sąd inny rozstrzygało tę samą przyczynę nieważności, która ma uzasadnić bezwzględną niewłaściwość; nadto potrzebnem jest, aby toż orzeczenie nie uznawało istnienia tejże przyczyny nieważności. Przyczyna nieważności może być, jużto tem uzasadnioną, iż sprawa bę-

uznaje się miejscowo niewłaściwym dla skargi *X* przeciwko *Z*. Uchwała sądu staje się prawomocną. Obecnie *X* wnosi skargę przeciwko *Z* o ten sam przedmiot sporu przed Sąd obwodowy w *B*. Sąd obwodowy w *B*. załatwia sprawę prawną co do rzeczy samej. W drodze środków prawnych sprawa dostaje się do Sądu najwyższego. Sąd najwyższy, uważając sprawę cywilną za należącą do zakresu działania władz administracyjnych, pragnąłby z powodu bezwzględnej niewłaściwości sądu uznać sądy zwyczajne za niewłaściwe do załatwienia tejże sprawy i znieść całe postępowanie. Sąd najwyższy nie będzie mógł jednak tego skutecznić, bo go będzie obowiązywać orzeczenie innego sądu (Sądu kolegiального w *A*), i to nie wyższego, i to orzeczenie nie zapadłe w tym samym procesie, lecz w procesie innym. Obowiązywać więc będzie Sąd najwyższy orzeczenie zapadłe w innym procesie i w innym sądzie o ten sam przedmiot sporu, orzeczenie wyrażające zasadę, iż sądy zwyczajne są właściwe do załatwienia omawianej sprawy prawnej.

¹⁾ Fried. Czy postanowienia §. 42 Nowej Normy Jur. i §. 7 nowej procedury uchylają przepis §. 12 ust. cyw.? j. w. Schauer j. w. str. 190. Trzeciecki Norma jurysdykcyjna. Tarnopol 1897 str. 105 Mat. I. str. 57, Odp. na pyt. do §. 7 k. p. c. (§. 42. Nor. Jur.).

dająca przedmiotem procesu, nie należy do sądów tutejszych lecz do władz, lub sądów zagranicznych, jużto tem, iż sprawa nie należy do sądów zwyczajnych, lecz do innych sądów cywilnych, tutejszych władz, lub organów. Orzeczenie jeszcze obowiązujące, a wydane przez ten sam sąd, lub sąd inny, winno wyraźnie orzekać o tej samej przyczynie nieważności, z powodu której ma być postępowanie zniesione. I tak n. p, nie wystarcza dla uzasadnienia zastosowania powyższego przepisu, iż sąd zadekretował skargę, a tem samem dorozumianie uznał, iż sądy zwyczajne są powołane do orzekania w sprawie prawnej.¹⁾

ad 2. W razie, jeżeli bezwzględna niewłaściwość sądu wychodzi na jaw po prawomocnem załatwieniu postępowania, wówczas zastosowanie przepisu §. 42. ust. 2. Nor. Jur. nasuwa poważne wątpliwości.

Według §. 42. ust. 3. Nor. Jur. nie będzie mógł Najwyższy sąd orzec o nieważności postępowania, mimo wniosku najwyższej władzy administracyjnej, jeżeli temu sprzeciwiałoby się obowiązujące jeszcze rozstrzygnięcie tego samego sądu, lub też sądu innego.

W następstwie tego będzie mógł być zastosowany przepis §. 42 ust. 2 i 3 Nor. Jur.:

¹⁾ W Odp. na pyt. j. w. § 7 (§ 42 Nor. Jur.) czytamy: 1) Im allgemeinen sind im Sinne des §. 42. Absatz 3. J. N. u. §. 7. Absatz 2. C. P. O. nur Entscheidungen inländischer Gerichte für das Gericht bindend, welche den in diesen Paragraphen näher bezeichneten Nichtigkeitsgrund zum Gegenstande haben u. bereits formell rechtskräftig sind. 2) Im Falle des §. 42 der J. N. muss eine solche Entscheidung in eben derselben Sache, bezüglich deren es sich um die Unzuständigkeit des Gerichtes, beziehungsweise um die Nichtigkeit des Verfahrens handelt, ergangen sein (Opinia Najw. Sądu) Ta odpowiedź na pytanie przemawia za powyżej przedstawionym stanem rzeczy. Jedynie nie można podzielać zapatrywania Najw. Sądu, aby jeszcze obowiązujące orzeczenie musiało być już formalnie prawomocnem. Owszem, z brzmienia §. 42. Nor. Jur. wynika, iż nie jest to koniecznem. (Obacz, także Mat. I. str. 57.)

a) Jeżeli przyczyna nieważności wyszła na jaw dopiero po prawomocnem załatwieniu postępowania, nadto;

b) jeżeli wydać się mającej w tym przypadku decyzji Najwyższego sądu stanęło na przeszkodzie jeszcze obowiązujące orzeczenie tego samego, lub innego sądu. Jakże więc pogodzić te dwa warunki, z których warunek pod b) zdawałby się wykluczać zaistnienie warunku pod a). Jeżeli bowiem ma się sprzeciwiać wydaniu orzeczenia Najwyższego sądu jeszcze obowiązujące orzeczenie tego samego, lub innego sądu, dotyczące się tej samej przyczyny nieważności, to wówczas tą przyczyna nieważności nie mogła być wyjść na jaw po prawomocności postępowania, skoro już poprzednio stała się przedmiotem orzeczenia, a więc już przed prawomocnością musiała być znaną¹⁾. Sprzeczność warunków podanych (pod a i b) jest tylko pozorną. Istnienie obu warunków obok siebie jest możliwe. Chcąc uwydatnić możliwość zastosowania omawianego przepisu musimy mieć jedynie przed oczyma przypadek, w którym orzeczenie sądowe jeszcze obowiązujące, a dotyczące się przyczyny nieważności, wydane zostało przez inny sąd, który tą samą sprawę w innym procesie brał pod rozwagę. I tak przypuśćmy, iż *X.* wnosi skargę o ten sam przedmiot sporu przeciwko *Y* i *Z* przed sąd kolegialny w *A.*, jako sąd z §. 88 Nor. Jur. *Y* i *Z* wnoszą zarzut iż sprawa należy do władz administracyjnych, nadto *Z.* wnosi ewent. zarzut, iż sąd kolegialny w *A* nie jest dla niego miejscowo właściwym. Sąd w *A* uznaje właściwość sądów zwyczajnych dla załatwienia przedmiotu sporu, z drugiej strony uznaje się miejscowo niewłaściwym dla skargi *X.* przeciwko *Z.* Uchwała sądu staje się prawomocną. Obecnie *X* wnosi tą samą skargę przeciwko *Z.* przed sąd kolegialny w *B.* Sąd kolegialny w *B.* w sprawie samej wydaje wyrok. Wyrok staje się pra-

¹⁾ Winiwarter j. w. str. 39. Horten j. w. str. 206. Inni autorowie, jak Neumann (j. w. str. 1155.), Schauer (j. w. str. 190), Demelius (j. w. str. 41 i 42.) zupełnie tej kwestyi nie wyjaśniają.

womocnym. Po pewnym przeciągu czasu — w każdym więc razie po prawomocnem zakończeniu postępowania w sądzie kolegialnym w *B.* — wychodzi na jaw, iż sprawa załatwiona w sądzie kolegialnym, należy do władz administracyjnych. Władza najwyższa administracyjna (Ministerstwo spraw wewnętrznych) korzysta z §. 42. Nor. Jur. i przedkłada wniosek Najwyższemu sądowi. Sąd Najwyższy odrzuci jednak wniosek ze względów formalnych, skoro bezwzględna niewłaściwość wyszła wprawdzie na jaw dopiero po wydaniu wyroku przez sąd kolegialny w *B.*, a więc po prawomocnem załatwieniu postępowania; mimo to, ponieważ inny sąd (sąd kolegialny w *A.*) w tej samej sprawie, choć w innym procesie, wydał orzeczenie i to wiążące, Najwyższy sąd nie będzie już mógł znieść postępowania z powodu bezwzględnej niewłaściwości sądu.

Przykład ten wyjaśnia, iż zastosowanie omawianego przepisu jest i wówczas możliwe, jeżeli bezwzględna niewłaściwość sądu wyjdzie na jaw dopiero po prawomocnem załatwieniu postępowania.

Stojąc na stanowisku, iż zastosowanie przepisu §. 42. ust. 2 i 3. Nor. Jur. jest możliwem i wówczas, jeżeli bezwzględna niewłaściwość wyjdzie na jaw po prawomocnem załatwieniu postępowania, tem samem należy zastosować wszystkie powyżej podane objaśnienia (ad 1.), co do znaczenia pojęcia »jeszcze obowiązujące orzeczenie« i do omawianego przypadku.

Przedstawiony stan rzeczy stwierdza, iż bezwzględna niewłaściwość sądu jest powodem unieważnienia postępowania, nawet formalnie prawomocnie załatwionego.

E) Odrębne stanowisko co do badania właściwości sądu zajmuje ustawa z 27 kwietnia r. 1896. Nr. 70. D. p. p. o czynnościach ratowych¹⁾. Według §. 6 tejże ustawy, jeżeli

¹⁾ Hofer. Ueber die gerichtliche Competenz bei Streitigkeiten aus Ratengeschäften (Zeitschrift für Notariat 1898, Nr. 17). Hofer stoi na stanowisku, iż §. 6. wspom. ustawy uchylony został §§ 88 i 104 Nor. Jur., skoro ostatnie przepisy później weszły w życie (§. 3. K. c.). Przeciw zapatrywaniu Hofera wystąpił Walker w rozprawie „Ueber die pro-

kupujący ma miejsce zamieszkania w krajach tutejszych — wówczas nie jest dopuszczalnem ustanowienie »forum contractus« dla skarg wnieść się mających przeciw kupującemu; niemniej jest niedopuszczalne poddanie się innemu sądowi (prorogatio fori) przez kupującego. W tych przypadkach niewłaściwość sądu winna być z urzędu uwzględniona, aż do przedsięwzięcia egzekucyjnej sprzedaży. Sanacya niewłaściwości postępowania następuje jednak wówczas, jeżeli pozwany, mimo pouczenia go o powyższym przepisie, wda się w rozprawę.

§. 7. Przepisy Normy Jur. mające na celu ograniczenie sporów o właściwość, względnie przyspieszenie postępowania, mimo sporu o właściwość sądu.

Przepisy dawniejszego ustawodawstwa procesowego, dozwalające na długotrwałe i bez ograniczenia spory o właściwość sądu, wywołały szereg postanowień w nowym ustawodawstwie procesowym o kierunku reakcyjnym. Wprowadzone przepisy, a objęte §. 45 i 46. Nor. Jur., mają na celu przyspieszenie postępowania, już to przez ograniczenie przypadków konfliktu ujemnego (§. 46. ust. 1. Nor. Jur.), już to przez wykluczenie zaczepialności orzeczeń sądowych w przedmiocie właściwości sądu.

Przepisy objęte §§. 45 i 46, Nor. Jur. są bez organicznej łączności. Łączy je chyba wspólny cel. Oto szereg tych przepisów:

I. Norma Jur. wyraża zasadę, iż orzeczenie sądowe zapadłe na mocy przepisów o właściwości przedmiotowej, a ustalające prawomocnie niewłaściwość oznaczonego sądu, obowiązuje każdy sąd,

cessualischen Bestimmungen des Ratengesetzes« (Zeitschrift für Notariat z r. 1898, N. 24 i 25). W obronie swego zapatrywania wystąpił raz jeszcze Hofer w artykule: Noch einige Worte zum Ratengesetze. (Zeitschrift für Notariat z r. 1898, Nr. 29.). Amschl: Mittheilungen aus der Praxis (Ger. Zeit. z r. 1898, Nr. 30) stoi również na stanowisku, iż §. 6. wspomnianej ustawy nadal obowiązuje. Również na tem stanowisku stanął Bloch. Zur Anwendung des Ratengesetzes (Ger. Zeit. z r. 1899, Nr. 14).

w którymby w przyszłości sprawa ta zawisła¹⁾. Przepis ten ma na celu ograniczyć przypadki konfliktów ujemnych. Po myśli §. 46, ust. 1, Nor. Jur. orzeczenie prawomocne, którem sąd uznał się przedmiotowo niewłaściwym, obowiązuje inne sądy, w razie ich wezwania o pomoc prawną. Jeżeli więc według przepisów Nor. Jur. tylko sąd, który prawomocnie uznał się przedmiotowo niewłaściwym, i sąd, który o pomoc sądową później wezwany został, mogłyby być przedmiotowo właściwymi sądami, wówczas sąd później o pomoc prawną wezwany, będąc wiązany poprzednio wydanem orzeczeniem prawomocnem, nie mógłby się, ze względu na brak właściwości przedmiotowej, uznać przedmiotowo niewłaściwym. Nie jest jednak wykluczony wypadek, że nie jest powołany, ani pierwszy, ani drugi sąd wezwany o pomoc prawną, lecz sąd inny, a więc możliwie trzeci z rzędu²⁾. W tym przypadku nie będzie musiał drugi sąd wezwany o pomoc prawną uznać się przedmiotowo właściwym. N. p. Sąd obwodowy, jako handlowy w Tarnowie, prawomocnie orzeka swoją przedmiotową niewłaściwość. Następnie sąd obwodowy w Rzeszowie (w senacie cywilnym) wezwany o pomoc prawną w tej samej sprawie jest zdania, że sprawa ta należy do jurysdykcji powszechnej, ani wyjątkowej handlowej, lecz wyjątkowej górniczej i wobec tego orzeka swoją niewłaściwość. Przy tym stanie rzeczy, jeżeli ostatecznie orzeczenie stało się prawomocnem, będzie musiał sąd krajowy w Krakowie, jako górniczy, wezwany o pomoc prawną uznać się właściwym. Przyczem wychodzimy ze założenia, że sądy wezwane są miejscowo właściwymi. Sąd, przed który sprawa powtórnie wniesioną została, wtedy tylko będzie mógł zastosować omawiany przepis jeżeli, albo: α) Powód wykaże, iż inny sąd we wytoczonej sprawie prawnej uznał się przed-

¹⁾ Demelius j. w. str. 46 i 47.

²⁾ Horten (str. 209). Słusznie zaznacza, iż tylko tenor orzeczenia w przedmiocie właściwości sądu wiąże inne sądy wezwane o pomoc prawną, nie wiążą natomiast powody orzeczenia. Neumann j. w. str. 1159 i 1160.

miotowo niewłaściwym, albo też β), że sędziemu odnośne okoliczności są wiadome (analogia z §. 41, ust. 2.)¹⁾.

II. W celu ograniczenia sporów o właściwość wprowadza Norma Jur. dwa przepisy [§. 45 Nor. Jur.], mające na celu wykluczenie zaczepialności orzeczeń sądowych w przedmiocie właściwości sądu.

a) Nie wolno zaczepiać uchwały sądu kolegiального I. instancyi tyczącej się tegoż przedmiotowej właściwości z tego powodu, iż sprawa należy do zakresu działania sądu powiatowego.

Przez »orzeczenie« (Entscheidung) rozumieć należy postanowienie sądu kolegiального I. instancyi wydane wskutek zarzutu niewłaściwości sądu. Omawiany przepis §. 45. Nor. Jur. wymaga, aby w przedmiocie właściwości sądu było wydane orzeczenie; nie wystarcza więc, jeżeli przewodniczący, lub senat (§. 230. K. p. c.) skargę zadekretował i przez to »implicite« uznał się właściwym. W obu bowiem tych przypadkach niema orzeczenia o właściwości sądu²⁾

Z przepisów Nor. Jur. o właściwości sądów kolegialnych I. instancyi i sądów powiatowych widocznem, iż jurysdykcję powszechną wykonują sądy kolegialne I. instancyi z wyłączeniem tych spraw, które wyraźnie zastrzeżone zostały jurys-

¹⁾ Zachodziłoby pytanie: Czy powód ma udowodnić okoliczność (jeżeli ona nie jest wiadomą sędziemu), iż w innym sądzie zapadło w tej sprawie orzeczenie, którem sąd uznał się przedmiotowo niewłaściwym? Neumann (j. w. str. 1160) i Horten (j. w. str. 210) wyrażają zapatrywanie, iż, jeżeli tylko powód twierdzi w skardze, że orzeczenie w innym sądzie zapadło — sąd będzie obowiązany z urzędu zbadać tę kwestyę. Zapatrywanie trafne, gdyż powód może, lecz nie musi stwierdzić przyjęcia do skutku uchwały sąd wiążącej. W interesie powoda jednak leży stwierdzić toż. Z drugiej strony sąd — w razie wątpliwości, ażali tego rodzaju uchwała zapadła, winien sam to zbadać. Samo twierdzenie ze strony powoda nie wiąże sędziego, skoro w danym przypadku nie może mieć zastosowania §. 41 N. J. Obacz także, §. 487 ust 3 N. J.

²⁾ Neumann j. w. str. 1158 i 1159, Horten j. w. str. 208.

dykcyi sądów powiatowych. Podobny stosunek istnieje między sądami kolegialnymi a powiatowymi, wykonującymi jurysdykcję handlową, względnie górniczą. Zakres działania więc sądów kolegialnych (handlowych wzgl. górniczych) jest do zakresu działania sądów powiatowych w stosunku zasady do wyjątków. Zgodnie z tym stanem rzeczy, jeżeli sąd kolegialny, wykonywujący w zasadzie jurysdykcję powszechną, względnie i wyjątkową lub tylko wyjątkową (handlową) uzna się przedmiotowo właściwym, to toż orzeczenie wiążący tylko mogło te sądy powiatowe, które w stosunku do wspomnianego sądu kolegiального wykonywują jurysdykcję, co do pewnych spraw, wydzielonych ze zakresu działania odnośnego rodzaju sądów kolegialnych. W następstwie tego nie będzie można uchwały sądu kolegiального I. instancji, który uznaje swoją przedmiotową właściwość — zaczepiać w tym kierunku, iż sprawa prawna należy do sądów powiatowych. Również będzie wykluczoną zaczepialność uchwały sądu kolegiального handlowego w tym kierunku, iż sprawa należy do sądów powiatowych, lub do sądów powiatowych dla spraw handlowych i morskich. Natomiast byłaby n. p. uchwała sądu kolegiального I. instancji we Wiedniu, uznająca właściwość przedmiotową tegoż sądu zaczepialną w tym kierunku, iż sprawa prawna należy do sądu powiatowego jako handlowego i morskiego we Wiedniu ¹⁾ ²⁾.

¹⁾ Neumann (j. w. str. 1158 i 1159) i Horten (j. w. str. 208.) nie uznają tych ograniczeń.

²⁾ Zastanawiając się nad przepisem §. 45. Nor. Jur. nasuwa się pytanie: Czy sąd wyższy może po myśli §. 477. K. p. c. i §§. 43 i 104. Nor. Jur. zarządzić zniesienie postępowania, jeżeli się przekona, iż sprawa należy nie do sądu kolegiального, przed którym się proces toczył, lecz do sądu powiatowego. Sądzić należy, iż to byłoby po myśli §. 45. Nor. Jur. w tym przypadku niedopuszczalnym — gdyby sąd I. instancji wydał już orzeczenie stwierdzające swą przedmiotową właściwość, skoro orzeczenie prawomocne (§ 45. Nor. Jur.) nie może uleść zaczepieniu w tym kierunku, iż sprawa należy do sądów powiatowych, a tem samem nie może uleść rozpoznaniu z urzędu przez sąd wyższy.

b) Również nie wolno zaczepiać rozstrzygnięć sądu powiatowego, jużto istniejącego w tegoż okręgu odrębnego sądu powiatowego dla spraw handlowych i morskich, ani z powodu tego, że sprawa nie należy do sądu powiatowego dla spraw handlowych, lecz do sądu powiatowego jako powszechnego; ani też z tego powodu, że sprawa nie należy do tegoż ostatniego sądu, lecz do zakresu działania sądu powiatowego dla spraw handlowych i morskich (§. 45. ust. 2 Nor. Jur.)¹⁾. Przepis powyższy ma zastosowanie więc wówczas, jeżeli:

α) tak sąd powiatowy powszechny jak i powiatowy dla spraw handlowych i morskich mają wspólne terytorium,

β) jeżeli, czy to sąd powiatowy powszechny, czy to sąd powiatowy dla spraw handlowych i morskich uznał się przedmiotowo właściwym²⁾.

Ad α i β. Przepisy o niezaczepialności mają i wówczas zastosowanie, jeżeli co do właściwości sądu wydana została odrębna uchwała lub też kwestya właściwości objętą została wyrokiem sądowym.

III. Do przepisów mających na celu przyspieszenie postępowania, mimo sporu o właściwość, należą dwa postanowienia objęte §. 46 ust. 2 i 3 Nor. Jur.³⁾.

a) Jeżeli sąd powiatowy ze względu na wartość przedmiotu sporu orzeknie swoją niewłaściwość — wówczas nie odstępuje sprawy sądowi kolegialnemu, a uchwała przez sąd

¹⁾ Sąd handlowy we Wiedniu wyraził następującą zasadę: »Die nach §. 45 Ab. 2 J. N. von einem Bezirksgerichte oder von einem Bezirksgerichte in Handelssachen getroffenen Entscheidungen können nicht von der zweiten Instanz umgestossen und das Verfahren nach § 45 Ab 1 J. N. wegen Unzuständigkeit aufgehoben werden« (Ger. Zeit. z r. 1898 Nr 11.) Obacz także, Ger. Zeit. z r 1896 Nr 17.

²⁾ Przepis ten dotyczy się tylko przypadku, jeżeli sąd powiatowy wzgl powiatowy jako handlowy i morski uznał swoją przedmiotową właściwość — nie dotyczy zaś w przypadku uznania swej niewłaściwości. Wynika to z istoty rzeczy i ze słowa »ebenso« zaczynającego ust. 2 §. 45 N. J. Horten j. w. str. 209 nie przyjmuje tego ograniczenia. Obacz także, Neumann j. w. str. 1059.

³⁾ Neumann j. w. str. 1160 i 1161.

powiatowy wydana uleż może zaczepieniu w drodze rekursu. Mimo to wprowadza ustawa w tym przypadku przepisy przyspieszające tok postępowania. I tak, jeżeli sąd powiatowy swą niewłaściwość orzeknie ze względu na wartość przedmiotu spornego, wówczas będzie mógł powód jeszcze przed prawomocnością teŝe uchwały ponownie (prowizorycznie) skargę wnieść do sądu kolegiálnego I. instancyi, dla którego orzeczenie co do właściwości tak długo będzie stanowczem, dopóki uchwała sądu pow. nie zostanie prawomocnie zmienoną przez sądy wyższe. Przyspieszenie w omawianym przypadku polegać będzie w tem, że powód nie czekając na prawomocność uchwały sądu powiatowego, skargę będzie mógł wnieść do sądu kolegiálnego I. instancyi. Sprawa więc będzie się toczyć przed dwoma sądami t. j. przed sądem powiatowym i sądem kolegiálnym I. instancyi. Prowadzenie jednak sprawy przed sądem kolegiálnym I. instancyi, będzie warunkowe (warunek rozwiązujący), bo zależne od okoliczności, iż uchwała sądu powiatowego nie zostanie zmienoną w toku instancyi. Jeżeli zostanie uchwała sądu powiatowego w toku instancyi zmienoną i sąd powiatowy uznany jako właściwy do załatwienia danej sprawy, wówczas sąd kolegiálny nie może przeprowadzać nadal postępowania spornego.

Koszta wywołane prowadzeniem procesu przez sąd kolegiálny będzie musiał powód zwrócić pozwanemu, w razie, jeżeli sprawa zostanie ukończoną przed sądem powiatowym. (Mat. I str. 57 i 58).

b) Jeżeli sąd handlowy, albo senat handlowy i morski, względnie górniczy uzna się niewłaściwym z tej przyczyny, iż sprawa należy do sądu kolegiálnego, jako cywilnego, lub teŝ na odwrót, wówczas przed prawomocnością uchwały sądu, którą sąd uznaje się niewłaściwym, będzie mogła być sprawa wniesioną przed sąd cywilny względnie przed sąd handlowy, lub teŝ przed senat o jurysdykcyi wyjątkowej. Sąd przed którym sprawa ponownie wdrożoną zostanie, tak długo obowiązować będzie odnośna uchwała, którą sąd poprzednio wezwany o pomoc prawną uznał się niewłaściwym, jak długo nie zo-

stanie prawomocnie zmienioną w toku instancyi, przez sądy wyższe ¹⁾).

§. 8. Spory o właściwość między sądami, względnie między sądami a innymi władzami (§§. 47 i 48, Nor. Jur. Mat. I 58, 713, 714. II 335, 593 i 594).

Spór o właściwość między dwoma sądami, względnie między sądem a inną władzą, lub władzami powstaje wtedy, jeżeli jedna tylko z tych władz (sądów) jest właściwą, a w przedmiocie kwestyi, która z nich jest właściwą, odnośne władze są różnego zapatrywania. Jeżeli w konkretnym wypadku więcej władz uważa się za powołane do rozstrzygnięcia tej samej sprawy prawnej, wówczas mówimy o konflikcie dodatnim; natomiast, jeżeli żadna z władz o pomoc prawną wezwanych w sprawie prawnej (choćby tylko jedna z nich może być właściwą) nie chce uznać się za właściwą, wówczas zachodzi konflikt ujemny. Tak jednak konflikt dodatni, jak i konflikt ujemny, wówczas jedynie powstaje, jeżeli odnośne władze prawomocnie uznały się właściwymi (konflikt dodatni), wzgl. niewłaściwymi (konflikt ujemny) do załatwienia tej samej sprawy prawnej. Kilka rodzajów sporów o właściwości odróżnić winniśmy:

1) Spory o właściwość między sądami cywilnymi w krajach reprezentowanych w Radzie Państwa.

Dwa są tutaj możliwe przypadki. Między sądami tutejszymi powstać może: α) Konflikt ujemny, β) konflikt dodatni.

ad α . Wprawdzie omawiany poprzednio przepis §. 46 ust. 1 Nor. Jur. (Obacz: str. 237) zapobiega w zasadzie konfliktom ujemnym, jednak powstania ich bynajmniej nie wyklucza. I tak możliwym jest przypadek, iż jeden ze sądów uzna się prze-

¹⁾ Przepis powyższy zwłaszcza wówczas będzie miał zastosowanie, jeżeli senat odrzuci »a limine« sprawę z powodu niewłaściwości sądu. Jeżeli bowiem już zostanie wniesiony zarzut niewłaściwości sądu, wówczas będą sądy mogły, względnie musiały zastosować przepisy §. 61 i dalsze Nor. Jur., których zastosowanie czyniłoby zbytecznym §. 46 ust. 3 Nor. Jur.

dmiotowo niewłaściwym, a orzeczenie odnośnie stanie się prawomocnem; drugi zaś sąd, który według przepisów Nor. Jur. jedynie mógłby być przedmiotowo powołanym, nie wiedząc o poprzedniej uchwale, uznaje się również niewłaściwym. Gdyby więc w tym przypadku i ta uchwała, wskutek zaniedbania strony, stała się prawomocną, wówczas między tymi sądami powstałby konflikt ujemny. Natomiast znacznie częstszym będzie konflikt ujemny w razie, jeżeli tenże powstaje z przyczyny, iż oba sądy możliwie miejscowo właściwe uznały się niewłaściwymi¹⁾. Gdyby w tym przypadku sąd powołany do rozstrzygnięcia konfliktu ujemnego orzekł, iż żaden ze sądów spierających się nie jest miejscowo właściwym — wówczas musiałaby strona interesowana (powód) korzystać z przepisu §. 28 N. J. [Obacz powyżej str. 201—206].

ad β. W sprawach spornych konflikt dodatni w regule jest wykluczony. Zgodnie bowiem z zasadą swobodnej dyspozycji stron sędzia w postępowaniu w sprawach spornych nie występuje z urzędu, lecz na wniosek stron. Od strony więc zależy inicjatywa wezwania sądu o pomoc prawną w sprawach spornych. W następstwie tego, jeżeli sąd ten uznał się właściwym, wówczas sprawa przed innym sądem nie mogłaby być wdrożoną z urzędu a to zgodnie z powyższą zasadą. Gdyby zaś mimo to strona powodowa skargę przed inny sąd wniosła, wówczas, jeżeli już w poprzednim sporze skarga pozwanemu doręczoną została, mógłby pozwany po myśli §. 233 K. p. c. wnieść zarzut sprawy wiszącej, a nawet sąd okoliczność tę mógłby uwzględnić z urzędu, po myśli §. 246 ust. 3 K. p. c.²⁾. Przy tym stanie rzeczy konflikt dodatni między sądami zwyczajnymi mógłby powstać w postępowaniu w sprawach spornych, chyba tylko w procesie o nieważność małżeństwa z przyczyn prawa publicznego, niemniej w postępowaniu w spra-

¹⁾ Obacz, przypadek konfliktu ujemnego z powodu miejscowej niewłaściwości objęty O. N. S. z 17 sierpnia r. 1899 d. 12600 (Nr 100 O. w Dz. Rozp. Min. z r. 1899).

²⁾ Neumann j. w. str. 1162.

wach niespornych w przypadkach, w których sędzia z urzędu postępuje.

Ad α i β. Spory o właściwość (konflikty dodatnie i ujemne) między sądami I. instancyi, rozsądzi najbliższy (zunächst) sąd instancyi wyższej, obu sądom spierającym się wspólnie przełożony. Sądem tym nie będzie sąd w toku instancyi najbliższy, jak to n. p. stanowi co do delegacyi z konieczności §. 30 Nor. Jur., lecz sąd najbliższy wspólny, przełożony w znaczeniu administracyjno-sądowym¹⁾. Już z tego względu nie może być mowy o najbliższym sądzie przełożonym w toku instancyi, iż każdy ze sądów spierających się o właściwość, może podlegać w toku instancyi innemu sądowi.

Rozstrzygnięcie przez powołany sąd wyższy zapadnie na wniosek jednej ze stron²⁾, (wrazie konfliktu ujemnego), albo na doniesienie jednego ze sądów biorących udział w tej sprawie (w przypadku konfliktu dodatniego). Sąd rozstrzyga spór bez poprzedniej ustnej rozprawy jednak po zarządzeniu możliwie potrzebnych wyjaśnień, tak od sądów spierających się, jakoteż i od stron³⁾. Sąd poleci złożenie wspomnianych wyjaśnień w czasokresie przez siebie oznaczonym.

Sąd za właściwy uznany, doręczy odnośną uchwałę stronom. Wydana uchwała nie może być zacepioną żadnym środkiem prawnym.

Postępowanie przy rozstrzygnięciu sporu o właściwość jest postępowaniem z urzędu. Sąd rozstrzygający spór o właściwość, występuje jako władza przełożona administracyjna, a więc jako władza spełniająca nadzór służbowy (M. I str. 58). Do rozpoznania sporu powołany sąd, może, zanim rozstrzygnie spór wydać odpowiednie zarządzenia w międzyczasie dla obrony

¹⁾ Innego zdania Horten (j. w. str. 104). Twierdzi on, iż do rozstrzygnięcia konfliktu o właściwość powołanym jest najbliższy przełożony sąd w toku instancyi.

²⁾ Obacz Orz. Najw. Sądu z 1 lutego 1898, Nr 1824 (Verord. Bl. des J. M. z r. 1898 Nr 1393).

³⁾ Tyczy się tak spraw spornych, jak i spraw niespornych.

interesów publicznych, albo dla bezpieczeństwa stron potrzebne, albo też wreszcie odpowiadające celowi postępowania¹⁾.

2) Spory o właściwość między sądami zwyczajnymi, a sądami przemysłowymi, wzgl. sąd. polub. przymusowymi.

Pytania tego ustawa nie rozwiązuje, chociaż nie są wykluczone konflikty zwłaszcza ujemne, między sądami zwyczajnymi a sądami przemysłowymi, względnie sądami polubownymi stałymi przymusowymi. Konfliktom między sądami zwyczajnymi a sądami przemysłowymi w zasadzie zapobiega §. 24 ust. 27 listopada 1896. Nr. 218 D. p. p. Według tegoż przepisu, jeżeli przedmiotowa właściwość sądu przemysłowego zostanie orzeczoną prawomocnie przez jeden ze sądów zwyczajnych, to orzeczenie toż wiąże miejscowo powołany sąd przemysłowy. I na odwrót, jeżeli sąd przemysłowy orzekł prawomocnie, iż przedmiotowo właściwymi są sądy zwyczajne, to wówczas te sądy są związane orzeczeniem sądów przemysłowych. Podobnie określony jest stosunek sądów zwyczajnych do sądów polubownych dla spraw giełdowych (Art. XXIV. ust. wpraw. K. p. c.). Natomiast kwestya ta nie jest unormowaną w przypadku konfliktu władz sądowych, z całym szeregiem sądów polubownych stałych przymusowych. Niewątpliwie jednak w tym przypadku powinny się sądy zwyczajne i sądy polubowne stałe przymusowe trzymać analogii z Art. XXIV ust. wpraw. K. p. c.

3) Spory o właściwość między sądami a władzami administracyjnymi.

¹⁾ Norma Jur. nie rozstrzyga pytania: Które sądy są powołane do rozstrzygania sporów o właściwość między sądami instancyi wyższych n. p. między dwoma sądami kolejalnymi I. instancyi, jako sądami apelacyjnymi, lub między dwoma sądami krajowymi wyższymi, lub wreszcie między sądem krajowym wyższym a sądem kolejalnym I instancyi jako sądem apelacyjnym. Sądzić należy, że w tych przypadkach, zgodnie z zasadą powyżej podaną co do sądów I. instancyi, spór tego rodzaju rozstrzygnie najbliższy sąd wyższy przełożony, a więc sąd krajowy wyższy, względnie Naj. Sąd. Przepisy powyższe tyczą się tylko sądów zwyczajnych, skoro tylko tych sądów tyczy się Nor. Jur. — jak to widać z samego napisu Nor. Jur. (M. I str. 615).

Spory te rozstrzyga Trybunał Państwa [Ust. zasad. z dnia 21 grudnia r. 1867. Nr 143. Postępowanie odnośnie określa ustawa z 18 kwietnia 1869 Nr 44 D. p. p. Przepisy te utrzymane zostały Art. VI l. 1 ust. wprov. Nor. Jur. i Art. XI l. 2 ust. wprov. K. p. c. Mat. I str. 610 II str. 221 i 622.].

Zgodnie z powyżej przedstawionym stanem rzeczy, może między władzami sądowymi a władzami administracyjnymi powstać spór spowodowany, albo konfliktem dodatnim, albo też ujemnym.

A. Konflikt dodatni. W tym przypadku władza administracyjna krajowa [polityczna, skarbowa, tudzież Wydział krajowy] albo też wyższa władza administracyjna, mogą przedłożyć wniosek, aby spór powstały o właściwość, przez Trybunał Państwa rozstrzygniętym został. Inne władze administracyjne (podwładne) winny w razie zajścia wspomnianego sporu o właściwość, uwiadomić o tem jedną z powyżej wymienionych władz, której bezpośrednio podlegają, a to w celu powzięcia decyzji. Wniosek przedłożyć się mający Trybunałowi Państwa, powinien zawierać dowód, iż władza administracyjna w sprawie toczącej się w sądzie (pierwszej, względnie wyższej instancji) domagała się w tymże sądzie uznania swej właściwości, i to w chwili, w której orzeczenie sądowe w sprawie samej, nie nabyło jeszcze powagi rzeczy osądzonej. Wniosek wspomniany przedłożyć należy Trybunałowi Państwa przez właściwe Ministerstwo. Chociaż więc wniosek będzie mogła także przedłożyć polityczna władza krajowa, lub skarbowa, to przecież będzie musiało to nastąpić za pośrednictwem przełożonego Ministerstwa. Jedynie tylko Wydział krajowy wniosek swój bezpośrednio będzie mógł przedłożyć Trybunałowi Państwa.

Wniosek w Trybunale Państwa przedłożonym być winien w ciągu czasokresu dni 60 licząc od dnia, w którym władza administracyjna uwiadomiła sąd, iż siebie w toczącej się sprawie uznaje za właściwą. Jak tylko wspomniany wniosek Trybunałowi Państwa przedłożonym zostanie — władza administracyjna (która uczyniła wniosek w Trybunale Państwa),

winna o przedłożeniu wniosku wspomnianego uawiadomić, przy dołączeniu dowodów stwierdzających tę okoliczność — sąd w którym się sprawa toczy (pierwszej lub wyższej instancji). W razie zaś, gdyby już tymczasem sprawa prawomocnie załatwioną została, winna uawiadomić o tem sąd I. instancji, w którym sprawa toczyła się. Sąd powinien, po otrzymaniu uawiadomienia wstrzymać tok dalszego postępowania (Art. XI. l. 2 ust. wpraw. K. p. c. i §. 13. ust. z 16 kwietnia 1869.) i o tem uawiadomić strony interesowane. Egzekucya nie może być aż do rozstrzygnięcia sporu o właściwość, ani dozwoloną, ani dalej popieraną. Jeżeli jednak już przed uawiadomieniem władzy sądowej przez władzę administracyjną o tem, iż ostatecznie czuje się być powołaną do rozstrzygnięcia danej sprawy zapadł wyrok, wówczas może być dozwoloną na podstawie tego wyroku egzekucya tylko na zabezpieczenie, albo za daniem zabezpieczenia. Z istoty rzeczy wynika, iż jeżeli sąd I. instancji orzekający w danej sprawie nie będzie zarazem sądem egzekucyjnym — wówczas będzie sąd orzekający w I. instancji, jako sąd dozwalający egzekucyi, musiał natychmiast wezwać sąd egzekucyjny o wstrzymanie wykonania egzekucyi.

Dopuszczenie tymczasowych środków zaradczych, niemniej przeprowadzenie dowodu ku wiecznej pamięci, o ile to wedle Kod. proc. cyw., względnie Ordynacyi egz. jest dopuszczalnem — będzie możliwem, mimo uawiadomienia sądu o przedłożeniu wspomnianego wniosku w Trybunale Państwa.

Z przedstawionego stanu rzeczy widocznem :

1) Iż, jeżeli sprawa, w chwili, w której władza administracyjna domagała się u odnośnego sądu uznania swej właściwości — już prawomocnie przez sąd załatwioną została, — wówczas kwestya, która ze wspomnianych władz jest właściwą, nie może już być przedmiotem rozpoznania w Trybunale Państwa. W tym przypadku, jak powyżej wykazaliśmy (obacz : str. 233), w razie zajścia pewnych ustawą wymaganych okoliczności, będzie mógł Najw. Sąd na wniosek najwyższej władzy administracyjnej wziąć pod rozwagę kwestyę właści-

wości — mimo to, iż sprawa sama już prawomocnie przez sąd załatwioną została.

2) Nie jest wykluczonym przypadek, iż między chwilą, w której władza administracyjna uwiadomiła sąd o swojej właściwości do załatwienia pewnej konkretnej sprawy, a chwilą, w której sąd został uwiadomiony o przedłożeniu wniosku w Trybunale Państwa — sama sprawa w międzyczasie przez sądy prawomocnie załatwioną zostanie. W tym przypadku prawomocne załatwienie sprawy przez sądy nie stoi na przeszkodzie wzięciu pod rozwagę przez Trybunał Państwa sporu o właściwość. Stanowczą bowiem jest jedynie okoliczność, aby w chwili, w której władza administracyjna uwiadomia sąd, iż uznaje się za powołaną do załatwienia pewnej sprawy, w tej chwili sprawa nie była jeszcze w sądzie prawomocnie załatwioną. Uwiadomienie zaś to nie wstrzymuje dalszego toku postępowania w sądzie.

3) Konflikt ujemny. W razie konfliktu ujemnego strona interesowana może uczynić wniosek, aby spór o właściwość przez Trybunał Państwa był rozstrzygniętym. Strona powinna podanie odnośne odpowiednio poparte, a podpisane przez adwokata — wnieść wprost do Trybunału Państwa.

4) Spory o właściwość między Trybunałem administracyjnym a sądami zwyczajnymi.

Spory tego rodzaju rozstrzyga Trybunał Państwa (§. 1. ust. z 22 października 1875 Nr. 37. z r. 1876 i Art. VI. l. 1. ust. wprow. Nor. Jur.).

5) Spory o właściwość między sądami konsularnymi austriacko-węgierskimi a sądami tutejszymi (§. 13. ust. z 30 sierpnia 1891. L. 136 łącznie z Rozp. całego Min. z 30 lipca 1897. Nr. 178. D. p. p.).

Spory tego rodzaju, począwszy od 1 stycznia 1898, rozstrzygają Rządy obu połów monarchii Austro-Węgierskiej, za porozumieniem z ministrem spraw zagranicznych.

6) Spory o właściwość między sądami tutejszymi a władzami zagranicznymi.

Spory o właściwość tego rodzaju mogą być jedynie rozstrzygane przy zastosowaniu zasad przyświecających stosunkom międzynarodowym. Gdy te same postępowanie sądów winno się na tych zasadach opierać, przeto wskazanem jest, aby przy nadarzającym się przypadku konfliktu między sądami tut. a władzami zagranicznymi, tutejsza najwyższa władza administracyjna sądowa dawała tut. sądom wyjaśnienia. Zgodnie z tem, stanowi §. 48. N.J. iż o sporze o właściwość między sądami tut. a władzami zagranicznymi ma być doniesienie uczynione do Ministerstwa sprawiedliwości. Wydać się mająca deklaracja Ministra sprawiedliwości wiąże z istoty rzeczy tylko sądy tutejsze. (Obacz: Str. 99). Aż do wydania deklaracji przez wspomniane Ministerstwo sądy tut. ograniczą się do takich zarządzeń, jakich wymaga nagła potrzeba dla ochrony interesów publicznych, albo dla ubezpieczenia stron interesowanych, lub też ze względu na cel postępowania.

Tytuł II. O przedmiotowej właściwości sądów zwyczajnych w sprawach spornych.

§. 1. Uwagi wstępne.

Nauka o właściwości przedmiotowej, a raczej o zakresie działania sądów zwyczajnych, poucza nas o rozdziale spraw cywilnych pomiędzy sądy zwyczajne. Sądy zwyczajne mogą być powołane do załatwiania w zasadzie wszystkich spraw spornych cywilnych — albo też tylko do załatwiania pewnego rodzaju spraw (n. p. handlowych, górniczych i t. d.). W pierwszym przypadku wykonywują sądy jurysdykcję powszechną, w drugim natomiast przypadku wyjątkową¹⁾.

Podstawą do rozdziału jurysdykcji wyjątkowej pomiędzy sądy zwyczajne może być, albo natura stosunku prawnego (sprawy wekslowe, małżeńskie, patentowe i t. d.), albo też osoba

¹⁾ Wach J. w. str. 348.

pozwanego (n. p. sprawy przeciwko kupcom), albo wreszcie podstawą może być wartość przedmiotu sporu.

Powyższy podział jurysdykcji, czyli zakresu działania sądów na jurysdykcję powszechną i wyjątkową — znany jest także i austriackiemu ustawodawstwu procesowemu. Jurysdykcją powszechną wykonują sądy koleg. I. instancyi łącznie ze sądami powiatowymi. Natomiast jurysdykcją wyjątkową wykonują, jużto sądy samoistne w tym celu ustanowione jak: Sądy koleg. handlowe (wzgl. handlowe i morskie) we Wiedniu, Tryeście i Pradze, jużto sądy koleg. I. instancyi (obwodowe, wzgl. krajowe) w senatach handlowych wzgl. górniczych, jużto wreszcie sądy powiatowe dla spraw handlowych i morskich. Zgodnie z doktryną, sądy wykonywujące jurysdykcję powszechną w zasadzie powołane są według nowej N. J. do załatwiania wszystkich spraw spornych cyw. (§. 50 i 49. N. J.). Natomiast sądy wyjątkowe powołane są do załatwiania pewnego rodzaju spraw, jak sprawy wekslowe, patentowe i t. d.

W zasadzie — według przepisów Nor. Jur. — sądom koleg. I. instancyi przydzielone są wszystkie sprawy cywilne, z wyłączeniem spraw przydzielonych wyraźnie sądom powiatowym, względnie sądom (senatom) wyjątkowym (§. 50 ust. 1. N. J.). Zakres działania sądów pow. określony jest w §. 49 N. J. Według tegoż przepisu został wydzielony szereg spraw ze zakresu działania sądów koleg. I. instancyi i przydzielony sądom powiatowym. Zakres działania więc sądów pow. do zakresu działania sądów koleg. jest w stosunku wyjątku do zasady.

Podstawą do wydzielenia szeregu spraw ze zakresu działania sądów koleg. I. instancyi była myśl, iż sądom pow., jako sądom jednoosobowym przydzielone być winny sprawy mniejszej wagi. W szczególności Nor. Jur. wyszła ze założenia, iż spory o roszczenia majątkowe o wartości pieniężnej nie przewyższającej kwoty 1000 kor. należą do sądów powiatowych. W następstwie tego Nor. Jur. obejmuje szereg przepisów dotyczących się określenia wartości przedmiotu sporu (§§. 54 do 60, Nor. Jur.). Uwzględniając te podziały jurysdykcji omówimy

naukę o przedmiotowej właściwości sądów w następującym porządku:

I Jurysdykcyja powszechna.

A. Sprawy należące do zakresu działania sądów koleg. (§. 2.).

B. Sprawy należące do zakresu działania sądów powiat. (§. 3.).

II Jurysdykcyja wyjątkowa.

A. Jurysdykcyja w sprawach handlowych (§. 4.).

B. Jurysdykcyja w sprawach górniczych (§. 5.).

Ad I. i II. przepisy wspólne.

A. Obliczenie wartości przedmiotu spornego (§. 6.).

B. Ułatwienia w przypadku zaprzeczenia właściwości senatu cywilnego wzgl. handlowego albo górniczego (§. 7.).

III. Rzut oka na zakres działania kancelaryi sądowej (§. 8.).

§. 2. Zakres działania sądów koleg. I instancji (§. 50. N. J. Mat., l. 61. 62, 678 i dalsze, 716. II. 335, 340, 595 i 596). Zgodnie z przedstawionym stanem rzeczy (§. 1.) sądom kolegialnym I instancji przydzielone są do załatwienia wszystkie sprawy cywilne¹⁾, o ile nie zostały wyraźnie przydzielone sądom powiatowym, lub sądom wykonywującym jurysdykcyę wyjątkową (§§. 50, 49, 51 do 53. N. J.). Wtedy więc tylko inny sąd, niż koleg. I instancji będzie powołany do załatwienia spraw. cyw., jeżeli wyraźnie pewien rodzaj spraw sądom powiatowym, lub sądom wykonywującym jurysdykcyę wyjątkową przydzielonym został. Wyjść przeto należy ze założenia, iż w razie wątpliwości, czy sprawa należy do sądu koleg. I instancji, czy do innego sądu, — sprawa raczej należy do sądu koleg. I instancji²⁾, niż do sądów powiatowych, wzgl. sądów wykonywujących jurysdykcyę wyjątkową.

¹⁾ W sprawach sądownictwa cywilnego podlegają i osoby wojskowe sądom cywilnym. [§ 9 ust. z 20 maja r. 1869 Nr. 78 D. p. p. i §. 13 ust. z 2 kwietnia r. 1885 Nr. 93 D. p. p.].

²⁾ Za tem, iż w zasadzie wszystkie sprawy sporne cywilne należą do sądów kolegialnych I instancji przemawia oprócz brzmienia §. 50. N. J., nadto jeszcze przepis §. 45. ust. 1. N. J.

Do zakresu działania sądów kolegialnych należą:

I. Spory o roszczenia mająkowe¹⁾ (z dziedziny prawa obligatoryjnego, rzeczowego i spadkowego), gdy przedmiot sporny w pieniądzach, lub pod względem wartości pieniężnej — przewyższa kwotę 500 złr. (1000 koron), z wyłączeniem tych spraw, które bez względu na wartość przedmiotu spornego, a więc nawet gdyby i 500 złr. (1000 koron) przewyższały, należą do sądów powiatowych (§§. 49. liczba 2—8), niemniej z wyłączeniem tych spraw, które po myśli §§. 51 do 53 N. J., jako handlowe wzgl. górnicze z jurysdykcji powszechnej wykluczone zostały.

II. Spory wymienione w §. 51. l. 1. do 5. N. J. Sprawy w powołanym §. wymienione należą wyłącznie (ausschliesslich) do zakresu działania sądów kolegialnych I. instancyi, i to bez względu na wartość przedmiotu sporu.

§. 51. N. J. wymienia tutaj następujące sprawy²⁾:

1) Spory o uznanie, lub zaprzeczenie ślubnego pochodzenia (§§. 155 do 159. k. c.). Wobec tego, iż ustawa bliżej nie wyjaśnia, które spory tutaj należą, przeto wskazaniem jest wyjść ze założenia, iż wszystkie spory o uznanie, lub zaprzeczenie ślubnego pochodzenia w granicach przepisów ustawodawstwa cywilnego (§§. 156—159 K. c., 100 N. J., Art. XVI ust. spor. N. J.) należą do zakresu działania sądów kolegialnych I. instancyi. W każdym razie te tylko sprawy tutaj zaliczyć należy, które w drodze spornej³⁾ bywają rozpoznawane.

¹⁾ W odróżnieniu od przepisów §§. 50. l. 3., 76 i 100 N. J. w których jest mowa o »nicht rein vermögensrechtliche Streitigkeiten«.

²⁾ Neumann j. w. str. 1170 i 1171, Horten j. w. str. 219 i dalsze.

³⁾ Według Art. XVI. ust. wpraw. k. p. c. ojcostwo nieślubnego dziecka celem usprawiedliwienia tegoż przez następne małżeństwo (§. 161 k. c.) winno być — po śmierci mniemanego ojca — stwierdzone w drodze post. niespornego. To samo ma zastosowanie do stwierdzenia następnego usunięcia lub bezwinnnej nieświadomości przeszkody małżeńskiej, celem uprawnienia dziecka urodzonego w małżeństwie [§. 160 k. c.].

2) Spory o rozdział od stołu i łoża bez porozumienia się; spory o rozwód, lub unieważnienie małżeństwa (§§. 94 do 102, 107 do 109, 115 do 117, 132 i 135 k. c.). I w tych przypadkach tylko sprawy w drodze spornej dochodzone należą do zakresu działania sądów koleg. I. instancyi. Wyjątkiem są procesy małżeńskie — w których bywają dochodzenia z urzędu wdrożone z powodu nieważności małżeństwa. W tego rodzaju postępowaniach bowiem zwyczajnie sprawa nie jest między stronami sporną¹⁾, a mimo to sprawa prawna należeć będzie do sądów kolegialnych I. instancyi. Wyłączone są również sprawy o dobrowolny rozdział od stołu i łoża (§ 114. N. J.).

3) Wszystkie inne spory (oprócz pod 2 wymienionych) nie będące wyłącznie²⁾ majątkowymi, a wynikające ze stosunków wzajemnych pomiędzy małżonkami, albo ze stosunku między rodzicami a dziećmi (niemniej wnukami a dziadkami §. 42. k. c.)³⁾ — jeżeli takowych nie należy załatwić w postępowaniu w sprawach niespornych (np. spory z §§. 1220 do 1222 k. c., dalej z §§. 175, 177, 178 i 181 k. c.). Dwa więc ograniczenia zna ustawa przy zastosowaniu tegoż przepisu: a) Aby sprawy nie były wyłącznie majątkowymi; w podobnych sporach rozstrzygałaby wartość przedmiotu sporu. b) Aby sprawa nie należała do postępowania w sprawach niespornych.

4) Spory dotyczące się następstw w powierznictwo, lub innych roszezeń wynikających ze stosunków powierznictwa (§. 619 i dalsze k. c.).

5. Spory dotyczące się lenna⁴⁾.

¹⁾ Horten j. w. str. 219.

²⁾ N. S. w orzeczeniu z dnia 6 sierpnia r. 1898 L. 9486 wyraził zasadę prawną, iż skargi alimentacyjne żony przeciwko mężowi, należą przed sąd kolegialny I. instancyi — a to z tej przyczyny, że nie są sporami wyłącznie majątkowymi, skoro w pierwszej linii musi być ustalony obowiązek męża wobec żony, do dania alimentacji [Centralblatt z r. 1899. str. 398 i 399.] Obacz także: Horten j. w. str. 214.

³⁾ Horten j. w. str. 220.

⁴⁾ Obacz, poniżej naukę o sądzie szczegółowym dla sporów o lenno.

III. Według szczegółowych postanowień należą do zakresu działania sądów kolegialnych (oprócz powyżej pod II. wymienionych): *a*) Skargi mające na celu zacepienie orzeczeń wojсковой władzy administracyjnej, nakładających obowiązek odškodowania, (Ustawa z 6 czerwca 1887. L. 72. D. p. p. i Art. XI. l. 5. Ust. wpraw. K. p. c. (Obacz powyżej, str. 198); *b*) nadto do zakresu działania sądów koleg. należy po myśli §. 79. N. J. i Art. XIV ust. wpraw. Nor. Jur. załatwienie skarg prowizoryalnych i drobiazgowych, w których sędziowie występują, jako powodowie względnie jako pozwani, niemniej wśród tych samych okoliczności wydawanie nakazów wezwawczych przez przewodniczącego senatu. (Obacz wyżej, str. 137 i 138); *c*) zaznaczyć należy, iż niektórym stowarzyszeniom, zakładom i związkom, na podstawie ich prawnie ustalonych i przez władzę zatwierdzonych statutów, przysługują pewne wyjątkowe przywileje pod względem właściwości sądów. Przepisy te pozostają nieknięte (Art. V. ust. wpraw. Nor. Jur.). W niektórych, z obowiązujących statutów wspomnianych stowarzyszeń, zastrzeżoną jest właściwość sądów kolegialnych¹⁾.

§. 3. Zakres działania sądów powiatowych. (§. 49. N. J., Mat. I. 59—61, 677 i dalsze, 690. II. 336, 340, 341, 594 i 595.)

I. Do zakresu działania sądów powiatowych należą tylko te sprawy, które tymże sądom wyraźnie przydzielone zostały. W następstwie tego zakres działania sądów powiatowych jest ściśle ograniczony.

Sprawy przydzielone sądom powiatowym, przydzielone są, albo ze względu na wartość przedmiotu sporu (*ratione valoris*), albo ze względu na rodzaj sprawy (*ratione materiae*).

¹⁾ Tutaj zwłaszcza zaliczyć należy przepis Art. 95 ust. z 27 czerwca r. 1878 Nr. 66 i ust. z 21 marca r. 1887 N. 51 (tyczy się Banku austro-węgierskiego); Art. 79 Rozp. min. z 1 czerwca r. 1864 Nr. 49 D. p. p. (tyczy się c. k. uprzyw. Zakładu kredytowego ziemskiego); §. 58 statutu z 2 sierpnia r. 1888 Nr. 43 d. u. k. (tyczy się Banku hip. królestwa czeskiego). Mat. I. str. 607—610.

II. Sprawy, które »ratione valoris« należą do sądów powiatowych.

Do tego rodzaju spraw należą wszelkie spory o roszczenia majątkowe¹⁾, choćby w postępowaniu nakazowym dochodzone, gdy przedmiot sporu nie przewyższa w pieniądzech lub wartości pieniężnej kwoty 500 złr. (1000 koron), a sprawy nie są tego rodzaju, aby »ratione materiae«[powyżej str. 252] należały do sądów koleg. I. instancji, lub sądów wykonywujących jurysdykcją wyjątkową²⁾.

III. »Ratione materiae« następujące sprawy należą do sądów powiatowych:

1) Spory o ojcostwo dziecka nieślubnego, niemniej spory o ciążące na ojcu nieślubnym z mocy prawa obowiązki wobec matki i dziecka samego (§§. 155 i 163, 166, 167 i 1328 k. c.) Sprawy wspomniane należą jedynie o tyle do sądów powiatowych, o ile dochodzone bywają w drodze spornej³⁾.

Do roszczeń, które mogą być dochodzone, jako roszczenia o ojcostwo dziecka nieślubnego i o prawne obowiązki ojca nieślubnego wobec matki i dziecka samego, zaliczyć należy roszczenie matki z §. 1328. kod. cyw. w przypadku uwiedzenia. Dalej tutaj zaliczyć należy roszczenie dziecka nieślubnego przeciwko ojcu nieślubnemu o uznanie ojcostwa i alimentację i t.d. W ogóle należą tutaj roszczenia wynikające z omawianego stosunku z u s t a w y (a więc nie z umowy).⁴⁾

¹⁾ W znaczeniu powyżej podanem str. 252 i 253.

²⁾ Do spraw wspomnianych zaliczyć także należy spory o zapłatę sumy nie przenoszącej 1000 kor., jako procentu zaległego od kwoty 1000 kor. przenoszącej (Odp. na pyt. do §. 49. l. 1. N. J.). Twierdzenie to da się tem usprawiedliwić, iż ustawa poddaje pod orzecznictwo sądów pow. wszystkie spory nie przenoszące 1000 kor., nie robiąc różnicy, czy kwota ta pochodzi z kapitału, czy też z procentu od kapitału. Trafnie twierdzi Neumann (j. w. str. 1165), iż w razie zaprzeczenia należności kapitału w procesach o procent (do wysokości 1000 kor.) sąd pow. weźmie pod rozwagę kwestyę należności kapitału, choćby tenże przynosił 1000 kor. Kwestya ta jednak nie nabędzie mocy rzeczy materialnie prawomocnej (§. 411. k. c.).

³⁾ Obacz powyżej, str. 252, niemniej Art. XVI. ust. wpraw. Nor. Jur.

⁴⁾ Horten j. w. str. 215.

2) Sprawy o rozgraniczenie i sprostowanie granic dóbr nieruchomości. (§§. 850—853, nadto §. 351 O. E.)¹⁾. Do zakresu działania sądów powiatowych należą dalej spory o służebność mieszkania (obojętnem jest, czy chodzi o »usus«, czy »usus fructus« §§. 521 i 522 K. c.), niemniej spory z wymowy pochodzące (Ausgedinge). Inne spory dotyczące się służebności należą w miarę wartości przedmiotu sporu do sądów powiatowych, lub sądów kolegialnych, zgodnie z przepisami §§. 49 i 50 N. J. (Odp. na pyt. do §. 49 Nor. Jur.).

3) Spory z powodu naruszenia w posiadaniu, gdy żądanie skargi zmierza jedynie do ochrony i przywrócenia ostatniego faktycznego stanu posiadania. Obojętną jest rzeczą, czy przedmiotem sporu jest nieruchomości, czy też ruchomość. Postępowanie w tym przypadku przewidziane określa §. 454 i dalsze K. p. c.

4) Wszystkie spory z kontraktów najmu i dzierżawy, niemniej spory z §. 1103 K. c. (kontrakt spółki). Wyjęte są jedynie: a) Spory o istnienie kontraktu najmu i dzierżawy, niemniej kontraktu z §. 1103 K. c. i b) spory o zapłatę czynszu.

Oba te rodzaje spraw należą według wartości przedmiotu sporu, już do sądów powiatowych, już do sądów kolegialnych I. instancji. Sposób obliczenia wartości przedmiotu sporu pod a) określa §. 58 ustęp 2. N. J.

Do sporów pod a) wymienionych zaliczamy spory, tak o ustalenie istnienia, jak i nieistnienia powyż wzmiankowanych kontraktów. Natomiast nie zaliczamy do tego rodzaju sporów, spory o rozwiązanie kontraktu najmu dzierżawy, lub kontraktu z §. 1103 K. c., skoro, jak to widocznem z przepisu §. 88. N. J. ustawodawstwo procesowe cywilne odróżnia skargi o rozwią-

¹⁾ Jung haus. Neue Klagen (III) w »Gerichtshalle« z r. 1898 Nr. 52. Omawia stosunek skargi z §. 49 l. 2 N. J. do post. niespornego o sprostowanie granic (§§. 850—853 K. c.). Obacz: O. N. S. z 31 sierpnia r. 1898 L.11712 (Geller. Centralblatt. r. 1899 str. 166), Ghedina Die Grenzbestimmungen und Grenzberichtigungsklagen (Gerichtshalle, z r. 1899 Nr. 45).

zanie kontraktu od skarg ustalających,¹⁾ w omawianym zaś przepisie §. 49 l. 5 N. J. jest mowa tylko o sporach o istnienie kontraktu najmu i dzierżawy, wzgl. kontraktu z §. 1103 K. c.

Do sądów powiatowych należy także rozstrzygnięcie sporów z powodu wypowiedzenia, odebrania, oddania rzeczy dzierżawionej, albo najętej, lub też w myśl §. 1103. K. c. w używanie oddanej. Nadto do zakresu działania sądów powiatowych należą spory z powodu zatrzymania ruchomości, które najmoberca albo dzierżawca do mieszkania, albo na grunt sprowadził, lub też, które w ogóle wynajmującemu, lub wydzierżawiającemu za czynsz odpowiadają. Również do zakresu działania sądów powiatowych należą sądowe zarządzenia na wypowiedzenie kontraktu najmu i dzierżawy, niemniej wydawanie nakazów odbioru lub oddania owych przedmiotów najmu i dzierżawy.

W ogóle sąd powiatowy powołany jest do załatwienia wszystkich sporów²⁾ wynikających z kontraktu najmu i dzierżawy (z wyjątkiem powyżej podanych), bez względu na to, czy przedmiot jest ruchomością, czy też nieruchomością (Odp. na pyt. §. 49 l. 5 N. J.). Spory wynikające z najmu okrętów, należą do sądów powiatowych dla spraw handlowych, jeżeli

¹⁾ Rosenblatt. Zur Competenzfrage in den Fällen des §. 49. Z. 5. J. N. (Gerichtszeitung z r. 1899 Nr. 26). Przeciwnego zdania broni O. N. S. z dnia 1 lutego 1899 L. 1364. (Centralblatt z r. 1899 str. 480). W motywach czytamy, iż skargi o rozwiązanie kontraktu najmu należą do skarg ustalających, ».. weil der Streit über die Auflösung eines Bestandvertrages, nachdem er jenem über das gegenwärtige Nichtbestehen... gleichkommt, der im §. 49 Z. 5. erwähnten Ausnahmsbestimmung folgen müsse.« Tę samą zasadę wyraża O. N. S. z 22. Sierpnia r. 1899. L. 12648 (»Reforma sądowa« z r. 1899 str. 180). Natomiast N. S. w Rep. Orzeczn. Nr. 170 [Geller. Centralblatt. 1900 str. 246] wyraził zasadę, »Klagen wegen Auflösung eines Bestandvertrages (§ 1117 a. b. 5. B.) gehören zur ausschliesslichen Competenz der Bezirksgerichte«.

²⁾ W. O. z d. 17 stycznia 1899 L. 408. (Verordnungsblatt des J. M. z r. 1899 str. 69 Z. O.) wypowiedział N. S. zasadę prawną: Klagen auf Schadenersatz im Betrage über 500 fl. aus Bestandverträgen gehören nicht vor die Bezirksgerichte « W powodach uzasadniających, N. S. Austr. prawo proc. cyw. T I. 17

w tej miejscowości taki sąd się znajduje; w przeciwnym razie sprawy te należą do sądów powiatowych powszechnych, które w tym przypadku będą mogły wydać wyrok, jako sądy handlowe i morskie, a to zgodnie z przepisem §. 446 K. p. c. (§. 49 l. 5., §. 52 ust. 2 N. J., §. 446 K. p. c.).

5) Spory ze stosunków służbowych i najmu usług między służbodawcą i sługami, tudzież innemi osobami należącemi do stosunku służbowego a należącemi do domowników służbodawcy; spory między gospodarzami rolnymi i lasowymi z jednej strony, a ich pomocnikami na roli, lub w lesie, albo też najemnikami dziennymi ze strony drugiej. Następnie do zakresu działania sądów powiatowych należą spory między posiadaczami kopalń i innymi pracodawcami z jednej strony, a zatrudnionymi w ich zakładach kierownikami robót (werk mistrzami), pomocnikami, robotnikami albo uczniami ze strony drugiej. W końcu tutaj zaliczyć należy spory do stosunków służbowych załogi okrętowej. Wszystkie te spory należą do zakresu działania sądów powiatowych, o ile nie zostały wyjęte z pod jurysdykcji sądów zwyczajnych i przydzielone, czy to władzom administracyjnym, czy to innym organom w tym celu ustanowionym.

W szczególności na szereg rodzajów sporów należy tutaj zwrócić uwagę:

a) Spory między służbodawcami i sługami¹⁾ które wynikają ze stosunku służbowego, lub kontraktu najmu usług, należą podczas trwania stosunku służbowego, niemniej przed upływem dni 30, licząc od dnia w którym ustał stosunek

nie podaje żadnego prawniczego motywu N. S. twierdzi, iż są to sprawy nader ważne — a tem samem winny one »ratione valoris« podlegać albo sądom pow., albo sądom kolegialnym. Orzeczenie to jest w sprzeczności z brzmieniem N. J.; wyraża ono chyba zasadę »de lege ferenda.« Obacz, także w tym względzie trafne uwagi: Rosenblatt a j. w.

¹⁾ Horten j. w. str. 217 trafnie twierdzi, iż chociaż według §. 1163 k. c. przepisy o najmie usług mają zastosowanie do doradców prawnych, lekarzy, faktorów i td., mimo to przepis §. 49 l. 5 N. J. do tych stosunków najmu usług niema zastosowania, skoro przepisy o najmie usług mają być w omawianych przypadkach tylko analogicznie stosowane.

służbowy, do zakresu działania władz politycznych. (Rozp. min. spraw. z 7 grudnia 1856. Nr. 224 D. p. p. i Dekr. nadw. z 18 kwietnia 1828. Nr. 2340.) Po upływie tego czasu spory wspomniane należą do zakresu działania władz sądowych.

Przepisy powyższe mają zastosowanie także do sporów pomiędzy posiadaczami gospodarstw rolnych i leśnych, a pomocnikami i robotnikami w gospodarstwach rolnych i leśnych. (Rozp. min. spraw. wewn. z 15 marca 1860 Nr. 73 D. p. p. i Rozp. Min. spraw. wewn. z 4 sierpnia r. 1899 L. 15638, zamieszczone w Dz. Rozp. Min. Spraw. Nr. XVII z r. 1899). O ile w powyższych wypadkach władza administracyjna rozstrzyga spory między sługami i służbodawcami, o tyle strony interesowane, jeśli czują się w swoich prawach prywatnych pokrzywdzonymi, mogą udać się na zwyczajną drogę prawa. (Skarga o roszczenie, wzgl. ustalająca ujemna). Zasada ta wyrażoną jest w art. 15 ust. zas. o władzy sędziowskiej, a stwierdzona orzeczeniem N. Sądu z 5 marca 1895 l. 36 prez. (Ks. Nr. jud. 130).¹⁾

b) Spory pomiędzy przedsiębiorcami a poszczególnymi robotnikami w górnictwie, o ile wynikają ze stosunku służbowego, lub kontraktu najmu usług — mogą w pierwszej linii należeć do stowarzyszeń górniczych po myśli ustawy z d. 14. sierpnia 1896 Nr. 156. D. p. p. Sąd polubowny przez to stowarzyszenie ustanowiony powołanym jest do rozstrzygania tych sporów tylko wówczas, jeżeli spór rozpoczęty zostanie podczas trwania stosunku służbowego, lub najdalej przed upływem dni 30 od dnia, w którym ustał stosunek służbowy, a strona pozwana wdała się w rozprawę przed sądem polubownym. We wszystkich innych przypadkach poza wspomnianymi, spory tego rodzaju należą do zakresu działania sądów zwyczajnych.²⁾

¹⁾ Obacz powyżej str. 195 i 196.

²⁾ Bocheński i Fierich. Zakres działania sądów zwyczajnych, w sprawach spornych górniczych. (Nowa Reforma Nr. 1 i 2 z r. 9918). Str. 10. Neumann. (j. w. str 1867) mylnie twierdzi, iż spory, wspomniane (między pracodawcami a robotnikami) należą w pierwszej linii do

c) Spory przemysłowe pomiędzy przedsiębiorcami przemysłowymi i robotnikami, niemniej między robotnikami tego samego przedsiębiorstwa, między sobą, podlegają w razie, jeżeli są ustanowione sądy przemysłowe, tymże sądom. Zakres działania sądów przemysłowych określa §. 4. ust. z 27 listopada 1896 Nr. 211. D. p. p. (obacz powyżej str. 181 i dalsze). Sądy przemysłowe są wyłącznie właściwe dla spraw sobie przydzielonych. Do rozstrzygania sporów ze stosunku najmu, pracy, lub stosunku nauki pomiędzy przemysłowcem, a jego pomocnikami między sobą, a do których załatwienia poprzednio stosowano przepisy §. 87 lit. c. ust. z 8 marca r. 1885 Nr. 22. D. p. p. (o ile do ich załatwienia nie jest właściwym sąd przemysłowy) powołane są, jako wyłącznie właściwe, sądy powiatowe.

d) Spory wynikłe ze stosunków prawnych kupców z ich prokurentami, pomocnikami handlowymi, i innemi osobami w ich handlu pomieszczeniemi, a nie same tylko czeladne posługi wykonywującemi (§. 39 l. 2 ust. wpraw. kod. handl.). należą, według §. 51 l. 2 Nor. Jur., do jurysdykcji w sprawach handlowych, o ile ustawy przemysłowe nie czynią w tym względzie wyłomu [§. 51 l. 2 i 52 ust. 1 N. J., niemniej §. 40 ust. wpraw. K. k. Obacz poniżej, o sądach handlowych].

e) Spory ze stosunków służbowych załogi okrętowej, należą do sądów powiatowych handlowych i morskich; jeżeli zaś takich w odnośnej miejscowości nie ma, wówczas należą do sądów powiatowych powszechnych. W ostatnim przypadku, zgodnie z przepisem §. 446. K. p. c., wyrok będzie mógł obejmować dodatek: »Sąd powiatowy jako handlowy i morski«. Spory powyższe należą do sądów wspomnianych bez względu na kwotę, lub wartość przedmiotu sporu (§. 49 l. 6., §. 52. ust. 2. N. J. i §. 446 K. p. c.).

6) Spory o zobowiązania ze stosunków między patro-

władz politycznych. W najnowszych czasach kwestya omawiana została zgodnie z podanym stanem rzeczy wyjaśnioną przez powyżej powołane Rozp. Min. Spraw wewnątrz. z 4 Sierpnia r. 1899 L. 15638.

nami okrętu, szyprami, flisakami, przewoźnikami albo gospodarzami z jednej, a dającymi zlecenie, podróżnymi gośćmi z drugiej strony. [Zwłaszcza tutaj zaliczyć należy przepisy §. 970 i §. 1316 K. c.]. Z tych sporów, spory z interesów transportu morskiego powstałe, należą w miejscowościach, gdzie są sądy powiatowe dla spraw handlowych i morskich, do tychże sądów. W innych zaś miejscowościach załatwiają tego rodzaju spory sądy powiatowe powszechne, które w podobnym przypadku mogą korzystać z przepisu §. 446 K. p. c.

7) Spory z powodu wad u zwierząt. (§§. 922—933 k. c.)¹⁾. Spory tego rodzaju należą do zakresu działania sądów powiatowych nawet wówczas, jeżeli pozwany byłby kupcem zarejestrowanym, a czynność byłaby czynnością handlową po jego stronie (Odp. na pyt. do §. 52 N. J.). Do tego rodzaju sporów będą należeć wszystkie spory wynikłe z kontraktu pod tytułem obciążającym, o ile przedmiotem sporu jest ewikcja z powodu wad bydłęcia²⁾. Jeżeli w odnośnej miejscowości znajduje się obok sądu powiatowego jeszcze sąd powiatowy dla spraw handlowych i morskich, to wówczas do załatwienia tego rodzaju skarg jest jedynie powołanym sąd pierwszy t. j. sąd powiatowy (Odp. na pyt. do §. 49 N. J.).

Oprócz powyżej wyczerpująco wymienionych sporów przydzielonych do załatwienia sądowi powiatowemu, jeszcze temuż sądowi przydzielono do załatwienia cały szereg poszczególnych czynności procesowych. I tak: Sądy powiatowe są powołane do udzielania pomocy prawnej (§§. 37 ust. 2. N. J. §. 589 k. p. c., Art. XXII ust. wpraw. K. p. c.). Dalej sądy powiatowe są powołane do przeprowadzania dowodu ku wiecznej pamięci w sprawach nie cierpiących zwłoki, albo też w przypadkach, gdy jeszcze proces wdrożony nie został (§. 384 K. p. c.). Do sądów powiatowych należy także przyjmowanie deklaracji morskich (Seeverklarung). W miejscowościach, gdzie są

¹⁾ Wach j. w. str. 355.

²⁾ Horten j. w. str. 218.

sądy powiatowe dla spraw handlowych i morskich, przyjmowanie deklaracji morskich należy do tychże sądów; natomiast w miejscowościach, gdzie tych sądów niema, powołane są sądy powiatowe (§. 49 ust. ost. i §. 52 ust. 2 N. J.).

Do zakresu działania sądów powiatowych należy również udzielanie pomocy prawnej władzom podatkowym w sprawach podatku osobistego (§§. 46, 211 ust. 1 ustawy z 25 października 1896, Nr 220 D. p. p.)¹⁾.

§. 4. Zakres działania sądów handlowych (§§. 51 i 52 N. J. Mat. I 62—66, 692, 717, 718. II 341, 596 i 597).

Jurysdykę handlową wykonują sądy kolegialne i sądy powiatowe.

Jurysdykę handlową spełniają:

a) sądy samoistne handlowe w Wiedniu, Tryeście i Pradze;

b) w miejscowościach zaś, gdzie niema samoistnych sądów handlowych spełniają jurysdykę handlową sądy kolegialne I instancyi, jako sądy handlowe. Sądami powiatowymi wykonującymi jurysdykę handlową są odrębne sądy powiatowe dla spraw handlowych i morskich ustanowione w Wiedniu, Tryeście i Pradze, a nadto i w innych miejscowościach, oznaczyć się mających w drodze rozp. ministeryalnego (§. 2 i 52 ust. ost. N. J.). W miejscowościach, w których niema odrębnych sądów powiatowych dla spraw handlowych i morskich, sprawy przydzielone sądom dla spraw handlowych i morskich załatwiają sądy powiatowe (§§. 49, 52 N. J. i 446 K. p. c.).

Jurysdykcyja handlowa została rozdzieloną między sądy kolegialne i powiatowe, tak »ratione materiae« jak, »ratione valoris«. I tak, niektóre sprawy bez względu na wartość

¹⁾ Sposób udzielania pomocy tymże władzom podatkowym bliżej określa Rozp. min. spraw. z 12 listopada 1897 L. 19417.

²⁾ Sądy powiatowe odgrywają doniosłą rolę w postępowaniu egzekucyjnym (§§. 4, 5, 17, 33, 37, 38, 368, 387 O. E.).

przedmiotu sporu należą »ratione materiae« jako (procesowo handlowe), jużto wyłącznie do sądów kolegialnych handlowych, jużto wyłącznie do sądów powiatowych, jako handlowych i morskich, względnie do sądów powiatowych powszechnych, o ile w odnośnej miejscowości niema odrębnych sądów powiatowych dla spraw handlowych i morskich. Inne znowu sprawy prawne należą do jurysdykcji handlowej »ratione materiae«, a nadto »ratione valoris« t. j. i ze względu na rodzaj sprawy (sprawa procesowo handlowa), i ze względu na wartość przedmiotu sporu. Tego rodzaju sprawy prawne procesowo handlowe należą, jużto do sądów kolegialnych I. inst., jużto do sądów powiatowych, w miarę wartości przedmiotu sporu.

Przed szczegółowym omówieniem zakresu działania sądów wykonujących jurysdykcję w sprawach handlowych, zastanowić się należy: Czy pojęcie »sprawa handlowa« ze stanowiska prawa materialnego, pokrywa się z pojęciem »sprawa handlowa« ze stanowiska prawa procesowego? Z przepisu §. 51, N. J. widocznem, iż te dwa pojęcia w całości się nie pokrywają. A mianowicie są sprawy prawne, które rozstrzygane bywają według prawa handlowego (materialnego), a mimo to nie będą należeć do jurysdykcji handlowej, czyli nie będą sprawami procesowo-handlowemi; i na odwrót są sprawy prawne należące do jurysdykcji handlowej, a mimo to nie są sprawami, które rozstrzygane bywają według prawa materialnego handlowego. I tak np. według Art. 277 K. h. przepisy księgi czwartej K. h. będą miały w regule zastosowanie i wówczas, gdy czynność jest tylko po jednej ze stron kontraktujących (po stronie powoda lub pozwanego) czynnością handlową. W następstwie tego, jeżeli czynność będzie handlową tylko po stronie powoda, wówczas będą miały w zasadzie zastosowanie do sprawy prawnej przepisy księgi IV. K. h., a to zgodnie z art. 277. K. h., czyli sprawa będzie prawnomaterialnie handlową, a mimo to spór będzie rozstrzygał sąd cywilny, a nie handlowy, bo brak będzie warunków §. 51

N. J. ¹⁾. Z drugiej strony należą do jurysdykcyi handlowej sprawy, które nie są sprawami prawnomaterialnie handlowymi, np. sprawy wekslowe, w znacznej części sprawy morskie, patentowe i t. d. Przy tym stanie rzeczy sprawy prawnomaterialnie handlowe mogą być przedmiotem rozpoznania przez sądy cywilne, i na odwrót, sprawy nie mające tego przymiotu mogą być rozstrzygane przez sądy wykonywujące jurysdykcyę handlową ²⁾.

I. Zakres działania sądów samoistnych handlowych, względnie sądów kolegialnych, jako handlowych.

Spory należące do zakresu działania wspomnianych sądów kolegialnych podzielić możemy na spory, które należą do tychże sądów »ratione materiae et ratione valoris« i na spory, które tylko »ratione materiae« należą do sądów handlowych ³⁾.

A, Do grupy sporów, które »ratione materiae et ratione valoris« należą do sądów kolegialnych handlowych, zaliczamy spory procesowo-handlowe: a) Jeżeli przedmiot sporny w pieniądzech, albo pod względem wartości pieniężnej kwotę 1000 kor. przewyższa (ratione valoris); b) jeżeli spory należą do sporów wymienionych w §. 51. l. 1 i 2. N. J. (ratione materiae). W szczególności należy do tego rodzaju sporów (a i b) zaliczyć następujące:

1) Spory z czynności handlowych, jeżeli skarga jest skierowaną przeciwko spółce handlowej zarejestrowanej, albo przeciw kupcowi zarejestrowanemu ⁴⁾, albo też przeciw zarejestrowanemu

¹⁾ Wychodzimy bowiem ze założenia, iż pozwany nie jest kupcem zarejestrowanym i czynność nie jest po jego stronie czynnością handlową, [§. 51 N. J.].

²⁾ Tę samą myśl wyraża Odp. na pyt. do §. 51. N. J.

³⁾ Neumann j. w. str. 1172—1174.

⁴⁾ Kupiec względnie spółka handlowa winny być zaprotokółowane w chwili wniesienia skargi. Wynika to z §. 29. N. J. (Obacz: Ref. sąd. z r. 1897. Fierich i Seidl. Proces próbny trybunalski. Horten j. w. str. 221).

stowarzyszeniu zarobkowemu i gospodarczemu, a zarazem czynność jest handlową po stronie pozwanego¹⁾. Ponieważ Nor. Jur. nie robi różnicy w §. 51. N. J., między czynnościami handlowymi, przeto obojętną jest rzeczą, jaką będzie czynność handlowa po stronie pozwanego. A mianowicie będzie mogła być czynność, czynnością handlową według Art. 271, 272 i 273 ust. handl., lub też czynnością giełdową (a więc bezwzględnie handlową) po myśli §. 14. ust. z 1 kwietnia 1875. Nr. 67. D. p. p., lub też wreszcie czynnością handlową po myśli §. 6. ust. z 28 kwietnia 1889. Nr. 64. D. p. p. (Ust. tycząca się domów skladowych). Osobą pozwaną winien być kupiec zarejestrowany, lub spółka handlowa zarejestrowana²⁾ (czego poprzednio §. 38. l. 2. ust. wpraw. kod. handl. nie wymagał) lub wreszcie stowarzyszenie zarobkowe, i gospodarcze zarejestrowane.

2) Do sporów, które »*ratione materiae et ratione valoris*«, należą do jurysdykcyi sądów handlowych, zaliczamy nadto trzy grupy sporów objętych §. 39. ust. wpraw. kod. handl.: a) Spory wynikłe z pozbycia [nie wystarcza wynajęcie wzgl. wydzierżawienie] istniejącego handlu między kontraktującymi, spory o prawo używania firmy między roszczącymi sobie to prawo, spory o bezprawne używanie firmy między

¹⁾ Czynność winna^o być handlową po stronie pozwanego. Wprawdzie zwyczajnie czynność ta będzie po stronie pozwanego handlową, ponieważ wychodzimy ze założenia, iż pozwany jest kupcem [względnie spółką hand.], mimo to nie są wyłączone liczne przypadki, w których, wobec przepisu Art. 274. ust. 1. ust. handl., wszelka wątpliwość będzie usunięta, że kontrakt przez kupca zawarty, nie jest czynnością handlową

²⁾ Neumann (j. w. str. 1172) stoi na stanowisku, że osobiście odpowiedzialny spółnik spółki handlowej, jako taki, nie jest kupcem, którego firma wpisana jest do rejestru handlowego, czyli nie może być zapozwany sam przed sąd handlowy. Natomiast Horten [j. w. str. 221.] jest zapatrywania, iż spółnik spółki jawnej handlowej winien być uważany za protokółowanego kupca, skoro firma spółki jest także firmą spółnika osobiście odpowiedzialnego. Stojąc na tem stanowisku wysnuwa Horten konsekwencye, iż będzie można spółnika osobiście odpowiedzialnego spółki handlowej zapozwać przed sąd handlowy.

poszkodowanymi a używającymi tej firmy bez upoważnienia (Art. 20—25, 113 i 168 K. h.), spory wynikłe z czynności zawodowych stręczycieli handlowych (nie prywatnych stręczycieli)¹⁾, waźników, przemierców i innych osób dla odbywania i poświadczania podobnych czynności w obrocie handlowym ustanowionych, o ile spory powstały między nimi z jednej, a interesowanymi ze strony drugiej²⁾.

b) Spory wynikłe ze stosunków prawnych kupców z ich prokurentami, pełnomocnikami handlowymi i z innymi osobami w ich handlu ustanowionemi, a nie same tylko usługi czeladne wykonywującemi, o ile tego rodzaju spory nie należą do sądów przemysłowych lub do zakresu działania władz administracyjnych [§. 40 ust. wpraw. K. h.]. Nadto tutaj zaliczyć należy spory wynikłe ze stosunku prawnego powyż wspomnianych osób, do osób trzecich, względem których działając w przedsiębiorstwie swojego pryncypała, stały się odpowiedzialnemi po myśli Art. 55 i 59 K. h.

c) Spory powstałe ze wzajemnych stosunków prawnych spółników handlowych między sobą, dyrektorów i likwidatorów spółki między sobą i do spółników; spory ze stosunku prawnego spółnika niejawnego do posiadacza handlu. Dalej, tutaj zaliczyć należy spory wynikające ze stosunku prawnego uczestników spółki do przedsięwzięcia pojedynczych czynności handlowych na wspólny rachunek, lub stowarzyszenia do prowadzenia handlu (Art. 10 U. h.); i to we wszystkich przypadkach tak podczas, jak i po rozwiązaniu stosunku spółkowego³⁾.

B) »Ratione materiae«, czyli ze względu na rodzaj sprawy, a bez względu na wartość przedmiotu spornego należą do sądu handlowego następujące spory:

¹⁾ Skargi przeciwko stręczycielom prywatnym należałyby tylko wówczas do sądów handl., gdyby stręczyciel prywatny, jako kupiec zarejestrowany, został zapozwany i czynność byłaby handlową po jego stronie [Art. 274 ust. 4. K. h i §. 51. l. 1 N. J.].

²⁾ Horten j. w. str. 223.

³⁾ Rosenblatt i Wróblewski. Powszechny kodeks handlowy wraz z ust. wpraw. Kraków, 1898, str. 454 i 455.

1) Spory wynikające z interesów wekslowych (aus Wechselgeschäften). Do sporów tego rodzaju zaliczyć winniśmy spory o zapłatę sumy wekslowej, o ile skarga skierowana jest przeciw wekslowo zobowiązanym z weksłu; niemniej zaliczyć winniśmy spory o zabezpieczenie po myśli Art. 25 i 29. Ust. wekslowej. Inne spory, choćby one miały za podstawę weksel, albo dotyczyły się stosunków wywołujących zobowiązanie wekslowe, lub dotyczyły się innych praw wekslowych z wyjątkiem powyżej wspomnianych, nie należą jako takie, do jurysdykcji handlowej. I tak, nienależą tutaj spory o walutę, o pokrycie, spory ze stosunku domicylianta do domicylianta, spory o wydanie duplikatu wekslowego (Art. 66 ust. weksl.), spory z Art. 72. ust. weksl. i szereg innych. A zwłaszcza nie należą tutaj spory o wzbogacenie po myśli Art. 83 ust. weksl. Właściwość co do sporów tego rodzaju (o wzbogacenie) ocenianą bywa według przepisów §§. 49, 50 ust. 1. i §. 51 l. 1 Nor. Jur. (Odp. na pyt., jako opinia Najw. Sądu, do § 51 l. 3.¹⁾).

2) Spory ze stosunków prawnych odnoszących się do ochrony i używania znaków,²⁾ modeli i wzorów³⁾ i przywilejów.⁴⁾

¹⁾ Neumann j. w. str. 1014 i 1173 Franzos: Die Zuständigkeit in Wechselsachen nach der Jurisdiction-Norm, vom 1 August 1895 (Jur. Bl. Nr. 42 z r. 1897). Beck: Zehn Abhandlungen i td. str. 79 i dalsze. Horten (j. w. str. 224) podziela zapatrywanie, że skargi o wzbogacenie nie należą do jurysdykcji handlowej.. »denn sie (die Bereicherungsklage) bezieht sich zudem auf das Deckungsverhältniss; sie ist eine Klage die sich auch auf den Wechsel stützt, aber nicht bloss im Wechselgeschäft fusst«.

²⁾ Ustawa z 6 stycznia 1890 l. 19 D. u. p §. 29 i 30 ust. 1 Paragrafy te opiewają: §. 29. Jeżeli z powodu jednego z występków w §. 23 i 24 wzmiankowanych, poszkodowany żąda od sędziego cyw. przyznania wynagrodzenia, tenże winien orzec tak co do istnienia, jak i co do wysokości szkody według swobodnego uznania, biorąc jedynie pod rozwagę wszystkie okoliczności. §. 30. Co do pytania: Czy komu służy wyłączne prawo używania znaku, jak i co do pierwszeństwa i przeniesienia tego; tudzież co do pytania: Czy osoba trzecia może do innego rodzaju towarów (§. 7) używać znaku zaciągniętego do rejestru, orzeka Minist. handlu.

3) Spory z interesów odnoszących się do okrętów morskich i żeglugi morskiej, jakoteż ze wszelkich innych stosun-

³⁾ Rozp. ces. z 7 grudnia 1858 Nr. 237 §§. 19 i 20 opiewają jak następuje: §. 19. Rozprawa i orzekanie, co do naruszeń prawa do wzoru, jako też ich dochodzenie i karanie, jeżeli stanowią przekroczenie według §. 15 n. leży do władz administracyjnych I. instancyi. Przyczem co do postępowania i toku instancyi stosują się przepisy obowiązujące przy naruszeniach przemysłu i przekroczeniach przemysłowych. Władza polityczna rozstrzyga także o nieważności złożenia lub utracie prawa do wzoru Co do wspomnianych w §. 12 roszczeń do odszkodowania, oraz sporów w przedmiocie własności wzoru, orzekanie należy do sędziego cywilnego. §. 20. Jeżeli się podczas rozprawy, lub dochodzenia okaże, że rozstrzygnięcie spornej sprawy zależy od pytania, co do którego orzekać ma sąd cyw., wówczas władza polit. odesła strony do właściwego sądu cywilnego, a sama (wł. polit.) w takim razie wydać może orzeczenie dopiero, po przedłożeniu prawomocnego orzeczenia sądu cyw., co do tejże kwestyi. Nadto prawomocne orzeczenie władzy polit. uznające pewną osobę winną przekroczenia prawa do wzoru, służy za podstawę do dochodzenia roszczeń o odszkodowanie przed sędzią cyw. Według przytoczonego §. 20 zachodzi wzajemny stosunek prejudycjalności między orzeczeniem sędziego cyw., a orzeczeniem władz administracyjnych.

⁴⁾ Ustawa z dnia 11 stycznia 1897. L. 30 D. p p. o ochronie wynalazków (ustawa patentowa). Przytoczyć tu należy przepisy §§. 96, 108 i 109 tejże ustawy. § 96. Przeciw wszelkiemu wdzierstwu może pokrzywdzony podać skargę o uznanie swego prawa patentowego, zaniechanie dalszych czynności wdzierczych, usunięcie przedmiotu wdzierstwa, przekształcenie środków wdzierstwa, wynagrodzenie szkody, lub wydanie wzbogacenia się. Orzecznictwo co do tych skarg służy sądom kolegi, którym powierzonym jest orzecznictwo w sprawach handlowych. §. 108. Do skarg o wdzierstwo wytoczonych przed sędzią cyw. (§ 96) stosowane być mają odpowiednio postanowienia §§. 98, 100, 102, 105, 106 i 107. Prawo do wynagrodzenia szkody w myśl §. 103 służy pokrzywdzonemu przeciw każdemu, kto się dopuścił zawinionego wdzierstwa. Chociażby na pozwanym ciążyła wina, pokrzywdzony ma prawo żądać od niego, aby wydał to, czem się wzbogacił. §. 109. Gdy na zasadzie ustawy patentowej wytacza się przed sędzią cyw. roszczenia o wynagrodzenie, winien tenże, tak co do istnienia, jak i co do wysokości szkody i tak samo co do istnienia i wysokości wzbogacenia się wydać decyzję według swobodnego przekonania, na ocenie wszystkich okoliczności opartego. [Za podstawę do przetłumaczenia

ków prawnych, według morskiego prawa prywatnego sędzić się mających. Wyłączone są spory, które się tyczą najmu okrętów, spory wynikające ze stosunków służbowych załogi, lub wynikające z transportu morskiego; nadto wyłączone są deklaracje morskie. Na ostatku wspomniane sprawy, (obacz: Str. 270) bez względu na wysokość kwoty należą do sądów powiatowych handlowych i morskich, a w braku tychże do sądów powiatowych.

Oprócz powyżej wymienionych sporów należących do zakresu działania sądów kolegialnych handlowych, należy bez względu na wartość przedmiotu sporu jeszcze orzecanie w procesach o odszkodowanie przeciwko przedsiębiorstwom kolei żelaznych, z powodu ciężkich uszkodzeń cielesnych, lub zabicia człowieka w ruchu kolei żelaznej, pędzonej parą. Spory te bez względu na wysokość odszkodowania zawsze należą do sądów handlowych, (§. 3 ust. z 5 marca 1869 Nr. 27 i Art. VI. l. 2 ust. wpraw. N. J. Mat. II. 622.¹⁾).

Sądy handlowe (sądy samoistne handlowe, lub senaty handlowe) są wyłącznie powołane do rozstrzygania zażaleń nieważności²⁾ i skarg o ubezskutecznie, a skierowanych przeciw orzeczeniom sądów polubownych giełdowych (Art. XXIII ust. 2 XXV. ust. 2 ust. wpraw. K. p. c.

odnośnych przepisów o markach, modelach i przywil. wzięto tłumaczenie Rosenblatta i Wróblewskiego. j. w.].

¹⁾ Tyczy się także kolei żelaznych drogowych poruszonych siłą pary (Strassenbahn). Obacz: O. N. S. z 20 października 1897 L. 11962. (Juristische Blätter z r. 1898 str. 21—23). Horten j. w. str. 23 i 24 Horten twierdzi, iż przepisy ustawy z 5 maja 1869, tyczą się tylko kolei żelaznych parą poruszanych. Natomiast przepis ten nie ma zastosowania do kolei poruszanych przez elektryczność, naftę, inne płyny i gazy. Również przepis ten nie tyczy się okrętów poruszanych parą. Natomiast ma zastosowanie (zgodnie z powyższem orzeczeniem) do wszystkich kolei (Tramwayów), choćby drogowych parą poruszanych.

²⁾ Obacz: Orzeczenie N. S. z 9 września r. 1897 L. 8502 (Verordnungsbblatt des Justiz Min. z r. 1898. Orzeczen. str. 41 i dalsze).

Dodatkowo zaznaczyć należy, iż do zakresu działania sądów samoistnych handlowych w Wiedniu, Tryeście i Pradze należy pertraktacya spadkowa po protokolowanych kupcach, dalej prowadzenie opieki i kurateli nad dziećmi takichże osób (Ces. rozp. z 21 drudnia 1855 D u. p. Nr. 2. z r. 1856. niemniej Art. VIII. l. 2. Ust. wpraw. N. J.)¹⁾. Nadto do zakresu działania sądów samoistnych handlowych, niemniej do zakresu działania sądów kolegialnych I. inst., jako sąd handl. należą, sprawy niesporne jakoto: Amortyzacya weksli, niemniej dokumentów do których zastosować należy przepis §. 73 ust. weksl. (§. 115 ust. 2. N. J.); prowadzenie rejestru handlowego (Rozp. min. z 9 marca 1863 Nr. 27 d. p. p. łącznie z 2 Art. VIII. l. 5 Ust. wpraw. N. J.), przeprowadzenie konkursu kupieckiego (§. 193. Ust. konk. łącznie z Art. VII. ust. wpraw. N. J.).

II. Zakres działania sądów powiatowych dla spraw handlowych i morskich.

A) Do zakresu działania tychże sądów należą »ratione materiae et valoris« spory z interesów istosunków w §§. 52 i 51 l. 1 i 2 N. J. określonych (Obacz powyżej: I. A.), jeżeli przedmiot sporny w pieniądzech, albo pod względem wartości pieniężnej sumy 500 złr. [1000 kor.] nie przewyższa. Powołane są one także we wspomnianych sprawach do wydawania nakazów zapłaty (§. 49 l. 1 N. J.), niemniej nakazów w postępowaniu wezwawczem (Art. XXVIII l. 1 Ust. wpraw. K. p. c.), w obu jednak przypadkach tylko wówczas, jeżeli dla przeprowadzenia rozprawy i orzeczenia odnośny sąd jest właściwym po myśli §. 51 l. 1, 2 i §. 52 N. J.

B) Natomiast »ratione materiae«, a więc jedynie ze względu na rodzaj sprawy, bez względu zaś na wartość przedmiotu sporu należą do zakresu działania wspomnianych sądów następujące sprawy z dziedziny prawa prywatnego

¹⁾ Petschek. Die Kompetenz der selbständigen Handelsgerichte, in Verlassenschafts-Vormundschafts und Curatelsangelegenheiten (Gerichts-Zeitung z r. 1897. str. 122 i dalsze)

morskiego: a) Sądzenie sporów z najmu okrętów; b) sporów ze stosunków służbowych załogi okrętowej i c) sprawy z interesów transportu morskiego. Wreszcie należy także do tychże sądów przyjmowanie deklaracji morskich (Seeverklarung)¹⁾.

Prócz tych spraw żadne inne sprawy »ratione materiae«, nie należą do sądów powiatowych dla spraw handlowych i morskich, skoro wymienienie w §. 52 N. J. jest wyczerpującym²⁾.

Ad A. B. W miejscowościach, gdzie nie ma samostnych sądów powiatowych dla spraw handlowych i morskich, sprawy powyższe przydzielone do zakresu działania sądom powiatowym dla spraw handlowych i morskich, rozstrzygane bywają przez sądy powiatowe, które w powyższych sporach, jeżeli zaistnieją ustawowe warunki, mogą wydawać wyroki, jako sądy handlowe i morskie, a to zgodnie z przepisem §. 443. K. p. c.

§. 5. Zakres działania sądów wykonywujących jurysdykcją w sprawach górniczych. (§. 53. N. J. Mat. I. 66, 692, 718. II. 336, 597, 598)³⁾.

¹⁾ Horten j. w. str. 228.

²⁾ Z tej też przyczyny nie należą do zakresu działania sądów wspomnianych spory z powodu wynajęcia ruchomości, mimo to, że czynność będzie handlową po stronie pozwanego, a pozwany jest kupcem zarejestrowanym. Spory tego rodzaju wyłącznie są przydzielone do rozpoznania sądom powiatowym, po myśli §. 49. I. 5. Nor. Jur. w § 52. Nor. J. zaś spory tego rodzaju nie są przydzielone wyraźnie sądom powiatowym dla spraw handlowych i morskich.

³⁾ Bocheński i Fierich. Zakres działania sądów zwyczajnych w sprawach spornych górniczych. j w. Schneider. Die Streitsachen in Angelegenheiten des Bergbaues. (Allg. Gerichtszeitung z r. 1897. Nr. 38). Walker. Ueber die Zuständigkeit der Gerichte zur Entscheidung von Streitigkeiten zwischen Bergwerksbesitzern u. Bergarbeitern (Zeit. für Not. u. Freiw. Gerichtsbs. z r. 1899 Nr. 8). W przedmiocie oddzielenia zakresu działania sądów od władz górniczych zapadło O. N. S. z 21 marca 1898. L. 2971. (Juristische Blätter z r. 1899. str. 280). Zur Frage der Competenz für Klagen auf Ersatz von Bergschöden. [Juristische Blätter r. 1899 str. 126].

Rodzajem jurysdykcji wyjątkowej jest jurysdykcya górnicza. Wykonywaną ona bywa w zasadzie w senatach górniczych, istniejących w sądach obwodowych i krajowych, drogą rozporządzenia oznaczonych¹⁾.

Samoistnych sądów górniczych, czy to kolegialnych, czy to powiatowych — nie zna ustawodawstwo procesowe.

O ile sprawy sporne górnicze nie są przydzielone oznaczonym sądom kolegialnemu I. instancyi (senatom górniczym) — o tyle sprawy te załatwiają sądy powiatowe, wykonywujące jurysdykcję powszechną (§. 53. N. J. i §. 49. l. 1, niemniej l. 3 do 6. N. J.). W następstwie tego każdy sąd powiatowy (z wyłączeniem sądów powiatowych dla spraw handlowych i morskich) będzie przedmiotowo powołanym do załatwiania spraw spornych górniczych, o ile one nie są zastrzeżone wspomnianym sądom kolegialnemu I. instancyi. Załatwianie spraw spornych górniczych przez sądy powiatowe, może także przybrać znaczenie spraw procesowo-górniczych. I tak, jeżeli sąd powiatowy we wykonywaniu sądownictwa wyjątkowego wyrok wydał, wówczas może to we wyroku odpowiednim dodatkiem wyrazić np.: Sąd powiatowy »jako sąd dla spraw górniczych«. W razie, jeżeli sąd powiatowy wyda wyrok »jako sąd powiatowy dla spraw górniczych«²⁾, wówczas roz-

¹⁾ Według Rozp. min. spraw. i rolnictwa z 1 czerwca 1897 Nr. 128. D. p. p. ma jurysdykcją górniczą wykonywać następujących 19 sądów koleg. I. instancyi, a mianowicie. W St. Pölten, w Steyer, w Solnogrodzie, w Insbrucku, w Tryencie, w Gracu, w Leoben, w Cilli, w Celowcu, w Lublanie, w Zarze, w Pilźnie, w Brüx, w Kutteneberg, w Chebie, w Ołomuńcu, w Krakowie (dla zach. Galicyi), w Samborze (dla wschod. Galicyi) i w Czerniowcach (dla Bukowiny)

²⁾ Neumann j. w. str. 841, 842. Dodatku tego nie zamieszcza się z urzędu, tylko na wniosek obu stron procesowych, lub strony jednej. A mianowicie dodatek ten będzie mógł być we wyroku zamieszczony, jeżeli obydwie strony się zgodziły, aby sprawa, jako należąca do zakresu sądownictwa wyjątkowego (górniczego) była oznaczoną, albo, jeżeli jedna strona takiego oznaczenia przed zamknięciem ustnej rozprawy się domaga, a sąd to za uzasadnione uznaje (§ 446. p. c. i §. 3. N. J.). Sąd pow. wtedy więc umieści dodatek »jako sąd górniczy«, lub »sąd powiatowy

strzygnie środek prawny (odwołanie, względnie rekurs) od tegoż wyroku sąd kolegialny I. instancyi, jako sąd odwoławczy, i to ten sąd kolegialny, który w odnośnym okręgu jest powołanym do wykonywania jurysdykcji górniczej w senatach górniczych (§. 3. N. J. i §. 207 J. S.)¹⁾.

Wobec tego sprawa sporna górnicza, rozstrzygana w sądzie powiatowym, w razie umieszczenia dodatku po myśli §. 446. K. p. c., stanie się dopiero procesowo górniczą w II. instancyi, t. j. przy rozstrzygnięciu środka prawnego od wyroku sądu powiatowego przez sąd kolegialny I. instancyi, jako sąd górniczy.

Sprawy prawne górnicze przydzielone są oznaczonym sądom kolegialnym (senatom górniczym), niemniej sądom powiatowym i to, tak »ratione valoris«, jak »ratione materiae«. W szczególności, niektóre sprawy prawne górnicze, bez względu na wartość przedmiotu sporu, a więc »ratione materiae«, zostały wyłącznie przydzielone jużto sądom kolegialnym, jako górniczym (§. 53. ust. 2. l. 1. do 10. N. J.), jużto sądom pow. (§. 53. ust. 1. i §. 49. l. 3. do 6 N. J.). Inne znowu sprawy dotyczące się »górnictwa« (Bergbau) należą do sądów kolegialnych jako górniczych, jeżeli przedmiot sporny w pieniądzech, lub pod względem wartości pieniężnej przewyższa 500 złr., czyli 1000 kor. (§. 53. ust. 1. N. J.). W przeciwnym razie, jeżeli przedmiot sporny (tyczący się górnictwa) w pieniądzech, lub pod względem wartości pieniężnej, nie przenosi kwoty 500 zł. czyli 1000 kor. należy do sądów powiatowych (§. 53. ust. 1. i §. 49. l. 1. N. J.).

Zastanawiając się przeto nad jurysdykcyą, tyczącą się spornych spraw górniczych, należy omówić zakres działania sądów kolegialnych, jako sądów górniczych; a następnie należy

dla spraw górniczych« jeżeli: α) Sprawa jest prawno-materyalnie górniczą (§. 53. N. J. i 49. l. 1. dalej 3 do 6 N. J.), a nadto β) przedłożonym został formalny wniosek stron lub strony.

¹⁾ N. p. Sąd pow. w Jaśle wyda wyrok z dodatkiem »jako sąd górniczy« (§. 446. p. c.). Środek prawny od tegoż wyroku założony, załatwi sąd krajowy w Krakowie »jako górniczy« (w senacie górniczym).

znowu osobno przedstawić zakres działania sądów powiatowych, o ile te są powołane do rozstrzygania spraw górniczych. Nadto omawiając zakres działania każdego z tychże rodzajów sądów, odrębnie znowu przedstawić należy sprawy przydzielone tymże sądom »ratione valoris«, a odrębnie sprawy przydzielone tymże sądom »ratione materiae«.

I. A. Przed senaty górnicze w sądach kolegialnych I. instancyi należą »ratione valoris« spory dotyczące się »górnictwa« w ogóle, o ile przedmiot sporny w pieniądzech, lub pod względem wartości pieniężnej przewyższa kwotę 1000 kor., a sprawy te nie są tego rodzaju, iż bez względu na wartość przedmiotu spornego są przekazane wyłącznie sądom powiatowym [§. 49. l. 3 do 6, N. J.]. Ponieważ ustęp 1. §. 53. Nor. Jur. wogóle przydziela senatom górniczym spory dotyczące »górnictwa« (Bergbau), o ile wartość przedmiotu spornego przenosi 1000 kor., przeto niewątpliwie do tychże zaliczyć należy spory dotyczące się: α) Kopalni nadanych, na podstawie powsz. ust. gór. z 23 maja 1854. Nr. 146. D. p. p., a więc eksploatujących minerały, tą ustawą dla regalu górniczego zastrzeżone, dalej β) dotyczące się kopalń żywic ziemnych, których stosunki w Galicyi są uregulowane państwową ustawą naftową z 11 maja r. 1884 Nr. 71 D. p. p., jakoteż ust. krajową z 17 grudnia 1884. Nr. 35. D. u. i Rozp. kraj. z r. 1886; nadto γ) dotyczące się kopalń minerałów niezastrzeżonych, czyli należących do gruntu, jak glinki ogniotrwałej, gipsu itp., a wreszcie δ) dotyczące się kopalń soli stołowej, stanowiącej przedmiot monopolu rządowego¹⁾.

¹⁾ Twierdzenie powyższe znajduje uzasadnienie nie tylko w powyższym przytoczonym 1. ustępie §. 53. N. J., ale też i w ogóle w nowszym ustawodawstwie górniczem. Wystarczy przytoczyć ustawę z 31 grudnia 1893. Nr. 12. D. p. p. z r. 1894, która stanowi o kierownikach i dozorcach ruchu przy górnictwie (beim Bergbaue), oraz ustawę z dnia 14 sierpnia 1896. N. 156. D. p. p. o stowarzyszeniach przy górnictwie (beim Bergbaue). Obie te ustawy zaliczają do górnictwa (Bergbau), tak kopalnie minerałów zastrzeżonych, jak też kopalnie soli i żywic ziemnych (§. 13. ust. z 31. grudnia 1893 i §. 3. Ust. z 14 sierpnia 1896).

B. Bez względu na wartość przedmiotu spornego będą sędzię senaty górnicze »ratione materiae« następujące spory dotyczące górnictwa:

1) Jeżeli w skardze rozchodzi się o prawa rzeczowe na przedmiotach własności górniczej wraz z jej częściami składowymi, znajdującymi się na dniu (na powierzchni) i z przynależnościami kopalnianymi, albo też, gdy rzecz się rozchodzi o zniesienie praw tego rodzaju (§. 53. ust. 2 l. 1. N. J.)¹⁾.

2) O ile rozchodzi się o używanie przedmiotów własności górniczej i jej części składowych, niemniej przynależności w ust. pod 1) bliżej określonych.

3) Spory o pierwszeństwo w polu przy nadaniach górniczych (§. 53. l. 3. N. J.). Spory te mają dzisiaj prawie tylko historyczne znaczenie, gdyż obecnie nadaje się nie złoża minerału (rudy), ale miary górnicze, lub miary dzienne na dokonaną odkrywkę minerału, ustawą górniczą do regalu włączonego.

4) Spory powstałe wskutek zawezwania do oznaczenia położenia pola górniczego (do ułożenia miary górniczej z oznaczonymi granicami), o których jest mowa w §. 54 l. 4. N. J.

5) Spory o uznanie praw górniczych za przepadłe.

6) Spory o własność, lub użytkowanie wód kopalnianych (§. 53. l. 6. N. J.).

7) Spory o wzajemne stosunki między przedsiębiorcami górniczymi, w prawie górniczem uporządkowane; tudzież spory wynikające ze stosunku przedsiębiorców do ich oficyalistów lub pełnomocników, jakoteż do posiadaczy innych dóbr nieruchomości.

¹⁾ Tutaj należą spory o prawa rzeczowe do t. zw. »części składowych« własności górniczej tj. do nieruchomości, leżących na powierzchni, a potrzebnych do ruchu kopalnianego, lub przez właściciela kopalni do tego celu przeznaczonych (§§. 117 i 118. Pow. ust. górń.). Również tutaj zaliczamy skargi o prawa rzeczowe na przynależnościach kopalnianych np. o inwentarz żywy i martwy, zapasy, a nawet kopaliny i produkta hutnicze, o ile takowe nie są całkowicie gotowe do pozbycia (§. 121. Pow. ust. górń.).

8) Spory z powodu administracji i rachunków między posiadaczami zakładów górniczych z jednej strony, a ich oficyalistami, albo pełnomocnikami, co do prowadzenia zakładu, albo co do przynależności takowego, z drugiej strony. Przypadki wyszczególnione dotyczą sporów pomiędzy posiadaczami zakładów górniczych, a ich urzędnikami, lub pełnomocnikami, o ile one wynikają ze zarządu, lub z obrachunków dotyczących prowadzenia ruchu zakładu górniczego, wraz z jego przynależnościami. To postanowienie Nor. Jur. można uważać za szczegółowy przypadek postanowienia przytoczonego pod l. 7 tegoż §., które w ogóle oddaje spory o wzajemne stosunki między przedsiębiorcami górnicznymi a ich urzędnikami, lub pełnomocnikami pod orzecznictwo senatów górniczych.

9) Senat górniczy także wówczas jest powołanym do orzecznictwa, gdy rozchodzi się o spory z kontraktów spółki, o ile one tyczą się prowadzenia, używania, lub spieniężania wspólnych kopalń. Najczęstsze wypadki takich sporów będą tyczyły się wkładek, rozdziału zysku, złożenia rachunków, rozwiązania spółki, wreszcie rozdziału majątku.¹⁾

10) Wreszcie przyznaje §. 53 l. 10 N. J. orzecznictwu senatów górniczych, spory ze stosunków uporządkowanych prawem górnictwem między grarectwami a tychże członkami²⁾.

Omawiając zakres działania sądów kolejalnych I. instancji, należy w końcu omówić właściwość sądów dla spraw dotyczących kas brackich, unormowanych ustawą z d 28 lipca 1889 Nr. 127 D. p. p. Wedle §. 16 ust. 2 tej ustawy, zwyczajnym sądem właściwym dla kas brackich, jest sąd kolejalny I. instancji, przeznaczony do sprawowania sądownictwa górniczego, w którego okręgu znajduje się siedziba pozwanej kasy brackiej.

¹⁾ O spółwłasności i o spółce górniczej zawiera pow. ust. górn. odnośne postanowienia w §§. 134 do 136. Wedle §. 136 ust. 2 pow. ust. górn. potrzebują kontrakty spółki, dotyczące prowadzenia ruchu kopalnianego, zatwierdzenia starostwa górniczego (§. 4 l. 8 Ust. o org. władz górn. z 21 lipca 1871 Nr. 77 D. p. p.).

²⁾ Co do zastosowania §. 53 l. 1 do 10 N. J. do kopalni żywic ziemnych w Galicyi obacz jak wyżej: Bocheński i Fierich str. 9.

II. Do zakresu działania sądów powiatowych ze spraw prawnomaterialnie górniczych należą:

A) »Ratione valoris.« wszystkie spory dotyczące się »górnictwa« (w znaczeniu wyżej podanem) — o ile przedmiot sporny w pieniądzech, lub pod względem wartości pieniężnej, nie przewyższa kwoty 500 złr. (1000 kor.), a sprawy nie są tego rodzaju, iż bez względu na wartość przedmiotu spornego należą do sądów kcegalnych I. instancyi, jako sądów górniczych (powyżej I B.).

B) »Ratione materiae.« Według §. 53 ust. 1 N. J., łącznie z §. 49 l. 3 do 6, należą do zakresu działania sądów powiatowych i to bez względu na wartość przedmiotu sporu, następujące sporne sprawy górnicze:

1) Spory o rozgraniczenie i sprostowanie granic dóbr nieruchomości. Na tej podstawie podpadają obecnie pod orzecznictwo sądów powiatowych, spory dotyczące oznaczenia lub sprostowania granic, miar górniczych (§§. 42—70 powsz. ust. gór.), przymiarów (§§. 71 do 75. ust. gór.); dalej należą tutaj spory odnoszące się do oznaczenia, lub sprostowania granic budowli pomocniczych (§§. 85—89 pow. ust. gór.) i szlolti dziedzicznych (§. 286 Pow. ust. gór.), wreszcie w Galicyi należą tutaj spory o oznaczenie, lub sprostowanie granic pól naftowych (§§ 2 i 5 ust. kraj. naftowej).

2) Spory z powodu naruszenia posiadania, o ile rozchodzi się wyłącznie o ochronę i przywrócenie ostatniego faktycznego stanu. Tutaj zwłaszcza zaliczyć należy wkroczenia w cudze pola górnicze, miary górnicze i miaryienne. Do tego rodzaju sporów będziemy mogli także zaliczyć spory z powodu naruszenia posiadania wody kopalnianej (§. 118 pow. ust. gór.), niemniej spory między posiadaczem miary górniczej, a posiadaczem miaryiennej, nadanych na tym samym terenie, wraze wkroczenia jednego z nich w obręb uprawnień przysługujących drugiemu¹⁾.

¹⁾ Spory te mają charakter sporów prawnomaterialnie górniczych. Norma Jur. wymieniając je w §. 53 ust. 1. nadaje im tem samem także

3) Wszystkie spory z kontraktu dzierżawy, oraz z kontraktu wymienionego w §. 1103. Kod. cyw. z ograniczeniami przytoczonymi w §. 49 l. 5 N. J. Przepis ten tyczyć się więc będzie zwłaszcza dzierżawy kopalń, niemniej koncesyonowanych budowli pomocniczych.

4) Spory pomiędzy posiadaczami górniczymi z jednej a zatrudnionymi tamże werkmistrzami, pomocnikami (dozorcami) robotnikami, lub uczniami z drugiej strony — należą również do zakresu działania sądów powiatowych, o ile w tym względzie, nie robi wyłomu ustawa o stowarzyszeniach górniczych z 14 sierpnia 1896 Nr. 156 D. p. p.

§. 6. O sposobie oszacowania przedmiotu sporu (§§. 54—60 N. J. Mat. I. 66—68, 692, 719, 720, II. 336, 598—600).¹⁾

I. Nauka o właściwości przedmiotowej, tak sądów koleg., jak i powiatowych wskazuje, iż główną podstawą do ocenienia właściwości sądów, jest wartość przedmiotu sporu.

Od tej zasady istnieją wyjątki. I tak:

α Wyłączone są te sprawy sporne, które ze względu na swoją istotę (*ratione materiae*), a bez względu na wartość przedmiotu sporu należą, jużto do sądów koleg., jużto do sądów

możliwie piętno spraw procesowo-górniczych. Biorąc jednak pod rozwagę omawiany przepis §. 446 K. p. c. dochodzimy do przekonania że Nor Jur. nie, właściwie w §. 53 wymienia także §. 49 l. 3 (sprawy, prowizoryalne), skoro sprawy o naruszenie w posiadaniu nigdy nie mogą przybrać charakteru procesowo-górniczego. Przyczyna tego leży w tem, iż w postępowaniu o naruszenie w posiadaniu wydaną bywa końcowa uchwała (*Endbeschluss*) nie zaś wyrok, a tem samem po myśli §. 446 K. p. c. nigdy sąd powiatowy »jako górniczy« w sprawach o naruszenie w posiadaniu orzekać nie może. W dalszem następstwie tego, ponieważ wspomniany dopisek zamieszczonym być nie może, przeto i rekurs od wspomnianej uchwały końcowej, będzie zawsze przedmiotem rozpoznania sądu koleg. I instancji, jako powszechnego, nigdy zaś sądu koleg. I instancji, jako górniczego. W omawianym więc przypadku sprawa będzie prawnomaterialnie górniczą, jednak nie procesowo-górniczą.

¹⁾ Horten j. w. str. 230 i dalsze. Schrutka j. w. str. 62. Demelius j. w. str. 57. Neumann j. w. str. 1177.

powiatowych. (§§. 49 l. 2 do 8., §. 50 l. 1 do 5, 51 l. 3 do 5, 52, 53. l. 1 do 10 N. J.).

β Również wartość przedmiotu sporu nie będzie mogła stanowić podstawy do określenia właściwości sądu w tych sprawach spornych, w kórych przedmiotem nie są prawa majątkowe, lub ich ustalenie, ale w których będą przedmiotem dochodzenia prawa familijne. Przypadki to aczkolwiek rzadkie, bo już sprawy tego rodzaju w znacznej części »ratione materiae« przydzielone zostały wyłącznie sądom powiatowym (n. p. spory o ojcostwo dziecka nieślubnego §. 49 l. 2 N. J.), lub sądom kolegialnym I. instancyi (n. p. spory o uznanie, lub zaprzeczenie pochodzenia małżeńskiego, lub spory między rodzicami, a dziećmi z §. 50 l. 1, 2, 3, N. J.), mimo to powstanie tego rodzaju sporów nie jest wykluczonem¹⁾.

II. W obec tego, iż wartość przedmiotu sporu w zasadzie stanowczy ma wpływ na uzasadnienie właściwości sądu, przeto wprowadza N. J. szereg przepisów podających sposób obliczenia wartości przedmiotu sporu. Główną zasadą przewodnią jest myśl, iż nie sędzia, lecz strona powodowa ocenia wartość przedmiotu sporu. Z istoty rzeczy wynika, iż zasada ta będzie miała zastosowanie tylko do tych przypadków, w których przedmiotem żądania skargi jest inny przedmiot, niż wierzytelność kapitałowa. W ostatnim bowiem razie sama wierzytelność kapitałowa jest miarą wartości przedmiotu sporu.

W następstwie tego odróżnić należy dwa rodzaje przedmiotów sporu:

- 1) Przedmiotem żądania skargi jest wierzytelność kapitałowa;
- 2) przedmiotem żądania skargi jest inny przedmiot, niż wierzytelność kapitałowa.

¹⁾ Inne zapatrywanie prawne wyraża odp. na pyt do §. 60 N. J. Według zapatrywania Min. Spraw. powód ma podać wartość przedmiotu spornego, ilekolwiek dla oznaczenia wartości przedmiotu sporu, co innego jest podstawą, niż wierzytelność kapitałowa.

Tak w pierwszym, jak i drugim przypadku chwilą stanowczą dla obliczenia wartości przedmiotu sporu, jest chwila wniesienia skargi. (§. 54 ust. 1 N. J.).

Zgodnie z przepisem §. 29. N. J.¹⁾ późniejsze zmiany wartości przedmiotu sporu, nie mają wpływu na raz już ustaloną właściwość sądu²⁾ ³⁾.

Wartość przedmiotu sporu poczynszy od wspomnianej chwili stanowczej (wniesienia skargi) może uleść zmianie, tak w kierunku obniżenia, jak i podwyższenia. I tak, wartość przedmiotu sporu może się zmniejszyć przez deprecyację przedmiotu sporu, przez ograniczenie żądania skargi ze strony powoda i t. d.⁴⁾, lub też może się powiększyć przez rozszerzenie żądania skargi, o ile takie rozszerzenie żądania jest dozwoloną zmianą w granicach §. 235 K. p. c. W każdym razie, w ostatnim przypadku, niedopuszczalnym jest rozszerzenie żądania skargi, przez które stałby się sąd procesowy przedmiotowo niewłaściwym.

Przedstawienie wniosków w toku procesu, mających wpływ na przedmiot sporu, w zasadzie niema w wpływu na właściwość

¹⁾ Wach j. w. str. 378 i 379.

²⁾ Münzer. Gesetz u. Interpretation (Gerichtshalle z r. 1898 Nr. 7).

³⁾ Do omawianego przypadku ma zastosowanie zasada, bliżej omówiona w nauce o czasie trwania właściwości sądu (Obacz, j. w. str. 206). Według tejsze, jeżeli skarga zwróconą została w celu usunięcia braku formalności, wówczas nie będzie rozstrzygać chwila pierwotnego wniesienia skargi, lecz chwila wniesienia skargi uzupełnionej, jako skargi nowej wniesionej przez powoda, bez wyznaczenia czasokresu do uzupełnienia. Neumann j. w. str. 1178.

⁴⁾ Sąd krajowy wyższy we Lwowie w orzeczeniu z dnia 20 czerw. 1898 (Reforma sądowa z r. 1898 str. 121) wyraził zapatrywanie, iż w razie ograniczenia w toku rozprawy żądania pozwu do kwoty 1000 kor. winien sąd kol. uznać się niewłaściwym. Zapatrywanie to nie jest zgodne z brzmieniem §. 29. Nor. Jur. Neumann j. w. str. 1178. Obacz także, Schauera (wyd. III) do §. 29 Nor. Jur. Planck (j. w. str. 39) wyraża się: »Spätere Veränderungen im Werth des Streitgegenstandes sind ohne Einfluss auf die einmal begründete Zuständigkeit«.

sądu. Tyczy się to zwłaszcza wniosków wpadkowych o ustalenie prawa, lub stosunku prawnego z §§. 236 i 259 K. p. c. Do załatwienia takich wniosków powołanym jest sąd procesowy, jeżeli jest przedmiotowo właściwym ¹⁾. Nadto podobny przypadek zajść może przy zastosowaniu przepisu §. 408 K. p. c., w razie zasądzenia strony na odszkodowanie z powodu swawolnego prowadzenia procesu. W tym przypadku może sąd orzekać o wysokości odszkodowania nawet wówczas, jeżeli suma odszkodowania przechodzi zakres właściwości sądu ²⁾.

Przybytek (przez przerobienie, obrobienie przedmiotu sporu), owoce (owoce naturalne, w odróżnieniu od sztucznych i od świadczeń powrotnych) odsetki, szkody i kosztą, jeżeli są dochodzone w przymocie ubocznych roszczeń (a więc obok roszczenia głównego), nie będą uwzględniane przy obliczaniu wartości. Jako należitości uboczne, wtedy je jednak uważać należy, jeżeli są zawisłe od głównego roszczenia. Obojętną jest rzecz, czy te roszczenia uboczne mogą być osobno dochodzone, lub też nie; niemniej, czy one powstały razem z roszczeniem głównym, czy też później. Wyliczenie powyższe należitości ubocznych w §. 54. ust. 2. jest wyczerpujące ³⁾. Po-

¹⁾ Neumann str. 1179 Ott. j. w. str. 115 i dalsze. Demelius str. 61. Obacz, orz. N. T. z 2. sierpnia r. 1898, l. 11081. Geller i Jolles orzeczenia N. S. T. I. str. 551. N. S. wyraził zasadę, iż wnioski wpadkowe z §§. 236 i 259. K. p. c. wtedy tylko mogą mieć wpływ na właściwość sądu, jeżeli jako samoistne wnioski zostały przedłożone. Zapatrywanie to jest zupełnie trafnem. Kornfeld w Jur. Bl. z r. 1897 Nr. 8. (Das Bestandsverfahren u. der Feststellungsprozess in der nächsten Zukunft) sądzi, iż kwestye przedwstępne zawsze muszą być objęte wnioskami z §. 236 lub §. 259. K. p. c. Trafną odprawę dał Kornfeldowi Neumann-Ettenreich w Jur. Blätter Nr. 9 r. 1897 Na wywody Neumanna odpowiedział Kornfeld w 11. numerze Jur. Bl. z r. 1897.

²⁾ Neumann (j. w. str. 1179) zalicza tu jeszcze przypadki z § 411 i 187 K. p. c.; w tych dwóch przypadkach jednak nie można się dopatrzyć zmiany przedmiotu sporu

³⁾ Herten j. w. str. 233 Zastanawiając się nad pojęciem »Schäden« wyraża się: »Schäden und Schaden sind verschiedene Dinge. Schä-

jęcia: Przybytek, owoce odsetki i szkoda oceniać należy według prawa cywilnego ¹⁾).

III. Przedmiotem skargi wierzytelność kapitałowa. Z istoty rzeczy wynika, iż, jeżeli wierzytelność kapitałowa jest przedmiotem sporu, wówczas wysokość tejże wierzytelności będzie przy uwzględnieniu (powyżej podanych) przepisów [pod II.] podstawą do ocenienia przedmiotowej właściwości sądu ²⁾).

Nor. Jur. przy obliczeniu roszczeń wprowadza szereg szczegółowych postanowień.

a) Kilka roszczeń dochodzonych w jednej skardze, przez jedną i tą samą stronę procesową ³⁾, lub przez uczestników sporu, należy wtedy razem zliczyć, gdy »ratio valoris« może wpłynąć na ocenienie właściwości sądu. Tak przy przedmiotowym, jak i przy przedmiotowym niemniej podmiotowym łączeniu skarg, następuje zliczenie roszczeń (§. 11 l. 1 i 227.

den, das sind die kleinen Nadelstiche, die man darauf bekommt, wenn etwas schief geht.« (j. w. str. 235).

¹⁾ Demelius j. w. str. 57.

²⁾ Jeżeli przedmiotem sporu jest roszczenie pieniężne obliczone według waluty zagranicznej, wówczas należy wartość tego roszczenia obliczyć według austr. waluty przy uwzględnieniu kursu giełdowego, w dniu wniesienia skargi. Kurs giełdowy należy z urzędu zbadać. Powód nema obowiązku dostarczenia dowodu na tę okoliczność. (Odp. na pyt. do §. 54), Horten (j. w. str. 239) zaznacza, iż przy obligacjach wartość imienna jest wartością przedmiotu sporu — przy papierach udziałowych (Antheilscheine) natomiast rozstrzyga kurs papierów. Obacz: O. N. S. z d 21. Czerwca 1899 l. 9333 (Geller Centralblatt r. 1899 str. 489).

³⁾ Trafnie zaznacza Neumann (j. w. str. 1180), iż zliczanie dochodzonych roszczeń, jest bez znaczenia dla ustalenia właściwości przedmiotowej, jeżeli stoimy na stanowisku zajętem przez M. S. w odp. na pyt. do §. 227. K. p c. Według tychże odpowiedzi, wtedy łączenie skarg jest, prócz innych ustawowych warunków, możliwe, jeżeli sąd jest właściwym dla każdego z roszczeń osobno i dla wszystkich razem. Temsamem zliczanie po myśli §. 55. N. J. nie może wpłynąć na zmianę właściwości sądu. Kwestya wpływu przedmiotowego łączenia skarg na właściwość sądu i postępowanie, omówioną jest w nauce o przedmiotowym łączeniu skarg.

K. p. c. ¹⁾). Nauka o uczestnictwie w sporze i o przedmiotowym ączeniu skarg wyjaśni, w których przypadkach takie łączne dochodzenie roszczeń jest dopuszczonem. Z istoty rzeczy wynika, iż nie mogą być zliczane, podług zasad powyżej przytoczonych, roszczenia przemienne, albo roszczenie skierowane przeciwko kilku dłużnikom solidarnym, albo to samo roszczenie, jeżeli się należy na podstawie kilku różnych tytułów ²⁾). Połączenie przez sąd (senat) kilku procesów nie podpada pod pojęcie łącznego dochodzenia kilku roszczeń. Takie zarządzenie sądu, ma o tyle znaczenie, że służy jedynie procesowemu kierownictwu rozprawą.

b) Jeżeli żądanie powoda odnosi się tylko do części roszczenia kapitałowego, wówczas stanowczą jest ogólna kwota (Gesamtbetrag) nie uiszczonej jeszcze części kapitałowej. Podstawą więc do obliczenia w podobnych razach jest wysokość niezaspokojonego jeszcze roszczenia kapitałowego, bez względu na to, czy powód dochodzi całego niezaspokojonego roszczenia, czy też tylko części. Jeżeli więc np. powód na zaspokojenie wierzytelności 2000 koron otrzymał 800 koron, a z pozostałych 1200 koron zaskarża tylko 400 koron. w takim razie kwota 1200 koron, jako jeszcze niezaspokojona, będzie podstawą do ocenienia właściwości sądu. Z istoty rzeczy wynika, iż jeżeli powód zaskarża pozostałą resztę — wówczas ta reszta będzie podstawą dla uzasadnienia właściwości sądu ³⁾).

¹⁾ Obacz, odp. na pyt. do §. 11. l. 1. K. p. c. (uczestnictwo materialne). Przy uczestnictwie formalnem (§. 11. l. 2. K. p. c.) zliczenie roszczeń po myśli §. 55. N. J. nie powinno nastąpić. (Skedl. Das oestr Civilpr.-recht. Leipzig 1900 Tom I. str. 187, 188 i uwaga na tejże stronie). Schimm. Werthgrenze und Cumulirung im neuen Civilprocesse. (Jur. Bl. 1897, str. 173).

²⁾ Horten str. 236.

³⁾ N. S. w. O. z dnia 14. Grudnia r. 1898 l. 15624. (Centrallblatt z r. 1899 str. 636 i 637) wyraził zasadę prawną, iż sąd powiatowy jest właściwym dla skargi wniesionej przez jednego ze współwłaścicieli o zwrot kwoty nie przenoszącej 500 złr. w. a., chociaż ogólna szkoda zrządzona wszystkim współwłaścicielom kwotą 500 złr. w. a. przewyższa.

c) Jeżeli roszczenie odnosi się do nadwyżki, jaka powstaje z porównania roszczeń, które obu stronom nawzajem służą — wówczas rozstrzyga łączna suma tych wierzytelności, z którymi powód celem uzasadnienia żądanej nadwyżki występuje. W omawianym przypadku wychodzi ustawa ze założenia, iż roszczenie powoda do pozwanego i pozwanego do powoda uległy potrąceniu. Mimo to podstawą do obliczenia wartości roszczenia kapitałowego, nie będzie nadwyżka powstała z potrącenia, a objęta żądaniem skargi, lecz całe roszczenie powoda, do pozwanego. I tak, jeżeli powód ma do pozwanego roszczenie w kwocie 2400 koron, a pozwany do powoda w kwocie 2000 koron, wówczas mimo to, że powód skarży tylko o 400 koron, podstawą do obliczenia roszczenia kapitałowego będzie kwota 2400 koron. Przepis ten jest tem uzasadniony, że sporną jest cała kwota 2400 koron, ale prawo powoda do żądania kwoty 2400 koron, od pozwanego jest co do kwoty 2000 koron, o tyle bezskutecznem, o ile powód potrąca sobie pretensyę przez siebie dłużną pozwanemu. Między zapłatą częściową dłużnej wierzytelności a potrąceniem istnieje w omawianym przypadku ta różnica, iż zapłata zmniejsza wysokość roszczenia kapitałowego o tyle, o ile zapłata nastąpiła; natomiast potrącenie bynajmniej nie wpływa na zmniejszenie roszczenia kapitałowego, będącego podstawą obliczenia wartości przedmiotu sporu. Tą samą myśl wyraża §. 56. ust. 3. N. J., według którego przy obliczeniu wartości przedmiotu sporu, nie należy odliczać świadczeń wzajemnych, możliwie na powodzie ciężących¹⁾.

¹⁾ Odp. na pyt. do §. 55. N. J. wyraża następującą zasadę, która w całej osnowie zostaje przytoczoną: »Wird der Ueberschus in Anspruch genommen, der sich aus der Vergleichung der Forderungen ergibt, welche beiden Parteien gegen einander zustehen (Saldoklagen), so sind zum Zwecke der Feststellung des Wertes des Streitgegenstandes die im Conto des Beklagten gebuchten Soll-Posten mit Ausnahme derjenigen deren spezielle Abstattung sich aus den Eintragungen auf der Haben-Seite des Conto ergibt, zusammenzurechnen.« Zasada przytoczona jest zgodną z brzmieniem §. 55 N. J., o ile chodzi o potrącenie

IV. Przedmiotem skargi są inne przedmioty niż wierzytelność kapitałowa. Dwa przypadki tutaj odróżnić należy.

1) Przedmiotem żądania skargi jest inny przedmiot, niż suma kapitałowa, ale powód (α) oświadcza gotowość przyjęcia zamiast żadanego przedmiotu, oznaczonej sumy pieniężnej¹⁾, np. zamiast rzeczy 1000 koron, lub też powód (β) przedstawia przemienne żądanie tj., albo żąda przedmiotu spornego, albo oznaczonej sumy pieniężnej. Tak w przypadku pod α), jak w przypadku pod β) podana w skardze przez powoda kwota pieniężna stanowić będzie o właściwości sądu²⁾. W obu przypadkach wybór przedmiotu świadczenia w zasadzie należy do pozwanego³⁾. W obu omawianych przypadkach (α i β) ozna-

wzajemnych pretensyi. Tę samą myśl wyraża także § 56 ust. 2. N. J. Obacz także: O. N. S. z 25 Kwietnia 1899 l. 6426 (Ger. Halle, 1899 str. 305).

¹⁾ N. S. w O. z dnia 23. marca 1898. L. 4099 (Geller Centralblatt z r. 1898 str. 509) wyraził zapatrywanie: Nie wystarcza oświadczenie powoda, dla uzasadnienia właściwości sądu powiatowego, iż zamiast alimentów roczne w kwocie 84 zlr. przyjmuje łącznie 500 zlr. » ..da das Klagbegehren nicht dahin gerichtet ist, dass sie (Klägerin) gegen eine Abfindungssumme von 500 fl. auf jeden weiteren Alimentationsanspruch verzicht leistet, wie dies aus dem §. 226 C. P. O. hervorgeht.« N. S. w O. z dnia 21. Czerwca r 1899 l. 9333. (Geller. Centralblatt z r. 1899 str. 899) wyraził ważną zasadę, iż, gdzie jest możliwe obliczenie wierzytelności kapitałowej, tam winna być ta wierzytelność kapitałowa wzięta za podstawę, a nie oszacowanie przez stronę powodową.

²⁾ N. S. w O. z dnia 28 czerwca 1898. L. 8687, wyraził zapatrywanie prawne, iż skargi o podział współwłasności należą do sądu powiatowego, jeżeli powód postawił przemienne żądanie: Rozdział współwłasności, albo kwota nieprzechodząca 500 zlr. (Centralblatt z r. 1899, str 81).

³⁾ Neumann j. w. str. 1177, Horten j. w. str. 238, Fürstl j. w. str. 140 Natomiast Demelius (j w str 59) broni zapatrywania, iż w przypadku *ad* α służy wybór pozwanemu, w przypadku zaś *ad* β powodowi. Zapatrywanie to nie jest trafnem, skoro powód może bez względu na wolę pozwanego, tego tylko żądać, co jest bezpośrednim wpływem stosunku prawnego między stronami; tem samem nie może powód sam tworzyć zobowiązania przemiennego, przy któremby sobie wybór zastrzegł. Zresztą jest dla ocenienia kwestyi właściwości obojętnem: Komu

czenie właściwości sądu oddane jest w ręce powoda. Od niego bowiem i to od niego wyłącznie zależy oznaczenie równowartości przedmiotu sporu, która jest bezpośrednią podstawą do ustalenia właściwości sądu. Oznaczona suma przez powoda, tak w przypadku pod α), jak w przypadku pod β) nie może uleść zmianie, ani wskutek wniosku pozwanego, ani też z woli sądu ¹⁾).

B) Od tej grupy spraw odróżnić należy inne. Powód żąda przedmiotu spornego, który nie jest sumą kapitałową, a nie przedstawia żądania powyżej pod α lub β podanego. Przyczem wychodzimy ze założenia, iż przedmiot sporny należy do tych spraw, przy których nie rodzaj sprawy »ratio materiae« (obacz takie str. 279), lecz wartość przedmiotu sporu (ratio valoris) rozstrzyga o właściwości sądu. I tak np. powód żąda wydania konia od pozwanego, lub żąda uznania kontraktu kupna za rozwiązany, przyczem nie okazuje gotowości przyjęcia zamiast przedmiotu żądania skargi pewnej kwoty, ani też nie przedstawia żądania przemiennego. W tych więc przypadkach i jedynie w tych przypadkach, koniecznym jest oszacowanie przedmiotu sporu. Oszacowanie to winien sam powód przedsiębrać i wartość podać w skardze (Mat. I. str. 67). Ta wartość, którą powód w omawianym przypadku podaje, ma zasadniczo odmienne znaczenie od równowartości, którą podaje powód w skardze, w przypadkach wyżej pod $A. \alpha$ i β wymienionych. We wspomnianych przypadkach ($A. \alpha$ i β) żądanie powoda obejmujące objaw woli przyjęcia w miejsce przedmiotu sporu lub przemienne pewnej ozna-

służy prawo wyboru? Obacz takie: Tilsch. Ueber den Einfluss der Civilprocessgesetze auf das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch. (Ger.-Zeit. 1900. str. 104 i 105). § 12. O. E. określa sposób egzekucyi wyroków opiewających zgodnie z powyżej podanem żądaniem.

¹⁾ Sąd wyższy w Gracu (Jurist. Bl. Nr 27 z r. 1898) wyraził następujące zapatrywanie prawne: Die Zuständigkeit für eine Anfechtungsklage wird nicht nach dem Werthe der vom Geklagten fraudulos verkauften Liegenschaft, sondern nach dem Betrage der Forderung des anfechtenden Gläubigers beurtheilt.

czoney sumy, ma znaczenie prawno materyalne i znaczenie procesowe (dla ustalenia właściwości sądu). Natomiast w drugim przypadku (*B.*) podanie wartości przedmiotu sporu przez powoda, ma znaczenie wyłącznie prawno procesowe. Powód podaje wartość przedmiotu sporu jedynie dlatego, aby ustalić podstawę do uzasadnienia właściwości sądu. Nowe ustawodawstwo zupełnie racjonalnie w podobnych przypadkach nie nakłada obowiązku oszacowania przedmiotu sporu na sędziego, lecz powoda do tego upoważnia i obowiązuje. Gdy powód tego rodzaju oszacowanie przedsięwzięje, to bynajmniej nie okazuje gotowości przyjęcia sumy, z oszacowania wynikłej, w miejsce przedmiotu objętego żądaniem skargi.

Oszacowanie przedmiotu sporu przez powoda w zasadzie wiąże i sąd i przeciwnika (§. 60 ust. ost. N. J.). Od tej zasady wprowadzony został wyjątek, §. 60. N. J. Według przepisu tegoż, jeżeli w skardze przed sąd koleg. I. instancji wniesionej, szacunek przedmiotu spornego w myśl §. 56. ust. 2. N. J. (*ad B.*) podany, uważa tenże sąd za wygórowany ponad wszelką miarę (*übertässig hoch ergriffen*)¹⁾, i gdy zarazem jest rzeczą prawdopodobną²⁾, że po należytem ocenieniu przedmiotu sporu, szacunek nie dosięgnie granicy wartościowej sądów kolegialnych (1000 kor.), wówczas wolno sądowi z urzędu nakazać dochodzenia, jakie w celu sprostowania podanej wartości uzna za potrzebne; a w szczególności wolno mu zarządzić przesłuchanie stron i oględziny sądowe, jako też zasięgnąć opinii znawców, jeżeli

¹⁾ Obacz Mat. I. str. 67 i 68. Wyraz »*übertässig*« wymaga znacniejszego przekroczenia wartości przedmiotu sporu. Czy oszacowanie jest nadmiernie wygórowane, czy też nie, oceni sąd.

²⁾ Münzer j. w. trafnie zaznacza, iż wobec §§. 29. N. J. i § 235. K. p. c., powód będzie mógł sprawę zawsze wprowadzić przed sąd kolegialny. Powód wniesie skargę o kwotę, lub równowartość przedmiotu sporu powyżej 1000 koron, a sąd musi wziąć tę kwotę za podstawę zbadania swojej właściwości. Później zaś, w toku procesu, będzie mógł powód ograniczyć żądanie poniżej kwoty 1000 koron; mimo to sąd kolegialny pozostanie i nadal właściwym (obacz j. w. str. 280).

ją bez znacznych kosztów i bez specjalnej zwłoki otrzymać może.

Dochodzenia te nie mają na celu zbadania z całą dokładnością wartości przedmiotu sporu. Ich celem jest jedynie stwierdzenie: Czy wartość przedmiotu sporu przenosi 1000 koron, czy też nie? (Mat. I. str. 67).

Dochodzenia mające na celu zbadanie wartości przedmiotu sporu, mogą być zarządzane tak przed wyznaczeniem rozprawy ustnej, jak i przy rozprawie ustnej. Z powodu wdrożenia dochodzeń sądowych dla stwierdzenia wartości przedmiotu sporu, nie wolno odwlekać, ani wyznaczenia pierwszego posłuchania sądowego, ani polecenia wniesienia odpowiedzi na skargę. Przeprowadzenie dochodzeń, przesłuchanie stron, niemniej przeprowadzenie dowodów należy poruczyć sędziemu wyznaczonemu¹⁾. Na podstawie ukończonych dochodzeń poweźmie sąd na posiedzeniu niejawnem uchwałę co do właściwości sądu (§. 117. ust. 1. Instr. sąd.)²⁾.

Jeżeli sąd kolegialny po przeprowadzeniu dochodzeń uzna się przedmiotowo właściwym, wówczas orzeczenie to nie jest wzruszalnem w tym kierunku, iż sprawa ze względu na wartość przedmiotu sporu należy do sądu powiatowego (§. 46. ust. 1. N. J.). W razie, jeżeli sąd uzna się przedmiotowo niewłaściwym ze względu na wartość przedmiotu sporu, wówczas winien odstąpić sprawę sądowi powiatowemu. Sąd postępuje więc z urzędu. Z istoty rzeczy wynika, iż wtedy tylko sąd

¹⁾ Sędzia wyznaczony winien według §. 117 ad. 1. Inst. sąd. przeprowadzić te dochodzenia najdalej do upływu połowy czasokresu wyznaczonego do wniesienia odpowiedzi na skargę.

²⁾ Należy bronić zapatrywania, iż sąd kolegi. I. instancyi będzie mógł i w późniejszym stadyum procesu, (dostrzegłszy ponad wszelką miarę wygórowane oszacowanie przedmiotu sporu), skorzystać z §. 60. N. J. Twierdzenie to jest uzasadnione w przepisach §. 104. N. J., łącznie z §. 43. N. J, według których sąd, w każdym stadyum procesu dostrzegłszy, iż nie mógłby występować nawet jako »forum prorogatum« we wdrożonym procesie, winien się uznać niewłaściwym. Według zaś §. 104. N. J. nie można spraw należących do sądu powiatowego, przekazać sądowi kolegialnemu I. instancyi.

kolegialny jest to w stanie uczynić, jeżeli można oznaczyć sąd miejscowo właściwy. (Odp. na pyt. do §. 60. l. 1. N. J.).

Z przeprowadzeniem dochodzeń, mających na celu wyświecenie wartości przedmiotu sporu, mogą być połączone koszty. W razie, jeżeli sąd kolegialny I. instancyi uznał się przedmiotowo nie właściwym, ze względu na bezmiernie wygórowany szacunek przedmiotu sporu, wówczas winien powód ponieść, względnie zwrócić koszty, jakie z tych dochodzeń i prowadzenia dowodów powstały. Przepis ten jest zgodny ze zasadami nauki o kosztach procesu, a nadto jest środkiem przeciw zbyt wygórowanemu oszacowaniu przedmiotu sporu. Natomiast, jeżeli sąd kolegialny I. instancyi uznał się po oszacowaniu przedmiotowo właściwym, wówczas koszty te przedewszystkiem poniesie powód po myśli §. 40. k. p. c., następnie zaś będzie zależec od wyniku sporu: Kto ostatecznie koszty te ponieść winien? ¹⁾).

Przepisy powyżej podane mają znaczenie ogólnych norm w razie, jeżeli powód żąda w skardze przedmiotu sporu, bez podania żądania przemiennego, względnie podania pewnej oznaczonej sumy, jako równowartości.

V. Przepisy szczególne, tyczące się oszacowania przedmiotu sporu. Nor. Jur. oprócz ogólnych zasad, obejmuje szereg przepisów szczególnych (§§. 57. 58. i 60. ust. 2. N. J.), zawierających wskazówki przy ustalaniu wartości oznaczonego rodzaju przedmiotów sporu. Tym szczególnym przepisom należy poświęcić szereg uwag.

A) Co do sposobu obliczenia wartości przedmiotu sporu przy skargach ustalających, wprowadza Nor. Jur. następujące postanowienia:

¹⁾ Tę zasadę wyraża §. 117. ust. 3. Instr. sąd. Obacz także: odp. na pyt. do §. 60. N. J. odp. 1. ust. 3. Przepisy §. 60. N. J. mają zastosowanie przy oznaczeniu wartości przedmiotu sporu w skargach, w których dochodzonem bywa prawo rzeczowe na nieruchomościach lub też uznanie wolności od takichże praw, wreszcie zniesienie tychże. (Odp. na pyt. do §. 60. N. J.).

Do skarg ustalających mają w zasadzie, pod względem obliczenia wartości przedmiotu sporu, zastosowanie te same przepisy, które w ogólności mają zastosowanie do obliczenia wartości przedmiotu sporu, w przypadku pod IV. omówionym. W zasadzie, jest więc rzeczą powoda podać wartość przedmiotu sporu. Powód będzie mógł oszacować przedmiot sporu przy skargach ustalających według swego uznania. I chociaż w podobnych przypadkach, dla oznaczenia wartości prawa, lub stosunku prawnego ustalić się mającego, mogłaby być stanowczą okoliczność, jaką wartość miałby przedmiot sporu, gdyby nie była wniesioną skargą ustalającą, lecz skargą o świadczenie, to powód mimo to będzie miał zupełną swobodę w ocenie wartości przedmiotu sporu, przy skardze ustalającej, nie krępując się wyżej nadmienionymi okolicznościami; chyba, że sama ustawa w tym względzie wprowadza pewne ograniczenia ¹⁾.

1) Do przepisów szczegółowych o oszacowaniu przedmiotu sporu przy skargach ustalających, należy przepis, dotyczący się określenia prawa poboru odsetek, rent, owoców i innych powrotnych użytków i świadczeń ²⁾. W tym przypadku ustawa rozróżnia: Czy wspomniane prawo poboru jest wieczystem, czy też trwanie jego, nie jest oznaczonem, względnie jest dożywotniem, czy też wreszcie jest co do czasu trwania ściśle oznaczonem. (§. 58. N. J.).

a) W pierwszym przypadku, gdy wspomniane prawo po-

¹⁾ Demelius j. w. str. 60. Fürstl j. w. str. 141. Hoegel. Die Feststellungsklage des neuen Verfahrens (Ger. Halle r. 1897 Nr. 2). Horten (j. w. str. 238 i 239), wypowiada zasadę, iż powód w skargach ustalających, ma wartość przedmiotu sporu obliczyć tak, jak przy skargach o roszczenie. Twierdzi on: »Der Streitgegenstand bei Feststellungsklagen ist eben um kein Haar verschieden vom Streitgegenstande bei Leistungsklagen — nur das Interesse an der Klage ist ein anderes. ..« Choćby zapatrywanie Hortena teoretycznie mogło się ostać, nie jest zgodne z przepisem §. 56. ust. 2. N. J.

²⁾ Horten j. w. str. 241 i 242. Coulon. Der Werth des Rentenrechts. (Ger-Zeitung z r. 1898 Nr. 21).

boru jest wieczystem, przyjąć należy za podstawę dwudziestokrotny iloczyn rocznych prestacyi.

b) Gdy czas trwania poborów wspomnianych nie jest oznaczonym, względnie czas trwania tychże jest dożywotnim, wówczas sąd przyjmie dziesięciokrotny iloczyn rocznych poborów.

c) Gdy czas trwania wspomnianego poboru jest ściśle oznaczony, wówczas zliczają się wszystkie przyszłe pobory razem. W tym ostatnim atoli przypadku, sąd w żadnym razie nie przyjmie więcej, aniżeli dwudziestokrotny iloczyn rocznych prestacyi.

ad a. b. c.

Dla obliczenia wartości omawianego prawa poboru, obojętną jest rzecz: Czy to prawo, ma charakter prawa rzeczowego, czy też obligatoryjnego? Ustawa żąda, aby przedmiotem skargi było prawo do powrotnych świadczeń i bierze w tym przypadku za podstawę iloczyn z rocznych świadczeń. Mimo to, bynajmniej nie jest rzeczą konieczną, aby świadczenia były płatne corocznie. byleby były płatne w pewnych oznaczonych czasokresach (np. co $1\frac{1}{4}$ roku, co 2, co 3 lata i t. d.). W podobnych przypadkach obliczyć należy świadczenie powrotne w stosunku do czasokresu jednorocznego, i w ten sposób ustalić wartość prawa poboru według wspomnianych zasad. Jeżeli powód oprócz ustalenia prawa poboru, żąda jeszcze uiszczenia zaległych rent, rat i t. d., wówczas, jeżeli tego rodzaju połączenie skarg po myśli §. 227. K. p. c. jest dopuszczalnem, należy zaległe renty, raty i t. d. doliczyć do wartości samego wspomnianego prawa. (Obacz także: str. 255. uw. 2).

2) W sporach o istnienie stosunku najmu i dzierżaw (§. 58. ust. 2. N. J.)¹⁾ winna być wziętą za podstawę dla obliczenia wartości przedmiotu sporu całkowita suma czynszu za czas, do którego spór się odnosi (czas sporny). Proces więc

¹⁾ Horten str. 242 i 243. Horten trafnie twierdzi, iż przepis powyższy nie odnosi się do najmu usług osobistych — tylko do najmu i dzierżawy rzeczy.

toczyć się może, albo o istnienie i czas trwania kontraktu najmu względnie dzierżawy, albo tylko o czas trwania tego kontraktu. W pierwszym przypadku będzie wzięty za podstawę cały czas trwania kontraktu; w drugim przypadku tylko czas sporny, według twierdzenia powoda w skardze. I tak n. p. jeżeli chodzi o istnienie kontraktu najmu, zawartego na lat 10 za czynszem rocznym 300 koron, to wówczas, według powyższych zasad, powód winien ocenić wartość przedmiotu sporu na 3000 koron t. j. 10 razy po 300 koron. Jeżeli przedmiotem skargi będzie ustalenie kontraktu najmu i dzierżawy za czas sporny, a nadto i zapłata czynszu dzierżawnego — wówczas zgodnie z § 55 N. J. należy sumę czynszu dzierżawnego, której zapłaty powód żąda, doliczyć do sumy obliczonej po myśli §. 58 ust. 2. N. J.¹⁾

3) Przepisy co do skarg ustalających będą miały zastosowanie i do wniosków ustalających z §§. 236. i 259. K. p. c. Wynika to z tej okoliczności, iż po myśli wspomnianych §§., te wnioski tylko wówczas będą mogły być przedłożone, jeżeli sąd jest przedmiotowo właściwym dla załatwienia odnośnych wniosków. Ta okoliczność zaś będzie mogła być stwierdzoną jedynie wówczas, jeżeli nastąpi oszacowanie, przez stronę przedkładającą wniosek. Wówczas jedynie byłoby to zbyt cennym, jeżeli »ratione materiae« pewne wnioski ustalające należą do oznaczonego rodzaju sądów, jako przedmiotowo właściwych²⁾. Zwłaszcza wywody powyższe mogą mieć doniosłe znaczenie w przypadku, jeżeli w procesach awizacyjnych powód, względnie pozwany przedkłada wniosek ustalający o istnienie względnie nieistnienie, jużto stosunku najmu³⁾, jużto stosunku dzierżawy.

¹⁾ Demelius str. 63. Obacz zwłaszcza: Wach j. w. str. 388.

²⁾ Neumann j. w. str. 1182. Innego zdania Demelius (j. w. str. 143). Według niego przy wnioskach ustalających z §§. 236 i 259. K. p. c. podanie równowartości nie jest wymaganem. Czy sąd w podobnych przypadkach (§§. 236 i 259 K. p. c.) jest właściwym, pozostawionem jest ocenie sądu.

³⁾ Neumann j. w. str. 1184. Już powyżej (str. 281) zaznaczy-

B) Jako wartość nieruchomości od której podatek gruntowy, lub czynszowy się opłaca przyjmie sąd kwotę, jaka stanowi podstawę do wymiaru należności (§. 60. ust. 2. N. J.). Przy podatku gruntowym stanowić będzie podstawę 70. razy wzięty podatek roczny (Rozp. min. z 25. stycznia 1884. Nr. 18. D. p. p.), przy budynkach zaś 60. razy wzięty podatek domowo-czynszowy (Ust. z 9. lutego 1882. Nr. 17. D. p. p.).

C) W razie, jeżeli przedmiotem sporu jest tylko zabezpieczenie wierzytelności, albo prawo zastawu, wówczas należy przy ocenieniu tegoż przedmiotu przyjąć sumę wierzytelności, albo wartość przedmiotu zastawu, a w szczególności tę ostatnią wartość natenczas, gdy jest mniejszą od wierzytelności (§. 57. N. J.).

Pojęcie »zabezpieczenie wierzytelności« obejmuje w sobie, tak ustanowione już zabezpieczenie wierzytelności, jakoteż zabezpieczenie dopiero ustanowić się mające, dalej obejmuje wszelkie rodzaje zabezpieczeń, a więc zastaw, porękę osobistą, prawo zatrzymania i t. d. N. J. w nauce o oszacowaniu przedmiotu sporu rozróżnia: a) Spory, które mają za przedmiot »zabezpieczenie wierzytelności«, a więc zabezpieczenie w najogólniejszem słowa znaczeniu; b) spory mające za przedmiot prawo zastawu, a więc prawo zastawu już ustanowione. Przypadek pod b jest specjalnym przypadkiem sporów wymienionych pod a. Jeżeli to oszacowanie sądowi wydawałoby się nadmiernie wysokiem, to i w tym przypadku będzie mógł sąd kolegialny I. instancyi przeprowadzić dochodzenia powyżej przedstawione (§. 60. N. J.).

Przy skargach *ad a* rozstrzyga wysokość roszczenia, obliczona według powyżej podanych ogólnych zasad. W przypadku *ad b* w zasadzie ustaloną bywa wartość przedmiotu sporu, również według wysokości roszczenia zabezpieczonego zasta-

liśmy, iż wnioski z §§. 236 lub 259 K. p. c., jako wnioski samoistne, są przedmiotem orzeczenia. Jeżeli jednak sędzia kwestyę istnienia kontraktu najmu wzgl. dzierżawy, jedynie w powodach orzeczenia bierze pod rozagę, wówczas okoliczność ta nie ma wpływu na właściwość sądu. Obacz powyżej: str. 201.

wem. W razie jednak, gdyby wartość przedmiotu zastawu była mniejszą od roszczeń, wówczas ta wartość przedmiotu zastawu ¹⁾ byłaby stanowiącą. I z tej też przyczyny powód w skardze powinien oszacować przedmiot zastawu. [Odp. na pyt. do §. 60. N. J.].

Przepisy te mają zastosowanie także do prawa zastawu ustawowego, sędziowskiego, jakoteż wreszcie umownego, dalej tak do praw zastawu na nieruchomościach, jak i ruchomościach, wreszcie tak w sprawach, w których chodzi o realizację prawa zastawu, jak i o zgaśnięcie tegoż ²⁾.

D) Jeżeli powód skarży o wykonanie roboty, albo innych osobistych świadczeń, o zaniechanie lub znoszenie czegoś, o zeznanie oświadczenia woli, wówczas podana w skardze ilość pieniędzy, jaką powód sobie oblicza, za wartość przedmiotu sporu uważaną będzie. (§. 59. N. J.). Przepis ten właściwie stwierdza tylko ogólną zasadę wyrażoną w §. 56. ust. 2. N. J. Przez skargi o zeznanie oświadczenia woli rozumieć należy zwłaszcza skargi o wystawienie dokumentów np. kwitu ekstabulacyjnego. Zgodnie z przepisami Ord. egz. (§. 367), jeżeli zobowiązany treścią tytułu egz. do zeznania oświadczenia woli jest zniewolony, wówczas poczytuje się to oświadczenie za zeznane (surrogat oświadczenia woli), jeżeli tylko wyrok nabrał mocy prawa, albo gdy powstał inny tytuł egzekucyjny tej samej treści, nadający uprawnienie do wniosku na dozwole nie egzekucyi. W razie, jeżeli obowiązek do zeznania oświadczenia woli zależy od świadczenia wzajemnego, wówczas skutek prawny wyżej określony wchodzi w życie, dopiero z tą

¹⁾ Horten j. w. str. 240. trafnie twierdzi, iż przez przedmiot zastawu rozumieć należy tylko zastaw, o ile daje pokrycie t. j. po zaspokojeniu poprzedników. Nadto twierdzi, iż do roszczenia, którego wartość ma być porównaną z wartością przedmiotu zastawu — należy wliczyć także i należności uboczne.

²⁾ Neumann j. w. str. 1183. Demelius j. w. str. 61. Horten j. w. str. 240 i 241.

chwila, gdy wierzyciel egzekwujący świadczenia wzajemnego dopełnił¹⁾.

ad A do D. W przypadkach powyższych powód nie jest obowiązany przeprowadzić obliczenia wartości przedmiotu sporu; wystarczy, jeżeli powód przytoczy te okoliczności, które według podanych przepisów mają stanowić podstawę, dla określenia wartości przedmiotu sporu. Jeżeli więc n. p. powód żąda ustalenia kontraktu najmu względnie dzierżawy, na pewien oznaczony przeciąg czasu, to wystarczy, jeżeli przytoczy wysokość czynszu rocznego, względnie miesięcznego i czas sporny trwania kontraktu. Jeżeliby powód w przypadkach powyżej przedstawionych podał okoliczności podstawowe i sam ostateczną sumę obliczył, lecz mylnie, wówczas to mylne, ostateczne obliczenie sumy przez powoda, nie wiązałoby sędziego. Dla sędziego pozostałyby zawsze stanowcze okoliczności, będące podstawą obliczenia wartości przedmiotu sporu²⁾.

§. 7. Uproszczenia przy rozstrzyganiu o właściwości senatu cywilnego, handlowego, lub górniczego (§§. 61—64 N. J.)mat. I. 68—70, 720—722 II. 336, 600—602.)³⁾.

Norma jurysdykcyjna wprowadza szereg postanowień przyspieszających tok postępowania — na przypadek, jeżeli sąd kolegialny I. instancji obok jurysdykcji powszechnej wykonywuje jeszcze jurysdykcyą wyjątkową (handlową, co jest regułą, względnie i górniczą), a sąd z urzędu lub na

¹⁾ Demelius j. w. str. 64. Horten j. w. str. 243. Neumann j. w. str. 1184.

²⁾ Podobną myśl wyraża O. N. S. z dnia 23. marca 1898. Nr. 4099. ogłoszone w Dzienniku rozp. min. z dnia 27. kwietnia 1898. Część VIII. Nr. 1419.

³⁾ Beisser Beiträge zum Zivilprocesse. Die Bestreitung der Zuständigkeit eines Civil- oder Handelssenates oder Gerichtes §§. 61—64. J. N. (Ger.-Zeit. z r. 1896 Nr. 44) Friedländer Die Senatsänderung gemäss §§. 61—64. J. N. (Gerichts-Zeit. z r. 1898, Nr. 37). Neumann j. w. str. 1187—1190. Fürstl j. w. str. 150 i dalsze. Wyjaśnia przepisy §§. 61—64 N. J. także R. M. S. z 29. lipca r. 1898 do l. 18134. Nowych poglądów nie zawiera.

wniosek bierze pod rozwagę: Czy sprawa tocząca się przed sądem (kolegialnym), jako powszechnym nie należy do tegoż sądu jako handl. wzgl. górniczego, lub też na odwrót, czy nie należy do sądu kol. I. Inst. jako powszechnego¹⁾. Również N. J. (§. 63. ust. 1. N. J.) wprowadza przepisy, mające na celu uproszczenie postępowania, w razie, jeżeli przed samoistny sąd handlowy (wzgl. i morski) wniesiono zarzut, iż sprawa (sporna) należy do jurysdykcji powszechnej.

Nor. Jur. wprowadza w §§. 61 — 64 N. J. uproszczenia w dwóch przypadkach, dotyczących się postępowania w I. instancji w sądach kolegialnych²⁾:

I. W przypadku, jeżeli w sprawie toczącej się przed senatem cywilnym (sądu obwodowego, względnie krajowego) uczyniono wniosek przekazania tejże sprawy senatowi handlowemu, albo górniczemu tego samego sądu [zarzut niewłaściwości sądu], lub, jeżeli w sprawie toczącej się przed senatem handlowym,

¹⁾ Już powyżej w części ogólnej nauki o właściwości sądu (str. 224) zaznaczono, iż pozwany może w ustawowym czasie (w post. trybunalskim na pierwszym posłuchaniu, zaś w postępowaniu przed sądami pow. przed wdaniem się w sprawę samą) wnieść zarzut niewłaściwości sądu. O ile jednak niewłaściwość sądu polega na przepisie § 104 N. J. to znaczy, o ile tenże sąd (przed którym sprawa się toczy) nawet, jako »forum prorogatum« nie byłby właściwym do załatwienia danej sprawy, o tyle może być niewłaściwość sądu i później zarzuconą, względnie brak właściwości z urzędu w ciągu całego procesu uwzględniony (§. 260. K. p. c. i §. 43. N. J.).

Zarzut niewłaśc. sądu może być albo przedmiotem odrębnego rozpoznania i rozprawy ustnej, nie wstrzymującej toku sprawy samej (§. 260. K. p. c), albo też może być przedmiotem rozpoznania na wyznaczonej rozprawie kontradyktoryjnej. W ostatnim znowu przypadku może być zarzut niewłaśc. sądu załatwionym jużto jako odrębny, samoistny punkt sporny, a więc przed zamknięciem rozprawy kontradykt. (§. 189. ust. 1. i 260. ust. 2. K. p. c), jużto łącznie z całym materiałem procesowym, dopiero po zamknięciu rozprawy kontradyktoryjnej.

²⁾ Fürstl j. w. (str. 151) twierdzi, iż przepis §. 62 N. J. ma zastosowanie do sądów kolegialnych, jako odwoławczych instancji. Przeważającego zdania Horten j. w. str. 247.

lub górniczym zarzucono, iż sprawa należy do senatu cywilnego tegoż samego sądu, a sąd (senat cywilny, względnie handlowy, albo górniczy) postanowił uwzględnić te wnioski jeszcze przed zamknięciem rozprawy [a więc w toku rozprawy tyczącej się rzeczy samej].

II. W przypadku, jeżeli wśród okoliczności pod I. przytoczonych, sąd zastrzegł sobie rozstrzygnięcie zarzutu niewłaściwości, aż po ukończeniu rozprawy co do sprawy głównej¹⁾.

ad I. Jeżeli sprawa toczy się²⁾ przed senatem cywilnym, a uczyniono wniosek (zarzut niewłaściwości sądu) przekazania tejże sprawy senatowi handlowemu, albo górniczemu tego samego sądu — wówczas może³⁾ sąd (a więc senat, nie sam przewodniczący), gdy mu się takie zarządzenie ze względu na tok

¹⁾ §§. 61–64 Nor. Jur nie mają zastosowania w sądach krajowych w Wiedniu, Tryeście i Pradze, gdyż sądy te nie mając sędziów fachowych stanu obywatelskiego, nie mogą tworzyć ani senatów handlowych, ani górniczych. (Neumann j. w. str. 1188 Demelius str. 67).

²⁾ Według Mat. I. (68 i 69), wtedy mają mieć zastosowanie omawiane przepisy § 61 N. J., jeżeli kwestya właściwości sądu jest przedmiotem rozpoznania przy rozprawie kontradyktoryjnej, która już co do sprawy samej się rozpoczęła, a nadto kwestya właściwości sądu w toku rozprawy kontradyktoryjnej, przed ukończeniem rozprawy co do rzeczy samej została załatwioną. Jeżeli natomiast zarzut niewłaściwości sądu, lub w ogóle kwestya niewłaściwości sądu, była przy rozprawie kontradyktoryjnej przedewszystkiem tj. przed wdaniem się w sprawę samą rozpoznaną i sąd uznał się niewłaściwym, wówczas będzie najwłaściwszem odczekać prawomocność uchwały i potem wyznaczyć rozprawę. (Mat. I. 68). Na tem stanowisku stoi także Neumann j. w. str. 1189. Horten (j. w. str. 247) jest zdania, iż i przed rozpoczęciem rozprawy co do rzeczy samej korzystać można z §. 61. N. J. Wywody objęte Mat. (I. str. 68 i 69) można tylko uważać za wskazówki dla sędziego. Biorąc bowiem za podstawę brzmienie N. J., tego rodzaju ograniczenia N. J. nie są znane.

³⁾ Senatowi takie zarządzenie, zwłaszcza wówczas będzie się przedstawiać, jako wskazane, jeżeli kwestya właściwości nie jest wątpliwą, a reasumowanie przeprowadzonej rozprawy co do sprawy samej jest możliwem; nadto jest nadzieja, iż bez odroczenia rozprawy, sprawa sama na odnośnem posłuchaniu sądowem zostanie ukończoną. (Mat. I. 69).

rozprawy za odpowiednie celowi wydaje, przychyłając się do zarzutu niewłaściwości sądu, równocześnie uchwalić, że jednego członka senatu ma bezzwłocznie zastąpić sędzia fachowy i że przed takim co do składu zmienionym senatem rozprawa dalej odbywać się będzie¹⁾. Natomiast, w razie, jeżeli pozwany zarzucił, iż jest właściwym sądem kolegialny, jako cywilny, nie zaś jako handlowy, względnie górniczy, przed który skargę wniesiono, a sąd do tego zarzutu się przychylił, przed ukończeniem rozprawy kontradyktoryjnej, wówczas może sąd powołać w miejsce sędziego fachowego stanu obywatelskiego, urzędnika sędziowskiego²⁾.

W razie zastosowania powyższego przepisu, w obu wspomnianych przypadkach, może zajść potrzeba powtórzenia częściowego rozprawy kontradyktoryjnej. wobec tego, iż możliwie już część rozprawy, co do rzeczy samej, przeprowadzoną została. Powtórzenie rozprawy w tych przypadkach jest koniecznym, skoro rozprawa ma się odbyć przed innym senatem (§ 412 K. p. c.).

Uproszczenie w omawianym przypadku polega w tem, iż powód przy zastosowaniu powyższych postanowień nie potrzebuje wnieść powtórnej skargi przed sąd kolegialny, jako powszechny względnie, jako handl. (górniczy) — a więc nie potrzebuje narażać się na stratę czasu i na nowe koszta procesowe; sprawa, po załatwieniu zarzutu niewłaściwości sądu, dostaje się przed tenże sąd, w innym charakterze i to już

¹⁾ Senat składa się z członków *A B C*. Senat przychyliła się do zarzutu niewłaściwości sądu, wniesionego w kierunku, iż sprawa należy do tegoż sądu, jako handlowego. Wobec tego, senat uchwała, aby w miejsce jednego z członków senatu zawezwać sędziego fachowego stanu obywatelskiego *C* występuje, a w miejsce j. go wstępuje fachowy sędzia stanu obywatelskiego *X* Dalsza rozprawa toczy się wobec senatu: *A. B X*.

²⁾ Urzędnika sędziowskiego, mającego wstąpić w miejsce sędziego fachowego stanu obywatelskiego, lub na odwrót sędziego fachowego stanu obywatelskiego, mającego wstąpić w miejsce urzędnika sędziowskiego członka senatu, przernacza prezydent sądu kolegiálnego I-szej inst., i to na ustne doniesienie przewodniczącego senatu (§. 9 ust. 3. J. S.).

w stadium rozprawy kontradiktoryjnej. W omawianych przypadkach rozstrzygnięcie zarzutu niewłaściwości sądu, nie będzie osobno wygotowane, lecz zostanie zamieszczone w rozstrzygnięciu sprawy głównej, wydanem po przeprowadzeniu rozprawy kontradiktoryjnej. W tym przypadku orzeczenie wydanem będzie przez dwa sądy, a mianowicie przez sąd pierwotnie wezwany o pomoc prawną, (który uznał się niewłaściwym do orzekania w sprawie samej), niemniej przez sąd orzekający w sprawie samej (§. 61. ust. ost.). I w tym też przypadku będzie możliwy środek prawny, od wygotowanego orzeczenia, w przedmiocie zastosowania przepisu §. 61. N. J.

ad II. Jeżeli pozwany podnosi zarzut niewłaściwości sądu przed sądem kolegiąlnym I instancyi z tej przyczyny, iż sprawa nie należy do sądu kolegiąlnego, jako cywilnego, lecz należy do tegoż sądu, jako wykonywującego jurysdykcję wyjątkową (handlową wzgl. górniczą), lub też na odwrót, a sąd zachowa rozstrzygnięcie tegoż zarzutu niewłaściwości sądu, aż do orzeczenia, po zakończeniu rozprawy w sprawie głównej wydać się mającego¹⁾, wówczas wolno przewodniczącemu (nie senatowi) stosownie do tego, czyli żądano przekazania sprawy, albo senatowi handlowemu wzgl. górniczemu, albo też cywilnemu, zaważać do rozprawy, jużto sędziego fachowego stanu obywatelskiego, jużto urzędnika sędziowskiego w charakterze sędziego uzupełniającego (Ergänzungsrichter).

W tym więc przypadku, rozprawa w sprawie głównej (kontradiktoryjna) odbywać się będzie przed trzema sędziami i sędzią czwartym (urzędnikiem sędziowskim, względnie sędzią fachowym stanu obywatelskiego), jako sędzią uzupełniającym²⁾. Ponieważ sędziemu uzupełniającemu ma być użyżoną

¹⁾ Z istoty rzeczy, przewodniczący zwłaszcza wówczas zastosuje powyższy przepis, jeżeli nie będzie można rozstrzygnąć zarzutu niewłaściwości sądu, nie przesądzając sprawie głównej.

²⁾ Horten (j. w. 248) twierdzi, iż sędzia uzupełniający nie jest członkiem senatu, bo jest poza senatem. W następstwie tego, niema praw członka senatu, nie może zadawać pytań i t. d. Według §. 9 ust.

możność oddania swojego »votum«, tem samem musi być sędzią uzupełniający obecnym podczas całej rozprawy kontradyktoryjnej (§. 412. K. p. c.), począwszy od jej rozpoczęcia.

Po ukończeniu rozprawy kontradyktoryjnej, przedewszystkiem rozstrzygnięty zostaje zarzut niewłaściwości sądu i to przez ten senat, przed którym rozprawa rozpisana została.

Dwie są tutaj możliwe ewentalności:

α) Jeżeli senat nie uwzględni zarzutu niewłaściwości sądu, a tem samem sąd (senat), przed którym skargę wniesiono, uznaje się właściwym, wówczas tenże sam senat orzekać będzie w sprawie głównej; a przyzwany sędzia uzupełniający (sędzia fachowy stanu obywatelskiego, względnie urzędnik sędziowski, występujący w charakterze sędziego uzupełniającego), w tym przypadku nie przedsięwzięnie żadnej czynności sędziowskiej¹⁾.

1. J. S. na sędziów uzupełniających (§. 62 i 63 N. J.) należy przedewszystkiem powoływać członków sądu kolegiального, ustanowionych zastępcami członków odnośnego senatu. W razie zachodzącej przeszkody, prezydent sądu kolegiального, w skutek ustnego doniesienia przewodniczącego senatu, oznaczy osobę urzędnika sędziowskiego, który weźmie udział w rozprawie, jako sędzia uzupełniający.

¹⁾ Inne zapatrywanie jest wyrażone w odp. na pyt. do §. 62 l. 2. N. J, a mianowicie, w odp. na pyt. czytamy: »Der einer Verhandlung vor einem Civilsenate, als Ergänzungsrichter beigezogene fachmännische Laienrichter hat seine Meinung über die Entscheidung der Streitsache (Votum) nicht bekanntzugeben, wenn der Civilsenat die Einrede der Unzuständigkeit verwirft und kraft dieser Entscheidung in seiner ursprünglichen Zusammensetzung das Urtheil in der Hauptsache fällt. Z tej odpowiedzi należy dojść do wniosku, iż, jeżeli senat handlowy, lub górniczy odrzuci zarzut niewłaściwości, to mimo to sędzia cywilny (funkcyjujący jako sędzia uzupełniający), będzie obowiązany podać swoje »votum« w dniach trzech na ręce przewodniczącego. Zupełnie innego zapatrywania broni Demelius (j. w. str. 70 i 71). Wychodzi on ze założenia, iż przepis powyższy o przedłożeniu »votum« pisemnego przez występującego członka senatu ma zastosowanie tylko do tych przypadków, w których sąd się przychylił do zarzutu, a występującym członkiem senatu jest sędzia zawodowy, nie zaś sędzia fachowy stanu obywatelskiego. Jeżeli więc w podobnym przypadku senat handlowy (górnicy) przychylił się do wniesionego zarzutu niewłaściwości sądu, wówczas

β) Jeżeli natomiast senat uwzględni zarzut niewłaściwości sądu, wówczas sąd (senat) jako niewłaściwy, z istoty rzeczy w samej sprawie orzekać nie może. W następstwie czego w tym przypadku ustąpi ze senatu urzędnik sędziowski, względnie sędzia fachowy stanu obywatelskiego, a w miejsce jego wstąpi sędzia fachowy stanu obywatelskiego, względnie urzędnik sędziowski. Senat w tym nowym składzie, a sąd w różnym charakterze (jako sąd cywilny, handlowy wzgl. górniczy) orzekać będzie w sprawie samej. Przeciwno tej uchwale (zmiana składu senatu) niema osobnego środka prawnego (§. 62. ust. 1. N. J.). Sąd, ogłaszając swe rozstrzygnięcie, winien oznajmić, czy i jaka zmiana zaszła w składzie senatu, tudzież winien wymienić tych członków senatu, którzy przy wydaniu wyroku rzeczywiście brali udział (§. 62 N. J.). Jest to następstwem ścisłego zastosowania zasady objętej §. 417. K. p. c. Zmianę składu senatu należy uwidocznic w protokole obrad senatu [§§. 186. i 187. I. S.].

Urzędnik sędziowski, względnie sędzia fachowy stanu obywatelskiego, który w skutek przychylenia się do zarzutu niewłaściwości sądu wystąpił z pierwotnego senatu — nie weźmie udziału, ani w naradzie, ani w głosowaniu, co do sprawy samej¹⁾. Mimo to, jest jego obowiązkiem swoje zdanie [seine Meinung, »votum particulare«²⁾], co do sprawy samej, w osobnym piśmie, do trzech dni przedłożyć przewodniczącemu se-

występujący sędzia fachowy stanu obywatelskiego nie podaje swego, votum.« Demelius stara się to usprawiedliwić §. 62. ust 3. i §§. 61, niemniej 7. N. J., według których za członka senatu ustawa tylko uważa urzędnika sędziowskiego. Obacz również: Schrutka j. w. str. 65 i 66. niemniej Neumann j. w. str. 1190, a zwłaszcza Horten j. w. str. 249 i Beisser j. w.

¹⁾ Wolno mu jednak nie być obecnym przy naradzie i głosowaniu (odp. na pyt. do §. 62 N. J.).

²⁾ Horten (j. w. str. 250) stara się wykazać, iż słowo: »seine Meinung« nie znaczy tyle, co projekt wygotować się mającego wyroku. Zapatrywanie trafne. Nie można jednak bronic twierdzenia, aby to »votum« zupełnie żadną formą nie było krepowane; wątpliwości ulegać nie może, iż wypowiedziane »votum« musi dawać w każdym razie jasną i wyczerpującą odpowiedź w kwestyi, która była przedmiotem orzeczenia sędziowskiego.

natu. Przewodniczący pismo to dołączy do protokołu obrad (§. 62. N. J.)¹⁾.

Tego rodzaju dodatkowe »votum particulare« złożył wienien, tak sędzia cywilny, jak i sędzia fachowy stanu obywatelskiego²⁾, w miarę tego, który z nich wystąpił ze senatu. To złożone »votum« pisemne przez występującego sędziego, może mieć znaczenie, w razie zaczepienia orzeczenia sądu I. instancyi. I tak, jeżeli wydane orzeczenie [przy udziale sędziego uzupełniającego] z powodu niewłaściwości sądu, w drodze odwołania zaczepione zostanie, a wyższa instancya jest zdania, iż senat przed którym rozpisano rozprawę (senat pierwotny) dla osądzenia sprawy jest właściwy, to przecież sąd wyższy nie zwróci uwagi na niewłaściwość sądu, skoro stwierdzi, że orzeczenie zaczepione zgadza się z treścią złożonego w aktach, pisemnego »votum particulare«. Postanowienie to jest usprawiedliwione. Jeżeli bowiem sędzia który z pierwotnego senatu wystąpił, jest co do rzeczy samej tego samego zdania co senat, który wyrok wydał, wówczas zbytecznem jest, aby sprawa wróciła przed »forum« sądu pierwotnego. to jest sądu przed który sprawę wdrożono, skoro i ten sąd byłby taki sam wyrok wydał.

ad I. i II.

Zastanawiając się nad powyższemi uproszczeniami zwrócić jeszcze należy uwagę na dwa ustawowe postanowienia:

a) Określony powyżej pod I i II. sposób postępowania będzie w tym przypadku z urzędu (to znaczy bez wniesienia zarzutu niewłaściwości sądu)³⁾ przestrzegany, jeżeli sąd

¹⁾ Jeżeli się nie spisuje osobnego protokołu narady, wówczas należy »votum particulare« sędziego występującego ze senatu, dołączyć do pisma, które jest opatrzone zapiskiem głosowania (§. 188 ust. 1. I. S.).

²⁾ Obacz powyżej uwagę: str. 300 uw 1.

³⁾ Jak pogodzić wyrazy »z urzędu«, z przepisami §§. 61 i 62. N. J., w których zaznaczono, iż przewodniczącemu, względnie senatowi »w o l n o« zastosować omawiane przepisy? Niewątpliwie w ten sposób rozumieć należy, iż przewodniczący, względnie senat dostrzegłszy, że sprawa należy do zakresu działania sądów zwyczajnych, może »z urzędu« zastosować przepis §§. 61. wzgl 62. N. J., jeżeli to jest wskazaniem. Niepotrzebuje więc przewodniczący, względnie senat, czekać na zarzut nie-

kolegialny I. instancji, jako sąd handlowy wzgl. górniczy jest zapatrywana, że sprawa u niego wisząca należy do sądownictwa powszechnego. Przepis ten zrozumiałym jest tylko przy uwzględnieniu §§. 43. i 104. N. J., niemniej §. 260. K. p. c. Według powyższych przepisów (co już poprzednio zaznaczono), sąd winien z urzędu [a więc bez zarzutu niewłaściwości sądu] uznać się niewłaściwym, jeżeli ten sąd nawet jako »forum prorogatum« nie byłby sądem właściwym. W szczególności na podstawie §. 104. N. J. sąd kolegialny, jako handlowy względnie górniczy dostrzegłszy, iż przed tymże sądem toczy się sprawa należąca do jurysdykcji powszechnej winien, mimo nie wniesienia zarzutu niewłaściwości sądu, uznać się niewłaściwym, skoro w myśl §. 104. nie może być przekazaną — w drodze układu stron — senatom wykonywującym jurysdykcję wyjątkową sprawa, należąca do jurysdykcji powszechnej. Zgodnie z powyższym stanem rzeczy stanowi §. 63. ust. 2 N. J., iż przepisy powyżej pod I. i II. powołane będą z urzędu [w znaczeniu powyżej podanem] przestrzegane, a więc chociażby w tym względzie nie było wniosku strony, jeżeli tylko sąd kolegialny I. instancji, jako handlowy wzgl. górniczy dochodzi do przekonania, że sprawa u niego wisząca należy do jurysdykcji powszechnej.

b) Powyżej podane przepisy pod I. i II., niemniej przepis omówiony pod a) ma zastosowanie i wówczas, gdy w samoistnym sądzie handlowym, lub handlowym i morskim (§§. 61 i 62 N. J.) zarzut niewłaściwości sądu z tej przyczyny wniesionym został, że sprawa należy do sądu kolegialnego I. instancji, powołanego do wykonywania sądownictwa powszechnego, lub też sąd z urzędu wątpliwość tę poruszył. W następstwie tego sądy handlowe samoistne w Wiedniu, Tryeście i Pradze mogą także stworzyć senaty cywilne i jako sądy cywilne wyjątkowo sprawy sporne załatwić. Przepis ten, ze stanowiska doktryny, razi niekonsekwencyą. Według tegoż przepisu bowiem będzie mógł sąd handlowy, względnie handlowy i morski, a więc wy-

właściwości sądu, lecz sam z urzędu, o ile to za wskazane uważa, zarządzi co należy po myśli §§. 61. wzgl. 62. N. J.

łącznie sąd o jurysdykcji wyjątkowej spełniać czynność sądu o jurysdykcji powszechnej. W następstwie tego będzie mógł sąd przedmiotowo nie właściwy załatwić sprawę sporną, któraby nawet temu sądowi, jako »forum prorogatum« nie mogła być przekazaną. Tylko względy użyteczności i to może zbyt daleko posuniętej użyteczności mogą usprawiedliwić ten wyłom od zasad uświęconych doktryną

§. 8. Rzut oka na zakres działania kancelaryi sądowej¹⁾.

I Stosunek kancelaryi sądowej, w ogóle władz manipulacyjnych do sądów — w różny sposób jest określony. Według systemu francuskiego wykonawca sądowy («huissier») jest w zasadzie niezależnym organem od sądu, jest władzą administracyjną. Działa on, jako względnie samoistna władza, nie jako organ sądowy. System ten stał się pierwowzorem dla Niemiec²⁾. Natomiast w krajach reprezentowanych w Radzie Państwa pozostał nadal w swej mocy dawniej w krajach tut. obowiązujący system, według którego kancelarya sądowa, nie jest odrębną władzą obok sądu, lecz jest organem sądowym, a więc częścią składową organizmu sądowego.

II. Według §. 302. J. S. zakres działania i obowiązki kancelaryi sądowej określają §§. 16. i 17. N. J. §. 24. O. E. §§. 24—27. §§. 54. do 57. i § 59. U. o. O. S. [Mat. I. 43, 702, II. 336, 581, Schauer III. str. 102—133]. Nie wchodząc w szczegółowe omówienie zakresu działania kancelaryi sądowej, jako wychodzącego poza ramy naszego zadania, wymienić należy jedynie te grupy spraw, które należą do zakresu działania kancelaryi sądowej.

a) Do zakresu działania kancelaryi sądowej należy szereg czynności wkraczających w zakres działania biur pomocniczych we właściwym słowa znaczeniu. Do niej należą: przyjmowanie

¹⁾ Skład kancelaryi sądowej, niemniej rzecz o poszczególnych osobach, spełniających funkcje należące do kancelaryi sądowej, omówiony jest na str. 105, 116 i 117.

²⁾ Wach j. w. str. 317 i 318.

aktów, które do sądu nadeszły, wygotowanie sądowych rozstrzygnięć i innych załatwień, dokonanie doręczeń i zawiadomień, niemniej przechowywanie aktów sądowych.

W niektórych wypadkach kancelarya sądowa, spełniając funkcję urzędów pomocniczych, może wskutek polecenia sądu wprost ułożyć i wygotować uchwałę przez sąd wydać się mającą. I tak, może być kancelaryi sądowej poleconem wypracowanie wydać się mających uchwał, jeżeli sąd do pisemnego, lub protokolarnego wniosku bez ograniczenia się przychyliła. Tyczy się to, zwłaszcza nakazów zapłaty w postępowaniu wekslowem, niemniej wypowiedzień po myśli §. 562. K. p. c. (§. 56. Ust. o org. sąd.). Również kancelarya sąd. może być pomocną sądowi przy usuwaniu usterek formalnościowych. W tym przypadku, usunięcie usterek należy zarządzić ustnem poleceniem danem kancelaryi sądowej (§. 89. Instr. sąd. §. 84 K. p. c.).

b) Prowadzenie ksiąg gruntowych, niemniej sprawowanie wszystkich innych czynności z tem w związku będących, które mają być przedsięwzięte w myśl obowiązujących przepisów, przez urzędnika prowadzącego księgi gruntowe, lub też przez urząd ksiąg gruntowych. W miejscowościach, w których istnieją samoistne urzędy ksiąg gruntowych, winny też urzędy tworzyć samoistny oddział kancelaryi sądowej (§. 54. ust. 1. U. o. O. S.).

c) Wszystkie czynności połączone z prowadzeniem rejestru handlowego i rejestru dla stowarzyszeń (§. 55. ust. 1. U. o. O. S.). Kancelarya sądowa może w skutek polecenia sądu spisywać protokolarnie zgłoszenia do rejestru handlowego i rejestru stowarzyszeń, niemniej w kancelaryi sądowej może nastąpić umieszczenie podpisu firmy i podpisów osobistych (die Zeichnung von Firmen und Unterschriften), na podstawie których ma nastąpić wpis do rejestru handlowego (§. 55. U. o. O. S. i §. 321. l. 8. J. S.).

d) Czynności wkraczające w zakres działania notaryuszów, jużto w ich własnym charakterze, jużto w ich charakterze, jako komisarzy sądowych. Tu zaliczyć należy zakładanie

sądowe protestów wekslowych, sporządzanie aktów zejścia, przedsięwzięcie opieczętowania, inwentacyi, licytacyi dobrowolnej ruchomości, uwierzytelnienie odpisów i podpisów. Wszystkie te czynności może wykonać kancelarya sądowa. przez urzędnika kancelaryjnego, z polecenia sędziowskiego. Czynności te wprawdzie może nie tylko notaryusz przedsięwziąć, ale i sąd; ponieważ one jednak zwyczajnie przez notaryuszy spełniane bywają, należało z nich utworzyć odrębną grupę (§. 56. ust. 2. U. o. O. S.).

e) Kancelarya sądowa ma, o ile na to przepisy ustawowe zezwalają, wydawać stronom wygotowania, wyciągi i odpisy z aktów sądowych (§. 56. ust. 3. U. o. O. S. i §. 323. J. S.).

f) Wnioski, podania i oświadczenia w sądzie zeznać się mające [które ustnie przedstawić wolno], jeżeli z mocy przepisów prawnych nie jest wyłącznie sędzia do ich przyjmowania upoważniony, mogą być w kancelaryi sądowej do protokołu wnoszone (§. 56. ust. 1. U. o. O. S.).

g) Czynności wkraczające we właściwy zakres działania sądów. Te czynności podzielić możemy znowu na dwie grupy:

1) Czynności, które kancelarya sądowa winna przedsiębrać samodzielnie, a więc bez upoważnienia sędziowskiego;

2) Czynności, które kancelarya sądowa może przedsiębrać wskutek polecenia sędziowskiego.

ad 1. Do licznych czynności wkraczających w zakres działania kancelaryi sądowej należy: Przepisane zawiadomienie Najw. Urzędu marszałkowskiego, wojskowej władzy przełożonej pozwanego, lub wyższego sądu krajowego i t. d., o wniesieniu skarg o roszczenia pieniężne przeciw urzędnikom i sługom nadwornym, osobom wojskowym i obrony krajowej albo przeciw urzędnikom i sługom zostającym w służbie sprawiedliwości i t. d.; okazywanie zatrzymanych w sądzie pierwopisów załączek pism spornych i dokumentów, złożonych w sądzie przez jedną stronę na żądanie przeciwnika; przyjmowanie doniesień o zmianie miejsca zamieszkania; przyjmowanie w sprawach doręczeń przepisanych ustawowo doniesień i zawiadomień

przy sposobności doręczeń między adwokatami (§. 112. K. p. c.); zawiadamianie o niejawieniu się stron na posłuchaniu wyznaczonem do ustnej rozprawy (§. 170. K. p. c.); udzielanie przeciwnikowi procesowemu pism, które strony spór wiodące wnoszą po skardze lub odpowiedzi na skargę, celem przygotowania rozprawy ustnej, jeżeli pisma te nie obejmują wniosków, lub ofiarowania dowodu, co do których sąd ma wydać zarządzenie (§. 258. K. p. c.). Dalej, do wspomnianej grupy spraw zaliczyć należy, zawiadomienie stron, że akta po przeprowadzeniu dowodu przez sędziego wyznaczonego, lub wezwanego nadeszły już do sądu i że można je w kancelaryi sądowej przeglądać (§. 286. K. p. c.); przyjmowanie wniosków o przyznanie należyłości świadkom (§. 346. K. p. c.) i cały szereg iunych czynności (§. 313. J. S.).

Do czynności, które kancelarya sądowa samodzielnie, nawet bez polecenia sędziowskiego i bez zasiągnięcia uchwały przedsięwziąć może, należy szereg czynności w postępowaniu konkursowem, w sprawach postępowania niespornego i w sprawach karnych (§§. 314, 315 i 317. J. S.). Zakres działania kancelaryi sądowej w sprawach egzekucyjnych i sprawach dotyczących się doręczeń uchwał, objęty jest §§. 329 do 393. J. S. i §. 24. O. E.

ad b. Do tego rodzaju czynności zaliczyć należy dostarczenie dokumentów od władz i notaryuszów wskutek polecenia sądu (§. 313. l. 8. J. S.), przyjmowanie do protokołu ustnie wnoszonych wypowiedzeń kontraktów najmu i dzierżawy w §. 565. K. p. c. określonych §. (59 ust. ost. U. o. O. S.) i. t. d.

III. Przy sądach powiatowych, które są obsadzone kilkoma sędziami samoistnymi, niemniej przy sądach kolegialnych, przy których istnieje kilka senatów, albo w których sprawy należące do zakresu działania sądów kolegialnych I. instancji załatwione bywają, przez członków sądu kolegiального I. instancji, jako sędziów samoistnych — mogą być, w miarę potrzeby, utworzone oddziały kancelaryi sądowej, z których każdy ma spełniać wyłącznie wszystkie czynności kancelaryi sądowej dla oznaczonego sędziego samoistnego, albo se-

natu, albo też dla oznaczonej grupy sędziów, lub też senatów (§. 60. U. o. O. S.).

W poszczególnych sądach (w miarę potrzeby), wolno ustanowić osobnych urzędników egzekucyjnych (Vollstreckungsbeamte) do przedsięwzięcia czynności egzekucyjnych (§. 17. ust. 1. N. J.).

Czynności, które można poruczać kancelaryi sądowej, lub poszczególnym urzędnikom kancelaryjnym, mają wykonywać urzędnicy sędziowscy jedynie wówczas, jeżeli wykonanie wspomnianej czynności, albo jest połączone ze szczególnymi trudnościami, albo jeżeli to jest niezbędne ze względu na niedostateczne, lub niższe uzdolnienie personelu kancelaryjnego (§. 306. J. S.).

Tytuł III. O właściwości miejscowej sądów zwyczajnych.

§. 1. O właściwości miejscowej w ogólności.
I. Wobec mnogości sądów tego samego rodzaju, o tym samym zakresie działania, zachodzi potrzeba wprowadzenia przepisów wyjaśniających, który z sądów przedmiotowo właściwych, należy we wytoczyć się mającym procesie zawezwać o pomoc prawną, czyli, który sąd ze szeregu sądów przedmiotowo właściwych jest miejscowo powołanym. (Obacz powyżej: Str. 197 i dalsze).

Szereg przepisów określających naukę o właściwości miejscowej objęty jest §§. 65 do 104. N. J.

Prawidłowo sądem miejscowo-właściwym jest sąd powszechny (allgemeiner Gerichtsstand »Forum generale«¹⁾). Temu sądowi podlega pozwany w zasadzie we wszystkich spra-

¹⁾ Wach (j. w. str. 396) mówiąc o podziale sądów na powszechne i szczególne wyraża się: »Erschöpfend theilen wir die Gerichtsstände in allgemeine und besondere. Jene sind nach der Legaldefinition überall, wo die Gerichtsunterworfenheit der Person in allen ihren nicht ausschliesslichen Gerichtsständen vorbehaltenen passiven Civilstrei-

wach spornych. Istnieją jednak wyjątki od tej zasady, w których pewnego rodzaju skargi mogą, względnie powinny być wniesione przed inny sąd, aniżeli powszechny. W tych przypadkach, sąd przed który skargi mają wzgl. winny być wniesione, nazywamy sądem szczegółowym (besonderer Gerichtsstand, forum speciale). Sąd szczegółowy nie będzie więc właściwym dla wszystkich spraw dotyczących się pewnej osoby, jako pozwanej, lecz będzie właściwym tylko dla pewnej kategorii spraw spornych (np. majątkowych, rzeczowych i t. d.), albo będzie powołanym ze względu na związek procesowy ze sprawą już toczącą się w pewnym sądzie, np. sąd szczegółowy dla skargi wzajemnej i t. d.

Sąd szczegółowy może stać w stosunku równorzędności do sądu powszechnego, (stosunek współzawodnictwa), w którym to razie mówimy o sądzie szczegółowym dowolnym (electiver Gerichtsstand, Wahlgerichtsstand, forum electivum); albo też sąd szczegółowy może wyłączać sąd powszechny, w którym to znowu przypadku mówimy o sądzie szczegółowym wyłącznym (ausschliesslicher Gerichtsstand, forum exclusivum). W ostatnim przypadku sąd szczegółowy, jak to sama nazwa stwierdza, wyłączając sąd powszechny, jest miejscowo wyłącznie właściwym do załatwienia pewnego rodzaju spraw.

Powód może swobodnie wybierać z pomiędzy sądów ze sobą współzawodniczących a mianowicie wtedy, jeżeli pozwany ma kilka sądów powszechnych (obacz: poniżej o sądzie powszechnym), albo, jeżeli sąd powszechny współzawodniczy z jednym, lub kilkoma sądami szczegółowymi. Po myśli §. 102. N. J. wybór uważa się za dokonany z chwilą doręczenia skargi pozwanemu, czyli z chwilą zawiązania stosunku procesowego. Od tej chwili powód nie może już przed inny sąd wnieść skargi o ten sam przedmiot sporu, gdyż inaczej naraziłby się po myśli §. 233. K. p. c. na zarzut sprawy wiszącej (Mat I. 83, 695, 732. II. 336, 612).

tigkeiten ist, m. a. W., wo die Person Recht zu geben hat in allen ihren Rechtsachen. Ott. j. w. str. 120 i dalsze.

Nadto między sądem powszechnym a szczegółowym, lub dwoma wzgl. więcej sądami szczegółowymi wprawdzie może nie zachodzić stosunek współzawodniczenia, ale zachodzi stosunek tego rodzaju, iż dwa lub więcej sądów są w takiej zawisłości od siebie, iż przedewszystkiem jest oznaczony sąd miejscowo-właściwy, jako sąd powszechny lub szczegółowy; a gdyby dla oznaczonej sprawy nie istniał, ani sąd powszechny, ani sąd szczegółowy, wówczas powołanym będzie, jako miejscowo-właściwy inny sąd, i to tylko subsydyjarnie, czyli posiłkowo, np. w przypadku §. 100 N. J.

II. Nie jest wykluczonym przypadek, iż w miejscowości (Ort), w której kto ma być pozwanym, istnieje kilka sądów powiatowych, [np. we Wiedniu, w Pradze i t. d.] Kwestyę tę omawia §. 103. N. J. (Mat. I. 83, 695 i 732, II. 336 i 612). Biorąc pod rozwagę powyższy przepis, na następujące przypadki zwrócić należy uwagę: ¹⁾

a) Jeżeli miejsce zamieszkania pozwanego, lub miejsce pobytu tegoż ma uzasadnić właściwość sądu, a w odnośnej miejscowości (Ort), jest kilka sądów w powiatowych, wówczas rozstrzygającą będzie ta okoliczność, w okręgu (Sprenzl) którego z odnośnych sądów powiatowych, tej samej miejscowości (Ort) pozwany mieszka, względnie przebywa.

b) Jeżeli pozwany w odnośnej miejscowości (Ort), ani nie mieszka, ani nie przebywa, ale powodowi według zasad N. J. w tej miejscowości (Ort) wolno wnieść skargę, wówczas będzie mógł powód wnieść tę skargę przed którykolwiek ze sądów powiatowych, tej samej miejscowości, np. przy »forum contractus i t. d.

c) Jeżeli wprawdzie pozwany, ani nie mieszka, ani nie przebywa w miejscowości (Ort), gdzie jest kilka sądów powiatowych, ale według zasad N. J. właściwym jest jako sąd szczegółowy, jeden ze sądów powiatowych odnośnej miejscowości, ze względu na swój okręg (Gerichtssprenzl), wówczas tylko tenże sąd powiatowy będzie jako sąd szczegółowy właściwym,

¹⁾ Neumann j. w. str. 1239. Horten j. w. str. 311.

nie zaś inne sądy powiatowe, znajdujące się w tej samej miejscowości (Ort). Będzie to mogło mieć zastosowanie n. p. przy »forum rei sitae« (§. 81 N. J.), albo przy sądzie szczegółowym dla majątku (§. 99 N. J.) i t. d.

Przepisy powyż podane mają o tyle także znaczenie dla spraw przydzielonych sądom powiatowym dla spraw handlowych i morskich, o ile w tej samej miejscowości (Ort) istnieje kilka sądów powiatowych dla spraw handlowych i morskich (§. 103. ust. 2. N. J.).

§. 2. Sąd powszechny. (§§. 65—75. N. J. Mat. I. 70—73. 693, 722—725. II. 336, 602—604 §§. 12—19 nowej proc. niemiec).

I. Sąd powszechny jest sądem osobowym pozwanego we wszystkich sprawach spornych, z wyjątkiem spraw przekazanych sądom szczegółowym wyłącznym. Sąd powszechny bywa ustalony przez odpowiednią łączność osoby z okręgiem sądowym. Łączność ta polega w zasadzie na zamieszkanu wzgl. pobycie osoby pozwanego ¹⁾ w pewnym okręgu sądowym, i to w chwili wniesienia skargi (§. 29. N. J.).

II. Według Nor. Jur. sąd powszechny osoby oznacza się według miejsca jej zamieszkania, czy to w krajach tutejszych, czy poza krajami tutejszymi (§. 66. ust. 1. N. J.). Norma Jur. uwzględnia i miejsce zamieszkania za granicą krajów tutejszych położone, a więc zna również i sąd powszechny zagraniczny (widoczne z § 67. N. J.) Okoliczność, czy sąd zagraniczny jest sądem powszechnym pozwanego, zależy od »lex fori«.

§. 66. ust. N. J. bliżej określa i interpretuje autentycznie pojęcie »Wohnsitz« ²⁾. Według tego przepisu osoba ma swe stałe zamieszkanie w tej miejscowości, gdzie się osiedliła w do-

¹⁾ Wyjątkowo miejsce zamieszkania powoda rozstrzyga o właściwości sądu, np według ust. z 6. czerwca 1887, l. 72. D. p. p., w przypadku Art. 315. U. h. (Art. VI. l 5. Ust. wpraw. N. J.).

²⁾ Co do pojęcia »Wohnsitz« według K. p. niemieckiej, a zwłaszcza § 7. K. c. Państwa Niem. obacz: Schmid. Lehrbuch des d. Civilprocessrechts. Lipsk, 1898 str. 212.

wiedzionym, albo z okoliczności widocznym zamiarze trwałego tamże pobytu. Do ustalenia więc miejsca zamieszkania potrzebne są dwa czynniki:

A) faktyczne osiedlenie się w oznaczonej miejscowości;

B) czynnik woli, polegający się w zamiarze trwałego pobytu w oznaczonej miejscowości.

ad A i B ¹⁾ Oba powyższe czynniki potrzebne są do ustalenia miejsca zamieszkania. I tak, potrzebnem jest osiedlenie się, polegające na faktycznym przebywaniu w oznaczonej miejscowości jako środowisku zajęć, czynności gospodarskich i t. d.; nadto potrzebnym jest zamiar stałego pobytu w tejże miejscowości. Możliwość powzięcia zamiaru zamieszkania oceniać należy, według przepisów prawa cywilnego. Tak fakt, osiedlenia się (corpus), jak i zamiar zamieszkania (animus) ²⁾, składają się na pojęcie zamieszkania. Nie możemy mówić o zamieszkananiu wówczas, jeżeli kto choćby przez dłuższy przeciąg czasu przebywał w oznaczonej miejscowości np. dla studyów, dla obrotu handlowego, ruchu przemysłowego i t. d., a nie powziął zamiaru stałego pobytu tamże. Z drugiej strony samo objawienie woli osiedlenia się w jakiej miejscowości, jako w miejscu przyszłego swego zamieszkania (domicile'élle) nie wystarcza ³⁾.

Od zamieszkania należy odróżnić pobyt (Aufenthalt). Polega on jedynie na faktycznym przebywaniu w oznaczonej miejscowości. Pobyt może być, jużto chwilowy (§. 67. N. J.), jużto trwały (§. 70. N. J.). Każda osoba ma zwyczajnie

¹⁾ Wach j. w. str. 401 i dalsze. Horten j. w. str. 254 i dalsze. Neumann j. w. str. 1193.

²⁾ W odp. na pyt. do §. 68. N. J. czytamy: Der Gerichtsstand des Garnisonsortes setzt wie der Gerichtsstand des Wohnsitzes die Fähigkeit voraus, selbständig einen Wohnsitz zu begründen. Według O. N. S. z 17. sierpnia 1899 Nr. 12600 (Nr. 100 D. R. M. S.), »forum generale« dla obłąkanych i marnotrawców (!) oznacza się według siedziby sądu kuratelarnego.

³⁾ Jako mylne przedstawia się O. S. kr. we Wiedniu (Sperla Przegląd lit. z II. półroczu r. 1899 str. 6) wyrażające zasadę: Wer seine bisherige Wohnung aufgibt und sich polizeilich zur Abreise an einen bestimmten anderen Ort abgemeldet hat, hat dadurch seinen Wohnsitz geändert(!).

jedno miejsce zamieszkania. Z istoty rzeczy jednak nie jest wykluczonem, iż jedna i ta sama osoba może mieć i kilka miejsc zamieszkania w okręgach kilku sądów, np. kupiec posiada kilka zakładów filialnych; również nie jest wykluczonem, iż osoba fizyczna nie ma żadnego miejsca zamieszkania, np. włoścza.

Przepisy ustawodawstwa procesowego, dotyczące się »forum generale«, uzasadnionego miejscem zamieszkania wzgl. pobytu, można ująć w następujące zasady:

1) Miejsce zamieszkania (Wohnsitz) pozwanego uzasadnia sąd powszechny tegoż

2) Jeżeli osoba ma miejsce zamieszkania w kilku okręgach sądowych, wówczas wybór służy powodowi, przed który ze sądów wnieść skargę przeciw pozwanemu. Wybór jest dokonany, z chwilą doręczenia skargi pozwanemu (§. 102 N. J.).

3) Jeżeli natomiast, osoba nie ma miejsca zamieszkania, ani w krajach tutejszych, ani za granicą, wówczas uzasadnionym będzie sąd powszechny, każdorazowym jej pobytem w krajach tutejszych (§. 67 N. J.). W omawianym przypadku mamy do czynienia z rodzajem sądu powszechnego subsydaryjnego (posiłkowego). Z istoty rzeczy przepis powyższy, nie może mieć zastosowania do osób prawniczych, które fizycznie nie istniejąc, nie mogą też chwilowo przebywać w oznaczonej miejscowości¹⁾. Zgodnie z przedstawionym stanem rzeczy będzie stanowczem, faktyczne, czyli fizyczne, choćby chwilowe, choćby nawet przymusowe, a więc niedobrowolne, choćby wreszcie bezprawne przebywanie w oznaczonym miejscu. Obojętnym jest tutaj zamiar przebywania, również obojętną jest okoliczność czasu trwania pobytu²⁾.

4) Gdyby warunki pod 3), podane nie zaistniały, albo, gdyby i miejsce pobytu w krajach tutejszych było nie znane, wówczas można odnośną osobę z powodu wszystkich, podczas jej

¹⁾ Wach j. w. str. 412.

²⁾ Demelius j. w. str. 75., Neumann j. w. str. 1194., Fürstl j. w. str. 157 i 158.

pobytu w krajach tutejszych powstałych, albo tu też tylko dopełnić się mających, zobowiązań (Verbindlichkeiten), pozwać przed sąd jej ostatniego zamieszkania ¹⁾, lub pobytu w krajach tutejszych. W tym dopiero co omówionym przypadku, ostatnie miejsce zamieszkania lub pobytu, nie uzasadnia sądu powszechnego, lecz tylko »forum« dla pewnego rodzaju powyżej wymienionych spraw. Jest to »forum« subsydjarne, ustanowione w obronie interesów tych osób, które chciałyby dochodzić swych roszczeń w krajach tutejszych (Mat. I. 70.) ²⁾. »Forum« to częściowo tylko zastępuje »forum generale«.

III. Od miejsca zamieszkania swobodnie obranego przez stronę, czyli dowolnego miejsca zamieszkania, odróżnić należy ustawowe miejsce zamieszkania. Ustawowem miejscem zamieszkania [domicilum necessarium] nazywamy to miejsce, które według przepisów ustawy, za miejsce zamieszkania osoby uważać należy, bez względu na to, czy w temże miejscu osoba fizyczna rzeczywiście mieszka, czy też nie. wreszcie, czy ma zamiar przebywania, lub też nie. Podstawą do ustalenia ustawowego miejsca zamieszkania, może być dla osób wojskowych ich załoga (Garnizon) Dla osób, które są w pewnej zależności od innej osoby, będzie ich miejscem zamieszkania, miejsce zamieszkania osoby, od której zależą; i tak n p. miejsce zamieszkania męża, będzie miejscem zamieszkania żony, miejsce zamieszkania ojca, będzie miejscem zamieszkania tegoż niewłasnowolnych dzieci ślubnych i t. d. Podobnie, jak rzeczywiste, od woli strony zawisłe miejsce zamieszkania (względnie pobytu)

¹⁾ Wach (j w. str. 412) słusznie zaznacza, iż takim ostatniem miejscem zamieszkania, może być miejsce zamieszkania obrane, lub ustawowe -- a więc nawet miejsce fikcyjnego zamieszkania. O wspomnianym przepisie wyraża się Horten (j w. str. 257), iż jest on: »...eine Perpetuirung des letzten inländischen Kriteriums für den allgemeinen Gerichtsstand«.

²⁾ Nauka o tem »forum« należy do nauki o sądzie powszechnym, w obec tego, że »forum« to w pewnych sprawach zastępuje »forum generale«.

może ustalić sąd powszechny, tak samo i ustawowe miejsce zamieszkania, może uzasadnić sąd powszechny.

Ustawowe miejsce zamieszkania może być, albo zgodne z rzeczywistym miejscem pobytu, albo też nie jest zgodnem. W pierwszym przypadku miejsce zamieszkania będzie ustawowem, a więc przymusowem, ale rzeczywistem; w drugim przypadku miejsce zamieszkania będzie ustawowem, ale nie rzeczywistem. czyli zmyśleniem (fikcyjnem). W omawianych przypadkach wola ustawodawcy, wskazująca, które miejsce, za miejsce zamieszkania (ustawowe) pozwanego uważać należy, zastępuje albo oba czynniki (faktyczny pobyt i zamiar zamieszkania), albo tylko czynnik drugi (zamiar), potrzebne do ustalenia rzeczywistego miejsca zamieszkania (str. 312).

A. Do przypadków, w których ustawowe, ale w zasadzie rzeczywiste miejsce zamieszkania ustala sąd powszechny, zaliczyć należy następujące:

a) Dla osób odbywających czynną służbę wojskową w marynarce wojennej i obronie krajowej, dalej dla osób wojskowych zajętych w administracyi wojskowej, a w czynnej służbie zostających, jako też dla osób należących do żandarmeryi również w czynnej służbie zostających ich miejsce załogi (Garnison ¹⁾), ze względu na ustalenie sądu powszechnego, uchodzi za miejsce zamieszkania (Mat I, 71) ²⁾. Sąd powszechny w ten sposób uzasadniony, pozostaje właściwym nawet, w razie zmiany miejsca załogi i to, aż do przybycia do nowego miejsca załogi. Zasady te wyraża §. 68 N. J. Prawidłowo w oma-

¹⁾ Sąd krajowy w Pradze wyraził zapatrywanie prawne: »Garnisonsort ist nicht jener, wo sich das Regimentscommando, sondern wo sich der einzelne Truppenkörper befindet, bei dem der Geklagte dient. (Ger.-Zeit. z r. 1898. Nr. 25). To samo zapatrywanie podziela Fürstl [j. w. str. 159]. Obacz także: Horten j. w str. 257—259.

²⁾ W obec tego przepisu uchylony został §. 10 i 11. ust. z 20. maja 1869. Nr. 78. D. p. p, co i tak w Art. II. l. 2. ust. wpraw. Nor. Jur. wyraźnie zaznaczonem zostało.

wianym przypadku miejsce zamieszkania ustawowe, będzie także miejscem zamieszkania rzeczywistym Wyjątkowo, może osoba wojskowa, albo na pewien czas otrzymać rozkaz pełnienia służby w innej miejscowości, albo też może chwilowo przebywać gdzieindziej, n. p. z powodu otrzymanego urlopu ¹⁾, albo wreszcie może otrzymać wyjątkowo pozwolenie mieszkania poza miejscem załogi. W każdym razie, miejsce zamieszkania ustawowe [miejsce dawniejszej załogi], nie będzie rzeczywistym w czasie, podczas którego osoba wojskowa z jednego miejsca załogi przybywa do drugiego miejsca załogi ²⁾.

Dla ustalenia wspomnianego sądu dla załogi, koniecznym jest, aby osoba wojskowa posiadała zdolność samoistnego ustalenia miejsca zamieszkania. O ile więc, wspomniane osoby wojskowe tej zdolności nie posiadają, (podlegają władzy ojcowskiej, jako dzieci ślubne, legitymowane, lub adoptowane, albo też są pod opieką), o tyle wejdą w zastosowanie nie przepisy o sądzie załogi, lecz przepisy o sądzie powszechnym pochodnym (odp. na pytanie do §. 68. N. J.) ³⁾.

b) Dla osób należących do straży skarbowej, jest ich miejscem zamieszkania, wskazane im miejsce stałego pobytu, (D. n. z 28. września r. 1842. Nr. 643. Z. u. s. i D. n. z 21. kwietnia 1843 Nr. 696 Z. u. s.).

c) Rodzajem miejsca zamieszkania ustawowego rzeczywistego, jest także pochodne miejsce zamieszkania. Pochodne miejsce zamieszkania jest znowu podstawą ustalenia sądu powszechnego pochodnego ⁴⁾.

W całym szeregu przypadków, istnieje między dwoma

¹⁾ Neumann str. 1194.

²⁾ Fürstl (j. w. str. 159) twierdzi: ... durch die Einberufung zur Waffenübung bei Reservisten und im nichtactiven Landwehrverhältnisse stehenden Personen... wird der Gerichtstand des Garnisonortes nicht begründet.

³⁾ W tym przypadku mógł mieć także zastosowanie przepis o sądzie miejsca zatrudnienia (§. 86. ust. 2. N. J.).

⁴⁾ Allerhand. Civilprocessualische Erörterungen (Geller Centralblatt Nr. 470 i dalsze),

osobami prawny stosunek zależności, który jest powodem, iż osoba pozostająca w zależności prawnej od innej osoby, przebywa razem z tą osobą, od której jest zależną. Taki stosunek zachodzi zwłaszcza pomiędzy żoną a mężem, dziećmi a ojcem, względnie matką nieślubną. W tych przypadkach będzie nie tylko miejsce zamieszkania jednej osoby, miejscem zamieszkania osoby drugiej, która jest od pierwszej zależną, lecz także sąd powszechny osoby pierwszej, będzie sądem powszechnym i osób od niej prawnie zależnych. Gdy zaś N. J. stanowi, że sąd powszechny jednej z tych osób (męża, ojca, matki nieślubnej), jest także sądem powszechnym osób od tychże zawisłych, przeto wnioskować należy, iż sąd powszechny jednej z tych osób, będzie także sądem powszechnym osób od niej zależnych nawet wówczas, jeżeli nie miejsce zamieszkania, lecz subsydyarnie miejsce pobytu strony, jest podstawą do uzasadnienia właściwości sądu.

W szczególności K. p. c. wprowadza następujące przepisy:

α) Sąd powszechny męża, jest także sądem powszechnym jego żony, a to nawet w tych przypadkach, w których ona zostaje pod opieką (§. 70. ust. N. J.). Tak więc nie tylko miejsce zamieszkania męża, będzie miejscem zamieszkania żony, lecz i sąd powszechny męża, będzie sądem powszechnym żony. W następstwie tego, o ile wyjątkowo nie zamieszkanie, lecz pobyt męża (§. 67 N. J.) uzasadnić może sąd powszechny męża, o tyle też i pobyt męża, może uzasadnić sąd powszechny żony. Przepisy te są konsekwentnem przeprowadzeniem prawideł objętych §§. 91, 92. K. c. Zgodnie też z tem zapatrywaniem, z chwilą sądowego rozdzielenia wzgl. rozwiedzenia małżonków, lub śnieri męża, sąd powszechny męża, przestaje być sądem powszechnym żony ¹⁾. Jeżeli żona, w omawianych przypadkach, nie jest własnowolną, wówczas podlegać będzie sądowi po-

¹⁾ Wyznaczenie żonie tymczasowego miejsca pobytu, po myśli §. 107 K. c., nie uzasadnia samostanowienia »forum generale«.

wszechnemu, któremu podlegałyby, gdyby w ogóle małżeństwa nie zawierała.

Po myśli §. 70. ust. 2. N. J., jeżeli mąż opuścił miejsce swego zamieszkania w krajach tutejszych, ale żonę swoją tutaj pozostawił, wówczas dla żony będzie w miejscu jej stałego pobytu (ständiger Aufenthalt) uzasadnionym sąd powszechny. i to na tak długo, aż mąż nie obierze sobie napowrót zamieszkania w krajach tutejszych. Z brzmienia tegoż przepisu wynika, iż żona musiała do chwili opuszczenia jej przez męża przebywać stale, w krajach tutejszych ¹⁾. Przepis ten ma głównie na celu wzięcie w opiekę kredytu żony tutaj przebywającej, której mąż opuścił miejsce zamieszkania w krajach tutejszych, jużto w celach zarobkowania, jużto w innych celach (Mat. I. 71, 72). Przez stworzenie dla żony, pozostałej w krajach tutejszych, samoistnego sądu powszechnego, umożliwia się zapożyczanie jej przed tutejsze sądy, niemniej ułatwia się zawieranie stosunków prawnych, a w następstwie tego, zwiększa się jej kredyt ²⁾.

Jeżeli pozostała małżonka jest małoletnią, to mimo to, po myśli omawianego przepisu, będzie mogła (żona) swym stałym pobytym uzasadnić »forum generale« (Odp. na pyt. do §. 70. N. J.). Przepis omawiany ustala sąd powszechny subsydarny ³⁾. Wtedy bowiem tylko ma wspomniany przepis zastosowanie, jeżeli mąż opuścił swoje miejsce zamieszkania i nie

¹⁾ Obacz wywody Hortena j. w. str. 261 i 262. Horten twierdzi, iż przepis omawiany ma i wówczas zastosowanie, jeżeli mąż opuścił swoje miejsce pobytu uzasadniające »forum generale«.

²⁾ Schrutka (j. w. str. 75), Neumann (j. w. str. 1198) i Horten (j. w. str. 260) omawiają i biorą pod rozwagę przypadek: Co wówczas, jeżeli pozwana żona przed »forum generale« męża podnosi zarzut, iż małżeństwo prawnie w ogóle nie istnieje. Sądzić należy, iż stanowczem jest, czy w chwili wniesienia skargi (§. 29 N. J.) małżeństwo formalnie istniało. Późniejsze unieważnienie jest bez wpływu.

³⁾ Innego zdania Fürstl (j. w. str. 163). Twierdzi on, iż omawiany sąd ustalony stałym pobytym żony nie uzasadnia »forum generale«. W następstwie tego nie mają w danym przypadku zastosowania przepisy §§ 76 i dalsze N. J., o sądach szczegółowych współzawodniczących.

obrał w krajach tutejszych innego miejsca zamieszkania wzgl. pobytu¹⁾; nadto tylko tak długo żona swoim stałym pobylem uzasadnia »forum generale«, aż mąż nie obierze sobie miejsca zamieszkania w krajach tutejszych. Sądzić jednak należy, że i wówczas nie będzie mogła już żona uzasadnić swoim stałym pobylem »forum generale«, jeżeli mąż po powrocie do krajów tutejszych nie obierze sobie wprawdzie tutaj miejsca zamieszkania, lecz jedynie miejsce pobytu. Wynika to z przepisu §. 67 i 70. ust. 1. N. J. Jeżeli bowiem mąż nie ma miejsca zamieszkania, ani tutaj, ani za granicą, tylko tutaj miejsce pobytu, wówczas to miejsce pobytu męża uzasadni jego »forum generale« i jego żony.

Jeżeli mąż niema, ani miejsca zamieszkania, ani pobytu w krajach tutejszych, ani też nie miał miejsca zamieszkania ani tutaj, ani zagranicą, ani wreszcie nie miał tutaj miejsca pobytu, wówczas miejsce stałego pobytu w krajach tutejszych żony (o ile jest własnowolną), uzasadnić jej »forum generale«²⁾. Zasada ta wynika z istoty rzeczy, gdyż inaczej, wśród powyżej podanych okoliczności, nie istniałoby dla żony »forum generale«.

β) Sąd powszechny ojca³⁾ jest także sądem po-

¹⁾ Horten (j. w. str. 261). Według Hortena, jeżeli mąż opuścił wprawdzie swoje miejsce zamieszkania w krajach tutejszych, nie opuścił jednak krajów tutejszych, wówczas przepis §. 70. N. J. niema zastosowania, bo chwilowe miejsce zamieszkania męża może uzasadnić »forum generale« jego i żony. Za zapatrywaniem Hortena przemawia »ratio legis«, niemniej słowa §. 70. ust. 2. N. J.: »...seine Gattin jedoch im Inlande zurückgelassen hat...« Z tych słów widocznem, iż przepis §. 70. ust. 2. N. J. może mieć tylko wówczas zastosowanie, jeżeli mąż wydził się poza kraje tutejsze.

²⁾ Demelius j. w. str. 78, Fürstl j. w. str. 162.

³⁾ Obojętnem jest, czy ojciec jest własnowolnym, czy też nie? Jeżeli nie jest własnowolnym, wówczas sam będzie podlegał sądowi ojca swego wzgl. matki nieślubnej, czyli w tym wypadku wnuk będzie podlegał sądowi powszechnemu dziadka wzgl. babki (matki nieślubnej małoletniego ojca). Zasadę §. 70. N. J. rozszerza anal. O. N. S. z dnia 17. sierpnia 1899 (Nr. 100. O. Dz. Rozp. Min.), także do uznanych za marnotrawców. I tak stanowi wspomniane O: »Der Gerichtsstand für Kla-

wszecznym dzieci podlegających jego władzy ojcowskiej i to słubnie urodzonych, legitymowanych, lub przysposobionych (o ile zachodzą warunki §. 183. K. c.). Dzieci, w znaczeniu powyższem, podlegają także wspomnianemu sądowi, mimo to, iż władza ojcowska zgasła, lub uchyloną została (§§ 172 do 178. K. c.); i to tak długo, aż nie osiągną prawa do swobodnego zarządu swoim majątkiem. Przedłużona władza ojcowska, z istoty rzeczy, uzasadnia takie »forum« pochodne dla odnośnego dziecka ¹⁾. Sąd powszechny ojca pozostaje sądem powszechnym dzieci (w znaczeniu powyżej podanem), mimo to, iż ojciec opuścił miejsce zamieszkania w krajach tutejszych a dzieci tutaj pozostawił [odp. na pyt. do §. 70. N. J.]. Wyjątkowe przepisy obejmuje §. 73 i § 69. N. J. (obacz poniżej).

γ) Sąd powszechny matki nieślubnej, jest także sądem powszechnym jej dzieci nieślubnych, i to tak długo, [nawet po śmierci matki nieślubnej], aż nie osiągną prawa swobodnego zarządu swym majątkiem ²⁾.

δ) Jeżeli dzieci (niewątpliwie nieślubne wzgl. podrzutki) zostają, na koszt publicznego zakładu, do ustawowego zastępstwa tychże zobowiązanego, umieszczone w tym zakładzie, lub poza zakładem, wówczas podlegają przez czas pobytu tamże, sądowi powszechnemu zakładu (§. 72. N. J.). Z wyrazu jednak »dzieci« użytego w ustawie, nie może ulegać wątpliwości, iż w każdym razie tylko tak długo podlegają wspomniane dzieci sądowi powszechnemu właściwemu dla zakładu, aż nie uzyskają prawa swobodnego zarządu swoim majątkiem [Mat. I. 611. II. 344, 622, 623]. Nasuwa się pytanie: Któremu sądowi podlegają dzieci nieślubne i podrzutki, po ich wystąpieniu ze zaopatrzenia zakładu publiczne-

gen gegen Curanden bestimmt sich nach dem Sitze des Curatelgerichtes«. Obacz powyżej: str. 312.

¹⁾ Adopcya przez kobietę nie uzasadni sądu powszechnego dla adoptowanego małoletniego. Wynika to z przepisów §§. 71 i 72. N. J.

²⁾ Również wówczas przestanie być sąd powszechny matki nieślubnej sądem powszechnym dziecka, gdy dziecko nieślubne wstąpiwszy w śluby małżeńskie podlegać będzie sądowi powszechnemu męża (§. 69 N. J.)

go, zanim uzyskały własnowolność? Według Art. VI. l. 6. Ust. wpraw. Nor. Jur. obowiązują nadal w tym względzie dotychczasowe przepisy, objęte Rozp. min. z 21. sierpnia 1856. N. 150. D. p. p. Ze wspomnianego Rozp. min. wynika, że gdy matka dziecka nieślubnego jest znaną, wówczas sąd powszechny matki nieślubnej, będzie sądem powszechnym dziecka nieślubnego. Jeżeli natomiast matka nie jest wiadomą, lub chodzi o podrzutek, wówczas rozstrzyga miejsce pobytu dziecka, w chwili ustanowić się inajęcej opieki. Miejsce to, będzie także wpływać na oznaczenie sądu powszechnego. Wynika to, ze zestawienia przepisu wspomnianego rozp. minist. z przepisem §. 109. N. J. ¹⁾.

ε) Sąd powszechny osoby wojskowej (obacz powyżej str. 315), ustalony jej miejscem załogi, jest w zasadzie także sądem powszechnym dla tegoż żony i dzieci, jeżeli żona, względnie dzieci żyją z tą osobą wojskową we wspólności domowej. Ponieważ jednak często, ze względu na służbę wojskową, osoba wojskowa nie mieszka w krajach tutejszych, lecz za granicą [w znaczeniu art. X. ust. wpraw. Nor. Jur.] n. p. na Węgrzech, w Bośni, Hercegowinie i t. d. — z drugiej strony żona, względnie i dzieci teje osoby wojskowej pozostały w krajach tutejszych, przeto ze względów użyteczności ustawodawstwo wprowadziło przepis według, którego, żona (choćby małoletnia), a nawet tylko same dzieci osoby wojskowej, mogą ustalić sąd powszechny (Mat. I, 72). I tak, jeżeli żona osoby wojskowej, względnie jej dzieci, jużto wreszcie tylko same dzieci, nie żyją we wspólnem gospodarstwie z mężem względnie ojcem, [który jest osobą wojskową], wówczas miejsce stałego pobytu

¹⁾ Zachodzi również pytanie: Który sąd jest właściwym dla nieślubnych dzieci niewiadomych matek, w razie, jeżeli dzieci nie są umieszczone we wspomnianych zakładach publicznych? Pytanie to nie jest w ustawie rozstrzygnięte. Sądzić należy, iż powyższe zasady objęte Rozp. min. z 21. sierpnia r. 1856. Nr. 150, należy analogicznie zastosować. Rozstrzygać więc będzie miejsce pobytu dziecka w chwili ustanowić się mającej opieki, a miejsce to będzie także decydować o sądzie powszechnym dziecka.

w krajach tutejszych żony, względnie choćby nawet samych tylko dzieci, może uzasadnić sąd powszechny dla żony względnie i dla dzieci ¹⁾). Obojętną jest rzeczą: Czy w omawianym przypadku żona osoby wojskowej jest własnowolną, czy nie? Gdyby dzieci osoby wojskowej były już własnowolnemi — wówczas z istoty rzeczy same ustaliłyby swoje »forum generale«, bez względu na omawiany przepis.

Powyższa zasada ma zastosowanie i do sądu powszechnego dla żon i dzieci obywateli austriackich, którzy w charakterze urzędników, albo sług państwa austriackiego, lub austro-węgierskiej monarchii, przebywają na stałej a urzędowej posadzie poza krajami tutejszymi (§. 69. N. J. obacz poniżej B). Jeżeli żona, względnie dzieci wspomnianych obywateli austriackich nie żyją we wspólności domowej z mężem względnie ojcem — wówczas podobnie, jak w powyższym wypadku co do osób wojskowych, miejsce stałego pobytu żony, względnie dzieci, może uzasadnić sąd powszechny żony, względnie sąd powszechny dzieci.

B) Do przypadków, w których ustawowe miejsce zamieszkania, jednak nie rzeczywiste, lecz fikcyjne (zmyślone) uzasadnia »forum generale« — zaliczyć należy następujące przypadki:

a) Dla umożliwienia zapozwania osób wojskowych [w zna-

¹⁾ Jeżeli żona, względnie i dzieci osoby wojskowej za granicą przebywają, wówczas nie mogą być zapożywane przed sąd tutejszy męża, względnie ojca, skoro tenże sąd jest jedynie właściwym, w razie wspólności domowej osoby wojskowej ze żoną, względnie i dziećmi. Również, jeżeli żona, względnie dzieci nie żyją, we wspólności gospodarstwa z mężem względnie ojcem (osoba wojskowa), ale nie mają też stałego (§. 73. N. J.) miejsca pobytu, wówczas po myśli § 67. N. J. będzie musiało rozstrzygać chwilowe ich miejsce pobytu. Obacz: Neumann j. w. str. 1200. Horten j. w. str. 264. Rozciągnięcie przepisu §. 73. N. J. na przypadki chwilowego pobytu żony wzgl. i dzieci jest tylko możliwem w drodze analogii. Horten (j. w. str. 264) wprowadza jeszcze dalsze kryteria właściwości, co nie jest trafnem, skoro w braku podstaw do ocenienia właściwości miejscowej, należy zastosować §. 28. N. J. (Obacz: powyżej str. 203 i 204).

czeniu powyżej podanem] przed sądy tutejsze — wprowadza nowe ustawodawstwo fikcyjne miejsce zamieszkania, a w następstwie tego i sąd powszechny ustalony tamże fikcyjnym miejscem zamieszkania. Według powyższego przepisu będzie można zapozwać osobę wojskową nie przebywającą w krajach tutejszych [n. p. osoba wojskowa przebywa na Węgrzech, w Bośni lub Hercegowinie] przed jeden z dwóch sądów powszechnych, uzasadnionych fikcyjnym miejscem zamieszkania. I tak α) Stanowczem będzie dla ustalenia fikcyjnego miejsca zamieszkania miejsce [w krajach tutejszych], gdzie po raz ostatni stał zaogłą oddział wojskowy [Militärkörper], do którego należy osoba wojskowa obecnie t. j. w chwili wniesienia skargi; β) Również będzie można osoby wojskowe, nie przebywające w krajach tutejszych, zapozwać przed sąd tutejszy, w okręgu którego położone jest miejsce, gdzie te osoby wojskowe ostatni raz w krajach tutejszych stały zaogłą.

W zasadzie będzie mógł powód wybierać pomiędzy sądem pod α , a sądem pod β podanym. Nie jest jednak wykluczonym, iż tylko jeden z tych sądów powszechnych będzie uzasadniony, albo możliwie i żaden.

Przepis omawiany wprowadza postanowienie o miejscu zamieszkania fikcyjnym, skoro pozwany będzie mógł być pozwanym przed sąd, w okręgu którego już nie przebywa, a nawet przed sąd w okręgu którego możliwie nigdy nie przebywał, n. p. osoba wojskowa nigdy nie przebywała w miejscu, gdzie oddział wojskowy, do którego obecnie należy, ostatni raz był stacyonowany w krajach tutejszych. Wprawdzie, postanowienia powyższe umożliwiają zapożywanie osób wojskowych przed sądy tutejsze; z drugiej strony jednak narażają też osoby wojskowe na wielkie niedogodności spowodowane tem, iż będzie musiała osoba wojskowa bronić się wobec sądu, niejednokrotnie bardzo odległego, od jej rzeczywistego miejsca zamieszkania.

b) Obywatele austriaccy w charakterze urzędników, albo sług państwa austriackiego, lub monarchii austro-węgierskiej przebywający na stałej posadzie urzędowej poza krajami tu-

tejszymi, zachowują dla siebie ten sąd powszechny, który mieli na obszarze krajów tutejszych (§. 69. N. J. i Mat. I. 71).

Jeżeli wspomniane osoby nie miały sądu powszechnego w krajach tutejszych, albo też sąd ten nie da się wyśledzić — natenczas (w razie, jeżeli przedmiotowo - właściwym jest sąd powiatowy) będzie sądem powszechnym tychże osób jeden ze sądów powiatowych wiedeńskich, a w szczególności ten sąd w okręgu którego ma swoją siedzibę ministerstwo spraw zagranicznych. W razie, jeżeli przedmiotowo właściwym jest sąd kolegialny I-ej Instancji, lub sąd handlowy¹⁾, wówczas byłby właściwym sąd krajowy, względnie handlowy w Wiedniu.

I w tym przypadku mamy do czynienia z fikcyjnem miejscem zamieszkania, z miejscem, w którym możliwie pozwany nigdy nie przebywał²⁾.

IV. Od fizycznego miejsca zamieszkania, względnie pobytu, odróżnić należy miejsce siedziby podmiotów niefizycznych (tak

¹⁾ Stylizacja §. 69. N. J. jest mniej udaną. Przepis ten wychodzi ze założenia, iż przedmiotowo-właściwym jest sąd powiatowy, tymczasem przedmiotowo-właściwym może być sąd koleg. I. instancji, lub sąd handlowy. Nadto przepis tenże nie daje żadnej odpowiedzi w razie, jeżeli przedmiotowo-właściwym byłby sąd górniczy. Sądzić należy, iż w tym przypadku byłby właściwym sąd obwodowy w Leoben, jako sąd górniczy obejmujący swoim okręgiem miasto Wiedeń. §. 69. N. J. powinien był wyrazić zasadę, iż w braku innych kryteriów uważa się za miejsce zamieszkania okręg sądu powiatowego wiedeńskiego, w którym ma swą siedzibę c. i k. Ministerstwo spraw zewnętrznych.

²⁾ Co do podsądności w sprawach służbowych za granicą, zajętych poddanych austriackich, zostały wprowadzone traktatami państwowymi pewne postanowienia odmienne od przepisu §. 69, N. J. I tak, z księstwem Lichtenstein zawarty został traktat z 3. grudnia 1876. Nr. 143. D. p. p. co do austr. urzędników cłowych, podatkowych i t. d. którzy są na stanowisku urzędowem w ks. Lichtenstein. Według tego traktatu odnośni, urzędnicy podlegają sądom ks. Lichtenstańskiego. W szczególności poddani austriaccy na posadach kolejowych, za granicą, (według szeregu traktatów) podlegają ustawom i sądom zagranicznym. Jako na a j w a ż n i e j s z e wyliczyć należy następujące układy, z Prusami, z 5. sierpnia 1867 Nr. 128 D. n. p. co do linii kolejowej Landshut—Schwadowitz i Wildenberg—Glatz ze Saksonią co do linii kolejowych koło Weipert, Georgswalde i Warnsdorf (traktat z 29. września 1869 Nr. 61. D. p. p. z r. 1871); dalej co p.

zw. sztuczne miejsce zamieszkania); tyczy się to Skarbu państwa, towarzystw, spółek i t. d. Z istoty rzeczy tego rodzaju podmioty prawne, jak osoby prawnicze, lub wogóle podmioty prawne, nie fizyczne — nie mogą ustalić fizycznego miejsca zamieszkania. Gdy jednak z drugiej strony i te podmioty prawne mogą występować, jako pozwani w procesach, przeto zachodzi potrzeba oznaczenia sądu powszechnego dla tychże podmiotów prawnych. Każda osoba prawnicza, w ogóle każdy podmiot prawny nie fizyczny, jest ze względu na swoją działalność złączony z pewną miejscowością, przeto ta miejscowość, w szczególności siedziba odnośnej osoby prawniczej zastępuje w zasadzie miejsce zamieszkania, względnie pobytu osób fizycznych. Takie miejsce siedziby może być z nowu wybranem albo też ustawowem. W pierwszym przypadku podmioty prawne nie fizyczne wybierają przez swoje organa swoją siedzibę. O ile zaś wyjątkowo organy takiego podmiotu prawnego nie są powołane do przeprowadzenia takiego wyboru, o tyle, jak przy fundacjach, masach majątkowych i t. d., zostaje ich siedziba łącznie z ich ustanowieniem oznaczona. Natomiast w drugim przypadku siedziba odnośnego podmiotu prawnego (niefizycznego) zostaje wprost przez ustawę oznaczoną.

A) Sąd powszechny zostaje w następujących przypadkach ustalony siedzibą podmiotu prawnego przez wybór czyli zostaje dowolnie oznaczony. I tak, o ile nie zostało co innego ustanowionem w sposób powszechnie obowiązujący, o tyle sąd

linij kolejowych przy Graslitz, Moldau, Reitzenheim i Johann-Georgstadt (traktat z 5. maja 1884. Nr. 112. D. p. p.); dalej z państwem niemieckiem co do kolei od Chotzen aż do Altwasser (traktat z 2. marca 1877 Nr. 22. D. p. p.) Przeciwna natomiast zasada została wyrażona w konwencji zawartej ze Serbią 9. kwietnia 1880. Nr. 80 D. p. p. Według tejże konwencji urzędnicy i służba kolejowa stacyonowana w Serbii w sprawach cywilnych opiekuńczych i kuratelarnych podlega władzom austriackim. (Obacz powyżej str. 204). W końcu, wspomnieć należy o konwencji kolejowej z Rumunią z 22. lutego 1873. Nr. 42. z r. 1881. (Obacz: Schauera uwagi do §, 69. N. J.).

powszechny, spółki handlowej jawnej, komandytowej, akcyjnej, towarzystw, gwarectw, funduszów i korporacji publicznych, kościołów, prebend, fundacji, zakładów publicznym celom służących, mas majątkowych, stowarzyszeń i innych podmiotów prawnych nie będących osobami fizycznymi [z wyłączeniem Skarbu Państwa, Skarbu krajowego i gminy] oznacza się, według ich siedziby [Sitz]. W wątpliwości, za siedzibę wspomnianych osób niefizycznych uważa się miejscowość, gdzie ich zarząd (Verwaltung) się prowadzi (§. 75. N. J.). O ile, powyższych podmiotów prawnych broni zastępca Skarbu Państwa¹⁾, albo też zastępca skarbu krajowego, albo też wreszcie, o ile one podlegają administracji gminnej — o tyle właściwym będzie dla nich sąd powszechny, właściwy dla Skarbu Państwa, dla skarbu krajowego, lub też dla gminy (§. 75. ust. 2. N. J. Obacz, poniżej pod B.).

B) Sądem powszechnym opierającym się na ustawowym miejscu zamieszkania jest sąd dla Skarbu Państwa [czyto austriackiego, czyto austro węgierskiego]²⁾, dla kraju, niemniej dla gminy. Sąd powszechny Skarbu państwowego, albo krajowego oznaczony bywa, według miejsca siedziby tego organu publicznego, który według obowiązujących w tej mierze przepisów jest powołanym w odnośnej sprawie do zastępowania Skarbu państwowego (w zasadzie c. k. Prokurat. Skarbu Państwa) albo krajowego (Wydział krajowy). Do zastępstwa Skarbu Państwa (w granicach rozporządzenia całego ministerstwa z 9. marca 1898. Nr. 41. D. p. p.) powołaną jest ta c. k. Prokuratoria Skarbu Państwa (wzgl. Expozytura tejże)³⁾, w okręgu której położoną jest rzecz będąca w związku z przed-

¹⁾ Które podmioty nie fizyczne na równi ze skarbem Państwa doznają obrony przez c. k. Prokuratorję skarbu przedstawionem jest w nauce »o stronach i ich zastępcach«.

²⁾ Mat. I. str. 73.

³⁾ Tyczy się to krakowskiej Eupozytury c. k. Prokuratorji Skarbu. Jej zakres miejscowy pokrywa się z okręgiem dawnej Rzeczypospolitej krakowskiej (powiat Krakowski i Chrzanowski). Rozp. min. z d. 8 grudnia 1867 l. 138 D. p. p.

miotem sporu. W braku zaś tego rodzaju podstaw właściwości, powołaną jest ta Prokuratorya Skarbu, w której okręgu zaśzło zdarzenie będące podstawą dochodzonego roszczenia. W razie, jeżeli i ta podstawa właściwości nieistnieje, wówczas ustaloną bywa właściwość, według siedziby władzy administracyjnej, względnie władzy nadzorującej, a podwładnej bezpośrednio właściwej władzy centralnej (§. 4. I. Rozp. min. całego z 9. marca 1898. Nr. 41. D. p. p.). Gdy zaś według §. 74. N. J. siedziba Prokuratoryi Skarbu we wspomnianych sprawach będzie rozstrzygać o właściwości sądu, przeto okoliczność, która c. k. Prokuratorya Skarbu Państwa (wzgl. Expozytura c. k. Prokuratoryi Skarbu Państwa) będzie powołaną wpłynie stanowczo na oznaczenie »forum generale« dla Skarbu Państwa¹⁾.

¹⁾ Według R. m z 9. marca 1898. l 41. D. p. p. (§ 2. ust. IV.), dalej Rozp. min. skarbu, wyznań i oświaty, niemniej kolei z 7. czerwca 1898 l. 99. D. p. p. w zasadzie upoważnioną zostaje Prokuratorya Skarbu do zastępstwa sądowego upaństwowionych kolei żelaznych, o ile majątek tychże na rachunek Państwa bywa administrowany. W następstwie tego, zgodnie z § 75 ust. 2. N. J., przy zastosowaniu powyżej przytoczonych przepisów (sądzić należy), właściwym będzie jako »forum generale« dla kolejowego skarbu państwa, sąd znajdujący się w siedzibie Prokuratoryi Skarbu, powołanej do zastępstwa, według powyższych przepisów. Nie stoi temu na przeszkodzie Rozp. min. kol. z 19. stycznia 1896. Nr. 16 D. p. p., skoro to rozporządzenie tyczy się tylko zastępstwa administracyjnego interesów skarbowych (Orz. Najw. sądu z 5. lipca 1899. Nr. 9933, nie ogłoszone) Za tem zapatrywaniem przemawia także orzeczenie Naj. Sądu z 29 września 1897 l. 11960. (Geller Centralblatt z r. 1898. str. 153).

Z istoty rzeczy, przepisy te tyczą się tylko »forum generale« dla skarbu Państwa, nie wpływają natomiast na przepisy o sądach szczegółowych, jeżeli skarb Państwa przed »forum speciale« może, względnie winien być zapozwany. I tak n. p. będzie to możliwem przy zastosowaniu § 3. ust. z 5. marca 1869. Nr. 27. D. p. p. (utrzymana Art. VI. l. 2. ust. wpraw. Nor. Jur.). Również mógłby być skarb kolejowy zapozwany przed »forum speciale« dla zakładu po myśli §. 87. N. J., i w tym to na ostatku przytoczonym przypadku siedziba dyrekcji kolei państwowej, mogłaby, przy zaistnieniu innych warunków z §. 87. N. J., uzasadnić sąd szczegółowy dla zakładu. (Obacz poniżej).

Sąd powszechny dla gminy (politycznej)¹⁾ jest zawisłym od miejsca siedziby przełożenia gminy [Gemeindevorsteherung].

§. 3. Sądy szczegółowe wyłączne.

I. Sąd szczegółowy wyłączny dla spraw małżeńskich (Besonderer Gerichtsstand für Ehesachen »forum matrimonii« §§. 76. i 100. N. J., Mat. I 49, 73, 725, 731, 732. II. 335, 604, 611)²⁾.

Względy natury użyteczności były (§. 14. lit. a. dawniejszej N. J.) i są (§. 76. N. J.) powodem wprowadzenia sądu szczegółowego dla spraw małżeńskich. Według przepisów powyżej przytoczonych sąd powszechny męża, jest także sądem powszechnym żony (§. 70. N. J.). W następstwie tego żona musiałaby dochodzić spornych spraw prawnych wynikających ze stosunków małżeńskich, przed sądem powszechnym męża. Gdy zaś mąż przez zmianę swego miejsca zamieszkania, a zwłaszcza przez opuszczenie krajów tutejszych mógłby utrudnić, a nawet wprost uniemożliwić dochodzenie wspomnianych praw żony, przeto okazało się wskazanem ustanowić sąd szczegółowy dla spraw małżeńskich, ze względu na ostatnie wspólne miejsce zamieszkania małżonków.

Według §. 76. N. J. skargi o rozdział od stołu i łoża, skargi rozwodowe, skargi o unieważnienie małżeństwa [względnie postępowanie wdrożone z urzędu z powodu nieważności małżeństwa], niemniej skargi o roszczenie nie wyłącznie majątkowe³⁾, a wynikające ze stosunku małżeńskiego (n. p. skargi o dalsze wspólne pożycie małżeńskie i t. d.) należą wyłącznie przed sąd, w okręgu którego małżonkowie po raz ostatni mieli swoje wspólne miejsce zamieszkania⁴⁾. Z istoty rzeczy

¹⁾ Horten j. w. str. 265.

²⁾ Ott j. w. str. 126—128. Neumann j. w. str. 1205, 1206. Horten j. w. str. 267 i 268.

³⁾ Co do pojęcia »skarg nie wyłącznie majątkowych« obacz powyżej przytoczone O. N. S. (str. 253).

⁴⁾ Horten j. w. str. 267. twierdzi, iż w razie, jeżeli małżonkowie nigdy nie mieli wspólnego miejsca zamieszkania w krajach tutej., wów-

wynika, iż to wspólne miejsce zamieszkania musieli mieć małżonkowie w krajach tutejszych, jeżeli w ogóle przepis powyższy ma mieć zastosowanie. Przepis ten ma zastosowanie bez względu na to, czy małżonkowie są poddanymi tutejszymi, czy też obcymi. Obok tego sądu szczegółowego wyłącznego dla spraw małżeńskich wprowadza N. J. sąd szczegółowy subsydjarny.

Ustawodawstwo procesowe stoi na stanowisku, iż wszyscy poddani austriacy w zasadzie mogą być zapożyczani przed sądy cywilne austriackie. Ponieważ zaś nie są wykluczone przypadki, iż poddany tutejszy nie ma sądu powszechnego, ani subsydjarnego z § 68. Nor. Jur. w krajach tutejszych, ani też żaden tutejszy sąd szczegółowy również nie jest właściwym, względnie nie dają się ustalić okoliczności uzasadniające tutejszą właściwość miejscową, przeto, jak powyżej wykazano (obacz str. 205 i dalsze), stanowi §. 28. N. J., iż wśród tych okoliczności Najw. Sąd wyznaczy sąd miejscowo-właściwy, z pomiędzy sądów przedmiotowo właściwych. Z istoty rzeczy przepis ten, o tyle tylko ma zastosowanie, o ile Norma Jur. w pewnych przypadkach nie wprowadza szczegółowych postanowień. I tak, właśnie w sprawach małżeńskich wprowadza Norma Jur. przepis o sądzie szczegółowym subsydjarnym (§. 100. N. J.). A mianowicie, w razie, jeśli dla skarg przeciw obywatelowi austriackiemu o rozdział od stołu i łoża, o rozwód, albo o unieważnienie małżeństwa, lub wreszcie dla innych skarg ze stosunków małżeńskich, o roszczenia nie wyłącznie majątkowe, a więc dla skarg powyż omówionych z §. 76. N. J. niema podstaw dla uzasadnienia, ani sądu szczegółowego

czas ma wejść w zastosowanie § 67. N. J., to znaczy, rozstrzygać będzie w drugiej linii ostatnie wspólne miejsce pobytu małżonków Zapatrywanie to nie jest trafne, jeżeli się zważy, iż § 76. N. J. wprowadza specjalny przepis o »forum matrimonii«, który nie może być uzupełniany z nauki o »forum generale«, a takim przepisem jest §. 67. N. J. W razie, jeżeliby zaszły okoliczności przez Hortena przytoczone, wówczas subsydjarnie wejdzie w zastosowanie § 100. N. J., o ile pozwany jest poddanym tutejszym.

dla spraw małżeńskich, ani powszechnego¹⁾, wówczas skargi tego rodzaju mogą być podane w sądzie powszechnym dla powoda, a gdyby i ten sąd w krajach tutejszych nie był uzasadniony, mogą być podane w sądzie krajowym wiedeńskim. Przepis powyższy będzie miał wówczas zastosowanie, jeżeli małżonkowie w krajach tutejszych nigdy nie mieli wspólnego zamieszkania, a pozwany jest obywatelem austriackim.

II. Sąd szczegółowy dla spraw spadkowych [Gerichtsstand für Verlassenschaftsangelegenheiten »forum haereditatis«, §. 77. N. J. Mat. I. 73—75, 693, 725. II. 336, 605. §. 27 i 28 nowej proc. cyw. niem.; dawniejszy §. 28. proc. niem. uległ wpływowi K. c. niem]²⁾). Niektóre sądy szczegółowe, powołane do załatwiania spraw niespornych, mają także siłę przyciągającą dla pewnych spraw spornych, pozostających w łączności ze sprawami niespornymi. Tyczy się to zwłaszcza sądu szczegółowego dla spraw spadkowych. Sprawy spadkowe należące do »forum haereditatis«, należy podzielić na dwie grupy:

A) Do pierwszej grupy spraw należą skargi o prawo dziedziczenia (Erbrechtsklagen), niemniej skargi o roszczenia z tytułu zapisów, lub też innych rozporządzeń na przypadek śmierci, wreszcie skargi wierzycieli spadkowych o roszczenia przeciwko spadkodawcy, lub przeciw dziedzicom, jako takim. Miejscowa właściwość w tych przypadkach ocenia się według siedziby sądu, w którym się toczy pertraktacja spadkowa (nach dem Sitze

¹⁾ Możliwą jest rzeczą, iż małżonkowie nigdy w krajach tutej. nie mieli wspólnego miejsca zamieszkania, a pozwany jest poddany tutej. i tutaj ma sąd powszechny, wówczas będzie można zapoznać pozwanego o wspomniane sprawy przed jego sąd powszechny. Dopiero w braku i tego kryterium będzie właściwym sąd powszechny powoda, a wreszcie, gdyby i tenże nie był uzasadnionym, będzie właściwym sąd krajowy we Wiedniu.

²⁾ Allerhand. Civilprocessualische Erörterungen (Geller. Centralblatt 1898. str. 374 i dalsze), Neumann j. w. str. 1206 i dalsze, Ott j. w. str. 128 i 129. Horten j. w. str. 268 i dalsze Fürstl j. w. str. 172.

des Gerichtes, bei welchem die Nachlassabhandlung anhängig ist); nie koniecznie więc będzie miejscowo właściwym ten sąd, który pertraktację spadkową przeprowadza, możliwym bowiem jest przypadek, iż pertraktację spadkową przeprowadza sąd powiatowy, a przedmiotowo właściwym będzie dla rozstrzygnięcia jednej z powyżej wspomnianych spraw sąd kolegialny I instancyi (n. p. w sprawach powyżej 1000 koron), i to ten sąd kolegialny, w okręgu którego pertraktację spadkową przeprowadza sąd powiatowy. Właściwość przedmiotowa ocenia się więc w omawianym przypadku, według natury roszczenia, względnie wartości przedmiotu sporu (odp. na pyt. dó §. 77 N. J.). Jeżeli pertraktację spadkową przeprowadza sąd kolegialny, wówczas dla spraw należących do sądów powiatowych powołanym będzie sąd powiatowy, znajdujący się w siedzibie sądu kolegiálnego I instancyi przeprowadzającego pertraktację spadkową (»...nach dem Sitze des Gerichtes...«)¹⁾

Do grupy spraw wspomnianych zaliczamy więc:

a) skargi z tytułu dziedziczenia (Erbrechtsklagen) lub skargi ze zapisów: natomiast nie należą tutaj skargi o dziedzictwo (Erbschaftsklagen)²⁾ Zresztą skargi o dziedzictwo z §. 823 k. c. wnoszone być mogą dopiero po przyznaniu spadku³⁾. Na szereg rodzajów skarg zwrócić należy uwagę: I tak, skargi nabywcy dziedzictwa, o ile tenże dochodzi praw spadkowych pozbywającego dziedzictwo, należą przed omawiane »forum«; natomiast nie będą tu należały skargi nabywcy, względnie sprzedawcy dziedzictwa, jeżeli one mają za podstawę umowę o pozbycie dziedzictwa z §. 1278 k. c. W tym bowiem przypadku nie są podstawą skargi prawa spadkowego z tytułu dziedziczenia, lub zapisu, lecz wyłącznie kontrakt pozbycia dziedzictwa. Przed

¹⁾ Fürstl (j. w. str. 173). Innego zdania, Allerhand (j. w. str. 377 i 378). Twierdzi on, iż właściwym jest w omawianym przypadku sąd powiatowy miejsca zamieszkania spadkodawcy.

²⁾ Unger. System VI. §. 50. Schruttka j. w. str. 79.

³⁾ Fürstl j. w. str. 173 mylnie nazywa skargi z §. 532 K. c. »Erbschaftsklagen« i dlatego wprowadza niejasność w rozróżnieniu skarg należących przed »forum haereditatis«.

»forum haereditatis« nie należą skargi, w których powód (n. p. dziedzic) na podstawie prawa spadkowego żąda od osoby trzeciej wydania oznaczonej rzeczy lub żąda wierzytelności spadkodawcy. W tych przypadkach bowiem nie są to skargi z tytułu dziedziczenia, lecz są to tylko skargi osobiste lub rzeczowe, w których legitymację czynną powoda uzasadnia prawo dziedziczenia.¹⁾ Wreszcie wspomnieć winniśmy, że do wspomnianych skarg nie możemy zaliczyć skarg o złożenie przysięgi manifestacyjnej z art. XLII ust. wpraw. K. p. c., skoro wyliczenie skarg dotyczących się praw spadkowych w §. 77 N. J. jest wyczerpująco podane, a skargi o złożenie przysięgi manifestacyjnej nie są tamże wymienione.²⁾ Skargi mające za przedmiot następstwo w powiernictwo, należą przed odrębny sąd szczegółowy (§. 78. N. J.).

b) Skargi z innych rozporządzeń na przypadek śmierci, a zwłaszcza tutaj wymienić należy skargi mające na celu dochodzenie darowizny na przypadek śmierci, niemniej z §. 1255 K. c.

c) Skargi wierzycieli spadkowych o roszczenia przeciw spadkodawcy (skargi osobiste, a spadkodawca dłużnikiem) lub przeciwko dziedzicom jako takim. Tutaj zaliczyć należy wszystkie spory wynikające z roszczeń gruntujących się zwłaszcza

¹⁾ Demelius j. w. str. 84.

²⁾ Schrutka j. w. str. 81. Demelius j. w. str. 84. Allerhand j. w. str. 381. Innego zapatrywania bronił N. Sąd (Repertuarz orzeczeń N. 150). N. S. podciągnął pod pojęcie »Erbschaftsklagen« (!) na podstawie §. 37. dawniejszej N. J., także skargi o złożenie przysięgi manifestacyjnej. Stał on na stanowisku, iż wyliczenie spraw w §. 37. dawniejszej N. J. było tylko przykładowe. Takie same zapatrywanie, jak w poprzednio przytoczonym O. N. S. wyraził tenże sąd w orzeczeniu z d. 16. sierpnia r. 1898, l. 11374. [Geller. Centralblatt z r. 1898 str. 861]. Orzeczenie to tyczy się już §. 77. nowej N. J. Wyraża ono zasadę: »Klagen auf Manifestationseid in Verlassenschaftsangelegenheiten gehören vor Einantwortung der Verlassenschaft nicht vor den allgemeinen Gerichtsstand des Geklagten, sondern vor das sächlich zuständige Gericht am Sitze der Abhandlungsbehörde«. Obacz także: Canstein T. I. str. 122 uw. 23.

na administracji majątku spadkowego n. p. »actio funeraria«. ¹⁾ Co do tych spraw uważać można »forum haereditatis«, jako »continuatio fori gener.« spadkodawcy. I tak po myśli §§. 105. i dalszych N. J. w zasadzie sąd powszechny spadkodawcy, jest sądem pertraktacyjnym spadkowym po tymże spadkodawcy. I ten też sam sąd powszechny spadkodawcy, jest »forum haereditatis« po myśli §. 77. N. J. (Tę samą myśl jeszcze dobitniej wyraża §. 27. ust. z nowej proc. niem.). Tenże sąd szczegółowy jest niejako w dalszym ciągu przedstawicielem sądu powszechnego spadkodawcy. ²⁾ W następstwie tego, o ile »forum generale« spadkodawcy mogło być wyłączone przez »forum speciale exclusivum«, o tyle i »forum haereditatis« będzie mogło być wyłączone przez »forum speciale exclusivum«. Wobec tego »forum haereditatis« nie będzie miało żadnego wpływu na spory o dobro nieruchomości (§. 81, N. J.) i t. d. Z drugiej strony, o ile »forum generale« spadkodawcy współzawodniczyło z »forum speciale electivum«, o tyle i po śmierci spadkodawcy jego »forum haereditatis« współzawodniczyć będzie z tem »forum speciale«. (Mat. I. str. 74. niejasne w tej kwestyi zajmują stanowisko). I tak n. p. spadkodawca mógł być za życia zapozwanym przez swego wierzyciela, jużto przed »forum generale«, jużto przed »forum speciale contractus«; w następstwie tego i po śmierci spadkodawcy będzie mógł powód wnieść skargę jużto przed »forum haereditatis«, jużto przed »forum contractus«. Nor. Jur. w §. 77 wyraża więc zasadę, iż »forum haereditatis« wyłącza »forum generale« dziedzica i dlatego jest sądem szczegółowym wyłącznym. Przez to nie jest jednak wykluczonem, iż to »forum haereditatis« może współzawodniczyć z innym sądem szczegółowym, lub nawet ten inny sąd szczegółowy (n. p. »forum rei sitae«) może wyłączyć toż »forum

¹⁾ Allerhand j. w. str. 378.

²⁾ Canstein Tom I. str. 122. Schrutka j. w. str. 81. Księga judykatów Nr. 61. Myśl tę także wyraża odp. na pyt. do § 77. N. J., według której sąd dla uczestników sporu z §. 93 N. J. nie bywa wykluczony przez »forum haereditatis«, o ile chodzi o skargi wierzycieli spadkodawcy po myśli §. 77 N. J.

haereditatis«. Na tem stanowisku stanęło i Min. spraw. w odp. na pyt. do §. 77. l. 2. ¹⁾

Skargi z §. 77. N. J. mogą być wniesione od chwili wdrożenia postępowania spadkowego, ²⁾ aż do prawomocnego przyznania spadku. ³⁾ Wprawdzie z brzmienia §. 77. ust. N. J. możnaby mieć wątpliwość, czy czas wspomniany trwa aż do prawomocności dekretu dziedzictwa, czy też tylko do przyznania spadku (so lange die Einantwortung des Nachlasses nicht erfolgt ist). Drugi jednak ustęp tego §. niewątpliwie wskazuje, iż stanowczą chwilą dla ustawodawcy nie jest chwila przyznania spadku, lecz chwila prawomocnego przyznania.

B. Do drugiej grupy spraw należą skargi o dział spadku. Skargi te należą przed sąd pertraktacyi spadkowej. ⁴⁾ Sąd ten

¹⁾ W odp. na pytanie do §. 77. N. J. czytamy: Sofern, die bisherige Rechtssprechung der zwingenden Vorschrift des §. 37. der geltenden Jurisdictionsnorm gegenüber Ausnahmen zu Gunsten anderer besonderer Gerichtsstände, namentlich zu Gunsten des Gerichtstandes des Vertrages zuliess, bietet der in allen Hauptpunkten mit §. 37. der geltenden Jurisdictionsnorm (dawniejsza N. J.), übereinstimmende Wortlaut des §. 77. der neuen J. N., kein Hinderniss der Fortdauer dieser Ausnahmen.

²⁾ Horten j. w. str. 269. Allerhand j. w. str. 382. Innego zdania Fürstl (j. w. str. 174) i Demelius (j. w. str. 87) Twierdzą oni, iż właściwość omawianego sądu rozpoczyna się już z chwilą śmierci spadkodawcy. Zapatrywanie to nie jest zgodne z brzmieniem §. 77. ust. 1. N. J.

³⁾ O ile zakończenie postępowania spadkowego nie następuje przez wydanie dekretu dziedzictwa, o tyle ze zamknięciem tegoż postępowania jurysdykcyi omawianego sądu szczegółowego się kończy. Tyczy się odstąpienia spadku skarbowi państwa, przyznaniu »jure crediti« i t. d. (Obacz Allerhand j. w. str. 383).

⁴⁾ Horten j. w. str. 269, zastanawia się nad pytaniem: Co wówczas, jeżeli w przypadku pod *B* omawianym, po doręczeniu skargi pertraktacya spadkowa innemu sądowi odstąpioną została. Horten rozstrzyga tę kwestyę w ten sposób, iż w tym przypadku musiałby być odnośny pozew odstąpiony sądowi spadkowemu zgodnie z brzmieniem §. 77. ust. 2. N. J. Zapatrywanie Hortena nie jest trafne, skoro z brzmienia §. 29. N. J. przeciwieństwo tegoż wynika, a nadto tenże §. wyraźnie stanowi, w których przypadkach wyjątkowo może być sprawa w toku postępowania odstąpioną.

jest wyłącznie właściwym dla tych spraw, bez względu na kwotę, o którą chodzi, niemniej bez względu na okoliczność, czy spadek prawomocnie przyznanym został, lub też nie. W tych sprawach siła przyciągająca sądu szczegółowego dla spraw spadkowych niespornych jest tak doniosłą, iż sąd pertraktacji spadkowej jest powołanym do rozstrzygnięcia wspomnianych spraw, tak miejscowo, jak i przedmiotowo (odp. na pyt. do §. 77, N. J.). Przepisy więc o »forum haereditatis« w omawianym przypadku wpływają na zmianę przepisów o właściwości przedmiotowej.

III. Sąd szczegółowy dla spraw ordynackich i lennych (Gerichtsstand für Fideicomiss und Lehensangelegenheiten §. 78. N. J. Mat. I. 75. 693. 725. 726. II. 336. i 605.)¹⁾

A. Sąd szczegółowy dla spraw ordynackich i lennych jest sądem, który podobnie, jak sąd dla spraw spadkowych, opiera się na »forum« z dziedziny postępowania w sprawach niespornych. I tak, skargi w sprawach ordynackich, zwłaszcza o następstwo w ordynacji i o inne ze stosunku ordynackiego powstające spory (§. 50 l. 4 N. J.) należą przed sąd kolejalny I instancji, który sprawuje sądownictwo w ordynackich sprawach niespornych w I instancji (§. 78. ust. 1. N. J. i §. 116²⁾ N. J.). O ile pozwany podlega urzędowi Najwyższego Marszałka Dworu (Art. III. ust. wpraw. N. J.), o tyle tenże sąd wyprzedza sąd zwyczajny — skoro spory ordynackie nie należą do spraw wymienionych w §. 81. do 83. N. J.

B. a) Skargi w sprawach lennych (lenno publiczne), o ile one nie należą przed »forum haereditatis«, a nadto o ile lenno

¹⁾ Herten j. w. str. 270.

²⁾ Według §. 116 N. J. co do właściwości sądu w sprawach niespornych ordynackich rozstrzygać będzie:

a) Statuty ordynackie (odnośna ustawa), ustanawiające sąd właściwy;

b) W braku oznaczenia sądu w statutach, właściwym będzie sąd kol. I. inst., który w chwili śmierci założyciela ordynacji był dla niego sądem powszechnym.

Zaznaczyć należy, iż co do ordynacji ustanowionych jeszcze przed wejściem w życie N. J., będzie właściwym sąd kol. I. inst., który był dotychczas sądem właściwym.

jest ksiązęcem i pan lenny bierze udział w sporze, będą podawane w sądzie kolegiálním I instancyi, w okręgu którego izba lenna ma siedzibę.

b) W każdym innym przypadku (lenno prywatne) skargi tego rodzaju będą podawane w sądzie kolegiálním, w okręgu którego lenno się znajduje. Z pomiędzy wspomnianych spraw lennych (*ad b*) również wyjęte są sprawy spadkowe lenne, które należą przed »forum haereditatis«. Gdy więc sąd szczegółowy dla spraw ordynackich wyklucza »forum haereditatis«, to natomiast »forum haereditatis« wyklucza sąd dla spraw lennych.

Jako ksiązące Izby lenne występują Namieśtnictwa, stosownie do Rozp. Min. z 19. stycznia 1853. Nr. 10. D. p. p. (lit. c. §. 29.)¹⁾

IV. Sąd właściwy dla skarg sędziów i skarg przeciwko sędziom (Gerichtsstand für Klagen von Richtern und gegen Richter §. 79 .N. J. Mat. I. 48. 693. 726. II. 836. 605 i 606). Przepis dotyczący się skarg sędziów i przeciw sędziom jest przepisem uzupełniającym postanowienia o osobie sędziego podejrzanego (§ 19 i dalsze N. J.).

A) Ustawodawca niejako z góry przewiduje, iż w przypadkach, w których sędzia, a zwłaszcza prezydent odnośnego sądu miałby skargę wnieść lub być zapozwanym przed sąd, w którym jest sędzią, lub którego jest prezydentem, powstaje wątpliwość w bezstronność wymiaru sprawiedliwości przez odnośny sąd. I w tym to przypadku ustawa wyklucza sąd, który według ogólnych zasad o właściwości byłby powołanym; nadto

¹⁾ Obecnie, chyba mają tylko znaczenie lenna prywatne, a to w obec ustaw z 17. grudnia 1862. Nr. 103., z 31. grudnia 1867. Nr. 8 i 9 z r. 1868 i z 12. maja 1869. Nr. 103—112 D. p. p. Canstein j. w. str. 123. Schrutka j. w. str. 85. Obacz także: Stubenrauch. Commentar. Uwagi do Art. IV. ust. wpraw. K. c., niemniej uwagi do §§. 359 i 360 K. c. Również zaznaczyć należy, iż o ile pozwany podpada Sądowi Najw. Urzędu marszałkowskiego, a chodzi o sprawy lenne, o tyle tenże sąd jest właściwym. Wynika to ze zestawienia §. 78. N. J., z §§. 81 do 83 N. J. Obacz także: Horten j. w. str. 270.

ustawodawstwo oznacza inny sąd, jako wyłącznie właściwy do rozstrzygnięcia podobnych spraw.¹⁾

B. Norma Jur. odróżnia w §. 79, dwa z istoty rzeczy wynikające przypadki:

- a) Skargi, w których sędzia jest pozwanym;
- b) skargi, w których sędzia jest powodem.

ad a. Skargi, przeciwko sędziom samodzielnym urzędującym w sądzie powiatowym, a właściwym dla danej sprawy i miejscowo i przedmiotowo, należy wnieść przed sąd obwodowy, albo krajowy, w okręgu którego ów sąd powiatowy ma swą siedzibę. Przepis ten ma więc zastosowanie, tak do sędziów powiatowych, jak i do innych sędziów samodzielnych (Einzelrichter) w sądzie powiatowym ustanowionych. Natomiast, skargi przeciwko naczelnikom sądów kolegialnych I instancji²⁾ należące przed tenże sąd kolegialny, albo przed sąd powiatowy, położony w okręgu tegoż sądu kolegiального I instancji, powinny być wniesione w jednym ze sądów kolegialnych I instancji ze wspomnianym sądem kolegialnym bezpośrednio sąsiadującym.³⁾

Wspomniany przepis ma zastosowanie tak wówczas, je-

¹⁾ Wprowadzenie podobnego przepisu, jest ze względu na historię ustawodawstwa procesowego austriackiego usprawiedliwione, jednak w rzeczywistości przepisem zbyt technicznym, a nadto i kazuistycznym. Przypadki bowiem tego rodzaju są nader rzadkie, a nadto, gdyby się zdarzyły, to i tak przepisy o wykluczeniu sędziego (§. 19 i dalsze N. J.), niemniej przepisy o delegacji [§. 31. ust. 1. N. J.] byłyby wystarczające.

²⁾ Przepisu §. 79. N. J. nie można analogicznie rozciągać także na Prezydentów sądów krajowych wyższych i Prezydentów N. Sądu, skoro przepis §. 79. N. J. jest przepisem szczegółowym; nadto do Prezydentów N. Sądu, z istoty rzeczy, analogiczne zastosowanie jest nie możliwe. [Gódlowski. Austr. prawo procesowe cywilne. Lwów, 1900 str. 104]. To samo Horten j. w. str. 271. Obacz także: Ott. j. w. str. 131.

³⁾ Z istoty rzeczy sąsiadujący sąd kolegialny musi być przedmiotowo właściwym dla załatwienia danej sprawy. W następstwie tego, jeżeli miałaby być wniesioną skarga, należąca do sądu górniczego, przeciw naczelnikowi sądu kolegiального (który jest zarazem sądem górniczym), wówczas musiałaby być wniesioną do sąsiadującego sądu kolegiального, spełniającego funkcję sądu górniczego.

żeli sąd powiatowy (pozwany sędzią powiat. wzgl. innym sędzią samodzielnym) względnie sąd kolegiálny I instancyi (pozwany prezes sądu) jest sądem powszechnym dla skargi wnieść się mającej przeciw sędziemu samodzielnemu, względnie przeciw naczelnikowi sądu kolegiálnego I instancyi, jak i wówczas, jeżeli jest sądem szczegółowym wyłącznym dla wnieść się mającej skargi. (Odp. na pyt. do §. 79. N. J.). Przez ustanowienie wspomnianego »forum« nie bywa ustalony sąd powszechny dla sędziów samodzielnych sądów powiatowych i dla naczelników sądów kolegialnych I instancyi. Jeżeli przeto sędzia samodzielny sądu powiatowego mieszka poza okręgiem sądu powiatowego, w którym jest sędzią ustanowiony, wówczas zatrzymuje swoje »forum generale«¹⁾ ze względu na miejsce zamieszkania (§§. 65. 66. N. J.). Również i dla naczelnika sądu kolegiálnego I instancyi (n. p. Prezydenta sądu kol. handlowego)²⁾ pozostaje właściwem jego »forum generale«, z wyjątkiem spraw w §. 79. N. J. wymienionych. (Odp. na pyt. do §. 79. N. J.). Nie jest wykluczonem, iż omawiane »forum« będzie współzawodniczyło z innym »forum«, o ile to ostatnie współzawodniczyło ze sądem, do którego powód względnie pozwany należy jużto jako sędzia, jużto jako naczelnik sądu kolegiálnego I instancyi. I tak n. p. powód, zamierzający wnieść skargę o 2000 koron przeciw naczelnikowi sądu kolegiálnego w Tarnowie — może ją wnieść przed sąd kolegiálny w Krakowie, a nadto przed sąd krajowy we Lwowie, jako n. p. »forum contractus«.

Według poprzednio przytoczonego brzmienia §. 79. ust. 1. N. J. omawiane »forum speciale« nie tylko może wywołać zmianę właściwości miejscowej, lecz także i zmianę właściwości przedmiotowej. I tak, będą mogły być sprawy o naruszenie w posiadaniu, sprawy nadające się do postępowania drobiazgowego, niemniej wezwawczego, przeprowadzane w sądach kolegialnych I instancyi, a więc w sądach bezwarunkowo przedmiotowo nie-

¹⁾ Tyczy się to miejscowości, w których jest kilka sądów powiatowych, jak Wiedeń, Praga i t. d.

²⁾ Fürstl j. w. str. 177.

właściwych. Jedynie postępowanie w podobnych sprawach będzie przeprowadzone w sądach kolejalnych I instancyi, według przepisów obowiązujących sądy powiatowe, a to po myśli art. XIV ust. wpraw. Nor. Jur. (obacz: str. 137 i 138)¹⁾

Ponieważ »forum« omawiane nie uzasadnia »forum generale« dla sędziego względnie naczelnika sądu kolejalnego I instancyi, przeto przepis ten nie ma wpływu na sąd powszechny żony, względnie dzieci wspomnianych osób sędziowskich²⁾.

ad b. Przepisy *ad a.* przytoczone (ze zmianami wynikającymi z istoty rzeczy) mają także zastosowanie do skarg wniesionych przez sędziego samodzielnego sądu powiatowego, gdyby dla tej skargi był ten sam sąd powiatowy właściwym, w którym powód (t. j. sędzia samodzielny sądu powiatowego) w tym czasie (w chwili wniesienia skargi) urzęduje. Również przepisy te stosują się do skarg wniesić się mających przez naczelnika sądu kolejalnego I instancyi, w razie, gdyby te skargi miały być według przepisów o właściwości miejscowej i przedmiotowej wniesione przed sąd kolejalny I instancyi,

¹⁾ Mogłaby się nasunąć wątpliwość: Czy przepis §. 79. N. J. będzie miał także zastosowanie do spraw o dobro nieruchomości, niemniej do sporów o najem wzgl. dzierżawę nieruchomości. Wobec stylizacji §. 79 sądzić należy, że i te sprawy uległyby podobnemu losowi; zaczem przemawiałyby i ta okoliczność, że według Normy Jurysdyk. nie zawsze sąd prowadzący księgi gruntowe jest sądem powołanym do rozstrzygania sporów rzeczowych, dotyczących się nieruchomości. A tem samem, jeżeli może inny sąd rozstrzygać spór o prawa rzeczowe na nieruchomości, niż sąd prowadzący księgi gruntowe, to wobec tego nie jest wykluczonem, aby do rozstrzygnięcia takiego sporu był powołany inny sąd, niż sąd, w okręgu którego nieruchomość leży. To zapatrywanie wprost wyraża odp. na pyt. do §. 79. N. J. Za tem zapatrywaniem przemawia §. 104. N. J., dalej odp. na pytanie do art. XIV. ust. wpraw. N. J., niemniej orzeczenie c. k. sądu kraj. w Krakowie, z 11. lipca 1899. (Przegląd prawa i adm. z r. 1899, praktyka sąd. cywilna str. 289 i dalsze). Obacz także: Ger.-Zeit. z r. 1896 str. 321.

²⁾ Innego zdania Allerhand (j. w. str. 475 i 476). Sąd szczegółowy dla sędziego uważa za surrogat »forum generale« i z tego wysuwa wnioski co do sądu powszechnego pochodnego.

albo też przed sąd powiatowy znajdujący się w okręgu tegoż sądu kolegiального I instancyi.

V. Sąd szczegółowy dla skarg o szkodę zadane przez naruszenie ze strony urzędników sędziowskich. (Gerichtsstand für Syndicatsklagen §. 80. N. J. i §§. 8. i 17. ust. z 12. lipca 1872. L. 112. D. pp. niemniej Art. VI. l. 4. ust. wpraw. Nor. Jur. wreszcie §§. 600—602 K. p. c., Mat. I. 62, 75, 611, 693, 726. II. 336, 343 i 622).¹⁾

Ustawa z 12. lipca 1872. Nr. 112. D. p. p. określa postępowanie, w razie wniesienia skarg przez strony, z powodu naruszenia obowiązków przez urzędników sędziowskich, we wykonywaniu ich urzędowej czynności.

Pojęcie »urzędnika sędziowskiego« w myśl wspomnianej ustawy z 12. lipca 1872. określa bliżej §. 4. tejże ustawy. Urzędnikami sędziowskimi w myśl tej ustawy są przy sądach kolegialnych i powiatowych ustanowieni urzędnicy państwowi do wykonywania urzędu sędziowskiego, niemniej urzędnicy państwowi ustanowieni do przedsiębrania innych sądowych czynności urzędowych, dalej komisarze sądowi (notaryusze), wydelegowani do przedsiębrania czynności sądowych. Z tymi stoją na równi [ze względu na zastosowanie omawianej ustawy] sędziowie fachowi stanu obywatelskiego, niemniej służba ustanowiona przy sądach do przedsiębrania urzędowych czynności sądowych, wreszcie urzędnicy państwowi i służba w krajowych urzędach podatkowych i to o tyle, o ile przedsięwzięte czynności urzędowe z depozytami sądowymi i kapitałami sierocymi. Wreszcie, urzędnikami sędziowskimi w znaczeniu ustawy powyższej są urzędnicy egzekucyjni (Art. XII. ust. wpraw. Nor. Jur.).²⁾

Sądem przedmiotowo właściwym do rozstrzygania wspomnianych spraw jest sąd krajowy wyższy (§. 8. ust. 1. wspom. ustawy i Art. VI. l. 4. ust. wpraw. Nor. Jur. niemniej §. 600. K. p. c.). Sąd miejscowo właściwy dla wspomnianych roszczeń oznacza się według siedziby sądu, który

¹⁾ Neumann j. w. str. 1210. Horten j. w. str. 272.

²⁾ Obacz wyżej: Str. 100, uwaga 1.

sam, albo którego wysłannik stał się przyczyną odnośnego pokrzywdzenia (§. 80. N. J.). W następstwie tego stanowczą jest w tym przypadku siedziba sądu, którego senat, przełożony, sędzia samoistny i t. d., lub którego wysłannik, jak n. p. notaryusz, urzędnik egzekucyjny, manipulacyjny, woźny i t. d. był przyczyną odnośnego pokrzywdzenia. Zastosowując tę zasadę do Najwyższego sądu w Wiedniu, właściwym będzie dla rozstrzygnięcia skarg syndykalnych przeciwko urzędnikom Najwyższego Sądu ¹⁾ — sąd krajowy wyższy w Wiedniu, skoro Najwyższy Sąd w Wiedniu ma swą siedzibę w okręgu sądu krajowego wyższego wiedeńskiego. W razie, jeżeli skarga ma na celu roszczenie z powodu zarządzenia prezydenta lub uchwały senatu tego samego sądu krajowego wyższego, który według powyższych zasad o właściwości miejscowej jest właściwym do rozstrzygnięcia skargi syndykalnej, wówczas winien, na wniosek powoda względnie pozwanego, Sąd Najwyższy wydelegować inny sąd krajowy wyższy do przeprowadzenia rozprawy i orzekania w odnośnej sprawie (§. 8. ust. 2. wspom. ustawy wyraźnie utrzymany w swej mocy Art. VI. l. 4. ust. wpraw. N. J.) ²⁾

VI. Sądy szczegółowe, ze względu na położenie rzeczy [Gerichtsstand der gelegenen Sache »Forum rei sitae« §§. 81, 83—85. N. J. Mat. I. 75 i 76. 616, 617, 693, 726, 727 II. 231, 336, 343, 606, 607, 625, §§. 24—26. nowej proc. niem.] ³⁾

Sąd miejscowo właściwy ze względu na położenie rzeczy nieruchomej, spełnia funkcje sądu rzeczowego (Realinstanz).

¹⁾ Demelius j. w. str. 87 i 88.

²⁾ Najwyższy Sąd w orzeczeniu swem (Glaser — Unger 10087), wyraził zasadę, iż postępowanie syndykalne nie jest dopuszczalne przeciw członkom N. Sądu. Zapatrywanie to nie jest zgodne z brzmieniem ustawy z 12. lipca 1872.

³⁾ Hoegl. Der Gerichtsstand der unbeweglichen Sachen im neuen Streitverfahren (Ger.-Zeit. z r. 1896. Nr. 39). Ott. j. w. str. 132 i dalsze. Canstein. Die Realgerichtsbarkeit bezüglich landtäfflicher Güter im gegenwärtigen Geltungsgebiete der allg. G. o. nach der neuen J. N. (Gel. ler, Centrablatt 1896, str. 98).

Zadania sądu rzeczowego określa Art. XV. ust. wpraw. Nor. Jur.¹⁾. Do instancji realnej należą, sprawy o dobro nieruchomości (§. 81. N. J.), spory ze stosunku najmu i dzierżawy (§. 83.), wreszcie akty realne objęte §. 117. N. J. Sądy szczegółowe ze względu na położenie rzeczy, są sądami szczegółowymi wyłącznymi.

A) Sąd szczegółowy rzeczowy dla spraw o dobro nieruchomości (Gerichtsstand für Streitigkeiten um unbewegliches Gut).

Stojąc na stanowisku, że położenie dobra nieruchomości rozstrzyga o znaczeniu sądu miejscowo właściwego, musimy w następstwie tego uważać za obojętną okoliczność, gdzie prowadzone są księgi publiczne dla dobra nieruchomości, stanowiącego przedmiot skargi.

Czy przedmiotowo powołanym jest sąd kolegialny, czy też sąd powiatowy, rozstrzyga w zasadzie ta okoliczność: Jaką wartość ma przedmiot sporny, a zwłaszcza, czy wartość przedmiotu sporu przewyższa kwotę 1000 koron (500 złr. w. a.), czy też nie?²⁾

W braku określenia pojęcia nieruchomości przez Nor. Jur. należy szukać określenia tegoż, w dziedzinie prawa cywilnego. Kodeks cywilny to pojęcie bliżej określa, w §§. 293. i 298.³⁾

¹⁾ Art. XV. ust. wpraw. N. J. stanowi: Jeżeli ustawy i rozp., których nie narusza nowa N. J. dotyczą spraw prawnych sądownictwa rzeczowego (realnego), to odnieść to należy do spraw w §§. 81, 83 i 117 N. J. oznaczonych.

²⁾ W obec tego nie jest wykluczonem, iż *tensam* przedmiot sporu [spór o dobro nieruchomości], w różnych okresach czasu może mieć różny sąd przedmiotowo-właściwy. I tak nie jest wykluczonem, iż wartość gruntu spornego, obliczona po myśli §. 60. ust. 2 Nor. Jur. w jednym roku będzie wynosić 1000 koron, a w drugim roku więcej, niż 1000 koron. W pierwszym roku wedle ogólnej zasady powołanym byłby do rozstrzygnięcia tego sporu, jako przedmiotowo-właściwy sąd powiatowy, w okręgu którego odnośna nieruchomość leży; w drugim roku natomiast byłby właściwy sąd kolegialny I. instancji, w okręgu którego nieruchomość leży.

³⁾ Można przyjąć za podstawę tylko pojęcie »nieruchomość« w §§. 293 i 298. K. c. podane. Natomiast należy nie brać pod rozwagę, ze stanowiska omawianego przepisu Nor. Jur., tych przepisów K. c., które co

Sąd dla spraw o dobro nieruchomości jest właściwym dla następujących skarg:

1) Skargi o prawa rzeczowe do nieruchomości, skargi o uznanie wolności od takich praw, albo o zniesienie tychże.¹⁾

Do tego rodzaju skarg zaliczyć winniśmy: Skargi rzeczowe dotyczące się nieruchomości, bez względu na to czy są one skargami o świadczenie, czy też skargami o ustalenie i świadczenie, czy też tylko o ustalenie prawa rzeczowego. W każdym razie skargi te muszą mieć charakter skarg rzeczowych. Tem samem skargi osobiste o wydanie rzeczy na podstawie kontraktu kupna — sprzedaży, lub innego tytułu prawnego tutaj nie należą; są to bowiem skargi mające jedynie na celu urzeczywistnienie prawa obligatoryjnego [Mat. I. str. 76]. Skarga musi się opierać na prawie rzeczowem, jako już istniejącem, nie może zaś ona być dopiero środkiem umożliwiającym nabycie prawa rzeczowego.

Do skarg rzeczowych zwłaszcza zaliczyć winniśmy: Skargę o własność z §. 365. K. c. [rei vindicatio], skargę z domniamanej własności z §. 372 K. c. [actio Publiciana], skargę hipoteczną (obacz poniżej, o sądzie dla rzeczy obciążonej z §. 91. N. J.), skargę o usprawiedliwienie prenotacji hipotecznej prawa rzeczowego,²⁾ skargę o uznanie zgaśnięcia intabulowanego prawa

do pojęcia »nieruchomość« wprowadzają fikcye. Trafnie też zaznacza Horten (j. w. str. 273), iż przez słowa »unbewegliches Gut« nie można rozumieć »praw« przez K. c. za nieruchomości uważanych, skoro do pojęcia »prawo« nie może mieć zastosowanie pojęcie »Gut«, które stanowi składową część wspomnianego pojęcia »unbewegliches Gut«. Obacz także: Fürstl j. w. str. 179. Widocznem to również ze zestawienia §. 81. N. J., z §. 560 K. p. c. §. 81 N. J. tyczy się gruntów, niemniej przynależności tychże, o ile są dochodzone razem z rzeczą główną

¹⁾ Między »uznaniem wolności«, a »zniesieniem« zachodzi ta różnica, iż w pierwszym przypadku prawo rzeczowe nie istniało lub już nie istnieje, a chodzi o stwierdzenie, iż nie istnieje; natomiast w drugim przypadku wprawdzie formalnie istnieje (n. p. wpis), ale chodzi o zniesienie tegoż prawa. Horten j. w. str. 275. Fürstl j. w. str. 180. Obacz: O. N. S. z 19. kwietnia 1899 l. 5803. Geller. »Die Praxis...« l. str. 563.

²⁾ Demelius j. w. str. 90. Neumann j. w. str. 1212. Przeciwnego zdania Fürstl j. w. str. 180.

zastawu, choćby i egzekucyjnego — chyba, że zachodzą warunki skargi opozycyjnej z §. 35. O. E. ¹⁾ W szczególności, należy tutaj skarga z §. 61. i dalszych ustawy hipotecznej, skarga konfesoryjna, mająca na celu stwierdzenie istnienia służebności, skarga negatoryjna mająca, jużto charakter skargi ustalającej i o świadczenie, jużto tylko charakter skargi ustalającej ujemnej.²⁾

Jeżeli skarga dotyczy się służebności gruntowej, lub ciężaru gruntowego — wówczas rozstrzyga w tej mierze położenie gruntu służebnego, albo obciążonego. Przepis ten w ten sposób pojmować należy, iż nie jest rozstrzygającym położenie gruntu strony pozwanej, lecz jedynie decydującym jest, gdzie jest położony grunt służebny, albo obciążony. Grunt ten będzie się mógł znajdować w posiadaniu strony powodowej.³⁾ Również do skarg rzeczowych zaliczyć należy skargi rzeczowe, znane prawu górnictwu (skarga o własność i skarga o służebność).

W zasadzie podstawą do ocenienia właściwości przedmiotowej dla wspomnianych spraw jest wartość przedmiotu sporu obliczona po myśli §§. 54—60. N. J. Wyjątkami (§. 49. N. J.) od tej zasady są — zgodnie z poprzednio przedstawionym stanem rzeczy — następujące przypadki: *a)* Sprawy o służebność zamieszkania, czy to jako »usus fructus«, czy to jako »usus« i *b)* sprawy o wymowę. Sprawy pod *a* i *b* wymienione należą zawsze, bez względu na wartość przedmiotu sporu, do sądów powiatowych (§. 49. N. J. i odp. na pyt. do §. 81. N. J.).

2) Skargi działowe (§. 830. K. c.).

3) Skargi o sprostowanie granic. Te skargi, pod względem przedmiotowej właściwości sądu, należą zawsze do sądów po-

¹⁾ O. N. S. z 28. listopada r. 1899 l. 17350 [Geller. Centralblatt z r. 1900, str. 618]. Obacz także: O. N. S. z dnia 19 kwietnia r. 1899, l. 5803 [Geller. Centralblatt z r. 1899, l. 806].

²⁾ Skargi o zgaśnięcie prawa nadzastawu na wierzytelności intabulowanej nie należą do »forum rei sitae«, skoro tutaj nie mamy do czynienia z prawem na rzeczy nieruchomości. Obacz: Fürstl j. w. str. 180. Innego zdania Horten j. w. str. 275.

³⁾ Demelius j. w. str. 90. Neumann j. w. str. 1213.

wiatowych, bez względu na wartość przedmiotu sporu (§. 49. N. J. i odp. na pyt. do §. 81, N. J.).

4) Skargi z powodu naruszenia posiadania, jeżeli przedmiotem naruszenia jest nieruchomości, w powyżej podanem znaczeniu. Dla skarg więc o naruszenie w posiadaniu nieruchomości, miejscowo właściwym jest sąd, w okręgu którego nieruchomości leży.¹⁾

Przepisy powyższe, co do sporów o naruszenie w posiadaniu, mają tylko zastosowanie do naruszania nieruchomości, w pojęciu powyżej podanem. Co do naruszenia posiadania praw wodnych i ruchomości obowiązują odrębne przepisy (obacz, poniżej)²⁾.

B. Sąd szczegółowy dla sporów ze stosunków w najmu i dzierżawy (Gerichtsstand für Bestandstreitigkeiten). Do sporów należących do tak zw. instancji realnej zaliczamy także spory ze stosunków najmu i dzierżawy; a mianowicie należą, spory ze stosunku najmu i dzierżawy, określone w §. 49. l. 5. Nor. Jur. (obacz powyżej str. 256 i 257.) przed sąd, w okręgu którego leży przedmiot najmu, względnie dzierżawy [forum rei sitae].

¹⁾ Przy tego rodzaju skargach, właściwem będzie nie »forum turbationis« (jak było poprzednio), lecz »forum rei sitae«. Zwyczajnie, w omawianym przypadku »forum turbationis« pokryje się z »forum rei sitae«, gdyż fakt naruszenia i położenie rzeczy nieruchomościowej zjedną się w tem samym miejscu. Nie są jednak wykluczone przypadki, w których naruszenie nastąpiło w jednym okręgu, a skutek naruszenia odnosił się do nieruchomości, położonej w innym okręgu sądowym np. naruszenie wskutek wystrzału, którym strzelający, stojąc w okręgu jednego sądu, naruszył posiadanie nieruchomości, położonej w okręgu drugim. W tym przypadku, gdzieindziej będzie »turbatio«, a gdzieindziej »res sita«. Bezasadnie twierdzi Neumann [j. w. str. 1212], iż przy naruszeniu nieruchomości, zawsze pokrywa się »forum rei sitae« z »forum turbationis«.

²⁾ Z ogólnego brzmienia ust. § 81 N. J., tyającego się »praw rzeczowych« sędzić należy, iż przed omawiane »forum speciale« należą wszelkie skargi o posiadanie, a nie tylko skargi o naruszenie w posiadaniu. Wynika to z §. 308 K. c. Obacz: Horten j. w. str. 274. Fürstl j, w. str. 179.

Do sporów ze stosunków najmu i dzierżawy należą następujące spory:

a) Wszystkie spory z kontraktu najmu i dzierżawy, niemniej spory z §. 1103. K. c. Biorąc za podstawę, osnowę §. 83 N. J. łącznie z §. 49. l. 5, N. J., dojść należy do przekonania, iż także spory o czynsz i spory o ustalenie kontraktu najmu względnie dzierżawy należą przed omawiane »forum speciale«. ¹⁾

b) Spory z powodu wypowiedzenia, oddania, albo odebrania rzeczy wydzierżawionych, albo najętych, lub też w myśl §. 1103. K. c. w używanie oddanych.

c) Zarządzenia na sądowe wypowiedzenia kontraktów najmu i dzierżawy wyżej oznaczonych przedmiotów, niemniej wydawanie nakazów odbioru, lub oddania owych przedmiotów najmu i dzierżawy.

Spory powyżej przytoczone, pod a, b i c należą tylko wów-

¹⁾ Wprawdzie, nie wynika to wprost z brzmienia ustawy, można jednak dojść do tego wniosku, zwłaszcza z przepisu §. 49. l. 5. N. J. I tak, §. 49. l. 5. N. J. wylicza spory o najem i dzierżawę, dzieląc je na takie, które »ratione materiae« zawsze należą do sądów powiatowych, i na takie, które »ratione valoris« należą. Jużto do sądów powiatowych, jużto do sądów kolegialnych. W każdym jednak razie, wszystkie te sprawy są wymienione w §. 49. l. 5. N. J. i dlatego §. 83, powołując się na §. 49. l. 5. N. J. (sądzić należy), ma na myśli wszystkie spory wynikające z najmu i dzierżawy, a tem samem i spory o czynsz, niemniej spory o ustalenie tegoż kontraktu najmu i dzierżawy. Zgodne zapatrywanie wyraża orzeczenie N. Sądu z dnia 13. października 1898. l. 13771 (Jurist. Blätter Nr. 48 z r. 1898). Tegoż samego zapatrywania broni Sternbach [Luźne uwagi do niektórych przepisów Nor. Jur. (§. 49 l. 5 i §. 83. N. J.) umieszczone w »Reformie sądowej« z maja i czerwca r. 1898]. Przeciwnie zapatrywanie jest przedmiotem obrony w »Gerichtshalle« z r. 1898. Nr. 18. Trafność zapatrywania bronionego przez Najw. Sąd stwierdza i ta okoliczność, iż Art. XIII. l. 6. Ust. wpraw. O. E. utrzymano w swej mocy D. n. z 5 listopada 1819 l. 1621. Z. U. S. [stanowiący o opisanju rzeczy po myśli §. 1101 K. c.], według którego w sprawach o czynsz, opisanie rzeczy zawsze tylko nastąpić może przez »forum rei sitae«. To samo zapatrywanie wyraża O. N. S. z 15. marca r. 1899 l. 2636 (Geller. Centralblatt z r. 1900 str. 164).

czas przed »forum rei sitae«, jeżeli przedmiotem kontraktu jest rzecz nieruchoma, w znaczeniu §. 560. K. p. c.¹⁾.

ad A. i B.

Norma Jur. zawiera szereg przepisów wspólnych, które dotyczą się »forum rei sitae«.

a) Jeżeli rzecz (eine Sache) jest położona w okręgach kilku sądów, natenczas we wszystkich przypadkach. w których się sąd, według położenia rzeczy oznacza (A i B) — służy powodowi, pragnącemu wnieść skargę, wybór między owymi sądami. Przy zastosowaniu tegoż przepisu, wychodzimy ze założenia, iż przedmiotem sporu jest »rzecz« stanowiąca jednolitą całość. Gdyby powyższego przepisu nie było — wówczas po-

¹⁾ Kwestya ta mogłaby być wątpliwą, jeśli się zważy, iż §. 83. ustęp 1. N. J. powołuje się na §. 49. l. 5. N. J., a pod liczbą 5. objęte są także kontrakty o najem ruchomości. Wątpliwość ta jednak usuniętą zostaje przez szereg okoliczności. Przedewszystkiem, § 83 N. J. powołany jest w Art. XV. ustawy wpraw. Nor. Jur. W tym zaś Art. mowa jest o jurysdykcji realnej, która może mieć znaczenie tylko, co do nieruchomości (Obacz: Mat do Art. XV. Ust wpraw. Nor Jur). Za tem zapatrywaniem przemawia także ta okoliczność, że w §. 85. N. J. wyraźnie zaznaczono, iż przepisy §§. 81, 82 i 83 mają także zastosowanie do osób posiadających prawo zakrajowości i do tych osób, które podlegają Najw. Urzędowi marszałkowskiemu. W Art. zaś IX. ust. 2. N. J. wyraźnie jest postanowionem, iż wspomniane osoby podlegają tutej. sądom w sprawach, w których przedmiotem jest do tychże osób należące, a w obrębie krajów tu położone dobra nieruchome, albo też służące im prawo rzeczowe do nieruchomości, w obrębie krajów tu. znajdujące się. — Pojęcie »rzecz nieruchoma« w § 53. N. J. ma jednak szerszą podstawę, niż w §. 81. N. J., a to wobec §. 560. K. p. c. Na tem także stanowisku stanął N. Sąd w odp. na pytanie do §. 83. N. J. Według tejże odpowiedzi na pyt. »forum rei sitae« ze stosunku najmu i dzierżawy jest właściwem tylko dla sporów wspomnianych, dotyczących się gruntów, budynków i innych nieruchomości, albo ustawowo za nieruchome uznanych rzeczy, dalej młynów okrętowych i innych budowli na okrętach [tak, jak to wymienia §. 560 K. p. c.]. Zapatrywanie trafne. Wobec tego pojęcie »nieruchomości« z §. 81 jest różne od pojęcia nieruchomości z §. 83. N. J. Spory ze stosunku najmu, dotyczące się rzeczy ruchomych, należy wnosić przed »forum generale« pozwanego. Obacz, również Horten j. w. str. 277 i 278.

wód nie mógłby o tę rzecz nigdzie skargi wnieść, gdyż w żadnym okręgu sądowym rzecz nie leżałaby w całości.¹⁾

b) To samo zachodzi wówczas, jeżeli ze względu na granicę rozmaitych okręgów sądowych, jest wątpliwem, który z kilku sądów ma być poczytany za właściwe »forum rei sitae«. Wątpliwość zachodzi i wówczas, jeżeli wprawdzie kwestya mogłaby być rozwiązana, ale byłoby to połączone z niestosukowymi trudnościami.²⁾

c) Jeżeli skargą dochodzonych bywa kilka roszczeń (§. 227. i 11 K. p. c.), które ze względu na położenie rzeczy (forum rei sitae), czyto w przypadkach sporów o dobro nieruchomości, czyto w przypadkach sporów ze stosunku najmu i dzierżawy należałyby przed rozmaite okręgi sądowe, wówczas wolno będzie powodowi wnieść skargę przed którykolwiek z sądów odnośnych okręgów sądowych, (o ile jest przedmiotowo właściwy). Przepis powyższy, o tyle tylko może mieć zastosowanie, o ile zachodzą warunki objęte §. 227. K. p. c. Gdy zaś do zastosowania §. 227 (o przedmiotowej łączności skarg) nie potrzeba, ani faktycznej, ani prawnej łączności roszczeń razem dochodzonych — przeto łączenie skarg w omawianym przypadku nie nasunie ustawowych trudności.

Przepisy powyższe uzupełniają postanowienia §§. 11. i 227. K. p. c.³⁾

W każdym z powyższych trzech przypadków powód upra-

¹⁾ Wach j. w. str. 495 i 496

²⁾ Horten j. w. str. 278.

³⁾ Przepis omawiany nie wpłynął na postanowienia objęte §. 115. ust. hip. Według tegoż przepisu, skargi zdążające do usprawiedliwienia prenotacyi prawa zastawu, ciężącego łącznie w różnych sądach hipotecznych dla tej samej wierzytelności, można wnieść, albo przed »forum generale« dłużnika hipotecznego, albo też w sądzie, który jest instancją rzeczową dla jednego z przedmiotów hipotecznych obciążonych prawem zastawu. Przepis ten nie jest bynajmniej analogicznym, z przepisem §. 84. ust. 3. N. J., skoro §. 84. ust. 3. N. J. wymaga połączenia kilku roszczeń w jednej skardze, tymczasem w §. 115. N. J. mamy do czynienia z jednym roszczeniem, które może być przedmiotem dochodzenia w kilku sądach.

wniony do wykonania wyboru, traci prawo wyboru, jeżeli skarga już pozwanemu doręczoną zostanie (§. 102. N. J.). W następstwie tego powód, chociaż skargę wniesie przed jeden ze sądów, który jest »forum rei sitae«, będzie mógł tę skargę, zanim zostanie doręczoną pozwanemu, cofnąć i nową skargę wniesić przed inny ze sądów, pomiędzy którymi służy powodowi prawo wyboru.

d) Przepisy co do »forum rei sitae«, objęte §§. 81. i 83. N. J., mają być także stosowane i do osób z prawem zakrajowości¹⁾, niemniej do osób podlegających urzędowi naczelnego Marszałka Dworu. Przepis powyższy zgodny jest z Art. IX. ust. 2. ust. prow. Nor. Jur. [Obacz powyżej str. 178].²⁾

VII) Sąd szczegółowy dla spraw z powodu naruszenia posiadania praw wodnych (Gerichtsstand für Wasserrechts-Besitzstörungen Streitigkeiten §. 82. N. J. Mat. I. 14, 76, 727 II. 606.)³⁾

Spory tego rodzaju, mające na celu tylko obronę ostatego faktycznego posiadania wskutek naruszenia należą nie przed »forum rei sitae«, lecz przed sąd miejsca czynu naruszenia posiadania, czyli przed »forum turbationis«. Wynika to z istoty rzeczy, skoro nie jest wykluczeniem, a nawet jest częstym, iż w jednym miejscu zaistnieje fakt naruszenie wywołujący, a w drugim miejscu wywołanym zostaje skutek naruszenia. Inne spory o posiadanie praw wodnych należą przed »forum rei sitae«, o ile sprawa przed-

¹⁾ Chociaż §. 84. N. J. (omówiony powyżej pod *a. b. c*) nie jest powołanym w §. 85, (stanowi o osobach z prawem zakrajowości), mimo to wątpić nie można, iż przepis ten tyczy się także osób z prawem zakrajowości, skoro §. 84. tylko bliżej wyjaśnia przepisy dotyczące się »forum rei sitae«.

²⁾ Zastanawiając się nad sądami szczegółowymi wyłącznymi, wspomnieć należy o sądzie szczegółowym w przypadku upadłości. Tu zaliczyć należy: *a*) Przepisy §§. 126 i 128 u. k., niemniej przepisy dotyczące się unieważnienia ugody w konkursie kupieckim; *b*) przepisy §§. 137 i 138 u. k., wreszcie *c*) przepisy §§. 137 i 160 u. k. Omówienie tych specjalnych przepisów należy do nauki o prawie konkursowem.

³⁾ Neumann j. w. str. 1213. Horten j. w. str. 276.

miotowo należy do sądów zwyczajnych (Ust. z 30. maja 1869. Nr. 93. D. p. p. i ust. kraj. wydana na podstawie ustawy państwowej).¹⁾

Omawiane »forum« ma zastosowanie i do osób z prawem zakrajowości, niemniej do osób, dla których jest właściwym sąd Najwyższego Marszałka Dworu (§ 85. N. J.).

§. 4. Sądy dowolne.

Nauka o sądach szczegółowych dowolnych obejmuje omówienie całego szeregu sądów szczegółowych, które można, ze stanowiska umiejętności procesowej, ująć w pewne mniejsze lub większe grupy.

Rzecz o sądach szczegółowych dowolnych przedstawimy, jak następuje:

A) Sądy szczegółowe dowolne, uzupełniające sąd powszechny. Tutaj omówić należy: a) Sąd szczegółowy miejsca zatrudnienia (§. 86. N. J.). b) Sąd szczegółowy miejsca zakładu filialnego (§. 87. N. J.). c) Sąd szczegółowy poprzedniego zamieszkania (§. 97. 98. N. J.). d) Sąd szczegółowy dla szyprów i załogi okrętowej (§. 98. N. J.). e) Sąd szczegółowy majątku (§. 99. N. J.).

B. Sądy szczegółowe, ze względu na związek spraw:

I) Łączność podmiotowa.

Sąd szczegółowy dla uczestników sporu (§. 93. N. J.).

II) Łączność przedmiotowa:

a) Sąd szczegółowy procesu głównego (§. 94. N. J.).

b) Sąd szczegółowy dla skargi wzajemnej (§. 96. N. J.).

c) Sąd szczegółowy rzeczy obciążonej (§. 91. N. J.).

C) Sąd szczegółowy miejsca wykonania umowy [§. 88. N. J.]

D) Sąd szczegółowy dla skarg o naruszenie w posiadaniu ruchomości (§. 92. N. J.).

E) Sąd szczegółowy dla skarg z Art. 315. ustawy handlowej (Art. VI. 1. 5. ust. wpraw. kod. proc. cyw.).

F) Sąd szczegółowy dla skarg z powodu wypadków

¹⁾ Obacz: O, N. S. z 7. listopada r. 1899 l. 10243 (Juristische Blätter r. 1900 str. 33 i 34).

nieszczęśliwych w ruchu kolei żelaznych (ust. z 5. marca 1869. Nr. 27. D. p. p, Art. VI. l. 2. ust. wpraw. Kod. proc. cywilny).

A) Sądy szczegółowe uzupełniające sąd powszechny.

I. Sąd szczegółowy miejsca zatrudnienia (Gerichtsstand des Ortes der Beschäftigung § 86. N. J. Mat. I. 76, 77, 728 II. 336, 607. §. 20. nowej proc. niem. Wymienić także należy §. 30. now. proc. niem., dotyczący się czynności handlowych zawartych na jarmarkach).¹⁾

1) W miejscach ożywionego ruchu przemysłowego znajduje się zwyczajnie znaczna ilość robotników, niejednokrotnie zamieszkałych w odległych miejscowościach od środowiska przemysłowego. Robotnicy ci przybywają na pewien przeciąg czasu do centrum przemysłowego. Dla tych to, głównie z kredytu żyjących osób, w celu ułatwienia kredytu, wskazaniem jest ustanowienie »forum speciale«, ze względu na ich miejsce zatrudnienia; wówczas zwłaszcza jest to pożądanem, jeżeli w środowiskach przemysłowych gromadzą się robotnicy zamieszkali, poza tutejszymi krajami. Te okoliczności przedewszystkiem wpłynęły na ustanowienie obok »forum generale«, jeszcze »forum«. uzasadnionego na trwałym pobycie pozwanego (Mat. I. 76. 77.)

2) Zastosowanie przepisu o sądzie szczegółowym miejsca zatrudnienia, zależnem jest od zaistnienia następujących warunków:

a) Osoba pozwać się mająca, przebywać winna w oznaczonej miejscowości, i to wśród takich okoliczności, z których wnosić można (...unter Umständen, die ihrer Natur nach...«) na dłuższy pobyt osoby w tejże miejscowości;²⁾ zwłaszcza wów-

¹⁾ Neumann j. w. str. 1215. Wach str. 415 i dalsze.

²⁾ Omawiany przypadek „pobytu“ różni się od każdorazowego, choćby chwilowego pobytu, skoro w omawianym przypadku wymagamy pobytu na dłuższy czas obliczonego. Schmidt j. w. str. 214. Obacz także: O. Trybunału P. Niem. z dnia 8. lipca 1892 T. 30, str 326 (Peters i Gronow, C. P. Ordnung str. 14).

czas, możemy mówić o trwalszym pobycie w oznaczonej miejscowości, gdy osoby pozwać się mające, pozostają w służbie, są robotnikami rękodzielniczymi, albo fabrycznymi, pomocnikami, albo uczniami w jakim przedsiębiorstwie, gdy oddają się studjom, albo uczęszczają do szkoły. Wyliczenie to [objęte §. 86. ust. 1. N. J.] nie jest wyczerpujące, tylko przykładowe. Powyższe przepisy tyczyć się także mogą tych osób, które w celach naukowych udały się na dłuższy pobyt do oznaczonej miejscowości, posłów przebywających w miejscu obrad parlamentarnych, dalej osób, które udają się dla poratowania zdrowia na pewien przeciąg czasu do kąpiel lub miejsc klimatycznych i t. d. ¹⁾ Obojętnem jest, czy strona dobrowolnie, czy niedobrowolnie przebywa w oznaczonej miejscowości. Sam fakt przebywania w oznaczonym miejscu, wśród okoliczności wskazujących na dłuższy pobyt — wystarcza do uzasadnienia omawianego »forum«.

Obok omawianego »forum speciale«, pozwany ma prawidłowo ²⁾ »forum generale«. Gdyby bowiem pozwany nie miał »forum generale«, wówczas to miejsce pobytu po myśli §. 67. N. J. ustaliłoby »forum generale«.

Nie może ulegać wątpliwości, że takie »forum speciale« będzie mogła także uzasadnić żona i dzieci w znaczeniu §. 71. N. J. Natomiast »forum speciale« ze względu na miejsce zatrudnienia ojca (męża), nie będzie sądem pochodnym tegoż żony i dzieci; przepisy bowiem o sądzie pochodnym objęte

¹⁾ Ponieważ nie jest koniecznem, aby w odnośnej miejscowości pozwany miał zatrudnienie, lecz wystarcza tylko na dłuższy czas obliczony pobyt, przeto byłoby właściwszem nazwać ten sąd, sądem szczególnym miejsca pobytu [jak to czyni procedura niem. w §. 21. ust. 1.], niż sądem miejsca zatrudnienia. Wynika to nadto i z ustępu 2. §. 86. N. J., w którym czytamy: »...dass an die Stelle des Gerichtes des Aufenthaltsortes das Gericht des Garnisons Ortes tritt«.

²⁾ Nie są jednak wykluczone przypadki, iż będzie uzasadnionem »forum speciale« z §. 86. N. J., chociaż pozwany niema »forum generale«. I tak, ten przypadek zajdzie wówczas, jeżeli pozwany nie ma »forum generale«, a sam go uzasadnić nie może. [Obacz poniżej odp. na pyt. do § 70 ust. 1. N. J.].

§. 70, 71 i 72. Nor. Jur. tyczą się tylko »forum generale« ojca, względnie matki nieślubnej, nie zaś »forum speciale« tych osób.¹⁾

b) Dalszym warunkiem ustalenia omawianego »forum speciale« jest okoliczność, aby pozwany miał we wdrożonym procesie zdolność procesową (odp. na pytanie do §. 86. N. J.). W następstwie tego, w tych tylko przypadkach pozwanego można zapozwać przed omawiane »forum speciale«, w których we wytoczyć się mającym procesie będzie miał zdolność procesową, po myśli §§. 1—3 K. p. c. O ile więc pozwany będzie mógł ze stanowiska prawa cywilnego ważnie zobowiązywać się, ze względu na przedmiot sporu, o tyle będzie miał zdolność procesową, we wytoczyć się mającym procesie. W szczególności, zasada ta ma doniosłe znaczenie dla małoletnich o tyle, o ile ci po myśli §. 151, 246 i 247. K. c. wyjątkowo ważnie zobowiązywać się mogą, a tem samem w tych samych granicach mają i zdolność procesową. W następstwie tego, będzie mógł być małoletni zapozwany przed sąd swojego pobytu, jeżeli zachodzą warunki §. 151, 246 i 247. K. c.²⁾ »Forum speciale« uzasadnione miejscem zatrudnienia może współzawodniczyć, oprócz z »forum generale«, także z innymi sądami szczegółowymi dowolnymi n. p. z »forum contractus«.

c) Przed sąd szczegółowy miejsca zatrudnienia mogą być o tyle wnoszone wszystkie skargi z tytułu roszczeń majątkowych³⁾, a więc tak obligatoryjnych jak i natury rzeczowej, o ile dla tego rodzaju sporów nie jest ustanowione odrębne, wyłączne

¹⁾ Co do dzieci [w znaczeniu §§. 71 i 72 N. J.], nadmienić należy, iż dla nich będzie właściwym sąd miejsca zatrudnienia, chociaż ich ojciec wzgl. matka porzucili, miejsce zamieszkania w krajach tutej. Tą z istoty rzeczy wynikającą zasadę, stwierdza odp. na pyt. do §. 70. l. 1. N. J.

²⁾ Ministerstwo sprawiedliwości dało odpowiedź [do §. 86. N. J. l. 1.], według której skargi mogą być wnoszone przed sąd szczegółowy miejsca zatrudnienia tylko w tych granicach, w jakich służy pozwanemu zdolność procesowa. Trafnie jednak zaznacza Wach (j. w. str. 416 i 417), iż bynajmniej nie jest koniecznym, aby pozwany mógł sam uzasadnić miejsce zamieszkania. Toż nie jest potrzebnem, wystarczy, jeżeli tylko w procesie toczącym się ma zdolność procesową.

³⁾ Wach j. w. str. 415.

»forum speciale«. Przed wspomniany sąd będą więc mogły być wnoszone wszystkie skargi z prawa obligatoryjnego, dalej na podstawie prawa spadkowego, [o ile nie należą przed »forum haereditatis], niemniej sprawy z prawa familijnego, jeżeli roszczenie jest majątkowe. (Wniosek a contrario z §. 50 l. 3]. Przedmiotem skargi mogą być tylko roszczenia majątkowe. W następstwie tego niedozwolonym byłoby wniesienie skargi, którą dochodzonem bywa ustalenie stosunku prawnego niemajątkowego łącznie z roszczeniem majątkowem n. p. skarga o ojcostwo i alimenty¹⁾. Natomiast, nie jest wykluczonem wniesienie skargi, mającej na celu ustalenie roszczenia majątkowego. Dla zastosowania tego przepisu bynajmniej nie jest koniecznem, aby zdarzenie prawne, stanowiące podstawę skargi, powstało w miejscu zatrudnienia.

3) Przepisy o sądzie szczegółowym miejsca zatrudnienia, mają także zastosowanie do osób wojskowych, które samostannie miejsca zamieszkania sobie obrać nie mogą, z tem jednak zastrzeżeniem, że osoby te mogą być zapozwane nie przed sądem szczegółowym miejsca pobytu, lecz przed sądem miejsca garnizonu [§. 68. N. J.]. Dla zastosowania tego przepisu przedewszystkiem potrzebnem jest: a) Aby pozwaną była osoba wojskowa, w pojęciu w §. 68. ust. 1. N. J.; b) ażeby z jednej strony zapozwać się mająca osoba wojskowa sama nie była w stanie ustalić sobie zamieszkania, ale z drugiej strony posiadała zdolność procesową, we wdrożyć się mającym procesie; c) osoba wojskowa powinna być stacyonowaną w tutejszo krajowym garnizonie²⁾.

To »forum speciale« będzie współzawodniczyło z »forum

¹⁾ Demelius str. 95.

²⁾ Ponieważ po myśli §. 68 N. J, który jest powołany w §. 86 N. J., w razie zmiany miejsca załogi, sąd miejscem załogi uzasadniony, pozostaje właściwym aż do przybycia do nowego garnizonu, przeto i po myśli §. 86. N. J. będzie uważane miejsce garnizonu wspomnianej osoby wojskowej, za miejsce jej pobytu, chociaż faktycznie osoba wojskowa, w tem miejscu przebywać już nie będzie. Za tem zapatrywaniem prze-

generale« osoby wojskowej, a w szczególności z jej sądem powszechnym pochodnym.

II. Sąd szczegółowy miejsca zakładu ubocznego (Gerichtsstand der Niederlassung §. 87. N. J. Mat. I. 77. 78. 728. II 336, 607 i 608, § 21. nowej proc. niem.)¹⁾.

Po myśli §. 81. ust. 1. N. J., jeżeli posiadacze zakładów górniczych, fabryk, przedsiębiorstw handlowych lub przemysłowych²⁾ mają po za siedzibą głównego przedsiębiorstwa osobne uboczne zakłady — to wówczas można wspomnianych posiadaczy w sprawach spornych, tyjących się zakładów ubocznych pozwać w sądzie tegoż miejsca, w którym się znajduje zakład uboczny. Wyliczenie powyższe, tyjące się rodzajów zakładów, nie jest wyczerpującem, lecz przykładowem. Stanowczem jest istnienie zakładu stałego (nie wystarcza więc chwilowo ustanowiony zakład n. p. na jarmarkach), który miałby na oku cele gospodarskie, przemysłowe, zarobkowe i t. d. (a więc nie należałyby tu zakłady naukowe, szpitale i t. d.)³⁾.

Biorąc za podstawę dosłowne brzmienie §. 86. N. J. wności by nalażało, iż posiadaczem zakładu głównego ma być osoba

mawia ta okoliczność, iż cały §. 68. N. J. powołanym jest w §. 86. N. J. a nadto wynika to i z istoty rzeczy. Według Hortena, jeżeli miejsce w obrębie krajów tutejszych położone, gdzie po raz ostatni stał załogą oddział, do którego osoba wojskowa należy, albo też ostatnie w obrębie państwa położone miejsce garnizonu (§ 68 ust. c. N. J.) może uzasadnić „forum generale“, to wśród tych samych okoliczności, będzie mogło być ustalonem, dla osób wojskowych, nie mogących sobie obrać miejsca zamieszkania „forum speciale« miejsca zatrudnienia. Innego zdania Demelius str. 95 i Fürstl j. w. str. 186. Za zapatrywaniem Hortena przemawia zasada, wypowiedziana w odpowiedzi na pytanie do §. 86 ust. 2. N. J., według której przepisy tyjące się dawniejszego miejsca zamieszkania mogą być także zastosowane do dawniejszego miejsca zatrudnienia.

¹⁾ Neumann j. w. str. 1217 i 1218. Horten j. w. str. 282 i dalsze. Zaznaczyć należy, iż przepisem Art. II. 1. 1. N. J., uchylone zostały postanowienia §§. 200 i 282. K. c. o ile się tyją ustanowienia »forum gestae administrationis«. Co do tego »forum«, obacz: Wach j. w. str. 458 i dalsze. §. 31 now. proc. cyw. niem.

²⁾ Co do pojęcia przedsiębiorstwa, obacz: Horten j. w. str. 282.

³⁾ Demelius str. 96 i dalsze.

nie fizyczna, która ma kilka zakładów ubocznych. Widocznem to, zwłaszcza z brzmienia §. 87. N. J., według którego posiadacz zakładu ma mieć »ausserhalb des Sitzes des Unternehmens besondere Niederlassungen«. Z celu jednak omawianego przepisu wnosić należy, w drodze analogii »legis«, iż powyższe postanowienie będzie miało zastosowanie i do następujących przypadków:

a) Jeżeli posiadaczem wspomnianych powyżej przedsiębiorstw jest osoba nie fizyczna i ma tylko po za siedzibą zakładu głównego jeden zakład uboczny.

b) Jeżeli posiadaczem wspomnianych zakładów jest osoba fizyczna zamieszkała w siedzibie zakładu głównego lub po za tą siedzibą, a nadto ma kilka zakładów ubocznych.

c) Jeżeli posiadaczem wspomnianych zakładów jest osoba fizyczna, zamieszkała w siedzibie zakładu głównego lub nawet po za tą siedzibą i ma tylko jeden zakład uboczny.

d) Jeżeli posiadaczem wspomnianych zakładów jest osoba fizyczna i ma tylko w ogóle jeden zakład po za miejscem swego zamieszkania¹⁾.

Wtedy tylko jednak będzie można wnieść skargę przed sąd zakładu ubocznego, jeżeli sprawa ze względu na cel interesu prawnego tyczy się zakładu ubocznego (kupno, tyczące

¹⁾ Horten j. w. str. 283. Demelius j. w. str. 96 i 97; zwłaszcza Mat. I. str. 78. W odpowiedzi na pytanie do §. 87 przedstawione są zapatrywania prawne, zgodnie z powyż przedstawionym stanem rzeczy. I tak, czytamy: »In gleicher Begrenzung, in welcher Ansprüche, falls sie sich auf eine besondere Niederlassung beziehen, bei dem Gerichte des Ortes eingeklagt werden können, an dem sich diese Niederlassung befindet, ist in analoger Anwendung der Vorschrift des §. 87. N. J. neben dem allgemeinen Gerichtsstande des Wohnsitzes der Inhaber von Bergwerken, Fabriken, Handels und gewerblichen Unternehmungen an dem Orte des Sitzes der Unternehmung, der Niederlassung oder Hauptniederlassung für alle streitigen Rechtssacheo, die sich auf diese Niederlassung (Sitz der Unternehmung; Niederlassung, Hauptniederlassung) beziehen, ein Gerichtsstand begründet, wengleich die Unternehmung nicht zu den in §. 75. J. N. genannten Rechtssubjecten gehört und es an einer Mehrheit von Niederlassungen im einzelmem Falle fehlt.

się zakładu ubocznego, kontrakt najmu usług, dotyczący się tego zakładu i t. d.); albo też dotyczący interes prawny przyszedł do skutku przy współudziale zakładu ubocznego.¹⁾

Ustawa nie wymaga, aby zakład uboczny stanowił samoistne środowisko interesów (odp. na pyt.). Z istoty rzeczy jednak pewna względna²⁾ samoistość jest potrzebną, wobec zakładu głównego. Czy tego rodzaju względna samoistość istnieje — jest kwestyą, którą oceniać należy w każdym przy-

¹⁾ Mat I. str. 78. Odp. na pyt. do §. 87. N. J. Odp. na pyt. wyraża następującą zasadę: „Auch Eisenbahnstationen können unter Umständen, als besondere Niederlassungen für den Gerichtsstand nach §. 87. J. N. in Betracht kommen. Das von der Niederlassung aus ein unmittelbarer, selbstständiger Geschäftsbetrieb stattfindet, ist nicht erforderlich«. Neumann (j. w. str. 1217) występuje przeciwko przytoczonej Odp. na pyt. wykazując, iż stacje kolejowe w zasadzie nie mogą przybrać charakteru samoistnych zakładów. — Nie są jednak wykluczone przypadki, iż to byłoby możliwem (Fürstl str. 189). Tą samą zasadę wyraża O. Tryb. P. niem. z 29. października 1880, T. II. str. 386. (Peters j. w. str. 15) N. S. w O z d. 3. stycznia 1899 (Ger.-Zeit. 1900 str. 275) wyraził zapatrywanie, iż stacja kol. Berno kol. państw. węg. austr. jest zakładem po myśli §. 87 N. J. — Dyrekcyje kolei państwowej samoistnie zastępują administracyę kolejową, w przydzielonych sobie okręgach (Ogłoszenie Min. skarbu z 19. stycznia 1896, Nr. 16. D. p. p.). W orzeczeniu z dnia 2. sierpnia r. 1898, l. 10816. (Zb. O. przy D. R. M. S. z r. 1899, str. 25—27) wyraził N. Sąd zasadę prawną: „Die ausserhalb des Sitzes einer Eisenbahnunternehmung befindliche Verwaltungssection derselben kann den Gerichtsstand der Niederlassung des §. 87. J. N. begründen«. W motywach tegoż Orzeczenia N. Sądu czytamy: »... dass die »Niederlassung« des §. 87. J. N. und die »Zweigniederlassung« des Art. 212. H. G. B. nicht gleich bedeutend sind, eine Niederlassung im Sinne der Jurisdiktionsnorm vielmehr schon dann vorhanden ist, wenn von derselben aus unmittelbar Geschäfte geschlossen werden, dass darum alle aus dem Handelsgesetzbuche gezogenen Folgerungen den Gerichtsstand der Niederlassung im Sinne des §. 87. J. N. nicht berühren...« Wspomnieć należy, iż sąd szczegółowy ustanowiony Art. 27. ust. 4. międzynarodowego traktatu kolejowego wyłącza sąd szczegółowy, ustanowiony §. 87. N. J. (O. N. S. z 28. marca 1899, l. 1536. Geller, Centralblatt z r. 1899, str. 898).

²⁾ I tak, Naj. Sąd w powyż. powołanem Orz. z 2. Sierpnia 1898 r. wyraził w motywach zapatrywanie prawne: »... dass somit tatsächlich diese Section der Mittelpunkt eines Kreises von Rechtsbeziehungen ist,

padku, przy uwzględnieniu towarzyszących okoliczności. W następstwie tego, pojęcie »zakład uboczny« nie może być uważane za pojęcie identyczne z pojęciem »zakład uboczny«, po myśli Art. 212 K. h.

b) Podobny przepis wprowadza ustawa co do właścicieli, użytkowników albo dzierżawców, którzy albo sami (a więc nie należy tutaj zarządca przymusowy), albo przez ustanowionych rządców, na majątku ziemskim gospodarują. A mianowicie, stanowi ustawa, iż jeżeli na wspomnianym majątku ziemskim znajdują się budynki mieszkalne albo ¹⁾ gospodarskie, wówczas mogą być wspomniane osoby pozywane ze stosunków prawnych odnośnego gospodarstwa wiejskiego przed sąd, w okręgu którego znajduje się ów majątek ziemski. Osoby te muszą albo same gospodarować, albo gospodarować przez ustanowionych rządców (ekonomów, gospodarzy i t. d.) majątków ziemskich. Majątek ziemski musi być jednak przedmiotem zagospodarowania, jeżeli przepis powyższy w ogóle ma mieć zastosowanie. Tem samem grunt ziemski, leżący odłogiem, nie uzasadniałby co do wspomnianych osób omawianego »forum«. Wyliczenie osób, zajmujących się gospodarstwem na gruncie, jest wyczerpujące.

der nach aussen hin mehr oder weniger unabhängig von der Verwaltung der Hauptniederlassung besteht...« Tą samą myśl wyraża O. N. S. z 28. czerwca 1899, l. 2935. (Geller. Centralblatt z r. 1900, str. 690—692) s. kr. w Czerniowcach (Jur. Bl. 1900, str. 18) wyraził zapatrywanie, iż generalna agencja towarzystwa ubezpieczeń nie jest zakładem w pojęciu §. 87. N. J., jeżeli do zawarcia nawet najdrobniejszych umów potrzebuje zezwolenia zakładu centralnego.

¹⁾ Demelius (j. w. str. 97). Horten (j. w. str. 286) są zdania, iż zamiast »albo« w §. 87. N. J. powinno być »i«, skoro budynki mieszkalne i gospodarcze do prowadzenia gospodarstwa są konieczne; nadto §. 27. proc. niem. będący w drugim ustępie pierwowzorem, dla §. 87. zawiera nie »albo« lecz »i«. Co do ust. niem obacz: Planck j. w. str. 60 i 61. Innego zdania Fürstl j. w. str. 190. Wobec wyraźnego brzmienia ustawy trudno »albo« zamienić na »i«. Zresztą nie są wykluczone przypadki, że jeden lub drugi rodzaj wspomnianych budynków stanowi środowisko gospodarskich czynności.

Wreszcie zaznaczyć należy, że wspomniane osoby można tylko zapożywać ze stosunków prawnych, dotyczących się zagospodarowania odnośnej nieruchomości, w znaczeniu powyżej podanem.

III. Sąd szczegółowy poprzedniego miejsca zamieszkania (Gerichtsstandes früheren Wohnsitzes §. 97. Nor. Jur. Mat. I. 82, 730 i 731, II, 336. 610).

A) Norma jurysdykcyjna w §. 97. wprowadza rodzaj perpetuacyi miejsca zamieszkania strony pozwanej jeszcze przez pewien przeciąg czasu, po opuszczeniu tegoż miejsca zamieszkania przez stronę pozwaną. Odnośny przepis wprowadza ułatwienia, zwłaszcza dla drobnych przemysłowców, wobec ich dłużników, którzy miejsce zamieszkania opuścili.

B) Skargi do sądu szczegółowego, dawniejszego miejsca zamieszkania mogą wnosić: a) Przedsiębiorcy drobni,¹⁾ jak rzemieślnicy, kramarze, właściciele gospód, szyprowie, woźnice i inni przedsiębiorcy²⁾. b) Robotnicy, jakoto: Czeladnicy, pomocnicy, słudzy domowi i inni robotnicy za wysługi. c) Nauczyciele prywatni.

Skargi wspomniane mogą być wnoszone przeciwko odbiorcom i pracodawcom, którzy tymczasem obrali sobie miejsce zamieszkania w innym okręgu sądowym. Przedmiotem sporu są należności za dostarczone wyroby i towary, niemniej za świadczone usługi i roboty. Sądem właściwym dowolnym jest sąd dawniejszego miejsca zamieszkania wspomnianych osób i to przez przeciąg dni 90, od chwili ostatniej dostawy albo ostatniego świadczenia.

Ustawa żąda zmiany miejsca zamieszkania i dlatego opierając się na wyrazie »Wohnsitz«, sądzić należy, iż przepis ten nie może być zastosowany do przypadku zmiany miejsca po-

¹⁾ Horten j. w. str. 303.

²⁾ Orz. sądu kr. w Celowcu (Jur. Bl. 899, str. 322) wyraża zasadę: Unter den in im §. 97. J. N. erwähnten „sonstigen Gewerbstreibenden« sind solche zu verstehen, deren Betrieb dem eines Handwerkers oder Kleinverschleissers ähnlich ist und einen solchen nach Art und Umfang nicht überragt.

bytu skoro ustawa odróżnia pojęcie »Wohnsitz« od pojęcia »Aufenthaltsort«¹⁾.

IV. Sąd szczegółowy dla szyprów i załogi okrętowej (Gerichtsstand der Schiffer und der Schifsmannschafths §. 98. Nor. Jur. Mat. I. 82, 731. II. 610).

A) Norma jurysdykcyjna w §. 98. wprowadza wyjątkowe postanowienie, według którego będzie można zapozwać szyprów i załogę okrętową przed sąd ich chwilowego miejsca pobytu — mimo to, iż mają miejsce zamieszkania [Mat. I. 16, 82 i 731]. Przepis ten wprowadzony jest w ochronie praw wierzycieli wspomnianych osób. Ułatwia on zwłaszcza dochodzenie praw przeciwko osobom, które stale zmieniają swoje miejsce pobytu, a nadto ich miejsce zamieszkania jest bardzo odległe od miejsca każdorazowego pobytu.

B) Przeciwko szyprom i osobom załogi okrętowej można wnieść skargi o wierzytelność. w rodzaju wierzytelności, jakie są określone w §. 97 Nor. Jur. nawet w tym przypadku, w sądzie miejsca ich chwilowego pobytu, gdy te osoby w innym miejscu stale mieszkają.

Przepis ten jest o tyle wyjątkiem od ogólnych zasad, ustalonych przez Nor. Jur., iż w omawianym przypadku sąd szczegółowy miejsca pobytu jest uzasadniony obok sądu powszechnego miejsca zamieszkania — jako sąd współzawodniczący, gdy tymczasem miejsce chwilowego pobytu, po myśli §. 67. Nor-

¹⁾ Obacz także, Horten j. w. str. 303. Horten jest zdania, iż może zmiana miejsca pobytu uzasadnić ten sąd szczegółowy, jeżeli tylko to miejsce pobytu uzasadniało »forum generale« (§. 67. Nor. Jur.). Zapatrywanie Hortena nie jest trafnem, skoro ustawa odróżnia miejsce zamieszkania — od sądu powszechnego, tymże miejscem zamieszkania uzasadnionym. Gdybyśmy stanęli na stanowisku, zajętem przez Hortena, wówczas zapanowałaby niepewność, pod względem pojęć w nauce o sądach. Nadmienić należy, iż w odp. na pyt. do §. 86. Nor. Jur. wyraźną została zasada, iż osoby bliżej oznaczone w przepisie §. 86. Nor. Jur. (sąd szczegółowy miejsca zatrudnienia), będą mogły być zapozwane przed sąd zatrudnienia, nawet po opuszczeniu tegoż miejsca, a to w analogicznem zastosowaniu §. 97. Nor. Jur., przez ciąg dni 90 od chwili ostatniej dostawy, względnie świadczenia.

Jur., tylko w braku miejsca zamieszkania, może i to subsydyarnie uzasadnić sąd powszechny.

Z istoty rzeczy wynika, iż przepis ten ma tylko zastosowanie wówczas, jeżeli szyprowie, względnie osoby należące do załogi okrętowej mają miejsce zamieszkania. W razie, gdyby wspomniane osoby nie miały miejsca zamieszkania — wówczas mógłby mieć jedynie zastosowanie przepis § 67. N. J., według którego, i tak chwilowe miejsce pobytu, w braku miejsca zamieszkania — uzasadnić może subsydyarnie sąd powszechny. Przed omawiany sąd szczegółowy, można wnieść skargi o roszczenia, objęte §. 97. Nor. Jur., a mianowicie o wierzytelności za dostarczone wyroby i towary, za świadczone usługi i roboty, jeżeli skargi są skierowane przeciwko szyprom, lub członkom załogi okrętowej, bez względu na to, czy występują, jako powodowie osoby w §. 97. Nor. Jur. wymienione, czy też nie¹⁾. Wynika to z brzmienia §. 98. Nor. Jur., który jedynie powołuje się na rodzaj wierzytelności, nie określając bliżej osoby uprawnionego, jak to czyni §. 97. Nor. Jur.

V. Sąd szczegółowy majątku (Gerichtsstand des Vermögens §. 99. Nor. Jur. Mat. I. 82, 83, 731. II. 336, 610 i 611. §. 23. nowej niem. proc.)²⁾

a) Norma jurysdykcyjna wprowadza sąd szczegółowy majątku, dla osób w krajach tutejszych niezamieszkałych, jeżeli znajduje się w krajach tutejszych ich majątek, albo w skardze żądany przedmiot. »Forum« to, ma zwłaszcza na celu umożliwić zapożyczanie obcokrajowców, przed sądy tutejsze.

Nazwa »sąd szczegółowy majątku« [według §. 99. N. J.], o tyle nie jest trafną, iż sąd ten będzie mógł być ustalony nie

¹⁾ Neumann j. w. str. 1234. Demelius j. w. str. 111. Innego zdania Horten j. w. str. 304.

²⁾ Neumann j. w. str. 1234—1236. Obacz także O. N. S. z dnia 13. czerwca 1900, l. 7641 (Juristische Blätter z r. 1900. str. 407 i 408) i O. N. S. z 31. sierpnia r. 1898, l. 12031 (Juristische Blätter z r. 1900, str. 513—515), Wach str. 4:8, Demelius str. 111, Horten str. 304.

tylko przez położenie majątku, lecz także przez przedmiot w skar-
dze żądany, a nawet tylko przez okoliczności, że zakłady za-
graniczne, tudzież za granicą znajdujące się masy majątkowe
i t. d. mają w krajach tutejszych stałe zastępstwo dla krajów
tutejszych lub organ, któremu powierzono trudnienie się inte-
resami takich zakładów i spółek.

b) Stosunek sądu szczegółowego majątku do sądu po-
wszechnego z §. 67. Nor. Jur.

Przepis o sądzie szczegółowym majątku ma tylko wów-
czas zastosowanie, gdy pozwany nie ma miejsca zamieszkania
w krajach tutejszych; natomiast przepis § 67. Nor. Jur. (o są-
dzie powszechnym) wówczas wchodzi w zastosowanie, jeżeli
pozwany nie ma miejsca zamieszkania, ani w krajach tutej-
szych, ani za granicą, w którym to razie, miejsce pobytu po-
zwanego. uzasadnia »forum generale«

Zestawiając odnośne przepisy, tyjące się sądu szczegó-
łowego majątku (§. 99. Nor. Jur.), z przepisami o sądzie po-
wszechnym z §. 67. Nor. Jur., dochodzimy do następujących
wniosków:

α) Jeżeli pozwany ma miejsce zamieszkania w krajach
tutejszych, wówczas toż miejsce zamieszkania uzasadnia
»forum generale«. W tym przypadku, §. 99. Nor. Jur. nie ma
zastosowania.

β) Jeżeli pozwany ma miejsce zamieszkania i to tylko
zagranicą, wówczas przepis §. 67. Nor. Jur., co do uzasadnie-
nia »forum generale« przez pobyt pozwanego, nie ma zastoso-
wania, skoro pozwany — chociaż za granicą, ale w każdym
razie ma miejsce zamieszkania. Natomiast, w tym przypadku
będzie mógł mieć zastosowanie przepis o sądzie szczegółowym
majątku. Omawiany sąd szczegółowy będzie, wśród przedsta-
wionych okoliczności, współzawodniczył ze sądem miejsca [za
granicą] zamieszkania [Mat. I. str. 83].

γ) Jeżeli pozwany nie ma miejsca zamieszkania, ani w kraj-
ach tutejszych, ani za granicą — wówczas miejsce każdora-
zowego chwilowego miejsca pobytu, uzasadni tegoż »forum
generale«. W tym przypadku, przepis §. 99. Nor. Jur. o sądzie

szczególonym majątku będzie mógł mieć zastosowanie, skoro pozwany nie ma miejsca zamieszkania w krajach tutejszych, a sąd szczegółowy majątku będzie współzawodniczył ze sądem powszechnym.

δ) Jeżeli pozwany nie ma miejsca zamieszkania, ani pobytu w krajach tut., albo miejsce pobytu tegoż wcale nie jest wiadomem — wówczas będzie można pozwanego zapozwać przed sąd ostatniego zamieszkania pozwanego, albo jego pobytu, jeżeli miał je w krajach tutejszych, o ile chodzi o zobowiązania albo zaciągnięte w krajach tutejszych, albo tutaj dopełnić się mające (§. 67. Nor. Jur.). W tym przypadku będzie można pozwanego zapozywać, jeżeli chodzi o wspomniane zobowiązania i to, albo przed wspomniane subsydyarne »forum generale«, albo przed sąd szczegółowy majątku z §. 99. Nor. Jur.

ε) Wreszcie, jeżeli pozwany, ani nie ma miejsca zamieszkania za granicą wzgl. w krajach tutejszych, ani nie ma miejsca pobytu w krajach tutejszych, ani też wreszcie pozwany nie mieszkał, względnie nie miał pobytu w krajach tutejszych, ale pozwany ma majątek tutaj lub w skardze żądany przedmiot tutaj się znajduje — wówczas będzie mógł mieć zastosowanie przepis §. 99. Nor. Jur., jako przepis uzupełniający postanowienia o sądzie powszechnym (o ile chodzi o roszczenia majątkowe).

Miejsce zamieszkania (Wohnsitz), o którym wspomina § 99, Nor. Jur., nie będzie tylko faktyczne, czyli rzeczywiste miejsce zamieszkania, ale i miejsce zamieszkania tak zw. sztuczne, jak przy podmiotach prawnych, nie będących osobami fizycznymi, jak wreszcie i miejsce zamieszkania fikcyjne¹⁾

Zasady pod α do ε podane mają również zastosowanie

¹⁾ Jak powyżej wykazano »forum generale«, wtedy wyklucza zastosowanie §. 99. Nor. Jur., jeżeli opiera się na miejscu zamieszkania pozwanego. Na tem stanowisku stoi i Tr. P. niem. w O z 21. maja 1891 T. 27. str. 421. Wyrzucił on zasadę: »Nur der allgemeine Gerichtsstand des Wohnsitzes oder des Sitzes (tyczy się podmiotów niefizycznych) schliesst seine (t. j. sądu szczegółowego dla majątku) Anwendbarkeit aus. (Peters j. w. str. 17).

i do osób, podlegających sądowi powszechnemu pochodnemu. Przy osobach, podlegających sądowi powszechnemu pochodnemu, sąd powszechny ojca, męża, matki nieślubnej jest sądem powszechnym żony, dzieci i dzieci nieślubnych. Mimo to, wyjść należy ze założenia, iż dlatego sąd powszechny wspomnianych osób jest także sądem powszechnym osób od pierwszych zawisłych — gdyż żona, dzieci, względnie dzieci nieślubne tam przebywać winny, gdzie mieszka, względnie ma swój pobyt mąż, ojciec lub matka. W następstwie tego, jeżeli mąż, ojciec lub matka nieślubna mają miejsce zamieszkania w krajach tutejszych, to wówczas ich miejsce zamieszkania będzie i miejscem zamieszkania ich żony, dzieci (wzgl. dzieci nieślubnych), a w dalszym następstwie tego będą miały te osoby wspólny sąd powszechny. W tym więc przypadku nie będzie mogła być żona, dzieci, względnie dzieci nieślubne zapożywane po myśli §. 99. Nor. Jur. — skoro mają w krajach tutejszych miejsce zamieszkania. Jeżeli jednak ojciec, mąż lub matka nieślubna nie mają miejsca zamieszkania ani w krajach tutejszych, ani za granicą, tylko miejsce pobytu — to »forum generale uzasadnione przepisem §. 67. Nor. Jur. dla ojca i męża, względnie matki nieślubnej będzie sądem powszechnym i dla żony, dzieci i dzieci nieślubnych; pomimo to jednak, ponieważ w tym przypadku ojciec, mąż, matka nieślubna nie mają miejsca zamieszkania w krajach tutejszych — tem samem będzie można do nich zastosować przepis o sądzie szczegółowym majątku (§. 99. Nor. Jur.)

c) Rozstrzygającym jest położenie majątku pozwanego,¹⁾ względnie przedmiotu w skardze żądanego.

¹⁾ Słusznie zaznaczył Frankel w Towarzystwie prawniczym wiedeńskim (Jurist. Blätter Nr. 6 z r. 1897), iż chcąc zapoznać cudzoziemca przed sąd szczegółowy majątku w krajach tutejszych, chociaż cudzoziemiec niema tutaj majątku, wskazanem jest postąpić w następujący sposób: Wnieść należy skargę bezpodstawną przed którykolwiek sąd tutejszy, przeciwko cudzoziemcowi; cudzoziemcowi, jako wygrywającemu, zostaną koszta procesowe przyznane. Ostatnie, uważane jako majątek, uzasadnią właściwość sądów tutejszych.

α) Każde mienie, mające wartość pieniężną, odpowiada pojęciu »majątek« w myśl §. 99. Nor. Jur. Norma jurysdykcyjna bierze z istoty rzeczy tylko wzgląd na stan czynny majątku pozwanego — nie zaś także na stan bierny¹⁾. Pojęcie »majątek«, w §. 99. Nor. Jur., bynajmniej nie pokrywa się z pojęciem rzeczy zdolnej do egzekucyi. I tak, rzeczy nieulegające egzekucyi, mimo to stanowią majątek pozwanego i uzasadniają »forum« z §. 99. Nor. Jur. W następstwie tego, pojęcie »majątek« nie jest zawisłem, ani od wielkości wartości odnośnej rzeczy, ani nawet od tej okoliczności, aby odnośna rzecz była w obiegu. Zwłaszcza więc, tutaj zaliczymy wierzytelności pozwanego, jego prawa rzeczowe i prawa analogiczne z poprzedniami.

Wobec tego, iż pozwany niemający zamieszkania w krajach tutejszych, może mieć majątek swój w całym szeregu okręgów sądowych — przeto może istnieć cały szereg sądów szczegółowych, ze względu na położenie majątku, a współzawodniczących ze sobą.

Zastanawiając się nad miejscem położenia majątku, odróżnić należy zwłaszcza następujące przypadki:

α,) Rzecz zmysłowa, ruchoma, lub nieruchoma stanowi majątek pozwanego. W tym przypadku, położenie tejże rzeczy w chwili wniesienia skargi będzie stanowczem, dla oznaczenia sądu z §. 99. Nor. Jur.

β,) Jeżeli wierzytelności²⁾ stanowią majątek pozwanego —

¹⁾ Neumann j. w. str. 1235. Planck j. w. str. 63 opierając się na historycznym rozwoju sądu szczegółowego majątku wyraża zapatrywanie, iż rzeczy nie ulegające egzekucyi nie mogą uzasadnić tegoż »forum« Tryb. Państ. niem. nie podziela tegoż zapatrywania. Obacz: Planck j. w. str. 65. uw. 10. Na stanowisku powyżej w tekście zajętem, stoi również: Schmidt j. w. str. 216 uw. 2, Godlewski j. w. str. 117 Fürstl j. w. str. 211.

²⁾ Sąd szczegółowy majątku nie może być uzasadniony istnieniem wierzytelności służącej pozwanemu, która nie może istnieć na przypadek przychylenia się do żądania skargi. (O. Tr. Niem Pañ. z 25 stycznia 1881 T. 3. Nr. 381) Toż samo ma zastosowanie wówczas, jeżeli według podań powoda roszczenie pozwanego do powoda zgłosił w drodze potra-

wówczas rozstrzyga miejsce, gdzie mieszka dłużnik dłużnika (Drittschuldner), czyli dłużnik pozwanego. Ponieważ ustawa wymaga, aby dłużnik pozwanego mieszkał w krajach tutejszych, przeto nie wystarczałoby, aby dłużnik jedynie w krajach tutejszych stale przebywał. Jeżeli dłużnik pozwanego nie mieszka w obrębie krajów tutejszych, ale rzecz za bezpieczeństwo wierzytelności odpowiadająca, znajduje się w obrębie tychże krajów, wówczas oznacza się sąd, według miejsca położenia odnośnej rzeczy. Przedmiot zastawu winien być rzeczą zmysłową ruchomą, lub nieruchomą. Jeżeli powód jest dłużnikiem pozwanego, a pozwany w krajach tutejszych nie mieszka, wówczas będzie mógł powód wnieść skargę przed sąd, w okręgu którego sam powód mieszka¹⁾.

β) Obok położenia majątku pozwanego, rozstrzyga o właściwości sądu majątku także przedmiot w skardze żądany (»der mit der Klage in Anspruch genomme Gegenstand«). Jeżeli więc przedmiot w skardze żądany w krajach tutejszych leży [a zachodzą warunki §. 99. N. J.], wówczas będzie właściwym ten sąd. w okręgu którego znajduje się żądany przedmiot. Ponieważ Nor, Jur. w § 98. odróżnia »położenie majątku« od »położenia przedmiotu w skardze żadanego« — przeto z tego widocznem, iż przedmiot w skardze żądany wtedy uzasadni omawiany sąd szczegółowy, jeżeli tenże przedmiot nie należy do majątku pozwanego, inaczej bowiem odróżnienie tych dwóch wspomnianych przypadków byłoby zupełnie zbytecznem. Z drugiej strony, istnieje podobieństwo między obydwoma rodzajami przyczyn uzasadniających omawiany sąd szczegółowy właściwy w tem, iż w obu przypadkach przedmiot skargi winien być albo w dzierżeniu pozwanego, albo rozporządzalność tym przedmiotem musi

cenia. (O. Tr. Pań. Niem. z dnia 28. lutego, 1882. T. 7. str. 309). Obacz O. w Pezersie j. w. str. 17. Ubranie dłużnika nie może uzasadnić sądu z §. 99. N. J., gdyż inaczej w zasadzie byłby zbyteczny sąd szczegółowy zatrudnienia. (Fürstl j. w. str. 211).

¹⁾ Zasadę tę stwierdza O. N. S. z 31. sierpnia 1898 r. I. 12031. Geller Centralblatt z r. 1900 str. 947). Obacz także: Wach j. w. str. 422.

być zależną od pozwanego. Skargi ustalające mogą być również wnoszone przed to »forum, ze względu na przedmiot skargi«, i to o tyle, o ile są dodatne i o ile tyczą się przedmiotu względnie prawa, które pozwany posiada, względnie nimi rozporządza¹⁾. Do przypadku omawianego sądu szczegółowego mają również zastosowanie uwagi, powyżej pod α , i β , przytoczone.

d) Przedmiotem skarg wnoszonych przed sąd szczegółowy majątku mogą być tylko roszczenia majątkowe, a więc tak obligatoryjne, jak natury rzeczowej, o ile nie ma ustanowionych dla pewnego rodzaju roszczeń, sądów szczegółowych wyłącznych²⁾. Również wnoszone być mogą skargi ustalające (dodatnie i ujemne), z ograniczeniem jednak powyżej pod c . β . przytoczonym.

e) Pozwanym może być tak osoba fizyczna, jak i podmioty prawne, nie będące osobami fizycznymi. Nadto (*überdiess*), wolno zakłady zagraniczne, tudzież za granicą znajdujące się masy majątkowe, zagraniczne spółki, stowarzyszenia i inne związki osobowe pozywać przed sąd tutejszy, w okręgu którego ma swoją siedzibę stałe zastępstwo dla krajów tutejszych albo organ, któremu powierzono trudnienie się interesami takich zakładów i stowarzyszeń. Jak już powyżej zaznaczono, w tym przypadku wprawdzie ustawa nazywa sąd szczegółowy, ze względu na siedzibę wspomnianych podmiotów prawnych, sądem szczegółowym majątku, jednak właściwie jest to tylko odrębny rodzaj sądu szczegółowego dla zakładu. W następstwie tego, nie jest wykluczonym ten przypadek, iż będzie można zapozywać wspomniane podmioty prawne przed sąd szczegółowy, ze względu na siedzibę zakładu ubocznego

¹⁾ Wach j. w. str. 422 i 423. Fürstl (j. w. str. 211) broni zapatrywania, iż przepis § 99. ust. 2. N. J. odnosi się tylko do rzeczy fizycznych, a nadto do nie fizycznych, o ile w pewien sposób z rzeczą fizyczną pozostają w łączności. Uwaga ta tyczy się wexli papierów na okaziciela i t. d.

²⁾ Wach j w str. 415 bliżej określa pojęcie »Vermögensrechtliche Klagen«, twierdzi on, iż: »Es gehören hierher... alle Klagen aus dinglichen, obligatorischen oder erbrechtlichen Verhältnissen, sofern nicht ein exklusives Forum besteht«.

w tutejszych krajach, jak niemniej przed sąd szczegółowy ze względu na położenie majątku, odnośnej osoby prawniczej. W obu przypadkach, ze stanowiska ustawy mówimy o sądzie szczegółowym majątku¹⁾.

f) Osobny rodzaj sądu szczegółowego majątku obejmuje §. 99. ust. 4. N. J. Według tegoż przepisu dla sporów odnoszących się do okrętów i do żeglugi morskiej — uważaną będzie znajdująca się w krajach tutejszych przystań ojczysta (Heimathafen), za miejsce położenia majątku. Wobec tego, gdy przepis powyższy jest zamieszczony w §. 99. N. J., przeto wyjść należy ze założenia, iż ustęp pierwszy tego paragrafu także ma zastosowanie i w danym przypadku. W dalszem następstwie tego, wtedy tylko przytoczony przepis o przystani ojczystej ma zastosowanie, jeżeli pozwany nie ma miejsca zamieszkania w krajach tutejszych²⁾.

B. Sądy szczegółowe, uzasadnione łącznością przedmiotową lub podmiotową.

1. Łączność podmiotowa.

Sąd szczegółowy dla uczestników sporu (Gerichtsstand der Streitgenossenschaft §. 93. Nor. Jur. Mat. I. 80. 729. II. 336, 609).

a) Kilka osób (uczestników sporu) mających różne »fora generalia«, będzie można zapozwać przed którykolwiek sąd tutejszy, który jest sądem powszechnym jednego z pozwanych uczestników sporu, jeżeli dla danego sporu nie jest uzasadniony odrębny wspólny sąd szczegółowy. Jeżeli przeto uzasadnionym

¹⁾ Co do zakładów ubocznych, w tut. krajach znajdujących się, a należących do zagranicznych spółek akcyjnych i spółek komandytowych na akcye, obacz: Rozp. ces z 29 listopada r. 1865, Nr. 127. D. p. p. i ust. 23 marca r. 1873, Nr. 42. D. p. p. (tyczy się towarzystw assekuracyjnych). Co do Węgier obacz: Ces. rozp. z 21. września r. 1899, Nr. 176. D. p. p. Art. VIII. Przepis omawiany (§ 99. ust. 3. N. J.) nie będzie miał zastosowania do serbskich zakładów, mas majątkowych i t. d., a to wobec traktatu ze Serbią z 6. maja r. 1881, D. p. p. z r. 1882, Nr. 88.

²⁾ Horten j. w str. 306.

jest dla sporu prawnego odrębny sąd szczegółowy,¹⁾ wówczas tenże sąd wykluczy sąd szczegółowy dla uczestników sporu. I tak, ustawa stanowi (§. 93. ust. 2. N. J.), iż weksłowo zobowiązanych można²⁾, jako uczestników sporu zapozwać przed sąd miejsca zapłaty weksłu (obacz poniżej, przy »forum contractus«). W tym więc przypadku, będzie można zapozwać wszystkich weksłowo zobowiązanych tylko przed »forum cambiale«, nie zaś także przed tutejsze »forum generale«, jednego z weksłowo zobowiązanych, skoro dla tego rodzaju uczestnictwa sporu jest ustanowiony odrębny sąd szczegółowy. Natomiast, będzie można każdego z weksłowo zobowiązanych z osobna zapozwać przed jego »forum generale«³⁾. Wtedy tylko będzie można zapozwać wszystkich weksłowo zobowiązanych z tego samego weksłu przed inny sąd, niż »forum cambiale«, jeżeli wszyscy pozwani weksłowo obowiązani mają to samo »forum generale«.

Przypadkiem odrębnego, wspólnego sądu szczegółowego dla uczestników sporu będzie także, sąd szczegółowy dla skargi interwencyjnej głównej (§. 94. N. J., obacz poniżej).

b) Uczestników sporu można tylko zapozwać przed »forum generale« dla jednego z uczestników sporu, nie zaś przed »forum speciale« jednego z tychże (Mat. I. 80). W następstwie tego, nie można n. p. wnieść skargi przeciw kilku uczestnikom

¹⁾ Winiwarter j. w. Jur. Blätter 1897, str. 434. Ger.-Zeit. 1897, Nr 31 Schrutka j. w. str. 103, Ott j. w. str. 145, Neumann j. w. 1230, Fürstl j. w. 209. Osobny przepis co do uczestnictwa sporu, obacz w ust. konk. §. 124.

²⁾ Art. 53 międzynarod. trakt. kolejowego (z 14. października r. 1890, D. p. p. z r. 1892, Nr. 186) wprowadzony jest specjalny przepis, dotyczący się omawianego sądu szczegółowego. I tak, art. wspomniany opiewa: Für alle Rückgriffsansprüche ist der Richter des Wohnsitzes der Bahn, gegen welche Rückgriff erhoben wird, ausschliesslich zuständig Ist die Klage gegen mehrere Bahnen zu erheben, so steht der klagenden Bahn die Wahl unter den, nach Massgabe des ersten Absatzes dieses Artikels, zuständigen Richtern zu.

³⁾ Demelius j. w. str. 105.

sporu przed »forum contractus«, właściwe, dla jednego ze wspólnie zapozwać się mających uczestników sporu.

c) Wtedy przed wspomniane »forum« nie może być skarga wniesiona przeciw kilku uczestnikom, jeżeli choćby tylko dla jednego z uczestników sporu łącznie zapozwać się mających, było właściwem »forum speciale exclusivum«.

d) Zachodzi pytanie: Którego z pozwanych uczestników sporu »forum generale«, może stanowić podstawę dla uzasadnienia omawianego »forum«. W zasadzie, zostawioną jest tutaj zupełna swoboda stronie powodowej; wyjątkowo, powód krępowany jest wówczas, jeżeli między pozwać się mającymi znajdują się głównie i ubocznie zobowiązani. W tym przypadku, sąd powszechny jednego z dłużników głównych może uzasadnić omawiane »forum speciale«. Jeżeli natomiast, tego rodzaju stosunek nie zachodzi, a więc jeżeli wszyscy uczestnicy sporu są głównie zobowiązanymi, lub wszyscy uczestnicy sporu są ubocznie zobowiązanymi,¹⁾ wówczas powód ma swobodne prawo wyboru. Ustawa nie nakłada obowiązku na powoda, aby na pierwszym miejscu w skardze wymienił tego uczestnika sporu, którego »forum generale« ma uzasadnić omawiane »forum speciale«²⁾.

e) Przepisy powyższe tyczą się tylko uczestnictwa w sporze z §. 11. l. 1. K. p. c. (t. zw. uczestwo materyalne), skoro przy uczestnictwie sporu z §. 11. l. 2. K. p. c., potrzebnem jest, aby ten sam sąd był właściwym dla wszystkich uczestników sporu i przedmiotowo i miejscowo (odp. na pyt. do §. 93. N. J.).

f) Uczestników sporu można zapozwać przed którykol-

¹⁾ Kwestya, kto jest głównie zobowiązanym, a kto ubocznie zobowiązanym, rozstrzygnąć należy według prawa cywilnego. §. 12. K. p. c. nie daje w tym względzie żadnego wyjaśnienia.

²⁾ Przepisy powyżej omawiane mają zastosowanie i w tym przypadku, jeżeli jeden, lub więcej ze zapozwać się mających pozwanych, jako uczestników sporu, umrze. Zasadę tę wyraża: Odp. na pyt. do §. 77. Nor. Jur.

wiek tutejszy sąd zwyczajny¹⁾. Nie jest przez ustawę wymaganiem, aby wszyscy uczestnicy sporu mieli sąd powszechny w krajach tutejszych²⁾.

2. Związek przedmiotowy.

I. Sąd szczegółowy procesu głównego (Gerichtsstand des Hauptprocesses §§ 94, 95. N. J. i §. 16. K. p. c. Mat. I. 80 i 81. 694. II. 336. 609, §§ 64. i 34. now. proc. niem.³⁾.

Do sądów szczegółowych, które mają siłę atrakcyjną wobec innych sądów szczegółowych, należy także sąd procesu głównego. I tak, sąd procesu głównego przyciąga, ze względu na związek przedmiotowy, skargę interwencyjną główną i skargi pełnomocników procesowych, niemniej pełnomocników dla doręczeń o należytości i wydatki.

1. Skargi o roszczenia do rzeczy lub prawa, o które między innymi stronami się proces toczy (skarga interwencyjna główna) można aż do prawomocnego rozstrzygnięcia procesu głównego, podać w sądzie procesu głównego⁴⁾.

Zastanawiając się nad zastosowaniem powyższego przepisu, należy zwrócić uwagę na szereg następujących okoliczności:

a) Sprawa główna musiała już prawnie zawisnąć (ein

¹⁾ Zaznaczyć należy, iż przepisy o sądzie szczegółowym dla uczestników sporu nie mogą wpływać na zmianę właściwości przedmiotowej, skoro omawiamy przepis § 93. N. J, tyczy się wyłącznie właściwości miejscowej. W następstwie tego sądzić należy, iż nie będzie można łącznie zapozwać dłużnika głównego i ręcycieli przed sąd handlowy, jeżeli dłużnik główny jest zarejestrowanym kupcem, a czynność jest po jego stronie czynnością handlową, nie jednak po stronie ręcyciela, skoro dla każdego z uczestników sporu, inny sąd jest przedmiotowo właściwym. Obacz także, powyżej str. 265, uwaga 2.

²⁾ Innego zdania Neumann (j. w. str. 1230) i Demelius (j. w. str. 105).

³⁾ Skedl. Das oesterreichische Civilprocessrecht. T. I. str. 234 do 236, Neumann j. w. str. 1231 i 1232, Ott j, w. str. 147, Fürstl j. w. str. 204 i 205, Horten j. w. str. 296 i 297.

⁴⁾ *A* zapożywa *B* przed sąd *X*. *C* zapożywa *A* i *B* przed tenże sam sąd. *X* o tą samą rzecz.

Rechtsstreit anhängig) po myśli §. 232. K. p. c., czyli wymaganiem jest, żeby skarga pozwanemu w procesie głównym już doręczoną została. Skargę interwencyjną główną będzie więc można wnieść przed sąd procesu głównego, od chwili doręczenia skargi pozwanemu w procesie głównym, aż do prawomocnego załatwienia procesu głównego (§. 94. ust. 1. N. J.). W następstwie tego będzie można skargę interwencyjną główną wnieść przed sąd I instancji, choćby sprawa główna była już przedmiotem rozpoznania instancji wyższej.

b) Przedmiotem skargi interwencyjnej głównej winna być rzecz lub prawo, które jest przedmiotem procesu głównego. Z osnowy §. 16. K. p. c. wynika, iż przedmiotem skargi interwencyjnej głównej może być także część roszczenia będącego przedmiotem procesu głównego. (Obacz naukę: o interwencji głównej).

c) Skargę interwencyjną główną można wnieść przed sąd procesu głównego, aczkolwiek tenże sąd nie byłby przedmiotowo właściwy, ze względu na zawarte w skardze interwencyjnej roszczenie majątkowe (§. 95. Nor. Jur.), byleby sprawa należała do sądów tut. zwyczajnych¹⁾.

d) Wprawdzie omawiany sąd szczegółowy jest »forum electivum«, jednak mimo to skargę interwencyjną główną, jak o taką będzie mógł wnieść powód w zasadzie, tylko przed »forum« procesu głównego, a przed »forum generale« jedynie wyjątkowo, o ile obie strony procesu głównego mają wspólne »forum generale«²⁾.

2) Skargi pełnomocników procesowych i pełnomocników dla doręczeń wnoszone o należności i wydatki, można podać w sądzie procesu głównego. I w tym przypadku proces główny siłą atrakcyi przyciąga procesy wspomniane. Gdy jednak w przypadku pod 1. zachodził pomiędzy procesem głównym a interwencyjnym głównym związek prawno-materyalny — to natomiast w omawianym obecnie przypadku zachodzi między pro-

¹⁾ Skedlj w. str. 235.

²⁾ Neumann j. w. str. 1232. Innego zdania Horten j. w. str. 297.

cesem głównym a wspomnianym stosunkiem pełnomocnictwa, związek prawno-procesowy.

Sąd szczegółowy procesu głównego w omawianym przypadku (2) będzie uzasadniony, w razie zajścia następujących okoliczności:

a) Skarga winna być wniesioną przez pełnomocników procesowych, tak mających pełnomocnictwo z §. 31. K. p. c., jak i pełnomocników mających tylko pełnomocnictwo do poszczególnych czynności procesowych. Również, tyczy się przepis powyższy skarg wniesionych przez pełnomocników dla doręczeń [§. 94—99. i §. 562. ust. 2. K. p. c].

b) Przedmiotem omawianych skarg winny być należności i wydatki, wywołane prowadzeniem procesu głównego, bez względu na to, czy chodzi o wydatki i należności spowodowane prowadzeniem procesu I instancyi, czy też w instancjach wyższych.

c) Skargi te można wnieść według wyboru powoda, jużto przed omawiane »forum« procesu głównego, jużto przed »forum generale« pełnomocodawcy. W pierwszym przypadku będzie można wnieść skargę przed »forum speciale« nawet wówczas, gdyby ono było przedmiotowo niewłaściwem (obacz: powyżej str. 372) ¹⁾.

d) Omawiane skargi można wnieść przed »forum« procesu głównego nawet po prawomocnem zakończeniu procesu głównego, skoro §. 94. ust. 2. N. J., nie obejmuje tegoż ograniczenia.

II. Sąd szczegółowy dla skargi wzajemnej (Forum reconvencionis. Gerichtsstand der Widerklage. §. 95. Nor.

¹⁾ Zastanawiając się nad sądem szczegółowym dla skarg wzmiankowanych, wspomnieć należy o sądzie właściwym dla ustalenia należności adwokata, po myśli Dekr. nadw. z 4. października r. 1833, Nr. 2633 Zb. U. S., który z pewnemi zmianami utrzymany został Art. V. ust. wpraw. Kod. proc. cyw. Ustalenie należności adwokackich po myśli wspomnianego Dekr. nadw., następuje wyłącznie przez sędziego, procesowego I instancyi, chociażby chodziło o ustalenie kosztów zastępstwa adwokackiego instancyi wyższych. (O. N. S. z 20. lutego r. 1900, Nr. 2436, Nr. 208, dz. Min. Spr.).

Jur. §. 233. Kod. proc. cyw. §§ 13 i 19 ust. z 27 kwietnia 1873. Nr. 67. d. p. p. utrzymanej w swej mocy art. XXVIII. ust. wpraw. K. p. c. Mat. I. 81. 82, 730. II. 336, 610. §. 33. now. proc. niem. dalej §§. 5, 81, 145, 278—280, 281, 301, 322, 347, 506, 615. 633, 595, 667. now. proc. niem.).

Przez skargę wzajemną rozumiemy skargę, którą strona pozwana [z toczącego się procesu] wnosi przeciw stronie powodowej, w przypadkach ustawą przewidzianych, do sądu, przed którym się toczy proces główny. Z istoty rzeczy, koniecznym jest, aby proces główny już był zawisł w sądzie [skarga doręczona pozwanemu §§ 232 i 233 ust. 2 K. p. c.]. Ustawodawstwo austriackie zna w zasadzie tylko tak zw. niewłaściwą skargę wzajemną, która winna być wniesioną, jako odrębna samoistna skarga.¹⁾

Sąd szczegółowy dla skargi wzajemnej jest sądem, który istnienie swoje zawdzięcza sile przyciągającej sądu, w którym zawisł proces główny.

Racyjalnej przyczyny, poddania procesu wzajemnego pod orzecznictwo sądu procesu głównego, szukać należy zwłaszcza w teni, iż strona powodowa, żądając pomocy sądowej w oznaczonym sądzie, tem samem dorozumianie sama poddaje się temu sądowi, zwłaszcza w sprawach będących w pewnym związku przyczynowym z procesem głównym. Nadto, uzasadnia możliwość wniesienia skargi wzajemnej i ta okoliczność, iż przez wniesienie skargi wzajemnej zyskuje się na czasie, a koszta sporu się zmniejszają²⁾.

¹⁾ W Odp. na pyt. do §. 96. Nor. Jur. czytamy: Die Widerklage muss als selbständige Klage angebracht werden. Die Widerklage in der Klagebeantwortung oder in einem anderen vorbereitenden Schriftsatze des Beklagten zu erheben oder sie sonst mit der Vertheidigung zu vermengen, (sogenannte eigentliche Widerklage) ist unzulässig... .der Zwischenantrag auf Feststellung den der Beklagte einbringt, ist keine Widerklage. Horten j. w. str. 298. Demelius str. 108. Fürst I j. w. str. 205 i dalsze, Neumann j. w. str. 1233, Schrutka. Die Richtigkeit der Forderung als Voraussetzung der Compensation, Wien 1900. Ott. Das Theilurtheil nach §. 391. III. C. P. O. Wien 1900.

²⁾ Wach j. w. str. 475, Horten j. w. str. 300.

W nauce o właściwości sądów, przedstawić jedynie należy szereg przepisów, dotyczących się wyłącznie sądu szczegółowego dla skargi wzajemnej — pozostawiając wyczerpujące omówienie skargi wzajemnej, jej formy, stosunku do skargi głównej i t. d. nauce »o skardze«. [Obacz: naukę o skardze].

1. Skargę wzajemną można wnieść do sądu sprawy głównej i to, poczynawszy od chwili zawiśnięcia sporu, czyli od chwili doręczenia skargi pozwanemu w procesie głównym (§. 232 233 Kod. proc. cyw.), aż do chwili zamknięcia rozprawy w I instancji w procesie głównym (§. 233. Kod. proc. cyw. i §. 96. N. J.). Okolicznością faktyczną uzasadniającą właściwość sądu (przyczyną właściwości) w tym przypadku jest fakt zawiśnięcia sporu (§. 232. K. p. c.) w pewnym sądzie. Od tej więc chwili można wnieść skargę wzajemną. Jeżeli po zamknięciu rozprawy w procesie głównym znowu rozprawa otwartą zostanie (§. 194. Kod. proc. cyw.) — wówczas należy uważać rozprawę za jeszcze nieukończoną, a skarga wzajemna, wśród tych okoliczności, będzie mogła być wniesioną. Ustawa stanowi, iż skarga wzajemna będzie mogła być wniesioną aż do zamknięcia rozprawy; nie żąda jednak ustawa, by to była rozprawa wyprzedzająca wydanie wyroku końcowego (Endurtheil). Tęsamem możliwym jest, iż rozprawa ukończona co do jednego z roszczeń łącznie dochodzonych, wywoła wydanie wyroku częściowego (§. 391. Kod. proc. cyw.); jeżeli więc tym wyrokiem częściowym zostanie załatwionem roszczenie, które jedynie uzasadnia związek przedmiotowy między sprawą główną a skargą wzajemną (§. 96. ust. 1. Nor. Jur.), wówczas już skarga wzajemna nie będzie mogła być więcej wniesiona¹⁾. Wobec tego skargę wzajemną tak długo będzie można wnieść, aż nie zostanie zamkniętą rozprawa w I instancji, co do przedmiotu skargi głównej, uzasadniającego związek przedmiotowy, po myśli §. 94. ust. 1. Nor. Jur.²⁾.

¹⁾ Obacz także, Horten j. w. str. 301.

²⁾ Dwa tutaj nasuwają się pytania: Czy przepisy omawiane mają zastosowanie i wówczas:

a) Jeżeli powód cofnie skargę w procesie głównym;

2) Skarga wzajemna może być wniesioną przed sąd skargi głównej, chociażby tenże sąd nie był przedmiotowo właściwym dla skargi wzajemnej, byleby jednak sąd, przed którym proces

β) Jeżeli skutek zarzutu niewłaściwości sądu, sprawy osądzonej, sprawy wiszącej, lub niedopuszczalności drogi sądowej, zostanie skarga w procesie głównym zwróconą?

Ad α i β. Przy rozstrzygnięciu tej kwestyi, wziąć należy za podstawę § 29. Nor. Jur. i §. 232. Kod. proc. cyw.

Według przepisu §. 29. Nor. Jur. stanowczą chwilą jest chwila wniesienia skargi. Jeżeli sprawa prawidłowo w sądzie zawisła (welche rechtsmässigerweise bei demselben anhängig wurde), wówczas późniejsze zmiany okoliczności uzasadniających właściwość we wspomnianej chwili, są bez wpływu, na raz już uzasadnioną właściwość sądu. Jeżeli temsamem, w chwili wniesienia skargi wzajemnej, proces główny znajdował się w stadium rozwoju, między doręczeniem skargi pozwanemu, a zakończeniem rozprawy w I. instancji, wówczas późniejsze zmiany co do procesu głównego są bez wpływu na raz już uzasadnioną właściwość sądu szczegółowego dla skargi wzajemnej. Uwaga ta tyczy się przypadku pod α). Otóż, jeżeli powód skargę w procesie głównym cofnie, ale skutecznie to po wniesieniu skargi wzajemnej, wówczas to cofnięcie będzie bez znaczenia dla uzasadnionej już właściwości skargi wzajemnej. W odp. na pyt. do §. 96. Nor. Jur. czytamy: »...das Gericht bei welchem die Widerklage rechtsmässiger Weise anhängig gemacht wurde, bleibt ungeachtet der Zurücknahme der Vorklage für die Widerklage zuständig (§. 29. N. J.)«.

Inaczej, rzecz się ma w przypadku pod β), Według §. 233. ust. 2. K. p. c. może pozwany wnieść skargę wzajemną dopiero po zawiśnięciu sporu — po »litis pendentia«, a więc po zawiązaniu stosunku procesowego. W następstwie tego, jeżeli skarga w procesie głównym została odrzuconą z przyczyn pod β) podanych, wówczas nastąpi odrzucenie skargi z braku jednego z bezwzględnych wymogów potrzebnych do zaistnienia stosunku procesowego. Odrzucenie skargi z tych przyczyn, będzie dowodem, iż stosunek procesowy się nie zawiązał, mimo doręczenia skargi pozwanemu. W tym więc przypadku, ze stanowiska ścisłej doktryny, której nowe ustawodawstwo holduje, należałoby po odczekaniu prawomocności odnośnej uchwały w procesie głównym, również odrzucić (innego zdania Horten j. w. str. 301) skargę wzajemną. Niemniej, przeciw powyżej przytoczonemu zapatrywaniu przemawia Odp. na pyt. do §. 233. K. p. c.: »Das infolge der Widerklage eingeleitete Verfahren wird durch den nachträglichen Wegfall des Vorprocesses nicht berührt. Hat eine Verbindung der Verhandlung über die Vorklage und über die

główny¹⁾ się toczy, mógł występować jako »forum prorogatum« dla roszczenia dochodzonego skargą wzajemną. W następstwie tego, nie może być wniesioną skarga wzajemna przed sąd procesu głównego, jeżeli dla roszczenia dochodzonego skargą wzajemną, albo dla skargi ustalającej wzajemnej, właściwość tego sądu nawet urową stron nie może być uzasadnioną (§. 96. ust. 2 N. J.). I tak, n. p. nie będzie mogła być wniesioną skarga wzajemna o 1200 koron [nie należąca do jurysdykcyi handlowej] przed sąd handlowy, przed którym toczy się sprawa główna, skoro po myśli §. 104. N. J. nie wolno przekazywać spraw należących do sądownictwa zwyczajnego, ani sądom handlowym, ani sądom handlowym i morskim, ani też senatom handlowym²⁾.

Jakakolwiek un owa stron procesowych, w celu uzasadnienia skargi wzajemnej nie jest potrzebną. [Odp. na pyt. do § 96. N. J.]

Skarga wzajemna winna być wniesioną, jako skarga samoistna. Nie może być wniesioną razem z odpowiedzią na skargę w procesie głównym, lub jako wniosek o ustalenie stosunku prawnego względnie prawa po myśli §. 259. K. p. c.

III. Sąd szczegółowy dla rzeczy obciążonej³⁾ (Gerichtsstand der belasteten Sache §. 91. N. J. Mat. I. 80, 694, 729. II. 342, 343, 608 i 609. §. 25. nowej proc. niem.,

Względy użyteczności wymagają, aby można skargę rzeczową o urzeczywistnienie prawa zastawu na nieruchomościach, połączyć ze skargą o zapłatę zabezpieczonej sumy i wnieść tąż

Widerklage stattgefunden, so ist die Verhandlung nach Wegfall der Vorklage mit Beschränkung auf die Widerklage fortzuführen«. Obacz także: Wach j. w. str. 477.

¹⁾ Wniesienie, (a właściwie doręczenie) próśby o wydanie nakazu zapłaty, w postępowaniu wezwawczem nie uzasadni sądu szczegółowego dla skargi wzajemnej (§. 13. ust. 27. kwietnia 1873. Nr. 67. Dz. p. p.

²⁾ Odp. na pyt. do §. 96. Nor. Jur objaśnia przepis, a właściwie ilustruje przykładami §. 96. N. J.

³⁾ Orzeczenie Najw. Sądu z dnia 4. maja r 1898. L 6414. (Geller Centralblatt z r. 1898. str. 753). Schauer. Zur Frage des Gerichtsstandes der belasteten Sache §. 91. N. J. (Ger. Zeit. z r 1896. Nr. 41). Bežek, Ueber den Gerichtsstand der belasteten Sache nach der neuen Jurisdiktionsnorm. (Zeitschrift für Notariat u. freiwill Gerichtsbarkeit z r. 1898. Nr. 41).

skargę przed »forum rei sitae«, właściwe dla wspomnianej skargi rzeczowej. Inaczej bowiem trzeba by te dwie skargi wnieść przed możliwie różne sądy. Myśl tę rozszerza nowe ustawodawstwo i do innych analogicznych przypadków, przyczem jednak stanowi, iż przepis powyższy ma wówczas zastosowanie, jeżeli dłużnikiem rzeczowym i osobistym jest jedna i ta sama osoba.

1. Według §. 91. N. J. można wnieść przed »forum rei sitae«:

a) Skargę o wykonanie prawa zastawu łącznie ze skargą o zapłacenie wierzytelności, prawem zastawu zabezpieczonej;

b) skargę o zniesienie prawa zastawu, łącznie ze skargą o uznanie nieistnienia wierzytelności prawem zastawu zabezpieczonej.

Ustawa wymaga, aby skargi te (*a i b*) były łącznie skierowane przeciw jednemu i temu samemu pozwanemu (Mat. II. 342, 343). Skarga natury rzeczowej winna być połączoną ze skargą osobistą. Czy takie połączenie tych dwóch skarg jest dopuszczalne, oceniać należy według przepisu §. 227. K. p. c. »O przedmiotowym łączeniu skarg«, z pewnym jednak ograniczeniem. I tak: Według przepisu §. 227 K. p. c. do przedmiotowego łączenia skarg wymaganiem jest, aby dla wszystkich roszczeń był ten sam sąd właściwym, co w danym przypadku nie jest potrzebnem, wychodzimy bowiem już ze założenia, iż dla każdej ze skarg inny sąd jest właściwy. Nadto, przepis §. 227. K. p. c. wymaga, żeby to samo postępowanie było właściwem dla roszczeń łącznie dochodzonych. Ten warunek ma prawną doniosłość dla omawianego sądu szczegółowego. W następstwie tego — zgodnie z przepisem §. 227. K. p. c. — żądać winniśmy, by tak dla skargi rzeczowej, jak i obligatoryjnej przepisaniem było to samo postępowanie. Nie będzie więc można wnieść ze skargą rzeczową skargi osobistej n. p. wekslowej, skoro pierwsza będzie przedmiotem dochodzenia przed sądami powiatowymi, lub według postępowania trybunalskiego — druga natomiast według przepisów o postępowaniu wekslowem. Zapozwanie łą c z n e

dłużnika rzeczowego i dłużnika osobistego jedną skargą, na podstawie omawianego przepisu (§. 91. N. J.) jest niedopuszczalnym, skoro dla zastosowania omawianego przepisu jest koniecznym, aby dłużnik rzeczowy i osobisty był tą samą osobą (odp. na pyt. do § 11. K. p. c.). Natomiast możliwe jest łączne zapozwanie dłużnika rzeczowego i osobistego, jeżeli zachodzą warunki sądu szczegółowego dla uczestników sporu (§. 93. N. J.).

Sąd szczegółowy dla wspomnianych skarg, jako »forum rei sitae« będzie nawet wówczas właściwym dla skargi osobistej, gdyby sąd przedmiotowo właściwy dla skargi rzeczowej, nie był przedmiotowo właściwym dla skargi osobistej (§. 95. Nor. Jur.). Wskutek powyższego przepisu nastąpić może zmiana właściwości przedmiotowej i po za granicami §. 104. N. J., byleby sprawa należała do sądów tutejszych zwyczajnych (§. 1 i 42 Nor. Jur.). Innego ograniczenia nie zna §. 94. Nor. Jur. stanowiąc. iż wówczas nawet będzie »forum rei sitae« właściwym, gdyby odnośny sąd nie był przedmiotowo właściwym dla skargi osobistej; w każdym jednak razie dla skargi osobistej musi być właściwym sąd i to sąd zwyczajny¹⁾ 2). Ten sam przepis ma zastosowanie do sądu procesu głównego [§. 94. N. J. i str. 372]

c) Podobną zasadę jak powyżej, zastosowuje ustawa

¹⁾ Neumann j. w. str. 1229. W motywach O N S. z dnia 4 maja r. 1898. L. 6414 (Geller. Centralblatt z r. 1898 str. 754) czytamy: » . Jeżeli ze skargą na zrealizowanie prawa zastawu, w myśl §. 91. N. J. połączono także żądanie zapłaty zastawem ubezpieczonego roszczenia, wówczas właściwym jest dla tej skargi po myśli § 95. N. J. sąd (pow. lub kol.), w którego okręgu leży nieruchomości i to nawet wtedy, gdyby w myśl przepisów o przedmiotowej właściwości do rozstrzygnięcia roszczenia (ubezpieczonego) skargą dochodzonego nie był właściwym, ani sąd powiatowy, ani sąd kolejalny, w okręgu którego leży nieruchomości

²⁾ Najw. Sąd w opinii swojej jako odpowiedź na pytanie do § 57. N. J. dał następujące wyjaśnienie: a) Skargi hipoteczne (w odróżnieniu od skarg §. 91. N. J.) należy wnosić przed sąd, w okręgu którego rzecz prawem zastawu obciążona leży; b) skargi hipoteczne, dotyczące się wierzytelności do 1000 kor. nie mogą być wnoszone przed sąd kolejalny I. instancji. (Przeciwne O. z 16. maja 1899 α. 7399. G. Z. 1900 str. 275).

do skarg o prestacye, zalegające z tytułu ciężarów gruntowych. Skargi tego rodzaju, gdy są wymierzone przeciw posiadaczowi obciążonego gruntu mogą być wniesione przed sąd miejsca położenia obciążonego gruntu (§. 91 ust. 2. Nor. Jur. ¹⁾),

Gdyby powyższego przepisu nie było, musiałyby te skargi być wniesione przed »forum generale« pozwanego. W zastosowaniu tego przepisu będzie można skargi te wnieść przed »forum rei sitae«, ze względu na miejsce położenia rzeczy obciążonej. Wtedy jednak tylko skarga ta będzie mogła być wniesioną, jeżeli dłużnik jest także posiadaczem gruntu obciążonego. Przedmiotem zaskarżenia mogą być tylko zaległe (nie przyszłe) świadczenia, z czasów posiadania obciążonego gruntu przez pozwanego.

Ad a—c. Do osób z prawem zakrajowości i do osób podlegających urzędowi naczelnego Marszałka Dworu, przepisy powyższe nie mają zastosowania. Zgodnie bowiem z przepisem § 85. Nor. Jur. skargi hipoteczne, względnie skargi o zniesienie lub zgaśnięcie prawa zastawu — będą wnoszone przed »forum rei sitae«; natomiast skargi o zapłatę zastawem zabezpieczonego roszczenia, niemniej skargi o ustalenie nieistnienia hipotecznie zabezpieczonego roszczenia, tudzież skargi z tytułu ciężarów gruntowych o prestacye zalegające — musiałyby prawidłowo być wniesione, jako skargi osobiste, przed sąd urzędu Najwyższego Marszałka Dworu.

C. Sąd szczegółowy ze względu na miejsce wykonania umowy (Gerichtsstand des Erfüllungsortes »forum contractus« §. 88. 89. N. J. Mat. I. 78—80, 693, 694, 728, 729. II. 342, 343 i 608. §. 29. now proc niem) ²⁾.

¹⁾ Horten j. w. str. 294.

²⁾ Przedewszystkiem wymienić należy rozprawę: Sperla: Vereinbarung der Zuständigkeit und Gerichtsstand der Erfüllungsortes. Wien 1897. Allerhand: Civilprocessualische Erörterungen (Gallera. Centralblatt. 1896 str. 274 i dalsze) Ullmann Ueber das »forum contractus« nach der neuen Civilprozessordnung (Ger. Halle 1897 Nr. 24). Neumann j. w. str. 1219 i dalsze. Horten j. w. str. 286 i dalsze. Allerhand O prorogacyi miejscowej właściwości sądu i jej stosunku do prorogacyi rzeczowej właści-

Norma Jurysdykcyjna zna kilka rodzajów »forum contractus«, z których jeden rodzaj ma charakter typowego »forum contractus, inne natomiast mają charakter wyjątkowy, wobec typowego »forum contractus«¹⁾.

a) Typowe »forum contractus«.

Jeżeli strony umowę zawierając, w układzie pisemnym oznaczyły miejsce wykonania umowy (przez pozwanego), a nadto w odnośnym układzie zaznaczyły, że ustanowienie miejsca wypełnienia umowy, temsamem uprawnia do pozywania na temże miejscu, wówczas będzie mógł [»forum electivum«] powód wnieść skargi w §. 88. ust. 1 N. J. wymienione (obacz poniżej) do sądu przedmiotowo właściwego, w okręgu którego pozwany umowę dopełnić winien. Do uzasadnienia więc »forum contractus« potrzeba: α) umownego ustalenia miejsca wykonania umowy; β) układu między stronami umowę zawierającymi tej treści, iż miejsce wykonania umowy jest zarazem miejscem wniesienia skargi, czyli, że powód będzie mógł wnieść skargę przed sąd przedmiotowo właściwy, ze względu na miejsce wykonania umowy. Umowa pod α) wymieniona jest wyłącznie umową prawnoprywatną, mającą jednak także i skutki procesowe, skoro ustanowienie miejsca wykonania umowy jest jednym z czynników ustalających »forum contractus«. Miejsce wykonania umowy winno być ustanowione umową. Nie wystarcza więc ustawowe miejsce wykonania dla uzasadnienia omawianego »forum speciale«. Natomiast układ pod β) wymieniony jest układem ściśle prawnoprosesowym, a w szczególności przedstawia się, jako »prorogatio fori« przez zmianę właściwości miejscowej (Mat. II, 342 i 343). Podstawą faktyczną

wości. (Reforma sądowa z r. 1899. str. 132. i dalsze, niemniej str. 148. i dalsze.

¹⁾ Według now. proc. cyw. niem., zgodnie z dawniejszą, przepis co do »forum contractus« (§. 29.) opiewa, jak następuje: »Für Klagen auf Feststellung des Bestehens oder Nichtbestehens eines Vertrages, auf Erfüllung oder Aufhebung eines solchen, sowie auf Entschädigung wegen Nichterfüllung, oder nicht gehöriger Erfüllung ist das Gericht des Orts zuständig, wo die streitige Verpflichtung zu erfüllen ist«.

(zasadą właściwości) uzasadniająca właściwość sądu przy »forum contractus« jest więc układ pisemny ustanawiający to samo miejsce — jako miejsce wykonania umowy i jako miejsce wniesienia skargi ¹⁾.

Do warunków uzasadniających »forum contractus« zaliczyć należy:

1) Układ pisemny, ustalający miejsce wykonania umowy i miejsce skargi (powyżej ad α . i ad β .) Układ wspomniany winien być do ważności swej pisemnie ²⁾ sporządzony; nie jest jednak wymaganem, aby cała umowa była pisemnie sporządzona, wystarczy, jeżeli tylko samo miejsce wykonania umowy pisemnie ustalonym zostanie; nadto pisemnie sporządzoną winna być klauzula powyżej pod β . podana. Również nie jest wymaganem, aby układ ten był objęty jednym pismem. Oświadczenie woli stron pisemne, aczkolwiek złożone osobno (powoda i pozwanego), jeżeli tylko zgodne, uzasadni omawiany sąd szczegółowy ³⁾.

Niezbędnem jest, aby strony w powyższym układzie pisemnym zaznaczyły, iż w miejscu wykonania umowy może być także i skarga wniesiona. Miejsce wykonania umowy, a w następstwie tego miejsce wniesienia skargi musi być ustanowione przez same strony, nie zaś możliwie przez wolę osoby lub osób trzecich. Z okoliczności, iż przez ustalenie miejsca wykonania

¹⁾ Strony nie mogą »forum contractus« nadać charakteru sądu wyłącznego. »Forum contractus«, gdyby miało być wyłącznym, przestałoby być »forum contractus«, a stałoby się »forum prorogatum«, a jako takie musiałoby odpowiadać warunkom §. 104. N. J. Horten j. w. str. 289. Innego zdania Sperl j. w. str. 161.

²⁾ Allerhand. O prorogacyi i. t. d. j. w. (Ref. sąd. z roku 1899. Nr. X.). Według Allerhanda pisemne sporządzenie układu potrzebnem jest do ważności tegoż układu. Innego zdania Horten Według Hortena (j. w. str. 288) nie jest wykluczonym przypadek, że strona powodowa traci dokument stwierdzający układ — jednak przeprowadza dowód na treść tegoż dokumentu n. p. ze świadków.

³⁾ Fürstl j. w. str. 192. Allerhand (Geller. Centralblatt j. w. str. 275) wyraża zapatrywanie, że »forum contractus« może być ustalonym i w »pactum adjectum«, a więc w układzie zawartym po zawarciu kontraktu.

umowy także uprawnionym jest powód na temże miejscu po-
zywać (an diesem Orte) nie należy wnioskować, aby miejsce
wykonania umowy musiało być zupełnie identycznym z miej-
scem wniesienia skargi. Ustawa jedynie zaznaczyć pragnie, iż
położenie miejsca wykonania umowy ma także uzasadnić wła-
ściwość miejscową. Powód będzie więc mógł wnieść skargę
przed sąd przedmiotowo właściwy, ze względu na miejsce wy-
konania umowy; bez względu na to, czy w miejscu wykonania
umowy znajduje się sąd przedmiotowo właściwy, czy też nie?
Czy w ogóle w miejscu wykonania umowy znajduje się sąd,
czy też nie? ¹⁾). I tak n. p. jeżeli strony zawrą układ pisemny,
iż umowa przez pozwanego ma być wykonana w Prądniku
Czerwonym (wieś leżąca w okręgu sądu powiat. krakowskiego,
a w następstwie tego i w okręgu sądu krajowego krakow-
skiego), a nadto, że to ustanowienie miejsca dopełnienia uzasa-
dnia możność pozywania na temsamem miejscu — wówczas
ze względu na położenie miejsca wykonania umowy będzie
właściwym sąd powiatowy w Krakowie, względnie sąd krajowy
tamże, w miarę tego, czy sprawa należeć będzie do zakresu
działania sądów powiatowych, czy też sądów kolegialnych I in-
stancji. ²⁾

¹⁾ Sperl j. w. str. 160.

²⁾ Według odpowiedzi na pytanie do §. 88. ust. 1. N. J. pisemny
układ dotyczący się »forum contractus« winien być w oryginale dołączony
do skargi. Tego samego zapatrywania broni Sperl j. w. str. 158. uw. Za-
patrywanie to, o tyle mogłoby być uważane jako uzasadnione, iż »forum
contractus«, według N. J. ma także charakter »forum prorogatum«. a tem-
samem ogólne przepisy objęte o »forum prorogatum«, możnaby sądzić,
iż winny być zastosowane i przy »forum contractus«. Do tych zaś ogól-
nych przepisów zaliczyć także należy przepis, iż do skargi już ma być
załączony pisemny układ. Aczkolwiek zaprzeczyć się nie da, iż »forum
contractus« według przepisu §. 88. N. J., ma cechy »forum prorogatum«, jest
jednak sądem szczególnym samoistnym, odrębnie określonym
w N. J. od »forum prorogatum«. Nadto, przepis o »forum contrac-
tus« jest zamieszczony w nauce o właściwości miejscowej; przepis zaś
o »forum prorogatum« zamieszczony jest na końcu rozdziału II N. J., jako
przepis dotyczący się i właściwości miejscowej i właściwości przedmiotowej.
Niema przeto żadnej podstawy, do zastosowania przepisów o »forum pro-

2) Przed »forum contractus« mogą być wniesione następujące skargi: α) dotyczące się istnienia kontraktu, a więc tak skargi ustalające dodatnie, jak i ustalające skargi ujemne (Mat. I. 79); ¹⁾ β) skargi dotyczące się wykonania kontraktu, bez względu na to, czyli chodzi o wykonanie świadczenia z umowy wynikającego, czy też o równowartość, lub nawet zobowiązania uboczne (procenta, owoce i t. d.); γ) skargi o zniesienie kontraktu, względnie rozwiązanie tegoż, wreszcie δ) skargi o wynagrodzenie szkody z powodu niedopełnienia, lub nienależytego dopełnienia umowy ²⁾.

Z powyższego przedstawienia widocznem, iż skargi ustalające ujemne ³⁾ będą mogły być wniesione przed »forum con-

rogatum« do »forum contractus«, skoro to ostatnie »forum« wprowadza inne, a w części mniej uciążliwe warunki uzasadnienia swego.

Z drugiej strony ze stanowiska teorii było wskazanem (zapatrywanie to wyraził Piniński w komisji stałej), aby §. 88. N. J. całkiem skreślić i w §. 104, N. J., t. j. przy »forum prorogatum« wprowadzić poprawkę w duchu §. 88. ust. 2. N. J. Wówczas to, musieliśmy »forum contractus« uważać za rodzaj »forum prorogatum«, a w następstwie tego mogliśmy żądać przedłożenia układu pisemnego, już w skardze. Przy obecnej jednak podstawie §. 88. N. J., niemniej przy obecnym układzie N. J. nie ma żadnej prawnej podstawy żądać przedłożenia układu pisemnego już w skardze. Również, twierdzenie to nie opiera się na przepisie §. 42. N. J., który jedynie wymaga, aby powód podał okoliczności faktyczne uzasadniające właściwość sądu. Otóż, powinno wystarczyć do dekretacji skargi, jeżeli powód twierdzi w skardze, iż został sporządzony pisemny układ, zgodny z treścią przepisu §. 88. N. J. Treść musiałaby być przytoczoną. Obacz także: Horten j. w. str. 289; a zwłaszcza uwagi Allerhanda. O prorogacyi i t. d. str. 132. i dalsze.

¹⁾ Fürstl (j. w. str. 194) twierdzi, iż do skarg ustalających, objętych §. 88. ust. 1. N. J. zaliczyć należy także skargi o ustalenie autentyczności wzgl. nieautentyczności dokumentu, o ile dokument odnosi się do kontraktu podstawowego.

²⁾ Allerhand (Geller. Centralblatt i t. d. j. w. str. 278) twierdzi, iż przed »forum contractus« będą mogły być także wnoszone skargi o podwójny zadatek, o karę za zawód, lub też o karę konwencyonalną.

³⁾ Unter Klagen auf Feststellung des Nichtbestehens eines Vertrages sind die Klagen auf Feststellung des Nichtbestehens des aus dem Vertrage von dem Gegner abgeleiteten, angeblich auf diesem Vertrage

tractus«, chociaż celem tej skargi będzie wykazanie nieistnienia kontraktu między stronami; byleby tylko oba układy z §. 88. N. J. (miejsce wykonania i klauzula) ważnie do skutku przyszły (Mat. I. str. 79).

Z powyższego, i to wyczerpującego wyliczenia sporów należących przed typowe »forum contractus« wynika, iż nie wszystkie skargi ze zawartego kontraktu wyniknąć mogące, są objęte §. 88. N. J. I tak n. p., nie należą tutaj, w razie rozwiązania zgodnego kontraktu, skargi o zwrot tego, co powód naprzód uiszczył, lub skargi ustalające mające na celu stwierdzenie, iż kontrakt został wykonany, skargi o wzbogacenie i t. d.¹⁾

3) Z brzmienia §. 88. ust. 1. N. J., a mianowicie ze słów: »... an welchem der Vertrag nach schriftlicher Übereinkunft der Parteien vom Beklagten zu erfüllen ist« wynika, iż ustanowienie »forum contractus« uzasadnione jest tylko wobec tej strony kontraktującej, która kontrakt wykonać ma²⁾. W następstwie tego, dla każdej ze stron

beruhenden Anspruches gemeint. Takie zapatrywanie wyraził Tr. P. niem. w d. 3. października 1895. [Peters j. w. str. 21.]

¹⁾ Sperl, str. 163. Fürstl j. w. str. 194; O. Tr. P. niem. z 12/X 1880. T. 2, str. 408; z 23/V 1890. T. 26. str. 388. (Peters j. w. str. 23.). Oba O. tyczą się skarg o wzbogacenie.

²⁾ Jeżeli więc w oznaczonym miejscu ma wykonać umowę nie pozwany, lecz powód — wówczas »forum contractus« nie byłoby uzasadnione po myśli §. 88. N. J. Zwłaszcza, miałyby to doniosłe znaczenie przy skargach ujemnych ustalających, gdyż przy tych skargach występuje, jako zobowiązany nie pozwany, lecz powód. W następstwie tego, przy kontraktach jednostronnie zobowiązujących powyższe skargi (według §. 88. N. J.) nie mogłyby być wnoszone. Natomiast, przy kontraktach dwustronnie zobowiązujących, skargi musiałyby być wnoszone przed sąd miejsca wykonania zobowiązania przez pozwanego. W materyałach (I, str. 79) czytamy: »... Dieser besondere Gerichtsstand kann nur gegenüber einem Geklagten geltend gemacht werden, der nach dem Vertrage zu erfüllen hat. Keineswegs darf derselbe etwa zur Feststellung des Rechtsverhältnisses vom Schuldner gegen den Gläubiger angerufen werden«. Inaczej, w proc. niem. Wach j. w. str. 452. Weismann. Gerichtsstand der Wandelungsklage (Zeit. f. d. deut. Civilpr. Tom XVII. str. 23. i 24).

mogłoby być ustanowione różne »forum contractus« (Mat. I. str. 79¹⁾).

b) Sąd szczegółowy z umowy, między przemysłowcami trudniącymi się handlem²⁾.

Ustawa wprowadza osobny rodzaj sądów szczegółowych miejsca dopełnienia umowy, między osobami trudniącymi się przemysłem handlowym (»unter Personen. welche ein Handelsgewerbe betreiben«). A mianowicie, między tego rodzaju osobami, będzie sąd miejsca dopełnienia umowy uzasadniony już wówczas, gdy razem z towarem, albo przed jego nadejściem wysłaną fakturę odbiorca bez zastrzeżeń przyjmie, a nadto faktura zawierać będzie uwagę, że zapłata w oznaczonym miejscu ma nastąpić, i że wolno będzie w tem miejscu skargi z tego interesu wnosić.

Zasadnicza różnica między typowym sądem szczegółowym miejsca dopełnienia umowy, a omawianym sądem szczegółowym miejsca dopełnienia umowy, leży głównie w tem, iż do uzasadnienia sądu szczegółowego obecnie omawianego nie zachodzi potrzeba wyraźnego objawienia woli obu stron, co do miejsca wykonania umowy i miejsca wniesienia skargi. Mimo to, i w tym przypadku zgodna wola obu stron jest podstawą uzasadnienia tegoż »forum speciale«; jedynie strony w sposób różny wolę swą objawiają, i tak, wysyłający fakturę, objawia ją, przez umieszczenie dopisku na fakturze, wskazującego miejsce wykonania i miejsce skargi; natomiast, strona druga przyjmując towar i fakturę bez zastrzeżenia, temsamem zgadza się na propozycję wysyłającego fakturę, a w szczególności na

¹⁾ Allerhand (Geller. Centralblatt i t. d. j. w. str. 276). Według Orz. N. Sądu z 15. października 1898. l. 10526. sąd szczegółowy miejsca wykonania uzasadniony dla dłużnika głównego, jest także właściwym dla osoby dług przejmującej (Ger. Zeit. z r. 1898. Nr. 20)

²⁾ Sperl j. w. str. 165. i t. d. Pollak. Die Einschränkungen des Faktura-Gerichtsstandes (Gerichtszeitung z r. 1898. Nr. 15). Krassel. Der Streit um den Faktura-Gerichtsstand (Zeit. für Notariat z r. 1898. str. 4). Hanausek. Factura und Facturaclauseln, 1891.

wspomniany dopisek. Mamy więc tutaj do czynienia z milczącym objawieniem woli strony, przyjmującej fakturę bez zastrzeżenia. Pojęcia faktury nie określa bliżej, ani ustawodawstwo prawno-procesowe, ani prawno-materyalne. Wobec tego, co ma być za fakturę uważane po myśli §. 88. ust. 2. N. J., pozostawionem jest w każdym przypadku ocenieniu sędziego (opinia N. Sądu, jako odpowiedź na pyt. do § 88. ust. 2. N. J. punkt 3.). Do uzasadnienia omawianego »forum speciale« nie jest też wynaganem, aby odnośny dokument, jako faktura przedłożony, obejmował nazwę »faktura«. (Opinia N. Sądu do §. 88. ust. 2. N. J.). Według doktryny i ze stanowiska obrotu handlowego faktury są poświadczeniami jednostronnie wystawionemi, w których wystawca (ze względu na wykonanie zobowiązania własnego) dokładnie i szczegółowo wykazuje, że swemu obowiązkowi zadość uczynił, a nadto z drugiej strony przedstawia i oblicza świadczenia (pieniężne, lub w papierach wartościowych) wzajemne. Faktura z istoty rzeczy jest papierem, który towarzyszy wysłanym równocześnie towarom. (Begleitpapiere¹⁾). Faktury mogą oprócz istotnych powyżej wspomnianych części składowych, obejmować także liczne uwagi i dodatki. Takim to dodatkiem do faktury jest także dodatek, mający na celu ustalenie właściwości sądu, jako »forum contractus«. Dodatek ten składa się z dwóch części, odpowiadających warunkom typowego »forum contractus«. I tak, dodatek ma zawierać wzmiankę, iż zapłata w oznaczonem miejscu nastąpić ma, i że wolno będzie w temsamem miejscu wnosić skargi z tego interesu (die Klagen aus dem Geschäfte).

Do warunków zaistnienia tego rodzaju »forum contractus« zaliczyć należy: 1) Omawiane »forum contractus« może być tylko ustanowione między osobami prowadzącymi przedsiębiorstwo handlowe (Handelsgewerbetreibende). Z przepisu tego wnosić należy, iż ustawa ma na myśli nietylko kupców (według art. 4. ust. handlowej), lecz wszystkie osoby, które w najszers-

¹⁾ Sperl, str. 169.

szem słowa znaczeniu zajmują się przemysłem handlowym. Wpis do rejestru handlowego firmy, albo zgłoszenie u władzy przemysłowej, nie jest istotnym warunkiem. Każdą osobę będziemy tutaj mogli podciągnąć pod powyższe pojęcie, która wyrobami, lub towarami ¹⁾ handluje, bez względu na to, czy sama jest producentem, czy też nabywcą w celu dalszej odsprzedaży ²⁾.

¹⁾ W odp. na pyt. do §. 88. ust. 2. N. J. czytamy: Die Bestimmung des §. 88. Abs. 2. J. N. gilt für Geschäfte, über Alles, was Gegenstand des Handelsverkehrs ist; insbesondere sind auch Wertpapiere und Devisen, die den Gegenstand eines Geschäftes unter Handelsgewerbestrebenden bilden, als Ware anzusehen.

²⁾ Najwyższy Sąd na żądanie min. sprawiedl. wydał w tym względzie następującą opinię (komunikowaną min. sprawiedl. odezwą z dnia 22. stycznia 1898. Nr. 14. Prez.): «Die Begründung des Gerichtsstandes des Erfüllungsortes durch unbeanständete Annahme einer mit dem Gerichtsstandsvormerke versehenen Factura ist nicht auf Personen beschränkt, welche ein Handelsgewerbe im engeren Sinne betreiben. Dieser Gerichtsstand findet nicht nur im Verkehre der im Handelsregister eingetragenen Firmen und derjenigen Personen Anwendung, bei welchen die Gewerbeanmeldung auf den Betrieb des Handels lautet, bei denen also der Handelsbetrieb das alleinige Geschäft bildet, sondern es wird unter allen Personen die mit Erzeugnissen oder Waaren Handel treiben, durch Annahme der Factura begründet, daher auch unter Personen, bei welchen der Handelsbetrieb, als der Ausfluss des den gewerblichen Producenten zustehenden Rechtes erscheint, mit ihren Erzeugnissen und Waaren Handel zu treiben, oder welche gewerbmässig in ihrem Geschäftsbetriebe über Gegenstände und Waaren, Umsatzgeschäfte machen, welche mit diesem Betriebe im Zusammenhange stehen, einerlei, ob sie diese Waaren und Gegenstände selbst erzeugen, bearbeiten, oder blos verhandeln«. — In nego zapatrywania broni w swej monografii Sperl na str. 172. Stoi on na stanowisku, iż omawiany przepis tyczy się tylko kupców po myśli art. 4. ustawy handlowej. Zapatrywanie to nie trafne, jeżeli się zważy, że artykuł 4. ustawy handlowej tylko wymienia tych, których ze stanowiska kodeksu handlowego uważać należy za kupców. Nie jest więc wykluczone, że po za osobami, które mają charakter kupców w pojęciu ustawy handlowej istnieją i inne osoby trudniące się handlem (zwłaszcza producenci), które wprawdzie nie będą kupcami, (według art. 4 U. h. ale mimoto podpadać będą pod pojęcie §. 88. ust. 2. N. J. Również, inne pod tym względem stanowisko zajmuje Allerhand (Centralblatt

Ponieważ mogłyby się nasunąć trudności, w razie potrzeby udowodnienia, iż odnośnie osoby trudnią się przemysłem handlowym, przeto minist. sprawiedliwości, spraw wewnętrznych i handlu wydało, dnia 3. grudnia 1897. Nr. 280. D. p. p. rozporządzenie, wprowadzające w tym względzie ułatwienia. I tak, rozporządzenie to stanowi, iż dowód okoliczności, że t. u. t. krajowe przedsiębiorstwo przemysłowe trudni się prze-

1897. j. w. str. 278); nie widzi on różnicy, między kupcem w pojęciu u. h., a ustawodawstwa przemysłowego. Pouczające w tym względzie wyjaśnienie zawierają Materyały [I. str. 342] Dla ustalenia »forum contractus«, między trudniącymi się przemysłem handlowym (§. 88. ust. 2 N. J.) jest bez znaczenia okoliczności, czy nabycie przesłanego towaru należy do przedsiębiorstwa handlowego odbiorcy, czy też nie. [Odp. na pyt. do §. 88 ust. 2. N. J.]. Co do przedsiębiorstw zagranicznych czytamy we wspomnianej opinii N. Sądu, co następuje: »Bei ausländischen Unternehmungen, deren Betrieb sich nicht unter den Formen und Bestimmungen der inländ. Gewerbe-gesetze.... vollzieht — kann die für die Competenzbeurtheilung nothwendige Feststellung, ob sie als Handelsbetrieb anzusehen sind, nicht aussliesslich unter Anwendung der hierlands bestehenden Normen geschehen. Es würde dies einer sachgemässen Beurtheilung des Facturagerichtsstandes, welche zugleich der nicht zum geringen Masse auf Förderung der Exportindustrie abziehenden Jurisdictionseinrichtung entspricht, nicht genügen. Vielmehr wird bei dieser Feststellung auch der allgemeine volkswirtschaftliche Begriff des Handels in das Auge zu fassen sein.... Aus diesem Grunde wird der Richter bei ausländischen Unternehmungen von Fall zu Fall mit Bedacht auf die in concreto vorliegenden Verhältnisse zu entscheiden haben, ob die Unternehmung als Handelsbetrieb zu qualificiren sei. Obacz także, wywody Ullmanna w »Gerichtshalle« z r. 1897. Nr. 24, niemniej orzeczenie N. Sądu z dnia 8. sierpnia 1891. Nr. 265. (Gerichtshalle z r. 1899. Nr. 42). Bardzo ważne wyjaśnienie pojęcia »Handelsgewerbetreibender« zawiera O. N. S. z 4. stycznia r. 1900. d. 82. [Juristische Blätter z r. 1900. str. 130. i 131]. W motywach czytamy: »... unter den im §. 88 J. N. erwähnten Personen sind auch Diejenigen zu verstehen, bei welchen der Handelsbetrieb als der Ausfluss des den gewerblichen Producenten zustehenden Rechtes erscheint, mit ihren Erzeugnissen und Waaren Handel zu treiben, oder welche gewerbsmässig in ihrem Geschäftsbetriebe über Gegenstände Umsatzgeschäfte machen, welche mit diesem Betriebe im Zusammenhange stehen, einerlei, ob sie diese Gegenstände und Waaren selbst erzeugen, bearbeiten oder blos verhandeln.

mysłem handlowym będzie mógł być zwłaszcza (insbesonder)¹⁾ przeprowadzonym: α) Za pomocą sądowego świadectwa stwierdzającego, iż firma osoby, albo przedsiębiorstwa w rejestrze handlowym jest zapisaną; β) za pomocą świadectwa władzy przemysłowej, iż osoba, albo przedsiębiorstwo trudni się przemysłem handlowym w ścisiejszem słowa znaczeniu (§. 1. ust. 3. ust. przem.)²⁾. Dowód jednak na okoliczność, że strony trudnią się przedsiębiorstwem handlowem, będzie mógł być i w inny sposób przeprowadzony, skoro §. 88. N. J. żądanych w tym względzie ograniczeń nie zna; rozp. min. zaś chciało tylko ułatwić sposób dowodu w przypadkach najczęstszych. Dowód wspomniany nie potrzebuje być dostarczony koniecznie w skardze, lecz i później, a mianowicie wówczas, jeżeli właściwość sądu zostanie zaczepiona w tym kierunku, iż jedna ze stron nie należy do wspomnianych osób, [powołane R. M. z d. 3 grudnia 1897 i opinia N. S., z 22 stycznia z r. 1898].

2) Faktura winna obejmować dopisek powyżej wspomniany. Dopisek ten składać się winien, z dwóch istotnych części:

- α) Że zapłata w oznaczonym miejscu nastąpić winna;
- β) że będzie wolno w temsamem miejscu wnosić skargi z tego interesu.

Z części pierwszej dopisku (ad α) widocznem, iż miejsce

¹⁾ Twierdzenie, iż R. M. z d. 3 grudnia 1897. L. 280. O. pp. wyчерpująco podaje dowody na okoliczności, iż strony trudnią się przemysłem handlowem jest błędem. Nadto nie można o tem zapominać, iż wspomniane R. M. ma i może mieć jedynie charakter objaśniający; podstawą do oceny kwestyi jest jedynie §. 88. N. J. [uwaga ta tyczy się mot. O. N. S. z 15 czerwca r. 1899, L. 9276, Geller, Centralblatt 1899, str. 809]. Natomiast zupełnie trafne stanowisko wobec powołanego R. m. zajęło O. N. S. z 4. stycznia r. 1900. l. 82 [Juristische Blätter, str. 130. i 131. z r. 1900].

²⁾ O. N. J. z dnia 15. czerwca r. 1899. jak wyżej wyraża zasadę, iż bezskutecznym jest dopisek odnośny we fakturze w razie wniesienia skargi przeciwko rzemieślnikowi. Obacz: »Zum §. 88 ad 2. J. N.«. (Ger. Zeitung z r. 1900, str. 387).

wykonania tyczy się tylko zapłaty, a więc zapłaty pewnej sumy pieniężnej. Ustalenie w dopisku miejsca wykonania w innym celu, niż w celu zapłaty, nie uzasadniałoby omawianego »forum«.

Między więc typowym sądem szczegółowym miejsca dopełnienia umowy, a omawianem »forum contractus« zachodzi ta różnica, iż przy typowym »forum contractus«, koniecznym jest ustanowienie miejsca wykonania umowy bez względu na to, czy wykonanie ma nastąpić przez zapłatę, czy też nie; natomiast w drugim przypadku ustalenie miejsca wykonania jedynie celem zapłaty uzasadnia »forum contractus«. Nadto, zachodzi między oboma omawianymi rodzajami »forum contractus« (ze względu na wymóg pod β), ta daleko sięgająca w skutkach różnica, iż gdy typowe »forum contractus« jest tylko właściwym dla tej osoby, która ma w oznaczonym miejscu wykonać umowę i to co do skarg w ust. 1 §. 88. N. J. wymienionych, to natomiast »forum contractus« uzasadnione przez fakturę tyczy się obu stron kontraktujących, skoro ustawa wyraźnie zaznacza, że będzie wolno w miejscu zapłaty wnieść skargi z interesu odnośnego i to wszystkie skargi, nie tylko skargi objęte §. 88. ust. 1. N. J. Skutek ten jednak (sądzić należy) tylko wówczas zaistnieje, jeżeli faktura obejmie dodatek w całkowitej osnowie, a więc, »iż zapłata ma nastąpić w miejscu X. i że można w temsamem miejscu wnieść skargi z tego interesu«, gdyż tylko w tym przypadku strony, a w szczególności także wysyłający fakturę poddał się odnośnemu »forum contractus«¹⁾. Natomiast, jeżeli dodatek we fakturze obejmowałby tylko krótką wzmiankę, tak ulubioną w obrocie handlowym »płatne i zaskarżalne« (zahlbar und klagbar), wówczas wyraz »zaskarżalne« mógłby się tylko odnosić do tego, co jest płatnem, czyli uzasadniałby tylko »forum contractus« po stronie odbierającego fakturę²⁾.

¹⁾ Obacz trafne uwagi Sperla, str. 173—177. Neumann, str. 1222. Horten j. w., str. 290

²⁾ Rozp. min. sprawiedliwości z 27. stycznia 1898. L. 2002. biorące za podstawę opinię N. Sądu z 22. stycznia 1898. l. 14. prez. sta-

3) Faktura winna być wysłaną nabywcy przez przesyłającego towar. Sądzić należy, iż przepis §. 88. ust. 2. N. J. ma analogiczne zastosowanie i do czynności prawnych, które zawierane bywają między obecnymi przez oddanie towaru i faktury zaopatrzonej dopiskiem — niemniej przez przyjęcie ostatniej bez zastrzeżenia. Tem bardziej nie jest bynajmniej wykluczonym, iż przesyłka towaru wraz z przesyłką faktury nastąpi w tem samym miejscu geograficznym¹⁾.

4) Według przepisu §. 88. ust. 2. N. J. faktura winna być wysłaną z towarem, albo też przed jego nadejściem. Nie wolniczo trzymając się słów ustawy, dojść moglibyśmy do wniosku, iż obojętną jest rzeczą, kiedy faktura nadeszła do nabywcy, t. j. czy razem z towarem, czy po nadejściu towaru, byleby wysłaną była, albo razem z towarem, albo też przynajmniej przed nadejściem tego towaru do nabywcy. I dlatego też, trzymając się brzmienia ustawy możliwym byłby ten wypadek, iż towar nadejdzie wcześniej od faktury, która wysłana przed nadejściem towaru do odbiorcy dostała się do rąk ostatniego, po nadejściu już towaru²⁾. Aczkolwiek ten sposób pojmowania rzeczy byłby zgodnym z brzmieniem ustawy, mimo to N. Sąd w opinii swej, objętej odpowiedzią na pyt. do §. 88. l. 1. N. J. wyraził zapatrywanie, iż nie jest stanowczem »wysłanie« faktury, lecz jej »nadejście« do odbiorcy. N. Sąd żąda

nowi, iż w zasadzie odpis faktury do skargi dołączonym być winien. Wystarczy jednak, aby zgodnie z §. 77. ust. 1. K. p. c. tylko dołączyć odpis wyciągu faktury obejmujący wstęp, uwagę tyczącą się »forum contractus«, niemniej datę i podpis. A nawet, minist. sprawiedl. wyraziło zapatrywanie, że przedłożenia odpisu faktury nie należy żądać, jeżeli powód w skardze twierdzi, iż faktura jest znaną przeciwnikowi, a zarazem powód okaże gotowość udzielenia możności przeglądu faktury przeciwnikowi.

¹⁾ Sperl, str. 178. stoi na stanowisku, że przepisy §. 88. ust. 2. mają zastosowanie i wówczas, jeżeli osobiście sprzedawca kupującemu fakturę wręczy. Za Sperlem postępuje Horten j. w. str. 291. Fürstl j. w. str. 198. i 199.

²⁾ Sperl, str. 179. i 180., Allerhand (Geller. Centralblatt i t. d. j. w. str. 279).

więc dla uzasadnienia »forum contractus« z §. 88. ust. 2 N. J., aby faktura przed, lub razem z towarem nadeszła do odbiorcy. Za zapatrywaniem N. Sądu przedewszystkiem przemawia interpretacja logiczna ¹⁾; a nadto materyały wprost stwierdzają ten sposób zapatrywania ²⁾.

5) Faktura musi rzeczywiście dojść do rąk odbiorcy i być przez tegoż bez zastrzeżenia przyjętą.

Ustawa bliżej nie objaśnia, co rozumieć należy przez przyjęcie faktury bez zastrzeżenia. Z istoty rzeczy jednak wynika, iż dwa przypadki odróżnić winniśmy:

α) Towar został przyjęty przez odbiorcę, a chodzi tylko o stwierdzenie, czy w fakturze umieszczone dodatki i dopiski zgodne są z wolą odbiorcy; w tym przypadku odbiorca nie chcąc się zgodzić, czy to na miejsce wykonania, czy to na miejsce skargi — musiałby to wyraźnie zaznaczyć. Wobec przyjęcia towaru, milczące zachowanie się odbiorcy, (po przesłaniu faktury) należałoby uważać za przyjęcie faktury bez zastrzeżenia;

β) natomiast nie będzie obowiązany do tego odbiorca, jeżeli kontrakt kupna między wysyłającym a odbiorcą do skutku nie przyszedł, a mimoto towar i faktura zostały przesłane ³⁾.

¹⁾ Friedländer w swojej krytyce monografii Sperla (w Ger. Zeit. Nr. 26. z r. 1897) wykazał, iż wyrazy »übersendeten Faktura« odnoszą się nie do wysyłającego, tylko do odbiorcy. Ustawa wychodzi więc ze założenia, iż odbiorca odebrał fakturę, a nie, że wysyłający ją wysłał. Interpretacja logiczna umacnia opinię N. Sądu.

²⁾ W sprawozdaniu wspólnej konferencji (Mat. II. str. 342) czytamy: »... dass die Annahme einer Faktura, als den Gerichtsstand begründende Willenserklärung nur anzusehen sei — wenn dieselbe dem Abnehmer der Waare, entweder zugleich mit derselben zu kommt, oder wenn der Käufer schon vor Empfang der Waare die mit dem Zahlungsvermerk versehene Faktura unbeanständet angenommen hat«.

³⁾ Neumann j. w. str. 1223. Nr. S. w O. z dnia 17. listopada r. 1898. (Geller. Centralblatt z r. 1899. str. 315. i 316) wyraził następujące zapatrywanie prawne: Unerheblichkeit der Zurückweisung der Factura über letzte Lieferung bei unbeanständeter Annahme jener über die vorausgegangenen Lieferungen für den Gerichtsstand des Vertrages, hinsichtlich der Klage aus jener. Obacz także: O. N. S. z 21 lutego 1900.

Wytykanie wad towaru przez odbiorcę towaru, czy to, co do ilości towaru, tegoż jakości, ceny kupna itd. nie uważa się za przyjęcie faktury ze zastrzeżeniami, odnoszącemi się do miejsca zapłaty wzgl. i miejsca wniesienia skargi. Tylko przyjęcie faktury ze zastrzeżeniami we wzmiankowanych kierunkach [miejsce zapłaty, miejsce zaskarżalności] lub zaczepienie całej faktury, będzie przyjęciem faktury ze zastrzeżeniami po myśli §. 88. Nor. Jur. ¹⁾).

Norma Jur. nie wyjaśnia, w jakim przeciągu czasu ma odbiorca złożyć oświadczenie wobec wysyłającego, aby uniknąć skutków, określonych §. 88. ust. 2. N. J. W braku przepisu, wskazanem jest trzymać się analogii ²⁾ z Art. 347. Kod. handl., a w razie zaś gdyby kontrakt kupna nie był czynnością handlową po żadnej ze stron kontraktujących (co nie jest wykluczonem), należałoby sięgnąć do analogii z §. 862. Kod. cyw. Ostatni przepis będzie wyjątkowo miał zastosowanie z tej przyczyny, skoro §. 88. ust. 2. N. J. dotyczy się tylko interesów zawartych między przemysłowcami trudniącymi się handlem, w którym to razie najczęściej czynność, przynajmniej po jednej ze stron, przedstawiać się będzie [lecz niekoniecznie], jako czynność handlowa ³⁾).

c) »Forum contractus« (a właściwie »forum solutio- nis«) dla osób z weksłu zobowiązanych ⁴⁾).

Nr. 2430. (Nr. 200. dz. M. Spr), niemniej Sperla: Przegląd literatury II. Str. 7. ustęp 6.

¹⁾ Neumann j. w. str. 1223.

²⁾ I tak n. p. przedsiębiorca handlowy, który jest sam producentem (a więc nie kupcem) dostarcza drugiemu przedsiębiorcy handlowemu, który nie jest kupcem (w pojęciu Art 4 U. h.), n. p. zboża, wina i t. d. W tym przypadku miałby analogicznie zastosowanie §. 862. k. c.

³⁾ Odp. na pyt. do §. 88. ust. 2. Nor. Jur (liczba 7) wyraża zasadę: »Die Bestimmung des § 88. Ab. 2. J. N. gilt für Geschäfte über alles, was Gegenstand des Handelsverkehrs ist; insbesondere sind auch Wertpapiere und Devisen, die den Gegenstand eines Geschäftes unter Handelsgewerbetreibenden bilden, als Waare anzusehen«.

⁴⁾ Allerhand j. w. str 284. i 285. Winiwarter Der Wechsel-process nach den neuen Processgesetzen (Jurist. Blätter Nr. 37. z r. 1897), Neumann j. w. str. 1227. i 1228.

Według §. 89. Nor. Jur. wolno posiadaczowi wekslu pozywać osoby z wekslu zobowiązane przed sąd miejsca zapłaty¹⁾. Ponieważ w tym przypadku miejsce zapłaty wekslu uzasadnić może »forum speciale« dla każdego z wekslowo zobowiązanych, przeto i w tym przypadku mamy do czynienia, z rodzajem sądu szczegółowego miejsca dopełnienia umowy.

1) Które miejsce uważać należy za miejsce zapłaty wekslu, określają Art. 4. i 97 Ust. weksl.

Norma Jur. nie wymaga zastrzeżenia, iż w miejscu zapłaty będzie także można i skargę wnieść.

2) Przed tenże sąd mogą być tylko wnoszone skargi wekslowe, a więc z wekslu wynikające o zapłatę, lub zabezpieczenie sumy wekslowej.

3) Przed omawiane »forum contractus« będzie można wnieść skargę przeciw wszystkim wekslowo zobowiązanym, jako uczestnikom sporu.

Natomiast przepis omawiany o »forum solutionis« nie ma zastosowania w następujących przypadkach: I tak: 1) Skargi o wzbogacenie, jako nie należące do skarg wekslowych. (Obacz: str. 267) w ścisłym słowa znaczeniu, nie będzie można wnieść, przed omawiane »forum contractus«. 2) Również nie będzie można wnieść przed omawiane »forum« skarg z Art. 68. Ust.

¹⁾ W odpowiedzi na pyt. do §§. 89. i 93. N. J. wyrażoną jest zasada: »Als Gericht des Zahlungsortes ist bei Klagen gegen die aus einem Wechsel verpflichteten Personen, wenn im Wechsel ein eigener Zahlungsort nicht angegeben ist, das Gericht des Ortes der dem Namen oder der Firma des Bezogenen angegeben ist (Art. 4 l. 8. W. O.), bei eigenem Wechsel aber das Gericht des Ausstellungsortes (Art. 97 W. O.) anzusehen«. Tę samą zasadę wyraża orzeczenie Sądu krajowego wyższego w Pradze z 1. października r. 1898. (Jurist. Blätter r. 1899. str. 42). N. Sąd w orzeczeniu z dnia 20 października 1896, wyraża zasadę, że jeżeli jest kilku przekazanych, a w następstwie tego kilka miejsc zamieszkania względnie zapłaty — wówczas będą sądy miejsc zapłaty między sobą współzawodniczyły. Z istoty rzeczy jednak wynika, iż każdy z przyjemców będzie mógł być tylko zapozywany przed sąd swego miejsca zapłaty.

weksl. o wydanie weksłu, niemniej skarg o wydanie oryginału po myśli Art. 72 Ust. weksl.¹⁾.

Między typowem »forum contractus« a omawianem »forum contractus« istnieją zwłaszcza dwie różnice:

α) Typowe »forum contractus« potrzebuje do zaistnienia swego czynnika prawno-materyalnego (układ, iż miejsce wykonania ma być także i miejscem wniesienia skargi); natomiast omawiane »forum contractus« zadawala się jedynie czynnikiem prawno-materyalnym, nie wymagając czynnika procesowego, t. j. nie wymaga klauzuli, tyczącej się »prorogatio fori«. »Forum contractus« dla wekslowo-zobowiązanych z §. 89. N. J. jest »forum contractus« w ścisłym słowa znaczeniu, bez żadnej przymieszki »forum prorogatum«.

β) Typowe »forum contractus« obejmuje skargi o uznanie istnienia lub nieistnienia umowy o dopełnienie, lub rozwiązanie takiej, jakoteż o wynagrodzenie szkody, z powodu niedopełnienia, albo też z powodu nienależytego dopełnienia. Natomiast »forum contractus«, dla wekslowo zobowiązanych tyczy się tylko skarg wekslowych o zapłatę, względnie zabezpieczenia przeciwko wekslowo zobowiązany. I w tym względzie, »forum contractus« dla wekslowo zobowiązanych, nie odpowiada typowemu »forum contractus«, skoro ustanowienie miejsca zapłaty jedynie upoważnia do wniesienia skarg o zapłatę, lub zabezpieczenie, a nie upoważnia do wniesienia skarg wymienionych w §. 88. ust. 1. Nor. Jur.

γ) Norma Jur. do rodzaju »forum contractus« zalicza także sąd szczegółowy z §. 90. Nor. Jur.

Według tegoż spory α) z najmu okrętów, β) ze stosunków służbowych załogi okrętowej, i γ) z interesów przewozu morzem, mogą być także podane w sądzie miejsca pobytu pozwanego, (wo sich die Beklagte aufhält), albo miejsca oddania towaru, albo też miejsca, gdzie przewóz podróżnego ma być ukończony, wreszcie w miejscu, gdzie dalszej podróży zaniechano. Jak z treści tegoż przepisu widoczne, przepisy te, o tyle

¹⁾ Wach. j. w. str. 456. i 457.

tylko normują »forum contractus«, o ile powyżej wspomniane skargi mogą być wniesione przed sąd miejsca oddania towaru; natomiast w innych przypadkach będzie omawiane »forum«, sądem szczegółowym chwilowego miejsca pobytu¹⁾.

C. Przepisy o »forum contractus« nie mają zastosowania wobec kupującego, w przypadku wniesienia skarg na podstawie interesów ratowych, po myśli §. 6 ust. z 27 kwietnia 1896. Nr. 70. D. p. p. W razie, gdyby sąd przekonał się, iż jako »forum contractus«, w sprawie o interesa ratowe wdrożył postępowanie procesowe, winien aż do przedsięwzięcia egzekucyjnej sprzedaży uznać swoją niewłaściwość z urzędu. Sanacya niewłaściwości mogłaby tylko wówczas nastąpić, gdyby pozwany, mimo poprzedniego pouczenia sędziego, wdał się w rozprawę²⁾.

D. Sąd szczegółowy dla sporów z powodu naruszenia posiadania ruchomości. [§. 92. N. J. Mat. I. 694. 729 II. 336, 609]³⁾.

Skargi z powodu naruszenia posiadania rzeczy nie będących nieruchomościami⁴⁾, jeżeli chodzi o ostatnie faktyczne posiadanie i fakt naruszenia (§. 49. I. 4. N. J.), można wnieść przed »forum turbationis«. Powód będzie miał więc możność wniesienia wspomnianej skargi, jużto przed »forum generale« dla pozwanego, jużto przed »forum turbationis«. Przepis ten

¹⁾ Neumann j. w. str. 1228.

²⁾ Neumann, str. 1220, 1221. Obacz uwagi, Blocha (Ger. Zeit. z r. 1899. Nr. 14: »Zur Anwendung des Ratengesetzes«). Również, obacz powyżej str. 235. i 236. ażali mogłyby zachodzić wątpliwości: Czy przepisy ustawy o interesach ratowych co do »forum contractus« mają zastosowanie i za panowania nowego ustawodawstwa procesowego?

³⁾ Wprowadzony został przepis §. 92. Nor. Jur. dopiero przez wydział stały Izby deputowanych.

⁴⁾ Ze słów §. 92. N. J.: »sofern sie nicht eine unbewegliche Sache betreffen« wynika, iż wszystkie rzeczy, które nie są nieruchomościami w pojęciu §. 81. N. J., stanowiącym o naruszeniu w posiadaniu nieruchomości, są ruchomościami. Ten sposób wyrażenia się był wskazany wobec tego, że określenie pojęcia »nieruchomość« według przepisów N. J. w przypadku §§. 81 i 83 N. J. nie jest zgodne. Obacz powyżej str. 342 i 347.

przy naruszeniu ruchomości ma to doniosłe znaczenie, iż rzecz ruchoma, która uległa naruszeniu, może się w chwili wniesienia skargi znajdować już w innym okręgu sądowym, mimo to właściwym będzie nie »forum rei sitae« dla ruchomości, tylko »forum turbationis«, jako »forum electivum«.

E. Sąd szczegółowy dowolny z Art. 315. Kod. handl. [Art. 315. ust. h. Art. VI. l. 5. Ust. wpraw. Nor. Jur. Mat. I. 611. II. 228. 622].

Według artykułu 315 ustawy handlowej wierzyciel, któremu służy prawo zatrzymania, po myśli Art. 315. albo 314. ust. handl., jeżeli dłużnik nie zabezpieczy go na czasie w inny sposób — może wnieść skargę przeciw dłużnikowi o sprzedaż przedmiotów zatrzymanych, przed sąd dla siebie właściwy, t. j. właściwy dla wierzyciela. Przepis ten utrzymany wyraźnie w swej mocy Art. VI. l. 5. Ust. wpraw. Nor. Jur. ustala rodzaj sądu dowolnego. Wierzyciel może zapozwać dłużnika albo przed »forum generale«, lub też przed »forum speciale« z Art. 315. ust. handl., t. j. przed »forum generale« dla powoda¹⁾ Po myśli Art. 316. ust. handl. prawa zapewnione wierzycielowi w Art. 315. U. h. nie mają zastosowania, jeżeli się strony na to wyraźnie zgodziły. W omawianym przypadku musiałyby strony, chcąc wykluczyć zastosowanie Art. 315. ust. handl., zawrzeć układ prorogacyjny (negatywny), a więc w danym razie wyłączający »forum speciale« z Art. 315²⁾.

F. Sąd szczegółowy dowolny z §. 3. ust. z d. 5 marca 1869. Nr. 27. D. p. p. (Art. VI. l. 2. ust. wpraw. Nor. Jur. Mat. I. 600. i 606. II. 220, 226, 343 i 622).

Zastanawiając się nad zakresem działania sądów handlowych (powyżej str. 269.) zaznaczono, iż do zakresu działania tychże sądów, bez względu na wartość przedmiotu sporu, należą spory z powodu nieszczęśliwych przypadków, w ruchu kolei żelaznej. Właściwym miejscowo, dla powyżej wzmiankowanych spraw jest albo sąd powszechny, w okręgu którego znaj-

¹⁾ Horten j. w. str. 28.

²⁾ Horten j. w. str. 28.

duje się siedziba zapozwanego przedsiębiorstwa kolejowego (zgodnie z §. 75. Nor. Jur.), albo sąd szczegółowy, a mianowicie sąd, w okręgu którego zdarzył się nieszczęśliwy wypadek w ruchu kolei żelaznej. W ostatnim przypadku mamy do czynienia z rodzajem »forum delicti commissi«¹⁾. (Obacz: str. 327. uwaga).

§. 5. Sądy szczegółowe posiłkowe.

Sąd szczegółowy dla skarg ze stosunków rodzicielskich. (Subsidiärer Gerichtsstand aus den Elternverhältnisse §§. 100 i 29. Nor. Jur. Mat. I. 49 i 50. 731. II. 336, 611)²⁾.

Do sądów szczegółowych subsydjarnych zaliczyć należy oprócz sądu szczegółowego ze stosunków małżeńskich (obacz str. 328), także sąd szczegółowy dla skarg ze stosunków rodzicielskich, o ile te skargi nie są natury wyłącznie majątkowej.

Z pojęcia sądu subsydjarnego wynika, iż przepisy o tymże sądzie wtedy tylko mają zastosowanie, jeżeli sąd powszechny, lub oznaczony sąd szczegółowy, nie jest już właściwym dla danej sprawy (obacz, powyżej str. 329).

Według przepisu §. 100. N. J. będzie można wnieść przed sąd powszechny powoda skargi przeciwko obywatelom austriackim, ze stosunków rodzicielskich, o ile spór nie jest natury wyłącznie majątkowej i o ile dla niego nie ma sądu powszechnego (w krajach tut.); w razie, gdyby ten sąd (powszechny powoda) w krajach tutejszych nie był uzasadnionym, wówczas należy skargę wnieść przed sąd krajowy wiedeński.

Przepis powyższy będzie miał więc zastosowanie:

a) Jeżeli pozwany jest obywatelem tutejszym (Art. X. ust. wprov. Nor. Jur.). Ta okoliczność jest właśnie podstawą powołania do orzecznictwa sądów zwyczajnych austriackich.

b) Przedmiotem skargi winny być spory ze stosunku ro-

¹⁾ Wach j. w. str. 462 i dalsze. Schmidt j. w. str. 220. »Forum delicti commissi«.

²⁾ Horten j. w. str. 307. Neumann j. w. str. 1236.

dzicielskiego, o ile one nie są wyłącznie majątkowe. (§. 50. l. 3. Nor. Jur. ¹⁾).

c) Z natury tegoż sądu, jako posiłkowego wynika, iż wtedy tylko wejdzie w zastosowanie powyższy przepis, jeżeli sąd powszechny ²⁾ nie jest właściwym.

Jeżeli warunki powyższe ziściły się, wówczas właściwym będzie jako sąd subsydyarny: α) Sąd powszechny powoda. Jeżeli powodem jest ojciec, występujący przeciwko swojemu dziecku, podlegającemu jego władzy ojcowskiej, wówczas sąd powszechny powoda będzie również sądem powszechnym pozwanego. β) W razie, gdyby wspomniany sąd nie był uzasadnionym w krajach tutejszych — wówczas właściwym byłby sąd krajowy wiedeński.

§. 6. Sąd szczegółowy umówiony (Gerichtsstand der Vereinbarung. §. 104. Nor. Jur. Mat. I. 83. 695. 732. II, 336 i 612. §§. 38—40 now. proc. niem.) ³⁾).

I. W ogólności. Historia procesu cywilnego poucza, iż wola stron coraz większy wywiera wpływ w ustawodawstwie procesowym na oznaczenie sądu właściwego do rozpoznania sprawy prawnej. Jest to o tyle usprawiedliwionem, iż w zasadzie okoliczności wpływające na właściwość sądu (a zwłaszcza właściwość miejscową), i tak są zawisłe od woli stron, jak n. p. miejsce zamieszkania pozwanego, miejsce zatrudnienia, pobytu i t. d. Teorya i ustawodawstwo procesowe zezwalają, aby strony procesowe, na podstawie zgodnie objawionej

¹⁾ Obacz: powyżej przytoczone orzeczenie Najw. Sądu str. 253.

²⁾ Ust. w §. 100. Nor. Jur. wspomina o sądzie powszechnym i o sądzie szczegółowym. Postanowienie jednak o sądzie szczegółowym tyczyć się może tylko spraw małżeńskich, o których jest także mowa w §. 100. N. J., a w szczególności sądu szczegółowego określonego §. 76. N. J.

³⁾ Tutaj w pierwszej linii wymienić należy rozprawę Sperla tyłekrotnie powoływaną, a tyzącą się »prorogatio fori«. Neumann j. w. str. 1239. i dalsze; Horten j. w. str. 312. i dalsze; Allerhand O prorogacyi miejscowej właściwości sądu i jej stosunku do prorogacyi rzeczowej właściwości (Reforma sąd. z r. 1899, zeszyt wrześniowy i październikowy).

woli, mogły się poddać sądowi, który według nauki o właściwości sądu nie byłby z innego względu właściwym. Mamy w tym przypadku do czynienia z układem procesowym stron, z rodzajem umowy procesowej, która w granicach ustawą dozwolonych ma na celu wywołanie pewnych skutków procesowych. Nadto, umiejętność procesowa i Nor. Jur. znają jeszcze sąd szczegółowy zwany »forum prorogatum tacitum«. Sąd ten jest wówczas uzasadnionym, jeżeli skarga wniesioną została przed sąd niewłaściwy, a mimo to przez tenże została zadekretowana; pozwany zaś w należyтым czasie nie wniósł zarzutu niewłaściwości sądu. Przy tym stanie rzeczy, sąd niewłaściwy stanie się wyłącznie powołanym, do załatwienia wdrożonej sprawy prawnej.

II. Sąd szczegółowy umówiony, wskutek układu stron. Stronom wolno poddać się sądowi samemu przez się niewłaściwemu [unzuständig an sich] na podstawie wyraźnego układu. Taki układ ma być już dokumentnie w skardze wykazany (§. 104. ust. 1. Nor. Jur.).

Sąd przez strony ustanowiony jest sądem ustawowym (przez ustawę ustanowionym), gdyż strony tylko ustaliły podstawy właściwości, z którymi ustawa łączy pewne skutki. Układ wspomniany jest aktem prawnym, jest objawem woli każdej ze stron sprór prowadzić mających, w celu wywołania pewnego skutku procesowego. Układ taki jest umową procesową. Umowa ta jednak doniosle różni się od umowy prawnoprywatnej. Ostatnia ma na celu powstanie, zmianę, lub zgaśnięcie stosunku prawnego; umowa prawnoprywatna jest źródłem prawa podmiotowego stron kontraktujących. Natomiast, wspomniana umowa procesowa natury prawnopublicznej wprost zdąża do swego urzeczywistnienia, uzasadniając sama przez się podstawę właściwości sądu. Zawarcie wspomnianego układu identyfikuje się z osiągnięciem celu, zamierzonego przez zawarcie umowy¹⁾. Oświadczenie i oświadczenie wzajemne, obejmujące poddanie się sądowi, mogą nastąpić w dwóch odrębnych

¹⁾ Sperl j. w. str. 67.

aktach objawu woli. Do tej umowy procesowej, jako umowy »sui generis«, nie mają zastosowania przepisy prawa prywatnego w umowach^{1) 2)}.

Zastanawiając się nad wspomnianą umową procesową, omówić winniśmy podmioty zawierające tąż umowę, przedmiot wzmiankowanej umowy, dalej formę i czas jej zawarcia, rodzaj dowodu zawarcia tejże umowy. wreszcie, co najważniejsze, skutki tej umowy³⁾.

a) *Podmioty*⁴⁾. Wspomnianą umowę procesową zawrzeć mogą podmioty prawne [ze względu na przyszły proces] — jeżeli w charakterze przyszłych stron procesowych będą miały we wytoczyć się mającym procesie zdolność procesową. W następstwie tegoż, będą mogli taką umowę zawrzeć także małoletni, w przypadkach przewidzianych §§ 151, 246. 247. Kod. cyw., a wymienionych w §. 2 K. p. c. W imieniu osób fizycznych, nie mających zdolności procesowej i w imieniu podmiotów prawnych nie fizycznych, powołani są do zawarcia

¹⁾ Fierich. O spoczywaniu procesu j. w. str. 54. Obacz tamże podaną literaturę. Sperl j. w. str. 115.

²⁾ Sperl j. w. str. 119 i 120 jest zdania, iż o ile podmiot prawny przez jednostronne oświadczenie może się prawnoprywatnie zobowiązać, o tyle będzie mógł także te okoliczności bliżej oznaczyć, wśród których się zobowiązuje. W następstwie tego, będzie mógł także wspomniany podmiot prawny oznaczyć sąd właściwy, po myśli § 104 N. J. Zwłaszcza będzie to mogło mieć zastosowanie w tych przypadkach, w których prawo handlowe [wzgl. inne przepisy prawne] zezwalają na tworzenie jednostronnie obowiązujących aktów. Wprawdzie nie jest to wprost zgodne z przepisem §. 104. ust. 1. N. J. sądzić jednak należy, iż ustawodawca wychodził z założenia, że substrat prawno-materyalny procesu był wynikiem zgodnie objawionej woli stron spór wiodących, nie zaś następstwem jednostronnego oświadczenia strony pozwanej. Innego zdania, Neumann j. w. str. 1241. Twierdzi on, iż w każdym razie układ stron (Verenbarung) jest potrzebny. Zapatrywanie Neumanna jest zgodne z brzmieniem ustawy w §. 104. Nor. Jur.

³⁾ R. M. Spraw. z 30 kwietnia 1897 Nr 8677, Nr. 13 dz. R. M. podaje stylizację klauzuli uzasadniającej »prorogatio fori« w kontraktach, zawartych ze Skarbem Państwa.

⁴⁾ Sperl str. 90. Neumann str 124. Horten str. 317.

tego rodzaju układu, ustawowi ich zastępcy¹⁾. Pełnomocnicy procesowi są upoważnieni do zawarcia tego rodzaju układu, na podstawie pełnomocnictwa procesowego, jeżeli chodzi o układ z §. 104. Normy Jurydycznej, dotyczące się procesu, do prowadzenia którego upoważnionym jest pełnomocnik, na podstawie wspomnianego pełnomocnictwa. Prokurator i pełnomocnik generalny są upoważnieni do zawarcia tego rodzaju układu²⁾, na podstawie swego ustawowego pełnomocnictwa.

Układ zawarty wiąże także następców prawnych³⁾.

»Prorogatio fori« ma tylko znaczenie wobec stron, które układ zawarły; natomiast jest bez wpływu na ręcycieli, współdłużników, współwierzycieli i t. d.⁴⁾

Ponieważ Norma Jur. w zasadzie nie robi różnicy między poddanymi tutejszymi a obcymi, przeto nie ma przyczyny odmówienia cudzoziemcom prawa zawarcia powyż wspomnianego układu. Sądzić więc należy, że i cudzoziemcy będą mogli na podstawie §. 104. Nor. Jur. poddać się tutejszemu sądowi⁵⁾.

2) Przedmiot i treść układu prorogacyjnego. Układ stron co do ustanowienia właściwości sądu może nie tylko wywołać zmianę pod względem właściwości miejscowej, ale i pod względem właściwości przedmiotowej.

a) Zmiana właściwości miejscowej wskutek układu stron⁶⁾.

¹⁾ Sperl j. w. str. 90 91 jest zdania, iż w tym przypadku opiekun, zastępując pozwać się mającego pupila, nie potrzebuje do zawarcia tego rodzaju układu zezwolenia sądu.

²⁾ Jeżeli tylko jeden z przyszłych uczestników sporu zawrze wspomniany układ z przyszłym przeciwnikiem procesowym, wówczas układ ten jest bez znaczenia. wobec innych uczestników sporu.

³⁾ Obacz także, orzeczenie sądu kraj. we Wiedniu (Jurist. Blätter Nr. 33. z r. 1898). Sperl j w. str 107. Tę samą zasadę wyraża odp. na pyt do § 104. Nor. Jur. (l. 6 odpowiedzi) Neumann j. w. str. 1242.

⁴⁾ Neumann j. w. str. 1242

⁵⁾ Jedynie wvjęte w tym względzie będą skargi ze stosunku rodzicielskiego i skargi ze stosunków małżeńskich. Do tego wniosku zwłaszcza dojść możemy, korzystając z analogii §. 100. Nor. Jur. Neumann, str. 1243. Horten str. 314. Sperl j. w. str. 114 i dalsze omawia możliwość układu poddanych tutejszych ze względu na jeden ze sądów zagranicznych.

⁶⁾ Sperl j w. str. 68. Wach str 499. Neumann str. 1240. A l-

W tym względzie Norma Jur. nie wytyka żadnych granic. W następstwie czego będą strony mogły bez ograniczenia prorogować w miejsce, względnie obok sądu miejscowo-właściwego inny sąd tego samego rodzaju. I tak, będą strony mogły n. p. w miejsce sądu powiatowego w Krakowie powołać jakikolwiek inny sąd powiatowy, wykonywujący jur. powszechną. Zasada ta ma swe zastosowanie także do sądów szczegółowych wyłącznych. I w tych przypadkach, wołą stron będzie można powołać w miejsce sądu wyłącznego, inny sąd tego samego rodzaju¹⁾. I tak n. p. w miejsce »forum rei sitae« będzie można powołać inny sąd tego samego rodzaju, chociaż dobro nieruchomości nie leży w okręgu tegoż sądu. Wynika to przede wszystkim z brzmienia §. 104. N. J., który w tym względzie żadnego ograniczenia nie wprowadza. Nie stoi temu na przeszkodzie okoliczność, że sąd szczegółowy jest wyłącznym, skoro jest tylko wyłącznym w stosunku do sądu powszechnego, z którym nie współzawodniczy, lecz tenże sąd wyklucza²⁾.

b) Zmiany pod względem właściwości przedmiotowej.

Na szereg kwestyj zwrócić należy uwagę: α) Sprawy pra-

lerhand (O prorogacyi, w Reformie sąd. str. 148 i 149) broni zapatrywania, iż §. 104 Nor. Jur. tyczy się tylko właściwości przedmiotowej, nie zaś miejscowej. O prorogacyi właściwości miejscowej stanowi, zdaniem tegoż §. 88. Nor. Jur.

¹⁾ Za tem zapatrywaniem przemawiają także Mat. I. str. 83, dalej wniosek »a contrario« z §. 51. ord. egz. To samo stanowisko zajął Najw. Sąd w odpowiedziach na pyt. do §. 104, niemniej w O. z dnia 27 kwietnia 1899. l. 5440. [Nr. 106. O. w Dz. Rozp. Ministr. z r. 1899]. Obacz, w tym względzie trafne wywody Sperla i tamże podaną literaturę j. w. str. 75 i dalsze. Natomiast znów w Mat. I. str. 49. wyrażonem jest »tacet« inne zapatrywanie. Odmiennie stanowisko zajęli, Schrutka (j. w. str. 118 i 119), Demelius j. w. str. 116. Wilke (Reforma sądowa z roku 1897 str. 37 i 38). Według zapatrywania wspomnianych autorów nie może nastąpić »prorogatio fori« przy sądach szczegółowych wyłącznych. Przeciw zapatrywaniu Wilkego, wystąpił Rawicz (Reforma sądowa str. 159 i dalsze z r. 1897). Obacz także: Allerhand (Prorogacya j. w. str. 136).

²⁾ Nadmienić należy, iż obok sądu szczegółowego wyłącznego — może dla tej samej sprawy istnieć inny sąd szczegółowy, który współzawodniczy ze sądem wyłącznym. [Obacz: Naukę o »forum haereditatis«].

wno-prywatne, które wogóle są wyłączone ze zakresu działania sądów zwyczajnych a przydzielone innym władzom, organom, lub instytucjom, nie mogą być wolą stron przydzielane sądom zwyczajnym. Przedewszystkiem jest to wyrażone w §. 104. Nor. Jur., a nadto wynika to także z §. 44. Nor. Jur. W następstwie tego, sprawa należąca n. p. do sądów przemysłowych lub władz administracyjnych, nie mogłaby być przekazaną wolą stron sądom zwyczajnym ¹⁾).

β) Sprawy prawne, należące do sądów powiatowych, nie mogą być przeniesione do sądów kolegialnych I instancyi. Tyczy się to spraw w §§. 49, 52. Nor. Jur. wymienionych. Wynika to także ze zasady, że sąd wyższej instancyi, jakim jest sąd kolegialny I instancyi, wobec sądów powiatowych, nie może być w drodze układu, powołany w miejsce sądów powiatowych.

γ) Nie można przekazywać spraw należących do jurysdykcji powszechnej sądów kol. I instancyi, ani sądom handlowym, ani też senatom handlowym, względnie górniczym. Natomiast, bynajmniej nie jest wykluczonem przekazanie spraw, które należą do zakresu działania sądów handlowych, handlowych i morskich, senatów handlowych i górniczych — sądom kolegialnym I instancyi, wykonywującym jurysdykcję powszechną. [Odp. na pyt.]¹⁾).

δ) Nie wolno przekazywać sądom powiatowym spraw, które wyłącznie są przydzielone sądom kolegialnym I instancyi. Trzymając się ściśle brzmienia powyższych słów ustawy, należy tam tylko wykluczyć możliwość zawarcia omawianego układu, gdzie sąd kolegialny I instancyi w ustawie, jako wyłącznie właściwy jest oznaczony ²⁾). Wśród przepisów dotyczących się przedmiotowej właściwości sądów kolegialnych I instancyi (§§. 50, 51, 53. Nor. Jur.) tylko w §. 50. Nor. Jur. wyliczonych jest pięć rodzajów spraw, które przydzie-

¹⁾ Zasada ta jest także wyraźnie stwierdzoną w §. 3. Ust. o sądach przemysłowych.

²⁾ Natomiast na odwrót można spory, które tylko »ratione valoris« należą do zakresu działania sądów kolegialnych, przydzielić przez »prorogatio fori« sądom powiatowym. (Odp. na pyt. do §. 104. Nor. Jur.).

lone zostały sądom kolegialnemu I instancyi, jako wyłącznie właściwym. (Obacz powyżej str. 252 i 253). Co do tych więc pięciu rodzajów spraw jest wszelka wątpliwość usunięta, iż one nie mogą być przekazane sądom powiatowym do załatwienia¹⁾. — Na tych pięciu rodzajach spraw nie należy jednak poprzestać. I tak, sprawy objęte §. 51. l. 3 do 5. Nor. Jur., niemniej §. 53. l. 1. do 10. (sprawy handlowe, względnie górnicze, które bez względu na wartość przedmiotu sporu należą do sądu kolegielnego I instancyi) — chociaż wyraźnie nie zostały przydzielone sądom kolegialnemu I instancyi, jako »wyłącznie« (ausschliesslich) powołanym — to mimo to z osnowy wspomnianych paragrafów widocznem, iż sądy handlowe względnie górnicze są wyłącznie powołanymi do rozstrzygnięcia przydzielonych sobie spraw prawnych. Dlatego też i te sprawy, objęte §. 51 l. 3. do 5. i §. 53. l. 1 do 10. N. J. zaliczamy do tych, których w drodze układu przenieść nie można (Odp. na pyt. do §. 104. N. J.)²⁾.

Zasady powyżej wyrażone tyczą się także spraw o odškodowanie w ruchu kolei żelaznej [5. maja r. 1869 Nr. 27. D. p. p.; obacz wyżej str. 269]; dalej skarg o ubezskuteczenie orzeczeń sądów giełdowych [Art. XXIII, XXV. ust. wprowad. do K. p. c.]; niemniej skarg na podstawie ust. z 6. czerwca r. 1887 L. 72. D. p. p.

Z istoty rzeczy wynika, iż układ stron wbrew powyż-

¹⁾ Zgodnie jednak, z przedstawionym stanem rzeczy powyżej pod a) sprawy tego rodzaju będą mogły być przekazane innemu sądowi kolegialnemu I instancyi, do którego zakresu działania sprawy tego rodzaju należą.

²⁾ Przeciwnego zapatrywania broni Sperl j w. str. 70, 71. Horten j. w. str. 316, niemniej Winiwarter (Jur. Blät. N 37. z r. 1897). Przeciwno zapatrywaniom Winiwartera, a w obronie zapatrywania w tekście przedstawionego wystąpił znowu Franzos (Jur. Blätter z r. 1897. Nr. 42). Neumann str. 1244. zajął stanowisko zgodne z odpowiedzią na pytanie przez Najw. Sąd do §. 104 Nor. Jur. Również Friedländer, w krytyce monografii Sperla (Ger. Zeit. z r. 1897. str. 26) broni zapatrywania, jak powyżej w tekście. Obacz także: Juster: Vereinbarung über die sachliche Zuständigkeit in Wechselsachen (Ger. Halle r. 1899). Nr. 18 i 19).

szym przepisom zawarty, nie uzasadniłby podstaw właściwości §. 104 Nor. Jur. W końcu wspomnieć należy, iż »prorogatio fori« jest wykluczoną w sporach z interesów ratowych, (ust. z 27 listopada r. 1896. N. 218. (Obacz powyżej: str. 235 i 236).

Strony zawierając wspomniany układ, mogą wywołać zmianę właściwości miejscowej lub przedmiotowej, lub też wreszcie miejscowej i przedmiotowej.

3) Rozciągnięcie układu stron z §. 104. Nor. Jur. Wspomniany układ stron będzie wówczas skutecznym, jeżeli albo odnosi się: α) Do oznaczonego procesu prawnego, albo β) do sporów powstać mogących, z pewnego oznaczonego stosunku prawnego. Z istoty rzeczy, układ stron co do »forum prorogatum«, w przypadku ad α musi dokładnie oznaczać spór »Rechtsstreit«, dla którego »forum prorogatum« strony ustanawiają¹⁾. W przypadku natomiast ad β istnieć powinien stosunek prawny między stronami, n. p. stosunek dzierżawny, asekuracyjny i t. d. Wśród tych okoliczności, ustanowione »forum prorogatum«, będzie właściwem dla wszystkich sporów, wywiązujących się z tegoż stosunku prawnego.

4) Dowód i czas zawarcia układu z §. 104. N. J.

a) Dowód zawartego układu może być jedynie przeprowadzony za pomocą dokumentu (lub dokumentów) stwierdzającego treść układu²⁾ Dokument musi czynić zadość ogólnym

¹⁾ Nie można za trafne uważać zapatrywania tych (Sperl str. 99), którzy dopatrują się w omawianym układzie — układu natury akcesoryjnej, skoro może istnieć między stronami spór prawny, bez istnienia stosunku prawnego. Wśród tych okoliczności układ omawiany, miałby naturę układu samostnego.

²⁾ Nie jest wykluczonym przypadek, iż pozwany w liście wystosowanym do powoda podda się oznaczonemu sądowi, jako »forum prorogatum«. Otóż, jeżeli wśród tych okoliczności powód wystąpi ze skargą przed omawiany sąd jako »forum prorogatum« i dołączy do skargi wspomniany list, wówczas (sądzić należy) uczyni zadość warunkom z §. 104. Nor. Jur. »Forum prorogatum« zostanie ustanowione, skoro pozwany wyraźnie wolę swoją w liście objawił, powód zaś wnosząc skargę przed tenże sąd, jako »forum prorogatum« — wyraźnie i to pisemnie objawił wolę poddania się omawianemu sądowi. Tę samą zasadę wyraził sąd

warunkom o dokumentach. Dokument w omawianym przypadku nie jest formą ważności powstania układu, lecz jest jedynym środkiem dowodowym, stwierdzającym przyście do skutku układu. Ponieważ jednak już do skargi musi być ten dokument dołączony, przeto w zasadzie tylko dokumentne stwierdzenie układu ma znaczenie procesowe.

b) Wobec tego, iż już do skargi powinien być dołączony dokument, stwierdzający przyście do skutku wspomnianej umowy, przeto układ z §. 104. N. J. winien być w zasadzie zawarty przed wniesieniem skargi¹⁾.

5) Skutki układu z §. 104. Nor. Jur. Norma Jur. nie daje jasnej odpowiedzi na pytanie: Czy sąd przez strony umówiony ma być wyłącznym, to znaczy ma wykluczyć sąd (względnie sądy) bez względu na »prorogatio fori« właściwy, czy też ma być dowolnym, a więc ma współzawodniczyć ze sądem (sądami) powołanym przez Normę Jur., bez względu na »prorogatio fori«. Skoro Nor. Jur. nie wprowadza ograniczeń — tem samem nie można »forum prorogatum« nadawać charakteru sądu wyłącznie właściwego, chyba, iż strony też wyraźnie chciały i w umowie w tym kierunku wolę swoją objawiły n. p. strony się umawiają, iż na wypadek procesów powstać mogących z kontraktu dzierżawy poddają się wyłącznie sądowi powiatowemu we Lwowie i t. d. Nie byłaby wy-

krajowy we Wiedniu (Jurist. Blätter Nr. 24. z r. 1898). Również tę zasadę wyraził sąd krajowy wyższy we Wiedniu (Ger. Halle 1899. str. 330), niemniej Winkler (Jur. Bl 1900. str. 42). Natomiast inne zapatrywanie wyraził sąd krajowy w Gracu (Jurist. Blätter Nr. 27. z r. 1898), niemniej N. J. w o. 13. grudnia 1898. L. 16661.

¹⁾ Wyjątkowo i później umowa taka mogłaby być zawartą, a mianowicie, już po wniesieniu skargi. Zająłoby to mogło w tym przypadku, gdyby sędzia skargę zadekretował, wniesioną przed sąd niewłaściwy, jednak taki sąd, któremu by się strony jako »forum prorogatum« poddać nie mogły. W tym przypadku mógłby pozwany wnieść zarzut niewłaściwości sądu. Otóż, jeżeli wśród omawianych okoliczności powód z pozwanym, po wniesieniu skargi, zawrze wspomniany układ z §. 104. N. J., wówczas będzie mógł powód, wskutek wniesionego przez pozwanego zarzutu niewłaściwości sądu, »replicando« przedłożyć wzmiankowany układ.

kluczona możliwość tego przypadku. aby strony ze sądów współzawodniczących, na podstawie Nor. Jur., ustanowiły jeden z nich, jako »forum prorogatum«, ¹⁾ i to jako sąd wyłączny n. p. strony »forum generale« ustanawiają, jako sąd wyłączny, z wykluczeniem innych możliwie współzawodniczących sądów szczegółowych. Natomiast, jeżeli strony ustanowiły »forum prorogatum«, nie nadając mu charakteru sądu wyłącznego, wówczas »forum prorogatum« będzie sądem współzawodniczącym z innymi sądami, powołanymi do rozstrzygnięcia odnośnej sprawy według Nor. Jur.

Mówiąc o skutkach zawarcia układu, tyżącego się »prorogatio fori«, nadmienić należy, iż do tychże skutków, nadto zaliczyć należy możliwość wniesienia przed »forum prorogatum« skargi wzajemnej z §. 96 Nor. Jur., skargi interwencyjnej głównej z §. 94. Nor. Jur., niemniej skargi pełnomocnika procesowego, względnie pełnomocnika do doręczeń, po myśli §. 94. ust. 2. Nor. Jur.

6) Sposób dochodzenia. Powód chcąc korzystać ze zawartego układu, winien już do skargi dołączyć dokument, stwierdzający zawarcie układu z §. 104. N. J. Dochodzenie układu wspomnianego, w drodze samoistnej skargi nie jest dopuszczalnem, skoro §. 228. Nor. Jur. o skardze ustalającej nie mógłby mieć tutaj zastosowania; nie chodzi bowiem w omawianym przypadku, ani o ustalenie istnienia, względnie nieistnienia stosunku prawnego, lub prawa prywatnego, lecz o układ procesowy, a więc mający znaczenie prawnopubliczne. Pozwany korzysta z układu z §. 104. Nor. Jur. wnosząc zarzut niewłaściwości sądu.

III. Obok wyraźnie umówionego »forum prorogatum«, zna N. J. jeszcze »prorogatio fori tacita«. I tak, o ile sąd

¹⁾ Tę zasadę wyraził także sąd krajowy we Wiedniu (Jurist. Blatter Nr. 33 z r. 1898). Tak samo zapatruje się Planck (j. w. str. 82), na podobny przepis nstawodawstwa niemieckiego. Na innem stanowisku zdaje się stanął Najwyższy Sąd, w orzeczeniu z dnia 9 sierpnia 1898 L. 11023. Stylizacya tegoż orzeczenia nie jest jasną. [Geller. Centralblatt, z roku 1899. str. 79].

niewłaściwy sam przez się, układem stron na właściwy przemienionym być może (powyżej pod II.) o tyle sąd także w tym przypadku stanie się właściwym, gdy pozwany nie wniesie w należyтым czasie zarzutu niewłaściwości sądu¹⁾.

¹⁾ Ustawa nadto wymaga (§. 104. ust. 3. Nor. Jur.) »... aby pozwany w sprawie głównej do rozprawy przystąpił«. Słowa te niezrozumiałe i zbyt czyste. Ustęp ten §. 104 Nor. Jur. został dopiero dodany przez wspólną konferencyę (Mat. II. 612) bez podania jednak żadnych motywów, aczkolwiek to było koniecznem dla wyjaśnienia znaczenia tegoż ustępu. Zrozumienie wspomnianych słów nasuwa nie do usunięcia trudności. Przedewszystkiem stojąc na stanowisku §. 104. ust. 3. N. J. musielibyśmy żądać dla uzasadnienia »prorogatio fori« w omawianem znaczeniu, tak zaniechania ze strony pozwanego wniesienia na czasie zarzutu niewłaściwości sądu, jak i pozytywnej czynności ze strony pozwanego, t. j. wdania się w rozprawę główną. Stojąc zaś na tem stanowisku, zgodnem z brzmieniem §. 104 Nor. Jur. musielibyśmy stanąć w sprzeczności z §. 43. Nor. Jur. i 240 Kod. proc. cyw. Według §. 43. Nor. Jur., jeżeli na skargę ustną rozprawa już rozpisana została — wolno sądowi uznać swoją niewłaściwość jedynie w przypadku, gdy pozwany w swoim czasie zarzucił niewłaściwość; zaś po myśli §. 240. Kod. proc. cyw. zarzut niewłaściwości sądu może być tylko na pierwszym posłuchaniu zgłoszonym, względnie przed wdaniem się w sprawę samą w postępowaniu przed sądami powiatowymi, o ile nie było wyznaczone odrębne posłuchanie pierwsze (§. 441. K. p. c.).

Według więc powyż wzmiankowanych przepisów (§. 43. Nor. Jur. §§. 240, 241. K. p. c.) zarzut niewłaściwości sądu, jeżeli na czasie nie zostanie wniesiony, już później wniesiony być nie może, czyli sprawa przed tymże sądem nadal prowadzoną będzie. Tr u t t e r (Das oesterr. civilprocesszellt. 1897. str. 317 - 319) stoi wyłącznie na stanowisku §. 104. ust. 3. Nor. Jur. i twierdzi, iż nie wystarczałoby samo niewniesienie zarzutu niewłaściwości sądu w należyтым czasie, lecz musiałby nadto pozwany wdać się w rozprawę ustną w sprawie głównej. W następstwie tego w postępowaniu przed sądami kolegialnymi, wtedy dopiero stałby się sąd właściwym, gdyby pozwany wdał się w rozprawę kontradyktoryjną. W razie zaś, gdyby pozwany nie wdał się w rozprawę kontradyktoryjną, tylko spowodował wydanie wyroku zaocznego, czy to na pierwszym posłuchaniu sądowem, czy też z powodu niewniesienia odpowiedzi na skargę — wówczas byłby wyrok wydany przez sąd niewłaściwy, skoro pozwany nie wdał się jeszcze w rozprawę ustną w sprawie samej. Wobec tego, ponieważ wyrok byłby wydany przez sąd niewłaściwy, mógłby pozwany jeszcze wnieść odwołanie na podstawie §. 471. Kod. proc. cyw., mimo to, iż nie wniósł

I tak, jeżeli powód wnieś skargę przed sąd niewłaściwy (jednak dopuszczalny, jako »forum prorogatum« po myśli powyżej przedstawionych przepisów II.), sąd zaś tę skargę z pominięciem §. 42. Nor. Jur. dekretuje — wówczas jedynie pozwany będzie

na czasie zarzutu niewłaściwości sądu. Zapatrywania tego podzielać nie można, aczkolwiek należy przyznać, iż jest to jedyny sposób wyjścia, aby omawianym słowem §. 104. ust. 3. Nor. Jur. dać pewną aktualność. Zapatrywanie to byłoby tylko wówczas trafne, gdybyśmy mieli przed oczyma jedynie §. 104, nie bacząc na §§. 240 i 241 Nor. Jur. Stojąc na stanowisku zajętem przez Truttera musielibyśmy przyjąć, iż możliwym jest taki stan procesu, w którym zarzut niewłaściwości sądu nie mógłby być wniesiony, bo byłby spóźnionym, a mimo to sąd nie stałby się właściwym i jako niewłaściwy prowadziłby dalej proces. Nadto, zajmując stanowisko przez Truttera zajęte, nadalibyśmy pozwanemu wyjątkowe prawa, sprzeczne z przepisami §. 240 i innymi Kodeksu proc. cyw. I tak, pozwany mógłby zupełnie bez obawy nie jawić się na pierwszym posłuchaniu sądowym, jeżeli tylko ten sąd, który wyznaczył pierwsze posłuchanie, nie jest właściwym. W tym bowiem przypadku według zapatrywania Truttera mógłby pozwany w drodze apelacji od wyroku skutecznie dochodzić niewłaściwości sądu. W następstwie tego, wszelkie przepisy dotyczące się prekluzji przy zarzuceniu niewłaściwości sądu straciłyby zupełnie na znaczeniu. Owszem, pozwany wolałby zupełnie nie wnosić zarzutu niewłaściwości sądu i nie narażać się na niepotrzebne koszty, tylko w swoim czasie wnieść apelację stwierdzającą, iż sąd wyrokujący nie był właściwym.

Wprowadzenie do §. 104. N. J. wspomnianych słów jest tylko następstwem naśladowania proc. niem. (§. 39 proc. niem.); przyczem jednak nie uwzględniono zasadniczo różnego ukształtowania procesu cywilnego austriackiego od procesu niemieckiego.

W dalszym następstwie tego widocznem, iż jest niewłaściwym napis §. 104. N. J.: »Vereinbarung über die Zuständigkeit der Gerichte«, dotyczący się także omawianego ustępu 3, wspomnianego §. Napis jest niewłaściwym z tej przyczyny, skoro w przypadku ust. 3. nie czynnik dorozumianie objawionej woli stron rozstrzyga — lecz jedynie fakt prekluzji; fakt zaś prekluzji nastąpić może nawet wbrew woli stron, n. p. przez przeoczenie.

W końcu zaznaczyć należy, iż w kwestyi omawianej, w obronie swego zapatrywania zabrał głos Trutter, w krytyce tylokrotnie przytaczanej monografii Sperla (j. w.) Krytyka umieszczona jest w »Zeitschrift für den deutschen Civilprocess« T. XXIV. str. 273 i dalsze.

Zasadniczo zgodne stanowisko, z powyżej przedstawionem, zajął Sperl (j. w. str. 56. i 57,) i Demelius (j. w. str. 117).

mógł się żalić na niewłaściwość sądu, we formie zarzutu niewłaściwości sądu, w należytych czasie wniesionego [§§. 239 i 441 K. p. c.]. Jeżeli jednak pozwany tego nie uskuteczni, wówczas straci prawo późniejszego wniesienia tegoż zarzutu, a sąd ze swej strony nie może już z urzędu kwestyi właściwości wziąć pod rozwagę. Wśród tych okoliczności, sąd do którego skarga wniesioną została, staje się właściwym do orzekania, przez akt woli ze strony powoda (akt wniesienia skargi), przez przeoczenie ze strony sądu, a przemilczenie umyślne, lub nieumyślne ze strony pozwanego.

Uzupełnienia.

Niniejszy tom I, »Nauki o sądach i proc. cyw.«, wydany został w trzech częściach: Część I (str. 1 do 136) wydana została w lipcu r. 1898; część II (str. 137 do 280) w kwietniu r. 1900, a część III, obecnie t. j. w r. 1901. W następstwie tego, gdy od czasu ogłoszenia I, względnie II części wydane zostały (nie-liczne) przepisy, dotyczące się przedmiotów omówionych w części I i II, przeto należy te dwie części uzupełnić przedstawieniem przepisów, aż po koniec roku 1900. Również należy poświęcić kilka uwag reformie ustawodawstwa procesowego w Niemczech.

Do str. 38. Ustawodawstwo procesowe niemieckie uległo w ostatnich czasach zmianie, głównie wskutek wprowadzenia nowego niemieckiego kodeksu cywilnego. Trzy nowele obejmują zmiany ustawodawstwa procesowego niemieckiego, a mianowicie: 1) Ustawa dotycząca się zmian w organizacji sądowej, z 17 maja 1898. D. p. p. str. 252; 2) ustawa obejmująca zmiany procedury cywilnej z 17 maja 1898 str. 256 D. u. p. i 3) ustawa wprowadząca do ustawy, obejmującej zmiany procedury cywilnej, z 17 maja 1898 D. u. p. str. 332.

Przepisy, dotyczące się procedury cywilnej niemieckiej, zostały wtłoczone w dawną procedurę niemiecką, względnie pewne przepisy dawnej procedury niemieckiej zostały zastąpione przepisami noweli do procedury cyw. Nadto, cała procedura cywilna została na nowo

oznaczona paragrafami. W miejsce dawnych 872 paragrafów, ma obecna procedura niemiecka paragrafów 1048. Weszła w życie 1 stycznia 1900.

Chociaż wspomniane nowele wkraczają we wszystkie działy dotychczasowego prawa procesowego niemieckiego, mimo to nie wzruszają one w niczem zasad, którym hołdowała dawniejsza procedura niemiecka. Nowa procedura cyw. niemiecka jest, rzecz można, nowem wydaniem dawniejszej procedury. Procedura ta, opierając się na tych samych zasadach, co dawna procedura, jest zarazem dowodem, że droga, którą obrała dawna procedura pod względem zasad procesowych, była drogą właściwą.

Nowe niemieckie ustawodawstwo procesowe nie uległo wpływowi, ani kierunku konserwatywnego (powrót do stanu rzeczy z przed r. 1877), ani też nie uległo wpływowi ustawodawstwa francuskiego i angielskiego (daleko idącej swobody oceny sędziego). Również i reforma ustawodawstwa procesowego austriackiego nie wywarła wpływu na nową procedurę niemiecką, z wyjątkiem przepisów mniejszego znaczenia, jak przepisów dotyczących się czasokresów, zmiany skargi i t. d. W czasach, kiedy nowa procedura cywilna była w stadium reformy, można było przypuszczać, iż wpływ nowej procedury austriackiej będzie znacznym (np. co do pierwszego posłuchania sądowego). Dążności te jednak natrafiły na nieprzełamany opór w ciałach parlamentarnych. I z tej też przyczyny, wpływ ust. proc. austriackiego na nowele procesowe niemieckie jest nadzwyczaj nieznaczny.

Do str. 58—66. Przepisy o udzielaniu pomocy prawnej, o kaucyi aktorycznej i prawie ubóstwa straciły o tyle (czasowo) na znaczeniu w krajach tutejszych, o ile w tym względzie zrobił wyłom traktat w Hadze. Umowa ta, dotycząca się uporządkowania pewnych spraw, wchodzących w zakres międzynarodowego prawa prywatnego, zawartą została dnia 14 listopada 1896 pomiędzy Belgią, Hiszpanią, Francją, Włochami, Luksemburgiem, Holandją, Portugalią i Szwajcaryą. Rozciągniętą ona została, stosownie do protokółów przystąpienia z d. 1 lutego i 9 listopada 1897, na Szwecję-Norwegię, państwo niemieckie i Austro-Węgry. (Ratyfikowaną została co do Austro-Węgier przez Monarchę 19 kwietnia 1899, a dokumenty ratyfikacyjne złożono w Hadze 1 maja 1899). Umowa ta ogłoszoną została w D. p. p. z r. 1899 Nr. 85. Dodatkowo przystąpiły do tegoż traktatu: Dania, Rosya i Rumunia¹⁾).

¹⁾ Asser. La convention de la haye du 14 novembre 1896 relative à la Procedure Civile. 1901. Tamże podana literatura na str. IX i X.

Zastanawiając się w krótkości nad treścią wspomnianego traktatu, zwrócić należy uwagę na przepisy, dotyczące się pomocy prawnej, dalej przepisy, dotyczące się zabezpieczenia kosztów procesowych (kaucye aktyacyjne) i prawo ubogich.

1) Pomoc prawna. W sprawach cywilnych lub handlowych władza sądowa jednego z państw kontraktujących może, przy zastosowaniu własnych przepisów, wystosować do właściwej władzy innego państwa kontraktującego odezwę z wezwaniem o wykonanie, w obrębie zakresu władzy państwa zawezwanego, jużto czynności procesowej sędziowskiej, jużto jakiej innej czynności sądowej (art. 5). W zasadzie, odezwę przesyła się drogą dyplomatyczną, chyba, że władzom obu państw dozwolone jest bezpośrednie wzajemne znoszenie się. Jeżeli odezwa nie jest wygotowaną w języku władzy wezwanej, w takim razie należy dołączyć do odezwy wierzytelny przekład na język, który w umowie oznaczyły państwa interesowane. Przepis omawiany nie będzie miał jednak zastosowania, jeżeli istnieje odmienna umowa, między odnośnymi państwami (art. 6). Władza sądowa, do której odezwa jest wystosowaną, obowiązana jest w zasadzie uczynić zadość wezwaniu. Może jednak odmówić wezwaniu: a) Jeżeli prawdziwość dokumentu nie jest stwierdzoną; b) jeżeli w państwie wezwanem załatwienie odezwy nie należy do zakresu działania władz sądowych (art. 7). W razie niewłaściwości władzy proszonej, należy odezwę z urzędu odstąpić właściwej władzy sądowej tego samego państwa (art. 8).

Władza sądowa załatwiająca odezwę, zastosuje pod względem form postępowania, przepisy ustawodawstwa własnego kraju (*lex fori*). Jeżeli jednak władza wzywająca życzy sobie, żeby władza wezwana trzymała się pewnej specjalnej formy postępowania, chociażby nieprzewidzianej w ustawodawstwie państwa wezwanego, wówczas można uczynić zadość temu żądaniu; chyba, że ustawodawstwo państwa wezwanego, zabrania zastosowania podobnej formy postępowania (art. 10).

2) Zabezpieczenie kosztów procesowych. Jeżeli obywatele jednego z państw kontraktujących, a zamieszkali¹⁾ w którymkolwiek z państw wspomnianych, występują w innym z tychże państw przed sądem, jako powodowie lub interwenienci, wówczas nie można z tego względu, iż w odnośnym kraju (miejsce sądu procesowego) powód względnie interwenient nie ma miejsca zamie-

¹⁾ W dodatkowej umowie w Hadze z 22 maja r. 1897 (dodatkowy protokół) nadmieniono, iż gdyby nawet powód lub interwenient nie mieszkał w jednym z państw kontraktujących, wówczas będzie wolny od zabezpieczenia kosztów sporu, jeżeli zawarto taki specjalny traktat między odnośnymi państwami.

szkania lub pobytu, żądać od tychże zabezpieczenia kosztów sporu lub złożenia jakiegokolwiek kwoty pod jakąkolwiek nazwą (»eine Sicherheitsleistung oder Hinterlegung«, »caution ni dépôt«).

3) Prawo ubogich. Obywatele każdego z państw kontraktujących używać będą we wszystkich innych państwach kontraktujących dobrodziejstwa prawa ubogich, stosownie do ustaw tamże obowiązujących, tak samo, jak krajowcy (art. 14). Świadcstwo ubóstwa lub zeznanie niemożności ponoszenia kosztów procesu, winno być wystawione lub przyjęte przez władze stałego pobytu cudzoziemca, albo gdyby go nie miał, przez władze jego obecnego pobytu. Władza właściwa do wydania świadectwa lub do przyjęcia zeznania braku majątku może u władz innych państw kontraktujących zasięgać wiadomości, co do stosunków majątkowych proszącego. Władzy orzekającej o udzieleniu prawa ubogich zastrzega się, w granicach jej upoważnień, prawo sprawdzania przedłożonych jej świadectw, zeznań i wyjaśnień (art. 16).

Przedstawiony powyżej traktat w Hadze, o ile się tyczy udzielenia pomocy sądowej, kaucyi aktorycznej i prawa ubóstwa: 1) Obowiązywać będzie przez lat 5; 2) traktat odnawiać się będzie dorozumianie co lat pięć, jeżeli nie będzie wypowiedziany na sześć miesięcy przed upływem tego okresu, przez jedną ze stron kontraktujących. 3) Wobec powyższego traktatu, nie mają znaczenia zapewnienia wzajemności, objęte rozp. min. sprawiedliwości z roku 1897 nr. 285—290 D. p. p. i o tyle, o ile stoją w sprzeczności z art. 11, 12 i 13 traktatu w Hadze, względnie z dodatkową umową do art. 11 traktatu w Hadze. 4) Wobec dodatkowego protokołu do traktatu w Hadze, niemniej wobec końcowej uwagi w ogłoszeniu tegoż traktatu w dzienniku ustaw państwa, obowiązuje tenże traktat w krajach tuł. od upływu czterech tygodni po dniu 27 kwietnia 1899 (obacz, dziennik rozp. min. z r. 1899 str. 205 i 206).

Zastanawiając się nad pomocą sądową, zwrócić należy uwagę na przepisy, tyjące się stosunku z Kroacją i Sławonią (Dz. rozp. min. z r. 1900 str. 29); niemniej na traktat ze Szwajcaryą w przedmiocie korespondencyi (Rozp. min. spraw. z 8 marca 1900 Nr. V. Dziennika rozp. min.). Co do innych kwestyj, nie objętych układem ze Szwajcaryą, mają zastosowanie przepisy art. 1 do 10 traktatu w Hadze. Układ obowiązuje od 1 stycznia 1900.

Do str. 107. Ministerstwo spraw. w Dz. swoich rozp. z roku 1900 (Nr. 1) wyraża zapatrywanie prawne, iż § 17 ust. 3 pat. ces. z 3 maja 1858 instrukcyą sąd. został uchylony § 8 Ord. adw. Według wspomnianego § 17, ustęp ostatni: Synowie adwokatów

nie mogą być ustanowieni w sądach, przy których ojcowie ich wykonują adwokaturę.

Do str. 113. Na zasadzie §§ 12 i 13 ustawy z 27 listopada 1896 D. u. p. Nr. 217 (U. o. O. S.) wydało ministerstwo sprawiedliwości, w porozumieniu z ministerstwem wyznań i oświaty, rozporządzenie z 1 listopada 1900 L. 182 d. p. p., dotyczące się egzaminów sędziowskich. Minister sprawiedliwości utworzy corocznie w grudniu, przy każdym sądzie krajowym wyższym, komisję egzaminacyjną dla egzaminów sędziowskich na rok najbliższy, a w razie potrzeby uzupełni ją w ciągu roku (§ 1). Jeżeli w siedzibie sądu krajowego wyższego znajduje się uniwersytet, wówczas należy mianować komisarzami egzaminacyjnymi, wszystkich zwyczajnych i nadzwyczajnych profesorów austriackiego prawa cywilnego, prawa handlowego i wekslowego, procedury cywilnej i postępowania w sprawach niespornych, tudzież prawa karnego i procedury karnej, na przypadek okazania gotowości uczestniczenia w egzaminach sędziowskich (§ 2). Izba adwokacka, znajdująca się w siedzibie sądu krajowego wyższego, ma wybrać na komisarzy egzaminacyjnych podaną przez prezydenta sądu krajowego wyższego ilość adwokatów, zamieszkałych (w regule) w siedzibie sądu krajowego wyższego i wnioski swoje przedłożyć prezydentowi sądu kraj. wyższego. Komisarzy egzaminacyjnych do każdego poszczególnego egzaminu sędziowskiego (§ 13 ustęp 2 U. o. O. s.) wyznaczy prezydent sądu kraj. wyższego, a zarazem postanowi, którzy komisarze egzaminacyjni mają temat podać do zadań pisemnych i ocenić zadanie.

Do każdego egzaminu powołać należy adwokata (§ 13 ust. 2 ustawy o organizacji sądów), a o ile to jest możebne i profesora uniwersytetu, ustanowionego komisarzem egzaminacyjnym. Jeżeli minister sprawiedliwości uzna za stosowne (§ 13 U. o. O. s.) wydelegować do poszczególnych egzaminów komisarza egzaminacyjnego, przez siebie wyznaczonego, wówczas prezydium sądu krajowego wyższego będzie o tem uwiadomione, przed egzaminem ustnym. W przypadku tym prezydent sądu kraj. wyższego postanowi, który z komisarzy egzaminacyjnych, przez niego do egzaminu powołanych, ma wystąpić (§ 5).

O przypuszczeniu do egzaminu (§ 8) stanowi prezydent, tego sądu kraj. wyższego, w którego okręgu kandydat skończył służbę przygotowawczą. Żądaniu dopuszczenia do egzaminu sędziowskiego należy odmówić: *a)* Jeżeli kandydat nie zdał jeszcze trzeciego egzaminu rządowego z umiejętności politycznych; *b)* jeżeli przepisanej służby przygotowawczej nie skończył, według przepisów obowiązujących lub według przepisów obowiązujących nie skończył aż do

dnia egzaminu ustnego; c) jeżeli kandydat, według treści świadectw dotyczących się jego aplikacji w służbie przygotowawczej, widocznie nie odbył jej z dostatecznym skutkiem.

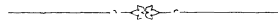
Rozp. minist. omawiając sam egzamin sędziowski, odróżnia egzamin sędziowski pisemny od ustnego.

I. Egzamin sędziowski pisemny. a) Wypracowanie domowe z umiejętności prawnych. We wygotowaniu uchwały, którą kandydata uwiadamia się o dopuszczeniu go do egzaminu sędziowskiego, oznaczyć należy przedmiot wypracowania domowego z umiejętności prawnych i wyznaczyć termin dwumiesięczny do złożenia wypracowania domowego. Temat wybiera prezydent sądu kraj wyższego, lub członek komisji egzaminacyjnej, któremu prezydent toż poruczy. Temat wypracowania domowego wybierać należy, o ile możności z uwzględnieniem kwestyi prawnych, roztrząsanych podczas ćwiczeń, po myśli § 12 U. o. O. s. (§ 11). Jeżeli kandydat nie dotrzyma czasokresu wyznaczonego do przedłożenia wypracowania pisemnego domowego, wówczas uważa się to za odstąpienie od egzaminu. Prezydent sądu kraj. wyższego, z powodów zasługujących na uwzględnienie, może przedłużyć termin do oddania wypracowania domowego. Przeciw odmowie przedłużenia terminu niedopuszczalne jest zażalenie (§ 13). Jeżeli kandydat, w czasie ćwiczeń odbywanych, stosownie do § 10 ustawy o organizacji sąd. lub poza temi ćwiczeniami wygotował pracę, z zakresu umiejętności prawnych, która może być uważaną za dostateczny dowód jego uzdolnienia, w samodzielnem badaniu tematów z umiejętności prawnych, według zasad naukowych i to prawniczo trafnie, a pod względem językowym poprawnie, wówczas praca ta będzie mogła być przyjętą za wypracowanie domowe z umiejętności prawnych, przy egzaminie sędziowskim (§ 14). Bliższe szczegóły w tym względzie, podaje § 15 omawianego rozp. ministerjalnego.

b) Wypracowanie klauzurowe. Po złożeniu, w czasie właściwym, wypracowania domowego, lub po przyjęciu pracy naukowej prawniczej, a przedłożonej razem z podaniem o dopuszczenie do egzaminu, prezydent sądu krajowego wyższego wyznaczy dzień do wypracowań klauzurowych i egzaminu ustnego (§ 16). Wypracowania klauzurowe (z zakresu prawa cywilnego i ze zakresu prawa karnego) wygotowane być mają w dwóch różnych dniach.

II. Egzamin ustny (§ 22). Egzamina ustne odbywają się w sądach kraj. wyższych we Wiedniu, Pradze i Lwowie cztery razy, w innych sądach kraj. wyższych trzy razy w roku i mają być urządzone, o ile możności w taki sposób, żeby się odbyły ze wszystkimi kandydatami w dniach po sobie następujących (§ 23). Ustny egzamin sędziowski rozciągać się ma na wszystkie gałęzie ustawo-

dawstwa cywilnego i karnego (§ 12 U. o. O. s.). Przepisy, wydane w zakresie prawa politycznego, skarbowego i administracyjnego, które powinny być uwzględnione przy egzaminie sędziowskim, wymienione są we wykazie dołączonym do omawianego rozporządzenia. Wykaz ten będzie w miarę potrzeby uzupełniany (§ 25). — Uchwałę wydaje się bezwzględną większością głosów. Najprzód głosuje się nad pytaniem, czy egzamin został złożony; następnie nad stopniem złożenia egzaminu (§ 29). Jeżeli egzamin ma być uważany za niezłożony wówczas komisya uchwalić ma większością głosów, po jakim czasie kandydat ma ponowić egzamin. Termin reprobacyi nie może wynosić mniej, jak trzy miesiące, ani więcej, jak rok (§ 30). W razie reprobowania należy egzamin złożyć na nowo; jeżeli jednak komisya egzaminacyjna uznaje wypracowanie domowe za dostateczne, wówczas kandydat jest wolny od obowiązku złożenia, dla ponownego egzaminu, nowego wypracowania domowego. Jeżeli kandydat nie zda także ponownego egzaminu, wówczas należy uwiadomić o tem ministra sprawiedliwości (§ 14 U. o. O. s.).

Dopowiedzenie.

Część III, tomu pierwszego, obejmuje zakończenie *nauki o sądach cywilnych*.

W pierwotnym programie wydawnictwa zamierzamy wprowadzić zmiany, które obecnie zapowiadamy. Wydzielamy z tomu I, naukę o stronach procesowych; zamykamy go obecnie i wydajemy, jako tom I^{sz}y niniejszego dzieła. Taki podział materji, odpowiada tytułowi dzieła (nauka o sądach i procedura cywilna) i od dawna przyjętemu systemowi, w austryackiem procesowem ustawodawstwie.

W następstwie tej zmiany, obejmie tom II niniejszego dzieła całą procedurę cywilną, a więc i naukę o stronach procesowych, w pierwotnym planie, dla tomu I^{so} zastrzeżoną.

Wskutek obecnie przyjętego rozdziału materji, każdy z dwóch tomów obejmie część w sobie zwartą; mimo to, oba tomy należą do jednej i tej samej całości.

W podziale pracy między autorów, nie zajdzie żadna zmiana. Jak to było już zapowiedzianem, w tomie II, opracuje Dr Fierich naukę o stronach procesowych, resztę zaś procedury cywilnej napisze Dr Bálásits.

Autorowie.

Kraków, w marcu r. 1901.

WYKAZ RZECZOWY

(Liczby oznaczają strony)

- A**bsolutoryum ze studyów na wydziale prawa i administracji, warunkiem wstąpienia do praktyki sądowej 107.
- »Actio Publiciana«, sąd miejscowo właściwy 343.
- Adjunkci sądowi urzędnikami sędziowskimi pomocniczymi 98, 103, 104, warunki uzyskania posady adj. sądowego 108
- mianowani dla całego okręgu sądu kraj. wyż 101, 103
- mianowani dla oznaczonego miejsca 101, 102.
- Administracyjne sprawy, czysto administr. 194, prawno-administracyjne 194, 195.
- władze, a władze sądowe; stosunek ich zakresu działania, 191 i dalsze.
- Ambasadorowie, obacz: Prawo zakrajowości.
- Amortyzacyjne sprawy, sędziowie samodzielni dla tychże 138.
- Amortyzacja weksl, niemniej dokumentów 270, 105
- Assesor sądowy, obacz: Sędzia fachowy stanu obywatelskiego.
- Asystenci kancelaryjni 105, 116.
- Auskultanci sąd. 103, 107, 108, 111, 117. Warunki uzyskania posady auskultanta sąd. 108.
- Austro-węg Bank, właściwość sądu polubownego dla tegoż banku 190.
- B**adanie ważności rozporządzeń, wydanych przez ministra sprawiedliwości 99.
- właściwości sądu, obacz: Właściwość.
- Badeńska procedura cywilna 38.
- Bähr, obacz: Spór naukowy Bähra z Wachem.
- Beantwortungen der Fragen, obacz: Odpowiedzi na pytania.
- Bezwzględna niewłaściwość, obacz: Właściwość.
- Bośnia i Hercegowina (ustawodawstwo) 46.
- Brunszwicka procedura cywilna 38.
- Ciężar gruntowy — kwestya właściwości miejscowej 344, 379.
- Cudzoziemcy, obacz: Sąd szczełowy dla cudzoziemców.
- Currentia, sprawy nie potrzebujące uchwały senatu 146.

- Cywilna sprawa 175.
- Czasy przejściowe, obacz: Zastosowanie ustaw procesowych pod względem czasu.
- Czas wejścia w życie ustawodawstwa procesowego 45.
- Czeladnicy — kwestya własc. sądu 359.
- Członkowie senatu 140.
- Czynności ratowe — kwestya własciwości sądu 235, 397.
- urzędowe, przedsięwziąć się mające na granicy okręgu sądowego 216.
- Dawne ustawodawstwo procesowe a nowe 47.**
- Dawniejsze ustawodawstwo procesowe, obacz: Zastosowanie ustaw procesowych pod względem czasu.
- Deklaracje ministerstwa sprawiedliwości 65, 99.
- morskie (Seeverklarungen), obacz: Morska deklaracja.
- Delegacja sądów cywilnych 209 i dalsze.
- Deprecyacja przedmiotu sporu, wpływ tejeż na własciwość 280.
- Dokumenty zagraniczne 60.
- Dnie sądowe (Amtstage), obacz: Roki sądowe.
- Dochodzenie prawa prywatnego 1.
- Doktorat prawa nie zastępuje egzaminów rządowych prawniczych 107.
- »Domicilium necessarium«, obacz: Zamieszkanie.
- Domy składowe, spory dotyczące się tychże, własciwość przedmiotowa 265.
- Dowolny sąd, obacz: Sąd dowolny.
- Dyscyplinarne kary 120.
- Dyscyplinarne postępowanie przeciw osobom sędziowskim 97, 120.
- Dział spadku — sąd miejscowo własciwy 334.
- Dzieci ślubne, nieślubne, legitymowane, adoptowane, ich sąd powszechny 319, 320, 322, dzieci osób wojskowych 321.
- Dziennik rozp. min spraw. (Verordnungsblatt des Justizministeriums) 46.
- Dzierżawa, obacz: Najem i dzierżawa.
- Dzierżawcy o ile sami, albo przez ustanowionych rządców, na majątku ziemskim gospodarują 358.
- Egzamin adwokacki zastępuje egzamin sędziowski 114.**
- hipoteczny czyli do prowadzenia ksiąg gruntowych 117.
- kancelaryjny 116, 117.
- notaryalny, uzupełniony egzaminem dodatkowym, zastępuje egzamin sędziowski 114.
- sędziowski 100 i dalsze. Dopuszczenie do tegoż przed upływem 3 letniej przygotowawczej służby sędziowskiej 111. Sposób zdawania (R. M. z 1/XI 1900) 417.
- Egzamina rządowe prawnicze, warunkiem uzyskania posady sędziego 107.
- Expozytura — kwestya własciwości, obacz: Sąd szczegółowy miejsca zakładu ubocznego.
- Faktura, pojęcie, jej znaczenie dla »forum contractus« 387.**
- Fidejkomisowe sprawy, obacz: Powierznictwo.

Filialny zakład - kwestya właśc.,
obacz: Sąd szczegół. miejsca
zakładu ubocznego.

Firma, używanie firmy, spory stąd
powstałe, własność przed-
miotowa 265.

Flisak, kwestya własności przed-
miotowej 261.

Formularze 45.

»Forum cambiale«, obacz: Weksło-
wo zobowiązani.

— contractus«, obacz: Sąd szcze-
gółowy ze względu na miejsce
wykonania umowy.

— electivum«, obacz: Sąd szcze-
gółowy dowolny.

— exclusivum«, obacz: Sąd szcze-
gółowy wyłączny.

— generale«, obacz: Sąd powsz.

— haereditatis«, obacz: Sąd szcze-
gółowy dla spraw spadkowych.

— prorogatum«, obacz: Sąd szcze-
gółowy umówiony.

— reconventionis«, obacz: Sąd
szczegółowy dla skargi wza-
jemnej.

— rei sitae«, obacz: Sądy szcze-
gółowe ze względu na położenie
rzeczy.

— speciale«, obacz: Sąd szczegó-
łowy.

Francuska procedura cyw. 38.

Fundacye — ich sąd powsz. 326.

Fundusze — ich sąd powsz. 326.

Galicyskie Towarzystwo kredyt.
ziemskie, własność sądu po-
lubownego dla tegoż Tow. 191.

Garnizon, obacz: Załoga.

Gieldowa czynność, własność
przedmiotowa 265.

Glinki ogniotrwałe, obacz: Górni-
ctwo.

Głos stanowczy 101, 102.

Głosowanie w senatach 152 i dal-
sze, przedmiotem uchwały su-
my pieniężne 156, przedmio-
tem głosowania kwestye wstęp-
ne 153, głosowanie według
motywów 155

Główny proces, obacz: Sąd szcze-
gółowy procesu głównego.

Górnictwo (Bergbau), spory doty-
czące, własność przedmio-
towa 273, 274, 277; spory po-
między przedsiębiorcami a po-
szczególnymi robotnikami w
górnictwie, o ile wynikają ze
stosunku służbowego, lub kon-
traktu najmu usług 259.

Górnice senaty 272.

Gwarectwo — kwestya własności
276; ich sąd powszechny
326.

Haga, traktat w Hadze z r. 1896,
414 i dalsze.

Handel — pozbycie handlu —
spory stąd powstałe — wła-
sność przedmiotowa 265

Handlowa czynność — własność
przedmiotowa 264.

Handlowa sprawa procesowa a pra-
wno materyalna ust. handl.
263.

Handlowe prawo — prawem cy-
wilnem, według k p. c. 29.

-- sądy 264 i dalsze.

Hannowerska konferencya 38.

Hannowerska procedura cyw. 38.
Hannowerski projekt 38.

Hipoteczne podania, wnoszenie ich
podczas roków sąd — chwila
pierwszeństwa hipot. 135.

— sprawy — sędziowie samodziel-
ni dla tychże 138.

Inland, obacz: Kraje tutejsze.
Interpretacya ustaw procesowych
84, autentyczna 85, naukowa
85.
Interwencya główna, obacz: Sąd
szczegółowy procesu głównego.

**Jurysdykcyja powszechna i wy-
jątkowa** 249.

Kancelarya sądowa 105.
— sąd.- jej zakres działania 304.
Kanceliści sądowi 105, 116.
Kandydaci wojskowi, zaopatrzeni
w certyfikat 117.
Kary porządkowe 122.
Kaucya aktoryczna, obacz: Zabez-
pieczenie kosztów procesowych.
Kierownik kancelaryi 105, 116.
Kolej żelazna pędzona parą, spory
o odszkodowanie przeciwko
przedsiębiorstwu kolei żelaz-
nych, z powodu ciężkich uszko-
dzeń cielesnych, lub zabicia
człowieka. Właściwość przed-
miotowa 269.
Koleje żelazne upaństwowione —
sąd powsz. dla tychże 327.
Komisye dyscyplinarne, jako stałe
senaty dyscyplinarne, dla urzę-
dników nie sędziowskich i sług.
obacz: Senaty w sądach kraj.
wyż
Komisya stała Izby Panów (obrady
nad projektem) 42.
**Komisye stałe dla spraw osobo-
wych**, obacz: Senaty w sądach
kraj. wyż.
Konferencya wspólna (Gemein-
same Conferenz) 42
Konfesoryjna skarga 344.
Konflikt dodatni, między sądem
a władzami administr. 229, 242.

Konflikty ujemne, po myśli §. 46
N. J., 237, 242.
Konkursa kupieckie, właściwość
przedmiotowa 270.
Konsularne sądy 180, 186; sąd
konsularny wyższy w Kon-
stantynopolu 187.
Kopalnie posiadacze kopalń, obacz:
Spory między posiadaczami
kopalń a ich werkmistrzami,
pomocnikami i t. d.
Korporacye publiczne, ich sąd
powszechny 326.
Kościoly, ich sąd powsz 326.
Kraje tutejsze (Inland) 55.
**Krajowe komisye do wykupna
lub uregulowania ciężarów
gruntowych**, obacz: Wykupno,
lub uregulowanie ciężarów
gruntowych.
Kramarze — kwestya właściwości
359.
Kroacya i Sławonia (ustawy pro-
cesowe) 46.
Księgi gruntowe — ich prowa-
dzenie należy do zakresu kan-
celaryi sąd. 305.
— handlowe prowadzone poza
obszarem krajów tutejszych 60.
Księga dykandów (Judicatenbuch)
86.
— urzędowa (Amtsbuch) 4.
Kupcy, spory wynikłe ze stosun-
ków prawnych kupców z ich
prokurantami, pomocnikami
handl. i innemi osobami w ich
handlu pomieszczonemi, a nie
same tylko czeladne posługi
wykonującymi 260, 266; kupcy
zarejestrowani — właściwość
przedmiotowa 264.

Legaci, obacz. Prawo zakrajowości.

Lenno, właściwość przedmiotowa sądu 255, miejscowa 335.

Leśna szkoda 198.

Leśne gospodarstwa, obacz: Spory pomiędzy posiadaczami gospodarstw leśnych a pomocnikami i robotnikami w gospodarstwie leśnym.

„Lex fori«, obacz: Zasada terytorialności.

Literatura procesu cywilnego austriackiego 88.

»Litis contestatio« 73.

— pendentia« 12.

»Locus regit actum« 60.

Łowiecka ustawa, właściwość 200.

Majątek — podstawą właściwości, obacz: Sąd szczegół. majątku. — pojęcie 365

Majątkowe roszczenia; przedmiot sporny w pieniądzach lub pod względem wartości pieniężnej przewyższa 1000 kor., 252.

Małżeńskie sprawy, właściwość przedm. 252, miejscowa 328 i dalsze.

Manifestacyjna przysięga — skargi o jej złożenie — kwestya właściwości 332.

Marki ochronne, właściwość 199, 267, 268.

Marszałek Dworu Cesarskiego, obacz: Urząd naczelny marszałkowski.

Masy majątkowe — ich sąd powszechny 326.

Mianowanie sędziów 96.

Miejsce wykonania — podstawą właściwości, obacz: Sąd szczegółowy ze względu na miejsce wykonania umowy.

Miejsce zamieszkania, obacz: Zamieszkanie.

Międzynarodowe prawo cywilne procesowe 51 i dalsze.

Minerały niezastrzeżone, obacz: Górnictwo

Minister, odpowiedzialność ministrów 197, deklaracje ministerstwa sprawiedliwości 99.

Ministerstwo sprawiedliwości 65, 111; ministerstwo, jako władza nadzorująca 119

Modele, naruszenie prawa do pewnego modelu 193, 267.

Morska deklaracya (Seeverklarung) 261, 271.

Motywa projektów rządowych, obacz: Znaczenie prawne motywów proj. rządowych.

Naczelnicy kancelaryi sądowych przy sądach kol. I i II instancyi, z tytułem, »Dyrektorowie kancelaryi« 105.

— sądu powiatowego, obacz: Sędziowie powiatowi

— urzędu hipotecznego 105.

Nadłabiańskie sądy cłowe 181.

Nadzór służbowy 118.

Nadzwyczajne sądy 177 i dalsze.

Nagana, kara porządkowa 120, 122.

Najem i dzierżawa, niemniej spory z §. 1103 k. c. — właściwość przedmiotowa sądu 256, sąd miejscowo właściwy 346; obliczenie wartości przedmiotu sporu w razie, jeżeli chodzi o istnienie stosunku najmu i dzierżawy 291.

— okrętów, właściwość 271 i 396.

Najwyższy sąd 150, Najw. Sąd oznacza sąd miejscowo wła-

- ściwy (§. 28 N. J.) 203; skład Najw. sądu 129; stanowisko Najw. sądu w przypadku bezwzględnej niewłaściwości sądu 229.
- Najwyższy urząd marszałkowski 177 i dalsze.
- Nakazy zapłaty w postępowaniu wekslowem 139.
- Narada w senatach 152 i dalsze.
- Naruszenie obowiązków ze strony osób sądowych 120.
- w posiadaniu, właściwość sądu 256; w sprawach górniczych 277, właściwość miejscowa 345, — praw wodnych 349, naruszenie w posiadaniu ruchomości 397.
- Nauczyciele prywatni — kwestya właśc. sądu 359.
- Negatoryjna skarga 344.
- Niedobrowolne przeniesienie sędziego na inne miejsce, lub w stan spoczynku 97.
- Niemiecka procedura cywilna 38, jej reforma 413.
- Nieruchomości, pojęcie według N. J. 332, 347 uw., sposób obliczenia wartości dla uzasadnienia właściwości sądu 293.
- Niewłaściwość bezwzględna (absolute Unzuständigkeit) 227.
- Niezawisłość sędziów, według ustawy zasadniczej 96.
- Notaryusze 19, 21, ich odpowiedzialność 89.
- Nuncyusze, obacz: Prawo zakrajowości.
- O**bcokrajowiec, obacz: Sąd szczegółowy dla cudzoziemca.
- Obrona krajowa — sąd powszech. dla tejrę 315, 323, jej załoga miejscem zatrudnienia 354.
- Ocenienie przedmiotu sporu; powodowa strona ocenia wartość przedmiotu sporu 279.
- Odpowiedzi na pytania (Reskr. m. spraw.) 45.
- Odpowiedzialność prawno-cywilna urzędników i sług państwowych 197 uw.
- Odwet (retorsya) 53.
- Oficyalowie kancelaryjni 105, 116.
- Ograniczenie żądania skargi w toku rozprawy — wpływ tegoż na kwestye właściwości 280.
- Ojcowstwo dziecka nieślubnego, właściwość przedm. sądu 255.
- Okrety morskie — spory dotyczące — właściwość 268.
- Oldenburska procedura cyw. 38.
- Opieka i kuratela nad dziećmi protokołowanych kupców we Wiedniu, Tryeście i Pradze 270.
- Ordynackie sprawy, obacz: Powierznictwo.
- Organizacya sądów 100.
- Osoby prawnicze, ich sąd powszechny 325.
- Osoby sądowe 100, ich obowiązki 117, nadzór nad niemi 117 i dal.
- Oszacowanie przedmiotu sporu 286, 278, dochodzenia mające na celu ustalenie wartości przedmiotu sporu 288.
- P**atentowe spory 199, 267.
- Patentowy trybunał 185.
- Patronat, komu przysłuza prawo patronatu, spory, właściwość 199.
- Patroni okrętu; kwestya właściwości 261.
- Pełnoletność fizyczna, warunkiem uzyskania posady sędziego 106.
- Pełnomocnik procesowy, obacz: Sąd szczegółowy procesu glów.

- »Perpetuatio fori« (§. 29 N. J.) 207.
- Pertraktacja spadkowa po protokoł. kupcach w Wiedniu, Tryescie i Pradze 270.
- Pieniężne roszczenie, obliczone według waluty zagranicznej; sposób obliczenia wartości 282.
- Pierwszeństwo w polu, własność przedmiotowa 275.
- Pobył, pojęcie, stosunek pobytu do zamieszkania 312.
- stały (ständiger Aufenthalt) żony uzasadnia sąd powsz. 318.
- Podjeżrzany sędzia; przyczyny budzące podejrzenie, o brak bezstronności 161.
- Podjeżrzanie, karygodny czyn (§. 191 k. p. c.) 30.
- Podrzutki — sąd powszechny 320.
- Pokrycie (wekslowe); kwestya własności 267.
- Pole górnicze; oznaczenie jego; kwestya własności 275.
- Polubowny sąd, 5 i dalsze; sąd polubowny dla bractw górniczych 189; dla kas chorych 189; dla zabezpieczenia robotników od wypadków 188; dla Banku austro-węgierskiego 190; dla Towarzystwa kredyt. ziemskiego 191.
- Położenie rzeczy, obacz: Sądy szczegółowe ze względu na położenie rzeczy.
- Pomoc prawna sądów zwyczajnych 218; stanowisko sądów zwyczajnych przy udzielaniu pomocy prawnej 219; udzielana sądom zagranicznym 61 — 65, 415; pom. praw. używana sądom przemysłowym; polubownym (stałym), jakoteż sądom polubownym ustanowionym do rozpoznania szczegółowego sporu prawnego 219.
- Pomoc własna 2.
- zasadowa 1, 2, 7.
- Pomocniczy urzędnicy sędziowscy 97.
- Porządkowe kary 120.
- Posiłkowy sąd, obacz: Sąd subsydynary.
- Posłowie uwiarytelnieni u Monarchy, obacz: Prawo zakrajowości.
- Postępowanie cywilne w sprawach spornych 15 i dalsze.
- w sprawach niespornych, tok instancyj 132.
- Poszlaki czynu karygodnego 31.
- Powierźnictwo; własność sądu przedmiotowa 253, miejscowa 335.
- Powszechny sąd, obacz: Sąd powszechny.
- Praktyka próbna 108.
- Praktykant prawa 107, 108, 111 i 123.
- Prawnicze osoby, obacz: Osoby prawnicze.
- Prawo cywilne (pojęcie według art. XXX U. wpraw. k. p. c.) 28.
- procesowe cywilne a prawo cywilne 26.
- ubóstwa 59 i 416.
- zakrajowości 55, 179.
- zwyczajowe 50, 51.
- Prawomocność wyroku pokrywa brak własności sądu 225.
- Prebendy — ich sąd powsz. 326.
- Prenotacja hipot. — jej usprawiedliwienie 343, 348.
- Prezydent Najw. Sądu 96, 101, 185.
- Prezydenci senatu Sądu Najw. 101, 185.

- Prezydenci sądów kolegialnych 101, 139, 143, 144.
- sądów kraj. wyższ. 101, 108, 118, 125, 129.
- sądów obwodowych, z rangą V. noszą tytuł »Radca Dworu« 101.
- Proces cywilny (pojęcie) 8.
- jako postępowanie sądowe 8, proces cywilny a proces karny 29
- jako stosunek prawny 8.
- egzekucyjny 81.
- Procesy nadzwyczajne 22.
- Proces sumaryczny 22.
- trybunalski a proces przed sądami pow. 23
- Procesy wezwawcze 81.
- Proces w sprawach małżeńskich 26.
- zwyczajny 21.
- Profesor zwyczajny wydziału prawa i administr. ma uzdolnienie na urząd sędziego 114.
- zwycz. i nadzw. wydz. prawa i adm. egzaminatorem przy egzaminie sędziowskim 417.
- Projekty procedury cywilnej austriackiej 37—43.
- Prokuratorja Skarbu Państwa, zastępcą Skarbu Państwa, kwestya własności 326.
- »Prorogatio fori tacita« 409.
- Protokolant (prowadzący pióro) 158, 172.
- Protokół narady 158.
- Przedsiębiorcy drobni — kwestya własności 359.
- Przegląd aktów przedłożonych sądom wyższym 119.
- Przemiercy, własność przedmiotowa 266
- Przemysłowcy drobni, kwestya własności 359.
- Przemysłowcy trudniący się handlem, obacz: Sąd szczegółowy ze względu na wykonanie umowy.
- Przemysłowe sądy 181 i dalsze
- spory pomiędzy przedsiębiorcami przemysł. i robotnikami, niemniej między robotnikami tego samego przedsiębiorstwa między sobą, podlegają w razie, jeżeli są ustanowione sądy przemysłowe — tymże sądom 260.
- Przeniesienie na inną posadę służbową, bez prawa żądania zwrotu kosztów przeniesienia (urzędnik nie sędziowski) 123.
- sędziego na inną posadę 97, 120.
- sędziego w stan spoczynku 97, 120.
- Przerwa postępowania 14.
- postępowania, z powodu związku prejudycjalnego 194.
- Przewinienie służbowe 120.
- Przewodniczący senatu 142.
- Przewoźnicy; własność przedmiotowa 261.
- Przewóz morzem, obacz: Sąd szczegółowy z §. 90 N. J.
- Przyczyny nieważności, w przypadku §. 42 N. J. 230.
- Przygotowawcza służba sędziowska 108.
- służba sędziowska, cel tejsze 109 i dalsze.
- Przymusowe sądy polubowne stałe 188.
- Przysięga służbowa 99.
- Przystań ojczysta, podstawą własności miejscowej 368
- Przywilej, spory dotyczące, kwestya własności 267.

- Przywilej zakrajowości, obacz: Zakrajowości przywilej.
- Przywrócenie do poprzedniego stanu; stosunek ustawodawstwa nowego do starego 74
- R**adcy dworu przy Najw Sądzie 101.
- sądowi 101, 140.
 - sądu kraj. wyż., czyli radcy starsi, sędziami samoistn. 101.
- Ratowe czynności, obacz: Czynności ratowe.
- Realna instancja, obacz: Sądy szczegółowe ze względu na położenie rzeczy.
- Reforma procedury cywilnej, obacz: Projekt procedury cyw. austr.
- Rejestr handlowy 270.
- handlowy prowadzi kancelarya sądowa 305.
- Repertuarz orzeczeń (Spruch-Repertorium) 86.
- Retorsya, obacz: Odwet.
- Roboty, wykonanie roboty przedmiotem skargi, kwestya wartości przedmiotu sporu 294.
- Robotnicy — kwestya właśc. sądu 359
- Rodzicielskie stosunki, obacz: Sąd szczegółowy dla skarg ze stosunków rodzicielskich.
- Roki sądowe; ich cel i znaczenie 134—136.
- Rolne gospodarstwa, obacz: Spory między posiadaczami gospodarstw rolnych a pomocnikami i robotnikami w gospodarstwach rolnych.
- Rozdział od stołu i łoża bez porozumienia się 253.
- Rozgraniczenie i sprostowanie granic dóbr nieruchomości, własności sądu 256, miejscowa 344
- Rozjemczy sąd dla zabezpieczenia robotników od wypadków, obacz: Polubowny sąd dla zabezpieczenia robotników od wypadków.
- Rozporządzenia w ogólności; badanie ich ważności przez sędziego 98.
- Rozporządzenie z konieczności 98.
- Rozwód małżeński, własność przedmiotowa 253
- Rybołówstwo, własność 199 uw.
- Rzeczowe prawo, obacz: Sądy szczegółowe ze względu na położenie rzeczy.
- prawo na przedmiotach własności górniczej wraz z jej częściami składowemi, znajdującymi się na dnu (na powierzchni) 275
- Rzemieślnicy — kwestya własności 359.
- S**ądy cywilne i ich stanowisko prawne 94.
- Sąd dowolny — pojęcie (electiver Gerichtsstand, Wahlgerichtsstand, forum electivum) 309.
- Sądy dowolne 350 i dalsze
- handlowe, skład, zakres działania 127, 262.
 - kol. I instancyi, ich zakres działania 251.
 - kol. I instancyi, jako sądy handlowe 262.
 - konsularne, obacz: Konsularne sądy.
 - kraj. wyż.; ich skład 129; ich wyliczenie 125; sąd k w. własciwy w przypadkach delega-

- cyi z użyteczności 212; sąd k. w., władzą nadzorującą 119.
- Sądy nadłabiańskie cłowe, obacz: Nadłabiańskie sądy cłowe.
- nadzwyczajne, obacz: Nadzwyczajne sądy.
- Sąd polubowny 4
- Sądy polubowne dla domów składowych 6.
- polubowne dla zabezpieczenia robotników od wypadków, obacz: Polubowne sądy dla zabezpieczenia robotników od wypadków.
 - polubowne dowolne (dyspozytywne) 6.
 - polubowne giełdowe 6.
 - polubowne izb handlowych i przemysłowych 6.
 - polubowne przymusowe (obligatoryjne) 5.
 - polubowne stałe, dla stowarzyszeń górniczych 7.
 - polubowne ustawowe 5, 188 i dalsze.
 - powiatowe 124, skład ich 126—128, wykonywanie sądownictwa 132; zakres działania 254; sąd pow. jako hadlowy i morski 127—131 i 270.
- Sąd powszechny (Allgemeiner Gerichtsstand, »forum generale«), w ogólności 308, dla wojskowych osób 315, dla straży skarbowej 316, sąd powsz. pochodny (dla dzieci, żony) 317 i dalsze.
- Sądy przemysłowe, obacz: Przemysłowe sądy.
- samoistne handlowe we Wiedniu, Tryeście i Pradze 262.
- Sąd subsydyarny 310, 313, 318.
- Sąd szczegółowy, pojęcie (besonderer Gerichtsstand, »forum speciale«) 309.
- Sąd szczegółowy dla cudzoziemców (§. 101 N. J.) 57.
- — dla powiernictw, obacz: Powierznictwo.
 - — dla rzeczy obciążonej 377.
 - — dla skarg sędziów i przeciw sędziom 336.
 - — dla skargi wzajemnej 373.
 - — dla skarg, ze stosunków rodzicielskich 398.
 - — dla sporów ze stosunków najmu i dzierżawy, obacz: Najem i dzierżawa.
 - — dla sporów z powodu naruszenia posiadania ruchomości 397.
 - — dla spraw spadkowych 330.
 - — dla spraw, z powodu naruszenia posiadania praw wodnych 349.
 - — dla szyprów i załogi okrętowej, obacz: Szyprowie.
 - — dla uczestników sporu 368.
 - — majątku 361.
 - — dowolny, z art. 315 kod. handl. 399.
 - — miejsca zakładu ubocznego 355.
 - — miejsca zatrudnienia 351.
 - — poprzedniego miejsca zamieszkania 359.
 - — procesu głównego 371.
 - — umówiony, pojęcie 402, przedmiot i treść 402, dowód i czas trwania 407, skutki układu 408.
 - — wyłączny 328 i dalsze.
 - — wyłączny dla spraw małżeńskich 328, subsydyarny 329.
 - — z §. 90 N. J. (sprawy najmu okrętu, spory wynika-

- jące ze stosunków służbowych załogi i t. d.) 396.
- Sąd szczegółowy ze względu na położenie rzeczy 341, a w szczegól. o dobro nieruchomości.
- — ze względu na miejsce wykonania umowy 380; typowy 381, układ pisemny 382; rodzaje skarg 384, między przemysłowcami trudniącymi się handlem 386.
- właściwy, pojęcie 175, 197; właściwość przedmiot. i miejscowa 198 i dalsze, obacz: Właściwość sądu.
- Sądy wykonujące sądownictwo górnicze — wylczenie 272.
- Sąd wyłączny — pojęcie (ausschliesslicher Gerichtsstand, forum exclusivum) 309.
- Sądy zwyczajne, pojęcie, ich skład i podział 124.
- Seeverklärung, obacz: Morska deklaracja.
- Sekretarze sądu urzędnikami sędziowskimi pomoc. 48; wyposażeni w głos stanowczy 101; jako członkowie senatu 146.
- Senaty cywilne, w sądach kol. I inst; rozdział czynności w senatach 142 i dalsze.
- dyscyplinarne 121, 149.
- odwoławcze (cywilne, handlowe wzgl. górnicze) 139.
- orzekające (cywilne, handlowe wzgl. górnicze) 139.
- w sądach kraj. wyż.; rodzaje senatów, ich tworzenie 121, 149.
- Senat plenarny w Najw. Sąd 86.
- Senaty w Najw. Sądzie, ich skład 150.
- Senaty wzmocnione 141.
- Sędzia podejrzany o brak bezstronności, obacz: Podejrzany sędzia.
- fachowy stanu obywatelskiego 100, 104, 115, podlega post. dyscyplinarnemu 121. Wymogi uzyskania posady takiegoż sędziego 115.
- powiatowy 102, 132.
- powodem, obacz: Sąd szczegółowy dla skarg sędziów i skarg przeciw sędziom.
- pozwanym, obacz: Sąd szczegółowy dla skarg sędziów i skarg przeciw sędziom.
- samodzielny (Einzelrichter) w sądach pow. 98, 132; w sądach kolegialnych 137 i dalsze.
- samoistny (selbstständiger richterlicher Beamte) 101.
- uproszony 103.
- uzupełniający 299.
- wezwany (ersuchter Richter) 145—147.
- wyłączony, obacz: Wylączony sędzia.
- Siedziba podmiotu prawnego uzasadnia sąd powszechny 325.
- Skarb Państwa — sąd powszechny tegoż 327.
- Skarbowa straż, sąd powszechny dla tejże 316.
- Skarga nieważności przeciwko wyrokom wydanym przed 1 stycznia 1898 83.
- nieważności (§. 529 k. p. c.), zaczepiająca wyroki sądowe, wydane przed 1 stycz. 1898 75.
- ujemna ustalająca z §. 228, w przypadku zastosowania art. XV ust. zasadniczej o władzy sędziowskiej 196.

- Sługa, obacz: Spory ze stosunków służbowych i najmu usług.
- Służbodawca, obacz: Spory ze stosunków służbowych i najmu usług.
- Służebność mieszkania, przedmiotowa własność sądu 256, służebność gruntowa, własność miejscowa 344.
- Spadkowe sprawy, obacz: Sąd szczegółowy dla spraw spadkowych.
- Spólnicy handlowi; spory ich między sobą 266.
- Spółka handlowa akcyjna, jej sąd powszechny 326.
- handlowa jawna, jej sąd powszechny 326.
- Spółki handlowe komandytowe — ich sąd powszechny 326
- Spółka handlowa zarejestrowana; własność przedmiotowa 264.
- Spory między posiadaczami kopalń i innymi pracodawcami a zatrudnionymi w ich zakładach kierownikami itd. 258
- Spór naukowy Bähra z Wachem 40.
- Spory o własność między sądami, względnie między sądami a innymi władzami 242 i dalsze.
- o własność między sądami cywilnymi w krajach reprezentowanych w Radzie Państwa 242; między sądami zwyczajnymi a sądami przemysłowymi, wzgl. sądami polubownymi przymusowymi 245; między sądami a władzami administracyjnymi 245; między sądami a władzami zagranicznymi 248; między sądami konsularnymi austr. węg. a sądami tutejszymi 248; między Trybunałem administracyjnym a sądami zwyczajnymi 248.
- Spory między posiadaczami gospodarstw rolnych i leśnych a pomocnikami i robotnikami w gospodarstwach rolnych i leśnych 259.
- ze stosunków służbowych i najmu usług między służbodawcą a sługami 258.
- ze stosunków służbowych załogi okrętowej 260.
- Sprawa administracyjna, obacz: Administracyjne sprawy.
- cywilna, obacz: Cywilna sprawa.
- cywilna, która w ogóle nie należy do zakresu działania tut. sądów zwyczajnych, obacz: Niewłasność bezwzględna.
- Sprawy niesporne 19.
- Sprawodawcy w senatach 153.
- Sprostowanie granic, obacz: Rozgraniczenie i sprostowanie granic.
- Stacya kolejowa, czy podpada pod pojęcie zakładu ubocznego 357.
- Stały wydział Izby deputowanych (obradę nad projektami) 41.
- Stosunek procesowy 8—15.
- Stowarzyszenia — ich sąd powszechny 326.
- zarobkowe i gospodarcze zarejestrowane; własność 265.
- Stręczyciele handlowi; własność 266.
- Studia na wydziale prawa i administracji, jako warunek użycia posady sędziowej 107.

- Studia potrzebne do uzyskania posady sędziego 106.
- Subsydaryny sąd, obacz: Sąd subsydyarny.
- Summaryczne ustne postępowanie (projekt z r. 1889) 40.
- postępowanie węgierskie (1893) 46.
- Syndykalne postępowanie 99, 149, 197 uw.; sąd miejscowo właściwy 340.
- Szczegółowy sąd, obacz: Sąd szczegółowy.
- Szkoły średnie — ich ukończenie, warunkiem uzyskania posady urzędnika kancelaryjnego 117.
- Szlachectwo, kwestya własności 193.
- Szyper; kwestya własności przedmiotowej 261, miejscowej 360.
- Ślubne pochodzenie, uznanie tegoż, wzgl. zaprzeczenie 252.
- Środki prawne od wyroków i uchwał sądów pow. i pow. dla spraw handl. i morskich, obacz: Tok instancyi 130.
- prawne przeciw wyrokom i uchwałom sądów kol. I instancyi, obacz: Tok instancyi.
- T**eorya jedności procesu 71; t. odosobnienia pojedynczych czynności procesowych 71; t. stadyów procesowych 69.
- *Terytoryalność*, obacz: Zasada terytoryalności.
- Terytoryalne zmiany okręgów sądowych 97.
- Tok instancyi 129—132
- Towarzystwa, ich sąd powszechny 326.
- Transport morski 261, 271.
- Trybunał państwa 192, 197, 229, 242.
- patentowy, obacz: Patentowy trybunał.
- stanu (Staatsgerichtshof) 197.
- Tworzenie nowych sądów pow. lub kolegialnych w I instancyi 99.
- Ubočný zakład — kwestya właśc., obacz: Sąd szczegł. miejsca zakładu ubocznego.
- Ubóstwo, obacz: Prawo ubóstwa.
- Uczestnicy sporu, obacz: Sąd szczegółowy dla uczestników sporu.
- Ugoda zasadowa 3, 4.
- Unieważnienie małżeństwa, przedmiotowa własność sądu 253.
- postępowania w sprawach niespornych 20.
- Upomnienie, kara porządkowa 120.
- Uproszczenie przy rozstrzyganiu o własności senatu cyw., handlowego, lub górniczego 295.
- Urząd naczelnego marszałka dworu 177, 215, 216.
- policyjny 4.
- rozjemczy 4.
- Urzędnik egzekucyjny 99, 105, 116.
- kancelaryjny — warunki uzyskania posady urzędnika kancelaryjnego 116.
- państwa austr. lub austr-węg., przebywający na stałej posadzie poza krajami tut., ich sąd powszechny 322.
- państwowy nie może być zapozywany przed sądy cywilne, ze względu na stosunek słuźbowy 197 uw.
- sędziowski (nichtlicher Beamte) 100, urzędnik sędziowski pomocniczy 103, 134, wyznaczony 147.

Urzędy rozjemcze (Gemeindevermittlungsämte) 3.

Ustalające skargi, oznaczenie przedmiotu sporu w ogólności 290 — co do prawa poboru odsetek, rent, owoców i innych powrotnych użytków i świadczeń 290.

Ustność, główną formą proc. cyw. austriackiej 40.

»*Usus fori*« 85.

Uszczuplenie płacy, jako kara dyscyplinarna 122.

Uzupełniający sędzia, obacz: Sędzia uzupełniający.

Użytkowcy, o ile sami albo przez ustanowionych rządców na majątku ziemsk gospodarują 358.

»*Votum particulare*« 302.

Wach, obacz: Spór naukowy Bähra w Wachem.

Waluta wekslowa — kwestya właściwości przedmiotowej 267.

Wartość przedmiotu skargi, nie będącego wierzytelnością kapitałową — podstawą ocenienia — przedmiot. właśc. sądu 2-5.

Warunki zaistnienia stosunku procesowego, obacz: Wymogi zaistnienia stosunku procesowego.

Ważnicy — właściwość przedmiotowa 266, miejscowa 359.

Ważność rozporządzeń władz, obacz: Badanie ważności rozporządzeń.

Weksłowe spory 267.

Weksłowo zobowiązani — kwestya właśc. — sąd szczegółowy 369, 394.

Wezwany (uproszony) sąd 215.

Wezwawcze postępowanie w sądach kol. 137.

Węgry (ust. proc.) 46

Wicedyrektorowie urzędów hipotecznych i prowadzących księgi gruntowe 105.

Wiceprezydenci sądów kol., sędziowie samoistni 101.

Wielość sądów powiatowych w tej samej miejscowości 310.

Wierzytelność kapitałowa przedmiotem skargi — sposób obliczenia wartości 282.

Właściwość (pojęcie) 175 i dalsze miejscowa 197, przedmiotowa 197, czas jej trwania 205, badanie właśc. sądu 221, uproszczenia przy ustaleniu właściwości sądu 236, 238, bezwzględna niewłaściwość 227.

— sądu, uproszczenia przy rozstrzygnięciu zarzutu niewłaśc., sądu 295 i dalsze.

Wodne prawa, ich naruszenie, kwestya właściwości, obacz: Naruszenie w posiadaniu.

Wojskowe osoby, sąd. powsz. dla tychże 315, 323, ich załoga miejscem zatrudnienia 354.

Woźni sądowi 105, władza dyscyplinarna nad nimi 122.

Wpadkowe wnioski (§§. 236, 259. k. p. c.), sąd przedmiotowo-właściwy 281, sposób obliczenia wartości przedmiotu sporu 292.

Wprowadzce ustawy 47, 48.

Wygotowania, wyciągi i odpisy z aktów sądowych należą do zakresu działania kancelaryi sądowej 306.

Wyjawienie majątku, obacz: Manifestacyjna przysięga.

Wykluczanie osób sędziowskich i innych organów sądowych 158 i dalsze.

- Wykupna lub uregulowania — cią-
żarów gruntowych, własność
198 uw.
- Wyłączny sąd, obacz: Sąd wyła-
czny.
- Wyłączony sędzia (ausgeschlosse-
ner Richter — judex inhabilis)
159, przyczyny wyłączenia 161.
- Wymogi bezwzględne (absolute)
zaistnienia stosunku proces-
owego 11. Względne (relative)
zaistnienia stosunku proces-
owego 11.
- Wymowa — przedmiotowa właśc
sądu 256, własność miejsco-
wa 344.
- Wynagrodzenie szkody, z powodu
niesprawiedliwego zasądzenia
w post. karnem 197 uw.
- Wypowiedzenie odebrania, odda-
nia rzeczy dzierżawionej albo
najętej. lub też w myśl §. 1103
k. c. w używanie oddanej —
własność przedmiotowa sądu
257.
- Występki służbowe 120.
- Wzajemna skarga, sąd właściwy,
obacz: Sąd szczegółowy dla
skargi wzajemnej.
- Wzajemność formalna i materalna
53, 57, 58.
- Wzbogacenie po myśli art. 88. ust.
weksl., kwestya właśc przed-
miotowej 267.
- Wzory; spory dotyczące; kwestya
własności przedmiotowej 267.
- Zabezpieczenie kosztów proces-
owych 58, 415.**
— wierzytelności — obliczenie
wartości sporu 293.
- Zachodnio-galicyska ustawa są-
dowa 35.
- Zaczeplenie orzeczeń wojskowej
władzy administracyjnej, — na-
kładających obowiązek odszko-
dowania 254, 198.
- Zagraniczne dokumenty, obacz: Do-
kumenty zagraniczne.
- Zagraniczne spółki 367.
- Zakład kredytowy dla handlu i prze-
mysłu we Wiedniu 190.
- Zakłady publicznym celom służące
— ich sąd powsz. 326.
- Zakrajowość, obacz: Prawo zakra-
jowości.
- Zakrajowości przywilej 178.
- Zakres działania zwyczajnych są-
dów cyw., w stosunku do za-
kresu działania innych sądów
cyw., władz administr. i t. d.
175 i dalsze.
- Załoga, miejsce załogi podstawą
do uzasadnienia własności
miejscowej 315, 323.
- okrętowa; spory, własności
miejscowa, obacz: Sąd szcze-
gółowy z §. 90, 127, 271.
- Zamieszkanie (Wohnsitz), pojęcie
311, ustawowe a dowolne 314,
fikcyjne czyli t. zw. zmyślone
322, dawniejsze miejsce zamie-
szkania, obacz: Sąd szczegółowy
poprzedniego miejsca zamie-
szkania z t. zw. sztuczne 325
i dalsze.
- Zarzut niewłasności Sądu —
uproszczenia przy jego zała-
twieniu, obacz: Uproszczenia
przy rozstrzygnięciu własności
sądu.
- Zarzuty wstrzymujące wdanie się
w spór, wniesione za czasów
mocy obowiązującej dawniej-
szej procedury cyw. 78.
- Zasada terytorjalności 66.

- Zasadnicza ustawa o władzy sędziowskiej 94.
- Zastaw — obliczenie wartości przedm. sporu 293.
- Zastosowanie ustaw procesowych pod względem miejsca 51, pod względem czasu 69.
- Zatrudnienie, miejsce zatrudnienia, obacz: Sąd szczegółowy miejsca zatrudnienia.
- Zażalenie nieważności i skarga o ubezwzględnienie, skierowana przeciw orzeczeniom sądów polubownych giełdowych 269.
- Zdolność procesowa, warunkiem bezwzględnym powstania stosunku procesowego 10; zdolność procesowa cudzoziemca 66.
- Znaczenie prawne motywów projektów rządowych 87.
- Znaki, modele i t. d., spory dotyczące; kwestya własności 267.
- Zwyczajne sądy 124, 175, 198.
- Źródła nowego ustawodawstwa procesowego 43
- prawne, tyjące się sądów cywilnych 94 i dalsze.
- Żegluga morska, spory dotyczące — własność 268.
- Żona, jej sąd powszechny 217, 322, żona osoby wojskowej 321.
- Żywiec ziemne, obacz: Górnictwo.
-

WYKAZ PARAGRAFOWY *)

obejmujący przepisy Normy Jurys. (do §. 104), wraz z ustawą ją wprowadzającą. (Liczby wskazują strony).

Ust. wpraw. Nor. Jur.

Art. I	47	Art. VIII	208, 270.	Art. XV	341, 218.
» II	315.	» IX	55, 65 uw ,	» XVI	252.
» III	177, 179	» X	99, 179, 203.	» XVII	218.
» IV	186	» XI	55.	» XVIII	28.
» V	254.	» XII	129, 151	» XIX	83.
» VI	124, 125, 181, 203, 246, 248, 269.	» XIII	99, 197 uw.	» XX	75—83. 78, 206.
» VII	270	» XIV	219, 220.	» XXI	84.
			137, 138, 163, 254.		

Norma jurysdykcyjna.

§ 1.	1, 124, 175.	§ 12.	152, 155, 156	166.	
§ 2.	99, 127, 262.	§ 13.	152, 157.	§ 23.	14, 158, 167, 172.
§ 3.	129, 272, 273	§ 14.	158.	§ 24.	158, 167, 172.
§ 4.	131.	§ 15.	158.	§ 25.	158, 169, 172.
§ 5.	102, 127, 133.	§ 16.	158	§ 26.	158, 172.
§ 6.	128.	§ 17.	304 i dalsze.	§ 27.	158, 173
§ 7.	137, 138, 144, 145.	§ 18.	116, 117.	§ 28.	151, 202—204, 329, 399.
§ 8.	149.	§ 19.	14, 158—174, 210.	§ 29.	205—207, 376.
§ 9.	141.	§ 20.	158, 161.	§ 30.	209, 211 uw.
§ 10.	142, 152	§ 21.	158, 163.	§ 31.	213, 217.
§ 11.	153, 154.	§ 22.	13, 14, 158, 165,		

*) Wykaz paragrafowy wszystkich źródeł, dotyczących się nauki o sądach (Tom I), niemniej proc. cyw. (Tom II) zamieszczony będzie przy końcu tomu IIgiego.

§. 32. 180, 214, 215 uw.,
216, 217	§. 54 280 i 281.	§. 81 178, 341—345.
§. 33 214, 216	§. 55. 278, 282—284.	§. 82. 178, 349.
§. 34. 143, 144, 146.	§. 56. 278, 285, 286, 290.	§. 83. 178, 345.
§. 35. 145—148.	§. 57. 293.	§. 84. 347.
§. 36. 214. 217.	§. 58. 290—292.	§. 85. 178, 349.
§. 37. 214, 217, 218, 219	§. 59. 294.	§. 86. 352.
§. 38. 61—65, 99. 219,
415.	§. 60. 222 uw., 223,
287—289, 293.	§. 87. 355 i dalsze.
§. 39 61, 63, 219, 415	§. 61. 295—304.	§. 88. ustęp I 380 i dal.
» II 386 i dal.
§. 40. 61, 219, 415.	§. 62. 141, 295—304.	§. 89. 394.
§. 41. 206, 221. 238.	§. 63. 295—304.	§. 90. 396.
§. 42. 13, 20, 85, 192,
221, 227, 228	§. 64 295 304.	§. 91. 377 i dalsze.
§. 43 221, 223, 225	§. 65 308	§. 92. 397.
§. 44 19, 221, 223	§. 66 311—313.	§. 93. 368 i dalsze.
§. 45 221, 236, 238, 240	§. 67 203, 313	§. 94. 371 i dalsze.
§. 46. 221, 236, 237, 240,
242.	§. 68. 203, 315, 254	§. 95. 371 i dalsze.
§. 47. 242	§. 69. 203, 322, 323.	§. 96. 373 i dalsze.
§. 48. 99. 249.	§. 70. 317 319, 353.	§. 97. 359.
§. 49 254—262, 270,
272, 274, 279, 375	§. 71. 320, 353.	§. 98. 360.
§. 50. 250, 251, 279.	§. 72. 320, 321, 353.	§. 99. 361 i dalsze.
§. 51. 209 uw., 260,
262—271, 279	§. 73. 321.	§. 100. 203, 252, 329,
399 i dalsze.
§. 52. 258, 260, 261, 262,
270, 271.	§. 74. 325—327.	§. 101. 57 i dalsze.
§. 53. 271—278.	§. 75 324, 326, 327.	§. 102. 212, 309.
	§. 76. 328 i dalsze.	§. 103. 310 i 311
	§. 77. 330 i dalsze.	§. 104. ustęp I 400 i dal.
» II 403 i dal.
223 i 224.
» III 409 i dal.
	§. 78. 335 i dalsze	
	§. 79. 163, 254, 336
i dalsze.	
	§. 80. 132 uw., 340.	
-

Spis rzeczy

zawartych w tomie I. niniejszego dzieła.

	Strona
Wstęp	1— 93
§ 1. O dochodzeniu prawa prywatnego w ogólności	1— 8
§ 2. Proces cywilny jako postępowanie sądowe, a proces cywilny jako stosunek prawny	8— 15
§ 3. O stosunku postępowania cywilnego w sprawach spornych, do postępowania w sprawach niespornych	15— 21
§ 4. O różnych rodzajach postępowania sądowego cywilnego w sprawach spornych	21— 26
§ 5. Stosunek prawa procesowego cywilnego, do prawa cywilnego	26— 29
§ 6. O stosunku procesu cywilnego, do procesu karnego	29— 33
§ 7. Źródła prawa procesowego cywilnego austriackiego	33— 51
§ 8. O zastosowaniu ustaw procesowych pod względem miejsca i czasu	51— 84
I O zastosowaniu ustaw procesowych pod względem miejsca	51— 69
II O zastosowaniu ustaw procesowych pod względem czasu	69— 84
§ 9. O interpretacji ustaw procesowych	84— 88
§ 10. Zarys literatury procesu cywilnego austriackiego	88— 93
DZIAŁ I. O podmiotach stosunku procesowego	94—
CZĘŚĆ I. Nauka o sądach	94—419
ROZDZIAŁ I. Najważniejsze źródła. Sądy cywilne i ich stanowisko prawne	94—100
ROZDZIAŁ II. Zarys organizacji sądów	100—132
Tytuł I. O osobach sądowych	100—124
Tytuł II. Podział i skład sądów zwyczajnych. Tok instancyj w sądach zwyczajnych	124—132

	Strona
ROZDZIAŁ III. O wykonywaniu sądownictwa	132—158
Tytuł I. O wykonywaniu sądownictwa w ogólności	132—151
» II. O naradzie i głosowaniu	152—158
ROZDZIAŁ IV. O wykluczaniu osób sądowych	158—174
ROZDZIAŁ V. Nauka o właściwości sądów w sprawach spornych	174—412
Tytuł I O właściwości sądów w ogólności	175—249
§ 1. Zakres działania zwyczajnych sądów cyw., w sto- sunku do zakresu działania innych sądów cyw., władz administracyjnych, niemniej w stosunku do instytucyj i organów państwowych, powołanych do załatwiania niektórych spornych spraw cywilnych	175—197
§ 2 Pojęcie właściwości przedmiotowej (jurysdykcji) i właściwości miejscowej	197—205
§ 3 Czas trwania własności	205—208
§ 4. O delegacji sądów cywilnych	209—213
§ 5. O przedsięwzięciu poszczególnych czynności urzędo- wych przez zwyczajne sądy cywilne	214—221
§ 6. O badaniu właściwości sądu	221—236
I. Badanie właściwości sądu w chwili wdrożenia postępowania	221—223
II. Badanie właściwości sądu w toku postępowania	224—236
§ 7. Przepisy Nor. Jur., mające na celu ograniczenie sporów o właściwość, względnie przyspieszenie po- stępowania, mimo sporu o właściwość sądu	236—242
§ 8 Spory o właściwość między sądami, względnie między sądami a innymi władzami	242—249
Tytuł II. O przedmiotowej właściwości sądów zwyczajnych w sprawach spornych	249—308
§ 1. Uwagi wstępne	249—251
§ 2 Zakres działania sądów kol. I instancji	251—254
§ 3. » » » powiatowych	254—262
§ 4. » » » handlowych	262—271
§ 5. » » » wykonywujących jurysdy- kcję w sprawach górniczych	271—278
§ 6. O sposobie oszacowania przedmiotu sporu	278—295
§ 7. Uproszczenia przy rozstrzygnięciu o właściwości se- natu cywilnego, handlowego lub górniczego	295—304
§ 8. Rzut oka na zakres działania kancelaryj sądowej	304—308
Tytuł III. O właściwości miejscowej sądów zwyczajnych	308—400
§ 1. O właściwości miejscowej w ogólności	308—311
§ 2. Sąd powszechny	311—328

	Strona
§ 3. Sądy szczegółowe wyłączne	328—350
§ 4. » » dowolne	350—398
§ 5. » » posilkowe	398—399
Tytuł IV. Sąd szczegółowy umówiony ¹⁾	400—412
Uzupełnienia	413—419
Dopowiedzenie	421
Wykaz alfabetyczny ,	423—438
» paragrafowy	439—440
» rzeczowy	441—443

¹⁾ W tekście na str. 400 zamiast § 6. „Sąd szczegółowy umówiony“ powinno być: ROZDZIAŁ IV „Sąd szczegółowy umówiony“.

Sprostowania

i najważniejsze błędy drukarskie:

W przedmowie, na stronie 2. przedostatni wiersz. zamiast »na« powinno być »między«.

Na str. 17. uw. 2. w słowie »Uevod« należy »e« wypuścić, czyli powinno być »Ůvod«.

Na str. 29. w tekście, w wierszu 15. od góry po słowie »znajdującego«, winno przyjść słowo »się«.

Na str. 45. w uwadze, zamiast »Processgesetzen« powinno być »Process gesetze«.

Na str. 62. wiersz 16. od góry wyraz »sąd« winien być przez wielkie »S« wydrukowany.

Na str. 65. wiersz 8. od góry, zamiast wyrazu »zaczepności«, winno być »wzruszalności«.

Na str. 129. w uwadze zamiast »Schrntka« powinno być »Schrutka«

Na str. 152. wiersz 15. i 16. od góry, zamiast słów, »Kod. proc. cyw.« powinno być »Nor. Jur.«

Na str. 172. we wierszu 5. od dołu w tekście, zamiast słowa »niezaczepialnem« powinno być »niewzruszalnem«.

Na str. 179. we wierszu 7. od dołu w uwadze. po słowie »wspomnione« powinno być »osoby«.

Na str. 179 we wierszu 5. od dołu, w uwadze, po słowie »o ile« jest słowo »osoby«. Słowo ostatnie jest zbyteczne.

Na str. 182. wiersz 4. od góry, po słowie »pewnych« nie powinien być »;« lecz »;«,

Na str. 184. wiersz 16. od góry przed słowem »orzeczenie« winno być umieszczone słowo »wówczas«.

Na str. 185. wiersz 15 i 16. od góry, zamiast słowa »zażaleń« winno być słowo »nieważności«.

Na str. 200. wiersz 15. od dołu, zamiast »zo« powinno być »do«.

- Na str. 203. wiersz 8. od dołu po literach »n. p.« powinny przyjść słowa »w przypadku«.
- Na str. 207. wiersz 13. od dołu, zamiast »których« powinno być »w których«.
- Na str. 211. wiersz 20. od dołu, zamiast »szczególny« powinno być »szczegółowy«.
- Na str. 223. wiersz 6. od góry, zamiast słowa »badając« winno być »bada ją«.
- Na str. 250. wiersz 16. od góry, zamiast »sądy wyjątkowe« winno być »sądy o jurysdykcji wyjątkowej«
- Na str. 252. wiersz 12. i 16. od góry zamiast »§ 51«, powinno być »§ 50«.
- Na str. 256. wiersz 14. od góry, zamiast »przypadku« winno być »przypadku«.
- Na str. 278. wiersz 15. od dołu, zamiast »nie, właściwie« powinno być »niewłaściwie«.
- Na str. 283. wiersz 2. od góry, zamiast »łączeniu« winno być »łączeniu«.
- Na str. 316. w pierwszym wierszu od dołu po wyrazie »Centralblatt« powinno przyjść »r. 1896 str. 470«. Wyraz »Nr.« jest zbyteczny.
- Na str. 331. wiersz 9. od dołu, zamiast »prawa spadkowego« winno być »o prawa spadkowe«.
- Na str. 350. wiersz 7 od góry zamiast »sądy dowolne« ma być »sądy szczegółowe dowolne«.
- Na str. 359. wiersz 3 od dołu zamiast »Gewerbstreibenden« winno być »Gewerbetreibenden«.
- Na str. 366. wiersz 6. od dołu zamiast »Pezersie« winno być »Petersie«
- Na str. 373. wiersz 10. od dołu zamiast »§ 95« powinien być »§ 96«.
- Na str. 397. wiersz 5. od góry zamiast, »C« powinno być »c«.
- Na str. 400. wiersz 14. od góry zamiast »§ 6 sąd szczegółowy umówiony«, powinno być »Rozdział IV. Sąd szczegółowy umówiony«.
- Na str. 402. wiersz 3. od góry, zamiast »w« winno być »o«.
- Na str. 403. wiersz 4. od góry, zamiast »Jurydycznej« winno być »Jurysdykcyjnej«.
- Na str. 408. wiersz 5. od dołu (w uwadze) przed wyrazem »mogły« słowo »nie« jest zbytecznym.
- Na str. 410. wiersz 10. od dołu (w uwadze) zamiast »zettl« winno być »recht«.

